

SC. SUP. 6. PL. 1.

BB

I

9

B_B

I

9

ILLUSTRISSIMÆ ATQUE EXCELLENTISSIMÆ DOMINÆ DOMINÆ
CLARÆ PISANÆ
ILLUSTRISSIMI ATQUE EXCELLENTISSIMI DOMINI
HIERONYMI PISANI
VERONÆ PRÆFECTI CONJUGI SPECTATISSIMÆ.

*Eque & profanum vulgus & alloqui
Tædet, parentum quos reverentia
Honestat una, & frena linguis
Injicit, aut metus, at remotas*

*Ne fama ad oras baud melior ferat:
Quos turba prono vertice dum colit,
Quæ caussa honoris nescii, alta
Despiciunt rigidaque fronte:*

2 2

Famo-

Famosus olim vector ut Isis,
Flectente turba utrimque genu, tumens
Transibat erecta aure, Numen
Ante sudis sibi visus idum.

Sed, quas pererrat vulgus iners vias,
Qui mentis acri se super efferunt
Virtute, compellare dulce,
Sæpe rubor licet ora tingat.

Virtutis autem semina patrio
Si mixta proles sanguine nutriit
Felici ab ortu, jamque fructus
Hinc geniti similes avitis;
Si non vetustas, qua Genus inclytum
Spirare in aulis usque dat ars ope;
Speculare ceras cura, gestis
Sed Veterum decus amulari;

Majore tum vi percitus, infima
De sede quamvis, impatiens feror,
Proferre donec plestra surgat
Litore amica dies Eoo.

Te, CLARA, porro Stirps ea protulit,
Heroas orbi quæ innumeros dedit;
Tu Gentis immortale pergis
Luce nova decorare nomen.

Assentor? an, quæ dulcibus Hadria,
Verona quæ concentibus extulit,
Lateque decantata, numquam
Fama loqui studiosa cessat;

Æquo notasse obscurius, & nimis
Complexus arcto dicar, & arido
Sermone, nutantemque gressum
Vix inito retulisse cursus?

Huc

Huc ergo, quo vis perpulit intima,
 Progressus, aurem da facilis, rogo.
 Non multa fari, non molestas
 Est animus cumulare laudes.
 Has cum disertus Te cborus & frequens
 Audire coget, non procul est dies,
 Qui fente abire (heu!) Te Virumque
 Haud tacitus patietur urbe.
 Verona quos ostentat, & aurea
 Vix esse credas vatibus impares
 Ætatis, ipsum vel Catullum
 Qui referant, chorus hic habebit.
 Hi mox futurum tempus amabile,
 Quidquid recondunt pectora, promere
 Dum præstolantur, quæ canenda
 Cumque geras, avide intuentur.
 Tantusque fervet cordibus omnia
 Ardor sciendi, ut prætereat nihil,
 Seu sistit in Te, seu refundit
 Se in reliquos operosa virtus.
 Candente semper flagret ut in Deum,
 Atque e medullis purus amor face
 Erumpat, ut caro vicissim
 Ipsa Deo studeas placere.
 Tam multa raro munere calitus
 Quæ adepta mentis, corporis & bona,
 Quam multa demiretur orbis
 Non fragili sociata nexu;
 Haud more stulti improvida sæculi,
 Ceu pressa quadam labere sarcina:
 Haud corde turges, haud virilem
 Sors animum tibi blanda mollit;

Elata

Elata quin bis, ac veluti datis
 Instructa pennis, atque iter altius
 Ingressa, quo præfulget Agni
 Sponsa, parare inbias decorem,
 Nunc sacra in æde acclinis, & in preces
 Effusa dum cor pandis, & exeunt
 Fervente confertim recessu
 Ad superas pia vota sedes,
 Regressa nunc haud absimili uteris
 Ritu exigendi temporis, ut domus,
 Ut cara discant pignora, & mos
 Aureus hinc fluat in Nepotes,
 Crebro & tenellis auribus indere
 Demissa Cælo semina, quæ diu
 Cum foverint, tum digna Cælo
 Germina sint oritura, gaudes:
 Nec sola proles, quivæ tuas colunt
 Ædes, salubrem percipiunt sonum,
 Sed quotquot ad Te dignitas, quot
 Obsequium officiumve duxit:
 Nunc imbris instar munifica manu
 Profundis aurum largius, & sinum
 Imples egenis, hæc supernas
 Arte parans tibi scita gazas.
 At quanta sensim mi seges undique
 Succrescit, arcta lege silentium
 Servare quem par constitutum,
 Quam fuerit violare crimen!
 Nec jam paratus singula Lesbio
 Cantare cætus natus ad hæc lyra
 Me ferret illaudabili ausu
 Ante rudi crepitare avena.

Ergo

Ergo, vereri desine, laudibus
Parco baud reluctans, nec vacuus tamen
Accedo: palmas tende: munus
Hocce libens gremio reconde.
E confragosa sollicitus via
Egressus, almos ad Sopsiæ lares
Et pressit, & monstravit orbi
Certum, & ubique iter expeditum.
Et longa traxit Wolfius agmina
Pollentia acris viribus ingeni,
Dum nube sub densa latentem
Usque Deum propius venirent.
Hic, quidquid e velamine fulgurat,
Nec contuentum sic aciem tamen
Elidit, ut, natura vires
Quas dedit, hic doleant retusas;
Disponit apto sedulus ordine,
Detecta lumen prima sequentibus
Ut præferant: sic certa gressus
Fax regit & via tuta ducit.
Et quo futuris prospiciat Sopsiis,
Parta & perennent commoda, literis
Commendat, atrox temporis dens
Rodere quas cupiens teratur.
Ac multa postquam scripsit, in abdita
Rerum priores queis aditus notat,
Sternitque; metam dum citato
Pergit anbelus adire cursu;
Hæc inter, astris quæ supereminet,
Vis unde & astris fulgida, colligit,
In luce quæ fas cernere: unus
Vix satis est liber his & alter.

Utro-

Utroque non diversa, sed exhibet
 Deducta binis tantum eadem modis:
 Quæ rite cum producta, frontem
 Impia dejiciat caterva:
 Queis docta cultum Numinis, baud sine
 Ingente pandit lætitia sinum,
 Arcana debinc gens promtiore,
 Quæ superant, aditura gressu.
 Horum ante (paucis Delia cursibus
 Lustravit orbem) emissus erat prior
 Urgente prelo: dignus unus
 Conjuge Te, similisque Conjux
 Excepit ulnis protinus, intulit
 In fida lætus scrinia. quis modo
 Fecunda vobis ut resumto
 Sæpe sit ac brevis hora, dicat?
 Vos namque pridem, desuper inditus
 Evexit ambos huc animi vigor,
 Ima hac perosis. ut sit una
 Mente agitare Deum voluptas:
 Spe ductus alter non alia, Tibi
 Se fistis, o factum bene! dexteram
 Porrexistis, evoluit, serena
 Fronte micant bilares ocelli.
 I, nate faustis auspiciis liber.
 Ventura forsan tale voluminum
 Par sæcla gignant; Conjugum par
 Anne putas simile huic futurum?

EMINENTISSIMO AC REVERENDISSIMO D.D.

DE FLEURY

S.R.E. CARDINALI

REGIS CHRISTIANISSIMI MINISTRO STATUS PRIMARIO,
REGINÆ ELEEMOSINARIO MAGNO &c.&c.

Non datur sublimior Philosophia , quam quæ
summas Numinis supremi perfectiones, & quo-
modo in eo, ex eo, & per ipsum sint omnia, evi-
denter demonstrat, & profanas hominum de
Deo ac religione cogitationes ex eorum animis
funditus extirpat. Utrumque mihi propositum
fuit in hoc opere. Etenim quæ Deo tribuenda sint, ex notione entis
perfectissimi & natura animæ nostræ deduco, ac fundamenta Atheismi,
Deismi, Fatalismi, Naturalismi, Spinosismi, aliorumque de suprema
Numinis Majestate minus recte sentientium errorum subverto. Nemo
est qui nesciat, atque non admiretur amplissimas, quibus EMINENTIA
TUA eminet, virtutes, in quas jamdudum totius Europæ oculos con-
vertisti,

vertisti, dum negotia publica sapientia ac prudentia summa in salutem Gentium perfecisti, in felicitatem generis humani pronissimus, pacisque studiosissimus. Enimvero non minor animo TUO fedet cura sincerum Dei cultum contra religionis omnis hostes tuendi & scientiam generi humano utilem promovendi, ejusque cultores protegendi. Non est quod in laudes EMINENTIÆ TUÆ excurram. Neque enim solum iis pro dignitate extollendis me longe impari sentio; verum etiam tantam TUAM esse humilitatem probe novi, ut præclara agere, ac de omnibus optime mereri, quam laudari malis. Heroibus enim virtutis hoc proprium est, ut applaudentibus summo merito in universum omnibus sibi soli dissident, tanto majores futuri, quanto sibi met ipsi videntur minores. Rara nimirum hæc virtus ceteras omnes extollit omnibusque magis conspicuas reddit ac in sui admirationem animos acumine utentium rapit. TUÆ igitur EMINENTIÆ non displiciturum confido, quod opus hoc Theologiæ naturalis firmandæ ac tuendæ religioni naturali unice destinatum Tibi humillima ac venerabunda mente offeram, ut ex nomine Tuo suum mutuetur splendorem. Cartesius, fulgens istud Galliæ sidus, ex notione entis perfectissimi existentiam Numinis supremi demonstrare aggressus est; sed sætum in partu destituit. In Germania igitur educatus in patriam redit & EMINENTIÆ TUÆ protectionem quærit. Quodsi eum gratiofo vultu exceperis, de quo sibi gratuletur habebit. Deus autem T. O. M. senectutem Tuam per plurimos adhuc annos vegetam esse jubeat, ut Europa univèrsa consiliorum prudentissimorum, & scientiarum ac bonarum literarum cultores patrocinii gravissimi fructus longe uberri- mos percipiant. Ego me tanto feliciorem existimo, quod tanto Mæcenate mihi peregrino uti detur, qui ad cineres usque futurus.

EMINENTIÆ TUÆ.

Clienti Humillimus
CHRISTIANUS WOLFIUS.
PRÆ-

PRÆFATIO.

Quidem in Parte prima integrum systema Theologiæ naturalis exhibuimus, ut nihil addi posse videretur: hoc tamen non obstante Partem alteram superaddere consultum duximus, in qua non modo in prima tradita aliter demonstrantur, verum etiam alia, quæ ibidem frustra quæsieris, eaque scitu necessaria & ex parte sublimia, accedunt. Etenim in Parte prima existentiam & attributa divina, quæque inde pendent, demonstravimus ex contemplatione mundi hujus adspectabilis, & hujus a Deo omnimodam dependentiam clarissime evicimus. Enimvero in Parte hac altera existentiam Dei demonstramus ex notione entis perfectissimi, & attributa ejus deducimus ex contemplatione animæ nostræ. Hæc demonstratio vulgo a priori fieri dicitur, propterea quod existentia Dei necessaria ex ipsa ejus definitione,

P R Æ F A T I O.

ne, nimirum quod sit ens perfectissimum, infertur. Enimvero cum constare nequeat, quale sit ens perfectissimum, nisi quatenus ex realitatibus, quæ insunt animæ, colligas attributa divina, Deo nimirum illimitatas tribuendo, quæ in ipsa limitatæ deprehenduntur, & per modum actus, quæ per modum facultatum insunt; rectius dici poterat, existentiam Dei hoc pacto ex contemplatione animæ demonstrari. Neque enim dici potest demonstratum, quod existat Deus, qualem auctoritate sacrarum literarum permoti veneramur, nisi evincatur, competere ipsi attributa, quæ eidem in Scriptura Sacra tribuuntur. Exemplo suo hoc docere potest eos, qui hebetiores sunt, quam ut veritatem perspicere possint, *Spinoza*. Hic enim admittit Deum esse ens perfectissimum, & hinc necessariam ejus existentiam concludit. Quoniam tamen ens perfectissimum non iis attributis vestitum concipit, qualia inculcat Scriptura Sacra, quin potius impia audacia contendere non erubescit, Deum sese revelasse talem auctoribus sacris, qualem sibi eundem imaginabantur, ita ut ex sacris literis nihil præclari de Deo ad disci possit; nemo non est Theologorum ac recte sentientium Philosophorum, qui non fateatur, hominem profanum existentiam Dei negasse, ipsumque atheismi reum postulet. Ex notione igitur entis perfectissimi existentiam veri Numinis demonstrare idem est ac eandem ex contemplatione animæ nostræ derivare, sique demonstratio non minus a posteriori procedit, quam si ex contemplatione mundi hujus adspectabilis derivatur, quemadmodum parte prima fecimus. Vidit hoc pro acumine suo prorsus singulari, quod quo quis acutior, eo magis suspicere tenetur, *D. Thomas*: unde asseruit, existentiam Dei a priori demonstrari non posse. Ejusdem Doctoris summi luminibus usi non sumus entis perfectissimi existentiam necessariam demonstratam, nisi possibilitate ejus evicta, atque adeo robur addidimus argumento, quo destituebatur. Dum vero notionem entis perfectissimi per arbitriam determinationem formavimus ex notione animæ nostræ, & ejus possibilitate adstructa ex hujus contemplatione deduximus attributa divina, ut liquido constaret ens perfectissimum non dici, sed esse Deum; fidem oculatam dedimus, quod aliud argumentum demonstrandi existentiam Dei alias postulet attributorum divinarum demonstrationes, ut prodeat systema Theologiæ naturalis veri nominis & existentia veri Dei demonstrata dici possit. Unde apparet, in eodem systemate argumenta pro existentia Dei nec cumulari posse, nec debere. Et si autem opus non sit unam eandemque veritatem pluribus modis demonstrari, cum una, si rite sese habeat, assensui extorquendo sufficiat; non tamen inconsultum est existentiam Dei cum attributis ipsis variis modis demonstrari, sique diversa Theologiæ naturalis systemata adornari, propterea quod nonnulla uno modo facilius patent, quam altero. Ita ubi existentia Dei ex notione entis perfectissimi demonstratur, attributa divina multo facilius colliguntur,

P R Æ F A T I O.

tur, realitates, quæ animæ nostræ insunt, ab omni limitatione liberatis Deo per modum actus tribuendo, quam si ex contingentia universi illa infertur: ut taceam alia, quæ attento lectori, ubi in systemate parte prima contento versatus fuerit, per se patebunt: ut vero etiam constet de accessionibus systemati in hac parte altera factis, unam vel alteram commemorari opus est. Originem idearum in intellectu divino prorsus a priori ex ipsa natura atque essentia divina deduximus, & per eam essentiarum necessitatem ac independentiam a voluntate divina in meridiana luce collocavimus, ut de ea dubitare non possit, nisi qui cæcutire velit. Per eandem evanescens est, quomodo veritas omnis sequatur ex Deo vi principii contradictionis atque rationis sufficientis, ut in dubium revocari minime possit, in duobus hisce principiis omnium rerum cognitionem terminari, & ab his omnem cognitionis certitudinem pendere, consequenter notiones ontologicas per ea sufficienter explicari. Ortum compositi ex simplici, seu eo, quod compositum non est, prorsus a priori stabilivimus, & quomodo in Deo, ex Deo & per Deum sint omnia, clarissime docuimus. Atque hoc pacto ideæ systematis vere philosophici, in quo omnis rerum cognitio prorsus a priori ex ipsis attributis divinis, tanquam primis possibilibus, per rationes ultimas derivatur, possibilitatem demonstravimus, quale ad perfectam cognitionem, quæ ad divinam propius accedit, requiri jam olim insinuavimus, cum Logicam Germanico idiomate conscriptam, & nuperrime in Gallicum translata, ederemus. Hoc vero systema posterorum felicitati reservatum est, siquidem nostra methodo philosophati voluerint. Quamvis enim quoad Metaphysicam & Philosophiam practicam universam nobis in potestate sit: non tamen uni omnia agere vacat. Philosophia autem naturalis multis adhuc auxiliis indiget, antequam opus tam arduum non invita Minerva aggredi datur. Non deerit forsan occasio mentem nostram ea de re clarius exponendi: neque enim paucis hoc fieri potest. Ceterum in hac ipsa quoque parte altera abunde satis docuimus, quantum de Deo humano more loqui detur, ne in anthropomorphismum subtilem incidamus, sed notionum puritas integra conservetur. Equidem a refutandis aliis quam longissime absum, & pro certo teneo, veritate evicta errores eidem contrarios sua sponte in fumum abire, ita ut sibi ab iisdem metuere non debeant, qui illam animo comprehendit: non tamen una fuit ratio, cur errores veritatis Theologiæ naturalis oppositos in altera hac parte confutaverim. Neque enim, quantum sufficit, eos a se invicem distinguunt, quotquot in iis oppugnandis & aliis imputandis operam suam collocant. Unde contingit eos minus recte in hoc negotio versari, sed multiplici confusione perplexos ea proferre, quæ vel non satis faciunt, vel ad rem minime faciunt, & non uno modo aliis sese præbere iniquos, imo in alios injurios fieri. Constat præterea famosissimum illum rixatorem, qui in calumniis & convi-

P R Æ F A T I O.

convitiis præsidium omne collocat, indefinenter vociferari, quasi systema nostrum ad Atheismum, Deismum, Fatalismum & Spinozismum, imo Epicuræismum & nescio quos non errores alios perniciosissimos ducat, quibus tamen omnibus e diametro oppositum nemo sanus in dubium vocare ausit. Nostrum igitur esse duximus, Atheismum, ignorantiam Dei simplicem, Scepticismum ad Deum extensum, Fatalismum non minus universalem, quam particularem, Deismum, Naturalismum, Anthropomorphismum tam crassum, quam subtilem, Materialismum, Idealismum, Paganismum, Manichæismum, Spinozismum & Epicuræismum ad notiones determinatas revocare & ex systemate nostro confutare citra ullius injuriam, *et quæ aliis inferenda naturali quodam horrore abducimur.* Atque sic tandem, quæ Dei gratia est, ad colophonem perduximus integrum Metaphysicæ opus, in sex volumina distributum, Ontologiam scilicet, Cosmologiam, Psychologiam empiricam, Psychologiam rationalem & duas Theologiæ naturalis partes, quarum nunc in publicum prodit altera. Enimvero unicum adhuc supersedit, quod silentio minime prætereundum, nisi in providentiam divinam injurius esse velim. Dum in hac altera Theologiæ naturalis parte causam Dei adversus Atheos, Scepticos, Fatalistas, Deistas, Naturalistas, Spinozistas aliosque veritatis adversarios egi: Deus quoque adversus eos, qui infesto in me sunt animo, causam meam fortiter egit. Providentiæ enim ipsius speciali, cujus multiplicia eaque prorsus singularia hucusque expertus sum documenta, unice tribuo, quod jurati illius, non dicam mei, sed veritatis & omnis cognitionis solidæ atque virtutis non fucatæ hostis nova molimina irrita esse jusserit. Cum enim querelas suas injustas coram ad Regem Borussiae deferret ac omne virus in me atque philosophiam meam evomeret, in faciem ipsi contradicente viro & generis prolapia, & dignitate, & doctrina eminente: Rex tandem eo adductus est, ut accusationes scripto committi, easque mecum communicari juberet. Ego nullus dubitavi ad imputationes male sanas reponere ea, quæ veritatis meique defensio imperabat. Antequam vero hoc fieret, Theologus quidam gravis, cui scriptum adversarii Rege permittente datum fuerat, jam prædixerat quid responsurus essem, prædictionis veritatem eventu comprobante. Jussit Rex, ut quatuor Theologi doctrinæ ac virtutis laude conspicui dicerent sententiam: qui cum sæpius in ædibus viri cujusdam Perillustis, Ministri Status intimi, qui ipsis Præses datus fuerat, convenissent & accusationes adversarii cum meis responsonibus atque scriptis contulissent, concordi tandem sententia me absolverunt, additis contestationibus, quemadmodum Rex jusserat, se coram facie Ecclesiæ, omniumque hominum veritatis ac honestatis amantium aliter pronuntiare non posse, nisi in Majestatem Regis ipsamque Numinis summi Majestatem supremam injurii esse velint, ac conscientiæ suæ rationem habere debeant. Dum hæc aguntur, Theologus quidam alius co-

rum

P R Æ F A T I O.

rum omnium ignarus, qui olim Halæ & meus; & adversariorum meorum fuerat auditor, sine omni partium studio odii plus quam Variniani adversus me concepti causas publice exposuit. Scripta huc spectantia non minus Germanico, quam Gallico idiomate publicæ luci exposita sunt, memoriam tantæ rei apud posteros conservatura. Quemadmodum vero confidimus, cognitionem Dei naturalem ultra limites, quibus hætenus coerceretur, a nobis fuisse promotam, ac plenissima luce perfusam; ita nil quicquam magis in votis habemus, quam ut tandem veritas in omnium animis triumphet, ut a dubitationibus & erroribus immunes veritatisque convicti verum Numen sincera mente colant! Absoluto jam opere metaphysico universæ philosophiæ practicæ tam theoriam, quam praxin eadem methodo trademus, si Deo ita visum fuerit: quarum illa Juris Naturæ & Gentium systema comprehendet, hæc prudentiæ moralis atque civilis præcepta suppeditabit, ut recti, iusti, æqui atque honesti studium amplifietur. Parebit autem, quam sit necesse Metaphysicam omnem animo probe comprehendendi, ut hic in luce verferis ac virtuti honos decusque suum constet. Quotquot igitur scientia utilissima juvat, in metaphysico opere interea temporis assidui sint, nec suam defatigari pariantur patientiam: ita nullus dubito fore, ut uberrimos ex philosophia practica percipiant fructus. Dabam Marburgi Cattorum d. 17. Aprilis A. O. R. 1737.

N O I RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Lauro Maria Piccinelli Inquisitore di Verona*, nel Libro intitolato: *Theologia Naturalis metodo scientifica pertractata. Pars Posterior, Auctore Christiano Wolfio Francfurti, & Lipsiae 1737*, non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario nostro niente contro Principi, e buoni costumi; concediamo Licenza a *Dionigio Ramanzini* Stampatore in *Verona*, che possa essere stampato osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 21. Dicembre 1737.

{ Gio: Francesco Morosini Cav. Rif.
{
{ Pietro Grimani Cav. Rif.

Agostino Gadaldini Segretario.

THEO-

THEOLOGIAE NATURALIS

P A R S II.

S E C T I O I.

QUA EXISTENTIA

ET ATTRIBUTA DIVINA A PRIORI DEMONSTRANTUR.

C A P U T I.

De Notione Entis Perfectissimi & ejus Existentia.

§. 1.

Impossibilia dicuntur, quæ una eidem subjecto inesse possunt.

*Compos-
sibilium
definitio.*

Ita intellectus & voluntas insunt simul animæ nostræ, atque adeo eidem subjecto inesse posse intelliguntur (§. 170 Ontol.). Sunt igitur compossibilia. Cor & ventriculus tanquam partes ingrediuntur structuram internam corporis animalis, atque adeo denique eidem subjecto inesse posse intelliguntur (§. 171). Sunt igitur compossibilia. Quænam sint compossibilia, vel a posteriori, intellectum & voluntatem, cor item atque ventriculum esse in numero compossibilium. Sed cum in Geometria demonstratur triangulum æquilaterum esse æquiangulum (§. 186 Geom.); a priori patet, æqualitatem laterum & angulorum simul figuræ triangulari convenire, adeoque non repugnare ut figuræ latera & anguli simul æqualia sint, consequenter æqualitatem laterum & angulorum esse in numero compossibilium.

§. 2.

Quoniam essentialia sibi mutuo non repugnant (§. 143 Ontol.), atque ideo possibile, ut simul enti insint (§. 85. 142 Ontol.); *essentialia entis compossibilia sunt.*

*Compos-
sibilitas
essentialium.*

Wolffii Tbeol. Nat. Pars II.

A

Cum

Cum essentia corporis organici in structura eiusdem consistat (§. 276 *Cosmol.*); cor & ventriculus, quæ partes structuram internam corporis humani ingrediuntur, sunt in numero essentialium eiusdem. Sunt vero etiam in numero compossibilium (*not. §. 1*). Patet adeo essentialia corporis humani esse compossibilia.

§. 3.

Essentialium, attributorum & modorum compossibilitas.

Et quia essentialia entis ab eo nunquam abesse possunt (§. 144 *Ontol.*), attributa vero eidem similiter constanter insunt, modi vero istis simul inesse possunt (§. 150 *Ontol.*); *essentialia, attributa & modi cujuscunque entis in numero compossibilium sunt (§. 1)*.

Quia in philosophia id agimus, ut in essentialia entium inquiramus, & ex iis attributa eorum demonstremus, simulque ostendamus, sub qua conditione seu quibus positis modi quidam istdem convenire queant; compossibilitatem ibidem cognoscere studemus, tam absolutam, quæ essentialium & attributorum est, quam conditionatam, quæ essentialium & modorum, itemque attributorum & modorum.

§. 4.

Possibilitas absoluta & compossibilitas.

Quoniam denique impossibilia existere seu actu esse nequeunt (§. 132 *Ontol.*), compossibilia vero una eidem subjecto inesse possunt (§. 1); *compossibilia in se spectata non sunt impossibilia, adeoque possibilia (§. 85 Ontol.)*.

Antequam igitur quæveris, num quæ compossibilia sint, necesse est ut constet, ea in se spectata possibilia esse. Possibilitatem absolutam & compossibilitatem possibilium in se spectatorum talium probe concipere maximi momenti est in philosophia. Sane per compossibilitatem possibilia, quæ in se spectata talia sunt, non modo constituuntur entia particularia, sed integræ rerum series, quæ mundorum nomine veniunt (§. 48 *Cosmol.*), & per compossibilitatem intelligitur, cur non quævis eidem subjecto inesse possint, nec ipsæ rerum series sint prolixæ arbitrariæ, ne omnipotentia Dei ad impossibilia extendatur: quod nosse quanti sit momenti abunde patet per ea, quæ in systemate Theologiæ Naturalis, quod parte priore exhibuimus, demonstrantur.

§. 5.

Realitas quid dicatur.

Realitatis nomine hic nobis venit, quicquid enti alicui vere inesse intelligitur, non vero per perceptiones nostras confusas inesse videtur.

E. gr. intellectum animæ nostræ vere inesse intelligimus: est igitur quædam realitas. At colores, quemadmodum primus in genere ostendit *Cassius*, objectis tales non insunt, quales per imagines nobis exhibentur, sed tantummodo propter confusas, quas de iis habemus, perceptiones inesse videntur. Realitates igitur non sunt, etsi corporibus insint realitates, quarum multiplici confusione a percipiente finito facta accidit, ut inesse videantur. Qui in Psychologia rationali non desiderari passus est diligentiam suam; bene intelliget, quæ dicuntur: ceteri in tenebris sua culpa versantur. Realitas hic opponitur phænomeno. Phænomenon enim dicimus, quicquid sensui obvium confuse percipitur (§. 225 *Cosmol.*), adeoque tale, quale percipitur, obiecto non inest, sed tantummodo inesse videtur, etsi insint alia, quorum multiplici confusione nascitur in anima idea sensibilis (§. 98. 97 *Psychol. rat.*), seu phænomeni (§. 225 *Cosmol.*). Phænomena a realitatibus distingui plurimum inter est, ne circa notionem entis perfectissimi menti nebulæ offundantur. Non tamen adeo facile est, ubi acumen sufficiens tibi nondum comparaveris. Exempli loco esse possunt, quæ de extensione (§. 226 *Cosmol.*) & vi inertis (§. 298 *Cosmol.*) atque motrice, phænomenis (§. 296 *Cosmol.*), & de modo, quo horum phænomenorum idea in anima nascitur, demonstravimus (§. 103. 108. 109 *Psychol. rat.*): id quod ad differentiam mundi sensibilis & intelligibilis inspicendam facit (§. 202 & seqq. *Pars. I. Theol. nat.*).

§. 6.

Entis perfectissimi definitio.

Ens perfectissimum dicitur, cui insunt omnes realitates compossibiles in gradu absolute summo.

Circa

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 3

Circa hanc definitionem unum alterumque monendum venit, ut recte intelligatur. Primum itaque notandum est, non hic attendi modum, quo realitas aliqua enti perfectissimo insit; sed sufficere ut insit, quomodocunque tandem insit. Constat nimirum, alia enti inesse formaliter, veluti intellectus animæ nostræ (§. 266. 275 *Physiol. empir.*); alia non nisi per eminentiam (§. 845 *Ontol.*), veluti sensus (§. 1096 *part. I. Theol. nat.*), imaginatio (§. 1098 *part. I. Theol. nat.*), memoria (§. 1099 *part. I. Theol. nat.*) & affectus Deo (§. 1104 *part. I. Theol. nat.*). Nobis itaque perinde est, siue realitas aliqua enti perfectissimo insit formaliter, siue per eminentiam. Ac ideo simpliciter dicimus enti perfectissimo inesse omnes realitates compossibiles, non definito modo, quo insunt. Notandum præterea, dum dicimus, realitates omnes compossibiles inesse enti perfectissimo, nos non negare, quod simpliciter insint omnes. Consulto tamen sumimus, realitates, quæ insunt enti perfectissimo, compossibiles esse debere, ne possibilitatem entis perfectissimi demonstraturi, antequam id fieri possit, realitatum omnium compossibilitatem evincere teneamur, atque hoc pacto præter necessitatem ipsam demonstrationem possibilitatis entis perfectissimi difficultatibus tantum non insuperabilibus obnoxiam reddamus & lectoris attentionem defatigemus atque acumen quasi studio obundamus. Etenim realitates a phaenomenis distinguere difficile est & singulare ad hoc præstandum requiritur acumen (*not. §. 5*). Nec minus difficile inire numerum omnium realitatum, ita ut demonstrare possis nullam a te fuisse prætermisam. Sufficit itaque ut constet, si quam realitatem agnoscis & eam aliis non minus cognitis compossibilem demonstrare vales, eam enti perfectissimo tribuendam esse siue formaliter, siue per eminentiam. Quod si enim realitatum omnium compossibilitatem demonstrare possis, omnis quoque realitas simpliciter enti perfectissimo tribuetur. Quamdiu vero ignoras, utrum omnes omnino sicut compossibiles, nec ne; in dubio saltem relinquatur eitra præudicium veritatis, num omnis simpliciter eidem tribui possit, an quædam separanda veniant. Arque hoc pacto non opus est ingredi disceptationem, utrum quid recte in numerum realitatum referatur, an inter phaenomena potius referri debeat. Denique cum ens perfectissimum contineat omnes realitates compossibiles in gradu absolute summo, ultra quem nihil amplius concepi, imo ne fingi quidem potest, nemo non videt ens perfectissimum a nobis dici absolute, non comparative, quemadmodum doctissimus omnium dici solet, qui ceteris comparatus doctior, et si simpliciter non repugnet esse alium, eum quo non instituitur comparatio, doctiorem.

§. 7.

Ens perfectissimum prorsus illimitatum est. Quicquid enim enti perfectissimo inest, id gradum habet absolute summo (§. 6), adeoque majus eodem concipi nequit. Quamobrem cum limitatum esse non possit, quo majus concipi nequit (§. 825 *Ontol.*); ens perfectissimum prorsus illimitatum est.

Ens perfectissimum illimitatum.

Idem etiam ostenditur per indirectum. Ponamus ens perfectissimum esse limitatum; seu, quod perinde est, ea, quæ ipsi insunt, esse limitata, neque enim ens limitatur nisi quoad ea, quæ ipsi insunt. Quoniam limitatum est id, quo majus concipi potest (§. 825 *Ontol.*); realitativus, quæ enti perfectissimo insunt (§. 6), majores concipere licet. Non igitur insunt in gradu absolute summo. Quod utique absurdum (§. *cit.*).

Hinc *Carus* in Responsionibus ad objectiones secundas in Meditationes metaphysicas, rationes Deixitentiam probantes more geometrico dispositurus *def. 2. p. 86.* ens perfectissimum definit per substantiam, in qua nihil plane concipimus, quod aliquem defectum siue perfectionis limitationem involvat.

§. 8.

Quoniam *ens perfectissimum prorsus illimitatum est (§. 7)* omnis quoque *limitis expers est*, seu *nulli prorsus in ente perfectissimo dantur limites*.

Limitum exclusio ex notione entis

Corollarium hoc per immediatam consequentiam fluit ex propositione præcedente, cum illimitatum dicatur, quod limitibus caret, seu in quo nulli prorsus limites dantur, aut cui

perfe-
ctissimi.

non insunt determinationes limitibus circumscriptæ. Mox eodem utemur in demonstranda possibilitate ac immutabilitate entis perfectissimi. Atque ideo ipsum apponi consultum duximus, et si sub propositione præcedente satis manifeste continetur.

§. 9.

Immu-
tabilitas
entis
perfe-
ctissimi.

Ens perfectissimum est prorsus immutabile. Etenim in ente perfectissimo nulli prorsus dantur limites (§. 8). Quamobrem cum non nisi limes sit, quod in ente mutari potest (§. 827 *Ontol.*); in ente perfectissimo nil quicquam datur, quod mutationi ulli sit obnoxium. Est igitur prorsus immutabile.

Idem etiam sic ostenditur. Ens perfectissimum continet omnes realitates composibiles in gradu absolute summo (§. 6). Quamobrem cum realitates composibiles sint, quæ una eidem subjecto inesse possunt (§. 1); omnes realitates, quæ eidem inesse possunt, actu insunt, consequenter fieri nequit, ut alia, quæ non inerat, jam inexistentibus superaccedat, vel in locum alterius succedat, consequenter quia ens immutabile est, si in eo nihil insit, pro quo aliud substitui possit, iisdem manentibus ceteris, quæ eidem insunt, neque etiam iisdem non repugnantibus aliquid accedere queat (§. 291 *Ontol.*), ens perfectissimum quoad realitates, quæ ipsi insunt, immutabile est. Enimvero realitates insunt in gradu absolute summo (§. 6) & quidem per essentiam *per hypoth.* adeoque immutabiliter (§. 300 *Ontol.*), ut scilicet gradus absolute summus semper subsistat, nullo alio minore in ejus locum succedente (§. 291 *Ontol.*). Est igitur ens perfectissimum etiam immutabile quoad gradum realitatum inexistentium. Quamobrem cum mutatio alia præter eas, quæ vel quoad gradum realitatum, vel quoad ipsas realitates accidunt, ne fingi quidem possit; per ipsam essentiam suam ens perfectissimum prorsus immutabile est.

Demonstrationem posteriorem addimus in gratiam eorum, qui principiorum ontologorum non sunt satis gnari: videtur enim clarior, et si sit prolixior.

§. 10.

Infinitu-
do entis
perfe-
ctissimi.

Ens perfectissimum est infinitum. Ens enim prorsus immutabile (§. 9). Quamobrem cum ens immutabile sit, in quo nihil inest, pro quo aliud substitui potest, iisdem manentibus ceteris, quæ eidem insunt, & si iisdem, quæ insunt, non repugnantibus nihil superaccedere potest (§. 291 *Ontol.*); quæcunque enti perfectissimo actu inesse possunt, in eo omnia simul sunt. Enimvero ens illud infinitum est, in quo omnia simul sunt, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838 *Ontol.*). Ens igitur perfectissimum infinitum est.

Idem etiam ex ipsa definitione entis perfectissimi ostenditur hoc modo. Ens perfectissimum continet omnes realitates composibiles (§. 6), consequenter cum composibiles sint, quæ una eidem inesse possunt (§. 1); realitates omnes, quæ eidem inesse possunt, simul actu insunt. Insunt autem realitates omnes in gradu absolute summo (§. 6), consequenter cum
ultra

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 5

ultra gradum summum nihil istarum realitatum sit concepitibile, imo ne fingi quidem possit; quicquid earundem realitatum enti perfectissimo inesse potest, id omne simul actu inest. Quoniam itaque ens istud infinitum est, in quo omnia simul sunt, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838 *Ontol.*); ens perfectissimum infinitum est.

Non mirum est ex ipsa definitione entis perfectissimi infinitudinem immediate deduci: etenim prior demonstratio in definitionem ita resolvitur, ut posteriorem quasi involvat. Nimirum in priorē infinitudo inferitur ex immutabilitate, sed immutabilitas derivata est ex carentia limitum (§. 9), limitum vero carentia ex summo realitatum inexistentium gradu (§. 7), qui in definitione sumitur (§. 6).

§. 11.

Gradus absolute summus realitatis excludit omnem defectum. Si negas: *Qualis sit gradus absolute summus realitatis.* includat aliquem realitatis defectum. Potest igitur eodem concipi major, nimirum in quo adest, quod deficere supponitur. Cum maximum non sit, quo majus concipi potest; non erit gradus absolute summus, qui sumebatur; quod quia absurdum est, gradus absolute summus realitatis omnem defectum excludit.

Quoniam hoc principio sæpe utemur, etsi per se evidens citra probationem assumi poterat; idem huc apponere visum est.

§. 12.

Realitas in gradu absolute summo possibilis est. Quoniam realitas est, quicquid entis alicui vere inest (§. 5), ens autem omne possibile est (§. 135. 136 *Ontol.*); realitatem omnem in dato quodam gradu, aut, si mavis, præcise gradu spectatam, esse possibilem patet. Jam gradus summus realitatis omnem excludit defectum (§. 11), adeoque nihil ad eandem quomodo-cunque pertinens de ea negari potest. Impossibile igitur est, ut de realitate in gradu absolute summo idem & affirmari, & negari debeat. Quoniam contradictio in simultanea ejusdem affirmatione & negatione consistit (§. 30 *Ontol.*); realitatem, in gradu absolute summo spectatam, nullam involvere posse contradictionem evidens est. Quod nullam involvit contradictionem, possibile est (§. 85 *Ontol.*); realitas igitur in gradu absolute summo est possibilis.

In applicatione hujus principii caute versandum est, ne ad phaenomena perperam applicetur, quod tantummodo de realitatibus valet. Qui in Cosmologia satis fuerit versatus, non facile aberrabit, utpote per cujus principia phaenomena a realitatibus distinguuntur; sed eorum ignarus sua culpa aberrat. Ceterum cum hinc pendeat demonstratio existentie Dei & attributorum ejus a priori; difficultas ejus demonstrationis hinc elucet, quæ sane ratio est, cur in condendo systemate Theologiae naturalis, quod parte priori exhibuimus, demonstrationem a posteriori præulerimus, quæ ex contemplatione hujus universi colligimus ea, quæ Deo insunt.

§. 13.

Ens perfectissimum possibile est. Demonstratur eodem prorsus modo, quo propositio præcedens. Nimirum ens perfectissimum continet omnes realitates compossibiles (§. 6). Quoniam itaque compossibiles sunt, quæ una eidem subjecto inesse possunt (§. 1); nulla realitas de ente perfectissimo

ideo

ideo neganda venit, quod altera inesse ponitur, consequenter cum in simultanea affirmatione & negatione ejusdem contradicção consistat (§. 30 *Ontol.*); notio entis perfectissimi quoad realitates inexistentes contradiccionem nullam involvit. Insunt autem realitates enti perfectissimo in gradu absolute summo (§. 6), consequenter omnem prorsus excludunt defectum (§. 11). Quoniam itaque nihil ad easdem quomodocunque pertinens negari potest, contradicção vero nonnisi in simultanea ejusdem affirmatione & negatione consistit (§. 30. *Ontol.*); nec notio entis perfectissimi quoad gradum realitatum contradiccionem quandam involvere potest. Quodsi notio entis perfectissimi contradiccionem quandam involveret, aut eam involveret quoad realitates, quæ eidem tribuuntur, aut quoad gradum, qui de istis sumitur, quemadmodum ex definitione claret (§. 6). Quare cum neutro modo contradiccionem involvat *per demonstrata*; eam nullam prorsus involvere evidens est. Quod contradiccionem nullam involvit, possibile est (§. 85 *Ontol.*); notio igitur entis perfectissimi possibilis, consequenter ens perfectissimus ipsum possibile est.

Possibilitatem entis perfectissimi, aut, quod perinde est, notionis ejusdem, ideo demonstramus, ut exinde firmiter existentia Dei concludatur, alias nonnisi hypothetice inferenda, ut scilicet affirmandum sit existere Deum, siquidem ens perfectissimum possibile sit. Ita *Euclides* demonstrat triangulum æquilaterum construi posse, ut figura tribus lineis rectis æqualibus terminata possibilis intelligatur, antequam ostendat, omnes in eadem angulos esse inter se æquales. Cum enim æqualitas angulorum inter se deducatur ex hypothesi, quod omnia inter se latera æqualia sint; non certo constat, in figura aliqua trilatera omnes angulos inter se æquales esse posse, antequam certum sit, eam tribus lineis rectis inter se æqualibus terminari posse. Unde & theorema ita enuntiatur: *Si trianguli tria latera fuerint inter se æqualia, tres quoque, qui in eodem sunt, anguli inter se æquales sunt* (§. 226 *Log.*). Quemadmodum itaque sumi nequit, latera trianguli inter se æqualia esse posse, ut inde concludatur, in figura aliqua trilatera tres inter se angulos æquales esse posse, sed demonstrandum est, quod sumitur, antequam recte sumatur; ita quoque sumi nequit, ens aliquod esse perfectissimum, seu realitates omnes compossibiles in gradu absolute summo habere, ut inde colligatur, ens perfectissimum existere, sed demonstrandum utique, non esse impossibile, ut realitates omnes compossibiles in gradu absolute summo enti cuidam insint, ut constet, idem recte sumi. Agitata iam olim inter Scholasticos fuit controversia, utrum ex notione entis perfectissimi, hoc est, ex eo, quod enti alicui insit perfectio summa, seu nostra phrasi quod insint realitates omnes compossibiles in gradu absolute summo, recte inferatur existentia entis perfectissimi, consequenter Dei, nec ne. Affirmavit *Anselmus*; negarunt alii. At *D. Thomas* pro eo, quod ipsi erat, acumine recte monuit, tum demum existentiam entis perfectissimi recte inserri ex eius notione, ubi probetur entis alicui summam perfectionem, seu phrasi nostra omnes realitates in gradu absolute summo convenire posse. Nostro ævo *Cartesius* in Meditationibus argumentum *Anselmi* in demonstranda existentia Dei ceteris prætulit, & sic controversia illa relaxata fuit. Probavit *Leibnizius* acumen *D. Thomæ*, atque contendit, ex notione entis perfectissimi non posse concludi existentiam ejus firmiter, antequam constet ens perfectissimum esse possibile, ne notione deceptrice nobis imponi moneatur. Ratio manifesta ex principiis Logicis, iis scilicet, quæ de formatione notionum per arbitriam determinationem & de demonstratione a nobis dicta sunt. Nemo igitur methodi demonstrativæ gnarus sibi persuadebit, nodum in scirpo quæri, quod tantis ambagibus in adstruenda possibilitate incedamus.

§. 14.

Deus est ens perfectissimum, scilicet absolute tale.

Dei definitio.

Definitio

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 7

Definitio hæc Dei nominalis est, quemadmodum ea, qua in systemate nostro usi sumus (§. 67 part. 1. Theol. nat.). Eiusdem enim entis plures dari possunt definitiones nominales. Exemplo est Mathesis, in qua plures ab Auctoribus dantur definitiones nominales ejusdem figuræ, veluti parabolæ aut ellipsis, prout unicuique commodum visum fuerit. Quod enim ab uno definitionis loco sumitur, id ab altero in numerum theorematum refertur: quemadmodum deinceps de Deo vi definitionis, quam hic sumimus, demonstraturi sumus, quæ in definitione nominali systematis sumuntur.

§. 15.

Quoniam Deus ens perfectissimum est (§. 14), ens autem perfectissimum omnes realitates compossibiles in gradu absolute summo continet (§. 6): *Deus realitates omnes compossibiles in gradu absolute summo continet, seu, omnes realitates in gradu absolute summo Deo insunt.* *Quædā Deo insunt.*

Applicamus ad Deum, quæ de ente perfectissimo paulo ante vel assumpta, vel demonstrata fuere, ne in demonstrationibus subsequenibus prolixitate opus sit, quæ carere poteramus.

§. 16.

Similiter quia ens perfectissimum prorsus illimitatum est (§. 7), nec ulli prorsus in eodem dantur limites (§. 8), Deus vero ens perfectissimum est (§. 14): *Deus prorsus illimitatus est, nec ulli prorsus in eo dantur limites.* *Limitum a Deo remotio.*

Propositio hæc maximi momenti est, cum faciat ad Deum a rebus ceteris discernendum, quemadmodum paulo post constabit.

§. 17.

Porro cum ens perfectissimum prorsus immutabile (§. 9), Deus autem ens perfectissimum sit (§. 14): *Deus utique prorsus immutabilis est.* *Immutabilitas Dei.*

Quod de propositione præcedente monuimus, idem quoque de præsentē tenendum.

§. 18.

Quoniam Deus ens perfectissimum (§. 14), ens autem perfectissimum infinitum est (§. 10): *Deus est infinitus.* *Infinitudo Dei.*

Denuo ad infinitudinem trahenda sunt, quæ de carentia limitum annotavimus (not. §. 16). Retinenda autem infinitudinis definitio, quam in philosophia prima dedimus (§. 838 Ontol.) & supra (§. 10) ad ens perfectissimum applicavimus. Sane si per infinitudinem Deum ab alijs entibus distinguere volueris; maxime elucescet utilitas infinitum reale ab illimitato distinguendi, sit ita quod infinitudo limitum absentiam in ente aliquo supponat.

§. 19.

Denique cum ens perfectissimum possibile (§. 13), Deus autem ens perfectissimum sit (§. 14): *Deus quoque possibilis est.* *Possibilitas Dei.*

Nimirum istiusmodi ens, quale Deum esse dicimus (§. 14), possibile est, nec nisi temere affirmatur, notionem Dei esse fictam, Deumque inter chimæras referendum, quemadmodum impie nugantur Athei, prouti sequente sectione docebimus.

§. 20.

Existentia necessaria & contingens realitas est, illaque gradus absolute summi. Etenim ens necessarium existit (§. 24 part. 1. Theol. nat.). Quoniam itaque realitas est, quicquidenti vere inest, non vero tantummodo per confusas perceptiones inesse videtur (§. 5); quin existentia necessaria realitas quædam sit, dubitari nequit. *Quod erat primum.* *Existentia quid & qualis sit realitas.*

Successi-

Successiva in mundo sunt contingentia (§. 80 *Cosmol.*). Quamobrem cum contingas sit, quod necessarium non est (§. 294 *Ontol.*), adeoque entis contingentis existentia non sit absolute necessaria (§. 309 *Ontol.*); existentia quoque non necessaria, sive contingens, realitas est (§. 5). *Quod erat secundum.*

Enimvero quia ens omne vel necessarium est, vel contingens (§. 311 *Ontol.*), adeoque existentia omnis vel necessaria, vel non necessaria sive contingens (§. 309. 310 *Ontol.*); præter existentiam necessariam & contingentem alia concipi nequit. Et quoniam existentia contingens hypothetice necessaria est (§. 316 *Ontol.*), gradus vero est id, quo qualitates eadem, in quarum numero existentiam quoque esse constat (§. 452 *Ontol.*), differre possunt (§. 746 *Ontol.*); in existentia gradus concipi nequeunt, quam quoad necessitatem existendi. Jam existentia necessaria est, vi cuius impossibile, ens non existere (§. 279 *Ontol.*), cum vi contingentis etiam non existere possit (§. 294 *Ontol.*). Major itaque existentiae gradus concipi nequit, quam qui existentiae necessariae convenit, consequenter ea gradus absolute summi est. Enimvero eadem quoque realitas est *per num. 1.* Est igitur realitas gradus absolute summi. *Quod erat tertium.*

Sumimus hic, quod in parte prima demonstravimus, ens necessarium existere, propterea quod integra demonstratio huc appoi poterat &, si existentiam & attributa divina ex nozione entis perfectissimi demonstraturi systema condere voluissimus, debebat. Neque enim hic utendum est principiis, quæ pendent a definitione nominali Dei in gratiam systematis assumti (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), antequam demonstretur, eam enti perfectissimo vi definitionis eius (§. 6) competere, ne a vitioso circulo in demonstrando imminere periculum: id quod & tenendum est in ceteris, ubi ad ea provocabimus tanquam ad principia, quæ in parte prima demonstrata sunt. Nostrium eolm jam non est integrum systema Theologiz naturalis condere, quod nitatur hypothesei entis perfectissimi; sed latet præcipua demonstrare Theologiz naturalis momenta, unde cetera deducenda ex parte prima suppleatur.

§. 21.

Existen- Deus necessario existit. Deus enim continet omnes realitates compossi-
tia Dei. biles in gradu absolute summo (§. 15). Est vero idem possibilis (§. 19). Quamobrem cum possibile existere possit (§. 133 *Ontol.*); existentia eidem inesse potest, consequenter cum sit realitas (§. 20), & realitates compossi- biles sint, quæ enti una inesse possunt (§. 1), in realitatum compossi- bilium numero est. Jam porro existentia necessaria est gradus absolute summi (§. 20). Deo igitur competit existentia necessaria, seu quod perinde est, Deus necessario existit.

Valgo terminum perfectionis & entis perfecti non explicant, adeoque sumunt Deum esse eos perfectissimum & existentiam esse perfectionem, atque inde inferunt, Deo competere existentiam seu Deum existere. Videatur *Burkhardus de Volder* in Disputationibus contra Atheos Theol. 19. p. 25. 26. Enimvero cum oos omnem evidentiam venemur, in notionibus confusis minime acquiescentes, ubi in distinctas resolvī possunt; aliter nobis incedendum fuit. Quodsi quis omniam scrupulositatem aculeat & notionum abstractarum evolutionem detestetur; cum scire velim, me rationem evidentiæ asseolam, non vero vi ac meta consen- sum extorquere: illud enim philosophi est, hoc vero eorum, quorum stat pro ratione au- ditoritas, philosopho nec conceda, nec desiderata.

§. 22.

Quoniam Deus necessario existit (§. 21), ens vero, cujus existentia absolute necessaria, necessarium est (§. 309 *Ontol.*); *Deus ens necessarium est*, consequenter cum contingens sit, quod necessarium non est (§. 310 *Ontol.*), *ens contingens Deus esse nequit.*

Quale sit ens Deus.

§. 23.

Deus vi propria existit, seu *sibi metipsum ad existendum sufficit*. Est enim ens necessarium (§. 22). Quare cum ens necessarium vi propria existat, seu sibi metipsum ad existendum sufficiat (§. 26 *part. I. Theol. nat.*); Deus vi propria existit, seu sibi metipsum ad existendum sufficit.

Cujus vi existat.

Religenda hic sunt, quæ in parte prima de hoc modo existendi annotavimus. Recoleunda etiam animo, quæ paulo ante (*not. §. 10*) monuimus.

§. 24.

Deus ens a se. Est enim ens necessarium (§. 22). Sed ens necessarium est ens a se (§. 33 *part. I. Theol. nat.*). Ergo Deus est ens a se.

Aseitas Dei.

§. 25.

Deus est ens independens. Est enim ens a se (§. 24). Quare cum ens a se sit independens (§. 30 *part. I. Theol. nat.*); Deus ens independens est.

Independencia Dei.

§. 26.

Deus rationem existentie in essentia sua habet. Est enim ens a se (§. 24). Enimvero ens a se rationem existentie suæ in essentia sua habet (§. 31 *part. I. Theol. nat.*). Ergo Deus rationem existentie suæ in essentia sua habet.

Undenā sit existentia ipsius.

Ostenditur etiam hoc modo. Deus est ens necessarium (§. 22). Quamobrem cum ens necessarium rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habeat (§. 309 *Ontol.*); Deus quoque rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habet.

Posteriori modo etiam in parte prima Theologiæ naturalis demonstrari poterat, ens a se rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habere. Ens enim a se vi propria existit, nec indiget vi entis alterius ut existat (§. 27 *part. I. Theol. nat.*). Est vero ens illud necessarium, quod vi propria existit, nec vi entis alterius ad existendum indiget (§. 25. 26 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem ens a se est ens necessarium, consequenter cum ens necessarium rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habeat (§. 309 *Ontol.*), ens a se rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habet.

§. 27.

Deus per essentiam existit, seu *existentia ipsi essentialis est*. Etenim rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habet (§. 26). Quare cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 *Ontol.*); posita essentia divina ponitur etiam ejus existentia, consequenter Deus ideo existit, quia hanc habet essentiam, seu, quod perinde est, per essentiam existit, aut existentia ipsi essentialis.

Essentialitas existentia Divina.

Aliter sese res habet in omnibus illis, quæ in mundo corporeo seu materiali continentur. Posita enim corporis cuiuscunque essentia nondum ponitur existentia. Hinc corpora existentie suæ causam extra se exigunt, nec sibi metipsa ad existendum sufficiunt: quæ factis manifesta sunt per ea, quæ de actu contingentium in universo alibi demonstravimus (§. 83 & seqq. *Cosmol.*).

Wolphi Theol. Nat. Pars II.

B

§ 28.

§. 28.

Cnr Deus existat.

Deus ideo existit, quia possibilis. Est enim ens a se (§. 24). Sed ens a se ideo existit, quia possibile (§. 34 *part. I. Theol. nat.*). Ergo Deus ideo existit, quia possibilis.

Poterat etiam eodem prorsus modo demonstrari, quo in systemate *loc. cit.* demonstravimus propositionem, qua tanquam principio utimur, de nexu possibilitatis cum existentia necessaria in ente a se. Etenim Deus ideo existit, quia hanc habet essentiam (§. 27). Enimvero per essentiam ens possibile est, ita ut essentia possibilitate ejus intrinseca absolvatur (§. 153 & ejus *not. Ontol.*). Deus igitur existit ideo, quia possibilis.

Satis etiam superque claret veritas propositionis præsentis ex modo, quo existentiam Dei paulo ante evicimus. Etenim cum Deus sit ens perfectissimum (§. 14); Deum existere demonstraturi ostendimus ens perfectissimum existere, sive enti perfectissimo existentiam necessariam convenire per modum attributi (§. 21). Demonstravimus vero ante (§. 13), ens perfectissimum esse possibile, ac inde intulimus Deum esse possibilem (§. 19), ut scilicet constaret, eas determinaciones, quæ ingrediuntur definitionem nominalem entis perfectissimi (§. 6), consequenter Dei (§. 14), posse assumi tanquam essentielles alicujus entis. Supposita vero hac possibilitate firmiter colligere licuit ex hisdem Deum existere (§. 21). Quamprimum enim constat, determinaciones, quæ ingrediuntur definitionem nominalem entis perfectissimi, esse determinaciones essentielles alicujus entis, seu essentialia ejusdem (§. 143 *Ontol.*); quod rationem sufficientem in iis habet, hoc est, per ea ipsi inesse debere intelligitur (§. 56 *Ontol.*), attributum ejusdem entis agnoscitur (§. 157 *Ontol.*), atque ideo firmiter inde colligitur (§. 118 *Ontol.*). Quamobrem quia existentia necessaria ex definitione entis perfectissimi insertur; per modum attributi Deo convenire intelligitur, quamprimum constet possibile esse hoc ens. Nullum cognoscitur ens aliud præter Deum, ex cuius definitione nominali, per quam possibile intelligitur, existentia seu actualitas ejus concluditur.

§. 29.

Interminabilitas existentia divine ab utraque parte.

Deus nullum existendi initium; nullum finem habet. Deus enim necessario existit (§. 21). Quare cum necessarii oppositum impossibile sit (§. 279 *Ontol.*); impossibile est Deum non existere. Nullum igitur ne fingi quidem potest tempus, quo non extitit, aut non extiturus est, consequenter nullum existendi initium, nullum finem habere potest.

Idem ostenditur per indirectum. Finge Deum habere initium ac finem existendi. Aliquando igitur non extitit, & aliquando non extiturus est, consequenter impossibile non est, ut Deus non existat. Quoniam itaque illud necessarium esse nequit, cujus oppositum impossibile non est (§. 279 *Ontol.*); existentia Dei necessaria non est, seu Deus necessario non existit: quod esse absurdum patet per superius demonstrata (§. 21).

§. 30.

Æternitas Dei.

Quoniam æternum est, quod nec initium, nec finem existendi habet (§. 39 *part. I. Theol. nat.*), Deus autem nullum existendi initium, nullum finem habet (§. 29), *Deus est æternus.*

Æternitas hic de Deo tantummodo prædicatur respectu existentia, nec denotat nisi ejusdem interminabilitatem a parte ante & a parte post, quemadmodum loquuntur Scholastici. Repetenda hic sunt, quæ de definitione æternitatis a Scholasticis data annotavimus, cum defini-

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 11

definitionem nominalem ejus traderemus, seu terminum aternitatis explicaremus (not. §. 39 part. I. Theol. nat.).

§. 31.

Deus nec oriri, nec interire potest. Ponamus enim si fieri potest, Deum fuisse ortum. Quoniam quod oritur, existere incipit, cum antea non existeret (§. 541 Ontol.); Deus existere cœpit, cum antea non existeret, consequenter aliquando non extitit, adeoque existendi initium habet. Quod cum sit absurdum (§. 29); Deus ortus non est, seu Deum ortum aliquando fuisse impossibile est.

*Impossibilitas
ortus &
interitus
Dei.*

Ponamus similiter Deum aliquando interiturum, aut saltem interire posse. Quoniam quod interit, existere desinit, cum antea non existeret (§. 541 Ontol.); Deus aliquando existere desiturus, cum jam existat, seu fieri saltem potest, ut, quinunc existit, existere aliquando desinat. Habet igitur, aut habere saltem potest existendi finem. Quod cum denuo absurdum sit (§. 29); Deus nunquam existere desiturus, seu impossibile prorsus est, ut Deus aliquando non existat, consequenter ut intereat.

Nimirum quia Deus per essentiam suam existit (§. 27), seu ideo, quia possibilis (§. 28), quamprimum possibile fuit, determinationes istas, quæ definitionem ejus nominalem ingrediuntur, constituere essentialia entis alicujus (§. 142. 143 Ontol.); existentia quoque ipsi convenit, & quamdiu istud possibile erit, existentia quoque eidem conveniet. Quoniam itaque essentia rerum, adeoque etiam Dei, immutabiles sunt (§. 300 Ontol.); & semper possibile fuit istiusmodi ens, quod Dei nobis nomine venit, & semper possibile erit, consequenter Deus & semper existit, & semper existet, adeoque nec ortus est, nec interiturns (§. 541 Ontol.). Videmus adeo ortum ac interitum ideo Deo repugnare, quod existentia ipsi sit essentialis, seu in essentia ejus per modum attributi involvatur (§. 27), quemadmodum essentia alia oriri ac interire videmus, propterea quod existentia ipsius essentialis non est, sed tantummodo instar modi in eadem involvitur (§. 160 Ontol.). Hæc probe consideranda sunt, ut differentia existentia diviniæ tanquam necessaria ab existentia rerum contingentium penitus perspicatur.

§. 32.

Deus annihilari nequit. Ponamus enim, si fieri potest, Deum annihilari. Quoniam annihilatur, quod ita existere desinit, ut nihil ejus amplius supersit (§. 540 Ontol.); ejus existentia finem habet. Enimvero Deus existendi finem non habet (§. 29). Ergo nec annihilari potest.

*Impossibilitas
annihilationis
Dei.*

Annihilatio species interitus est, & quidem interitus maximus, qui concipi potest (§. 450. 541 Ontol.). Unde si interitus simpliciter Deo repugnat, quemadmodum modo evicimus (§. 31); nec annihilatio in eum cadere potest.

§. 33.

Deus est ens omnium primum & ultimum. Quoniam enim nullum existendi initium, nullum finem habet (§. 29), impossibile est, ut ante ipsum extiterit ens aliud, aut post ipsum existat. Quamobrem cum ens illud primum sit, ante quod non extitit aliud, & illud ultimum, post quod non existet aliud (§. 44 part. I. Theol. nat.); Deus ens primum & ultimum est.

*Primitas &
ultima-
tio Dei.*

Quoniam idem jam ostendimus in systemate independentem a definitione Dei nominali ibidem supposita, poterat etiam hoc modo demonstrari.

B 2

Deus

Deus est ens a se (§. 24). Sed ens a se primum ac ultimum est (§. 45 part. I. Theol. nat.). Ergo Deus ens primum ac ultimum est.

Non repetimus, quæ de primatate & ultimatione entis a se, adeoque Dei jam annotavimus *loc. cit.* in systemate, esse consultum iudicemus ut probe perpendatur, ne prædicata Dei præter necessitatem multiplicari videantur, vel nullius iudicetur momenti, quod maxime est, siquidem existentiam Dei, quantum datur, adæquate cognoscere volueris.

§. 34.

Sempiternitas Dei.

Deus sempiternus est. Etenim nullum existendi initium, nullum finem habet (§. 29). Quodcumque igitur concipis, imo fingis, tempus; eodem Deus extitisse, vel existere, aut extiturus, dicendus est. Enimvero sempiternum dicitur ens, quod omni tempore conceptibili existit, seu de quo prædicari potest existentia omni tempore conceptibili (§. 75 part. I. Theol. nat.). Deus igitur sempiternus est.

Quænam inter æternitatem, quatenus existentia interminabilitatem denotat, & sempiternitatem intercedat differentia, facis clare docuimus in systemate (*nov. §. 75*). Ceterum si ea perpendimus, quæ de existentia divina hæcenus demonstravimus, eam omnem omnino excludere limitationem, quæ ullo modo concipi poterat, adeoque talem esse realitatem, quales entj perfectissimo, hoc est, Deo inesse debere sumimus, ut a vero non aberret, qui affirmaverit, existentiam esse inter determinaciones Dei essentielles referendam. Sed hæc prolixius prolequi nostri jam non est instituti.

§. 35.

Negatio compositionis de Deo, ejusque simplicis.

Deus non est ens compositum, sed simplex. Cum enim Deus necessario existat (§. 21) & quidem per essentiam suam (§. 27), necessarii autem oppositum impossibile sit (§. 279 Ontol.); per essentiam Dei fieri nequit ut non existat, consequenter quia quod oritur, existere incipit, cum antea non existeret, & quod interit, existere desinit, cum antea existeret (§. 541 Ontol.), Deus per essentiam suam oriri ac interire nequit. Enimvero composita entia ideo quod composita, adeoque per essentiam suam (§. 533 Ontol.), oriri ac interire possunt (§. 542 Ontol.). Deus igitur ens compositum esse nequit. *Quod erat unum.*

Quoniam ens omne vel simplex est, vel compositum (§. 685 Ontol.), Deus vero ens compositum esse nequit *per demonstrata*: necesse est cum esse ens simplex.

Poterat etiam ostendi hoc modo, præsuppositis principiis in systemate demonstratis. Deus est ens a se (§. 24). At ens a se non est ens compositum (§. 47 part. I. Theol. nat.), sed simplex (§. 49 part. I. Theol. nat.). Deus igitur non est ens compositum, sed simplex.

Equidem demonstratio posterior simplicior videtur; sed videtur, non est: præsupponit enim non modo demonstrationes, quod ens a se non sit compositum (§. 47 part. I. Theol. nat.), sed simplex (§. 49 part. I. Theol. nat.); verum etiam quod ortus & interitus essentia entis a se repugnet (§. 46 part. I. Theol. nat.). Ceterum demonstrationes istæ integræ systemati inferri poterant, si integrum systema Theologiæ naturalis condere volueris, in quo omnia tandem in notionem Dei nominalem, quod sit ens perfectissimum, resolvuntur.

§. 36.

Quænam Deo tribui nequeunt, Deo tribui repugnet.

Deo tribui nequeunt, quæ compositæ, quatenus compositum est, seu vi definitionis, tribuuntur. Est enim ens simplex (§. 35). Sed enti simplici tribui nequeunt,

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 13

nequeunt, quæ composito conveniunt, quatenus compositum, seu vi definitionis (§. 674 *Ontol.*). Quamobrem nec Deo tribui possunt, quæ composito, quatenus compositum est, seu vi definitionis, tribuuntur.

Principium hoc probe tenendum est, ut constet quænam de Deo neganda sint, seu ut attributa Dei negativa demonstrare valeamus, ne ipsi per errorem tribuantur, quæ eidem repugnant: quæ in re & olim peccarunt Gentiles, & hodie peccatur, etsi subtilius, ut error magis lateat.

§. 37.

Deo tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt. Est enim Deus ens perfectissimum (§. 14), adeoque cum realitates, quæ enti perfectissimo insunt, sint gradus absolute summi (§. 6); nulla Deo tribui potest realitas, quæ non sit gradus absolute summi. Jam vero per se patet, quod realitas gradus absolute summi nullo prorsus modo aliquem involvat defectum, alias enim major concipi poterat gradus, consequenter is, qui datur, seu supponitur, non esset absolute summus. Fieri adeo nequit, ut Deo tribuantur, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt.

Idem ulterius expenditur.

Principium hoc eundem habet usum cum anteriori, & cum eodem conjunctum sufficit ad omnia Dei attributa negativa demonstranda & ad præcavendos errores subtiliores, in valgo tolerandos, quatenus pietati non obstant, sed minime in philosophis, quorum est veritatem ab omni errore prorsus immunem præstare. Patebit usus inferius, quando de erroribus in Theologia naturali admissis ex instituto acturi sumus. Utramque etiam principium usui est, quando ea, quæ de Deo in Scriptura Sacra dicuntur humano more, cum decente ratione interpretari debemus.

§. 38.

Deus extensus esse nequit. Etenim Deus ens simplex est (§. 35). Sed ens simplex esse nequit extensum (§. 675 *Ontol.*). Ergo nec Deus extensus esse potest.

Extensio cur Deo repugnet.

Poterat etiam ostendi hoc modo. Deus est ens a se (§. 24). Sed ens a se extensum esse nequit (§. 48 *part. I. Theol. nat.*). Ergo & Deus extensus esse nequit.

Imò demonstratur etiam sequentem in modum. Deus est ens perfectissimum (§. 14). Quoniam itaque enti perfectissimo non insunt nisi realitates (§. 6); quicquid realitas non est, Deo tribui nequit. Enimvero extensio phænomenon est (§. 225 *Cosmol.*), non realitas (*not.* §. 5). Extensio itaque Deo tribui nequit, consequenter Deus extensus non est.

Qui Deo extensionem tribuerunt, phænomena a realitatibus non distinguunt, differentiam entis simplicis & compositi non inspicunt, defectuque acuminis ignorant, quomodo cavere debeat, ne usus facultatis cognoscitivæ inferioris in præjudicium superioris extendatur.

§. 39.

Deus corporeus seu materialis esse nequit. Etenim extensus esse nequit (§. 38). Enimvero corpus omne extensum est (§. 122 *Cosmol.*), adeoque quod extensum non est, corporeum esse haudquaquam potest, cumque ex materia constans seu materiale itidem extensum sit (§. 141 *Cosmol.*), quod

Immaterialitas Dei.

quod extensum non est, materiale esse nequit, consequenter immateriale est. Deus igitur corporeus, seu materialis esse nequit.

Patet adeo, qui Deum extensum imaginantur, revera cum corporeum seu materialem facere: sit ita quod non agnoscat, extensivum rerum materialium & immaterialium commune attributum perperam fingentes. Agnoscunt tamen Materialistæ, Deo tribuentes extensionem, quia cum corpus esse defendunt: sit ita quod corpori facultatem cogitandi perperam tribuat. Jubet oimrum æquitas, ne aliis tribuamus errores, quos nos admittunt, est ex eorum hypothesebus ocellario consequantur, siquidem eos inde sequi acumini defectu minime peripiciunt. Sed de his inferius dicentur plura suo loco.

§. 40.

*Organa
corporea
atque
sensoria
Deo non
tribuenda.*

Quoniam Deus corporeus esse nequit (§. 39); nec organa corporea eadem tribui possunt, consequenter cum organa sensoria sint corporea, nec organa sensoria Deo tribui possunt.

Hinc Deo tribui nequeunt oculi & aures, nec tribui possunt manus atque pedes, sensus scilicet proprio, quo corporis homant organa denotant. Quo sensu tamen hoc nos obstante eadem tribuatur in Scriptura Sacra, docuimus in Systemate (§. 103 part. I. Theol. nat.).

§. 41.

*Indivisibilitas
Dei.*

Deus est indivisibilis. Est enim ens simplex (§. 35). Quoniam itaque ens simplex indivisibile (§. 676 Ontol.); Deus indivisibilis.

§. 42.

*Figura
cui ca-
reat De-
us.*

Deus nulla præditus est figura. Est enim ens simplex (§. 35). Ens simplex nulla præditum est figura (§. 677 Ontol.). Ergo Deus nulla figura præditus est.

Gentiles idolis figuras tribuunt, quemadmodum docebimus inferius. Unde per propositionem præsentem redarguitur ipsorum error.

§. 43.

*Cui ma-
gnitudi-
ne.*

Deus caret magnitudine. Etenim ens simplex est (§. 35). Quamobrem cum ens simplex magnitudine careat (§. 678 Ontol.); Deus magnitudine caret.

Intelligitur hic magnitudo proprie sic dicta, quæ molis dicitur quantitas. Quamobrem si magnus dicitur, virtutis quantitas intelligitur.

§. 44.

*Cui spa-
tium non
impleat.*

Deus nullum spatium implere potest. Est enim ens simplex (§. 35). Sed ens simplex spatium implere nequit (§. 679 Ontol.). Quamobrem nec Deus spatium implere potest.

Qui Deo tribuunt extensionem, aut extensionem tribuere debent terminatam, aut interminatam. Si interminatam tribuunt, Deus per infinitum spatium diffunditur, ipsumque implet: id quod propositioni præsentis repugnat. Si vero tribuunt terminatam, cum limites extensi figura sit (§. 62 Ontol.), Deus figura præditus est, quod contrariatur paulo ante demonstratis (§. 42).

§. 45.

*Differen-
tia Dei
a corpo-
ribus.*

Deus prorsus differt a corporibus. Etenim ens simplex est (§. 35). Sed ens simplex a composito (§. 683 Ontol.), consequenter a corporibus, quæ entia composita sunt (§. 119 Cosmol.), prorsus differt. Deus itaque prorsus differt a corporibus.

Hinc nihil in toto mundo materiali seu adspectabili datur, cui Deus sit similis. Et quibus non sunt familiares notiones oisi rerum corporearum; illi difficulter concipiunt Deum tanquam

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 15

taquam ens perfectissimum, imaginari volentes, quod nonnisi vi intellectus comprehenditur. Quæ hæcenus ex notione simplicitatis deduximus, non supervacanea videri debent; erit enim inferius eorum usus.

§. 46.

Deo nulli insunt modi; per eminentiam tamen modificabilis est. Etenim infinitus est (§. 18). Enimvero enti infinito nulli insunt modi (§. 840 Ontol.), est tamen ens infinitum per eminentiam modificabile (§. 846 Ontol.). Deo igitur modi nulli insunt; per eminentiam tamen modificabilis est.

An Deus sit modificabilis.

Recolenda animo sunt, quæ in philosophia prima annotavimus, cum ens infinitum per eminentiam modificabile demonstrarem (not. §. 846 Ontol.). Ceterum quatenus Deus per eminentiam modificabilis est, in eo concipiuntur, quæ non absoluta necessitate insunt, sed hypothetica saltem: id quod notasse magni momenti est.

§. 47.

Deus est substantia per eminentiam. Demonstratur eodem modo, quo in systemate jam demonstravimus (§. 1005 part. I. Theol. nat.).

Substantialitas Dei.

Propositio hæc cum anteriore de modis Deo nonnisi per eminentiam tribuendis (§. 46) speciminis loco sumto, quod ex systemate parte prima exhibito integre demonstrationes transferri sæpe possint in alteram systema, quod alii definitioni nominali superstruitur. Accidit id toties, quoties in systemate nostro occurrunt demonstrationes, quæ vel non pendent a definitione Dei nominali, vel constantur ex eisdem principiis, quæ ex diversis definitionibus nominalibus demonstrata fuerunt. Ita propositiones omnes, quæ ex notione entis a se & entis necessarij deducuntur, demonstrantur independentes a definitione Dei nominali, quæ systemati fundamentalis est. Quamobrem omnibus hic etiam locus est & multis superius usi sumus tanquam principiis in attributis entis perfectissimi demonstrandis. Ex definitione Dei hic deduximus, Deum esse infinitum, & idem dependenter a definitione systematis evicimus (§. 1004 part. I. Theol. nat.). Quamobrem cum ex infinitudine & substantialitate Dei per eminentiam talis, & modificabilitas eminecialis demonstrata fuerit in systemate (§. 1005, 1006 part. I. Theol. nat.); demonstrationes ibidem traditæ hic etiam locum habere possunt. Ceterum demonstrationem præcedentiam concatenationem perpendentibus appareret, cur Deum non cum *Caresio* per substantiam perfectissimam, sed potius per ens perfectissimum definire maluerimus, cum peculiari quodam modo Deus sit substantia, recte supra prædicamenta, non vero in prædicamento substantiæ a D. Thoma collocatus. Omittimus propositiones alias, quibus hic concedendus erat locus, si integrum systema condere visum esset. Etenim si eisdem tanquam principiis utendum erit in sequentibus, ex dictis facile judicabitur, id methodo non invita fieri.

§. 48.

In Deo nulla datur statuum successio. Cum enim infinitus sit (§. 18), in ente autem infinito omnia simul insunt, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838 Ontol.); in Deo nihil concipere licet, quod alio inexistente non insit, eodem autem inexisteret desinente inesse incipiat, consequenter nulla prorsus in Deo successio locum habet (§. 569 Ontol.). Quamobrem nec ulla in ipso statuum (internorum scilicet) successio datur.

Cur nulla statuum successio in Deo locum habeat.

Ostenditur etiam hoc modo. Deus prorsus immutabilis est (§. 17), consequenter nulla actu mutabilia eidem insunt. Quamobrem cum mutabilium determinatione enascatur status rei (§. 705 Ontol.); nullam in Deo statuum successionem concipere licet.

In anima nostra continua est statuum internorum successio, perceptionibus aliis presentibus, aliis evanescentibus, aliis in eorum locum succedentibus. Unde successiois statuum ideam habemus, quæ hic a Deo removetur.

§. 29.

§. 49.

*Cur Deo
solo exis-
tente
tempus
non de-
tur.*

Deo solo existente nullum datur tempus. Etenim in Deo nulla datur statuum successio (§. 48). Quamobrem cum tempus non detur nisi existentibus successivis in continua serie (§. 574 *Ontol.*); Deo solo existente tempus nullum datur.

Inde est, quod Deus non sit in tempore, quemadmodum in systemate demonstravimus (§. 1014 *part. I. Theol. nat.*).

§. 50.

*Æterni-
tas Dei
num sit
tempus
infini-
tum.*

Æternitas Dei non est tempus infinitum. Etenim Deus æternus est (§. 30); ipso tamen solo existente tempus non datur (§. 49). Æternitas igitur ejus tempus infinitum seu interminatum esse nequit.

Quodsi magis placeat, poterit demonstratio fieri indirecta. Ponamus æternitatem Dei esse tempus infinitum seu interminatum. Quoniam Deus sibi metipsum ad existendum sufficit (§. 23), adeoque existere potest ente nullo alio præter ipsum existente, cum idem sit æternus (§. 30); tempus dabitur Deo solo existente. Quod cum sit absurdum (§. 49); æternitas Dei tempus infinitum esse nequit.

Hinc D. Thomas negavit, mundum, etiam si semper fuisset, ut scilicet nullum esset existendi initium, finis nullus, Deo participari in æternitate, attributo nimirum divino eidem tributo, propterea quod esse Dei æternum sit sine successione. Differentiam vero æternitatis & temporis infiniti jam demonstravimus in systemate (§. 1016 *part. I. Theol. nat.*), ubi ostendimus, Dei æternitatem in actualitate immutabili eorum, quæ ipsi insunt, consistere, atque probavimus (§. 1017 *part. I. Theol. nat.*), eandem nulli enti finito communicari posse. Tota vero demonstratio applicari etiam potest ad mundum. Labet tamen æternitatem Dei mundo incommunicabilem principiis anterioribus magis convenienter demonstrare.

§. 51.

*Num
mundo
commu-
nicari
possit.*

Æternitas Dei mundo incommunicabilis. Cum enim Deus æternus (§. 30) nullam admittat statuum internorum successionem (§. 48); æternitas ejus expers est omnis successionis. Enimvero mundus nullus (§. 48 *Cosmol.*), etiam ad spectabilis, adeoque hic qui existit (§. 49 *Cosmol.*), sine serie successivorum concipi potest (§. 52 *Cosmol.*). Quamobrem cum essentia mundi consistat in modo, quo res finitæ datæ, hoc est, coexistentes & successivæ, non aliæ inter se connectuntur (§. 59 *Cosmol.*), essentia vero rerum immutabiles sint (§. 300 *Ontol.*); æternitas successionis expers, consequenter Dei *per demonstrata*, eidem communicari nequit.

Ex eodem principio demonstrari potest, æternitatem Dei nulli enti finito communicari posse, quemadmodum ex propositione sequente apparet.

§. 52.

*Num
enti ulli
finito.*

Æternitas Dei enti nulli finito communicari potest. Etenim Deus, quem æternum esse constat (§. 30), nullam admittit statuum internorum successionem (§. 48), consequenter æternitas ejus expers est omnis successionis. Enimvero ens finitum successive alios aliosque status habere potest, non vero omnes simul (§. 834 *Ontol.*), adeoque successionis omnis expers esse nequit. Æternitas igitur Dei enti ulli finito communicari nequit.

Nimirum

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 17

Nimirum si successio removeretur ab ente finito, eidem omnia simul inesse deberent, quæ actu inesse possunt. Converteretur adeo in ens infinitum (§. 838 *Ontol.*). Illiusmodi autem conversio propter essentialium immutabilitatem (§. 300 *Ontol.*) impossibilis. Deesse sane æternitas consistit in immutabili actualitate eorum, quæ ipsi insunt & actu inesse possunt (§. 50), cui tanquam enti infinito (§. 18) nulla actu mutabilia insunt (§. 839 *Ontol.*). At in ente finito successio statuum locum habet. De Deo æternitas dicitur aiente magis, quam negante sensu (§. 50): at de ente finito atque mundo nonnisi negante sensu, quem definitio æternitatis nominalis fert (§. 39 *part. I. Theol. nat.*), est ad Deum applicata eum in aientem verat: id quod ob ejus infinitudinem accidit, adeoque in ente finito fieri nequit, ubi sensus negans subsistit.

§. 53.

Æternitas Dei animæ humanæ incommunicabilis. Est enim anima humana substantia finita (§. 264 *Psychol. rat.*). Enimvero omni enti finito æternitas Dei incommunicabilis (§. 52). Ergo etiam animæ humanæ communicari nequit.

*Num
anima
humana.*

Poterat etiam demonstrari eodem modo, quo præcedens propositio demonstrata fuit, cum vel experientia constet continuam dari in anima perceptionum successione & ex demonstratione finitudinis ejus (§. 264 *Psychol. rat.*) intelligatur, quod per essentialiam & naturam ejus ea in eadem locum habeat. Sed præstat ex supposita finitudine illam demonstrare, ne præter necessitatem proluxiores simus.

§. 54.

Quamvis anima a morte corporis superstes sit, semperque maneat (§. 744 *Psychol. rat.*), adeoque nullum existendi finem habeat, consequenter a parte post æterna sit (§. 39 *part. I. Theol. nat.*); æternitas tamen animæ a parte post diversa est ab æternitate Dei (§. 50).

*Qualis
sit æter-
nitas
animæ a
parte
post.*

Nimirum anima æterna a parte post, quia continuatur existentia sine fine; non autem sine statuum internorum successione, quemadmodum Dei (§. 48), consequenter æternitas ejus est tempus a parte post infinitum, qualis non est æternitas Dei (§. 50).

§. 55.

Deus non est in loco. Ponamus enim, si fieri potest, Deum esse in loco. Quoniam in loco est, quod determinatam quandam spaciæ partem implet (§. 1032 *part. I. Theol. nat.*); Deus spatium implere potest. Quod cum sit absurdum (§. 44); in loco esse nequit.

*Illocali-
tas Dei.*

Deum sibi imaginantur instar rei corporeæ seu materialis, qui cum quasi in loco quodam contentum repræsentant: quod est ferendum in vulgo, cui nonnisi rerum materialium idæ, eque maxime confusæ familiares sunt, non tamen excusatur in philosopho, qui notionum distinctarum subsidio res materiales ab immaterialibus accurate separare debet, ne ulla inveniunda sit prædicatorum confusio.

§. 56.

Quoniam Deus in loco non est (§. 55), quod vero movetur, locum continuo mutat (§. 642 *Ontol.*); Deus moveri nequit, nec successive alio alioque in loco esse potest.

*Chr mo-
tus Deo
repu-
gnans.*

Quodsi adeo Deo in Scriptura Sacra tribuitur motus localis, quasi scilicet ex loco uno in alterum sese conferenti; eodem modo eundem explicari convenit, quo organa corporea, veluti sensoria, explicanda esse docuimus (§. 103 *part. I. Theol. nat.*). Admittendus scilicet est significatus generalis, qui attributo cuidam divino & motui locali dato communis est: quo ipso imaginatio, quam missam facere nequit vulgus, ad concordiam cum intellectu reducitur, quem ducem unice sequi tenetur philosophus, simulque coercetur imaginatio, ne veritatem in errorem vertat.

Ipso Theol. Nat. Pars II.

C

§. 57.

§. 57.

*Localis
præsen-
tia Deo
repu-
gnans.*

Deus localiter præsens esse nequit. Etenim in loco esse nequit (§. 55). Quamobrem cum localiter præsens esse nequeat, qui, dum præsens est rebus aliis, in loco non existit (§. 1037 *part. I. Theol. nat.*); Deus localiter præsens esse nequit.

Propositionem hanc, etsi eodem modo in systemate jam demonstratam (§. 1043 *part. I. Theol. nat.*), hic addere visum est, ne quis systematis ignarus existimet, negari omnipræsentiam divinam, dum existentia in loco ab eodem removeretur. Illocalitas enim Dei præsentiam tantummodo localem excludit.

§. 58.

*Cur mū-
dus non
sit Deus,
nec quic-
quid in
eo obser-
vatur.*

Mundus adspēctabilis non est Deus, nec quicquam, quod in eodem observatur, Deus esse potest. Deus enim cum sit prorsus immutabilis (§. 17), quicquid mutabile est, Deus esse nequit. Enimvero nemo non videt, mundum hunc adspēctabilem continuis mutationibus obnoxium esse. Mundus igitur hic adspēctabilis Deus esse nequit.

Ostenditur etiam hoc modo. Nulla datur in Deo statuum successio (§. 48). Enimvero in mundo adspēctabili dantur res successivæ (§. 52 *Cosmol.*), ita ut is sit non minus series rerum successivarum, quam simultanciarum (§. 55 *Cosmol.*). Mundus igitur adspēctabilis Deus esse nequit.

Probatur porro hoc modo. Deus non est ens compositum (§. 35). Sed mundus ens compositum est (§. 62 *Cosmol.*). Ergo mundus Deus esse nequit.

Non absimili modo probatur pars posterior propositionis præsentis. Nimirum quicquid in mundo adspēctabili observatur, seu sensu percipi potest (§. 67 *Cosmol.*), ens compositum est (§. 68 *Cosmol.*). Sed Deus simplex est, compositus esse nequit (§. 35). Ergo nihil eorum, quæ in mundo adspēctabili sensu percipimus, Deus esse potest.

Probatur etiam hoc modo. Quoniam quæ sensu percipiuntur in mundo adspēctabili, composita (§. 66 *Cosmol.*), adeoque corpora sunt (§. 119 *Cosmol.*), corpora autem omnia extensa sunt (§. 122 *Cosmol.*); quicquid in mundo adspēctabili observatur, extensum est. Enimvero Deus extensus esse nequit (§. 38). Quamobrem nihil eorum, quæ in mundo adspēctabili observamus, Deus esse potest.

Ostendi quoque hoc modo potest. Quicquid in hoc mundo adspēctabili observatur, compositum (§. 66 *Cosmol.*), adeoque corpus est (§. 119 *Cosmol.*), consequenter determinatum quoddam spatium implet (§. 124 *Cosmol.*). Sed Deus spatium implere nequit (§. 44). Ergo nihil eorum Deus esse potest, quæ in mundo adspēctabili observantur.

Non inconfutum est propositionem hanc pluribus modis demonstrari, etsi una earum sufficiat ad veritatem ejus evincendam; propterea quod eadem opus habemus ad refellendos nocuos de Deo errores, quemadmodum inferius constabit. Non omnibus autem, qui erroribus istis tenentur, æque satisfacit eadem demonstratio, sed una altera videtur clarior & mentis aciem magis perstringit eorum, qui methodo demonstrativæ nondum satis adfuerit.

§. 59.

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 19

§. 59.

Nullum corpus terminatum Deus esse potest. Etenim corpus omne terminatum præditum est figura & determinatam habet magnitudinem (§. 123 *Cosmol.*). Sed Deus nulla præditus est figura (§. 42), ac omni caret magnitudine (§. 43). Nullum igitur corpus terminatum Deus esse potest.

Cur corpus terminatum Deus esse non possit.

Ostenditur etiam hoc modo. Quicquid terminatum est, terminos sive limites habet, consequenter corpus terminatum limites habet. Enimvero in Deo nullis prorsus limitibus locus est (§. 16). Quamobrem corpus terminatum nullum Deus esse potest.

Quod si magis placeat demonstratio indirecta; ecce tibi eam. Ponamus, si fieri potest, corpus aliquod terminatum, seu, quod perinde est, limitatum, esse Deum. Deus igitur limitatus erit. Enimvero prorsus illimitatus Deus est (§. 16). Ergo nullum corpus terminatum seu limitatum Deus esse potest.

Redarguuntur erroris per propositionem præsentem Gentiles & Anthropomorphitæ; quemadmodum inferius elucescet.

§. 60.

Deus non potest esse anima, qualis est hominum. Anima enim humana est substantia finita (§. 264 *Psychol. rat.*), per ipsam essentiam suam (§. 265 *Psychol. rat.*). Sed Deus infinitus est (§. 18). Deus igitur anima esse non potest, qualis est hominum.

Cur anima aliqua humana Deus esse nequeat.

Idem etiam sic ostenditur. Intellectus humanus admodum limitatus est (§. 654 *Psychol. rat.*), nec minus limitata est voluntas humana (§. 655 *Psychol. rat.*), consequenter in anima humana dantur limites. Enimvero in Deo nulli prorsus dantur limites (§. 16). Deus igitur anima esse non potest, qualis est hominum.

Idem inferius ostendetur adhuc aliter:

§. 61.

Deus homo aliquis esse non potest. Ponamus enim, si fieri potest, Deum esse hominem aliquem. Habebit igitur corpus humanum, animam humanam habebit. Enimvero Deus nec corpus aliquod terminatum est, quale humanum (§. 59), nec anima aliqua humana esse potest (§. 60), seu, quod perinde est, corpus humanum & animam humanam habere nequit. Homo igitur aliquis esse non potest.

Cur Deus non possit esse homo.

Quamcumque igitur hominis perfectionemingas, hoc ipso tamen nunquam obtinebis illud ens, quod Deum dicimus.

§. 62.

Elementa rerum materialium Deus esse non possunt. Status elementorum internus continuo mutatur (§. 197 *Cosmol.*). Sed Deus prorsus immutabilis est (§. 17). Elementa igitur rerum materialium Deus esse nequeunt.

Cur elementa rerum materialium Deus non sint.

Ostenditur etiam hoc modo. Elementa rerum materialium sunt entia

C 2

finita

finita (§. 203 *Cosmol.*). Sed Deus infinitus est (§. 18). Ergo elementa rerum materialium Deus esse nequeunt.

Demonstrari quoque potest hoc modo. Elementa rerum materialium finita sunt (§. 203 *Cosmol.*), consequenter, cum ens omne finitum sit etiam limitatum (§. 173 *part. I. Theol. nat.*), limitata. At Deus prorsus illimitatus est (§. 16). Elementa igitur rerum materialium Deus esse nequeunt.

Sequuntur hæcæus demonstrata, quibus Deum discrevimus a rebus ceteris, ex notione entis perfectissimi, quia utimur principiis ex ea deductis, ostendentes attributa entis perfectissimi iidem minime convenire, quemadmodum in Geometria colligimus, figuram aliquam non esse parabolam, quia eidem repugnant parabole proprietates ex definitione ejus deductæ.

§. 63.

*Quæntia
entia
pertineant ad
mundū.*

Præter corpora eorumque elementa & animas non datur ens aliud, quod ad hunc mundum adspectabilem pertineat. Cum enim mundus hic adspectabilis ex corporibus (§. 119 *Cosmol.*), tanquam totum ex suis partibus, componatur (§. 61 *Cosmol.*), corpora vero substantiarum simplicium, quæ sunt eorundem elementa (§. 182 *Cosmol.*), aggregata sint (§. 176 *Cosmol.*); elementis rerum existentibus totus hic mundus adspectabilis, qua materialis, existit. Jam quia ens omne aut simplex est, aut compositum (§. 68 *Ontol.*), si quod præter corpora datur ens ad mundum materiale spectans; illud simplex esse debet, quod tamen per aggregationem non ingreditur constitutionem corporum, utpote ab elementis diversum.

Quoniam ens simplex ab elementis diversum ad mundum pertinere debet *per hypoth.* necesse est, ut ideo existat, quia hic mundus existit, consequenter vel in mundo integro, vel corpore aliquo, ejus parte (§. 119 *Cosmol.*), inesse debet quidpiam, per quod intelligitur, cur mundo existente ipsum etiam existat, adeoque vel in integro mundo, vel in aliqua ejus parte seu corpore aliquo continetur ratio, cur ipsum una cum elementis rerum; per quæ corpora aggregantur, existat (§. 36 *Ontol.*), & hinc vel cum mundo toto, vel cum aliquo corpore in eodem connecti debet (§. 10 *Cosmol.*). Entia duo, quatenus coexistunt, inter se connectuntur, si unum in se continet rationem sufficientem modificationum alterius, aut mutationum quarumcunque in altero consequentium (§. 38 *Cosmol.*). Quamobrem substantia aliqua simplex cum corpore, aut mundo integro connecti nequit, nisi quatenus per ea, quæ in corpore, aut mundo integro accidunt, reddi potest ratio sufficiens eorum, quæ in ipso contingunt. Enimvero ens istiusmodi, cujus mutationum ratio reddi potest per ea, quæ in corpore aliquo contingunt, anima a nobis dicitur (§. 339. 340 *Psychol. rat.*). Quare quæ præter entia simplicia, rerum materialium elementa (§. 182 *Cosmol.*), existunt substantiæ simplices ad mundum pertinentes, animæ esse debent. Atque adeo patet præter corpora eorumque elementa atque animas non existere entia alia ad mundum adspectabilem pertinentia.

Dari

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 21

Dari animas humanas a corpore prorsus differentes (§. 51 *Psychol. rat.*) & animas quoque brutorum (§. 749 *Psychol. rat.*) certum est. An detur anima mundi, quemadmodum visum est nonnullis, & cum dentur animæ corporum mundi totalium, veluti Solis, Lunæ ac Stellæ, quemadmodum tuetur *Keplerus* in Harmonia mundi, nostrum jam non est inquirere. Sufficient nos in systemate (§. 559 *part. I. Theol. nat.*) demonstrasse, quod Deus anima mundi esse nequeat, & paulo ante evicisse (§. 60), quod esse possit anima, qualis est hominum, consequenter nulla alia corpori cuidam onita. Qui igitur demonstrationem propositionis præcæptis probe perperdit, satis superque agnoscat, omnia entia ad mundum hunc adspectabilem pertinentia sufficienter a nobis fuisse recensita. Ad vero præter mundum existant adhuc entia alia florea, de eo hic quæstio non est. Neque enim nobis jam propostum recedere simpliciter omnia, quæ existunt, etia.

§. 64.

Deus diversus est a mundo adspectabili & omni, quod in eo datur. Neque enim mundus adspectabilis, nec quicquam, quod in eodem observatur (§. 58), nec ullum corpus terminatum (§. 59), nec anima, qualis est hominum (§. 60), imo nec elementa rerum materialium Deus esse possunt (§. 62). Enimvero præter corpora eorumque elementa & animas non datur ens aliud, quod ad hunc mundum adspectabilem pertinet (§. 63). Deus igitur nihil eorum esse potest, quæ in hoc mundo adspectabili dantur. Diversus adeo est tum a mundo adspectabili, tum ab eo omni, quod in eo datur.

Diversitas Dei ab universo & omni quicquid in eo est.

Frustra igitur Deus quæritur inter ea, quæ in mundo adspectabili dantur: unde cum hoc facerent *Geotiles*, in erroneas de Deo opiniones utique delapsi.

§. 65.

Vis motrix, qualis in corporibus observatur, Deo tribui nequit. Enim vis motrix, qualis in corporibus datur, phenomenon est (§. 296 *Cosmol.*), non realitas (*not.* §. 5). Deus vero est ens perfectissimum (§. 14), cumque enti perfectissimo non insint nisi realitates (§. 6); quicquid realitas non est, Deo tribui nequit. Vis igitur motrix, qualis in corporibus observatur, Deo tribui nequit.

Negatio vis motricis de Deo.

Nunc est, quod excipias, præter realitates, quas in definitione nominali Deo inesse sumimus, inesse quoque posse phenomena. Cum enim phenomenon dicitur, quicquid sensui obvium consensu percipitur (§. 225 *Cosmol.*), proprie loquendo vis motrix, qualem in corporibus observamus, enti nulli inexistit, sed tantommodo inexistere videtur, eius loco inexistentibus realitatibus aliis, quarum consensu perceptione nascitur idea phænomenoi, quemadmodum colores proprie loquendo non inexistunt obiecto colorato, sed propter alia consensu percepta tantommodo in eodem apparent, uti observatum est a *Carnesio*: id quod de vi motrice in specie clarissime ostendimus (§. 110 *Psychol. rat.*). Cave tamen ne hoc inferas, Deum movere non posse corpus: neque enim ex propositione præterite sequitur, nisi quod motum in corpore producere nequeat eo modo, quo corpus unum movet alterum, in quod inipugnet. Quousque autem sese extendat ipsius potentia, inferius demum demonstrabitur.

§. 66.

Deus non est natura rerum. Enim natura rerum universa est vis motrix (§. 506 *Cosmol.*). Quamobrem cum Deo vis motrix, qualis in corporibus observatur, inesse non possit (§. 65); Deus quoque natura rerum esse nequit.

Dei a natura rerum diversitas.

Videmus adeo propositionem præcedentem esse magni momenti, cum naturam rerum cum ope a Deo evidentissime distinguere detur, ut cum eodem confundatur.

§. 67.

§. 67.

*Сирна-
мъта
вѣ-
ритъ
De-
us
esse
неquit.*

Natura rerum Deus esse nequit. Etenim natura rerum substantia non est, sed talis tantummodo apparet (§. 508 *Cosmol.*). Enimvero Deus est substantia per eminentiam (§. 47), neque adeo talis tantummodo apparet. Natura igitur rerum Deus esse nequit.

Ostenditur etiam hoc modo. Natura universa est aggregatum omnium virium motricium, quæ corporibus in mundo coexistentibus simul sumtis inesse observantur (§. 507 *Cosmol.*). Enimvero Deo vis motrix, qualis in corporibus observatur, ne tribui quidem potest (§. 65), tantum abest, ut ex viribus motricibus corporum omnium in hoc mundo ad spectabili existentium aggregetur (§. 507 *Cosmol.*). Natura igitur rerum Deus esse nequit.

Videmus adeo contradictoria affirmare, quæ naturam rerum Deum appellare, nec quid natura sit, nec quid Deus, distincte concipientes.

§. 68.

*Natura
rerum
cur non
sit ens
perfe-
ctissimū.*

Natura rerum non est ens perfectissimum. Neque enim fieri potest, ut natura rerum sit Deus (§. 67). Quamobrem cum ens perfectissimum Deus sit (§. 14); natura rerum ens perfectissimum esse nequit.

Pater adeo, quæ ens perfectissimum qua tali conveniant, ea tribui non posse naturæ rerum. Praesens adeo propositio fecundum est principium ad removenda a natura rerum quæ Deo propria sunt, ne ulla ex parte metuenda sit Dei atque naturæ confusio, nec præter intentionem natura in idolum vertatur.

§. 69.

*Realita-
tes
simplici-
tati com-
possibi-
les.*

Quæ animæ insunt realitates, simplicitati composibiles sunt. Anima enim substantia simplex est (§. 48 *Psychol. rar.*). Quæ igitur ipsi insunt realitates, cum simplicitate una insunt eidem subjecto. Sed quæ una eidem subjecto inesse possunt, composibilia sunt (§. 1). Quamobrem quæ animæ insunt realitates, simplicitati composibiles sunt.

Certum adeo est istiusmodi realitates, quales in anima nostraprehenduntur, ensi simplici inesse posse: sit ita quod ex eo nondum constet, an non etiam realitates aliæ ab eisdem diversæ ensi cuidam simplici inesse possint, cum elementa rerum materialium sint substantiæ simplices (§. 182 *Cosmol.*), nondum vero constet, qualis sit illa vis, quæ eisdem inest (§. 196 *Cosmol.*), & hæc diversa videatur a vi animæ inexistente (§. 65 *Psychol. rar.*), propterea quod ex confusa illarum virium perceptione nascitur idem vis motrix (§. 110 *Psychol. rar.*), corporibus tribuenda (§. 135. 137 *Cosmol.*).

§. 70.

*Quæ
realita-
tes Deo
tribuun-
tæ.*

Realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo. Etenim Deo tribuendæ sunt omnes realitates composibiles in gradu absolute summo (§. 15). Quare cum idem ens simplex sit (§. 35); ipsi quoque tribuendæ sunt realitates omnes, quæ simplicitati composibiles sunt, sed in gradu absolute summo (§. 15). Enimvero quæ animæ insunt realitates, simplicitati composibiles sunt (§. 69). Deo igitur tribuendæ sunt realitates, quæ insunt animæ nostræ, in gradu absolute summo.

Non

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 23

Non est quod excipias eodem modo sequi, quod Deo tribuendæ sint realitates inexistentes animabus brutorum, imo quæ insunt substantiis simplicibus, quæ sunt elementa corporum. Concedo enim totum, nec est quod inde metuas aliquod absurdum. Cum animabus brutorum competant facultates, quas in anima nostra inferiores dicimus (§. 754 & seqq. *Pfychol. rat.*), propterea quod a superioribus nonnisi gradu differunt, & majori defectui obnoxie sunt; si facultates animabus brutorum inexistentes ab omni limitatione liberentur, eadem produunt realitates illimitatæ, quæ emergunt, si idem circa facultates animæ nostræ superiores moliaris. Dabimus deinceps (in loco fidem oculatam. Quodsi monades Leibnizianæ, quibus convenit vis universi repræsentativa totaliter obscura, omnem ob obscuritatem apperceptionem excludens, sint illæ substantiæ simplices, quas elementa corporum esse demonstravimus (§. 282 *Cosmol.*); idem dicendum de elementis, quod de animabus brutorum moniimus. Ponamus vero eam a vi universi repræsentativa esse prorsus diversam, nondum tamen constet, an propterea huic repugnet, consequenter simul cum eadem eidem entri inesse nequeat. Et largiamur interea, donec de differentia specifica vis elementorum certius constet, eam vi universi repræsentativæ repugnare, ita ut proprie loquendo cum eadem eidem subiecto inesse non possit; nondum tamen hinc conficitur quod per eminentiam inesse nequeat, quemadmodum ipsa phenomena fundamentalia per eminentiam Deo tribui posse inferius ostendimus.

§. 71.

Deo competit vis repræsentativa omnium mundorum possibilium prorsus illimitata. Etenim animæ competit vis sibi repræsentandi hoc universum, seu hunc, qui existit, mundum, limitata (§. 63 *Pfychol. rat.*), cumque ea vere insit animæ, non vero per confusas tantummodo perceptiones inesse videatur, quemadmodum ex demonstrationibus psychologicis claret, quibus eam eidem vindicavimus; in realitatum numero est (§. 5). Quoniam itaque realitates, quæ insunt animæ nostræ Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70), adeoque absque omni defectu (§. 11), prorsus illimitatæ (§. 825 *Ontol.*); vis quoque mundi hujus repræsentativa illimitata Deo tribuenda. Enimvero præter hunc, qui existit, mundum, possibiles sunt alii (§. 101 *Cosmol.*). Vis igitur repræsentativa universi, quæ inest animæ nostræ, hoc ipso limitata est, quod ad hunc tantummodo, qui existit, mundum sese extendat, non vero simul ad ceteros possibiles (§. 468 *Ontol.*). Quamobrem cum Deo tribuenda sit vis universi repræsentativa prorsus illimitata *per demonstrata*, ultra quam adeo major concipi nequit (§. 826 *Ontol.*); ipsi utique competit vis repræsentativa omnium mundorum possibilium prorsus illimitata.

*Qualis
vis Deo
competit.*

Vim hanc omnium mundorum possibilium repræsentativam prorsus illimitatam Deo competere, nemo negare audeat. Qui vero hinc inferunt, propterea quod ea ipsi tribuitur, eidem denegandam esse potentiam creatricem, nulla consequentia hoc inferunt: neque enim demonstratum est, eam Deo competere solum. Qui igitur hanc restrictionem addunt, ut habeant quod criminentur, supinam produunt negligentiam: ubi vero hoc faciunt multoties admoniti, malum produunt animum & assensum ab appetitu sensitivo pendulum. Deo autem tribuendam quoque esse vim creatricem, quam in systemate ipsi jam vindicavimus propriam (§. 767 *Part. I. Theol. nat.*), inferius demonstrabimus. Neque enim methodus demonstrativa fert, ut omnia eidem propositioni inferantur, quæ ex diversis principiis demonstranda sunt. Ejus qui ignari sunt, ad animum sibi revocent cautionem pervulgatam: *omnis positio non est alterius exclusio*, ne iudicium deproperent. Relegenda hic sunt, quæ in systemate annotavimus, cum essentiam Dei in vi repræsentativa omnium mundorum possibilium prorsus distincta & simultanea consistere demonstraremus (*met. §. 1094 part. I. Theol. nat.*).

§. 72.

*Qualis
sit vis
ista.*

§. 72.

Vis representativa in Deo est unicus immutabilis actus. Deo competit vis representativa omnium mundorum possibilem (§. 71). Quamobrem cum ex vi sequatur actio, seu illa posita hæc ponatur (§. 723 *Ontol.*); Deus sibi actu representat omnes mundos posibles. Enimvero Deus infinitus est (§. 18), consequenter cum in ente infinito simul sint, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838 *Ontol.*), omnes quoque mundi posibles in eo simul representantur, adeoque vis representativa, quæ in Deo est, unicus est actus.

Quoniam vero Deus prorsus immutabilis est (§. 17); actus quoque, quo sibi omnes mundos posibles representat, immutabilis est.

Pater itaque vim representativam omnium mundorum possibilem in Deo esse unicum, eumque immutabilem actum *per demonstrata*.

Nimirum hæc differentia intercedit inter animam, ensque omne finitum ac inter Deum ens infinitum, quod posita vi in ente finito ponatur successive alia aliaque actio, in ente autem infinito posita vi illimitata ponatur unica immutabilis actio.

§. 73.

*Quomodo
Deo
infit vis.*

Vis in Deo inest per eminentiam. Vis enim continuo tendit ad mutationem status subjecti, cui inest (§. 725 *Ontol.*). At vis, quæ datur in Deo, unicus immutabilis actus est (§. 72), adeoque non tendit ad status ipsius mutationem. Quamobrem id, quod vim appellamus, proprie loquendo ipsi non inest. Quoniam tamen unicus quidam in ipso datur actus representationis omnium possibilem mundorum (§. cit.), & posita vi ponitur actio (§. 723 *Ontol.*); in Deo quid inest, quod vicem illius vis supplet, quæ proprie loquendo ipsi tribui nequit. Jam vero per eminentiam enti alicui inest, quod proprie loquendo non est, ubi tamen quid in se habet, quod vicem ejus supplet, quod proprie eidem tribui nequit (§. 845 *Ontol.*). Vis igitur Deo inest per eminentiam.

In ente finito vis continuo tendit ad status mutationem, veluti vis representativa mundi in anima continuo ad alias aliasque representationes, seu perceptiones: at in ente infinito vis continuo tendit ad unum eundemque actum, ut ideo sit in se immutabilis, veluti vis representativa mundi in Deo ad representationem eandem omnium mundorum possibilem simultaneam atque prorsus distinctam. Quemadmodum itaque entis finiti status continuo mutatur, veluti in anima aliis aliisque perceptionibus continuo sibi invicem succedentibus; ita ex adverso ens infinitum Deus continuo quasi ex eodem in eundem mutatur, hoc est, prorsus non mutatur, sed semper manet idem, eadem mundorum possibilem omnium representatione eodem modo semper subsistente. Quemadmodum itaque vis proprie loquendo, hoc est, eo sensu, quo de ente finito, corporibus eorumque elementis atque animabus accipitur, principium mutationum denotat, ideo admittendum, ut sufficiens detur mutationum ratio; ita ex adverso in Deo denotat id, quod supplet locum istius principii, & rationem sufficientem continet, cum simul actuentur omnia, quæ in se spectata successive inesse poterant, quemadmodum requirit notio inexistentiæ per eminentiam (§. 845 *Ontol.*). Dici nimirum potest, Deum continere omnes mutationes posibles simul & huius ratio sufficiens est vis Deo tributa, qua immutabilitas ejus omni ex parte limitis necia ab æterno in æternum subsistit. Hæc probe perpendenda sunt, ut differentiam entis finiti intimius percipiamus, nec desideremus terminorum abstractorum definitiones generales, quæ utrique enti ex æquo competunt, falsaque specie aliis imponunt.

§. 74.

§. 74.

Deo actiones tribuuntur per eminentiam. Etenim posita vi, ponitur actio (§. 723 Ontol.). Quamobrem cum in Deo vis ponatur per eminentiam (§. 73); actiones quoque in eodem per eminentiam ponuntur, consequenter ei per eminentiam tribuuntur.

Idem jam aliter ostendimus in systemate (§. 1008 pars. I. Theol. nat.). Nimirum actiones in eorum numero sunt, quæ sine mutabilitate agentis finiti concipi nequeunt (§. 713 Ontol.). Quicquid vero sine mutabilitate entis, cui incit, concipi nequit, id Deo, prout immutabili (§. 17), proprie loquendo tribui nequit, sed tribuendum est per eminentiam, siquidem non prout eidem repugnat.

Quomodo Deo tribuantur actiones.

§. 75.

Deus prorsus impassibilis est. Ponamus, si fieri potest, Deum esse passibilem, seu passionem eidem tribui posse. Quoniam passio est mutatio status, cujus ratio continetur extra subjectum, quod statum suum mutat (§. 714 Ontol.), in subjecto vero datur ratio, cur passio in eo sit possibilis (§. 715 Ontol.); ideo Deo quædam inesse possunt, quæ actu non insunt, nisi dependenter ab ente alio coexistente (§. 851 Ontol.). Deus igitur ens independens non est, nec omnes realitates compossibiles in se immutabiliter continet: quod cum sit absurdum (§. 25. 15. & 17), Deus prorsus impassibilis est.

Impassibilis Dei.

Poterat etiam ostendi hoc modo directe. Cum Deus sit ens perfectissimum (§. 14), ens perfectissimum vero dicatur, cui omnes realitates compossibiles in gradu absolute summo insunt (§. 6), nec impossibile sit cas in gradu absolute summo & simul subjecto inexistere (§. 13); realitates omnes in gradu absolute summo Deo insunt per modum essentialium (§. 143 Ontol.), aut saltem per quasdam determinantur ceteræ (§. 115 Ontol.). Enimvero cur essentialia insint enti, ratio nulla datur intrinseca (§. 156 Ontol.), cumque primo loco ponenda sint, si ens quoddam concipiendum (§. 142. 143 Ontol.), adeoque ideo eidem inesse intelligantur, quia sibi mutuo non repugnant, nec extrinseca datur ratio, cur insint (§. 56 Ontol.). Et quia determinantia sunt ratio sufficiens determinati (§. 116 Ontol.); realitates, quæ per ceteras determinantur, rationem sufficientem in ipso Deo habent. Nulla igitur datur ratio in ente a Deo diverso, cur quædam ipsi insint realitates. Præterea cum ultra gradum absolute summum non detur alius ulterior, quod per se patet; nec realitati ulli, quæ Deo inest, quicquam accedere potest, cujus ratio extra Deum quærenda in ente quodam alio. Nihil itaque concipi potest, quod Deo insit & cujus ratio quærenda sit extra ipsum in ente quodam ab eo diverso. Quamobrem cum nulla detur passio, cujus ratio non contineatur in ente alio ab eo, quod patitur, diverso (§. 714 Ontol.); Deo nulla passio tribui potest, consequenter is impassibilis est.

Qui demonstratorem posteriorem perperit, facile animadvertet, Deum per essentiam suam esse impassibilem, ideo nimirum quia per essentiam suam perfectus est. Sane

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

D

si Deo

si Deo perfectionem summam dependenter ab ente quodam alio competere singas, ut passibilis evadat; vi principii rationis sufficientis tandem deveolendum ad ens impossibile, cum alias passibilitatis non prodiret sufficiens ratio: id quod in re facis manifesta latius deduci opus non est. Qui enim obicit, Deo perfectionem absolute summam, aut saltem aliquam realitatem, vel gradum summum alicujus realitatis convenire dependenter ab ente alio, non magis sapit, quam qui obiceret, non recte sumi absque ratione extrinseca, triangulum æquilaterum tria latera æqualia habere, cum forsitan ratio extrinseca dari possit, cur vel latera sint numero tria, vel cur singula inter se æqualia sint. Prodit enim supinam omnis theoriaz in genere ignorantiam (§. 142 & seqq. *Ontol.*), imo deperdentiz veritatum omnium a principio contradictionis & rationis sufficientis simul, a principio posteriori exclusio prorsus priori deducere volens omnes, ac chimærica sua subtilitate non facit, nisi ut omnem tandem cognitionis certitudinem convellat. Merito igitur contemnuatur, qui dum nimium sapere voluit, nugatur.

§. 76.

*Omnis-
sufficien-
tia Dei.*

Deus sibi metipso sufficientissimus est. Enim Deus vi propria existit (§. 23), rationem sufficientem existentiz in essentia sua habens (§. 26), ut adeo posita essentia, ponatur etiam existentia (§. 118 *Ontol.*). Non igitur indiget ente alio ut existat. Porro realitates omnes composibiles in gradu absolute summo Deo immutabiliter insunt (§. 15. 17), ut adeo nihil ipsi superaccedere possit, quod jam non habeat. Et quia prorsus impassibilis (§. 75), nihil in ipsum cadere potest, cujus ratio extra ipsum in ente quodam alio quaerenda (§. 714 *Ontol.*). Nullo igitur ente extra se indiget, ut quid ipsi insit, vel insit determinato modo. Quamobrem cum ens unum non indigeat ente alio, nisi quoad existentiam vel realitatem in-existentiam, Deus autem neque ad hoc ut existat, neque ad hoc ut insit quidpiam vel quoad modum in-existenti, ente alio extra se indigeat *per demonstrata*, sibi metipso sufficientissimum sit ens, quod nullo prorsus ente alio extra se quomodocunque indiget (§. 427 *part. I. Theol. nat.*); Deus sibi metipso sufficientissimus est.

Hinc per modum corollariorum deduci possunt propositiones, quibus tanquam principis usi sumus in demonstranda omnisufficientia Dei in systemate (§. 428 *part. I. Theol. nat.*), Etenim nec in Geometria omnique Mathesi reliqua insolitum est, ut alii utantur tanquam principis demonstrandi, quæ alii ex propositione per ea demonstrata colligunt. Quamvis eodem modo nec sit in eodem systemate, nullus committitur circulus vitiosus. Nimirum alia hic somimus de Deo, quam in systemate, adeoque non mirum, si principia demonstrandi & propositiones per eadem demonstranda mutant locum.

§. 77.

*Independen-
tia Dei quo-
ad con-
servatio-
nem.*

Quoniam *Deus* sibi metipso sufficientissimus est (§. 76), adeoque re nulla alia extra se indiget (§. 427 *part. I. Theol. nat.*); *nec ente quodam alio, nec re quodam alia extra se indiget ad sui conservationem.*

Poterant demonstrationes systematis a necessaria Dei existentia & summa ejus perfectione petitz etiam hic habere locum: sed non opus est in particulari demonstrari, quæ ex propositione in universalis evicta per modum corollariorum colliguntur. Eodem modo colligi poterat, Deum non indigere aliena informatione, vel auxilio & opera (§. 425 *part. I. Theol. nat.*), nec re ulla extra se voluptatis percipiendæ gratia opus habere (§. 426 *part. I. Theol. nat.*), modo ex hæcous demonstratis constaret, ea conveioenter de Deo removeri, non fuisset.

§. 78.

De Notione Entis perfectissimi & ejus Existentia. 27

§. 78.

Quæ animæ insunt per modum facultatum, ea Deo non possunt tribui nisi per modum actus. Etenim facultates animæ sunt potentia ejusdem activæ (§. 29 *Psychol. empir.*), consequenter cum sint nudæ agendi possibilitates (§. 716 *Ontol.*); animæ diversæ tribuuntur facultates, quatenus possibile est, ut diversæ eidem inexistant actiones, consequenter mutationes intrinseci status diversæ in eadem actu contingant (§. 713 *Ontol.*). Enimvero Deus infinitus est (§. 18), consequenter quia enti infinito omnia simul insunt, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838 *Ontol.*); nihil in eo concipitur tanquam inexistentibile, quod non actu insit. Quamobrem cum realitates, quæ insunt animæ, Deo tribui possint (§. 70); quæ animæ insunt per modum facultatum, ea Deo non possunt tribui nisi per modum actus.

Idem etiam sic ostenditur. Facultates animæ non insunt, nisi quatenus vis universi repræsentativa diverso modo modificabilis (§. 81 *Psychol. rat.*). Quamobrem cum modificabile sit, quod successive aliarum determinationum intrinsecarum capax est (§. 764 *Ontol.*), & in vi contineatur ratio sufficiens actualitatis, cur eadem actu insint (§. 722 *Ontol.*); facultates animæ non denotant nisi possibilitatem inexistentiæ successivæ diversorum actuum, qui ad idem aliquod genus vel speciem eandem referri possunt (§. 233. 234 *Ontol.*). Enimvero in Deo nulla datur statuum successio (§. 48). Facultates igitur animæ ipsi tribui nequeunt per modum facultatum, sed nonnisi per modum actus.

Poterat etiam ita inferri. Facultates animæ non insunt, nisi quatenus diversi actus ejusdem generis vel speciei successive per vim repræsentativam universi ad actum perducere possunt *per demonstrata num. 2.* Quoniam itaque vis repræsentativa omnium mundorum possibilem, quam Deo vindicavimus (§. 71), est unicus immutabilis actus (§. 72); quæ animæ insunt per modum facultatum, ea eidem tribui nequeunt nisi per modum actus.

Propositio præsens & superior de realitatibus, quæ insunt animæ, in gradu absolute summo tribuendis, principia heuristicæ sunt, quibus in arte inveniendi speciali locus esse poterat. Eorum usus est, ut citra errorem detegantur attributa divina. Et iis non modo usi sunt philosophi, qui recte de Deo senserunt, verum etiam ipsi Theologi, quatenus verba Scripturæ, quibus attributa divina indignantur, Numini summo conveniente modo explicarunt. Et quamvis hic ex notione entis perfectissimi deducamus, quæ Deo tribui possunt; eorum tamen notiones per ea, quæ creaturis insunt, consequi & per principia ista rectificare debemus, ne quid ipsis inhæreat, quod Deo, perfectissimo enti, repugnet.

CAPUT II.

De Intellectu Dei.

*Simul-
tanea
omnium
mundo-
rum pos-
sibilium
repræse-
ntatio in
Deo.*

Deus omnes mundos possibiles sibi simul repræsentat. §. 79. Ponere enim, si fieri potest, Deum omnes mundos possibiles sibi simul non repræsentare, sed successive. Vis igitur repræsentativa eorumdem, quam ipsi competere constat (§. 71), non est unicus immutabilis actus: quod cum sit absurdum (§. 72), Deus omnes mundos possibiles sibi simul repræsentare debet.

Fluit hoc ex infinitudine Dei, per quam vis Deo non competit nisi per eminentiam (§. 73): non tamen opus est, per ambages ex eadem demonstrari, quod ex principiis prioribus ad eam reducendis in demonstrationis analysi inferri potest.

§. 80.

*Simul-
tanea
omnium
in eodem
mundo
repræse-
ntatio.*

Deus omnia sibi simul in eodem mundo repræsentat. Ostenditur eodem prorsus modo, quo propositio præcedens, vel etiam hoc modo. Ponamus, si fieri potest, Deum non omnia sibi simul repræsentare, quæ ad eundem mundum pertinent: repræsentabit igitur successive, consequenter repræsentatio unius dabitur in Deo post repræsentationem alterius (§. 569 *Ontol.*), adeoque Deo mutabilia insunt (§. 290 *Ontol.*). Quamobrem cum mutabilium determinatione constituatur status entis (§. 705 *Ontol.*); dabitur in Deo statuum successio. Quod cum sit absurdum (§. 48); Deus omnia in eodem mundo simul sibi repræsentare debet.

Propositionem hanc priori addere visum est, ne quis objiciat, non repugnare, ut Deus omnes mundos possibiles sibi simul repræsentet, non tamen omnia simul, quæ de singulis sibi repræsentat. Ne igitur insufficiens demonstrasse videamur, quod in sequentibus demonstrandis usui erit; sigillatim enuntiandum fuit, quod sub priori non continetur.

§. 81.

*Dis-
tincta om-
nium mū-
dorum
possibilium
repræse-
ntatio
in Deo.*

Deus omnes mundos possibiles sibi prorsus distincte repræsentat. Ponamus, si fieri potest, Deum omnes mundos possibiles non prorsus distincte sibi repræsentare. Erunt igitur quædam, quæ sibi repræsentat tantummodo confuse, vel prorsus obscure (§. 31 & seq. ac §. 38 & seq. *Psychol. empir.*). Vi igitur repræsentativa omnium mundorum possibilium, quæ Deo competit (§. 71), major concipi potest, nimirum qua iidem prorsus distincte repræsentantur, cum realitas omnis in gradu absolute summo possibilis sit (§. 12). Enimvero quo majus concipi potest, id limitatum est (§. 825 *Ontol.*). Erit itaque vis mundorum omnium repræsentativa in Deo limitata: quod cum sit absurdum (§. 71), Deus omnes mundos possibiles sibi prorsus distincte repræsentare debet.

Idem hoc etiam modo directe ostendi potest. Quoniam Deo tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); mundorum omnium possibilium repræsentatio in Deo ab omni defectu immunis esse debet.

debet. Necessè igitur est, ut singula, quæ in mundo quocunque a se invicem differunt, tanquam diversa repræsententur, consequenter quæ distinguì a se invicem possunt, in ipsa etiam repræsentatione actu distinguantur. Quamobrem cum perceptio, consequenter objecti repræsentatio (§. 24 *Psychol. empir.*), distincta sit, si in eodem plura a se invicem distinguantur, quæ sigillatim enuntiabilia sunt (§. 38 *Psychol. empir.*); repræsentatio omnium mundorum possibilium in Deo esse debet prorsus distincta, seu, quod perinde est, Deus omnes mundos posibles prorsus distincte sibi repræsentat.

Qui ex Psychologia rationali didicit, quomodo nascantur perceptiones confusæ, adeoque intelligit, quod per eas plura a se invicem distincta repræsententur tanquam unum, quo ipso realitates in phænomena convertuntur; ei nullum supererit dubium, quin confuso arguat defectum in repræsentando, consequenter in Deo nullatenus admitti possit (§. 37).

§. 82.

In Deo datur simultanea & prorsus distincta omnium possibilium mundorum repræsentatio. Etenim Deus omnes mundos posibles & quæ in singulis sunt, omnia simul (§. 79.80) atque prorsus distincte sibi repræsentat (§. 81), & vis illorum repræsentativa, quæ ipsi competit (§. 71), & in qua ratio sufficiens actualis repræsentationis continetur (§. 722 *Ontol.*), consequenter qua posita ponitur ipsa repræsentatio (§. 118 *Ontol.*), in Deo non est nisi unicus immutabilis actus (§. 72). In Deo igitur datur simultanea & prorsus distincta omnium possibilium mundorum repræsentatio.

Qualis mundorum repræsentatio datur in Deo.

Deducitur hic repræsentatio ex summa Dei perfectione, quæ sumitur, cum in systemate illata fuerit ex eo, quod Deo tribuenda sint ea, sine quibus ratio sufficiens existentie huius mundi adspectabilis dari nequit, propterea quod ibidem sumimus, in Deo rationem sufficientem existentie contingentis huius universi contineri. Ratio diversitatis modi, quo unum ex altero inferitur, probe perpendenda, ut appareat, cur earundem veritatum diversa prodeant systemata: id quod methodi demonstrativæ expertes agnoscere nolunt.

§. 83.

Repræsentatio omnium mundorum possibilium in Deo absolute necessaria est. Pone enim, si fieri potest, eam non esse absolute necessariam. Quoniam oppositum ejus, quod absolute necessarium non est, in se, sive absolute spectati non est impossibile (§. 302 *Ontol.*), consequenter possibile (§. 85 *Ontol.*); fieri omnino potest, ut repræsentatio mundorum omnium possibilium non detur in Deo, consequenter vis eorundem repræsentativa, quæ Deo competit (§. 71), & qua posita ponitur repræsentatio (§. 723 *Ontol.*), in ipso non est immutabilis quidam actus (§. 325 *Ontol.*). Quod cum sit absurdum (§. 72), repræsentatio mundorum omnium possibilium in Deo absolute necessaria est.

Necessitas absoluta istius repræsentationis.

Redarguuntur hinc erroris sui, qui cum *Præter* sentientes fingunt, Deum pro arbitrio suo ideas rerum ab ipso diversarum in se admittere posse, quoties visum fuerit: quodsi vero videatur aliter, eas ab eodem abesse. Perperam nimirum voluntati liberæ subijciunt, quod ab eadem minime pendet, & antecederet ad voluntatem divinam in eodem ponendum. Patet etiam fons erroris, ignorantia principiorum ontologicorum & nexus veritatum. Unde porro intelligitur, quam facile sit in errores prolabi, nisi ope methodi demonstrativæ veritates in systema veri nominis redigantur; id quod unice intendimus, ut adeo philosophia nostra

nostra non censenda sit ex dogmatis, sed ex methodo, quæ proponuntur, atque adeo id hæc querenda sit differentia ab omni reliqua.

§. 84.

*Cum ea
sit essen-
tialis
Deo.*

Representatio omnium mundorum possibilem Deo essentialis est, seu, per essentialiam in Deo ponitur. Est enim absolute necessaria (§. 83). Quare cum absoluta necessitas ex essentia entis oriatur (§. 315 Ontol.); repræsentationis quoque mundorum omnium possibilem in Deo absoluta necessitas ex essentia divina oritur, seu, quod perinde est, per eandem determinatur, consequenter posita essentia divina in Deo ponitur (§. 115 Ontol.), seu eidem essentialis est.

Essentiam adeo divinam tollere tenentur, qui absolutam necessitatem repræsentationis omnium mundorum possibilem in Deo negant, vel saltem id dubium revocant, eamque a decreto Dei arbitrari derivant. Ego idem in nobis libertas voluntatis insitit in determinationem actus repræsentationis mundi huius adspicibilis, eumque a decreto dependentem facit (§. 151 & seqq. Psychol. var.). Sed inde non recte colligitur, actum repræsentationis totius mundi adspicibilis & ceterorum omnium possibilem item a libero Dei decreto dependere, consequenter Deum sibi hunc moodum adspicibilem, vel alium quemcunque, aut omnes simul sibi repræsentare posse, si velit, oon autem repræsentare, si nolit. Ratio enim disparitatis in promptu est. Anima continuo (§. 190 Psychol. var.), etiam in somno (§. 191 Psychol. var.), producit ideam totius huius universi per naturam suam (§. 67 Psychol. var.), & essentiam (§. 66 Psychol. var.), & hæc divinitatem imitatur (§. 71-72), & estque idea seu repræsentatio totius mundi in eadem absolute necessaria (§. 315 Ontol.), & quemadmodum in Deo (§. 83). Eoimvero non integram ideam universi simul intueri (§. 194 Psychol. var.), consequenter non omnia, quæ eidem insunt, clare percipere potest (§. 193 Psychol. var.); quoad claras tamen perceptiones certas observare tenetur leges (§. 217 Psychol. var.), in quarum executione cum libertati locus sit (§. 151 & seqq. Psychol. var.), non ideæ productio, sed ejus incitatus a libertate pendet. Coexistit autem Deum simul omnia distincte sibi repræsentare (§. 79. 80. 81), consequenter intuitum esse infinitum (§. 83 & Ontol.) & prorsus illimitatum (§. 82 & Ontol.). Per naturam igitur & essentiam entis infiniti ac prorsus illimitati fieri nequit, ut intuitus ideæ universi libertati ejus subijciatur, quemadmodum natura & essentia entis finiti ac limitati admittit. Quod perceptiones claræ a libertate in nobis dependant aliquo modo, id a defectu est, limitatio nempe claritatis in percipiendo gradu, qualis Deo tribui nequit (§. 37). Videmus adeo subsistere hic differentiam inter ens infinitum & finitum, salvæ similitudine, quam differentia ista admittit. Obiter autem observo, elucescere hinc usum insignem Psychologæ rationalis etiam quoad ea, quæ paradoxa videntur hominibus sæculo supersticio cootemneantibus ac risui aliorum cæponeantibus, quæ a Præceptoribus suis non didicere.

§. 85.

*Possibi-
lium pri-
mitivorum
& deri-
vativorum
differe-
ntia.*

Possibilia derivativa sunt, quæ aliorum combinatione resultant: **primitiva vero**, quæ aliorum combinatione non resultant. **Primitiva** vel **prima sunt**, & sunt realitates, quæ alias non supponunt: vel **secunda**, sive **a primis orta**, suntque realitates, quæ alias supponunt.

Differentia hæc exemplis illustrari nequit, ut penitus intelligatur: pendet enim hoc a demonstrationibus sequentibus. Potest tamen exemplo aliquo modo declarari, ut intelligatur, quantum sufficit ad demonstrationes subsequentes intelligendas. In Geometria linearum rectarum utrinque terminatarum combinatione prodeunt figuræ rectilineæ: hæc igitur spectari possunt tanquam possibilia derivativa, ipsæ autem lineæ rectæ utriusque terminatæ tanquam possibilia primitiva. Eoimvero lineæ rectæ utrinque terminatæ, cum id infinitis modis fieri posse intelligatur, supponit lineam interminatam. Ac ideo lineæ utrinque interminatæ, quæ sensu Mathematicorum infinita dicitur (§. 796 Ontol.), spectari possunt tanquam possibile primitivum primum, rectæ autem lineæ innumeris modis utrinque terminatæ spectari possunt tanquam possibilia secunda, sive a primis orta. Hæc probe perpendi-
yellm,

velim, ut aliqua istius differentię, quam hic exponimus, nascatur in animo idea: neque enim ea inter steriles negas referenda, sed usus forsan inexpectatus mox ex sequentibus elucescet: elucescent suo tempore alii hic non commemorandi.

§. 86.

Deus omnium mundorum possibilem, eorumque, quę in ipsis sunt, atque sui ipsius conscius est. Etenim Deus mundos possibilem omnes & quę in ipsis sunt, distincte prorsus sibi repręsentat (§. 81). Quamobrem cum nobis conscii simus eorum, quę distincte nobis repręsentamus (§. 11 *Psychol. rat.*) & anima nostra sibi sui ipsius conscia est, quatenus sibi conscia suarum actionum (§. 12 *Psychol. rat.*); quin Deus sibi conscius sit omnium mundorum possibilem, eorumque, quę in ipsis sunt, atque sui ipsius nullo modo dubitari potest (§. 70).

*Quorum
Deus sibi
consci-
us.*

Idem etiam ostenditur hoc modo. Anima sibi conscia est sui rerumque extra se constitutarum (§. 11 *Psychol. empir.*), quas clare, & distincte percipit (§. 11 *Psychol. rat.* & §. 31. 38 *Psychol. empir.*). Jam cum apperceptio, quę anima sui, & rerum sibi repręsentatarum conscia est (§. 25 *Psychol. empir.*), sit realitas aliqua (§. 5), eaque, utpote animę vi universi repręsentativa prędictę (§. 63 *Psychol. rat.*) una cum hac vi inexistens, eidem composibilis (§. 1): Deo autem, cui itidem vis universi repręsentativa inest (§. 71), omnes realitates composibiles insunt (§. 15): actus quoque apperceptionis Deo convenit, consequenter is sui mundorumque omnium possibilem, & eorum, quę in ipsis sunt, conscius est (§. 25 *Psychol. empir.*).

Poteramus quoque idem inferre hoc modo. Anima nostra sibi ipsius & rerum perceptarum conscia est (§. 11 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque Deo tribuendę sunt realitates in gradu absolute summo, quę animę nostrę insunt (§. 70), apperceptio vero, quę anima sibi sui, & rerum perceptarum conscia (§. 25 *Psychol. empir.*), realitas est (§. 5): Deo quoque sibi sui ipsius rerumque repręsentatarum, consequenter omnium mundorum possibilem & eorum, quę in ipsis sunt (§. 79. 80), conscius est.

Apperceptio Deo competit in gradu absolute summo (§. 70): quod ut intelligatur, explicandum nobis est, quomodo apperceptioni gradus tribui possit. Vi apperceptionis nobis conscii sumus perceptionum nostrarum (§. 25 *Psychol. empir.*), veluti sensationum (§. 65 *Psychol. empir.*) & actuum imaginationis (§. 92 *Psychol. empir.*). Nemo non novit, quoad apperceptionem eorum, quę sensu percipimus & quę imaginamur, magnam intercedere differentiam, ita ut nobis magis conscii simus eorum, quę sensu, quam illorum, quę imaginatione percipiuntur. Pendet illa differentia a claritate in percipiendo, quam majorem esse in sensationibus, quam in phantasmatis, hoc est, perceptioibus vi imaginationis productis (§. 93 *Psychol. empir.*) constat (§. 96 *Psychol. empir.*), ita ut sensationes actus imaginationis obfuscant, ut hos ægre, imo subinde prorsus non appercipiamus (§. 99 *Psychol. empir.*). In Deo igitur nulla est claritatis diversitas quoad omnia, quę sibi simul repręsentat, sed singula eadem sibi repręsentat claritate. Atque ideo omnium sibi æque conscius est, nec ulla hic fingi potest diversitas. Porro nemo nunc in se ipso experitur, actum apperceptionis eodem modo sese ad omnia simul clare non extendere. Unde manavit, quod vulgo dicitur: *Pluribus attentus minor est ad singula sensus.* Enimvero Deus simul quemadmodum eadem claritate repręsentat omnia, ita etiam singulorum simul sibi eodem modo coconscious est, consequenter opus non habet ut successe, quemadmodum nos, ad perceptiones parciales in totali contentis promovet attentionem. Tantus igitur est in Deo apperceptionis actus, quo major concipi oequit.

§. 87.

§. 87.

*Prima
possibilia
quænam
sint.*

Realitates, quæ Deo insunt, sunt prima possibilia. Etenim Deus ens est omnium primum (§. 33), consequenter ante ipsum non extitit ens aliud (§. 44 part. I. Theol. nat.). Nullas igitur concipere licet realitates, quæ sint illis priores, quæ in Deo existunt, consequenter quæ Deo inexistunt, alias non supponunt. Quoniam itaque realitates prima sunt possibilia, quæ non supponunt alias (§. 85); realitates, quæ Deo insunt, prima utique possibilia sunt.

Vulgo dicitur, attributa divina prima esse possibilia. Enimvero attributi nomine tum venit omnis realitas, quæ Deo inest; unde & eadem cum essentia divina dicuntur. Ne vero termini, cui determinatam in philosophia prima assignavimus notionem (§. 146 Ontol.), æquivocatio irrepât; consultius visum est, realitatis nomen retineri. Ceterum propositionem præsentem vel sine demonstratione largientur, qui Deum ens necessarium agnoscunt, a quo dependent cetera omnia, quæ non sunt a se. Quodsi tamen confusam notionem, quæ menti obversans eam per se claram reddit, evolvas, in demonstrationem, quam dedimus, incidēs.

§. 88.

*Cur rea-
litates
illimita-
te prima
possibi-
lia.*

Prima possibilia sunt realitates illimitatæ. Prima enim possibilia sunt realitates, quæ Deo insunt (§. 87). Enimvero nulli in Deo dantur limites (§. 16), consequenter realitates, quæ eidem insunt, prorsus illimitatæ sunt. Prima igitur possibilia sunt realitates illimitatæ.

Perinde adeo hic sese res habet, ac in exemplo, aut, si mavis, simili, quo differentiam possibilem paulo ante illustravimus (§. not. 85), ubi in Geometria primum possibile diximus lineam rectam interminatam: sit ita quod tantummodo ita spectetur, quoniam in Geometria imaginariis locus est.

§. 89.

*Cognitio
sui ipsius
Deo vin-
dicata
& qualis
ea sit.*

Deus semetipsum cognoscit quam distinctissime, & omnia, quæ ipsi insunt, unico actu sive simul cognoscit. Anima humana semetipsam cognoscit, teste Psychologia tam empirica, quam rationali, cumque realitas sit, quicquid enti alicui vere inesse intelligitur, non vero per perceptiones nostras confusas inesse videtur (§. 5); quin hæc sui ipsius cognitio realitas sit dubitari nequit. Enimvero Deo tribuendæ sunt realitates, quæ insunt animæ nostræ, in gradu absolute summo (§. 70). Ergo etiam cognitio sui ipsius Deo tribuenda in gradu absolute summo, consequenter, quia gradus absolute summus realitatis omnem excludit defectum (§. 11), absque omni defectu. Nemo non agnoscit, cognitionem sui ipsius, quæ datur in anima nostra, in eo deficere, quod non omnia, quæ eidem insunt, quæque in eadem contingunt, agnoscere, & a se invicem distinguere valeamus, consequenter quod anima nostra non distinctissime se ipsam cognoscat (§. 38 Psychol. empir.). Necessæ igitur est, ut Deus quam distinctissime cognoscat seipsum, & omnia, quæ ipsi insunt. Enimvero in Deo nulla datur statuum successio (§. 48). Quamobrem is non successive cognoscit ea, quæ ipsi insunt, sed simul, quemadmodum ex successivi, & simultanei differentia perspicitur (§. 569 Ontol.). Semetipsum igitur & omnia, quæ ipsi insunt, simul cognoscit. Patet itaque Deum

Deum cognoscere semetipsum, & quæ ipsi insunt, omnia quam distinctissime atque simul.

Quod si quis Psychologiam utramque attenta mente pervolverit, ei abunde perspectum erit, quam multa insint animæ nostræ, quæ non cognoscimus, ita ut maxima pars eorum, quæ cognoscimus, non modo minima, sed prorsus infinita parva, si phrasî Mathematicorum uti volueris, pars eorum dicenda sit, quæ non cognoscimus. Recoleunda tantummodo sunt animo, quæ de iis demonstravimus, quæ io ideis nostris sensuibus & phantasmatibus, seu ideis vi imaginationis productis (§. 93 Psychol. empir.) involvuntur (§. 121 & seqq. Psychol. rat.), nec non de insensitibus gradibus, quibus perceptiones mediæ ab immediatis remouentur (§. 128 Psychol. rat.), quæ de causa insensitibus dantur gradus obscuritatis perceptionum mediatarum (§. 101 Psychol. rat.). Perpendenda hic quoque sunt, quæ de serie perceptionum ac appetitionum atque aversionum, unicuique animæ propria (§. 124 Psychol. rat.), & continuam statum præteritorum, præsentium ac futurorum a se invicem dependentiam involvente (§. 404 & seqq. §. 411. 412 §. 593. 594 Psychol. empir.) evicimus. Hoc pacto abunde cognoscemus defectum, quo cognitio sui ipsius laboret, etsi multa adhuc alia supersint, quæ eandem confirmant. Huius autem cognitio clarissime insinuat a cognitione sui ipsius, quæ Deo tribui debet, remouenda, ut distinctissima evadat.

§. 90.

Deus prima possibilia quam distinctissime atque simul cognoscit. Ex enim semetipsum cognoscit quam distinctissime & omnia, quæ ipsi insunt, unico actu sive simul (§. 89), consequenter quam distinctissime atque simul cognoscit omnes realitates, quæ eidem insunt (§. 15). Enimvero realitates, quæ Deo insunt, prima possibilia sunt (§. 87). Deus itaque prima possibilia quam distinctissime atque simul cognoscit.

Deus possibilia prima cognoscit, quatenus sui ipsius conscius est. Quamobrem cum ipsemet sit ens omnium primum, nec ipso quidpiam prius, nec sine ipso quidpiam aliud concipi possit, quoad ordinem cognoscendi primorum possibilibum cognitio nihil prius. Probe autem notandum est, quo ordine rerum cognitio a nobis io Deo concipitur, ut intelligamus, quomodo nos, quorum successiva est cognitio, recto tramite progredi debeamus, io intimam rerum oecitiam perstruamus. Ordo enim, quem nobis cognitio divina offert, is ipse est, qui in progressu ab uno ad alterum a nobis observandus. Quæ enim successive sunt in nobis, ea quidem in Deo sunt simul; hoc tamen non obstante subsistit ordo, vi cuius aliud concipitur tanquam prius, aliud tanquam posterius: id quod jam dudum agnovere Theologi, & recte inculcaverunt Philosophi. Nec aliud insinuat similitudo Dei ac animæ humanæ, quæ tanta est, quanta differentia inter eas insensitum atque finitum permittit.

§. 91.

Possibilia primitiva secunda sive a primis orta nascuntur realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione. Possibilia primitiva non supponunt alias realitates (§. 85), adeoque per ipsa intelligi debet, quomodo inde primitiva secunda oriuntur. Possibilia prima sunt realitates illimitatæ (§. 88). Quamobrem ex iis alia nasci non possunt nisi harum realitatum limitatione. Sunt vero eadem realitates, quæ Deo insunt (§. 87). Ergo possibilia secunda, quæ a primis oriuntur, realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione nascuntur.

Hinc supra differentiam possibilibum illustratori, tanquam primum possibile suppositum locum rectam utriusque interminatam, & diversam ex utraque parte terminatione facta resultantem lineam utrinque terminatam sive finitam diximus possibilia primitiva secunda, sive a primis orta. Neque vero est, quod vereris, ne insufficientes constituantur fundamentum possibilibum primitivorum secundorum, cum dentur realitates, quæ Deo non insunt, veluti sensus & imaginatio (§. 157 part. I. Theol. nat.), atque appetitus sensitivus (§. 1101 part. I. Theol. nat.). Etenim illimitatarum realitatum limitatione prodire possunt, quæ Deo vel prorsus inesse nequeant, veluti appetitus sensitivus, vel saltem insunt per eminentiam, *Wolff Theol. Nat. Pars II.*

Primum possibile cognitio Deo vindicata.

Quomodo possibilia primitiva secunda a primis oriuntur.

veluti sensus & imaginatio. Quodsi ergo rerum omnium extra Deum existentium essentiam & naturam intime perspiceremus; nullum mihi superest dubium, quin omnia possibilia primitiva secunda ex realitatibus, quæ Deo insunt, a priori derivare, ac inde porro eo, quem mox exposuisti sumus, modo omnium entium ideas componere nobis liceret.

§. 92.

*Omnium
possibilium
secundorum
cognitio
Deo vindicata.*

Deus omnia possibilia primitiva secunda sive a primis orta quam distinctissime cognoscit. Etenim Deus distinctissime ac simul cognoscit omnia possibilia prima (§. 90). Jam vero possibilia primitiva secunda nascuntur limitatione realitatum, quæ Deo insunt (§. 91), consequenter cum hæ sint ipsa possibilia primitiva prima (§. 87), possibilitium primitivorum primorum limitatione. Enimvero anima nostra interminatam seu illimitatam variis modis limitare valet, atque limitationes possibiles illimitati cognoscit. Quamobrem cum Deo tribuendæ sint realitates, quæ animæ nostræ insunt, qualem esse actum limitandi quod tanquam illimitatum nobis representamus, nemo dubitare potest (§. 5), in gradu absolute summo (§. 70), & quidem per modum actus, quæ ei per modum facultatis insunt (§. 78); Deus quoque possibilia primitiva prima omni possibili modo actu limitat, & omnes eorundem possibiles limitationes quam distinctissime ac simul cognoscit. Patet adeo Deum omnia possibilia primitiva secunda sive a primis orta quam distinctissime cognoscere.

Clarissime adeo ostendimus, non modo quod, verum etiam quomodo omnium possibilitium secundorum seu a primis ortorum cognitio in Deo habeat locum, quæ sunt prima entium finitiorum principia essendi (§. 874 *Ontol.*). Ceterum hæc singula, quæ de possibilitium cognitione divina demonstrantur, probe perpendenda sunt, ut quomodo Deo insint idæ rerum finitarum tite intelligatur: id quod mox usui erit ad earundem necessitatem, æternitatem & dependentiam a Deo, Theologis & Philosophis unanimi consensu usque ad ea tempora, quibus philosophia *Cartesiana* invaluit, approbatam, firmiter stabiliendam. Ita enim random quam luculentissime constabit, quanto intervallo a vero abist *Poliretur*, dum doctrinam Scholasticorum de essentis rerum necessariis atque æternis independentiæ divinæ adversariam iudicat & fontem absolutæ necessitatis accusat. Hæc enim doctrina proba est, nec sine ea demonstrationes in Theologia naturali dari possunt, nec tolli difficultates circa existentiam mali in hoc universo, quemadmodum & ex systemate jam intelligitur, cui præsentēs demonstrationes uberiorem adhuc lucem affundunt, imo omnem, quæ a ratione humana expectari potest.

§. 93.

*Omnium
realitatum
illimitatorum
inexistētia
Deo
vindicta.*

Deo insunt omnes realitates in gradu absolute summo, seu præter eas, quæ Deo insunt, non dantur aliæ, quæ non insunt. Etenim possibilia prima sunt realitates illimitatæ (§. 88), quæ Deo insunt (§. 87), & primitiva secunda, seu ab istis orta nascuntur limitatione diversa realitatum, quæ Deo insunt (§. 91). Nullæ igitur dantur realitates limitatæ, quæ non nascuntur ex primis, quæ Deo insunt. Quamobrem necesse est, ut Deo realitates omnes illimitatæ, seu in gradu absolute summo insint, seu præter realitates, quæ Deo in gradu absolute summo insunt (§. 15), non dentur aliæ, quæ non insunt.

Quamvis itaque in superioribus, cum Deum definiremus (§. 14) quod sit ens perfectissimum, vi definitionis entis perfectissimi tacite sumserimus (§. 6), quod & inde intulimus (§. 15), Deo inesse omnes realitates compossibiles in gradu absolute summo, consequenter

quenter realitates in gradu absolute summo cum quadam restrictione eidem tribui videantur; ex præsentæ tamen propositione intelligitur, præter realitates illimitatas compossibiles, quæ Deo insunt, non esse alias absolute possibiles, sed realitates illimitatas in universum omnes compossibiles esse, ac ideo Deo enti perfectissimo inexistere. Atque adeo patet, nullum inde enatum fuisse veritati præjudicium, quod initio quæ in dubio reliquerimus, utrum præter realitates illimitatas, quæ Deo insunt, possibiles sint adhuc aliæ, quæ non insunt, nec ne, antequam demonstrari posset, inesse omnes absque ulla restrictione. Ceterum ne quis circa propositionem præsentem difficultates inanes uelut, vel etiam per errorem Deo tribuat, quæ eidem convenire nequeunt, veluti infinitam extensionem; recordanda sunt animo, quæ paulo ante annotavimus (not. §. 91.).

§. 94.

Si omnia possibilia primitiva secunda seu a primis orta juxta principium contradictionis combinentur; essentiae entium limitatorum resultant. Etenim possibilia primitiva secunda seu a primis orta nascuntur limitatione realitatum, quæ Deo insunt (§. 91.). Quamobrem cum Deo insint realitates omnes illimitatæ, nec præter eas, quæ eidem insunt, dentur aliæ, quæ non insunt (§. 93.); præter possibilia secunda seu a primis orta, quæ dicimus (§. 85), non dantur alia, quæ enti limitato inesse possunt. Quodsi jam possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur, cum vi ejusdem impossibile sit, idem simul esse & non esse (§. 28 Ontol.); hoc ipso evidens est, ea simul eidem subjecto inesse posse, etsi ex uno non intelligatur, est alterum simul insit, quoniam vi ipsius principii tantummodo attenditur, num una esse possint. Prodeunt adeo hac combinatione subjecta, quibus insunt, quæ sibi mutuo non repugnant, & quorum uno posito non ponendum quoque est alterum, quod una inest, consequenter quæ per se invicem non determinantur (§. 113 Ontol.). Enimvero quæ in aliquo subjecto sibi mutuo non repugnant, nec tamen per se invicem determinantur, essentiam entis constituunt (§. 143 Ontol.). Quodsi ergo possibilia omnia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur; essentiae entium prodeunt, & quidem, cum possibilia ista sint realitates limitatæ per hypotesin & demonstrata, entium limitatorum.

*Essentie
entium
limitato-
rum quo-
modo re-
sultant.*

Quæ hic demonstrantur exemplo quodam geometrico illustrari possunt. Lineæ rectæ utrinque terminatæ spectari possunt tanquam possibilia primitiva secunda seu a primo orta (not. §. 91.). Quodsi jam vi principii contradictionis eadem ita combinentur, ut inde aliquæ oriatur contradictio, veluti si tres combinentur lineæ, quarum duæ simul tertia majores sunt, aut si combinentur quatuor, vel quinque; resultant inde essentiae figurarum triangularium, quadrangularium, quinquangularium & ita porro.

§. 95.

Si possibilia primitiva secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur; vi principii rationis sufficientis attributa entium limitatorum necessario resultant, una cum modis quoad potentiam, & modorum ordine, atque dependentia entis limitati unius quoad modificationem suam ab aliis. Etenim si possibilia primitiva secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur, essentiae entium limitatorum resultant (§. 94.). Enimvero cur attributa insint, ratio sufficiens in essentialibus continetur

*Quomodo
attributa
& modi
quoad
potentiam
resultant.*

(§. 157 *Ontol.*). Quamobrem cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod per eam potius est, quam non est (§. 118 *Ontol.*); si possibilia secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur, attributa entibus limitatis singulis convenientia una resultant, quæ scilicet cum essentialibus eidem subjecto una inesse debent, & quidem necessario, cum attributa absolute necessaria sint (§. 304 *Ontol.*). *Quod erat unum.*

Similiter cur modi inesse possint, ratio sufficiens in essentialibus continetur, cur vero actu insint vel in modis antecedentibus, vel ente alio ab eo, cui insunt, diverso, aut pluribus istiusmodi entibus, vel denique partim in modis antecedentibus, partim in ente alio ab eo, cui insunt, diverso, vel pluribus etiam entibus aliis quaerenda (§. 160 *Ontol.*). Quoniam itaque posita ratione sufficiente ponitur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 *Ontol.*); si possibilia primitiva secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur, vi principii rationis sufficientis resultat possibilis modorum inexistencia ea lege, ut vel in modo præcedente contineatur ratio sufficiens sequentis, vel eadem deprehendatur in ente alio ab eo, cui inest, diverso, aut pluribus istiusmodi entibus aliis, vel denique partim in modo præcedente, partim in ente alio ab eo, cui insunt, diverso, vel pluribus etiam istiusmodi entibus aliis. Modorum adeo successive eidem enti inexistere valentium inexistencia eodem modo determinabilis resultat (§. 215 *Ontol.*), consequenter eum ex identitate determinationis similitudo prodeat (§. 217 *Ontol.*), in successione modorum possibili in eodem subjecto ordo resultat (§. 472 *Ontol.*). Patet itaque si possibilia primitiva secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur, vi principii rationis sufficientis resultare modos quoad potentiam (§. 176 *Ontol.*) & in successione modorum ordinem. *Quod erat secundum & tertium.*

Cum ratio, cur modi inesse possint, etiam contineatur in entibus aliis ab eo, cui insunt, diversis (§. 160 *Ontol.*), ens vero unum ab altero dependeat, quatenus ejus, quod ipsi inexistit, ratio in hoc altero continetur (§. 851 *Ontol.*); si possibilia primitiva secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur, vi principii rationis sufficientis resultat dependentia entium limitatorum a se invicem in modorum successione. Quoniam itaque successio modi unius in locum alterius a se diversi modificatio est (§. 704 *Ontol.*), eaque, cum omnis modificatio in variatione limitum consistat (§. 830 *Ontol.*), entis limitati; si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur, vi principii rationis sufficientis dependentia entis limitati unius quoad modificationem suam ab aliis resultat. *Quod erat quartum.*

Propositio præsens non adeo commode illustratur exemplo aliquo geometrico, quemadmodum anteriores, propterea quod figuræ non eodem modo modificabiles sunt & in modificationibus suis pendent a figuris ceteris, quemadmodum entia realia, de quibus hic sermo nobis

nobis est. Quodsi tamen ad discendum, quam ad carpendum fueris promior; entia quoque geometrica hic satisfaciunt. Si tres lineæ rectæ, quarum duæ simul sunt tertia majores, combinentur, ut spatium comprehendant, quod vi principii contradictionis fieri posse per demonstrationem patet (§. 189. 205 *Geom.*); oriuntur tres anguli & eorum determinata ad rectum ratio, nimirum dupla. Quodsi tres rectæ fuerint æquales, quas itidem vi principii contradictionis combinari posse demonstratur (§. 198 *Geom.*); trium quoque angulorum inde resultat æqualitas. Determinatur in utroque casu numerus ternarius angulorum per numerum ternarium laterum & per eundem quoque determinatur ratio trium ad rectum dupla; at in posteriore per laterum æqualitatem & numerum ternarium eorundem angulorum æqualitas (§. 240. 286 *Geom.*), consequenter numerus ternarius laterum est ratio sufficiens numeri ternarii angulorum & rationis duplæ eorundem ad rectum, & numerus laterum ternarius cum eorundem æqualitate est ratio sufficiens rationis æqualitatis angulorum inter se. Numerus adeo angulorum ternarius, eorum ratio dupla ad rectum, & in altero æqualitas singulorum inter se, vi principii rationis sufficientis necessario resultant, si combinentur lineæ tres rectæ, quarum duæ simul sunt tertia majores, & in altero casu singulæ inter se æquales. Enimvero angulorum numerus ternarius & eorundem ad rectum ratio dupla, nec non in casu posteriore singulorum inter se æqualitas spectari possunt tanquam attributa triangulorum (§. 246 *Ontol.*), & lineæ, quæ combinantur, tanquam possibilia primitiva secunda. Patet adeo, si possibilia primitiva secunda vi principii contradictionis combinentur, vi principii rationis sufficientis attributa necessario resultare. Hactenus in illustratione propositionis præsentis nihil coacti est. Sed non adeo placuit omnia, ubi pars reliqua propositionis de modis illustranda. Succedit tamen illustratio aliqua ex parte, non prorsus invita Minerva. Triangulum inscriptibile est circulo, & hæc inscriptibilitas spectari potest instar possibilitatis alicujus modi, si nimirum ipsa in circulo inscriptio consideretur tanquam modus (§. 251 *Ontol.*). Constat triangulum ideo circulo inscribi posse, quia hic per data tria puncta non in directum sita describi potest (§. 294 *Geom.*). Ratio adeo sufficientis inscriptibilitatis istius continetur in circulo, figura a triangulo diversa. Unde denuo liquet, si res lineæ rectæ, quarum duæ simul sunt tertia majores, vi principii contradictionis tanquam possibilia primitiva secunda combinentur; vi principii rationis sufficientis resultare modum quoad potentiam & dependentiam trianguli a circulo, hoc est, entis limitati unius ab altero quoad hunc modum. Enimvero quæ de ordine modorum in propositione dicta sunt, commode per hoc exemplum declarari non possunt. Quamobrem ne tenebras loco lucis adfundamus, invita Minerva nihil facere lubet.

§. 96.

Si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur; idæa omnium substantiarum simplicium in singulari resultant vi principii rationis sufficientis. Etenim si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur; vi principii rationis sufficientis resultant essentia entium limitatorum (§. 94) eorundemque attributa, nec non modi quoad potentiam, una cum horum ordine ac dependentia mutua entium ipsorum quoad modificationes (§. 95). Quoniam determinationes intrinsecæ constantes essentialia & attributa, variabiles autem modi sunt (§. 763 *Ontol.*), illud autem perdurabile est, quod determinationes intrinsecas constantes habet (§. 767 *Ontol.*), & modificabile, cujus modi variari possunt (§. 764 *Ontol.*); si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur; resultant entia perdurabilia & modificabilia, consequenter, cum ens perdurabile & modificabile substantia sit (§. 768 *Ontol.*), substantiæ, aut potius substantiarum idææ. Quicquid entis inest, id vel inter essentialia, vel attributa, vel modos locum habet (§. 249 *Ontol.*). Quamobrem cum omnium possibilibus primitivorum secundorum secundum

Quomodo resultant idææ substantiarum simplicium omnium in singulari.

dum principium contradictionis facta combinatione resultent ideæ substantiarum, in quibus vi principii rationis sufficientis omnia attributa essentis compossibilia modique successive inexistere valentes determinantur *per demonstrata* & §. 225 *Ontol.*; ideæ, quæ resultant, sunt substantiarum omnimode determinatarum, & propterea, quod ens omnimode determinatum singulare est (§. 227 *Ontol.*), substantiarum singularium. Enimvero possibilia primitiva secunda nascuntur limitatione realitatum Deo inexistantium (§. 91), præter quas non dantur aliæ (§. 93), consequenter cum Deus ens simplex sit (§. 35), omnia simplicitati compossibilia sunt (§. 1). Ideæ igitur substantiarum singularium, quæ vi principii rationis sufficientis ex combinatione possibilium primitivorum secundorum secundum principium rationis sufficientis facta resultant, sunt ideæ substantiarum simplicium singularium. Patet itaque si possibilia primitiva secunda omnia secundum principium contradictionis, adeoque omni possibili modo combinentur (§. 85. *Ontol.*); vi principii rationis sufficientis prodire omnes ideas substantiarum omnium simplicium singularium.

Exemplum, quo ante ossi sumus ad illustrandum doctrinam præsentem, etiam hic eidem fini satisfacit. Pone enim lineam rectam infinitam seu utriusque interminatam omni possibili modo utriusque terminari: equis non videt, hoc pacto prodituras omnes lineas rectas limitatas seu finitas, ita ut nulla ne fingi quidem possit, quæ in earum numero non sit? Quodsi jam ex omnibus istis tres combines, quarum duæ simul tertia sunt majores: omni trium possibilium combinatione urique prodibunt figuræ trilateræ omnes in singulari, quocunque possibiles sunt, nec ulla fingi amplius potest figura trilatera rectilinea, quæ illarum numero nondum comprehendatur. Clariissime adeo patet, quod eo, quem explicavimus, modo ideæ omnium substantiarum simplicium in singulari prodire debeant, ut vel vi hujus exempli propositionis præsentis veritas agnoscat, quatenus modum ortus idearum repræsentat.

§. 97.

*Idea
animarum
&
elementorum
quomodo
prode-
ant.*

Quoniam animæ (§. 48. 753 *Psychol. rational.*) & elementa rerum materialium sunt substantiæ simplices (§. 182 *Cosmol.*); *ideæ animarum omnium tam hominum, quam brutorum, & singulorum elementorum rerum materialium, prodeunt vi principii rationis sufficientis, si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur* (§. 96).

Quodsi ad originem idearum animarum advertimus, a priori reddi poterit ratio, cur omne compositum ex simpliciori ortum trahat. Multa adhuc alia ex eadem a priori prorsus deduci poterant: sed nostrum jam non est ad ea digredi, quæ ad præsens argumentum proprie non spectant. Quæ enim hæcenus proposuimus & porro trademus, ad cognitionem intellectus divini intimiorem faciunt.

§. 98.

*Cognitio
essentiarum
entium
limitatorum
& sub-
stantiarum*

Deus omnes essentias entium limitatorum & omnes substantias simplices in singulari quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles quam distinctissime atque simul cognoscit. Etenim Deus omnia possibilia primitiva secunda seu a primis orta quam distinctissime (§. 92), cumque in eodem nulla detur statuum successio (§. 48), simul cognoscit (§. 569 *Ontol.*). Enimvero si possibilia ista secundum principium contradictionis combinentur; essentia

essentiae entium limitatorum (§. 94) & idearum omnium substantiarum simplicium in singulari (§. 96) quoad essentiam, attributa & omnes modificationes possibiles resultant vi principii rationis sufficientis (§. 95). Quamobrem cum vel exemplum, quo ad illustrationem horum principiorum usi sumus (not. §. 94. 95), aperte loquatur, nobis inesse facultatem possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinandi, quam in realitatem animarum inexistentium numero esse, nemo in dubium revocare potest (§. 5), Deo autem tribuendae sint realitates omnes, quae animarum nostrarum insunt, in gradu absolute summo (§. 70) & quidem per modum actus, quae animarum insunt per modum facultatum (§. 78); quin Deus omnia possibilia primitiva secunda sive a primis orta actu combinet, dubitari nullo modo potest, consequenter dantur in Deo idearum essentiarum omnium entium limitatorum & substantiarum omnium simplicium quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles. Quoniam itaque Deus omnia, quae ipsi insunt, quam distinctissime & simul cognoscit (§. 89); omnes essentias entium limitatorum & substantias simplices omnes in singulari quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles quam distinctissime & simul cognoscit.

*simplicium
um Deo
vindicata
&
qualitatem
sit.*

Poterat etiam inferri ex eo, quod Deus sit sibi ipsi conscius sui ipsius (§. 86), consequenter etiam illius actus, quo prodeunt idearum essentiarum & substantiarum simplicium limitatarum. Ceterum iam patet, quomodo in Deo dentur idearum rerum ab ipso diversarum & quod eadem ab essentia divina sint inseparabiles: id quod tamen maxime clarius exposituri sumus, ne quicquam in re haud exigui profecto momenti, perperam hodie in controversiam adducta, relinquatur obscuritatis & ut appareat dilucidius nostrorum principiorum cum dogmatis jamdudum receptis consensus, quibus per ea tantummodo major affunditur claritas, ut eorum veritas mentis aciem fortius perstringat.

§. 99.

Quoniam animarum tam hominum (§. 48 *Psychol. rat.*), quam brutorum (§. 753 *Psychol. rat.*), & elementa rerum materialium sunt substantiae simplices (§. 182 *Cosmol.*), Deus autem substantias simplices omnes in singulari quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles quam distinctissime atque simul cognoscit (§. 98); omnes quoque animas, tam hominum, quam brutorum, & elementa rerum materialium singula quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles, quam distinctissime atque simul cognoscit.

*Cognitio
omnium
animarum
&
elementorum
Deo as-
serta.*

Quodsi praeter animas & elementa rerum materialium aliae adhuc dentur substantiae simplices, quemadmodum auctoritate Scripturae Sacrae constat, dari alias, quae angelorum nomine veniunt: eodem modo patet, Deum quoque ab aeterno eandem quam distinctissime & cum ceteris simul cognoscere. Imo si praeter angelos, quos Scriptura Sacra commemorat, possibiles sint adhuc aliae substantiae simplices, ut a Deo ad actualitatem minime perducat; earum tamen ideas in Deo esse ab aeterno similiter intelligitur. Nimirum nulla substantia simplex concipi potest possibilis, quae non in singulari quam distinctissime cognita sit Deo ab aeterno. Hoc probe notare velim, ne quis insufficientem existimet substantiarum simplicium Deo cognitarum enumerationem, dum in iis acquiescimus, quae experientiae ac rationis lumine solo collustratis videre nobis licet.

§. 100.

Quomodo
ideæ
corporū
& min-
dorum
possibilitū
ac in iis
existere
valentiū
hominum
atque
brutorum
orian-
tur.

Si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinentur; omnia non modo corpora possibilia, verum etiam omnes mundi possibiles resultant. Quodsi porro corporibus in eadem serie existentibus jungantur animæ vi ejusdem principii; in una qualibet etiam serie prodeunt homines ac bruta, quotquot in eadem naturaliter existere possunt, quoad scilicet ideæ. Cum enim corpora sint substantiarum simplicium, quæ eorum elementa sunt (§. 182 *Cosmol.*), aggregata (§. 176 *Cosmol.*), & si corpora diversa sunt, elementa etiam diversa sint (§. 194 *Cosmol.*); corpora omnia possibilia resultare aliter nequeunt, nisi omnium elementorum combinatione. Enimvero ratio coexistentiæ elementorum, tum quatenus simul existunt, tum quatenus hoc potius modo, quam alio coexistunt, in ipsis elementis continetur (§. 202 *Cosmol.*). Quamobrem corpora omnia possibilia prodeunt, si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinentur (§. 70 *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Mundus componitur ex corporibus tanquam partibus (§. 119 *Cosmol.*), sive simul existant, sive successiva sint (§. 61 *Cosmol.*), quæ inter se connexa sunt tum quatenus coexistunt, tum quatenus alia succedunt aliis (§. 55 *Cosmol.*). Enimvero nexus rerum materialium sive corporum a nexu elementorum pendet (§. 205 *Cosmol.*), consequenter in nexu elementorum continetur ratio, cur corpora inter se sint connexa (§. 851 *Ontol.*). Quamobrem si elementa vi principii rationis sufficientis combinentur; omnes quoque mundi possibiles resultant. *Quod erat secundum.*

Animæ tam hominum (§. 63 *Psychol. rat.*), quam brutorum (§. 754 & seqq. *Psychol. rat.*), habent vim sibi repræsentandi hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriiis contingunt (§. 62. 63 *Psychol. rat.*). Quamobrem si vi principii rationis sufficientis jungendæ sunt corporibus, iis corporibus utique jungendæ, quæ organis sensoriiis instructa sunt, ex quorum mutationibus reddi potest ratio perceptionum ipsarum. Quodsi igitur corporibus istiusmodi organis instructis jungantur vi principii rationis sufficientis, homines utique prodeunt ac bruta, quæ in mundo dato existere valent. *Quod erat tertium.*

Primum atque secundum ostendi etiam poterat hoc modo. Cum mundus intelligibilis, hoc est, qualis revera est (§. 202 *part. I. Theol. nat.*), sit aggregatum substantiarum simplicium certo ordine coexistentium & certa lege mutuas ad se invicem relationes mutantium (§. 203 *part. I. Theol. nat.*), rationes vero ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus seu corporibus deprehenduntur, in elementis contineantur (§. 191 *Cosmol.*); si elementa omnia vi principii rationis sufficientis combinentur, omnes prodeunt mundi possibiles, quales revera sunt. *Quod erat primum & secundum.*

Quæ

Quæ hic de mundo intelligibili ex systemate sumuntur, independenter ab iis, quæ in eodem continentur, demonstrantur ex meris principiis cosmologicis & ontologicis, quæ etiam hic supponere licet, ut ad notionem mundi intelligibilis integram huc transferre liceret, siquidem in præsentem integram Theologiam naturalis systema condere liberet. Ceterum ex propositione præsentem intelligitur, quomodo idæa mundorum omnium possibilem nascantur una cum ideis omnium corporum, atque in specie etiam hominum ac brutorum, quibus in unquoque mundo locus est. Ceterum non opus est, ut ostendatur, Deum cognoscere omnes mundos posibles ex modo, quoniam idæa eorundem oriuntur, cum jam idem ostenderit superior non alio modo (§. 16). Sufficit itaque ostendisse, quales sint mundorum omnium possibilem idæa in Deo.

§. 101.

In Deo dantur idæa omnium mundorum intelligibilium. Etenim Deus cognoscit omnia elementa & omnes animas tam humanas, quam brutorum quoad essentiam, attributa & omnem modificationem possibilem (§. 99). Enimvero si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur, omnes mundi posibles resultant, & si porro corporibus in eodem mundo existentibus jungantur animæ vi ejusdem principii, in unquoque prodeunt homines & bruta, quotquot in eodem naturaliter existere possunt. Quamobrem cum aggregatum substantiarum simplicium, certo ordinæ coexistentium & certa lege mutuas ad se invicem relationes mutantium, sit mundus intelligibilis (§. 203 part. I. Theol. nat.) : in Deo dantur idæa omnium mundorum intelligibilium.

Idæa mundi tam adspiciabilis, quam ceterorum, qui posibles sunt, etsi ad actum non perducti, vel intelligibilem, vel sensibilem representant. Mundum sensibilem appellamus, quatenus spectatur sub ea forma, qua in sensu incurrit (§. 203 part. I. Theol. nat.), consequenter quatenus sensu representantur: intelligibilem vero dicimus, quatenus spectatur sub ea forma, qua vi intellectus representatur (§. 214). Sensu representantur confuse substantiarum simplicium, quæ rerum materialium elementa sunt (§. 188 Cosmol.), mutationes intrinsecæ (§. 98 Psychol. ras.); aut intellectu distincte (§. 225 Psychol. empir.). Idæa confusa, quæ sensui conveniunt, a vi limitata representandi mundum pendent (§. 63 Psychol. ras.). Quodsi ergo omnis confusio tollitur, ut idæa evadat distincta prorsus; idæa, quæ prodit, mundi sensibilis ea est, quæ vi illimitatæ mundum representandi Deo propriæ (§. 71) convenit. Unde patet confusam mundi representationem, seu ideam mundi sensibilis, etsi realis quædam sit quoad actum representationis in anima (§. 5), non tamen esse realem in gradu absolute summo, consequenter naturæ Dei repugnare, cui non insunt nisi reales in gradu absolute summo (§. 25), nec quæ insunt animæ nostræ Deo tribui aliter possunt, quam in gradu absolute summo (§. 70). Prodit adeo per demonstrationes nostras a priori ea mundorum possibilem idæa, qualis vi naturæ ac essentiæ divinæ in Deo locum habere potest. Atque hæc quoad Deum insitit demonstrasse, neque opus est, ut porro demonstretur, quomodo idæa corpusculorum primitivorum (§. 229 Cosmol.), ac inde porro miscibilem & mixtum (§. 253 Cosmol.), tandemque corporum organicorum & inorganicorum nascantur (§. 274 Cosmol.): etenim hæc idæa, quatenus distinctæ sunt, ab omni confusione ac obscuritate prorsus liberæ, adeoque nullum prorsus defectum involvunt, jam continentur in idæa mundi intelligibilis, enata ex combinatione elementorum vi principii rationis sufficientis (§. 100). Ex facultatibus autem animæ, aut si mavis, ejus essentiæ & naturæ explicari debet, quomodo sensibilis mundi idæa in animabus nostris seu substantiis simplicibus fuit nascatur: quemadmodum generaliter ostendimus in Psychologia rationali (§. 98, 101, 103, 106, 108, 109, 110). At specialiter idem ostendere, quoad ea, quæ sensu percipimus, corpora, idem est ac philosophiam naturalem ad ultimas reducere rationes, ac prorsus a priori phenomena demonstrare: quod num unquam sperare liceat, nostrum non est definire, qui posteris non præscribimus audacia proterva limites, quos transcendere nequeant. Sufficit jam constare, quoniam sit contendendum, ut tandem ad scopum, quon tenditur, perveniat, & agnosci, hanc idearum animabus humanis propriarum originem non esse

Quales
sint mun-
dorum
possibiliū
idæa in
Deo.

l'offici Theol. Nat. Pars II.

F

(scrutan-

scrutandum in Theologia naturali. Ceterum hic denuo patet usus Psychologiam rationalis, ac theoricæ quoque cosmologicæ de elementis in Theologia naturali, ne in derivandis ideis rerum ex Deo inanem operam sumamus. Obiter monemus ex his etiam intelligi, cur in meras fisiones inciderint Physici, qui phænomena naturæ ex assumtis nonnullis principiis seu hypothesi quadam generali deducere ausi sunt, cum hoc agere idem sit ac monstrare, quomodo ideæ divinæ multiplici confusione degenerent in humanas, & sic perfectæ mundi representatio abeat in imperfectam, hoc est, mundus intelligibilis degeneret in sensibilem.

§. 102.

*Quomodo Deus
cognoscat omnia
a se diversa.*

Deus omnia a se diversa cognoscit per seipsum, seu quatenus seipsum cognoscit. Etenim Deus semetipsum cognoscit quam distinctissime & omnia, quæ ipsi insunt, simul (§. 89). Quamobrem cum ipsi insint realitates omnes in gradu absolute summo, nec præter eas, quæ ipsi insunt, dentur aliæ, quæ non insunt (§. 93); omnes realitates absolute summas, quæcunque possibiles sunt, cognoscit, dum seipsum cognoscit. Enimvero possibilia primitiva secunda, sive a primis orta, nascuntur realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91). Quamobrem cum Deus eadem cognoscat, quatenus cognoscit realitates illimitatas, quæ ipsi insunt, diversimode limitari posse (§. 92); possibilia primitiva secunda cognoscit per se ipsum, seu quatenus seipsum cognoscit. Enimvero si omnia possibilia secunda seu a primis orta juxta principium contradictionis combinentur; essentia entium limitatorum resultant (§. 94). Quamobrem Deus, qui eas cognoscit (§. 98), eatenus eas cognoscit, quatenus sibi conscius est perfectiones, quæ ipsi insunt, diversimode limitatas diversimode combinari posse, imo quatenus eas actu combinat. Quoniam itaque possibilia ista primitiva secunda per seipsum cognoscit *per demonstrata*, & actum quoque combinationis cognoscere debet (§. 89); omnes entium limitatorum essentias cognoscit, dum semetipsum cognoscit. Quod si eadem possibilia primitiva secunda seu a primis orta secundum principium contradictionis combinentur; vi principii rationis sufficientis ideæ omnium substantiarum simplicium in singulari resultant (§. 96). Quoniam itaque Deus possibilia primitiva secunda per se ipsum cognoscit *per demonstrata*, & actum quoque istius combinationis cognoscere debet (§. 89); omnes quoque substantias simplices in singulari per se ipsum cognoscit, seu quatenus se ipsum cognoscit. Denique cum substantiarum simplicium combinatione juxta principium rationis sufficientis facta resultant ideæ omnium mundorum possibilem, ac in unoquoque contentorum corporum, hominum etiam atque brutorum, quibus in quolibet locus est (§. 100), Deus autem substantias simplices omnes per seipsum cognoscat *per demonstrata*, & actus istius combinationis sibi sit intime conscius (§. 89); omnes omnino mundos possibiles & in unoquoque contenta corpora, ac homines & bruta in quolibet locum habentia cognoscit, quatenus seipsum cognoscit. Quoniam ex anterioribus demonstrationibus abunde patet, nullas dari ideas rerum a Deo diversarum, quæ non co

ex li-

ex limitatione realitatum Deo inexistentium modo nascantur, quem exposuimus; evidens omnino est, Deum omnia a se diversa cognoscere per se ipsum, seu quatenus se ipsum cognoscit.

Ex modo, quo Deum omnia a se diversa intelligere ostendimus, clarissime perspicitur, quod docet *D. Thomas*, Deum cognoscere alia a se non in ipsis, sed in seipso, videntem alia per essentiam suam & omnia in se continente. Nimirum realitates divine prorsus illimitatæ sunt. Has cum Deus, qui infinita intellectus vi comprehendit omnia, perpetuo intueatur, nunquam non earundem sibi optime conscius, omnes quoque limitationes possibiles, & limitatorum combinationes omnes possibiles videt in seipso & per seipsum, atque hoc pacto continet omnia præter ipsam possibilia in se & ea finaliter indefinenter non potest non intueri. Omnis igitur rerum omnium cognitio Deo est, etiamsi nihil extra ipsum existat. Atque ideo potro intelligitur, cur Deus nihil extra se intueri dicatur *D. Thomas*, quemadmodum nos ea, quæ a nobis diversa sunt, extra nos videmus, five actu præsentia sint, five non: neque enim nos ea, quæ videmus, vel imaginamur, in nobis continemus, quemadmodum illimitatum omne limitatum in se continet, mentis acie in eo discernendum, consequenter rerum idæ non insunt nobis eodem modo, quo insunt Deo. Patet etiam Deum non cognoscere imperfectum, quia ipse perfectus est, sicuti nos imperfectum cognoscimus, quatenus nostræ imperfectionis nobis sumus conscii, aut, si mavis, eandem intuemur, sed potius imperfectum omne cognoscere, quia summam suam perfectionem penitus cognoscit. Arque adeo denuo observat *D. Thomas*, nos licet Deo similes similes secundum intellectum, non tamen similes esse quoad modum intelligendi. Multa hic dici poterant, sed quæ brevitas gratia omittimus, cum sola attentione dignoscantur.

§. 103.

Quicquid præter Deum possibile est, id omne Deus necessario cognoscit. Etenim quicquid præter Deum possibile est, cum sit ab ipso diversum, ideo cognoscitur, quia seipsum cognoscit (§. 102). Enimvero cognitio sui ipsius est realitas quædam Deo inexistens (§. 89. 5). Quamobrem cum prorsus immutabilis sit (§. 17), cognitio sui ipsius ab eo nunquam abesse potest (§. 291 *Ontol.*), consequenter nec cognitio ejus, quod præter ipsum possibile, adeoque hoc omne necessario cognoscit (§. 279 *Ontol.*).

Necessaria omnium a Deo diversorum cognitio in Deo.

Sunt subinde nonnulli, quæcum rerum philosophicarum non satis fuerint gnari, Deum dedecere existimant, ut continuo res finitas quasi speculetur, absente præsertim ubi sentiunt de rerum naturalium cognitione. Enimvero hi nec perpendunt, rerum omnium a Deo diversarum cognitionem ab ipso prorsus inseparabilem esse, quemadmodum in præseente demonstravimus propositione; nec considerant, Deum res a se diversas per seipsum cognoscere, quatenus scilicet seipsum cognoscit, prout in præcedente ostendimus. Si igitur Deum non dedecet continuo cognoscere semetipsum, nec eum dedecet cognoscere, quicquid præter ipsum possibile, cum hæc posterior cognitio in priore contineatur, nec ab ea separari possit. Ceterum ex modo, quo idæ rerum omnium possibilem insunt Deo, intelligitur de quo absolutæ necessitas, quam recentiores nonnulli falso suspectam habent, quasi sit fons fatalis rerum necessitatis. Patet imprimis etiam, quam absolum sit inferre, quod Deus ponatur dependens in creando a re, quæ sit ab ipso diversa, si essentia rerum seu earum idæ quoad Deum sint necessaria. Idæ enim rerum insunt Deo tanquam in ipsa essentia ejus contentæ, et si diversæ ab essentia ejus, & ab eadem pendent, non vero Deus pendet ab iis in cognoscendo, adeoque nec in creando dependens efficiet a re alia, quæ non sit Deus. Hæc omnia & quæcumque præterea huc spectant, ut clarissime perspicentur, omnem idearum originem in Deo prolixè exponere visum est, ne quid lucis, quod a nobis expectari potest, in re tanti momenti desiderari pateretur.

§. 104.

Deus omnia cognoscit intuitive. Deus enim semetipsum quam distinctissime cognoscit (§. 89). Quamobrem cum intuitive cognoscat, quod

Intuitiva Dei cognitio.

cognoscitur, quatenus ideæ ejus nobis conscii sumus (§. 286 *Pſychol. empir.*); Deus semetipsum intuitive cognoscit. Enimvero quicquid a se diversum est, cognoscit per seipsum, quatenus seipsum cognoscit (§. 102), & quidem necessario (§. 103), cognitione ceterorum in cognitione sui ipsius contenta, quemadmodum ex origine idearum in Deo & a Deo satis superque claret. Cognoscit igitur etiam cetera omnia a se diversa intuitive.

Per hanc Dei intuitivam cognitionem intelligitur, quod Dens omnia, quæ per ipsum possibilia sunt, intueatur in seipso, sed vi intellectus infinita ac illimitata, si animo recolas, quæ de origine idearum in Deo & per Deum, ac inde orta cognitione possibilitum divinæ demonstrata fuerint. Paret autem simul fieri non posse, ut creatura seu intelligens finitum eodem modo videat in Deo, quæ cognoscit, quemadmodum visum est *Malebranchie*: modus enim videndi entia finita in ente infinito non quadrat nisi in Deum, in potere intellectum supponens infinitum & illimitatum *vi demonstrationum antierum*. Nos potius illimitatum cognoscimus ex limitato, Deum nempe, qui prorsus illimitatus est (§. 16), ex creaturis, veluti animabus nostris (§. 70), non quatenus illimitatum continetur in limitato, ut omne limitatum in illo videre daretur actus mentis reflexo; sed quatenus limitatum habet limites, quos cum variari posse intelligimus, non necessarios esse cognoscimus (§. 284 *Ontol.*), ac inde porro colligimus, quod abesse possint.

§. 105.

Singularium omnium cognitio Deo vindicata.

Deus omnia singularia in se ipso videt, quæ in qualibet rerum serie, seu mundo quolibet locum habere possunt. Etenim ideæ substantiarum simplicium, quæ dantur in Deo, consequenter & ceterorum omnium ab ipso diversorum, quæ inde resultant (§. 100. 101), sunt ideæ rerum singularium (§. 96), ac Deus ideo animas humanas atque brutorum & elementa singula quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles quam distinctissime & simul in singulari cognoscit (§. 99). Quoniam itaque omnes mundi possibiles resultant, si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur, ac omnes prodeunt homines, bruta omnia, quotquot in eodem mundo naturaliter existere possunt, si corporibus in una qualibet serie sive mundo vi ejusdem principii jungantur animæ ipsis convenientes (§. 100), ac ideo in Deo dantur ideæ omnium mundorum intelligibilium (§. 101); quin Deus omnia singularia in seipso videat, quæ in qualibet rerum serie, seu mundo quolibet locum habere possunt, dubitandum non est.

Poteramus hic etiam uti principio, quod in systemate, independenter tamen ab eodem ex principiis cosmologicis & ontologicis demonstravimus, quod mundus quicunque possibilis sit congeries entium singularium (§. 248 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam enim in Deo datur simultanea & prorsus distincta omnium mundorum possibilitum representatio (§. 82); omnia singularia, qualiacunque tandem fuerint, in Deo simul & prorsus distincte representantur. Quamobrem cum Deus simul & quam distinctissime cognoscat omnia, quæ ipsi insunt (§. 89); omnia omnino singularia in quolibet mundo possibili contenta simul & quam distinctissime cognoscit.

scit. Enimvero omnia a se diversa cognoscit per seipsum, seu quatenus seipsum cognoscit (§. 102). Quamobrem omnia singularia, quæ in mundo quocunque possibili locum habere possunt, cognoscit, quatenus seipsum cognoscit, consequenter in seipso. Cognoscit autem omnia intuitive (§. 104). Ergo singularia omnia, quæ in mundo quocunque possibili locum habere possunt, videt in seipso.

Hinc porro sequitur per modum corollarii, quod Deo tribuenda sit cognitio omnis historica, quemadmodum in systemate evicimus (§. 252 *part. I. Theol. nat.*), quodque ipsum non dedecet, sed eius summæ perfectioni potius respondeat titulus *Historici summi*, quemadmodum ibidem ostendimus (§. 255 *part. I. Theol. nat.*). Ceterum hæc singularium Deo non deneganda cognitio immanentem cognitionis docet, si ad numerum vel eorum animum adventimus, quæ in hoc mundo adspicibili observamus.

§. 106.

Deus omnia universalia quam distinctissime atque simul cognoscit. Nos universalia cognoscere, nemo non novit & quovis momento in se experiri potest (§. 664 *Log.*): nec in dubium revocare licet, hanc cognitionem in realitatum numero esse (§. 5). Atque realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70). Universalium igitur cognitio Deo tribuenda in gradu absolute summo. Quamobrem cum major gradus cognitionis universalium concipi nequeat, quam si omnia quam distinctissime cognoscantur, ita ut discernibilia penitus actu distinguantur (§. 38 *Psychol. empir.*), quemadmodum per se patet; Deus quoque universalia omnia quam distinctissime &, quia in ipso nulla datur statuum successio (§. 48), simul cognoscit.

Omnium universalium cognitio Deo vindicata.

Demonstramus hic saltem Deo competere cognitionem universalium & qualis ea sit, ut pateat differentia inter divinam atque humanam: sed modus, quo Deus universalia cognoscit, nondum ex demonstratis liquet, ut constare possit, quomodo in Deo detur eorum cognitio. Philosophi cum sit rationem reddere eorum, quæ sunt, ex ipsa rerum essentia atque natura; nostrum quoque est, ut porro ostendamus, quomodo universalia cognoscit Deus vi summæ, quæ ei inest (§. 14), perfectionis. Demonstrari potest modus cognitionis universalium non ab simili modo, quo ejus inexistentiæ & formalem rationem in præsentat evicimus propositione. Eo igitur hinc addimus sequentem.

§. 107.

Deus omnia universalia intuetur in omnibus singularibus vi principii rationis sufficientis omni possibili modo inter se combinatis. Cum entia universalia constituantur similitudine partiali individuorum, vel minus universalium, seu eo, quo unum individuum alteri individuo, vel ens unum minus universale alteri minus universali simile est (§. 232 *Ontol.*), similitudine autem entium singularium species (§. 233 *Ontol.*), similitudine specierum genera, & similitudine generum inferiorum genera superiora absolvantur (§. 234 *Ontol.*); entia universalia non sunt nisi species & genera rerum. Nos notiones generum ac specierum non habemus, nisi quatenus singularia percipimus & eorum, quæ in nobis sunt, nobis conscii sumus (§. 427 *Psychol. rat.*), & cognitio universalis ideo possibilis, quia determinationes essentielles communes diversis entibus insunt (§. 444 *Psychol.*).

Modus, quo Deus universalia cognoscit.

chol. ration.). Nascuntur adeo in nobis universalium notiones, dum animum advertimus ad determinationes essentielles communes singularium & eorum nobis concepi sumus, consequenter in singularibus simul repræsentatis universalia intuemur (§. 286 *Psychol. empir.*). Intuitus universalium in singularibus simul repræsentatis animæ nostræ realitas est (§. 5). Quoniam itaque realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70); intuitus quoque universalium in singularibus simul repræsentatis Deo in gradu absolute summo tribuendus, consequenter Deus universalia in singularibus simul repræsentatis intuetur. Videt autem, aut, quod perinde est, intuetur omnia singularia in seipso, quæ in qualibet rerum serie, seu mundo quolibet possibili locum habere possunt (§. 105), & quidem simul (§. 82). Quamobrem etiam in iis omnia universalia, quæcunque possible sunt, intuetur. Veritates universales connectuntur vi similitudinis essentialis, dependentiæ rei a seipsa & mutue dependentiæ rerum a se invicem quoad modificationes (§. 445 *Psychol. rat.*). Dependet autem res a seipsa, quatenus ratio ejus, quod ipsi inest, continetur in aliis, quæ simul insunt, & ab aliis dependet, quatenus ejus, quod ipsi inest, ratio continetur in alia, quæ cum ea simul existit vel extitit (§. 851 *Ontol.*). Quare veritates omnes universales seu ea, quæ de entibus universalibus omnibus in universum prædicari possunt, in singularibus intueri datur, si hæc omni possibili modo vi principii rationis sufficientis combinentur. Deus adeo omnia universalia intuetur in omnibus singularibus vi principii rationis sufficientis omni possibili modo inter se combinatis.

Ex his clarissime constare puto, quomodo Deo omnium universalium cognitio insit. Non tamen inconsultum est una attenta mente recolere, quæ de modo, quo Deus universalia cognoscit, demonstravimus (§. 275 *pars. I. Theol. nat.*) & uberius illustravimus (*not. §. 11.*). Ceterum si integrum systema conderetur, non præsupposito alio, hic loci inseri poterant & debebant, quæ de mundo rationali (§. 257 & *seqq. pars. I. Theol. nat.*) demonstrantur, cum theoria ista, quæ cognitioni universalium in Deo plurimum lucis affundit & universalium in se spectatorum interiorum rationem revelat; sine principii systematis aut saltem eisdem propriis expeditur. Et si autem in systemate amplissimum dederimus theoriam, hæc tamen propositio non inutilis censi debet etiam iis, quibus ea satisfacit, cum dependentiam veritatum universalium tanquam radicem possibilitatis cognitionis universalium sistat. Ceterum hæc etiam spectant, quæ de cognitione philosophica Deo in summo gradu competente ibidem demonstravimus (§. 265 & *seq. pars. I. Theol. nat.*): sit ita quod eadem una cum historica cognitione ex propriis principii hic facillime Deo vindicari possit, quemadmodum habet propositio sequens.

§. 108.

Cognitio omnis historica & philosophica, imo etiam mathematica.
Deo competit omnis cognitio historica & philosophica, imo etiam mathematica. Cum cognitio eorum, quæ sunt atque fiunt five in mundo materiali, five in substantiis immaterialibus accidant, historica sit (§. 3 *Disc. prælim.*), cognitio rationis eorum, quæ sunt vel fiunt, philosophica (§. 6 *Disc. prælim.*), cognitio denique quantitatis rerum, mathematica (§. 14 *Disc. prælim.*); nemo non ad cognitionem eorum attentus, quæ in scriptis hominum

minum continentur, intelligit, homini aut, proprie loquendo, animæ humanæ convenire & historicam, & philosophicam, & mathematicam rerum cognitionem, utur valde quoad homines omnes, diversimode quoad singulos limitatam. Quod vero triplex ista cognitio in realitatum numero sit, dubitari minime potest (§. 5). Sed realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70). Deo igitur competit cognitio historica, philosophica & mathematica in gradu absolute summo. Enimvero major gradus triplicis istius cognitionis concipi nequit, quam si cognoscens omnem, quæ dari potest, animo comprehendat. Competit adeo Deo cognitio omnis & historica, & philosophica, & mathematica.

Poteramus idem etiam ostendere hoc modo. Si quis scripta omnis generis evolvit, veluti ad historiam naturalem, ad Physicam seu scientiam naturalem & ad Mathesin, naturæ inprimis cognitionem mathematicam spectantia, qualia sunt optica & astronomica, ac præclarum istud principiorum philosophiæ naturalis mathematicorum summi *Newtoni* opus; is abunde perspicit esse homini facultatem cognoscendi & ea, quæ sunt atque fiunt, & rationes eorum, quæ sunt atque fiunt, & rerum finitarum quantitatem, quæ ipsis inhæret. Enimvero quæ animabus nostris insunt per modum facultatum, ea Deo conveniunt per modum actus (§. 78) atque in gradu absolute summo (§. 70). Deo igitur tribuendus est actus cognitionis omnium eorum, quæ sunt atque fiunt, vel esse saltem atque fieri possunt, & rationis eorum omnium, quæ sunt atque fiunt, vel saltem esse atque fieri possunt, nec non quantitatis omnis ejus, quod finitum est, quoniam major hujus actus tanquam realitatis animæ convenientis (§. 5) concipi nequit. Cognitio eorum, quæ sunt atque fiunt, sive in mundo materiali, sive in substantiis immaterialibus accidant, historica est (§. 3 *Disc. prælim.*); cognitio rationis eorum, quæ sunt vel fiunt, philosophica (§. 6 *Disc. prælim.*); cognitio quantitatis rerum mathematica (§. 14 *Disc. prælim.*). Deo itaque convenit cognitio historica omnis, cognitio philosophica omnis, cognitio mathematica omnis.

Videmus ex principiis remotis demonstrare, quæ ex propioribus demonstrari poterant: id quod bonæ methodo non convenire videtur, cum demonstrationes ex principiis propioribus contextæ plus lucis habeant, quam quæ ex remotioribus conduntur. Enimvero non jam urgeo, quod principia, quibus hic utimur, sint systemati Theologiæ naturalis propria, in quo ex nozione entis perfectissimi ea, quæ Deo conveniunt, vel convenire nequeunt, demonstrantur, quemadmodum nobis in præsentî propositum est: super sunt enim rationes hæc prægnantiores. Doctrina de Deo ardua est, ac plurimum interest, ut ex principiis quoque rationis convincantur homines veritatis. Demonstrationes ex principiis propioribus non cogunt assensum nisi eorum, qui demonstrationibus, quarum una in alteram resolvitur, assuetum habent animum, consequenter paucissimis profunt. Consultum igitur est, facillioribus quoque demonstrationibus dare locum: sit ita quod ceteris magis arideant, quæ ex propioribus principiis deducuntur. Præterea principia, quibus hic utimur, heuristicæ sunt, quæ ad veritatis de Deo eruendas adhibere debent omnes, qui erutas aliter demonstratas capere possunt. Quamobrem cum nobis propositum sit ad veritatem propria meditatione inve-

stigan-

Rigaudam etiam manuducere lectorem; nemo jure reprehendet, quod media hinc fini convenientia adhibeamus. Accedit quod demonstrationes analyticæ plurimum adjuvamenti afferant ad assensum confirmandum, qui per demonstrationes syntheticas extorquetur, præsertim si quis non omnia principia, in quæ tanquam remotiora resolvuntur propiora, familiaria experitor, ut singulis sigillatim ad animum revocatis adhæreat evidentiam sensus: id quod non brevi studio ac labore obtinetur. Neque hoc silentio prætereundum, quod demonstrationes ex principiis heuristis immediate contextæ multum conducant ad doctrinam omnem facile memoris insigendum & in memoriam revocandum, ubi non statim ejus meminisse valeamus.

§. 109.

*Acumen
Deo tri-
buendū.*

Deo competit acumen summum in genere, tum etiam acumen summum pervidendi abstracta in concretis in specie. Etenim nobis acumen competit, idque diversos admittit gradus (§. 332 *Psychol. empir.*), ac in specie etiam acumen pervidendi abstracta in concretis (§. 336 *Psychol. empir.*), idque iterum pro diversis gradibus abstractorum diversos admittit gradus (§. 335 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum acumen sit facultas in uno multa distinguendi (§. 332 *Psychol. empir.*), & acumen pervidendi abstracta in concretis facultas percipiendi universalia, præsertim in scala generum seu abstractorum altiora, in singularibus (§. 336 *Psychol. empir.*); quin tum acumen in genere, tum acumen pervidendi abstracta in concretis in specie sit realitas quædam, dubitari nequit (§. 5). Enimvero realitates, quæ animæ nostræ insunt, Deo tribuendæ sunt in gradu absolute summo (§. 70). Acumen igitur cum in genere, tum acumen pervidendi abstracta in concretis in specie, Deo tribuendum in gradu absolute summo.

Patet adeo Deum solum esse acutissimum, absolute loquendo, nec ulli hominum convenire acumen summum. Quoniam jam propositionem in systemate non demonstravimus, ideo eandem alio adhuc modo ex principiis propioribus demonstrare lubet.

§. 110.

*Acumen
summum
quodnā
sit.*

Acumen absolute summum est, quo omnia, quæ diversa in uno sunt, a se invicem distinguuntur. Et in specie acumen summum pervidendi abstracta in concretis est, quo omnia universalia, quæ singularibus insunt, percipiuntur. Etenim acumine distinguimus, quæ in uno aliquo objecto diversa insunt (§. 332 *Psychol. empir.*), & in specie acumine pervidendi abstracta in concretis percipimus universalia, quæ singularibus insunt (§. 336 *Psychol. empir.*). Major itaque gradus acuminis concipi nequit, quam si in unoquoque omnia discernuntur, quæ diversa eidem insunt, nec major acuminis pervidendi abstracta in concretis concipi potest, quam si omnia universalia, quæ singularibus insunt, percipiuntur. Quamobrem cum acumen summum sit, quo majus dari repugnat; acumen utique summum in genere est, quo omnia, quæ diversa in uno insunt, discernuntur, & summum acumen pervidendi abstracta in concretis est, quo omnia universalia, quæ singularibus insunt, percipiuntur.

Hinc jam apparet, quale sit illud acumen, quod Deo tribuitur, & a priori constat, cur nullus hominum absolute loquendo acutissimus dici possit, nisi homini tribuere velis, quæ sunt Dei. Ostendimus in Psychologia rationali (§. 99, 100, 101), animam sensu ne armato quidem corpuscula derivativa, nedum corpuscula primitiva & elementa rerum materia-

teria-

Materialium distinguere, ita ut nihil, quod rebus materialibus inest, prorsus distincte percipiatur (§. 105 *Psychol. rar.*) & perceptionibus infinita inesse (§. 186 *Psychol. rar.*). Ecquis igitur non inde colligit, multa esse in uno obiecto, quæ a nobis distingui non possunt, imo eorum, quæ distinguimus, numerum contemptibilis parvitas esse, si cum iis conferatur, quæ non distinguimus? Quamobrem si unicum saltem cogitemus obiectum, quanto intervallo acumen hominis acutissimi distet a gradu summo facile agnoscitur. Quodsi vero iam animum convertas ad omnia, quæ sunt, imo si ulterius ad omnia possibilis; haud ægre concedes, acumen humanum, quantumcunque detur, infinito intervallo a summo abesse. Imperfectionem adeo acuminis humani in genere spectati nemo in dubium revocaverit, qui attentione uti didicit. Enimvero non minus patet, quam exiguum nobis sit acumen pervidendi abstracta in concretis. Species & genera infima facile percipimus in substantiis compositis sensibilibus: id quod testantur nomina appellativa. Sed si ad genera superiora ascenditur, nebula quasi obversatur menti, ubi eius aciem in ea intendere velimus. Imo idem accidit haud raro in speciebus inferioribus a se invicem distinguendis, quemadmodum experiantur, qui insecta & marina ad regnum animale pertinentia in suas species accurate distribuere sibi sumunt. Maxime abstractæ sunt notiones ontologicæ, quæ cum enti omni conveniant, a nobis tamen in omni non percipiuntur, nisi ante fuerint perfectæ. Quam difficile autem percipiantur, abunde docent obscuræ terminorum explanationes ubivis obvix, de quibus definiendis prorsus desperaverat *Cartesius* satis licet acutus. Multa hic dici poterant, quæ ad acuminis huius in specie imperfectionem comprobendam facere poterant: quæ tamen cum ægre capiuntur, nisi quis in augendo acumine continuo profecerit, cuius defectus magis sentitur, quo magis ipsum augetur; prolixioribus esse non datur.

§. 111.

Acumen Dei absolute summum est, tum in genere spectatum, tum quoad pervidendum abstracta in concretis in specie. Etenim Deus omnia singularia cognoscit, quæ in quolibet mundo possibili locum habere possunt (§. 105), cognoscit autem omnia prorsus distincte (§. 81). Distinguit igitur a se invicem omnia, quæ diversa in uno quolibet insunt (§. 38 *Psychol. empir.*): id quod etiam adhuc clarius enumeratione eorum, quæ singulis rebus in quocunque mundo possibili insunt, probari poterat (§. 91 & seqq.). Quamobrem cum acumen summum sit, quo omnia, quæ diversa in uno insunt, a se invicem distinguuntur (§. 110); Deo esse acumen summum in genere spectatum patet.

Ostenditur idem hoc modo. Deus omnes essentias entium limitatorum & omnes substantias simplices in singulari quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibles quam distinctissime cognoscit (§. 98), tum etiam corpora omnia & homines in primis ac bruta (§. 100. 81). Enimvero præter essentialia, attributa & modos enti nihil inest (§. 149 *Ontol.*), nec datur quicquam substantiale in corporibus præter substantias simplices (§. 177 *Cosmol.*), ita ut ideo ideæ rerum materialium confusæ, quæ nobis sunt, ex confusione eorum, quæ insunt elementis seu substantiis simplicibus, ex quibus corpora aggregantur (§. 176 *Cosmol.*), nascantur (§. 98 *Psychol. rar.*). Deus igitur omnia distinguit, quæ diversa enti sive composito, sive simplici insunt. Ejus adeo acumen summum est (§. 110). *Quod erat unum.*

Porro Deus omnia universalis simul quam distinctissime cognoscit (§. 106) eaque in omnibus singularibus vi principii rationis sufficientis *Wolffii Theol. Nat. Pari II.* G omni

Acumen Dei summum a priori demonstratur.

omni possibili modo inter se combinatis intueri (§. 107). Nihil adeo universalium inest singularibus, quod in iisdem non perspiciat Deus. Quoniam itaque acumen pervidendi abstracta in concretis absolute summum est, si omnia universalia in singularibus perspiciuntur (§. 110); Deo esse acumen pervidendi abstracta in concretis absolute summum extra omnem dubitationis aleam positum est. *Quod erat alterum.*

Atque ita prorsus a priori ex ipsa summi acuminis notione demonstravimus, Deo esse acumen absolute summum, cumque principia demonstrandi redeant ad intuitivam eamque simultaneam & distinctissimam omnium singularium & universalium cognitionem in systemate firmiter stabilitam (§. 147. 175. 207. 270. 156. 160. 273 *part. I. Theol. nat.*); propositio præsens cum sua demonstratione syllemati facile inseri poterat. Ceterum non inutile est summum Dei acumen cognosci: proderit enim nosse in Philosophia morali, ubi virtutes intellectuales explicabuntur, in quarum numero acumen etiam esse demonstrabitur.

§. 112.

*Acumen
quomodo
insit
Deo.*

Acumen divinum actus est, non facultas. In nobis acumen facultas est (§. 332 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum acumen Deo insit (§. 109), quod vero animæ inest per modum facultatis, id Deo tribui nequeat nisi per modum actus (§. 78); acumen divinum actus est, non facultas.

Nimirum non modo fieri potest, ut Deus acumine suo distinguat omnia, quæ diversa in uo insunt, & in omnibus singularibus videat omnia universalia, quæ iisdem insunt; verum impossibile est, ut non actu utrumque faciat. Plurimum adeo refert, num acumen Deo tribuatur per modum facultatis, an vero per modum actus. Insit etiam hæc propositio in praxin, quemadmodum suo loco abunde eluceat. Abist itaque ut quis eandem inter steriles nugas referat, propterea quod terminis generalibus effertur.

§. 113.

*Intellectus
Deo
vindican-
tus.*

Deo competit intellectus in gradu absolute summo. Etenim anima nostra intellectu prædita est, quemadmodum satis constat ex iis, quæ integro capite secundo Sect. 3. part. 1. *Psychol. empir.* exposita sunt, & intellectus humanus in vi repræsentativa universi, quæ animæ competit, consequenter in essentia & natura ejusdem (§. 66. 67 *Psychol. rat.*), rationem sufficientem agnoscit (§. 387 *Psychol. rat.*), atque adeo posita essentia & natura animæ ponitur (§. 118 *Ontol.*), cumque intellectus sit facultas res distincte repræsentandi (§. 275 *Psychol. empir.*); eam esse realitatem nemo inficiabitur (§. 5). Atqui realitates, quæ animæ insunt, Deotribuendæ in gradu absolute summo (§. 70). Deo igitur intellectus competit in gradu absolute summo.

Idem etiam sic ostenditur. In Deo datur distincta omnium mundorum possibilium repræsentatio (§. 82.). Quamobrem cum facultas res distincte repræsentandi sit intellectus (§. 275 *Psychol. empir.*), quæ verò animæ insunt per modum facultatum, ea Deo conveniunt per modum actus (§. 78); Deus omnino intellectu præditus est. Est vero repræsentatio mundorum possibilium realitas (§. 5). Quoniam itaque realitates omnes Deo insunt in gradu absolute summo (§. 15); Deo utique intellectus in gradu absolute summo competit.

Ostenditur porro hoc modo. Quoniam intellectus est facultas res distincte

distincte representandi (§. 275 *Psychol. empir.*); in realitatum numero est (§. 5). Enimvero Deo insunt omnes realitates in gradu absolute summo (§. 93). Ergo etiam inest intellectus in gradu absolute summo.

Negari haud quaquam potest, maiore claritate Deo tribui intellectum vi perfectionis summe, quæ de eo in definitione nominali sumitur (§. 14), quam in systemate demonstratur (§. 111. 112 *part. I. Theol. nat.*). Unde liquet, inanem operam non sumi, si ex diversis definitionibus nominalibus existentia & attributa Dei demonstrantur, nec superfluum ceneri debet, quod systemati Theologiæ naturalis superaddamus præsentem tractationem.

§. 114.

Intellectus divinus actus est, non facultas. Quoniam enim intellectus, qui Deo summus est (§. 113), facultas res distincte representandi in homine (§. 275 *Psychol. empir.*), quod vero homini inest per modum facultatis, id Deo tribui nequit, nisi per modum actus (§. 78); intellectus divinus actus est, non facultas.

Demonstratio in systemate data (§. 163 *part. I. Theol. nat.*) etiam hic locum habet.

§. 115.

Intellectus divinus est omnium possibilium singularium & universalium distincta ac simultanea representatio. Etenim intellectus est facultas res distincte sibi representandi (§. 275 *Psychol. empir.*), & absolute summus est, qui omnia possibilia distincte representat (§. 278 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum intellectus divinus sit absolute summus (§. 113) & actus, non facultas (§. 114), ac Deus omnia singularia (§. 105) atque universalia distinctissime cognoscat (§. 106) & quidem simul (§. 99. 106); intellectus divinus utique est distincta omnium possibilium tam singularium, quam universalium atque simultanea representatio.

Poterat idem ex definitione intellectus humani vi principi generalis heuristicæ (§. 70) demonstrari.

§. 116.

Intellectus Dei est omnium perfectissimus. Etenim intellectus Dei est distincta & simultanea omnium possibilium tam singularium, quam universalium representatio (§. 115). Sed intellectus perfectissimus est, qui omnia possibilia sibi distincte representat (§. 647 *Psychol. rat.*). Intellectus adeo divinus perfectissimus est.

Poterat etiam ostendi hoc modo. Deo competit intellectus absolute summus (§. 113). Sed intellectus absolute summus idem est, qui perfectissimus (§. 648 *Psychol. rat.*). Ergo intellectus divinus est omnium perfectissimus.

Prior demonstratio colucit cum ea, quam dedimus in systemate (§. 168 *part. I. Theol. nat.*). Sed cum hic vel maxime eidem locus sit, ubi ex notione entis perfectissimi attributa divina demonstrantur; eam prætermittere non debuimus.

§. 117.

Intellectus divinus prorsus illimitatus est. Ponamus, si fieri potest, intellectum divinum esse limitatum. Dantur ergo in Deo limites: quod cum

G 2

sit ab-

Negatio
limitum
de intel-

Intel. di- sit absurdum (§. 16), intellectus, qui ipsi competit (§. 113), prorsus il-
vino. limitatus esse debet.

§. 118.

Infini- *Intellectus divinus infinitus est.* Etenim prorsus illimitatus est (§. 117).
do intel- Enimvero quod limitatum est, etiam finitum est, & contra (§. 173 *part. I.*
lectus *Theol. nat.*), consequenter quod illimitatum est, finitum esse nequit, adeo-
divini. que necessarii infinitum est (§. 53 *Ontol.*). Intellectus igitur divinus in-
finitus est.

Ostenditur etiam indirecte hoc modo. Ponamus, si fieri potest, in-
tellectum divinum esse finitum. Quoniam quod finitum est etiam limi-
tatum est (§. 173 *part. I. Theol. nat.*); intellectus divinus limitatus esse de-
bet. Quod cum sit absurdum (§. 117); necessario infinitus esse debet.

Quoniam demonstrari potest, Deo competere intellectum absolute summum, non
supposita omnium simultanea representatione (§. 113), ac inde porro, cum esse illimita-
tum (§. 117), & ideo infinitum (§. 118); ex infinitudine inferri poterat omnium possibili-
um simultanea in Deo representatio, imo omnium, quæ Deus cognoscit, simultanea co-
gnitio (§. 838 *Ontol.*). Ceterum demonstrationes, quibus in *systemate* evincitur, intelle-
ctum divinum esse incomprehensibilem (§. 174 *part. I. Theol. nat.*), immensum (§. 176 *part. I.*
Theol. nat.) & purum (§. 178 *part. I. Theol. nat.*), totæ huc apponi possunt.

§. 119.

Profun- *Intellectus divinus est omnium profundissimus.* Intellectui humano com-
ditas in- petit profunditas, quatenus notiones distinctas in alias simpliciores resol-
tellectus vere valet (§. 340 *Psychol. empir.*), ut eadem fiant magis adæquatæ seu ad
divini. adæquatas propius accedant (§. 341 *Psychol. empir.*). Quoniam realitates,
quæ animæ nostræ insunt, & ad quas etiam intellectus profunditas refe-
renda (§. 5), Deo conveniunt in gradu absolute summo (§. 70); intelle-
ctus quoque profunditas eadem in gradu absolute summo convenit, con-
sequenter intellectus divinus est omnium profundissimus.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Deus vi intellectus sui omnia uni-
versalia & singularia distinctissime sibi repræsentat (§. 113, 115). Nihil
adeo in objecto aliquo continetur, quod non a ceteris actu distinguat
(§. 38 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum tanto profundior sit intelle-
ctus, quo longius in resolutione notionum distinctarum in alias simpli-
ciores quis progredi potest (§. 340 *Psychol. empir.*), consequenter profun-
dissimus, qui quælibet in aliqua notione contenta a se invicem distinguit,
ita ut nihil infit, quod non a ceteris distinguatur; intellectus divinus uti-
que profundissimus est.

Inter profunditatem intellectus divini, seu infiniti ac illimitati, & profunditatem fini-
ti ac limitati formalis quadam differentia intercedit, quam hic exponi consuevit, ne
quid obscuri superflui. Nimirum in nostra notionum resolutione pervenitur ad confuse per-
cepta, unde ulterius resolutio consistit in evolutione notionis confusæ, quia diversa ita con-
funduntur, ut tanquam unum quid repræsententur. Quamobrem cum multiplici confusio-
ne prodeat perceptiones nostræ confusæ, confuse nempe perceptis denuo confusis in unum
(§. 97 *Psychol. nat.*), non vero tantummodo iis, quæ substantiis simplicibus insunt (§. 98
Psychol. nat.); nostro modo resolutio continuo fieri debet in alia a nobis nonnisi obscure per-
cepta, donec tandem prodeant, quæ simplicibus insunt & quorum confusione prima sit
idearum

Idearum involutio. Enimvero cum Deus omnia vi intellectus sui distincte & simul sibi repræsentet (§. 115); resolutio notionum quoad ipsum aliter locum habere nequit, quam quatenus quæ elementis insunt, spectantur tanquam unum quid & plura tanquam unum sigillatim spectanda denuo tanquam unum quid, donec tandem prodeant corpora mundum hunc sensibilem constituenta. Unde & notionum ac idearum analysis quoad Deum ab ipso fonte procedit, veluti ab unitate ad numerum, cum nostra a numero majore ad minores progrediatur in unitatibus tandem terminanda, siquidem perfecta in potestate foret. Nostro igitur concipiendi modo peculiaris intellectus divini actus est, quo in pluribus simul repræsentatis plura spectat tanquam unum multiplici gradu. Merentur hæc, quæ probe perpendantur, ut mundi intelligibilis idea rectius intelligatur, ne in eadem discreta minime videantur, quæ in sensibili mundo a se invicem diversa sunt. Proderit etiam hæc ponderari, ut clarius perspiciantur diversi gradus intellectus finiti possibiles, & hinc porro innoscat, quanto intervallo a summa perfectione absit humana, quæ cadere potest in finitum. Unde conficitur; spiritus anima nostra multo perfectiores esse possibiles, quibus intimior convenit naturæ ac rerum materialium cognitio, quam quæ in nos cadit, qualem Theologi angelis adscribere nemini ignotum est. Philosophiam sane eo etiam sine addicimus, ut Theologiæ revelatæ dogmata defendamus, & adversus ejus hostes, ea ab impossibilitate, quæ obicitur, aut sane ejus suspitione liberemus.

§. 120.

Intellectus illimitatus omnia simul repræsentat, quæcunque ejus vi repræsentari possunt. Cum enim limitibus careat per hypotbes. nihil autem in ente mutari possit, nisi limes (§. 827 Ontol.); in intellectu illimitato nihil inesse potest, quod mutari possit, consequenter immutabilis est. Quoniam itaque vi intellectus res distincte repræsentantur (§. 275 Psychol. empir.); intellectus illimitatus omnia simul repræsentare debet, quæcunque ejus vi repræsentari possunt.

Hac propositione utemur tanquam principio in demonstranda subsequente, & alias non inutile est cognosci, quod repræsentatio simultanea aut, si mavis, simultaneitas in repræsentando ab intellectu illimitato sit inseparabilis, atque adeo eidem necessario conveniat.

§. 121.

Notio intellectus divini prodit, si intellectum humanum, vel ejus facultatem cognoscitivam inferiorem, aut facultatem cognoscitivam, quæ animantibus brutis competit, ab omni prorsus limitatione liberes. Intellectus humanus limitatus est, tum quoad objectum, tum quoad modum repræsentandi objecta (§. 279 Psychol. empir.). Quoniam intellectus noster est facultas res distincte repræsentandi (§. 275 Psychol. empir.), adeoque in ejus notione distinguere non licet nisi objectum, quod repræsentatur, & modus, quo repræsentatur; alia præterea limitatio in eo locum habere nequit. Jam quia limes notat ulterioris realitatis defectum (§. 468 Ontol.); si ab intellectu humano omnem limitationem removere velis, ad omne objectum, seu possibilia promiscue omnia, ne minimo quidem excepto, extendendus est, & in modo repræsentationis nil admittendum, quod non repræsentetur distincte, confusione omni penitus sublata. Hoc autem pacto prodit distincte prorsus omnium possibilibum tam universalium, quam singularium repræsentatio; & quia intellectus illimitatus omnia simul repræsentat, quæcunque ejus vi repræsentari possunt (§. 120); eadem repræsentatio simultanea quoque est. Enimvero intellectus divinus in repræsentatione

Simultanea repræsentatio cur intellectui illimitato conveniat.

Notio intellectus divini quomodo prodit.

ratione distincta & simultanea omnium possibilium singularium & universalium consistit (§. 115). Prodit itaque intellectus divini notio, si humanum ab omni limitatione liberares. *Quod erat primum.*

Facultas cognoscendi inferior est, qua ideas & notiones obscuras atque confusas nobis comparamus (§. 54 *Psychol. empir.*), consequenter vi cuius obscuritati atque confusioni in rerum representatione locus est. Confusæ oriuntur representationes, si plura, quæ rei insunt, a se invicem non distinguimus (§. 39 *Psychol. empir.*), consequenter ea tanquam unum quid nobis representamus: cumque obscure percepta non agnoscere, nec a ceteris perceptibilibus distinguere valeamus (§. 32 *Psychol. empir.*), representationi obscuræ inesse debent, quæ ob multiplicem confusionem eorum, quæ objecto insunt, appericipi nequeunt (§. 25 *Psychol. empir.*). Confusio adeo & obscuritas in percipiendo seu representando objecto est defectus quidam in modo representandi objectum, consequenter cum defectus ulterioris realitatis limes sit (§. 468 *Ontol.*); a limitatione facultatis cognoscendi inferioris oritur. Quodsi ergo eam ab hac scēpare, denuo oritur distincta prorsus omnium possibilium tam universalium, quam singularium representatio, eademque, ob simultaneitatem in representando ab intellectu illimitato inseparabilem (§. 120), simultanea. Prodit itaque intellectus divini notio, si facultatem cognoscendi inferiorem ab omni prorsus limitatione liberares. *Quod erat secundum.*

Sensus a se invicem distincta in unum confundit (§. 94. 98 *Psychol. rat.*), nec imaginationis vi nisi sensibilia representantur (§. 92 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum facultas cognoscendi inferior sit, qua ideas & notiones obscuras atque confusas nobis comparamus (§. 54 *Psychol. empir.*); facultas sentiendi & imaginandi ea est, quam inferiorem dicimus communi nomine. Quoniam bruta sensu (§. 750. 754 *Psychol. rat.*) & imaginatione gaudent (§. 755 *Psychol. rat.*); facultate cognoscendi inferiore pollent. Enimvero si facultatem cognoscendi inferiorem ab omni prorsus limitatione liberares; notio prodit intellectus divini *vinum*. 2. Ergo eadem etiam prodit, si facultatem cognoscitivam, quæ in animantibus brutis datur, ab omni prorsus limitatione liberares. *Quod erat tertium.*

Tota etiam propositio quoad singulas ejus partes una demonstratur hoc modo. Prima possibilia sunt realitates illimitatæ (§. 88), quæ Deo insunt (§. 87), & possibilia primitiva secunda, quorum combinatione nascuntur determinationes intrinsecæ rerum finitarum (§. 94. 95), ipsarum etiam animarum tam hominum, quam brutorum (§. 97), diversa illarum limitatione oriuntur (§. 91). Quamobrem intellectus humanus & facultas cognoscendi inferior tam in animabus hominum, quam brutorum prodit intellectus divini seu facultatis cognoscendi, quæ in Deo datur, limitatione diversa. Quodsi ergo tam intellectum humanum, quam facultatem cognoscendi

scendi inferiorē tam in animabus hominum, quam brutorum a limitatione liberes; notio intellectus divini utique prodire debet.

Deus sui ipsius conscius est (§. 86), atque adeo idē ac notiones rerum finitarum in ipso nascuntur limitatione realitatum, quæ ipsi insunt. Anima humana sui ipsius, adeoque realitatum limitatarum sibi conscia est, ac ideo notiones realitatum Deo inexistentium in nobis nascuntur limitum remotione, & quatenus cognoscimus realitates limitatas, quæ insunt entibus aliis limitatis, remotione quoque limitum ipsis inhærentium. Quemadmodum itaque Deum ens summe perfectum non dedecet, quod illi materia sua perfectione continetur omnes rerum finitarum determinationes intrinsecas; ita nec Deo quid indignum moliri censeri debet, qui removendo limites a realitatibus, enti cuiusque inexistentibus, realitatum Deo inexistentium notiones sibi comparat.

§. 122.

Deo competit ratio in gradu absolute summo. Quoniam ratio in vi præsentativa universi, quæ datur in anima, adeoque in essentia ejusdem (§. 66 *Psychol. rat.*), rationem sufficientem habet (§. 453 *Psychol. rat.*); attributum animæ est (§. 157 *Ontol.*). Quamobrem cum attributa rerum absolute necessaria sint (§. 304 *Ontol.*); ratio homini absoluta necessitate convenit. Jam cum ratio sit facultas nexum veritatum percipiendi (§. 483 *Psychol. empir.*); in realitatum animæ nostræ inexistentium numero est (§. 5). Realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70). Ratio igitur Deo competit in gradu absolute summo.

Qui rationem erimantur, quid sit ratio non intelligunt: equivoce enim pro malo vendicare auit, quod ipsi Deo inest? Quodsi ratio in se mala esset, tanto foret pejor, quo major, consequenter ratio summa foret pessima. In hæc absurditates se præcipitant, qui intempestive in rationem declamant.

§. 123.

Ratio divina actus est, non facultas. Ratio humana facultas est (§. 483 *Psychol. empir.*). Sed quod homini inest per modum facultatis, id Deo non potest tribui nisi per modum actus (§. 78). Quamobrem cum Deo ratio competat (§. 122); ea actus esse debet, non facultas.

In homine, cum nascitur, nullus prorsus rationis usus comparat, adeoque mere facultas est, quæ ut ad actum perducatur, exercitatione opus est (§. 453 *Psychol. rat.*). Quamobrem ad differentiam, quæ inter rationem divinam atque humanam intercedit, probe perspicendam, plurimum prodest nosse, quod ratio divina sit merus actus.

§. 124.

Ratio divina est perspicientia nexum omnium veritatum universalium, aut intuitus totius mundi rationalis. Ratio enim divina est absolute summa (§. 122). Quamobrem cum ens ratione summa præditum sit, quod omnium veritatum universalium nexum perspicit (§. 471 *Psychol. rat.*), consequenter ratio summa in perspicientia veritatum omnium universalium consistat; ratio divina est perspicientia nexus omnium veritatum universalium.

Mundus rationalis est entium universalium inter se connexorum series variabilis (§. 258 *part. I. Theol. nat.*), & omnes veritates universales continet (§. 263 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem cum ratio sit facultas intuendi nexum veritatum universalium (§. 483 *Psychol. empir.*); dum rationis

*Ratio
summa
Deo vin-
dicata.*

*Ratio
divina
qualis
sit.*

*Ratio
divina
quid sit.*

tionis actus eliciuntur, mundum rationalem intuemur. Enimvero Deo comperit ratio in gradu absolute summo (§. 122), eaque in ipso actus est (§. 123). Quamobrem ratio divina non est nisi intuitus totius mundi rationalis.

Quæ hic de mundo rationali sumuntur, absque principiis systematis demonstrantur; ex meris scilicet ontologicis & logicis, ut adeo citra ullam mutationem huc transferri possint.

§. 125.

*Universa-
lium
depen-
dentia a
se invicem
Deo per-
specta.*

Deus intuetur omnem dependentiam universalium a seipsis & a se invicem. Intuetur enim nexum omnium veritatum universalium (§. 124). Sed veritates universales connectuntur vi similitudinis essentialis, dependentiæ rei a seipsa & mutuæ dependentiæ rerum a se invicem quoad modificationes (§. 445 *Psychol. rat.*). Deus igitur intuetur dependentiam universalium a seipsis & a se invicem.

Propositio præfens utilis est ad rationem divinam clarius inspiciendam, præsertim si accedat demonstratio principii psychologici, ad quod hic provocamus.

§. 126.

*Theoria
omnes
Deo per-
specta.*

Omnēs rerum omnium theoria Deo perspectæ sunt. Etenim Deus veritates omnes universales cognoscit (§. 106), earundemque nexum perspicit (§. 124). Quamobrem cum veritatum universalium ad rem aliquam spectantium complexus sit ejusdem theoria (§. 467 *Psychol. rat.*); Deo omnes rerum omnium theoriæ perspectæ sunt.

Propositio hæc sterilis videri non debet: cum enim theoriis utamur ad formanda de rebus obviis iudicia & ad actiones liberas recte dirigendas, hinc non modo intelligitur, iudicia Dei in casu omni esse recta, sed ipsum quoque quid agendum sit in casu quovis dato perspicere. Unde propositio hæc in praxin insuit, prouti suo loco suoque tempore constabit.

§. 127.

*Ingeniū
Deo vin-
dicatum.*

Deo competit ingenium in gradu absolute summo. Ingenium in vi repræsentativa universi, quæ datur in anima, consequenter in essentia ipsius (§. 66 *Psychol. rat.*), rationem sufficientem habet (§. 473 *Psychol. rat.*); adeoque in attributorum numero est (§. 157 *Ontol.*), consequenter animæ humanæ necessariæ comperit (§. 304 *Ontol.*). Ex quia in facilitate observandi rerum similitudinem consistit (§. 476 *Psychol. empir.*); quin in realitatum numero sit dubitari minime potest (§. 5). Realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70). Deo igitur ingenium in gradu absolute summo tribuendum.

Circa hanc propositionem & ejus demonstrationem quædam sunt notanda, ne difficultatibus obnoxia reddatur. Quoad illam itaque observamus, advertendum esse animum ad definitionem ingenii, quam dedimus (§. 476 *Psychol. empir.*) & ad quam in demonstratione provocavimus, ne vago vocabuli significato turbemur, quasi ingenium involvat defectum aliquem, ob quem Deo tribui minime possit (§. 37), quemadmodum nonnullis accidit circa vocabulum philosophiæ (nos. §. 168 *part. I. Theol. nat.*). Quoad demonstrationem notamus, neminem offendi debere, quod sursum ingenium rationem sufficientem in vi universi repræsentativa habere provocemus ad propositionem (§. 473 *Psychol. rat.*), qua ingenium vim universi repræsentativam non excedere dicitur. Etenim si vim istam non excedit, per eam intelligi potest, cur in anima detur, adeoque rationem, cur insit, sufficientem in eadem

eandem agnoscit (§. 56 Ontol.). Porro experientiae contrarium videtur, quod ingenium animae humanae necessario insit, cum ingenium omne multis denegetur. Enimvero inconstantia loquendi, quae absolute negari videtur, quod negatur certo respectu non distincte animadverbo, turbare nos non debet. Esse homini omni aliquid ingenii ex universalium confusa saltem representatione, qualis ad usum nominum appellativorum sufficit, abunde probari potest. Fieri autem potest, ut gradus ingenii sit adeo exiguus, ut certo respectu pro nullo habendus, quatenus nempe eius usus non sufficit ad id, ad quod requiritur.

§. 128.

Quoniam ingeniosus dicitur, qui ingenio pollet (§. 476 Psychol. empir.), Deo autem ingenium in gradu absolute summo competit (§. 127); *Deus ingeniosissimus est.*

Cur Deus sit ingeniosissimus.

Non nego insolitum esse, ut hoc attributum Deo tribuatur: sed nec me fugit ratio, cur factum non sit. Neque enim distincta fuit ingenii notio, sed confusa non satis determinata, quae iudicia peperit Deo parum convenientia, ut adeo de ingenio divino non cogitaverint eius notione confusa contenti. Sed cum hic cognitio Dei ab anima nostra derivetur, quemadmodum eandem a mundo adspectabili deduximus in systemate; quae de ingenio quoad Deum dici poterant, omittenda minime fuere.

§. 129.

Ingenium in Deo actus est, non facultas. Cum enim ingenium in nobis sit facilius observandi rerum similitudinem (§. 476 Psychol. empir.), in nobis meritis vero experiamur, nos rerum similitudinem non semper actu observare; quin ingenium nobis insit per modum facultatis dubitari haud quaquam potest (§. 29 Psychol. empir. & §. 716 Ontol.). Deo est ingenium (§. 127). Quoniam itaque ipsi per modum actus tribuendum, quod animae per modum facultatis inest (§. 78); ingenium in eo actus est, non facultas.

Ingenium divinum quale sit.

Omnia, quae Deo insunt per modum actus, infinitudinem ejus loquuntur, cum hic inexistenti modus ab infinitudine pendeat, quemadmodum ex demonstratione intelligitur (§. 78).

§. 130.

Ingenium divinum consistit in intuitu continuo omnis similitudinis, quae rebus omnibus possibilibus inest. Ingenium Deo competit in gradu absolute summo (§. 127), ipsique inest per modum actus (§. 129). Quamobrem cum actus ingenii sit observatio similitudinis rerum (§. 476 Psychol. empir.); ingenium majus, quod insit per modum actus, concipi non potest, quam quo omnis rerum omnium possibilium similitudo observatur. Consistit adeo ingenium divinum in intuitu omnis similitudinis, quae rebus omnibus possibilibus inest, eoque ob immutabilitatem Dei (§. 17) continuo.

Ingenium divinum quid sit.

Qui Deo indignum iudicant speculati similitudines rerum, ab infinitudine ejus animam avertunt, vi cuius omnia in eo sunt simul, quae eidem actu inesse possunt (§. 831 Ontol.). Deumque sibi iostar hominis imaginantur, qui pluribus simul attentus esse nequit: id quod ex frivolis intelligas objectionibus, quasi sint alia magis ardua, de quibus Deus cogitat, quam rerum finitarum similitudo. Qui vero in Dei infinitudinem, quemadmodum fieri debet, mentis aciem ubivis intendunt; iis imaginatio nihil difficultatis facit.

§. 131.

Deo prima & secunda mentis operatio competit in gradu absolute summo, tertia vero eidem tribui nequit, nisi per eminentiam. Deus omnia universaliter tribui

Quomodo Deo tribui

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

II

lia in-

possint
mentis
operatio-
nes.

lia intueretur in omnibus singularibus vi principii rationis sufficientis omni possibili modo inter se combinatis (§. 107), consequenter cum universalia sint, quæ singularibus communia seu in iisdem eadem sunt (§. 230. 231 *Ontol.*); in omnibus singularibus intuetur, quæ eadem sunt, & quidem simul atque quam distinctissime (§. 106). Enimvero cum in cognitione intuitiva, qualis Dei est (§. 104), prima intellectus seu mentis (§. 325 *Psychol. empir.*) operatio absolvatur, dum attentionem nostram ad ea successive dirigimus, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum nobis simul occurrentibus eadem sunt (§. 326 *Psychol. empir.*), consequenter efficimus, ut ea successive ceteris una perceptis maiorem claritatem habeant (§. 327 *Psychol. empir.*); major gradus quoad primam mentis operationem concipi nequit, quam intuitus omnium universalium in omnibus singularibus omni possibili modo inter se combinatis, simultaneus & quam maxime distinctus. Deo igitur competit prima mentis operatio in gradu absolute summo. Quod erat primum.

Vi intellectus divini omnia singularia & universalia distincte ac simul repræsentantur (§. 115), eorumque Deus sibi conscius est (§. 86). Quamobrem cum distincte ab ente intelligente sibi repræsentetur id, in quo plura sigillatim enuntiabilia, adeoque a se invicem diversa distinguit (§. 38 *Psychol. empir.*); Deus in omnibus singularibus & universalibus distinguit, quæ ipsis insunt, eorum mutuas relationes non modo a se invicem, sed & ab ipso subiecto, cui insunt, vel quod ad aliud refertur, & ea non modo tanquam diversa a subiecto, cui insunt una cum ceteris, sed & ut eidem inexistencia spectat. Et quatenus simul cognoscit omnia, quæ uni inexistunt, alteri non existere sibi optime conscius est. Enimvero secunda mentis operatio iudicium est (§. 325 *Psychol. empir.*), quod vel affirmativum, vel negativum esse constat (§. 204 *Log.*). Actus iudicii affirmativi in cognitione intuitiva absolvitur, si ea, quæ tanquam diversa a re spectamus, etiam tanquam eidem inexistencia vel ad eam quocunque modo pertinentia consideremus (§. 343 *Psychol. empir.*); actus vero iudicii negativi, quando prædicatum subiecto simpliciter repugnat, si subiectum nobis repræsentemus, cui idem repugnat, & subiectum aliud, cui idem inest, ac id quod alteri inest, consideramus tanquam eidem non inexistens seu tanquam id, quo differt subiectum istud ab altero (§. 345 *Psychol. empir.*); at ubi prædicatum subiecto simpliciter non repugnat, si subiectum, cui idem non inest, in oppositis casibus nobis repræsentemus, in quorum uno prædicatum eidem inest, in altero non inest, ac id, quod uni inest, consideremus tanquam diversum ab eo, idemque referentes ad prius, spectemus tanquam eidem non inexistens, seu tanquam id, quo subiectum unum ab altero differt (§. 346 *Psychol. empir.*). Major itaque gradus secundæ mentis operationis concipi nequit, quam ubi ens intelligens

telligens in omnibus singularibus & universalibus distinguit, quæ ipsi insunt, eorumque mutuas relationes, quæ per modum inexistentiæ considerari nil prohibet, ubi compendio loquendi studemus, non modo a se invicem, sed & ab ipso subiecto, cui insunt, & ea non modo tanquam diversa a subiecto, cui una cum ceteris insunt, sed & ut eidem inexistentiæ spectat, ac uni inexistentiæ, alteri non inexistere sibi conscium est. Paret igitur secundam mentis operationem Deo convenire in gradu absolute summo. *Quod erat secundum.*

Deus omnia cognoscit intuitive (§. 104) & omnia universalia in omnibus singularibus omni possibili modo inter se combinatis intuetur (§. 107), quæ in seipso videt (§. 105), adeoque non opus habet, ut ex duobus iudiciis terminum communem habentibus formet tertium, combinando notiones diversas communi omittit, seu alio quocunque possibili modo iudicia de rebus formet ex aliis præviis, consequenter ut ratiocinetur (§. 366 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinatio sit tertia mentis operatio (§. 325 *Psychol. empir.*); Deus tertia mentis operatione opus minime habet. *Quod erat tertium.*

Enimvero novit Deus, quomodo quæcunque veritas universalis ex aliis colligi possit (§. 274 *part. I. Theol. nat.*): id quod independentem a principiis systemati propriis demonstratur, ut adeo demonstratio tota cum demonstratione principii de nexu veritatum universalium (§. 271 *part. I. Theol. nat.*) hic inferri poterat. Aut si id ex systemate assumere nolis, poteris idem inferre hoc modo. Deus intuetur omnem dependentiam universalium a se invicem (§. 125), consequenter novit rationem sufficientem eorum, quæ tanquam prædicata tribui possunt alicui subiecto (§. 851 *Ontol.*), adeoque ipsi perspectum est, ex quibus datis intelligatur, quænam ulterius rei cuidam tribui possint prædicata, seu, quod perinde est, quomodo veritas quæcunque universalis ex aliis colligi possit. Quamobrem cum per ratiociniam subiectis vindicetur prædicatum tam absolutum, quam hypotheticum (§. 370 *Psychol. empir.*); acumen, quo Deus omnia subiecto cuicunque inexistentiæ distinguit (§. 109), vicem ratiocinationis sustinet. Quoniam itaque enti alicui per eminentiam competit, quod proprie loquendo non est, ejus tamen loco inest aliud quidpiam, quod vicem istius supplet (§. 845 *Ontol.*); tertia mentis operatio per eminentiam Deo tribui potest. *Quod erat quartum.*

Intellectum humanum cognoscimus, quatenus operationum eius nobis sumus conscii. Intellectum divinum cognoscimus, si humanum a suis limitationibus liberamus. Quamobrem si differentiam, quæ inter humanum atque divinum intercedit, rectius perspicere velimus; utile est expendere tres intellectus operationes, quomodo sese habeant quoad Deum. Apprime igitur huius loci est disquisitionem instituire, num & quatenus intellectus operationes Deo tribui possint, ubi ex iis, quæ animæ insunt, colligimus, quæ tribuenda sint Deo. Item ex notionem entis perfectissimi nihil deducere licet, nisi ex notionem animæ constet, quænam enti perfectissimo tribuenda. Unde vi principii reductionis, quod in Arte inveniendi maximè momenti est, demonstratio attributorum divinorum ex notionem entis perfectissimi

Altissimi reducitur ad demonstrationem ex contemplatione animæ. Prima & secunda mentis operatio non supponunt nisi intuitum ideæ præsentis. Quamobrem cum Deus intueatur & seipsum, & mundos omnes possibiles simul in se (§. 104 & seqq.); prima & secunda mentis operatio nullum necessario involvunt defectum, & ad omnem cognitionem sufficiunt, adeoque Deo tribuuntur ideæ in gradu absolute summo. Quod si nos successive omnia cognoscibilia cognitione intuitiva complecti possemus; nobis quoque prima & secunda mentis operatio satisfacere poterat: at quia ideæ rerum, quas successive intuemur, multa involvunt, quæ intuitui nostro sese subducunt, imo multarum idearum, non nisi mediantibus aliis in nobis excitare valeamus, idem tertia mentis operatione nobis opus est, quæ ex intuitive cognitio colligitur, quorum intuitiva cognitio nobis vel proflus negatur, vel saltem dato in casu. Involvit aden tertia mentis operatio defectum primæ atque secundæ, atque idem Deo tribui nequit (§. 37). Inest tamen aliquid tertiæ mentis operationi, quod ab omni defectu liberum Deo non repugnat, scilicet quod per eam nobis manifestetur dependentia veritatum universalium, aut si mavis ipsorum entium universalium a se invicem, quatenus mundum constituunt rationalem. Hanc dependentiam Deus intuitive cognoscit vi acuminis absolute summi pervidendi abstracta in concretis (§. 110. 111), atque adeo ipsum supplet vicem ratiocinationis omnium perfectissimæ, consequenter tertia mentis operatio Deo tribuitur per eminentiam (§. 845 *Ontol.*). Quod si quis in psychologicis satis fuerit versatus, ne ipsi desint ideæ, quibus lux affunditur intellectui ratiocinanti, ei longarum meditationum campus hic sese aperiet, in quem exipariari jam nobis non datur. Sufficere monstrasse viam.

§. 132.

*Qualia
sint Dei
judicia.*

Dei judicia omnia intuitiva sunt, nullum discursivum est. Deo competit secunda mentis operatio (§. 131). Quamobrem cum secunda mentis seu intellectus operatio iudicium sit (§. 53 *Log.*); Deo utique tribuendum est iudicium. Jam Deo competit acumen absolute summum, tum in genere spectatum, tum quoad pervidendum abstracta in concretis in specie (§. 111). Quoniam vero acumen absolute summum in genere spectatum est illud, quo omnia, quæ diversa in uno sunt, a se invicem distinguuntur; in specie autem acumen summum pervidendi abstracta in concretis istud, quo omnia universalia, quæ singularibus insunt, perspicuntur (§. 110); quæ enti unicuique tribui, quæ non tribui possint, in ejus notione comprehensa intuetur Deus, intuitive cognoscens omnia (§. 104). Enimvero iudicium omne intuitivum est, quo enti cuidam tribuitur iudicans, quæ in ipsius notione comprehensa intuetur (§. 51 *Log.*). Omne adeo Dei iudicium intuitivum est, consequenter nullum discursivum.

Poterat etiam ostendi hoc modo. Deo competit secunda mentis operatio (§. 131), adeoque iudicium (§. 53 *Log.*). Enimvero eidem tribui nequit tertia mentis operatio, nisi per eminentiam (§. 131), consequenter cum proprie loquendo non insit, quod per eminentiam inest (§. 845 *Ontol.*); tertia mentis operatio, consequenter ratiocinatio (§. 53 *Log.*), proprie loquendo Deo tribui nequit. Nullum adeo iudicium ratiocinando demum elicitur. Quamobrem cum iudicium discursivum sit, quod ratiocinando elicitur (§. 51 *Log.*); nullum Dei de re quacunque iudicium discursivum est. Quoniam itaque iudicium omne vel intuitivum,

tivum, vel discursivum est (§. 51 Log.); iudicium Dei omne de re quacunque intuitivum esse debet.

Utile est hoc nosse ad clarius intelligendam certitudinem iudiciorum Dei: quam cognitionem in praxi induere patebit suo loco. Ceterum ex demonstratione prioris praesentis facile perspicitur, iudicia discursiva, quibus nos habemus opus, tribuenda esse acuminis deflexui, quo intuitiva cognitio in nobis intra arctos admodum limites coercetur. Unde elucet ratio, cur iudiciis discursivis in Deo non sit locus (§. 37). Poteramus itaque etiam modo vere analytico ex eo arguere impossibilitatem iudiciorum discursivorum in Deo, & hinc stabilire iudiciorum omnium intuitivorum necessitatem.

§. 133.

Omnia Dei iudicia eidem certa sunt. Etenim iudicia Dei omnia intuitiva sunt (§. 132). Quamobrem cum iudicio intuitivo ens intelligens tribuat enti, de quo iudicat, sive subiecto (§. 200 Log.), quod in ipsius notione comprehensum intuetur (§. 51 Log.), consequenter removel, quod in ea non continetur; Deus de ente quocunque iudicans eidem non tribuit, nisi quod in notione subiecti comprehensum intuetur, nec ab eodem removel, nisi quod in eo non continetur. Quoniam itaque iudicanti certum est iudicium, si praedicatum subiecto convenire vel non convenire observat (§. 567 Log.); iudicia divina omnia Deo certa sunt.

Certitudo iudiciorum divinorum.

Poterat etiam ostendi hoc modo. Deus omnes essentias entium limitatorum & omnes substantias simplices in singulari quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles quam distinctissime atque simul cognoscit (§. 98), consequenter novit, quænam enti cuique hanc essentiam habenti conveniant vel convenire possint praedicata. Et quoniam attributa cur insint rationem sufficientem in essentialibus (§. 157 Ontol.), modi autem cur inesse possint in essentialibus, cur actu insint, vel in modis antecedentibus, vel in ente alio ab eo, cui insunt, diverso, aut pluribus istiusmodi entibus, vel denique partim in modis antecedentibus, partim in ente alio ab eo, cui insunt, diverso, vel pluribus etiam entibus aliis habent (§. 160 Ontol.), posita autem ratione sufficiente ponitur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 Ontol.); Deus quoque novit, cur ea praedicata enti cuiusque hanc essentiam habenti vel conveniant, vel convenire possint, aut non conveniant, nec convenire queant (§. 70 Ontol.). Agnoscit itaque iudicium suum esse verum (§. 505 Log.). Quamobrem cum iudicanti certum sit iudicium, si ipsum verum esse agnoscit (§. 564 Log.); iudicia sua Deo omnia certa sunt.

Nostra iudicia vel intuitiva sunt, vel discursiva (§. 51 Log.). Iudicia intuitiva nobis certa sunt, si praedicatum subiecto convenire observamus (§. 567 Log.), consequenter id, quod eidem tribuimus, in idea vel notione ejus intuemur, vel etiam ab eo exulare videmus, quod ab illo removemus (§. 200 Log.). Sed iudicium discursivum nobis certum est, si praedicatum subiecto convenire, aut eidem repugnare demonstrare valemus (§. 568, 571 Log.). Enimvero si demonstrari potest subiecto sive absolute posito, sive sub adiecta conditione tribuendum esse aliquid praedicatum, in priori casu definitio, in altero adiecta conditio est ratio sufficiens, cur praedicatum subiecto conveniat (§. 130 Ontol.). Quamobrem ubi certitudo a demonstratione pendet, iudicium ideo nobis certum est, quod rationem ejus sufficientem

sem perspicimus. Apparet itaque ex gemina, quam dedimus, demonstratione, Deo esse & certitudinem, quæ ab intuitu idearum pendet, & eam, quam parie demonstratio, cæsi ipsa opus non habeat, ut iudicium demum vel per eandem eruat, vel veritatis eius convin-
tatur. Nos priorem certitudinem posteriori iungere solemus, quatenus quæ demonstran-
tur, experimentorum & observationum fide confirmamus, ut omnimodam obincamus.
Quamobrem patet Deo esse omnimodam iudiciorum suorum certitudinem, qua maiorem
concupi repugnat.

§. 134.

*Incerti-
tudo in
Deo
non ca-
dens.*

In cognitionem Dei nulla cadit incertitudo, seu, *eius iudicium nullum incertum est*. Dei enim iudicia omnia certa sunt (§. 133). Quamobrem cum iudicium omne vel certum sit, vel incertum (§. 564 Log.), fieri autem non possit, ut idem iudicium sit simul certum atque incertum (§. 28 Ontol.); iudicium Dei nullum incertum est, consequenter in eius cognitionem incertitudo nulla cadit.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Cum cognitio intuitiva ipso idearum intuitu absolvetur (§. 286 Psychol. empir.), propositio vero incerta sit, quando non cognoscimus, utrum ea vera sit, an falsa (§. 564 Log.), consequenter utrum prædicatum sive affirmativum, sive negativum subiecto conveniat, nec ne (§. 505 Log.); in cognitione intuitiva iudicium incertum est, si ea, quæ enti cuidam insunt, non omnia observamus, consequenter incertitudo cognitionis intuitivæ defectum arguit. Quoniam itaque Deo tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); incertitudo in cognitionem divinam, quam mere intuitivam esse constat (§. 104), minime cadit, consequenter nullum eius iudicium incertum esse potest.

Demonstrari etiam potest indirecte hoc modo. Ponamus Deo iudicium aliquod esse incertum. Quoniam certa est propositio, si prædicatum subiecto convenire observamus (§. 567 Log.), seu quod perinde est, in idea eius contentum, vel non contentum intuemur, prout i idem vel affirmativum fuerit, vel negativum; incerta esse debent iudicia, si non omnia, quæ in idea vel notione subiecti cuiusdam diversa insunt, a se invicem distinguuntur, nec omnia universalia, quæ singularibus insunt, perspiciuntur. Deus igitur non omnia, quæ in subiecto aliquo insunt, a se invicem distinguit, nec omnia universalia, quæ singularibus insunt, perspicit. Enimvero acumen absolute summum est, quo omnia, quæ diversa in uno sunt, a se invicem distinguuntur, & in specie acumen summum pervidendi abstracta in concretis, quo omnia universalia, quæ singularibus insunt, perspiciuntur (§. 110). Deo itaque non est acumen summum in genere spectatum, nec in specie acumen summum pervidendi abstracta in concretis. Quod cum sit absurdum (§. 111), iudicium Dei nullum incertum esse potest, consequenter nulla in eius cognitionem incertitudo cadit.

Poterat idem adhuc aliis modis ostendi tam directe, quam indirecte; sed non opus est, ut in re satis manifesta simus prolixiores. Ceterum propositio præiens eo facit, ut rectius defectum cognitionis nostræ intelligamus. Nimirum quia cognitio nostra intuitiva ob arctos
facile

facultatis sentiendi, ac inde pendentis facultatis imaginandi, sunt, si mavis, intuitus idem universi limites (§. 194 *Psychol. rat.*), aristissimis & ipsa limitibus costringitur; per eam plurima nobis relinquuntur incerta, ita ut exiguus certorum respectu incertorum numerus sit. Quæ intuitivè nobis cognoscere non datur, ratiocinando eruiere tenemur, consequenter per demonstrationem certitudinem acquirere tenemur (§. 368 *Log.*). Enimvero qui ad assensum propositioni demonstratæ præbendum compelli debet, is & singularum præmissarum veritatem perspicere & formam demonstrationis non modo animo comprehensam habere, sed particularem quoque, quæ ipsi occurrit, generali convenientem agnoscere tenetur (§. 369 *Log.*). Quam hoc sit arduum, nemo intelligit, nisi qui in demonstrando fuerit versatissimus. Facile autem hinc colligitur, certitudinem cognitionis præter eam, quæ cognitionis intuitivæ est, vix cadere in eam, qui demonstrationis ideam nullam animo comprehensam tener, multo minus in demonstrando fuerit exercitatus. Difficultates istæ, quæ certitudini cognitionis penes nos obstant, ex parte Dei nullæ sunt, qui summo acuminè discernerit omnia, ut nihil cognitioni intuitivæ subducatur, nec adeo opus habet via demonstrationis ad certitudinem contendere, quamvis quod reale est in cognitione demonstrativa, quatenus scilicet rationes determinantes & nexum veritatum a se invicem revelat, cognitioni ejus intuitivæ simul iuste, quemadmodum ex altera demonstratione propositionis præcedentis eluciscit (§. 133). Defectus adeo nostros a Deo removemus, ut clarius evadat perfectionis divinæ summities, nec eam tantummodo ob ignorantiam admiremur, sed ejus etiam aliquid investigamus: id quod apprimè utile est, ubi summities istius cognitio in praxin influere debet, ad quam nos omnem theoriam aptamus. Absit igitur ut quis in removendo a Deo defectu, qui nostræ cognitioni adhæret, inanem operam sumi existimet.

§. 135.

Novit Deus, quænam enti cuicunque intellectus limitati cognitio incerta esse debeat. Nos non modo in genere cognoscimus, judicium intuitivum entis intellectu limitato aut, si mavis, facultate cognoscendi limitata præditi incertum esse, si prædicatum subiecto convenire observare nequit (§. 367 *Log.*), & judicium etiam discursivum incertitudini obnoxium esse debere, si præmissæ vel unius syllogismos in demonstratione concatenatos ingredientis veritatem ignorat, vel nullam demonstrationis genuinæ formam animo comprehensam habet, vel non perspicit, num forma demonstrationis præsentis sit genuina (§. 370 *Log.*); verum etiam principiorum horum applicatione cognoscere nobis datur, utrum nobis atque alteri certum esse debeat judicium aliquod, nec ne (§. 348 *Log.*). Actum vero cognitionis hujus esse realitatem quandam, in dubium revocari nequit (§. 5). Enimvero Deo tribuenda omnis realitas, quæ animæ nostræ inest, in gradu absolute summo (§. 70). Quamobrem cum actus istius cognitionis absolute summus evadat, si de ente quocunque intellectus limitati constet, quænam ipsi cognitio incerta esse debeat, quod sine ulteriore probatione nemo non admittit, nisi rerum omnium fuerit ignarus, adeoque sine probatione sumi potest; Deus norit necesse est, quænam enti cuicunque intellectus limitati cognitio incerta esse debeat.

Propositio hæc ulum non contemnendum habet in interpretandis oraculis divinis, ut intelligatur, cur hisce potius verbis, quam aliis uti voluerit Deus, ut alia raceamus. Exemplum esse potest, quod in Horis Sublevis A. 1629. Trim. Vern. n. V. de officio hominis circa injurias juxta mandatum Christi diximus: id quod silentio prætereundum minime erat, ne videamur inutilem sumere operam in coarvandis propositionibus nullam utilitatem spondentibus. Poteramus propositionem præsentem ex ipsa rerum Deu cognitarum notione deducere, principis anterioribus abunde sufficientibus. Sed sufficit subinde exemplis uten-

*Incerti-
tudinis
circa co-
gnitionē
entium
limitato-
rum ob-
via co-
gnitio
Deo vin-
dicata.*

dere, quod demonstrationibus analyticis, quibus apprime hic locus est, jungi etiam possint atque, lectori relinquentes, ut in ceteris simili modo iisdem concinnandis ipsemet operam navet vires suas periclitaturus.

§. 136.

Immunitas Dei ab errore.

Deus ab omni errore prorsus immunis est, seu Deus errare nequit. Ecce enim judicia Dei omnia ipsi certa sunt (§. 133). Quamobrem cum iudicanti certum sit iudicium, si ipsum verum esse, vel etiam falsum agnoscat (§. 564 Log.); impossibile est ut falsum habeat pro vero. Quoniam igitur errare nequit, qui iudicium falsum pro vero habere nequit (§. 623 Log.); Deus errare nunquam potest, consequenter ab omni prorsus errore immunis est.

Idem etiam sic ostenditur. Dei judicia omnia intuitiva sunt, nullum discursivum est (§. 132). Quoniam eidem competit acumen absolute summum in genere, & acumen pervidendi abstracta in concretis itidem absolute summum in specie (§. 111); illo autem omnia, quæ diversa in uno insunt, a se invicem discernuntur, hoc omnia universalia in singularibus perspiciuntur (§. 110); haudquaquam fieri potest, ut diversa, quæ sunt, habeat pro iisdem. Enimvero error circa iudicium intuitivum committitur, cum diversa pro iisdem habentur (§. 631 Log.). Deus igitur errorem nullum committere potest.

Poterat etiam ostendi hoc modo. Error circa iudicium intuitivum committitur, si confuse percepta eadem apparent, cum tamen sint diversa, ac ideo pro iisdem habentur (§. 631 Log.), consequenter cum distincte percepta, si diversa sunt, pro iisdem haberi nequeant, nec error circa iudicium intuitivum admittere potest, qui nil confuse, sed distincte cognoscit omnia. Enimvero Deus non modo omnes essentias entium limitatorum omnesque substantias simplices in singulari quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles (§. 98), verum etiam omnia universalia quam distinctissime, atque simul cognoscit (§. 106). Fieri adeo nequit, ut circa iudicium intuitivum aliquem committat errorem. Quare cum judicia ipsius omnia sint intuitiva, nullum vero discursivum (§. 132); nullum prorsus errorem committere potest, consequenter ab omni immunis est.

Poteramus idem adstruere hoc modo. Quoniam circa iudicium intuitivum error committitur, si pro iisdem a nobis habentur, quæ cum sint diversa, confuse tamen percepta eadem apparent (§. 631 Log.); error circa iudicium intuitivum oritur defectu cognitionis distinctæ (§. 38. 39 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum Deo tribui nequeant, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); nullus quoque ipsi error circa judicia intuitiva tribui potest. Quare cum judicia ipsius omnia sint intuitiva, discursivum nullum sit (§. 132); nullus prorsus eidem error tribui potest, consequenter ab omni immunis est.

Not

Nos multiplici modo in errorem incidimus ratiocinando (§. 633 & seqq. Log.). Sed cum ratiocinatio, tertia mentis operatio (§. 53 Log.), Deo tribui nequeat (§. 131), nec opus est ut ab eodem removeamus errores, qui a tertia mentis operatione ortum trahunt. Non est quod excipias, Deo tribui posse tertiam intellectus operationem per eminentiam (§. 132), adeoque ab eo removendum esse errorem, quatenus a ratiocinatione per eminentiam tali proficisci poterat. Etenim vicem ratiocinationis in Deo supplet acumen absolute summum (m. §. 135). Quamobrem si quis fingeretur error a ratiocinatione per eminentiam Deo tributa profectus, idem foret error circa judicia intuitiva commissus, consequenter cum errore omni a cognitione intuitiva removerimus, eo ipso quoque removerimus errores, quos a ratiocinatione per eminentiam tali proficisci posse singis. Nec est quod verearis, ut circa judicia intuitiva aliis adhuc modis aberrari possit, quam diversa pro iisdem habendo: facile enim ostenditur id fieri haud quaquam posse. Ne quid super sit, quod dubium videri possit, id demonstrare visum est in propositione sequente.

§. 137.

In cognitione intuitiva admitti nequit error nisi diversa pro iisdem habendo. Cognition intuitiva est, quæ ipso idearum intuitu absolvitur (§. 286 Psychol. empir.), & iudicium ideo intuitivum dicimus, quo enti cuidam tribuimus, quæ in ipsius notione comprehensa intuemur (§. 51 Log.). Quando plura in ideis vel notionibus rerum comprehensa intuemur, aut eadem habemus pro iisdem, aut diversa pro diversis, aut eadem pro diversis, aut denique diversa pro iisdem. Quamdiu eadem pro iisdem, aut diversa pro diversis, vel etiam eadem pro diversis habemus, fieri haud quaquam potest, ut subiecto alicui tribuamus, quod ipsi non convenit, vel ab eodem removeamus, quod convenit, cum eadem pro diversis habentes subiecto tamen unicuique tribuatur, quod ipsi convenit: consequenter fieri nequit, ut falsum pro vero habeamus (§. 505 Log.). Relinquitur itaque, ut id tantummodo fieri possit, quando diversa pro iisdem habemus. Quamobrem cum non erremus, nisi quando falsum pro vero habemus (§. 623 Log.), affirmantes scilicet, quod erat negandum, & negantes, quod erat affirmandum (§. 624 Log.); in cognitione intuitiva error admitti nequit, nisi dum diversa pro iisdem habemus.

Esti eadem non agnoscantur eadem, nullus tamen ideo committitur error, modo non tribuantur ipsis, nisi quæ iisdem inesse observamus. Obtenet idem in cognitione discursiva, quemadmodum exemplis ex Mathesi doceri potest. Ita Serllus tradit descriptionem curvæ, quam fornicibus construendis aptam commendat, eandem tamen cum ellipsi Apolloniana cum eo non agnoscant Geometria sublimioris non satis perici. Quodsi ex ista generi deducas proprietates istius curvæ, easque per demonstrationes eidem viudices; nullus ideo committitur error, cum non tribuantur curvæ possibili, nisi quæ conveniunt: sit ita, quod demonstrari possit, eam esse cum ellipsi Apolloniana eandem (§. 397 Anal. finit.). Non nego ignorantiam tribuendum esse, quod eadem non agnoscantur, quæ sunt; sed simplex rei ignorantia defectum quidem cognitionis arguit, ut pro errore nondum haberi potest. Quodsi quis contenderet, quæ eadem non agnoscit, eadem non esse posse, veluti curvam fornicum Serlianam non posse esse eandem cum ellipsi Apolloniana, sed esse curvam ab ea diversam, tum demum errorem committeret ratiocinationi tribuendum. Sed error hic in cognitione intuitiva locum minime habet: quod ut clarius intelligatur, exemplo alio idem declarare lubet. Qui non agnoscit Venerem esse corpus mundi totale Lunæ simillimum, cum ipsa ad idem genus referendum; is nondum errat, sed in simplici veritatis alicuius ignorantia versatur, quam intuitiva non offert cognitio. Quodsi iudicet, Venerem esse corpus mundi totale a Luna prorsus diversum, nec cum ea ad idem genus aut, si mavis, ad eandem speciem referri posses iudicium hoc intuitivum non est, consequenter qui committitur error,

Wolffii T. begl. Nat. Pars II.

Quomodo in cognitione intuitiva error admitti possit.

ror, non circa intuitivam, sed discursivam committitur cognitionem. Pater itaque circa cognitionem intuitivam non committi errorem, quatenus eadem non agnoscuntur eadem, sed pro diversis habentur.

§. 138.

Probabilis cognitio Deo non competens.

In cognitionem Dei nulla cadit probabilitas, seu Deus nihil probabiliter cognoscit. Qui omnia requisita ad veritatem adesse cognoscit, is veritatem certo cognoscit (§. 574 Log.), in probabili autem cognitione prædicatum subiecto tribuitur ob quædam saltem requisita ad veritatem (§. 578 Log.), consequenter cognitio probabilis certa non est. Enimvero judicia Dei omnia ipsi certa sunt (§. 133), consequenter incertum nullum est. Ergo nec ullum tantummodo probabile est, adeoque Deus nihil probabiliter cognoscit, consequenter in ejus cognitionem nulla cadit probabilitas.

Ostenditur etiam hoc modo. In cognitione probabili prædicatum subiecto tribuitur ob quædam requisita ad veritatem (§. 578 Log.), adeoque quædam non cognoscuntur, consequenter ignorantur. Quoniam itaque cognitio probabilis defectum cognitionis involvit, Deo autem tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); nec probabilis cognitio eidem tribui potest, consequenter Deus nihil probabiliter cognoscit.

Demonstratur quoque hoc modo. Acumen Dei summum est tum in genere spectatum, tum quoad pervidendum abstracta in concretis in specie (§. 111). Quare cum acumen absolute summum sit, quo omnia, quæ diversa in uno sunt, a se invicem distinguuntur, & in specie acumen pervidendi abstracta in concretis summum sit, quo omnia universalis, quæ singularibus insunt, perspiciuntur (§. 110), requisita autem ad veritatem sint rationes partiales, cur prædicatum subiecto conveniat, & omnia simul summa constituent rationem sufficientem (§. 575 Log.); ut Deus quædam ad veritatem requisita non cognoscat, fieri haud quamquam potest, consequenter etiam impossibile est, ut subiecto alicui tribuat prædicatum ob quædam requisita ad veritatem. Quoniam itaque in probabili cognitione prædicatum subiecto tribuitur ob quædam requisita ad veritatem (§. 578 Log.); probabilis cognitio in Deum minime cadit.

Cognitionem probabilem esse imperfectam, seu aliquo laborare defectu, nemo non agnoscit, consequenter eam Deo, enti perfectissimo (§. 14), non convenire facile concedet. Enimvero nos probationes propositionum non componimus ad caput lectoris, qui in infinitum variari potest; sed ad leges methodi, per quas obtinetur evidentiæ ad convictionem plenariam seu veri nominis sufficiens. Quamobrem a rigore demonstrandi nos minime deterrent illorum iudicia, qui nimium in demonstrando studium accusant, propterea quod ob rationes non satis evolutas se assentiri experiuntur.

§. 139.

Probabilitatis circa co-

Novit Deus, quenam enti cuique intellectus limitati cognitio probabilis esse debeat. Nos non modo cognoscimus tam in genere, iudicium esse proba-

probabile, si prædicatum subjecto tribuitur ob quædam requisita ad veritatem (§. 578 Log.), quam in specie, quænam sint requisita ad veritatem, & quandonam ob quædam tantummodo prædicatum subjecto tribuatur (§. 580 & seqq. Log.); verum etiam principiorum horum applicatione cognoscere nobis datur, utrum nobis atque alteri probabile esse debeat iudicium aliquod, nec ne (§. 348 Log.). Actum vero huius cognitionis esse realitatem quandam, extra omnem controversiæ aleam positum est (§. 5). Quoniam itaque Deo tribuenda omnis realitas, quæ animæ nostræ inest, in gradu absolute summo (§. 70); eidem quoque convenire debet cognitio probabilitatis, circa cognitionem entium intellectui limitatorum obviæ in gradu absolute summo. Enimvero actus istius cognitionis major concipi nequit, quam si de ente quocunque intellectus limitati constet, quænam cognitio probabilis eidem esse debeat. Novit igitur Deus, quænam cognitio enti cuicunque intellectus limitati probabilis esse debeat.

Demonstrari idem potest etiam hoc modo. Deo competit omnis cognitio philosophica (§. 108). Quoniam cognitio philosophica est cognitio rationis eorum, quæ sunt vel fiunt (§. 6 Disc. prælim.); ad cognitionem utrique philosophicam pertinet nosse rationem, cur enti cuidam intellectus limitati cognitio aliqua probabilis esse debeat. Deus igitur novit, quænam enti cuicunque intellectus limitati cognitio probabilis esse debeat.

Poterat idem ex ipsa notione rerum Deo cognitarum vi principiorum anteriorum deduci, sed demonstrationem posteriorem præferre maluimus, quod per ambages incedere non conveniat, ubi via breviori ad scopum tendere datur. Ceterum præiens propositio præcedenti addenda fuit, ne quis a Deo removeri existimet, quod tamen ipsi tribuendum. Est enim ipse non opus habeat theoria probabilium, cum certa sit omnium cognitu possibilium theoria; illa tamen eidem tribuenda, ne ullus in cognitione ipsius admittatur defectus. Perfectio enim intellectus est cognoscere omnem cognitionem imperfectam possibilem, & summæ perfectionis est eandem penitus perspectam habere.

§. 140.

Deo ratio sufficiens omnium penitus perspecta est. Si vel demonstratione vel experientia patet, subjecto absolute posito, vel sub adjecta conditione convenire prædicatum; in priori casu ratio sufficiens, cur prædicatum subjecto tribui debeat, est definitio, in posteriori conditio adjecta (§. 130 Ontol.). Quoniam itaque tum ex definitione, tum ex posita conditione subjecti demonstrare valeamus, prædicatum subjecto convenire debere, quemadmodum disciplinæ mathematicæ, & philosophicæ nostro more pertractatæ fatis loquuntur; nos rationem eorum, quæ demonstrare valeamus, sufficientem cognoscere patet. Hanc cognitionem esse realitatem quandam, nemo negare ausit (§. 5). Quamobrem cum realitates, quæ animæ nostræ insunt, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70); cognitio quoque rationis sufficientis rerum Deo in gradu

*cogniti-
entium
limitato-
rum ob-
viæ co-
gnitio
Deo vin-
dicata.*

*Sufficiens
omnium
ratio
Deo per-
specta.*

absolute summo convenit. Enimvero cognitio rationis sufficientis rerum major concipi nequit, quam si ad res omnes ita extendatur, ut quam distinctissime quoad singulas tam in universali, quam in singulari spectatas cognoscatur, consequenter penitus perspiciatur. Deo igitur ratio sufficiens omnium penitus perspecta est.

Ostenditur etiam hoc modo. Deo competit cognitio omnis philosophica (§. 108). Sed cognitio philosophica est cognitio rationis eorum, quæ sunt, vel fiunt (§. 6 *Disc. pralim.*), quam esse sufficientem constat (§. 70 *Ontol.*). Deus igitur penitus cognoscit rationem sufficientem omnium.

In ideis divinis possibilia repræsentantur modo, quo actu existunt, si quidem ad actum perducantur. Et si itaque per rationem sufficientem intelligatur, cur quid actu sit, cum possibile concipiatur per principium contradictionis; hoc tamen minime obstat, quo minus ratio sufficiens eorum, quæ actu sunt, in statu rerum idealium jam perspicatur, cumque ea in ipsis rerum ideis contineatur, a Deo intuitive cognoscatur. Quod si accuratiori mentis trutinâ expendas, quæ superius (§. 87 & seqq.) de origine idearum divinarum ex ipso Deo dicta sunt; non amplius latebit, cur omnium ratio sufficiens Deo penitus perspecta esse debeat. Ceterum hæc propositio maximæ utilitatis est: etenim per eam intelligimus, qualis sit Deo cognitio, & cum cognitio philosophica ea sit, qua per rationem sufficientem intelligimus, quæ sunt vel fiunt (§. 6 *Disc. pralim.*); cognitionem nostram ad divinam propius accedere intelligimus, si philosophicæ studemus, qua per rationes intrinsecas subiectis sua vindicantur prædicata, quantum scilicet permittit intellectus infiniti ac finiti differentia. Non igitur abjecte sentiens de cognitione philosophica verioris nominis, qualem in operibus nostris offerimus, sue præiudicio in se atque alios iniurius erit. Deinde præfatus propositio in prætaxa plurimum insinuat: id quod suo tempore suoque loco elucet.

§. 141.

Modus, quo Deus rationem sufficientem omnium in ideis rerum intuetur. Deus rationem sufficientem omnium cognoscit (§. 140). Quare cum intuitive cognoscat omnia (§. 304); rationem quoque sufficientem omnium intuitive cognoscit. Quoniam itaque intuitiva cognitio ipso ideatum intuitu absolvitur (§. 286 *Psychol. empir.*); Deus rationem sufficientem omnium in ideis rerum intuetur.

Poterat idem ostendi ex ipsa notione rationis sufficientis, quam in ideis rerum contineri abunde patet ex iis, quæ de eadem demonstrata sunt in philosophia prima (§. 136 & seqq. *Ontol.*).

§. 142.

Cur omnia requisita ad veritatem in casu quocunque dato cognoscit. Quoniam omnia requisita ad veritatem simul sumta rationem sufficientem constituunt (§. 575 *Log.*); qui rationem sufficientem omnium cognoscit, in omni etiam casu requisita ad veritatem omnia cognoscere debet. Quamobrem cum Deus rationem sufficientem omnium cognoscat (§. 140); omnia quoque requisita ad veritatem in quocunque casu dato cognoscere debet.

Poterat etiam ex principii systematis demonstrari hoc modo. Deus cognoscit omnia, quæcunque cognoscibilia sunt (§. 154 *part. I. Theol. nat.*). Inter cognita possibilia referri etiam debere requisita ad veritatem omnia,

nia, in dubium revocari nequit, Ergo Deus omnia ad veritatem requisita cognoscit.

Quoniam cognitionem rationis sufficientis omnium Deo vindicavimus independentem a remotione probabilis a cognitione divina (§. 140); ex propositione praesente demonstrari potest, Deum nihil probabiliter cognoscere. Etenim omnia requisita ad veritatem cognoscit *vi propos. praef.* non tantum aliqua. Quamobrem cum in iudicio probabiliter praedicatum subiecto tribuatur ob quendam requisita ad veritatem (§. 178 Log.); in Deum non cadere cognitionem ullius probabilem, seu enim nihil probabiliter tantum cognoscere, liquet. Atque adeo patet, quomodo propositio, qua omnis probabilitas a cognitione divina removetur, systemati inferri possit. Consulto hoc monemus, ut, si cui volupe fuerit, etiam propositiones ceteras, quae in systemate non erant, eidem inferre, exemplo praesente doceatur, quomodo id fieri possit: neque enim difficile est ex principiis systematis demonstrari, quae hic aliunde demonstrantur, modo qui id tentat, principia systematis familiaria experitur, ac methodi demonstrandi fuerit gnarus.

§. 143.

Deus veritatem omnem certo cognoscit. Etenim omnia requisita ad veritatem cognoscit in casu quocunque dato (§. 142). Quoniam itaque is veritatem certo cognoscit, qui omnia requisita ad veritatem cognoscit (§. 574 Log.). Deus veritatem omnem certo cognoscit.

Ostendimus jam in superioribus, omnia Dei iudicia ipsi esse certa (§. 133); praesens adeo propositio videtur non nisi repetitio superioris. Videtur atque his, quibus distincta veritatis notio non est: non tamen cum superiore eadem est. Aliud enim est nosse certo, quod propositio aliqua fit vera; aliud vero ipsam propositionis alicujus veritatem certo cognoscere (§. 516. 517 Log.).

§. 144.

Quoniam Deus veritatem omnem certo cognoscit (§. 143), veritas autem in determinabilitate praedicati per notionem subiecti consistit (§. 513 Log.); *Deus in omni casu dabili determinabilitatem praedicati per notionem subiecti certo cognoscit.*

Poterat hoc quoque demonstrari ex eo, quod Deus omnium rationem sufficientem cognoscit (§. 140); praedicatum enim in propositione vera per notionem subiecti determinatur (§. 509 Log.).

§. 145.

Criterium veritatis, quod in Logica exhibuimus, idem est cum divino, seu Deo non est criterium veritatis aliud, quam quod in Logica dedimus. Etenim Deus in omni casu dabili determinabilitatem praedicati per notionem subiecti certo cognoscit (§. 144), consequenter certo novit praedicatum tribuendum esse subiecto, propterea quod eidem conveniunt, quae in notionem subiecti continentur (§. 113 Ontol. & §. 204 Log.). Quoniam itaque criterium veritatis est propositioni intrinsecum, unde agnoscitur, eam esse veram (§. 523 Log.); criterium veritatis, quod Deo est, in determinabilitate praedicati per notionem subiecti consistit. Enimvero non aliud in Logica dedimus criterium veritatis, quam determinabilitatem praedicati per notionem subiecti (§. 524 Log.). Criterium adeo veritatis, quod in Logica exhibuimus, idem est cum criterio veritatis divino, seu cum criterio veritatis, quod Deo est.

Veritatis omnis cognitio certa Deo vindicata.

Determinabilitas praedicati per notionem subiecti cur Deo perspecta.

Criterium veritatis divinum.

Vi pro-

Vi propositionis præsentis convincimur non modo quod criterium veritatis sufficiens de-
derimus, cum sufficiat Deo veritatem omnem certo cognoscere (§. 143), atque maxime
genium, cum Deus, cui perfectissima competit cognitio (§. 116), eodem utatur; ve-
rum etiam quod certius ac melius nos detur aliud, ut adeo inanem operam sumere debeat,
qui ad melius inveniendum animum appellat. Ecce igitur tibi utilitatem præsentis propo-
sitionis! Sed ecce etiam tibi necessitatem atque præstantiam nostro more philosophandi! Etenim
hanc philosophia nostra agnoscit legem, ut prædicatum per notionem subiecti deter-
minetur, & quod per eam determinetur invictis rationibus evincatur: quod nisi fiat, cri-
terio veritatis divino locus non est. Nostro igitur more philosophari idem est, ac divino
more philosophari, seu Deum in philosophando imitari.

§. 146.

*Cognitio
repugnā-
tiae præ-
dicati
cum sub-
jecto
Deo uni-
versali-
ter asser-
ta.*

*Deus in dato quocunque casu certo cognoscit repugnantiam prædicati cum
subiecto.* Deus in omni casu dabili certo cognoscit, prædicatum deter-
minari per notionem subiecti (§. 144), consequenter subiecto ideo tri-
buendum esse prædicatum, quia eidem conveniunt in notione subiecti
contenta (§. 113 Ontol. & §. 204 Log.). Quoniam igitur impossibile est, ut
subiecto conveniat prædicatum, quod per notionem ejus non determi-
natur (§. 115 Ontol.); eidem quoque perspecta esse prædicata debent, quæ
subiecto convenire nequeunt, consequenter quæ eidem repugnant sive
absolute, sive sub data conditione, nempe vi notionis subiecti (§. 310
Log.). Patet itaque Deum in omni casu dabili certo cognoscere prædi-
cati cum subiecto repugnantiam.

Nimirum prædicatum aliquod subiecto simpliciter repugnat, quod est diversum ab eo,
quod per essentiam rei determinatur. Repugnat autem secundum quid, sive sub conditione
data, quod diversum est ab eo, quod per conditionem subiecti determinatur. Hæc distin-
ctio probe notanda est, ne circa demonstrationem propositionis præsentis oriatur dubium,
quasi prædicatum aliquod non statim ideo repugnet, quia non actu convenit. Est enim non
repugnet simpliciter, repugnat tamen in eo, qui supponitur, statu.

§. 147.

*Criteriū
falsitatis
divini.*

Criterium falsitatis Deo idem est, quod in Logica exhibuimus. Deus in
omni casu certo cognoscit repugnantiam prædicati cum subiecto (§. 146).
Quamobrem cum iudicium affirmativum falsum sit, si prædicatum no-
tionis subiecti repugnet (§. 514 Log.); eo ipso agnoscit, quænam iudicia
falsa sint, ita ut nullum cognitioni ejus subducatur. Quoniam itaque
criterium falsitatis est propositioni intrinsicum, unde agnoscitur eam es-
se falsam (§. 525 Log.); criterium falsitatis, quod Deo est, consistit in
eo, quod prædicatum notioni subiecti repugnet. Enimvero criterium
falsitatis, quod in Logica exhibuimus, consistit itidem in eo, quod præ-
dicatum notioni subiecti repugnet (§. 526 Log.). Criterium adeo falsi-
tatis, quod Deo est, idem profus in Logica exhibuimus.

Quæ paulo ante (not. §. 145) de criterio veritatis divino annotavimus, eadem de cri-
terio etiam falsitatis ænotanda sunt, ibidem relegenda, ne eorum repetitione sit opus.

§. 148.

*Criteriū
veritatis
proposi-
tionis ne-*

*Criterium veritatis propositionis negativæ divinum idem est, quod in Lo-
gica exhibuimus.* Quoniam propositio affirmativa falsa constituit negati-
vam veram (§. 515 Log.); qui affirmativam falsam esse agnoscit, negati-
vam

vam quoque veram esse eo ipso intelligit. Enimvero propositio affirmativa falsa est, si prædicatum notioni subiecti repugnat (§. 514 Log.); negativam adeo veram esse ex eo intelligitur, quod prædicati cum subiecto repugnantia cognoscitur. Quia Deus in omni casu certo cognoscit repugnantiam prædicati cum subiecto (§. 146); eo ipso quoque agnoscit veritatem propositionis omnis negativæ. Veritatis criterium est propositio intrinsecum, unde cognoscitur eam esse veram (§. 523 Log.). Criterium itaque veritatis propositionis negativæ, aut, si mavis, iudicii negativi, quod Deo est, consistit in eo, quod prædicatum notioni subiecti repugnet. Enimvero criterium veritatis propositionis negativæ, seu iudicii negativi (§. 41 Log.), quod in Logica exhibuimus, itidem in eo consistit, quod prædicatum notioni subiecti repugnet (§. 527 Log.). Criterium adeo veritatis propositionis negativæ seu negativi iudicii Deo idem est, quod in Logica exhibuimus.

Repetenda hic quoque sunt, quæ de criterio veritatis propositionum, scilicet affirmativarum, supra (not. §. 145) annotavimus. Nulla est exceptio, etsi hoc criterium Deo sufficiat, ad veritatem agnoscendam, non tamen ideo sequi, non dari adhuc criterium aliud eodem præstantius. Criterium enim hoc, non aliud cognitioni Dei intuitivæ convenit & originæ idearum omnium adequatarum ea Deo supra demonstratæ (§. 87 & seqq.) consentit.

§. 149.

Deus cognoscit omnia impossibilia. Cum impossibile sit, ex quo colligitur, quod vel eidem, vel propositioni alicui veræ contradicit (§. 81 Ontol.), demonstratione autem apogogica seu indirecta, posito contrario ejus, quod probari debet, tanquam vero, colligatur quod propositioni veræ, vel notioni subiecti contradicit (§. 550 Log.); vi demonstrationis apogogicæ nos cognoscere impossibilitatem assumti evidens est. Hanc ipsam impossibilium cognitionem esse realitatem quandam patet (§. 5). Quare cum realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ sint in gradu absolute summo (§. 70), in cognitione autem impossibilium major gradus concipi nequeat, quam si ea ad omnia extendatur; Deum omnia impossibilia cognoscere debere liquet.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Deus in omni casu certo cognoscit repugnantiam prædicati cum subiecto (§. 146). Quamobrem cum impossibilis sit notio, in qua conjunguntur, quæ sibi mutuo repugnant (§. 519 Log.); in omni casu dabili certo cognoscit, quidnam sit impossibile, adeoque omnia impossibilia cognoscit.

De impossibilitate quando sermo est, duplex incidit quaestio, nimirum 1. utrum determinationes quædam essentielles conjungi possint, nec ne, seu, quod perinde est, num possibilia quædam primitiva secunda seu a primis orta combinari possint, quorum combinatione essentia entium limitatorum resultant (§. 94): 2. num enti hanc essentiam habenti hoc conveniat attributum, & hic convenire possit modus, & si convenire potest, num sub data conditione convenire possit, atque ens hanc essentiam, hæcque attributa habens & hisce modis vestitum ad aliud illam essentiam, illaque attributa habens, & illis modis vestitum dato quodam modo referri possit. Quamobrem impossibilitas semper agnoscitur per iudicium aliquod, quod in Deo intuitivum est (§. 104). Scilicet in casu primo impossibilitatem

cogno-

Impossibilium cognitio Deo vindicata.

cognoscens iudicat, determinationes quasdam essentielles sibi mutuo repugnare; adeoque ad ens quoddam constituendum conjungi minime posse; in secundo autem, enti hanc essentiali habenti repugnare hoc attributum, vel hunc repugnare modum, sive simpliciter, sive sub data conditione, & datam quandam relationem ad ens aliud datum repugnare. Qui igitur in secunda mentis operatione omnem repugnantiam cognoscit, omnem atque impossibilitatem cognoscit. Hæc probe perpendenda sunt, ne altera propositionis præsentis demonstratio insufficiens videatur, quasi particulariter tantummodo probetur, quod universaliter probari debeat. Hinc autem simul intelligitur, impossibilitatis cognitionem in Deo deberi summo eiusdem acumini (§. 110. 111.); consequenter ad summam ejus perfectionem pertinere, ut omnia non minus impossibilia, quam possibilia cognoscat (§. 6). Ceterum præsens propositio in praxin etiam apprime induit, eaque in philosophia morali atemur.

§. 150.

*Opinio a
Dei cog-
nitione
removen-
da.*

Cognitio divina ab omni opinione libera. Opinio propositio est insufficienter probata (§. 602 Log.). Quamobrem cum insufficiens sit probatio, quæ nititur principiis incertis (§. 599 Log.); opinio omnis incertitudini obnoxia est. Enimvero in cognitionem Dei incertitudo nulla cadit (§. 134). Ab omni igitur opinione libera esse debet.

Probatur etiam hoc modo. Opinio propositio est insufficienter probata (§. 602 Log.), adeoque cognitionis defectum quandam involvit. Quoniam itaque Deo tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); nulla eidem tribui potest opinio, consequenter ejus cognitio ab omni opinione libera.

Nos intuitive omnia cognoscere non possumus, quemadmodum Deus (§. 104), & hinc ratiocinando colligere tenemur, quod intuitui idearum subdaciunt. Ratiocinatio supponit principia, certaque leges observare tenemur in ratiocinando, ut forma sit legitima, quemadmodum ex demonstrationum nozione constat (§. 551 & seqq. Log.). Quoniam certa omnium cognitio nobis negatur, quemadmodum unicuique ex seipso facile experitur, ex principiis probabilibus ratiocinatur & minus exercitati precaria cum probabilibus confundunt. Atque ea de causa opinionibus locus est in cognitione humana. Cessant penes Deum rationes omnes, quæ opinioni faciunt locum, consequenter mirum non est, quod ejus cognitio ab omni opinione procul sit remota (§. 118 Ocul.).

§. 151.

*Opinio-
nientiū
intellectu
limitato
prædito-
rum Deo
notæ.*

Novit Deus, de quibuscumque enti cuicumque intellectus limitati tantummodo opinio esse debeat, seu, quod perinde est, omnium entium intellectu limitato præditorum opiniones. Quoniam enim opinio est propositio insufficienter probata (§. 602 Log.), probatio autem insufficiens principiis nondum certis nititur (§. 599 Log.); opinio admittitur ob principia nondum certa. Enimvero veritatis propositionis probata certus non est, qui præmissæ vel unius syllogismos concatenatos ingredientis veritatem ignorat (§. 570 Log.). Quamobrem & opinio incerta est cognitio. Quoniam itaque Deus novit, quænam enti cuicumque intellectus limitati cognitio incerta esse debeat (§. 135); omnium quoque entium intellectu limitato præditorum opiniones nosse debet.

Opinio imperfecta est cognitio, utpote defectu quodam laborans, quatenus principiorum, quibus nitimur, veritatem certo non cognoscimus (§. 599. 602 Log.), atque adeo in eo intellectus imperfectionem arguit, qui rem cogniturus in opinione agnoscere tenetur. Enimvero certo cognoscere, quod alteri non sit, nisi opinio, nullam in cognoscere imperfectionem arguit, sed quod hoc videat, intellectus potius perfectioni tribuendum. Quamobrem etiam ex Dei cognitione removenda sit omnis opinio, quod intellectus ejus summe perfectus

perfectus est; ob hunc ipsum tamen tribuenda ipsi est certa omnium, quæ aliis sunt, opinionum cognitio. Nemo non intellectum eius perfectiorem censeret, qui novit sibi tantummodo opinionem esse, non vero certam rei cognitionem, quam alterius, qui opinionem cum certa rei cognitione confundit. Sane quotidie videas omnem sese certitudinem affectus sibi videri, quibus intellectus rudis adhuc est & impolitus, etsi nec satis intelligant, quod tanquam verum amplectantur, nec sufficienter probare norint; qui vero cultior intellectus plus operæ impenderunt, & ceteris sunt acutiores, inextricabilibus sæpe dubiis involvi in iis, quæ illi firmissimis rationibus evicta contendunt. Perfectionis adeo intellectus est defectum cognitionis alterius cognoscere.

§. 152.

Novit etiam Deus, cur entis intellectu limitato præditi cognitio in dato casu intra opinionum limites coarctetur. Etenim cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 Ontol.); talis quoque detur necesse est, cur enti cuidam intellectu limitato prædito in dato casu non sit nisi opinio, hoc est, cum opinio sit propositio insufficienter probata (§. 602 Log.), cur principia eidem sint nondum certa (§. 599 Log.). Quamobrem cum Deo ratio sufficiens omnium penitus perspecta sit (§. 140); perspecta quoque ipsi esse debet ratio sufficiens, cur enti intellectu limitato prædito in dato casu principia, quibus utitur in stabilenda opinione sua, nondum sint certa. Quamobrem cum per rationem sufficientem intelligatur, cur quid potius sit, quam non sit (§. 56 Ontol.); Deus quoque penitus intelligit, cur enti cuidam intellectu limitato prædito principia, ob quæ assentitur, tantummodo sint incerta, consequenter probatio insufficiens (§. 599 Log.), adeoque cognitio intra limites opinionum coarctetur (§. 602 Log.).

Ex demonstratione propositionis præsentis perspicitur, quod perfectionem intellectus arguat cognitionem opinionis alterius, consequenter Deo tribuenda veniat ob summam, quamque intellectus perfectionem.

§. 153.

Deo competit scientia in gradu absolute summo per eminentiam. Ea scientia, quæ demonstrare valeamus (§. 598 Log.). Quare cum per demonstrationem nobis innotescat notionem subiecti rationem sufficientem esse, cur ipsi prædicatum tribui debeat (§. 167 Ontol.); ea scimus, quorum rationem sufficientem certo cognoscimus, ita ut non modo ea nobis sit perspecta, sed ut etiam cognoscamus, hanc esse rationem sufficientem prædicati subiecto tribuendi. Quoniam Deo penitus perspecta est omnis ratio sufficiens (§. 140), adeoque in omni dabili casu nosse debet non modo, quænam sit notio subiecti, cui prædicatum aliquod tribuendum, verum etiam quod hæc ipsa notio sit prædicati tribuendi ratio sufficiens; quin ei omnium tribuenda sit scientia dubitari nequit. Enimvero demonstratio, per quam nobis innotescit, notionem subiecti esse rationem sufficientem prædicati eidem tribuendi, syllogismis seu ratiociniis inter se concatenatis absolvitur (§. 496. 498 Log.), consequenter nulla nobis scientia est, sine tertia mentis operatione (§. 53 Log.). Quam-

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

K

obrem

Deo per-
spectum,
cur in
dato ca-
su illis
sit opi-
nio.

Scientia
summa
per emi-
nentiam
Deo co-
petens.

obrem cum Deo tertia mentis operatio nonnisi per eminentiam tribui possit (§. 131); scientia quoque summa, quæ ipsi competit *per demonstratam*, nonnisi per eminentiam tribui potest.

Non licet excipere, etsi in nobis non detur scientia sine tertia mentis operatione, non tamen sequi, quod non alio adhuc modo, istiusmodi rerum cognitio possibilis sit, quam nos nonnisi demonstrando acquirimus. Exceptio enim nulla foret, cum tertia mentis operatio per eminentiam Deo tributa in summam ejus acumen recadat per demonstrationem superiorem (§. 131), sique cognitio discursiva ad intuitivam reducat: quo ipso alius iste modus, quo scientia possibilis absque tertia mentis operatione proprie sic dicta, prodit. Nimirum quod notio subiecti sit ratio sufficiens, cur prædicatum eidem tribuendum, nondum per hoc patet, quod una cum iis, quæ in nozione subiecti continentur, eidem insint, vel insit huic, aliis alii subiecto coexistentibus; sed requiritur ut necessitas inexistentiæ prædicati intelligatur per ea, quæ in nozione subiecti continentur: id quod in nobis vi demonstrationis obinetur, quæ supplet acuminis defectum, in Deo autem per attentionem ad ea, quæ in nozione subiecti continentur, distinctissime atque simul percepta. Quodsi enim demonstrationis formam accuratè perpendamus, facile constabit, per eam ad notionem distinctam reduci, quæ in nozione subiecti confuse repræsentantur, quantum ad illam necessitatem percipiendam sufficit. Velim ad modo dicta animum advertant, quibus volupe est intelligere, quomodo acumen vicem præstat facultatis ratiocinandi, & demonstratio per eminentiam iustit cognitioni veritatis intuitivæ Dei.

§. 154.

*Scientia
divinæ
objectū.*

Deo competit scientia omnium singularium & universalium per eminentiam. Ipsi enim competit scientia in gradu absolute summo per eminentiam (§. 153). Enimvero scientia major concipi nequit, quam quæ ad entia omnia tam singularia, quam universalia extenditur. Quamobrem Deo tribuenda est scientia omnium tam singularium, quam universalium per eminentiam.

Equidem vulgo dicitur experientiam esse singularium, scientiam universalium; hoc tamen non ita intelligendum est, quasi singularia sciri non possint. Etenim cum ea sciamus, quæ demonstrare valeamus (§. 598 1sg.), arte autem demonstrandi pollens experiri possit, demonstrari etiam posse, quæ experientia nobis non innovare, de ente singulari, quod eidem inesse debeant, imo communis experientia istiusmodi exempla subministret, dum de rebus absentibus bene ratiocinamur; sciri quoque singularia in dubium revocari nequit. Nos in scientia singularium non multum progredi valeamus, non modo quod distinctis differentiarum numericarum notionibus destituamur; verum etiam quod nexum rerum, sine quo sufficienter non intelligitur, quomodo actus singularium determinetur (§. 87 2sg.), parum perspectum habeamus. Sed cognitionis iste defectus, unde in nobis pendet defectus scientiæ, in Deo cessat, qui omnia, prout inter se connexa sunt, simul repræsentata intuetur. Singularium adeo scientia in intuitiva ejus cognitione continetur eminenter, non minus quam universalium.

§. 155.

*Condi-
tionata
omnium
cognitio
Deo vin-
dicata.*

Novit Deus, quid sub data conditione futurum & non futurum esset. Etenim in omni casu dabili cognoscit determinabilitatem prædicati per notionem subiecti (§. 144) & repugnantiam prædicati cum subiecto (§. 146), consequenter quodnam prædicatum per eandem detetminetur & quænam sub ista conditione eidem repugnet. Enimvero per se patet, sciri sub conditione data futurum vel non futurum, si constet, quodnam prædicatum per conditionem datam determinetur, adeoque eadem posita ponatur (§. 115 Ontol.), & quodnam eidem repugnet, consequenter sub ista condi-

conditione subiecto convenire nequeat (§. 310 Log.). Novit igitur Deus, quid sub data conditione futurum & non futurum esset.

Ostenditur etiam analyticè hoc modo. Nemo non in seipso experitur, se nosse multa, quæ sub conditione posita futura vel non futura essent, veluti quod discus stanneus liquefceret, si carbonibus candentibus imponeretur; quod herus irasceretur famulo, si videret eum noctu ex ædibus exeuntem, non clausis foribus; quod avulsis gemmis gravidis arbor florum ornata destitueretur tempore verno &c. Conditionatam hanc cognitionem esse realitatem aliquam animæ inexistentem, nemo non admittit (§. 5). Quamobrem cum realitates omnes, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ sint in gradu absolute summo (§. 70). Omnis quoque sub conditione data futuri vel non futuri cognitio eidem tribuenda, eaque per modum actus (§. 78). Novit itaque Deus, quid sub data conditione futurum vel non futurum esset.

Conditionata hac cognitio in nobis discursiva est, in Deo, quemadmodum reliqua, intuitiva (§. 104). Unde summi acuminis effectus est (§. 110), quo Deum prædium esse constat (§. 111), & sine ea cognitio Dei historica & philosophica, imo etiam mathematica aliqua ex parte deficeret: id quod tamen repugnat (§. 108). Ceterum ex hac propositione probari poterat, nosse Deum, quænam entel cuiusque intellectus limitati cognitio incerta, quænam probabilis, quænam intra opinionum limites coarctari, quænam erronea esse debeat, cum propositio præsens independenter ab hisce demonstratur, etsi ea in antea jam aliter fuerint demonstrata.

§. 156.

Deo omnia sunt præscibilia, non modo quæ contingunt in mundo materiali, verum etiam quæ in animabus accidunt, ipsa earundem libera decreta, præscitque omnia. Nos statum futurum in mundo materiali certo præscimus, si dependentiam futuri a præsentem certo scimus: præscimus autem probabiliter, si de hac nonnisi probabiliter constat. Ita Astronomus certo præscit eclipsin futuram: ex multitudine gemmarum gravidarum colligimus probabiliter pomorum nascendorum multitudinem. Quod ibi præscientia certa sit; hic nonnisi probabilis prævisio, non ex parte rei, sed ex parte cognoscentis est. In casu nimirum priori certo constat, nullum objectum id impediturum, quo minus causæ effectum consequantur: aut in posteriori non constat, an flores aut gemmæ ipsæ frigoris furore consumendæ, an insecta iisdem vel nascentibus adhuc pomis sint insidiatura, an causæ aliæ accidentales sint effecturæ, ne ad maturitatem pervenire queant poma. Quid horum contingere debeat, non minus determinatum est (§. 107 Cosmol.) & certum (§. 108 Cosmol.), ac futura eclipsis ejusque quantitas: defectui autem cognitionis debetur certæ præscientiæ defectus. Similiter si principia, quæ sunt alteri, nobis fuerint perspecta; quid in dato casu judicaturus sit prævidere licet, modo nulla causa accidentalis superveniat, quæ vel impediatur, quo minus mentem subeant principia, vel efficiatur, ut ob rationes quasdam mutetur iudicium: quod si

Præscibilitas ac præscientia omnium Deo vindicata.

enim prævideri nequit, utrum causa istiusmodi sit superventura, nec ne, *1.æv.lio* iudicii nonnisi probabilis est (§. 578 *Log.*). Quoniam id appetimus, quod nobis tanquam bonum quoad nos repræsentamus (§. 904 *Psychol. empir.*), & quamprimum id nobis distincte repræsentamus, idem volumus (§. 891 *Psychol. empir.*); ex iudicio prævisio prævidere quoque licet volitionis actum. Quod certa non sit prævisio, sed probabilis tantummodo ac conjecturalis, non rei, sed defectui cognoscentis tribuendum: id quod ex iis, quæ de legibus facultatis cognoscitivæ ac appetitivæ dicta sunt in Psychologia, aliisque in Rationali expositis haud difficulter demonstrari poterat, nisi in systemate præscibilitatem omnium in se (§. 232 & *seqq. part. I. Theol. nat.*) demonstrassemus. Quod actus præscientiæ tam eorum, quæ in mundo materiali, quam illorum, quæ in animabus hominum contingunt, sit realitas quædam, extra controversiam positum est (§. 5). Quoniam itaque realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70); ei quoque præscientia eorum, quæ in mundo materiali contingunt, & quæ in animabus accidunt, in gradu absolute summo tribuenda venit. Enimvero major præscientia concipi nequit, quam ubi ea extenditur ad omnia, quæ in mundo contingunt, quæque in animabus nostris accidunt, ipsa etiam libera earum decreta. Quamobrem Deus præscire debet omnia, quæ in mundo materiali contingunt, & quæ in animabus nostris accidunt, ipsa etiam libera earundem decreta, consequenter possibile est, ut a Deo præsciantur, etiamsi adhuc in statu meræ possibilitatis considerentur, ac ideo eidem præscibilia sunt (§. 231 *part. I. Theol. nat.*).

Ostenditur etiam hoc modo. Omnia, quæ in mundo materiali contingunt (§. 232 *part. I. Theol. nat.*), & in animabus accidunt (§. 234 *part. I. Theol. nat.*), ipsa etiam libera animæ decreta in se præscibilia sunt (§. 233 *part. I. Theol. nat.*): id quod independentem a principiis systematis ibidem demonstratum, hic sumi potest, consequenter talia sunt, ut ea præsciri non repugnet (§. 231 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque Deo scientia omnium singularium & universalium per eminentiam comperit (§. 154); omnia, quæ in mundo materiali contingunt, & in animabus nostris accidunt, ipsa etiam earum libera decreta Deo præscibilia sunt, consequenter ubi mundus & animæ existunt, ac quamprimum ea extitura certum est, actu a Deo præsciuntur.

Poterat quoque probari hoc modo. Cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit quam non sit (§. 70 *Ontol.*); omnia, quæ in mundo materiali contingunt & in animabus, ipsa etiam libera earundem decreta, rationem sufficientem habent, cur potius contingant, vel accidunt, quam non contingant, vel accidunt. Quamobrem quia Deo ratio sufficiens omnium penitus perspecta est (§. 140), per eandem vero intelligitur, cur
quid

quid potius sit, quam non sit (§. 56 *Ontol.*); Deo penitus perspectum esse debet, si hic mundus materialis existat & in eodem hæc existant animæ, hæc in illo contingere atque in hisce accidere debere, & hæc ab hisce decretum iri. Deo igitur omnia, quæ in mundo materiali contingunt & in animabus accidunt, ipsaque earum libera decreta præscibilia sunt (§. 231 *part. I. Theol. nat.*), consequenter præsupposita actualitate mundi & animarum in eodem existentium vel exiturarum tanquam certa, actu præsciuntur.

Cognitio omnis, quæ nobis probabilis, Deo certa est, utpote qui nihil probabiliter (§. 138), omnia certo cognoscit (§. 143). Quod nobis detur probabilis præscientia eorum, quæ in mundo materiali contingunt, in vulgus notum est: quod nec denegetur probabilis præscientia eorum, quæ in anima accidunt, imo ipsorum liberorum decretorum animæ, modo principiorum psychologicorum fuerimus gnari, tum ex semiotica morali, tum ex arte coniectandi aliorum mores suo loco patebit. Quamobrem Deo recte tribuitur horum omnium certa præscientia (§. 70) & ipsi omnia præscibilia esse debent, quamdiu in statu meræ possibilitatis considerantur. Nihil adeo circa demonstrationem analyticam desiderari potest. In scientiis versatus methodique peritus non ignorat, demonstrationibus analyticis deesse subinde eam evidentiam, quæ in syntheticis deprehenditur, est claritate sua assensum eliciat eorum, qui in illis sunt multum versati. Exemplo esse potest ipsa Mathematica, ubi plurima occurrunt, quæ per analysis eruta in dubium revocari nequeunt, ut in præbilitatis caucellos coarctari videantur. Demonstrationi autem analyticæ uberrimam lucem affundet quoad animam, eius præsertim libera decreta, tam semiotica moralis, quam ars coniectandi aliorum mores, ad quam utramque modo provocavimus.

§. 157.

Deus omnia præsentia tanquam præsentia cognoscit. Nos sensu cognoscimus ea, quæ præsentia sunt in mundo materiali, tanquam præsentia, & cogitationum nostrarum tanquam præsentium nobis intime conscii sumus, nec actum hujus cognitionis in numero realitatum esse, quæ animæ insunt, dubitari ullo modo potest (§. 5.). Quamobrem cum realitates omnes, quæ animæ nostræ insunt, Deo tribuendæ sint in gradu absolute summo (§. 70); cognitio quoque præsentium tanquam præsentium Deo tribuenda venit in gradu absolute summo. Enimvero major hæc cognitio concipi nequit, quam si simpliciter ad omnia præsentia extendatur, tam in mundo materiali, quam in animabus in eodem existentibus. Patet igitur, Deum cognoscere omnia præsentia tanquam præsentia.

Cur a priori ex iis, quæ Deo insunt, hic demonstrari nondum possit, quod præsentia tanquam præsentia cognoscit; ex modo intelligitur, quo præsentia a præteritis atque futuris distinguit (§. 99 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem demonstrationi analyticæ aliam hic jungeri non licet, quemadmodum fecimus in aliis anterioribus.

§. 158.

Sensus Deo non competunt nisi per eminentiam. Sensu percipimus objecta externa, quæ mutationem inducunt organis sensuosis qua talibus, convenienter huic mutationi (§. 67 *Psychol. empir.*). Enimvero si a diversis sensibilibus partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimatur, idea sensuæ distincta est (§. 127 *Psychol. rat.*); si a diversis sensibilibus partibus

*Præsentium
quæ
talium
cognitio
Deo
vin-
dicata.*

*Sensus
quatenus
Deo tri-
bui pos-
sint.*

bus iisdem fibrillis nerveis motus simul imprimitur, idea sensualis confusa est (§. 128 *Psychol. rat.*); si denique quid fibrillis nerveis motum imprimere non possit, plane non percipitur, si vero motus impressus sit nimis lentus, vix ac ne vix quidem obscure percipitur (§. 129 *Psychol. rat.*). Enimvero Deus omnia, quæ sunt in mundo materiali, prorsus distincte sibi repræsentat (§. 81), adeoque nihil confuse, ac multo minus obscure. Ipsi igitur sensus proprie sic dicti convenire nequeunt.

Jam sensu præsentia cognoscimus, quæ sunt in hoc mundo materiali: id quod per se patet. Quamobrem cum Deus omnia in eodem præsentia tanquam præsentia cognoscat (§. 157); actus ille cognitionis sensuum vicem supplet. Quoniam itaque per eminentiam inest, quod proprie loquendo inesse nequit, cujus tamen loco inest aliud quiddam, quod vicem ipsius supplet (§. 845 *Ontol.*); sensus Deo per eminentiam tribuendos esse patet.

Cur sensus Deo tribui nequeant proprie loquendo, patet etiam ex eo, quod sensus res confuse, atque obscure percipiuntur, imo multa prorsus percipi nequeant, quemadmodum patet per *demonstrata*, ac proinde idæ sensuales defectu laborent. Quare cum ipsi tribui non possint, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); sensus quoque proprie loquendo eidem convenire nequeunt. Qui sensum summe perfectum fingunt, aut contradictoria loquuntur, aut sensum per eminentiam talem cum sensu proprie sic dicto confundunt. Quod si quis sensum per eminentiam talem summe perfectum dicere velit, per nos id faciat: idem autem aliis esset verbis, quod in propositione præsentie terminis receptis enuntiatur.

§. 159.

Sensus per eminentiam Deo tribui denotant actum intellectus divini, quo omnia præsentia tanquam præsentia cognoscit. Patet hoc ex demonstratione præcedentis, ut adeo peculiari non sit opus. Poterat propositio præsens cum priori conjungi, quia per eandem demonstrationem utriusque veritas manifesta.

§. 160.

Visus & auditus per eminentiam Deo tribuendi. Quoniam visus & auditus in sensuum numero sunt (§. 68 *Psychol. empir.*); *visus etiam & auditus Deo per eminentiam tribui possunt* (§. 158). Quia visus & auditus inter sensus omnes præcipuus usus est; eorum peculiarem mentionem injicere voluimus, ne, cum hoc faciat Sacra Scriptura, ut ab hominibus quoque parum philosophis intelligatur, in errorem nocivum *Spinose* incidatur, quasi a Prophetis nihil singulare de Deo & eius attributis doceatur, sed quod vulgares tantummodo de ipso habuerint opiniones, ad quas eorum revelationes accommodatæ sint. Sæpius enim in Sacra Scriptura Deo tribuitur visus & auditus, & præsens propositio cum sequente magni momenti est in praxi morali.

§. 161.

Visus & auditus per eminentiam Deo tribui quid significet. *Visus in Deo denotat actum intellectus divini, quo res actu existentes quoad determinationes intrinsecas & mutuas ad se invicem relationes præsentis dato quovis momento cognoscit: Auditus vero denotat actum intellectus, quo dato quovis momento in mundo sensibili auditu perceptibilia cognoscit.* Sensus enim per eminentiam Deo tribui actum intellectus divini denotant, quo præsentia omnia tanquam præsentia cognoscit (§. 159). Quare cum & visus,

visus, & auditus in sensuum numero sint (§. 68 *Psychol. empir.*); si uterque per eminentiam Deo tribuitur (§. 160), nonnisi actum intellectus denotare potest, quo præsentia, adeoque actu existentia (§. 228 *part. I. Theol. nat.*), tanquam momento dato extra se actu existentia cognoscit. Enimvero nemo non novit, se visu cognoscere res extra se actu existentes quoad determinationes non minus intrinsecas, quæ dato momento insunt, quam mutuas relationes, quas ad se invicem habent; auditu vero percipere sonos, & quæ in eorum numero sunt, voces animantium ac voces hominum diversimode modificatas, seu loquentium sermones. Quamobrem si visus & auditus per eminentiam Deo tribuuntur, ille denotare debet actum intellectus divini, quo dato quovis momento res extra se actu existentes quoad determinationes intrinsecas præsentes, mutuasque, quas tunc habent, relationes, easque in universum omnes (§. 70), certo cognoscit; hic autem denotare debet actum intellectus divini, quo dato quovis momento, quicquid auditu perceptibile in mundo sensibili, cognoscit.

Patet hinc visum, per eminentiam Deo tributum, extendi etiam ad ea, quæ in se invisibilia sunt. E. gr. omnis substantia simplex, veluti anima nostra, invisibilis est per essentiam & naturam suam. Unde nemo hominum visu percipit cogitationes alterius, sed eas demum ex actionibus externis visu perceptis ratiocinando coniectat. At Deus etiam videt omnes nostras cogitationes. Etenim inter res actu existentes sunt etiam animæ nostræ, quarum ideæ dantur in intellectu divino (§. 97), & quas Deus quoad essentiam, attributa & modificationes omnes possibiles quam distinctissime atque simul cognoscit (§. 99). Quamobrem cum is præsentia omnia tanquam præsentia cognoscat (§. 157); animarum quoque cogitationes præsentes tanquam præsentes cognoscere debet. Unde cum nos præsentia a nobis diversa, quatenus enti existenti actu insunt, non aliter quam visu percipere valeamus, Deo autem sensus per eminentiam tribuatur, quatenus actu intellectus præsentia tanquam præsentia cognoscit (§. 159), quin visus per eminentiam ipsi tributus ad nostras quoque cogitationes præsentes extendendus sit dubitari nequit. Acutiores facile perspiciant, ex principiis a nobis stabilitis multa particularia ut de sensu omni in genere; ita quoque de visu in specie per eminentiam Deo tribuendo deduci posse: sed nostrum jam non est theoriæ sensuum per eminentiam Deo tribuendorum consummare. Sufficit proposuisse principia facienda, unde cetera facili negotio derivantur. Omnis sensus in se spectatus necessario defectum cognitionis involvit; ab eodem vero liberatus degenerat in actum intellectus sensu nobiliorem, qui ejus vicem in eo etiam casu supplet, quo in nobis deficit.

§. 162.

Organa sensoria ne per eminentiam quidem Deo tribui possunt. Sensus Deo per eminentiam tribuuntur, quatenus actu intellectus præsentia tanquam præsentia cognoscit (§. 159): qui cum rationem sufficientem habeat in iis, quæ Deo insunt (§. 70 *Ontol.*), per hanc vero intelligitur; cur eidem conveniat (§. 56 *Ontol.*); aliud quid præterea in Deo non requiritur, per quod intelligibili modo explicetur, cur actus ille insit, & cur talis potius sit, quam alius. Quoniam itaque in nobis actus sensuum præter rationes, quas in anima agnoscunt (§. 63 *Psychol. rat.*), vi ipsius essentia ejusdem explicabiles sunt per mutationes in organo sensorio contingentes, cur scilicet jam animæ insint & cur tales præcise sint (§. 66. 85 *Psychol.*)

*Organa
sensoria
Deo per
eminentiam
tribui
nequeunt.*

cbol. empir. & §. 78 Psychol. rat.); nihil in Deo supponi necesse est, quod vicem organi sensorii, proprie loquendo eidem minime tribuendi (§. 40), supplet. Quamobrem cum per eminentiam enti cuidam tribui nequeat, quod proprie loquendo non inexistens sui tamen loco aliud quidpiam in eodem non agnoscit vicem ejus supplens (§. 845 *Ontol.*); nec organum sensorium per eminentiam tribui Deo potest.

In systemate influxus physici vis ex corpore in animam transiens eam determinat, ut legem sensationum observet (§. 569 *Psychol. rat.*), atque adeo anima opus habet organis sensorii, ut eo sentiat modo, non alio. Enimvero Deus cum sit impassibilis (§. 75), nullo opus habet organo sensorio, quemadmodum anima nostra: id quod etiam ex eo intelligitur, quod nullum possibile sit corpus, cui Deus tanquam anima uniri possit (§. 158 *part. I. Theol. nat.*). In systemate harmoniz præstabilitæ, in qua anima propius accedit ad naturam divinam, quam in quocunque alio, eadem vi sibi propria producit omnes sensationes (§. 613 *Psychol. rat.*), eodem, quo tunc, modo consecuturas, etiam si corpus non existeret (§. 614 *Psychol. rat.*). Quamobrem nec ipsa opus habet organis sensorii, ut sentiat. Unde tanto clarius patet, sensum per eminentiam non supponere aliquid, quod vicem organi sensorii suppleat, consequenter nec per eminentiam organum sensorium tribui posse Deo.

§. 163.

Quo sensu organa sensoria tribuantur Deo.

Deo organa sensoria tribui nequeunt nisi metaphorice, quatenus scilicet actus intellectus divini præsentia tanquam præsentia cognoscendi possibilis. Ex enim organa sensoria nec in sensu proprio (§. 40), nec per eminentiam Deo tribui possunt (§. 162). Quod si ergo eidem tribuenda, id fieri nequit nisi in sensu alieno ob quandam similitudinem ejus, quod Deo inest, atque organorum sensoriorum. Quamobrem cum metaphora sit, qua vocabula a propria significatione ob similitudinem transferuntur in alienam; organa sensoria Deo tribui nequeunt nisi metaphorice. *Quod erat animum.*

Enimvero in nobis sensatio non videtur possibilis sine organo sensorio (§. 85 *Psychol. empir.*), non modo in systemate influxus physici (§. 569 *Psychol. rat.*), verum in omni etiam systemate alio de commercio inter mentem atque corpus intercedente (§. 537 *Psychol. rat.*). Quamobrem cum per ea, quæ Deo insunt, sensus per eminentiam in Deo possibilis sit (§. 158); eatenus ob similitudinem quandam, sive metaphorice Deo tribui potest organon aliquod sensorium, quatenus sensus per eminentiam in Deo possibilis. Consistit autem sensus per eminentiam in actu intellectus, quo præsentia tanquam præsentia cognoscit (§. 159). Ergo organa sensoria Deo metaphorice tribui possunt, quatenus actus intellectus divini possibilis, quo præsentia tanquam præsentia cognoscit.

Quod si existimes, id, per quod sensus per eminentiam in Deo concipitur possibilis, suppleri vicem organi, adeoque repræsentare organum sensorium per eminentiam; multum falleris. Etenim mutatio in organo, per quam mechanice explicari potest actus quilibet sensationis, non est ratio sufficiens eiusdem in ipsa anima, utpote quæ in omni systemate explicandi commercium inter animam atque corpus vi prædita esse intelligitur, quo rerum materialium ideas, adeoque & sensationes producit; id mutatio in organo tantummodo fundamentum limitationis continet (§. 547 *Psychol. rat.*) & in ipso systemate influxus physici non nisi in limitationem influit (§. 569 *Psychol. rat.*). In Deo, ente prorsus illimitato (§. 16), nulla re opus est, per quam limitatio determinetur, consequenter nihil quoque in eodem datur, quod organo sensorio responderet.

§. 164.

§. 164.

Oculus Deo tribui nequit nisi metaphorice, ad denotandam possibilitatem actus illius intellectus divini, quo res actu existentes quoad determinaciones intrinsecas & mutuas ad se invicem relationes præsentis dato quovis momento cognoscit. Etenim oculus tanquam organum visus (§. 69 *Psychol. empir.*) organum sensorium est (§. 66 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum organa sensoria Deo tribui nequeant nisi metaphorice (§. 163); nec oculus eidem nisi metaphorice tribui potest.

Oculus
quo sensu
Deo tri-
buatur.

Enimvero organum sensorium Deo metaphorice tribuitur, quatenus actus intellectus divini præsentia tanquam præsentia cognoscendi possibilis (§. 163), in quo sensus per eminentiam Deo competens consistit (§. 159). Quamobrem cum visus per eminentiam Deo tribuitur denotet actum intellectus divini, quo res actu existentes quoad determinaciones intrinsecas & mutuas ad se invicem relationes præsentis dato quovis momento cognoscuntur (§. 161); oculus metaphorice Deo tribuendus per demonstrata, non tribui potest nisi ad denotandam actus illius intellectus divini possibilitatem.

Conveniant hæc cum iis, quæ de hieroglyphica visus per eminentiam Deo tribuiti tanquam attributi divini repræsentatione docuimus (not. §. 91 *part. I. Theol. nat.*), & de significatione, quo membra corporis humani Deo metaphorice in Sacra Scriptura tribuuntur, demonstravimus (§. 103 *part. I. Theol. nat.*).

§. 165.

Auris Deo tribui nequit nisi metaphorice, ad denotandam possibilitatem actus intellectus divini, quo dato quovis momento auditu perceptibilia cognoscit. Auris nimirum, auditus organum (§. 70 *Psychol. empir.*), in numero organorum sensoriorum est (§. 66 *Psychol. empir.*). At organa sensoria Deo tribui nequeunt nisi metaphorice (§. 163). Quare nec auris eidem nisi metaphorice tribui potest.

Auris
quo sensu
Deo tri-
buatur.

Organum sensorium Deo metaphorice tribuitur, quatenus actus intellectus divini præsentia tanquam præsentia cognoscendi possibilis (§. 163), in quo sensus per eminentiam eidem tribuendus consistit (§. 159). Quoniam itaque auditus, per eminentiam Deo tribuitur (§. 160), denotat actum intellectus, quo dato quovis momento in mundo sensibili auditu perceptibilia cognoscit (§. 161); auris, metaphorice eidem tribuenda per demonstrata, non tribui potest nisi ad denotandam actus huius possibilitatem.

Equidem metaphorarum explicatio ad artem oratoriam specialem pertinet; & in philosophia reali, cuius utique pars est Theologia naturalis, rerum demonstrantur prædicata propria, non metaphorica. Enimvero singularis ratio est, cur in Theologia naturali liceat, quod censuram meretur in disciplinis ceteris. Etenim in Sacra Scriptura Deo tribuuntur, quemadmodum alia organa corporis humani, ita etiam sensoria, imprimis oculus atque auris. Quamobrem cum philosophi, qui Christiani nomen proficere, sit defendere auctoritatem ipsius contra hostes, ne in noxiam spinose incidat errorem, quasi Deus sese accommodaverit ad erroneas eorum opiniones, quibus facta est revelatio, & manducare ad revelationem, monstrando consensum eius cum ratione quoad articulos mixtos; fieri non potest, quin metaphorice quoque prædicata explicet, & ad consensum cum ratione reducat.

Wolffii Theol. Nat. Part. II.

L

§. 166.

Præteritorum recordatio Deo vindicata.

Deus omnia præterita tanquam præterita cognoscit, seu omnium præteritorum recordatur. Nos præterita cognoscimus, quæ sensu præsentia percipimus, & cogitationes nostras præteritas tanquam præteritas cognoscimus, quarum tanquam præsentium nobis fuimus consci: id quod nemo non in seipso experitur (§. 91 *Psychol. empir.*). Nec est, qui dubitet actum hunc facultatis cognoscitivæ in realitatum numerum referre, quæ animæ nostræ insunt (§. 5). Quoniam itaque Deo tribuendæ sunt realitates omnes, quæ animæ nostræ insunt, in gradu absolute summo (§. 70); cognitio quoque præteritorum tanquam præteritorum, quæ tanquam præsentia cognovit, eidem in gradu absolute summo tribuenda. Enimvero major hujus cognitionis gradus concipi nequit, quam si ens intelligens omnia præterita tanquam præterita cognoscit, quæ unquam tanquam præsentia cognovit. Quamobrem Deus præterita cognoscere debet, quæ tanquam præsentia cognovit. Cum itaque simpliciter præsentia omnia tanquam præsentia cognoscat (§. 157); præterita quoque omnia tanquam præterita sine ulla restrictione cognoscere debet, consequenter cum recordatio de Deo dicta denotet præteritorum cognitionem (§. 238 *part. I. Theol. nat.*), præteritorum omnium recordatur.

Ostendi etiam potest hoc modo. Vis repræsentativa universi animæ tendit non modo ad repræsentandum universum quoad statum præsentem, verum etiam ad idem repræsentandum quoad status præteritos (§. 183 *Psychol. rat.*). Quamobrem cum Deo competat vis repræsentativa mundi prorsus illimitata (§. 71); eadem etiam in Deo totum universum non modo quoad statum præsentem, verum etiam quoad omnem præteritum repræsentari debet (§. 78). Enimvero Deus eorum, quæ sibi repræsentat conscius (§. 86), statum præsentem tanquam præsentem cognoscit (§. 157). Omnes igitur status præteritos tanquam præteritos, seu, cum quilibet status involvat omnia, quæ coexistere, sive aliquando simul præsentia fuisse, præterita omnia tanquam præterita cognoscit.

Demonstratur etiam hoc modo. Deus omnia in hoc universo sibi simul repræsentat (§. 80) eorundemque sibi conscius est (§. 86). Quamobrem cum præsens sit, quicquid existit; præteritum, quod aliquando extitit, nunc vero amplius non existit (§. 228 *part. I. Theol. nat.*); omnia & præsentia, & præterita sibi simul repræsentat, eorundemque sibi conscius est. Quoniam itaque præsentia omnia tanquam præsentia cognoscit (§. 157); quin omnia quoque præterita, utpote in eadem serie rerum anteriora, tanquam præterita cognoscat, dubitari nequit.

Modum, quo Deus præterita tanquam præterita cognoscit, jam definivimus in systemate (§. 940 *part. I. Theol. nat.*). Tertia autem demonstratione etiam evincitur, Deum omnia adhuc futura tanquam adhuc futura cognoscere. Ceterum notandum est ad universum non modo pertinere mundum materiale, sed ipsas etiam animas, corporibus ad eundem pertinentibus unitas.

§. 167.

Deo non competit imaginatio nisi per eminentiam. Ecce enim actus imaginationis æquipollent ideis sensualibus debilioribus (§. 98 *Psychol. empir.*), consequenter cum idea sensualis debilior sit, quæ minorem claritatis gradum habet (§. 75 *Psychol. empir.*), idea autem sensualis clarior sit, si motus nervis sensoriis impressus celerior est (§. 125 *Psychol. rat.*); ubi vi imaginationis idea rei sensibilis producitur (§. 92 *Psychol. empir.*), perinde est, ac si ea præsens in organon sensorium agens in nervis sensoriis motum minus celerem produceret. Enimvero si sensibilia præsentia in organon sensorium agunt, ideæ sensuales parum distinctæ sunt, maxima ex parte confusæ atque obscuræ (§. 127 *Psychol. empir.*). Quamobrem vi imaginationis absentia non prorsus distincte, sed maxima ex parte confuse atque obscure repræsentantur. Quare cum Deus distincte prorsus sibi repræsentet omnia (§. 81), adeoque nihil confuse, multo minus prorsus obscure; Deo imaginatio proprie sic dicta convenire nequit.

Vi imaginationis producuntur perceptiones rerum absentium (§. 92 *Psychol. empir.*), adeoque præteritarum & futurarum, quatenus eas prævidere nobis datum (§. 228 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque Deus vi intellectus sui omnia possibilia singularia distincte ac simul sibi repræsentat (§. 115); intellectus ejus imaginationis, quæ in sensu proprio eidem competere nequit, vicem supplet. Quamobrem cum per eminentiam insit, quod proprie loquendo inesse nequit, cujus tamen loco inest aliud quidpiam, quod vicem ipsius supplet (§. 845 *Ontol.*); imaginatio Deo per eminentiam tribui potest.

Propositio hæc in eorum numerum referenda, quæ docent, quomodo de Deo loqui liceat humano more, salva tamen veritate, ita ut consensus conservetur inter philosophum & eum, qui veritatem philosophicam capere nequit, ne rectitudo actionum, in quam ardua de Deo doctrina influit, aliquem patiatur defectum.

§. 168.

Deo facultas cognoscitiva inferior nonnisi per eminentiam tribui potest. Etenim facultas cognoscitiva inferior ab omni prorsus limitatione liberata abit in intellectum divinum (§. 121). Quamobrem ea Deo proprie loquendo tribui nequit, sed ejus vicem supplet ipse intellectus divinus. Cum itaque eidem per eminentiam tribui possit, quod proprie loquendo non inest, cujus tamen loco inest aliud quidpiam, quod ejus vicem supplet (§. 845 *Ontol.*); facultas cognoscitiva inferior Deo tribui potest nonnisi per eminentiam.

Constat vel ex demonstratione superiori (§. 121), facultatem cognoscendi inferiorem sensum atque imaginationem comprehendere; unde patet hoc modo facillime demonstrari, quod sensus & imaginatio Deo nonnisi per eminentiam competat.

§. 169.

Deo memoria nonnisi per eminentiam tribui potest. Nos memoriam habemus, quatenus ideas reproductas recognoscere valeamus (§. 175 *Psychol. empir.*),

L 2

consc-

Memoria per eminentiam

riâ Deo
vindica-
ta.

consequenter quatenus nobis conscii sumus, nos jam antea eas habuisse (§. 173 *Psychol. empir.*): Quoniam Deus omnia sibi simul in eodem mundo repræsentat (§. 80), per ipsam essentiam suam (§. 84), eorumque omnium sibi conscius est (§. 86); nec reproductione, nec recognitione idearum reproductarum, quemadmodum nos, opus habet. Memoria igitur proprie loquendo eidem tribui nequit.

Cognoscit tamen præterita omnia tanquam præterita (§. 166) & præsentia omnia tanquam præsentia (§. 157). Quamobrem cum præsentia sint, quæ existunt, præterita vero, quæ aliquando extiterunt, nunc vero amplius non existunt (§. 228 *part. I. Theol. nat.*); Deus utique cognoscit, quæ in hoc universo nunc existunt, & quæ antea extiterunt, nunc vero amplius non existunt. Et quoniam sui ipsius sibi conscius (§. 86); ignorare nequit, quod quæ nunc amplius non existunt, tanquam existentia cognoverit, consequenter actus hujus cognitionis memoriæ vicem supplet. Unde porro colligitur, Deo memoriam per eminentiam tribui posse (§. 845 *Ontol.*).

Ideæ rerum omnium, quæ pertinent ad hoc universum, vi simultaneæ atque absolute necessariæ mundorum omnium possibilitium repræsentationis (§. 82. 83), semper sunt in Deo, qui omnia singularia, quæ in qualibet rerum serie, adeoque etiam in ea, quæ existit, locum habent, in seipso videt (§. 105), earumque is sibi conscius est (§. 86). Atque adeo ipsi omnia semper præsentia sunt, sive existant, sive extiterint, sive adhuc extitura sint, præsentia tamen a præteritis atque futuris continuo distinguuntur, quatenus præsentia tanquam præsentia (§. 157), præterita tanquam præterita (§. 166) & futura tanquam adhuc futura semper cognoscit (§. 156). Non igitur opus habet memoria, & hoc tamen non obstant ipsi tribui debent, quæ de memoria omnium periclitissima prædicari poterant. Cum enim memoriæ sit idearum reproductarum cognoscere (§. 173 *Psychol. empir.*), adeoque conscius esse, quod, quæ nunc reproductur, eas jam antea habuerimus (§. 173 *Psychol. empir.*); memoria foret ei absolute summa, qui omnium præteritorum idearum reproducere valeret, ac præterea cognosceret, quod ea omnia, quæ repræsentant, ab initio rerum itaquam præsentia cognovisset. Non nego memoriam absolute summam, si distincte concipiatur, supponere quæ singuntur, & ubi a fictionibus recesseris, recidere in memoriam per eminentiam talem, quæ Deo in propositione præsentis vindicatur: sed hoc ipsum veritatem propositionis præsentis confirmat. Si enim notio memoriæ absolute summæ esset realis, nec quicquam fictitium involveret; Deo sensu proprio memoria tribui posset (§. 70). Hinc simul intelligitur, per indirectum demonstrari, quod Deo non competat memoria nisi per eminentiam, si sumatur ipsi competere memoriam in gradu absolute summo, supposita ejus notione tanquam reali. Inferunt enim, quæ Deo competere osequuntur, sicque latens contradictio in apicrum producitur.

§. 170.

Oblivio
cur in
Deum
non ca-
dat.

Oblivio in Deum minime cadit, seu Deus rei nullius oblivisci potest. Et enim cum oblivio sit impotentia idearum reproductarum, consequenter res, per eas repræsentatas, recognoscendi (§. 215 *Psychol. empir.*); sine defectu aliquo facultatis cognoscitivæ concipi nequit. Enimvero Deo tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37). Ergo nec ipsi tribui potest oblivio, consequenter impossibile, ut rei ullius obliviscatur.

Offenditur etiam hoc modo per indirectum. Ponamus, si fieri potest, Deum

Deum rei cuiusdam oblivisci. Quoniam rei obliti sumus, cuius ideam recognoscere non valemus (§. 215 *Psychol. empir.*), consequenter si conscii non sumus, quod eam jam antea habuerimus (§. 173 *Psychol. empir.*), atque adeo rem eadem repræsentatam aliquando tanquam præsentem perceperimus; fieri potest, ut Deus præterita aliqua tanquam præterita cognoscere nequeat. Enimvero Deus præterita omnia tanquam præterita semper cognoscit (§. 166). Ergo rei nullius oblivio in ipsum cadit.

Nimirum quemadmodum in nobis oblivio infert defectum memoriæ proprie sic dictæ, quippe quæ in recognitione idearum reproductarum consistit (§. 175 *Psychol. empir.*); ita in Deo ponit defectum memoriæ per eminentiam talis, quippe quæ propter cognitionem præteritorum omnium tanquam præteritorum eidem tribuenda venit (§. 169). Quoniam itaque memoriæ per eminentiam tali repugnat; eidem nec simpliciter, nec per eminentiam tribui potest (§. 28 *Ontol.*).

§. 171.

Reminiscentia Deo nullo modo tribui potest. Reminiscentia est perceptio-
num præteritarum mediata reproductio & recognitio (§. 230 *Psychol. empir.*), quando scilicet ideam rei cum re præsentæ perceptæ reproducere non possumus, vel etiam ideam rei antea perceptæ reproductam recognoscere non valemus; sed ejus ope reproducimus ideas rerum aliarum simul perceptarum, & harum demum subsidio ideam illam, quam reproducere non poteramus, reproducimus, vel quam recognoscere non poteramus, recognoscimus (§. 229 *Psychol. empir.*). Involvit adeo necessario successionem, nec sine ea intelligi potest, cumque facultas reproducendi ideas imaginatio (§. 92 *Psychol. empir.*), facultas vero reproductas recognoscendi memoria sit (§. 175 *Psychol. empir.*); defectum quandam imaginationis atque memoriæ supponit. Quoniam itaque in Deo nulla datur statuum successio (§. 48), nec ei tribui possunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); reminiscencia quoque sensu proprio eidem convenire nequit.

*Reminiscentia
cur Deo
repugnet.*

Et quia Deo competit imaginatio per eminentiam (§. 167) eique tribui potest memoria per eminentiam (§. 169), quarum illa reproductio-
nis idearum omnium præteritarum, hæc recognitionis earundem vicem supplet (§. 845 *Ontol.*); nihil in Deo ne fingi quidem potest, quod vicem reminiscencie suppleat. Quamobrem nec reminiscencia per eminentiam eidem tribui potest (§. cit.).

Unde cum nec sensu proprio, nec per eminentiam eidem convenire possit *per demonstrata*; quin nullo modo tribui queat, dubitari nequit.

Nimirum si quis fingere velit reminiscenciam per eminentiam talem, ea recidit in imaginationem & memoriam eminentialem. Etenim imaginatio per eminentiam talis supplet vicem omnis reproductio-
nis idearum, & memoria per eminentiam talis vicem sustinet omnis recognitionis idearum, consequenter quicquid reminiscencie per eminentiam tali tribui poterat, in imaginatione ac memoria eminentiali jam continetur. Repugnat reminiscencia, simpliciter intellectui divino, propterea quod sine defectu concipi nequit eius, quod in nobis limitatum est. Monui alius (§. 230 *Psychol. empir.*), reminiscenciam subinde etiam dici recordationem. Quamobrem cum Deo tribuimus recordationem omnium præteritorum (§. 166); eidem quoque reminiscencia denegari non posse videtur. Enimvero facili-

cilis est responso. Nos in *systemate* (§. 138 *part. I. Theol. nat.*) vocabulo recordationis quoad Deum proprium tribuimus significatum, qui a significato remissionis prorsus diversus est (§. 230 *Psychol. empir.*). Et in isto proprio significato, non vero quatenus recordatio spectari possit tanquam synonymon remissionis (§. 330 *2^{g.}*), demonstravimus Deum omnium præteritorum recordari: nil igitur obstat, quo minus remissionem ei prorsus repugnare hic demonstremus. Nullam enim hic adesse contradictionem nemo non videt, qui novit, quid sit contradictio (§. 30 *Ontol.*). Ceterum cum remissionem Deo nullo tribui possit modo, de eadem nihil diximus in *systemate*. Quodam vero præsens institutum postulat, ut differentia omnis inter Deum atque animam vestram intercedens exponatur & de ea hic loci silentium non erat.

§. 172.

Quomodo notio facultatis cognoscitivæ inferioris refuset.

Si actus intellectus divini quoad representationem singularium limitatur; facultas cognoscitiva inferior prodit. Intellectu divino omnia singularia distincte atque simul repræsentantur (§. 115). Quodsi ergo actus hic intellectus divini limitari debet, limitandum est cum objectum, tum modus repræsentandi objectum (§. 826 *Ontol.*). Si objectum limitetur, repræsentatio restringenda ad quædam tantummodo singularia: si vero modus repræsentandi objectum, repræsentatio distincta abire debet partim in confusam, partim in obscuram (§. 31. 32. 38. 39 *Psychol. empir.*) & simultanea in successivam (§. 569 *Ontol.*). Quare si singularia quædam præsentia ex parte distincte, maxima ex parte confuse ac obscure repræsentari ponantur; sensus procedunt (§. 67 *Psychol. empir.* & §. 125 *ac seqq. Psychol. rat.*), utpote vi limitationis pauca admodum objecta simul ac distincte repræsentare valentes (§. 257 *Psychol. rat.*). Si eodem modo singularia absentia repræsentari sumamus, & repræsentata præterita recognosci supponamus; imaginatio (§. 92 *Psychol. empir.*) ac memoria resultat (§. 175 *Psychol. empir.*). Enimvero cum facultas cognoscendi inferior ea dicatur, qua ideas & notiones obscuras atque confusas nobis comparamus (§. 54 *Psychol. empir.*); ad eam sensus, imaginatio & memoria referri solent. Patet itaque facultatem cognoscitivam inferiorem prodire, si actus intellectus divini quoad representationem singularium limitetur.

Hinc mirum non est, quod notio intellectus divini contraria ratione prodeat, si facultatem cognoscitivam inferiorem, cum qualis in animabus hominum, tum qualis in animabus brutorum deprehenditur, ab omni prorsus limitatione libera (§. 121). Cumque realitates, quæ rebus suis insunt, non nascantur nisi realitatem, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91. 94 *ac seqq.*); nec porro mirari debemus, quod actus intellectus divini quoad representationem singularium limitatione nascantur sensus, imaginatio atque memoria animabus hominum & brutorum convenientes. Quodsi originem idearum sensuum, imaginationis atque memorie in Deo & ex Deo probe perpendas; plurimum lucis affundetur antea demonstratis de sensu, imaginatione ac memoria, Deo non nisi per eminentiam tribuendis & clarius intelligitur, cur intellectus in ipso suppleat vicem sensuum, imaginationis ac memorie. Si quando eruditi missa vanitate, cui nimium litant, in veritate detecta intelligenda & nondum detecta investiganda industriam suam magis exercitari, quam in censendis illis, quæ non satis intelligunt, aut reprehendendis aliis haud raro se melioribus, mundum intelligibilem propius intuebantur, & sensibilis ex eo ortum clarior ac distinctior percipiant, quam nunc datur; spes superest fore, ut tandem creaturarum idem ex Dei attributis tanquam primis possibilibus a priori deducantur & philosophia scientiæ perfectæ formam induat. Non tamen prorsus impossibile est, ut ea, quam in Psychologia rationali & altera hac Theologiæ naturalis parte, orbi affudimus, luce usque scientiæ hujus specimen aliquod

aliquod in Psychologia edant, ad ulteriora omnino profuturum. Sed sublimior hæc philosophia venturis seculis reservatur.

§. 173.

Per principium contradictionis & rationis sufficientis ideæ rerum omnium in intellectu divino determinantur. Etenim si possibilia primitiva secunda sive a primis orta juxta principium contradictionis combinentur; essentiæ entium limitatorum (§. 94), & vi principii rationis sufficientis eorundem attributa una cum modis quoad potentiam & modorum ordine atque dependentia illorum a se invicem quoad modificationem (§. 95), seu ideæ animarum omnium tam hominum, quam brutorum & singulorum elementorum rerum materialium resultant (§. 97). Quodsi porro elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinentur; omnia non modo corpora possibilia, verum etiam omnes mundi possibiles resultant, ac ubi porro vi ejusdem principii corporibus in eadem serie existentibus jungantur animæ, in unaqualibet prodeunt homines ac bruta, quotquot in eadem existere possunt, quoad scilicet ideæ (§. 100). Quoniam itaque realitates, quæ Deo insunt, sunt prima possibilia (§. 87), & primitiva secunda seu a primis orta nascuntur realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91), Deus vero semetipsum & omnia, quæ ipsi insunt, quam distinctissime unico actu cognoscit (§. 89); per hanc ipsam sui cognitionem vi principii contradictionis & rationis sufficientis ponuntur in intellectu divino ideæ rerum omnium, seu, quod perinde est, per utrumque istud principium ideæ rerum omnium in intellectu divino determinantur.

Principia idearum in intellectu divino.

Unde patet per principium contradictionis & rationis sufficientis explicari omnes ideæ, cumque in ideis divinis contineatur, quicquid cognitum possibile, rerum omnium cognitionem a duobus istis principiis pendere. Et hæc quidem de causa in philosophia prima duo hæc principia prima cognitionis posuimus tanquam fundamentum, cui notiones transcendentes superstruæ. Patet etiam, cur intellectus naturæ utrumque conveniat, quemadmodum ibidem jam observavimus (§. 27. 74. *Obsol.*), cum ipse intellectus divinus in producendis rerum omnium ideis non aliis utatur principiis, quam contradictionis ac rationis sufficientis. Quodsi quis ex superioribus ad animum revocet, quomodo ope horum principiorum prodeant ideæ rerum in intellectu divino; is genuinum epruendæ usum facile perspiciet. Constat vero simul, quantum a vero abint, qui sibi persuadent, principium contradictionis unicum esse principium generale, & principium rationis sufficientis rejiciunt. Nobis hic potissimum propositum est ostendere, præter hæc principia generalia non requiri alia, sed ea omni cognitioni sufficere; neque enim hoc evidenter patere potest, quam ubi intelligitur, ea ideis omnibus, quæ in intellectu divino insunt, sufficere. Multa hic specialia annotari poterant, sed quæ facile animadvertet, qui non modo in ceteris Metaphysicæ partibus, verum etiam in Theologia naturali a nobis demonstrata animo comprehenderit. Sufficit igitur excitasse attentionem, qua opus est, ut animadvertantur.

§. 174.

Per Deum omnia possibilia sunt, nec eo sublato quicquam possibile. Etenim possibilia primitiva prima, quæ nec aliorum combinatione resultant, nec alia se priora supponunt (§. 85), sunt realitates, quæ Deo insunt (§. 87); & possibilia primitiva secunda, quæ aliorum quidem combinatione non resultant, alia tamen se priora supponunt (§. 85), nascuntur realitatum, quæ

Possibilitates rerum omnium a Deo.

quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91). Non igitur dantur possibilia primitiva prima atque secunda, quam quia Deo hæ insunt realitates, atque hæ ipsæ realitates in se illimitatæ (§. 88), diverso modo limitari possunt. Jam possibilia primitiva secunda seu a primis orta combinari possunt, quatenus non repugnat plura simul eidem subjecto inesse (§. 28 *Ontol.*), consequenter vi principii contradictionis (§. 29 *Ontol.*). Quamobrem cum possibilium primitivorum secundorum juxta principium contradictionis facta combinatione essentiarum entium limitatorum resultent (§. 94), & per essentiam ens possibile sit (§. 153 *Ontol.*); non alia entia limitata possibilia sunt, quam quæ per limitationem realitatum Deo inexistentium resultant, consequenter nullum ens possibile intelligitur, nisi quia Deo hæ insunt realitates. Et quia juxta principium contradictionis facta possibilium primitivorum secundorum combinatione, vi principii rationis sufficientis attributa entium limitatorum una cum modis quoad potentiam & modorum ordine atque dependentia entis limitati unius quoad modificationem suam ab aliis resultant (§. 95); attributa quoque rerum & modificationes, earundemque mutue dependentiæ a se invicem possibilia non forent, nisi hæ Deo inessent realitates. Denique cum possibilium primitivorum secundorum combinatione juxta principium contradictionis facta nascentur ideæ animarum omnium tam hominum, quam brutorum, & singulorum elementorum rerum materialium vi principii rationis sufficientis (§. 97), & facta ulterius vi hujus posterioris principii combinatione omnium elementorum, omnia non modo corpora possibilia, verum etiam omnes mundi possibiles resultent, imo junctis corporibus in eadem serie existentibus animabus vi ejusdem principii in unaqualibet etiam serie prodeant homines atque bruta, quotquot in eadem naturaliter existere possunt, quoad ideæ eorundem (§. 100), possibilia autem primitiva secunda non sunt possibilia, nisi quia Deo hæ insunt realitates *per demonstrata*; evidens est, nihil omnino intelligi possibile, nisi quia Deo insunt hæ realitates, consequenter per Deum possibilia sunt omnia. *Quod erat unum.*

Enimvero præter realitates, quæ Deo insunt, non dantur aliæ, quæ non insunt (§. 93), consequenter cum realitates Deo inexistentes sint illimitatæ (§. 16), sublato Deo tolluntur omnes realitates illimitatæ, adeoque omnia possibilia prima (§. 88). Quamobrem cum possibilia primitiva secunda supponant prima, & secundorum combinatione nascentur derivativa & derivativorum combinatione tandem ulteriora (§. 85); sublato Deo omnia tandem tolluntur possibilia, consequenter nihil amplius possibile. *Quod erat secundum.*

Forſan non deerunt, qui mirabuntur, sublato Deo nihil intelligi possibile, cum tamen in disciplinis ea, quæ de rebus finitis demonstrantur, non suppositis divinis attributis demonstrantur. Sed hi erunt, qui primæ demonstrandi principia non satis perpendunt. Quod enim hoc faceret, utique constaret, inesse iis, quæ a posteriori sumuntur, ac ideo tanquam possibilia admittuntur, quia eadem actu dati observamus (§. 170 *Ontol.*). Sane de corpore

corpore humano ratiocinaturus somit, quæ de ejus structura per anatomiam innescens. Visionem explicaturus somit structuram oculi. Et ipse Geometra eatenus somit tanquam possibile, quod corporibus extensionem competere observat. Nonnam igitur analysin notionum perfectam instituis, sed semper acquiescimus in nonnullis, quæ confuse perceptæ vi experientiarum tanquam possibilia admittimus. Quodsi vero perfectam analysin institueret, ea semper in attributis divinis tanquam primis possibilibus terminaretur, quorum distincte intellectuum possibilitas pateret per principium contradictionis, quatenus scilicet, nullam contradictionem in eis involvi videremus: quemadmodum intelligitur per ea, quæ de possibilitate realitatum in gradu absolute summo supra diximus (§. 33). Forsan nec deerunt alii, qui existimaturi sunt, haud rectius Atheos erroris sui redargui posse quam per propositionem præsentem. Verum enimvero hi erunt, qui non perpendunt perfectam notionem analysin nondum esse in potestate nostra. Etsi enim semper ostendi possit, summi quidam tanquam possibilia, quæ nonnulli experientiarum fide admittuntur, adeoque ideo, quod ea esse observamus: cum tamen certum sit, quidam possibilia tanquam prima admittenda esse, nec dari posse progressum in infinitum, quamvis sine illa possibilia prima, Atheo difficulter persuaseris, anequam de existentia Dei convictus certam ejus habuerit cognitionem. Imo si vel maxime ipsum convinceris, quæ tanquam prima somit, non esse prima, sed analysin ulterius continuationem, antequam ad prima perveniaris: quamdiu analysin perfecta in potestate non est, haud facile ipsi persuaseris, prima possibilia, in quibus terminanda analysin, esse attributa divina. Sufficit adeo cognoscere, quod Atheismus inferat ignorantiam prorsus invincibilem primorum possibilium, nec illam infinet rationem, cur ea invincibilis esse debeat, tenebræ autem procius evanescent, quamprimum cognoveris dari Deum & idearum omnium in intellectu divino originem in anterioribus explicatam perspexeris. Atheus itaque sese implicat difficultatibus inaepticabilibus, quibus locus non est, ubi impia hypothesis valeat. Deus, quæcunque possibilia sunt, cognoscit prorsus a priori, quatenus semetipsum cognoscit, videns omnia singularia in seipso (§. 105) & in his intuens omnia universalia (§. 107). Quamvis adeo perfecta analysin notionum foret in potestate, ea quidem propius ad omni scientiam divinam accederet, multum tamen adhuc ab ea abesset, ut vanus sit eorum metus, qui verentur, ne, cum in scientia continuo ulterius progredi conemur, ambitione vana turgidi non sine pietatis dispendio, imo neficio quo majore periculo, omni scientiam divinam abestemus.

S. 175.

In ideis divinis omnia possibilia continentur. Etenim in ideis divinis realitates, quæ ipsi insunt, tanquam prima possibilia (§. 87), continentur (§. 93), cum possibilia primitiva secundam nascantur realitatum, quæ Deo insunt, diversâ limitatione (§. 91), & horum atque possibilium derivativorum combinatione juxta principium contradictionis & rationis sufficientis ideæ possibilium ceterorum resultent (§. 94. 95. 96. 67. 100); in ideis divinis continentur, quicquid per Deum possibile. Enimvero cum præter realitates, quæ Deo insunt, non dentur aliæ (§. 93), consequenter nec alia prima possibilia (§. 87), possibilia vero primitiva secunda prima, & derivativa secunda, vel alia derivativa simpliciora supponant (§. 85): nihil possibile intelligitur præterquam quod a realitatibus Deo inexistentibus oriatur. Nihil adeo possibile est, quod non in ideis divinis contineatur, consequenter in his omnia possibilia continentur.

Pater adeo intellectum divinum esse vastum Idearum oceanum, quibus omnia possibilia representantur. Et quia adhuc intellectus divini limitantur realitates, quæ Deo insunt, & hinc orta possibilia primitiva secunda combinantur, ac hac combinatione resultantia possibilia derivativa combinantur ulterius, donec tandem prodeant omnes rerum series, seu mundi omnes possibiles, quemadmodum ea superioribus liquet; clarissime jam intelligitur, quo sensu intellectus divinus dicatur fons omnium possibilium, & earum rerum possibilitas ab eodem

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

M

depen-

*Idearum
divinarum
ampli-
tudo.*

dependere dicatur, ut per naturam intellectus divini tanquam per rationem ultimam intelligatur, cur quid possibile sit.

§. 176.

Veritates omnes in ideis divinis continentur.

In ideis divinis veritates omnes singulares & universales continentur. Etenim ideæ divinæ repræsentant entium omnium limitatorum essentias & attributa una cum modis quoad potentiam & modorum ordine atque dependentia entis limitati unius quoad modificationem suam ab aliis (§. 93), omnesque mundos possibiles cum hominibus atque brutis in unoquoque mundo existere valentibus (§. 100). Per ideas adeo divinas patet, quot entia singularia sint possibilia, quænam singulis competant essentiæ, quænam per essentias eorundem determinantur attributa, quænam modorum possibilitates, & quomodo ipsa entia inter se conjungi debeant, ut quoad modificationem actu a se invicem dependeant, consequenter per eas constat, quænam entibus omnibus in singulari tribui possint prædicata tam absoluta, quam hypothetica, & quomodo per notionem subjecti eadem determinantur. Quoniam itaque veritas in determinabilitate prædicati per notionem subjecti consistit (§. 513 Log.); in ideis divinis veritates omnes singulares continentur.

Enimvero universalia constituuntur similitudine partiali individuum seu singularium, vel minus universalium, seu eo, quo unum individuum alteri individuo, & unum minus universale alteri minus universalis simile (§. 232 Ontol.), ut adeo entibus omnibus singularibus simul sumtis etiam insint omnes veritates universales. Quamobrem cum ideæ divinæ contineant entia omnia singularia, & veritates omnes singulares, quæ ipsis insunt *per demonstrata*; eadem quoque veritates omnes universales continere debent.

In superioribus jam ostendimus, Deum videre omnia singularia in seipso, quæ in mundo quolibet locum habere possunt (§. 109), idque deduximus ex ideis, quæ dantur in intellectu ipsius. Demonstravimus etiam ipsum omnia universalia intueri in omnibus singularibus vi principii rationis sufficientis omni possibili modo inter se combinatis (§. 107). Vindicavimus quoque ipsi secundam mentis operationem in gradu absolute summo (§. 131). Jam veritas inest secundæ mentis operationi, sive iudicii (§. 513 Log.), ac propositiones ideo dicuntur veritates, quatenus ipsis inest veritas, singulares nimirum, si subiectum fuerit ens singulare seu individuum; universales autem, si subiectum fuerit ens universale. Quamobrem per superiora jam patere videbatur, Deum veritates omnes singulares & universales cognoscere. Enimvero cum subinde usus sit hujus propositionis, quod in ideis divinis veritates omnes tam universales, quam singulares contineantur; eam diversis verbis enuntiare opus erat. Quoniam tamen non minus in systemate, quam in superioribus ab eadem demonstravimus, quæ aperte loquuntur veritatem omnium universalium in singularibus inexistentiæ, in hac addituenda prolixior esse nolimus. Revocentur in animum, quæ de mundo rationali docuimus in systemate (§. 258 & seqq. pars. I. Theol. nat.), in primis demonstratione, qua evincitur cum omnes veritates universales contineant (§. 263 pars. I. Theol. nat.). Repetantur etiam, quæ de cognitione veritatis Deo asserenda demonstravimus in superioribus (§. 141 & seqq.). Ita plurimum lucis affundetur veritati propositionis præsentis.

§. 177.

Veritas omnis æquæ

Veritas omnis a Deo est. Etenim in ideis divinis veritates omnes singulares & universales continentur (§. 176). Enimvero ideæ divinæ sunt actus

actus intellectus ipsius, quo omnia possibilia singularia & universalia distincte atque simul repræsentantur (§. 115). Veritates igitur omnes tam universales, quam singulares a Deo sunt, consequenter cum præter eas non fingi possit alia, omnis a Deo veritas est.

*babeat
aucto-
rem.*

Nimirum perfectioni intellectus divini tribuendum non modo, quod iudicii de singularibus & universalibus insit veritas, cum is sit ab omni errore prorsus immunis (§. 136), nec ejus iudicia nisi certa sint (§. 133), nulla incertitudine in cognitionem divinam cadente (§. 134); verum etiam quod in ideis divinis omnia possibilia contineantur (§. 175), ita ut præter ea, quæ ipsis insunt, nihil possibile intelligatur, atque adeo iudicia divina ad omnia singularia & universalia extendantur, nec fingi quidem aliquod possit, quod intellectui divino non insit. Omnis adeo veritas, qualiscunque tandem ea sit, originem suam ad Deum refert, & vi ortus divina dici meretur. Ostendimus in systemate (§. 263 pars. I. Theol. nat.), mundum rationalem omnes veritates universales continere, quemadmodum intelligibilis omnes singulares continet (§. 202. 247 pars. I. Theol. nat.), quarum aliquas limitato quodam modo nos cognoscimus in sensibili (§. 202. 206 pars. I. Theol. nat.). Quemadmodum itaque mundus intelligibilis, quoad nos sensibilis, est opus Dei; ita non minus rationalis opus divinum existimari debet. Sive igitur veritates singulares, sive universales mediteris, opus divinum contemplaris & ejus particulam aliquam inspicere tibi datur, quatenus veritatem agnoscis.

§. 178.

Deo competit ars inveniendi in gradu absolute summo. Vi intellectus divini producuntur ideæ rerum, quibus veritates omnes universales & singulares continentur (§. 176), supposita realitatem, quæ ipsi insunt, distinctissima ac simultanea cognitione (§. 87 & seqq.), adeoque Deus ex iis, quæ ipsi insunt, deducit veritates omnes. Quamobrem cum arte inveniendi ex veritatibus cognitis deriventur aliæ incognitæ, seu quæ ab assumptis seu primo cognitis diversæ sunt (§. 454 *Psychol. empir.*); Deo tribui debet ars inveniendi. Enimvero cum ars inveniendi major concipi nequeat, quam quæ ex veritatibus omnium primis derivantur ceteræ omnes, veritates autem de Deo, utpote omnium entium primo (§. 33), omnium primæ sint; Deo utique ars inveniendi in gradu absolute summo competit.

*Ars in-
veniendi
Deo as-
serta.*

Liberanda est notio artis inveniendi ab omni defectu, quem in nobis involvit, ne quid Deo vel tacite tribuatur, quod repugnat (§. 37). Dum nos ex veritatibus cognitis alias derivamus a priori, ex definitionibus ac propositionibus jam cognitis ratiocinando colligimus eas (§. 461 *Psychol. empir.*), adeoque successivo intellectus actu. Enimvero in Deo nulla datur statuum successio (§. 48), sed intellectus ejus actus unicus est (§. 114. 120), nec tertie mentis operatio ipsi tribui potest nisi per eminentiam (§. 131). Hoc tamen non obstantia unus ille actus nostrum concipiendi modo resolvit potest in plures certo ordine a se invicem dependentes, ita ut alius ordine prior sit altero, et si non tempore, nec sine hoc ordine distincte a nobis intelligi potest, quemadmodum ex iis abunde patet, quæ de intellectu divino hæcenus demonstrata sunt. Absit itaque, ut tibi persuadeas, quasi Deo tribuatur cognitio successiva, dum ipsum unum dependenter ab altero cognoscentem nobis repræsentamus. Deinde nos a priori veritatem inventuri, eam, quam quærimus, nondum cognitam ac peripetitam habemus, dum eam, quam sumimus, cognoscimus. Enimvero in Deo, in quem nulla cadit statuum successio (§. 48), ne fingi quidem potest aliquod tempus, quo veritas quædam nondum fuerit cognita. Quoniam tamen veritatem unam ab alia dependenter cognoscit, aut, si mavis veritatem unam tanquam ab alia dependentem intuetur, quemadmodum modo observavimus; veritatem unam tanquam nondum cognitam spectare licet, dum ea cognoscitur, a qua dependet alia. Intuitus adeo dependentiæ veritatum a se invicem respondet successioni actuum intellectus in cognoscente finito, quibus a cognitione unius devenitur in cognitionem alterius. Unde actus istos successivos per emi-

mentiam continet (§. 845 *Omni.*), nec a vobis distincte intelligitur, nisi in eos resolatur (§. 798 *Log.*). Quodsi hac probe perpendatur, notionem artis inveniendi Deo tribuendæ quin habeamus genuinam haudquaquam dubitari potest.

§. 179.

Ars inveniendi combinatoria quid sit :

Ars inveniendi combinatoria est, qua veritates aliarum combinatione eruntur.

Specimen huius artis est methodus, qua data notione speciei unius formantur notiones specierum aliarum (§. 714 *Log.*), per arbitriam determinationem (§. 716 *Log.*). Inprimis vero hæc spectat ars combinatoria characteristica (§. 297 *Psychol. empir.*).

§. 180.

Ars inveniendi divina qualis sit :

Ars inveniendi divina est ars combinatoria. Etenim veritates omnes continentur in ideis divinis, siue singulares fuerint, siue universales (§. 176). Enimvero ideæ divinæ producuntur combinatione possibilium primitivorum secundorum & derivativorum (§. 94 & *seqq.*), consequenter veritates a Deo aliarum combinatione quasi eruntur. Quoniam itaque ars inveniendi combinatoria est, qua veritates aliarum combinatione eruntur (§. 179); ars inveniendi divina combinatoria est.

Nemo arrogantiz temerariæ aut prorsus impie tribuat, quod artem inveniendi divinam definire audeamus, quasi abyssum Divinitatis exploraturi. Perpendat enim, quæ a nobis demonstrantur, aurum scilicet sufficienter a nobis fuerit probatum, quod ea Deo conveniant, nec ne, & num ea, quæ de origine idearum divinarum tradidimus, Deum dedecant, an vero perfectioni summæ intellectus consentiant. Quodsi enim non docemus, ois quæ perfectioni summæ congrua sunt, & Deo convenire certum est; nemo habet, quod iure reprehendat. Equis enim uber cognitioni Numinis præscribi limites, quam nobis omnium maxime commendatam habere debemus? Ceterum præsens investigatio non curiositatis gratia fit, sed utilitatem certissimam spondet. Etenim cum intellectui animæ limitato modo insint, quæ Deo insunt illimitato; eundem in usu quoque intellectus imitari debet.

§. 181.

Quoniam ars inveniendi ad divinam propius accedat.

Quoniam ars characteristica combinatoria signa ad inveniendum utilia combinare, eorundemque combinationem certa lege variare docet, ut sic eruatur veritas (§. 297 *Psychol. empir.*), consequenter ars inveniendi combinatoria est (§. 179); *Ars characteristica combinatoria proxime ad artem inveniendi divinam accedit.*

Non est quod objicias, Deum non combinando signa eruere veritatem, sed ideas rerum in intellectu divio resultare, ac veritates omnes in iis, possibilem ipsorum intuitivæ cognitionum combinationem (§. 94 & *seqq.*). Etenim cum in vobis cognitio imulvela arctis comprehendatur limitibus, symbolica opus habemus: unde iocutivæ, quæ Deo est, substituenda a nobis symbolica, ubi eum imitari voluerimus. Ceterum hic intelligitur, si sublimior illa philosophia in potestate foret, quæ ideæ rerum etiam a nobis ex ipsis attributis divinis tanquam primis possibilibus deducerentur, tum etiam artis characteristica combinatoria fore usum maxime præclarum, eamque ipsam magis, quam nunc, in potestate fore. Quodsi quis ea, quæ de arte characteristica & characteristica combinatoria (§. 294 & *seqq. Psychol. empir.*) diximus, cum iis conferre voluerit, quæ de origine idearum in intellectu divio demonstravimus (§. 94 & *seqq.*); maximam sibi lucem utraque doctrina affundet.

§. 182.

Principia beuristica divina.

Principia beuristica divina sunt principium contradictionis & principium rationis sufficientis. Etenim ideæ omnium rerum in Deo, ac in iis veritates omnes tam universales, quam singulares (§. 176) producuntur combinatione possibilium primitivorum & derivativorum per principium contradictionis

tionis & principium rationis sufficientis (§. 94 & seqq.). Enimvero artificia heuristica sunt regulæ, quibus inventor aptus efficitur, ut per principia ipsi perspecta veritatem incognitam eruat (§. 469 *Psychol. empir.*). Patet adeo Deum aliis principiis heuristicis præter principium contradictionis & principium rationis sufficientis non habere opus, consequenter ea esse principia heuristica divina.

Dubitari adeo nequit, quin etiam vobis artificiorum heuristicorum loco esse possint principium contradictionis & principium rationis sufficientis: id quod etiam reipsa experiri licet, suoque loco disertius exponetur. Enimvero cur principia ista vobis non sufficiant, haud difficulter intelligitur, ubi superiora ad accuratorem mentis tritiam appendendo inquirimus in rationem, cur sufficiant Deo. Patebit enim id tribuendum esse summo Dei acumen, quo omnia, quæ diversa in uno insunt, a se invicem distinguit, & omnia universalia, quæ singularibus insunt, perspicit (§. 110. 111), ac summæ intellectus perfectioni, quo omnia distincte ac simul sibi repræsentat (§. 115), citra certam mentis operationem unonisi per eminentiam ipsi tribuendam (§. 131). Acumine isto & perfectione ista intellectus cum nos careamus; ex limitatæ facultatis cognoscitivæ usu in veritate vobis latente eruenda artificia alia resultant, quemadmodum suo tempore ex arte inveniendi elucescet. Exempli loco interea esse potest principium reductionis (§. 473 *Psychol. empir.*).

§. 183.

Deus in unoquoque, quod est in hoc universo, videt totum universum. Ideæ nostræ sensuales involvunt integrum statum universi, ad quem referuntur (§. 182 *Psychol. rat.*), omnes status mundi anteriores (§. 184 *Psychol. rat.*) atque futuros (§. 185 *Psychol. rat.*). Quodsi ergo distincte videremus omnia, quæ in uno insunt; in unoquoque, quod est in hoc universo & a nobis sensu percipitur, videremus totum universum. Enimvero Deo competit acumen absolute summum (§. 109), quo omnia, quæ in uno sunt, a se invicem distinguit (§. 110), & quod animæ competit, eidem tribuendum in gradu absolute summo (§. 70). In unoquoque igitur, quod in hoc universo continetur, totum videt universum.

Cur Deus totum universum videat in qualibet eius parte.

Quodsi quævis, quomodo idea sensualis unius involvat omnia, quæ pertinent ad hoc universum; animo recolenda est demonstratio, quam dedimus in systemate (§. 161 *part. I. Theol. nat.*). Patebit nimirum in idea sensuali involvi dependentiam sensibilibus a ceteris omnibus tam præsentibus, quam præteritis, & futurorum a præsentibus, quæ distincte agnita totum universum exhibet. Inest igitur animæ nostræ limitato modo, quod Deo tribuitur absque omni limitatione: id quod origini idearum in intellectu divino ex Deo superius (§. 94 & seqq.) explicatæ ad amulum convenit. Hic igitur propositioni præsentis imprimis locus est, ubi differentiam animæ atque Dei incipimus inspicendam sistimus, & Psychologiz adeo rationali plenior lucem affundimus.

CAPUT III.

De Voluntate Dei.

§. 184.

Voluntas Deo vindicata.

DEo competit voluntas in gradu absolute summo. Cum voluntate appetamus bonum distincte cognitum (§. 880. 904 *Psychol. empir.*); voluntas quædam realitas est, animæ inexistentis (§. 5). Quamobrem cum omnis realitas, quæ animæ inexistit, Deo tribuenda sit in gradu absolute summo (§. 70); quin ipsi etiam voluntas in gradu absolute summo tribuenda sit, dubitari nequit.

Nōdum explicamus, quid proprie loquendo sit voluntas Dei; id enim demum fiet in sequentibus. Sufficit tantummodo cognoscere actum voluntatis Deo tribuendum esse, qualis prodit, si ab omni defectu liberemus actum voluntatis nostræ.

§. 185.

Ejusdem obiectum.

Voluntas Dei semper fertur in optimum. Deo competit voluntas in gradu absolute summo (§. 184), seu, quod idem est, omnium perfectissima est. Quamobrem cum voluntas perfectissima non appetat nisi optimum (§. 650 *Psychol. rat.*), voluntas Dei non appetit nisi optimum, seu semper fertur in optimum.

Qui negat, Deum semper velle, quod est optimum, eundem committit errorem, quem committeret negans, eum omnia distincte ac simul cognoscere. Quemadmodum enim defectum intellectus arguit aliqua non cognoscere, vel cognoscere tantummodo confuse, & successive quædam cognoscere; ita defectus voluntatis est velle quod optimum non est: id quod intelligitur ex his, quæ ad definitionem voluntatis perfectissimæ alias annotavimus (§. 650 *Psychol. rat.*). Sane quod nos non semper velimus, quod optimum est, non aliunde provenit, quam quod, quid sit optimum, non intelligamus, adeoque defectus intellectus in voluntatem redundat, ut & ipsa deficiat. Quoniam itaque defectus omnis a voluntate divina arcendus (§. 37); dicendum omnino est, quod Deus nunquam velit nisi quod optimum. Vulgo in dubium non vocatur, voluntatem divinam esse optimam, adeoque conceditur, Deum velle, quod optimum est, cum phrasis ista sensum alium habere nequeat; at ubi ad particularia descenditur, quæ Deum vult, negatur subinde, ea optima esse: sed id sine manifesta contradictione fieri nequit. Alias dubitandi rationes, quas nonnulli afferunt, nunc seponimus, utpote suo loco refellendas. Probe autem notandum est, velle Deum quod est optimum, non quod nobis videtur optimum: fieri enim potest, ut, quod nobis optimum est, non videatur, & quod videtur, non sit. Quodsi urgeas falsum esse, quod summus, fore, ut nos semper velimus, quod optimum, si, quid sit optimum, semper certo cognosceremus; in casu particulari, ubi speciem aliquam habet obiectio, facile respondetur: quod ut appareat, unicum proposuisse juvat exemplum. Sunt duo nummi aurei, qui non differunt nisi pondere. Optimus ergo est, qui pondere superat alterum. Quodsi unum eligere, alterum alteri relinqui jubearis; fieri potest ut nummum minoris ponderis tibi habeas, alterum majoris ponderis relinquo alteri. Tendit adeo voluntas in id, quod optimum non est, etsi noris te optimum non velle, consequenter nullus intellectus defectus in voluntatem hic redundare videtur. Enimvero ratio aliqua adesse debet, cur malis nummum majoris ponderis relinquere alteri, quam tibi habere (§. 70 *Onel.*). Et ob eam melius tibi videtur eligere nummum minoris ponderis, consequenter hoc exemplo minime probatur, te probe conscium velle quod optimum non est. Sane non distiteris, te nummum majoris ponderis electurum, nisi ratio ista obstat. Mirifice autem in praxin insinuat propositio præiens, quemadmodum in philosophia morali constabit.

§. 186.

§. 186.

Deus est spiritus perfectissimus. Deus intellectu perfectissimo (§. 116) & voluntate perfectissima gaudet (§. 184); sed spiritus perfectissimus est, qui intellectu & voluntate gaudet perfectissima (§. 646 *Psychol. rat.*). Deus igitur spiritus perfectissimus est.

Spiritualitas Dei.

Ostenditur etiam hoc modo. Anima nostra spiritus est (§. 645 *Psychol. rat.*), nec negare quis auit spiritualitatem esse quandam animæ realitatem (§. 5). Quamobrem cum realitas omnis, quæ animæ inest, in gradu absolute summo Deo tribuenda sit (§. 70); etiam spiritualitas in gradu absolute summo eidem tribuenda, consequenter Deus spiritus perfectissimus est.

Quod si spiritualitatem Dei superius posteriori modo probare voluissemus, vi definitionis spiritus perfectissimi inde inferre licuisset, Deo competere & intellectum perfectissimum, & voluntatem perfectissimam. Illiusmodi demonstratio tironibus conveniret, in quorum gratiam Theologiæ naturalis compendium concinnari poterat intellectu facillimum, si principia analytica, de quibus in superioribus diximus, rite adhiberentur, & propositiones ceteræ suo quæque loco inde deductis adungerentur, omnisque illis, quæ majus acumen postulant.

§. 187.

Noluntas Deo competit in gradu absolute summo, seu Deus nihil prorsus mali vult. Et enim nos malum distincte cognitum nolumus (§. 881. 907 *Psychol. empir.*), cumque positio non sit nuda volitionis omisio (§. 884 *Psychol. empir.*), sed peculiaris quidam actus animæ, perinde ac volitio (§. 882 *Psychol. empir.*); quin fit realitas quædam animæ dubitari haud quaquam potest (§. 5). Quoniam itaque omnis realitas, quæ inest animæ, Deo tribui debet in gradu absolute summo (§. 70), noluntatis vero perfectionis gradus major concipi nequit, quam ubi malum omne nolumus, seu nihil prorsus mali volumus; Deo quoque tribui debet voluntas in gradu absolute summo, nec is quicquam mali velle potest.

Noluntas Deo vindicata.

Ostenditur etiam posterius hoc modo. Voluntas Dei semper tendit in optimum (§. 185). Quamobrem cum bonum non sit, quod est malum (§. 554. 565 *Psychol. empir.*), adeoque multo minus optimum, quod malum est; voluntas quoque Dei nunquam in malum fertur, consequenter fieri non potest, ut Deus unquam malum velit, seu, quod perinde est, nihil prorsus mali vult, adeoque ipsi voluntas in gradu absolute summo competit.

Communiter noluntas a voluntate non distinguitur, sed actus volitionis ac volitionis simul ad eam refertur: sed alibi iam deditur rationem, cur averfationem ab appetitione distingui consuevit dicamus, tanquam diversos actus in anima, ad diversas facultates referendos (§. 884 *Psychol. rat.*).

§. 188.

Voluntas divina prorsus illimitata est. Deus enim spiritus perfectissimus est (§. 186). Sed voluntas spiritus perfectissimi prorsus illimitata est (§. 653 *Psychol. rat.*). Voluntas igitur divina prorsus illimitata.

Limitum a voluntate divina remotionis.

Ostenditur etiam hoc modo. Deo competit voluntas (§. 184). Enimvero

vero cum nulli prorsus in Deo dentur limites (§. 16); nec voluntas ejus limites recipere potest ullos, consequenter prorsus illimitata est.

Quodsi magis arrideat demonstratio indirecta, ita eam efferre poteris. Ponamus, si fieri potest, voluntatem divinam esse limitatam. Deus igitur limitatus est quoad voluntatem, consequenter non prorsus illimitatus est: quod cum sit absurdum (§. 16); voluntas ejus illimitata sit necesse est.

Quodsi in Psychologia rationali nondum ex eo demonstratum esset, voluntatem spiritus perfectissimi esse illimitatam, quod non feratur, nisi in optimum; demonstrationem ibi datam huc apponere liceat.

§. 189.

Deum bonum apparet non præferre vero, nec minus majori.

Fieri non potest, ut Deus bonum apparens præferat bono vero, vel bonum minus majori. Ponamus enim, si fieri potest, Deum præferre bonum apparens vero, vel minus bonum majori. Quoniam bonum apparens tale non est, sed saltem videtur, adeoque multo minus optimum est (§. 557 *Psychol. empir.*), & bonum minus, quod se majus admittit, optimum non est, cum optimum sit, quo majus dari repugnat; voluntas Dei non feretur in optimum: quod cum sit absurdum (§. 185), fieri non potest, ut Deus bonum apparens præferat vero, nec ut minus præferat majori.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Ponamus voluntatem divinam generaliter quidem determinatam esse ad optimum, quemadmodum humana ad bonum (§. 521 *Psychol. rat.*); hoc tamen non obstante bonum apparens præferre vero, & minus majori. Quoniam ratio aliqua adesse debet, cur id fiat (§. 70 *Ontol.*); aliam esse non posse per se patet, quam ut apparens videatur bonum, idque in casu dato maximum, adeoque optimum, & bonum minus itidem videatur optimum: quod cum concipi non possit sine aliquo cognitionis defectu; admittenda erit in Deo volitio defectum quandam involvens. Enimvero Deo tribui nequit, quod ullo modo defectum aliquem involvit (§. 37). Ergo nec tribui potest electio apparentis boni præ vero, & minoris boni præ optimo, consequenter fieri non potest, ut Deus bonum apparens præferat vero, vel minus bonum optimo.

Qui, ubi in genere de voluntate Dei loquuntur, eam optimam vocant, & optimam Numinis voluntatem tanquam motivum fiduciae erga Deum & aequiescentiae in voluntate ipsius commendant, in casibus tamen particularibus negant optimum esse, quod a Deo electum concedunt; voluntatem divinam tanquam per essentiam suam ad optimum determinatam supponunt, sed hoc non obstante ob libertatem, qua gaudet, præferre bonum minus majori. Ut igitur intelligeretur, hanc opinionem cum summa Dei perfectione consistere minime posse; demonstrationem posteriorem priori jungendam esse duximus. Deum non præferre bonum apparens vero, facile admittunt omnes, quod manifestum hoc redarguat defectum sive in intellectu, siquidem naturam voluntatis satis perspectam habent, sive in voluntate, quam hoc pacto per essentiam ad malum determinatam esse debere saltem particulariter perspicuit. Enimvero non minus eandem rationem adesse debere vident acutiores, ubi admiseris, Deum præferre bonum minus majori. Aut enim in intellectu ponendus erit aliquis defectus, ut scilicet Deus bonum minus habeat pro eo, quo majus non datur, aut in voluntate, quæ tanquam ab intellectu independentis inspectur, defectus aliquis admittendus. Quodsi hunc defectum voluntatis distincte resolvere vellemus in sua principia, in defectum intellectustandem & ipse recideret, sed tantis ambagibus in re satis manifesta

manifesta, si notionibus confusus valedixeris, opus non est. Nemo non perfectiorem censeret voluntatem hominis, si semper eligeret, quod optimum est, nec adeo faceret, nisi quod optimum. Imo cui virtus non fucata curæ cordique est, is nil magis in votis habet, quam ut ipsi daretur semper facere quod optimum. Quamobrem cum Deo perfectionem absolute summam denegare minime possimus (§. 15), nec tam ipsi quisquam denegare audeat, qui verum Deum se agnoscere prebitur; mirum profecto videri poterat, cur voluntatis divinæ tendentiam in id, quod optimum est, in dubium revocare quidam audeant, nisi abunde constaret, quanta sit præjudiciorum vis in illorum animis, qui veritatum nexum distincte expendere minime norunt.

§. 190.

Deus omnia vult simul, unico voluntatis actu. Etenim in Deo nulla datur statuum successio (§. 48). Quamobrem nec fieri potest, ut successio quædam locum habeat in volitionibus ipsius. Vult igitur omnia simul, seu unico voluntatis actu.

Quod Deus omnia velit simul.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Quoniam quæ animæ insunt per modum facultatis, ea Deo tribui non possunt nisi per modum actus (§. 78); voluntas quoque, quæ homini inest per modum facultatis (§. 882 *Psychol. empir.*), nonnisi per modum actus tribui potest. Quamobrem quæ ut Deus velit fieri potest, actu vult, consequenter simul omnia vult, seu unico voluntatis actu.

In systemate jam ostendimus (§. 355 & *me. ainsd.*), unicitatem actus voluntatis pendere ab unitate actus intellectus, alias eidem demonstrationi hic etiam esset locus. Addimus tantummodo, quod, quoniam nos non omnia simul volumus, quæ per omnem vitam successive nos velle contingit, propterea quod non omnia prævidemus, de quibus nobis statendum est per omnem vitam, successio actuum volendi seu volitionum (§. 882 *Psychol. empir.*) involvat defectum intellectus. Quamobrem cum per principia Theologiæ naturalis heuristicæ Deo tribui nequeant, quæ ullo modo defectum aliquem involvant (§. 37); nec successiva volitio eidem tribui potest. Tribuendus igitur nonnisi unicus voluntatis actus.

§. 191.

Deus omnia vult ab æterno, non demum quid in tempore. Ponamus enim Deum non omnia velle ab æterno, sed quædam demum in tempore. Non igitur omnia vult simul; quod cum sit absurdum (§. 190), necesse est ipsum omnia, quæ vult, velle ab æterno, nil demum in tempore.

Aliter idem ostendimus in systemate ex eo, quod Deus omnia cognoscat ab æterno (§. 319 *part. I. Theol. nat.*).

Voluntas Dei æterna.

§. 192.

Deus est spiritus necessarius. Deus enim spiritus est (§. 186) atque necessarius existit (§. 21). Enimvero spiritus necessarius est, qui necessario existit (§. 662 *Psychol. nat.*). Ergo Deus spiritus necessarius est.

Qualis spiritus sit Deus.

Atque adeo patet, notionem spiritus necessarii esse realem.

§. 193.

Motivum voluntatis divinæ est representatio optimi. Etenim voluntas Dei fertur in optimum (§. 185). Quamobrem ex eo, quod quid sit optimum, intelligitur, cur Deus id velit, consequenter cum ratio sufficiens sit id, per quod intelligitur, cur quid potius sit, quam non sit (§. 56 *Ontol.*); representatio optimi est ratio sufficiens, cur Deus quid velit. Enimvero ratio

Motivum voluntatis divinæ.

sufficiens actum volitionis est motivum (§. 887 *Pyschol. empir.*). Motivum adeo voluntatis divinae est representatio optimi.

Qui negant, Deum velle quod est optimum, motivum voluntatis divinae non agnoscunt nisi representationem boni. Quamobrem cum in nobis representatio boni distincta sit motivum volitionis (§. 890 *Pyschol. empir.*), gradu perfectionis voluntas divina quoad voluntatem non differet a voluntate nostra, nisi quatenus tanquam spiritus infinitus omnia vult simul. Requirit tamen summa Dei perfectio, ut etiam voluntati infusi aliqua perfectio, quae in humanam minime cadit. Voluuntates diversorum subiectorum differre nequeunt nisi per motiva, per quae actus volitionis determinatur. Atque adeo motiva Dei differre debent a motivis humanis vel aliorum spirituum finitorum. Alia vero differentia cum locum non habet, nisi quod motivum sit optimi representatio, quod in nobis & aliis spiritibus finitis est representatio boni, propterea quod ob intellectus imperfectionem quid sit optimum non agnoscatur.

§. 194.

Motivum voluntatis divinae.

Motivum voluntatis divinae est representatio mali. Etenim Deus malum omne non vult (§. 187). Quamobrem ex eo, quod quid sit malum, intelligitur, cur Deus id nolit. Quoniam itaque ratio sufficiens noluntatis est, per quod intelligitur, cur Deus quid nolit (§. 56 *Ontol.*); representatio mali ratio sufficiens est noluntatis divinae, aut si major nolitionis divinae. Et quia ratio sufficiens nolitionis est motivum huius actus (§. 887 *Pyschol. empir.*), representatio mali est motivum noluntatis divinae.

Representatio mali est etiam in nobis motivum nolitionis (§. 890 *Pyschol. empir.*), atque adeo quoad gradum perfectionis nulla differentia intercedere videtur inter voluntatem humanam atque divinam. Enimvero notandum est, noluntatem divinam extendi ad omne malum, ita ut repugnet Deum unquam velle quid mali, cum ex adverso haud raro contingat nos velle malum sub ratione boni, consequenter id non velle. Alio aliter sese res habet in voluntate, quae non ad omne bonum extenditur, cum alias, quicquid bonum est, existere etiam deberet. Quomodo autem perfectio voluntatis est velle optimum seu bonum maximum; ita ex adverso perfectio noluntatis est nolle malum vel minimum. Actus nolitionis repugnare nequit actui volitionis. Ceterum patet, etiam in Deo, quod de homine demonstravimus (§. 884 *Pyschol. empir.*), nolitionem non esse nudam volitionis omissionem. Etenim Deus actu positivo non vult malum, cuiuscunque tandem fuerit gradus; vult quod est optimum; omittit actum volitionis boni, quod sub optimo tanquam minus sub maiori continetur. Differentiam hanc notasse proderit in sequentibus.

§. 195.

Cur Deus omnia nolit simul.

Deus non vult seu averfatur omnia simul, quae averfatur. Etenim si Deus non omnia simul averfaretur, quae averfatur, sed successive demum id fieret; daretur utique in eodem statuum successio (§. 705 *Ontol.*). Enimvero in ipso nulla statuum successio locum habet (§. 48). Necessse igitur est, ut omnia nolit, seu averfatur simul, quae non vult, seu averfatur.

Ostenditur etiam hoc modo. Quoniam representatio mali est motivum noluntatis divinae (§. 194), adeoque nolitionis ratio sufficiens (§. 887 *Pyschol. empir.*), posita vero ratione sufficiente nolitionis, ipsa etiam ponatur nolitio (§. 118 *Ontol.*); necesse est Deum nolle malum, quam primum id sibi representat. Enimvero intellectus divinus omnia possibilia singularia & universalia, adeoque etiam malum omne, sibi simul representat (§. 115). Necessse igitur est, ut etiam omne malum simul seu unico noluntatis actu nolit sive averfetur.

Nimirum

Nimirum successiva mali nolitio supponit defectum cognitionis mali, scilicet quod non simul cognoscatur, atque adeo intellectus defectus in nolumatem redundat. Quamobrem cum Deo tribui nequeant, quæ illo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); nec successiva mali cognitio in eodem locum habere potest.

§. 196.

Deus malum omne non vult seu averfatur ab æterno, nihil demum in tempore. Etenim si fieri potest, ponamus Deum aliquid mali non averfari ab æterno, sed demum in tempore. Una ergo nolitio præcedit alteram, altera alteram fequitur, confequenter Deus non averfatur omnia fimul. Quod cum fit abfur-
furdum (§. 195), fieri haud quaquam potest, ut Deus demum in tempore quid averfetur, quod non averfatus fuerit ab æterno, adeoque necesse est ipfum malum omne ab æterno averfari.

Cur Deus omne malum nolit ab æterno.

Propofitio hæc influit in praxin, quemadmodum fuo loco fuoque tempore conflabit. Quamobrem ejus difertam hic fieri mentionem confultum duximus.

§. 197.

Deo non convenit appetitus fenfitivus, ne per eminentiam quidem. Etenim appetitus fenfitivus ex confufa boni idea oritur (§. 580 *Psychol. empir.*), atque adeo cognitionis quandam defectum involvit (§. 39 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum Deo tribui nequeat, quod illo modo defectum aliquem involvit (§. 37); appetitus fenfitivus Deo convenire nequit. *Quod erat unum.*

Appetitus fenfitivus cur Deo non conveniat.

Enimvero quamprimum repræfentatio boni confufa in diftinctam abit, appetitus fenfitivus degenerat in rationalem five voluntatem, etiam in nobis (§. 880 *Psychol. empir.*). Quamobrem in Deo, cui competit voluntas perfectiffima (§. 184), nil præterea requiritur, quod vicem appetitus fenfitivi fuppleat. Cum itaque rei per eminentiam tribui nequeat, quod cum proprie loquendo non inflit, fui tamen loco fupponit aliud vicem ejus fupplens (§. 845 *Ontol.*); appetitus fenfitivus ne per eminentiam quidem Deo tribui potest. *Quod erat alterum.*

Qui fufficiente ad fingula attentione non utuntur, forfan mirabuntur, cur Deo per eminentiam tribuantur fenfus (§. 158) atque imaginatio (§. 167), non vero per eminentiam tribuatur appetitus fenfitivus, cum fenfus & imaginatio a confufione in percipiendolibèrati reducantur ad intellectum (§. 321), perinde ac appetitus fenfitivus in rationalem feu voluntatem degenerat, fi repræfentatio boni ex confufa redditur diftincta. Utrobique autem longe difpar ratio eft. Etenim appetitus fenfitivus & voluntas nullam fupponunt differentiam intrinsecam in obiecto, quæ ab ipsis minimependent, qualem fupponunt fenfus & imaginatio, cum conflit fenfam fupponere rei repræfentandæ præfentiam, imaginationem vero ejus abfentiam, ac inprimis vel præteritionem, vel luctationem. Jam folus intellectus divinus non fufficit addignoscenda præfentia, quod diftincte repræfentet, quæ vi fenfus atque imaginationis repræfentantur confufe; fed præterea aliquid in eo fupponendum, quod ad ea a fe invicem feparanda fufficit. Atque adeo in Deo quid inexistit, quod fenfuum & imaginationis vicem fupplet, confequenter & fenfus, & imaginatio eidem per eminentiam tribui debent. Intellectus nimirum divinus ubi diftincte repræfentat omnia, ea tantummodo exhibet tanquam poffibilia; quæ cum Deus apperipit, eorum fibi tanquam nude poffibilibus tantummodo confcius eft. Senfu autem per eminentiam tali præfentia tanquam præfentia, & imaginatione per eminentiam tali præterita tanquam præterita & adhuc futura tanquam adhuc futura cognofcit. Probe hæc perpendi velim, ut acumen perficiatur ad diftinguendum ea, quæ Deo per eminentiam tribui poffunt, a ceteris, quæ nullo modo eidem conveniunt.

N 2

§. 198.

§. 198.

*Deo cur
conveni-
re neque-
at aver-
satio sen-
sitiva.*

Aversatio sensitiva Deo non convenit, ne per eminentiam quidem. Etenim averfatio sensitiva ex confusa mali idea oritur (§. 582 *Psychol. empir.*), atque adeo cognitionis quandam defectum involvit (§. 39 *Psychol. empir.*). Tribui autem Deo nequit, quod ullo modo defectum aliquem involvit (§. 37). Quare averfatio sensitiva eidem minime convenit. *Quod erat unum.*

Enimvero quamprimum mali repræsentatio confusa in distinctam abit; averfatio sensitiva degenerat in rationalem, sive voluntatem, etiam in nobis (§. 881 *Psychol. empir.*). Quamobrem in Deo, cui voluntas in gradu absolute summo competit (§. 187), nil præterea requiritur, quod vicem averfationis sensitivæ suppleat. Averfatio igitur sensitiva eidem ne per eminentiam quidem tribui potest. *Quod erat alterum.*

Equidem demonstratio propositæ onis præsentis parum differt a præcedente, ut adeo utraque in eandem compingi hæud difficile potuisset: quoniam tamen facilius vis utriusque percipitur, præsertim ubi attentioni acumen jungere nondum didiceris, a se invicem separanda esse duximus, quæ conjuncta non uni difficultatem facerent.

§. 199.

*Intuitiva per-
fectionis
omnis co-
gnitio
Deo as-
serta.*

Deus omnem perfectionem possibilem continuo intuetur. Deus enim ens perfectissimum est (§. 14), summæque sui perfectionis sibi conscius (§. 86). Videt etiam in seipso omnia singularia, quæ in qualibet rerum serie locum habere possunt (§. 105), & omnia universalia in singularibus intuetur (§. 107), nec præter ea, quæ per ipsum possible sunt, datur quicquam aliud, quod sit possibile (§. 174), ita ut in ideis ipsius omnia possible (§. 175) ac veritates omnes tam singulares, quam universales contineantur (§. 176). Quoniam itaque omnia singularia (§. 81) & universalia distinctissime sibi repræsentat (§. 106) atque simul (§. 79. 106), immutabili intellectus actu (§. 17); nihil enti vel singulari, vel universali inesse potest, quod non constanter intueatur Deus, dum semetipsum intuetur. Necesse igitur est, ut non minus omnem perfectionem, quæ entibus limitatis inest, quam propriam continuo intueatur, consequenter perfectionem omnem possibilem continuo intuetur.

Quicquid adeo perfectionis possibile est, cum Deus continuo intueatur; major intuitus perfectionis concipi nequit, quam qui in Deo datur: id quod etiam vi principii heuristici inferri poterat (§. 70).

§. 200.

*Summa
voluptas
Deo vin-
dicata.*

Deo competit voluptas in gradu absolute summo, eaque prorsus immutabilis. Nobis competere voluptatem in nobismetipsis experimur (§. 512 *Psychol. empir.*), non apparentem tantummodo, sed veram etiam (§. 514 *Psychol. empir.*), nec dubitaverit quisquam, eam in realitatem numero esse, quæ animæ nostræ insunt (§. 5). Quoniam itaque realitas omnis, quæ animæ nostræ inest, in gradu absolute summo Deo tribuenda venit (§. 70); voluptas etiam in gradu absolute summo eidem tribui debet. *Quod erat primum.*

Eit

Est vero Deus prorsus immutabilis (§. 17). Quamobrem ipsius etiam voluptas immutabilis esse debet. *Quod erat secundum.*

Primum etiam ostenditur hoc modo. Deus omnem perfectionem possibilem intuetur (§. 199). Quamobrem cum intuitus perfectionis sit voluptas (§. 511 *Psychol. empir.*), adeoque major concipi nequeat, nisi ubi intuitus ad omnem perfectionem possibilem extenditur (§. 516 *Psychol. empir.*); quin Deo in gradu absolute summo competat voluptas dubitandum non est.

Secundum probari etiam potest hoc modo. Quoniam perfectionis intuitus voluptas est (§. 511 *Psychol. empir.*), tamdiu ea durat, quamdiu perfectionis durat intuitus. Enimvero Deus perfectionem omnem possibilem continuo intuetur (§. 199). Voluptas igitur, quæ ipsi summa est *per demonstrata*, continuo eidem competere debet. Est igitur ea prorsus immutabilis (§. 291 *Ontol.*).

Quæ de summa Dei voluntate anootavimus in systemate (§. 1084 *part. I. Theol. nat.*), ea hic repetenda sunt, ne Deo quid tribuamus, quod defectum quendam involvit, adeoque ipsi tribui nequit (§. 37).

§. 201.

Voluptas Dei vera est, non apparens. Deus omnem perfectionem possibilem intuetur (§. 199) & iudicium ejus de perfectione sui ipsius ac rerum ceterarum perfectione ab omni errore immune est (§. 136). Voluptas igitur, quæ ipsi competit, ex vera perfectione oritur (§. 511 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque voluptas vera est, quæ ex vera oritur perfectione; apparens, quæ oritur ex apparente (§. 514 *Psychol. empir.*): voluptatem Dei veram esse, non apparentem constat.

Homines vulgo voluptatibus apparentibus inhiant, veram negligunt, vel prorsus coarctant. Quamobrem nosse juvat, quænam sit voluptas divina, ut de vero pretio tanto rectius statuantur.

§. 202.

Voluptas Dei constans est cum in se spectata, tum respectu Dei. Voluptas enim divina vera est (§. 201). Enimvero vera voluptas constans est cum in se spectata, tum respectu subjecti, a quo percipitur (§. 515 *Psychol. empir.*). Dei igitur voluptas constans est cum in se spectata, tum respectu Dei.

Superius jam ostendimus, voluptatem divinam esse immutabilem ex parte Dei, ita ut fieri nullo modo possit, ut Deo non inest (§. 200). Enimvero ex constantia voluptatis divinæ in se spectatæ etiam patet, eam in se esse immutabilem.

§. 203.

Deus sibi metipso maxime placet, nec aliud quid placere magis potest. Etenim Deus absolute perfectissimus est, ita ut quid ipso perfectius possibile non sit (§. 14). Quamobrem cum summæ suæ perfectionis sit sibi metipso conscius (§. 86), intuitus autem perfectionis voluptas sit (§. 511 *Psychol. empir.*), tanto quidem major, quanto major perfectio est (§. 516 *Psychol. empir.*); quin Deus summam ex seipso percipiat voluptatem, nec quicquam detur, ex quo majorem percipere queat, dubitari nequit. Enimvero id nobis placet, ex quo

Qualis sit voluptas Dei.

Constantia voluntatis divine.

Quod Deus sibi metipso placeat.

ex quo voluptatem percipimus (§. 542 *Psychol. empir.*). Deus igitur sibi met-
ipsum maxime placet, nec aliud quid placere magis potest.

Abest ut quis sibi persuadeat, hoc arguere imperfectionem in Deo, quod sibi omnium
maxime placeat. Fallit enim in ipso homine, quod placere sibi vitium sit, si vere perfectio-
nis sibi conscius fuerit: sed quod placere sibi vitio vertatur, aliunde est, si quid nempe vitii
adjunctum habet, quemadmodum suo loco in philolopia morali ostensuri sumus.

§. 204.

*Cur non
detur
ens
aliud,
quod no-
bis ma-
gis pla-
cere pos-
sit quam
Deus.*

Non datur ens aliud, quod magis placere possit, quam Deus. Etenim Deus
absolute perfectissimus est, ita ut possibile non sit ens aliud ipso perfectius
(§. 14). Quoniam itaque intuitus perfectionis voluptas est (§. 511 *Psychol.*
empir.), eaque tanto major, quo major fuerit perfectio (§. 516 *Psychol. em-
pir.*); præter Deum non datur ens aliud, ex quo major percipi possit volu-
ptas, quam ex Deo. Quare cum id placeat, ex quo voluptas percipitur
(§. 542 *Psychol. empir.*); non datur ens aliud, quod magis placere possit quam
Deus.

Loquimur de eo, quod possibile, non quod fieri solet. Quod enim hominibus magis pla-
ceant alia, quam Deus, non inde est, quod alia sint talia, quæ placere magis possint; sed
quod summam Dei perfectionem non cognoscant, nec de ea fuerint convicti.

§. 205.

*Cur De-
us tædii
seu mole-
stie ex-
pers.*

In Deum nulla cadit molestia sive tædium nullum. Etenim Deus summe
perfectus est (§. 14), nec quicquam ipsi inest, quod ullo modo defectum
aliquem involvit (§. 37). Quoniam igitur Deus semetipsum & omnia, quæ
ipsi insunt, quam distinctissime (§. 89) & intuitive cognoscit (§. 104); se-
ipsum intuens nullam prorsus intuetur imperfectionem. Quamobrem cum
intuitus imperfectionis tædium sit sive molestia (§. 518 *Psychol. empir.*); De-
us nullam prorsus molestiam seu tædium nullum percipit, dum seipsum
intuetur.

Equidem cum porro Deus omnia singularia, quæ in quacunque serie re-
rum locum habere possunt, in seipso videat (§. 105), & omnia universalia
quam distinctissime atque simul (§. 106) ac intuitive cognoscat (§. 104);
quin omnem imperfectionem, quæ rebus a se diversis inesse potest, intuea-
tur in dubium revocari nequit. Etsi vero ex intuitu imperfectionis tædium
sive molestia sit (§. 518 *Psychol. empir.*), quoniam tamen Deo voluptas ab-
solute summa immutabiliter (§. 200) ac constanter inest (§. 202); voluptas
summa obstat, quo minus imperfectionem rerum aliarum ad summam suam
perfectionem referenti tædium inesse queat (§. 28 *Ontol.*). Deus itaque tæ-
dium seu molestiam ex imperfectione, quam in rebus a se diversis intuetur,
percipere non potest.

Quoniam itaque nec seipsum, nec res ceteras a se diversas intuens tædio
quodam, seu molestia afficitur; in ipsum nullam prorsus molestiam, seu tæ-
dium nullum cadere liquet.

Etsi posito intuitu imperfectionis etiam alienæ ponatur tædium aliquod sive molestia
(§. 519 *Psychol. empir.*), id tamen fieri non debere intelligitur, ubi aliquid obstat in contra-
rium, quo minus id fiat. In genere nimirum verum est posita ratione sufficiente poni id,
quod

quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 *Onel.*), nisi ponatur ratio sufficiens in contrarium, cui hoc non ponatur. Hinc & in mundo materiali causa non producit effectum, si qua alia ponatur in contrarium, quæ obstat, quo minus effectus sequatur. Jam in Deo obstat summa voluptas, quam ex seipso percipit, quæ minus tædium aliquod percipiat, seu molestiam quandam sentiat ex imperfectione aliena. Non igitur ullum percipit. Simile quid deprehendimus in nobismetipsis: experimur enim nos voluptate perfundi, nullo autem tædio angī, ubi imperfectionem contrariam ei, quæ nobis inest, perfectioni inuenimur, quatenus nec ab hac avertemus animum. Etsi enim minus acuti non semper distinguunt, quæ in ideis confusi insunt, in evolutione consularum tamen versati facile ostendunt, quidam subite in casu particulari rationis, cur imperfectionem alienam inueniant nunc tædio, nunc voluptate afficiamur, etsi indifferente alias erga eum sumus animo, cuius inuenimur imperfectionem. Ceterum hæc propositio probe notanda venit, ne Deo per eminentiam affectus tribuentes quicquam tribuamus, quod defectum aliquem involvit, adeoque ipsi repugnat.

§. 206.

Deo tædium sive molestia (animi scilicet) tribui nequit, nisi quatenus absentia voluntatis connotat actum nolitionis sive averfationis. Etenim proprie loquendo nullum in Deum cadit tædium (§. 205). Et quoniam voluptas ex intuitu perfectionis (§. 511 *Psychol. empir.*), tædium ex intuitu imperfectionis est (§. 518 *Psychol. empir.*); Dei autem de perfectione ac imperfectione rerum judicia errori nulli obnoxia (§. 136), atque certa sunt (§. 133); dum imperfectionem rerum intuetur, omnis abest voluptas, & quoniam malum omne actu positivo non vult, seu averfatur (§. 187), motivo noluntatis existente mali representatione (§. 194), malum vero in se est aliquid, quatenus quædam ipsi imperfectio inhæret (§. 371 *part. I. Theol. nat.*); cum intuitu mali, adeoque absentia voluptatis *per demonstrata*, connectitur actus nolitionis seu averfationis. Quamobrem si absentiam voluptatis, quatenus connotat nolitionis seu averfationis actum, quoad Deum tædium appellare vuleris; hoc sensu eidem tribui tædium poterit. Patet igitur, Deo tribui non posse tædium sive molestiam, quæ animi dicitur, nisi quatenus voluptatis absentia actum nolitionis vel averfationis connotat.

Sacra Scriptura subinde Deo tribuit, quæ in nobis sive animi molestia concipi nequeunt, quemadmodum ex doctrina affectuum Deo per eminentiam tribuendorum mox dilucidius constabit. Enimvero cum id fiat eo in casu, quo homines ex eo voluptatem percipiunt, ex quo tædium percipere debebant, Deusque idem averfetur; tædium eidem tribuit, ut nos convincat, abesse in Deo voluptatem, quam nos percipimus, ipsumque idem averfari, consequenter eidem non tribuitur, nisi quatenus voluptatis absentia connotat actum nolitionis seu averfationis.

§. 207.

Nihil Deo placere potest, nisi quatenus perfectum est, quatenus vero imperfectum est, placere nequit. Cum enim voluptas sit ex intuitu perfectionis (§. 511 *Psychol. empir.*), ac Dei de rerum perfectione judicia certa sunt (§. 133); quatenus quid perfectum est, ex eo Deus voluptatem percipit. Quamobrem cum id placeat, ex quo voluptas percipitur (§. 542 *Psychol. empir.*); Deo nil placere potest, nisi quatenus perfectum est. *Quod erat unum.*

Enimvero cum ex intuitu imperfectionis sit tædium (§. 518 *Psychol. empir.*), tædium vero Deo tribui nequeat, nisi quatenus absentia voluptatis actum

Quo sensu Deo tædium tribuatur.

Quatenus Deo quid placeat ab ipso diversum.

actum averfationis connotat (§. 206); si Deus, cujus judicia de rerum imperfectione certa sunt (§. 133), intueretur, quod imperfectum est, nullam inde voluptatem percipere valet. Quoniam itaque placere nequit id, ex quo voluptas nulla percipitur (§. 542 *Psychol. empir.*); nec fieri potest, ut Deo quid placeat, quatenus imperfectum est. *Quoderat alterum.*

Propositio præfens etiam de nobis valeret, siquidem nostra de rerum perfectione & imperfectione judicia, quemadmodum Dei, semper forent certa, sicuti ex ipsa notione eius, quod placet, facile perspicitur. Enimvero cum haud raro contingat, homines sibi tanquam perfectum representare, quod imperfectum est; quod imperfectum est, placet, non quia tale, sed quatenus perfectum apparet. Imperfectum id est, quod placere per naturam rerum minime potest, nisi per errorem.

§. 208.

*Quid
Deo displiceat.*

Deo displicet id, quod non modo tale est, ut ex eo voluptatem percipere non possit, sed quod etiam actu positivo non vult, seu averfatur. Displicet nimirum nobis id, ex quo tædium percipitur (§. 542 *Psychol. empir.*). Enimvero Deo tædium tribui nequit, nisi quatenus absentia voluptatis connotat actum nolitæ seu averfationis (§. 206). Deo igitur displicet, quod non modo tale est, ut ex eo voluptatem percipere non possit, sed quod etiam actu positivo non vult, seu quod averfatur.

§. 209.

*Notio
voluntatis
divinæ
quomodo
prodeat.*

Si voluntas humana, vel appetitus sensitivus tam hominum, quam brutorum ab omni limitatione liberetur; voluntati divinæ notio prodit. Quoniam appetitus sensitivus est inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni sive veri, sive apparentis in eodem confuse percepti (§. 580 *Psychol. empir.*), & appetitus rationalis ejusdem inclinatio ad objectum pro ratione boni, quod in eo inesse distincte cognoscimus, vel nobis cognoscere videmur (§. 880 *Psychol. empir.*); appetitus tam sensitivus, quam rationalis, sive voluntas aliter limitari nequit, quam quatenus ob limitationes facultatis cognoscitivæ tam inferioris, quam superioris contingit, bonum a nobis non rite representari, adeoque appetitum ferri in bonum apparens, vel in bonum minus. Quamobrem si appetitus tam sensitivus, quam rationalis a limitatione omni liberetur; nunquam feretur in apparens, vel minus bonum, sed semper in id, quod verum ac optimum est. Quoniam itaque voluntas Dei semper fertur in optimum (§. 285); notio ejus utique prodit, si appetitum sensitivum tam hominum, quam brutorum, atque rationalem, vel voluntatem hominum ab omni prorsus limitatione liberes.

Ex his, quæ in superioribus de origine idearum in Deo demonstravimus (§. 91), patet, realitates, quæ animabus nostris atque animabus brutorum insunt, nasci limitatione earum, quæ insunt Deo. Unde facile intelligitur, in intellectu divino ab æterno eandem fuisse ideam voluntatis humanæ, atque appetitus sensitivi tam animabus hominum, quam brutorum inexistens limitatione voluntatis divinæ. Non igitur mirum videri debet, quod via retrograda nos ad notionem voluntatis divinæ perveniamus, si voluntatem nostram vel etiam appetitum sensitivum tam nostrum, quam brutorum ab omni limitatione liberemus.

§. 210.

§. 210.

Notio voluntatis divinæ prodit, si voluntas humana, vel averfatio sensitiva tam hominum, quam brutorum, ab omni limitatione liberetur. Quoniam averfatio sensitiva est reclinatio animæ ab objecto pro ratione mali sive veri, sive apparentis in eodem confuse percepti (§. 582 *Psychol. empir.*), averfatio autem rationalis ejusdem reclinatio ab objecto pro ratione mali, quod in eo distincte cognoscere nobis videtur (§. 881 *Psychol. empir.*); averfatio tam sensitiva, quam rationalis aliter limitari nequit, quam quatenus ob limitationem facultatis cognoscitivæ tam inferioris, quam superioris contingit bonum apparere malum, ut malum non agnoscat tale, consequenter nos averfari bonum, vel malum non averfari. Quamobrem si averfatio tam sensitiva, quam rationalis a limitatione omni liberetur; ens eadem instructum omne averfabitur malum, quantulumcunque ipsum tandem sit. Quoniam itaque Deus malum omne averfatur (§. 196); notio voluntatis divinæ prodit, si voluntas humana, vel averfatio sensitiva sive hominum, sive brutorum ab omni limitatione liberetur.

Notio voluntatis divinæ quomodo prodeat:

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, de præsentie etiam intelligenda.

§. 211.

Limitatio appetitus a limitatione facultatis cognoscitivæ pendet, & si intellectus illimitatus fuerit, voluntas etiam illimitata. Patet ex demonstratione propositionis, qua notionem voluntatis divinæ investigare docuimus (§. 209), appetitum non limitari, quam quatenus fieri potest, ut feratur in bonum apparens vel bonum minus. Enimvero cum bonum apparens videatur, quod non est (§. 557 *Psychol. empir.*), & bonum minus tale non cognoscatur, vel quod majus videatur, quam revera est, vel majus prorsus ignoretur; nemo non videt, id tribuendum esse defectui facultatis cognoscitivæ, quod appetitus feratur vel in bonum apparens, vel in minus (§. 589 *Psychol. empir.*). Quoniam adeo ratio, cur appetitus feratur in bonum apparens vel in bonum minus, in limitatione cognoscitivæ facultatis continetur (§. 56 *Ontol.*), nec fieri potest, ut id fiat, si intellectus fuerit illimitatus (§. 520 *Psychol. rat.*); evidens est, & limitationem appetitus a limitatione facultatis cognoscitivæ pendere, & voluntatem esse illimitatam, siquidem intellectus illimitatus fuerit.

Limitatio appetitus unde pendet & quando voluntas illimitata.

Appetitus pendet a facultate cognoscitiva, quemadmodum ipsa lex appetitus insinuat (§. 904 *Psychol. empir.*). Quamobrem nec mirum, quod ideo limitatus sit, quia facultas cognoscitiva limitata, & ex adverso illimitata sit voluntas, si intellectus illimitatus fuerit.

§. 212.

Limitatio averfationis a limitatione facultatis cognoscitivæ pendet, & si intellectus fuerit illimitatus, voluntas etiam illimitata. Ex demonstratione propositionis, qua modum perveniendi ad notionem voluntatis divinæ exposuimus (§. 210), liquet, averfationem aliter limitari non posse, quam quatenus fieri potest, ut aversemur malum apparens, vel etiam verum non aver-

Limitatio averfationis unde pendet & quando

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

O

scmur.

*voluntas
illimita-
ta.*

semur. Enimvero cum malum apparens videatur, quod non est (§. 568 *Psychol. empir.*), & malum non agnoscatur tale ob ignorantiam; nemo non videt, idtribuendum esse defectui facultatis cognoscitivæ, quod malum apparens aversemur, vel malum verum prorsus non aversemur, sed indifferente erga ipsum animo simus (§. 590. 587 *Psychol. empir.*). Quoniam adeo ratio, cur malum apparens aversemur, vel malum verum prorsus non aversemur, in limitatione facultatis cognoscitivæ continetur (§. 56 *Ontol.*), nec id fieri potest, ubi intellectus fuerit illimitatus (§. 520 *Psychol. rat.*); evidens est & limitationem averfationis a limitatione facultatis cognoscitivæ pendere, & si intellectus fuerit illimitatus, noluntatem etiam illimitatam esse debere.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ad præsentem quoque mutatis mutandis applicanda veniunt.

§. 213.

*Affectus
quo sensu
Deo tri-
buantur.*

Affectus Deo tribui nequeunt, nisi quatenus distincta boni ac mali representatio est ratio volitionis ac nolitionis, qualis confusa in nobis excitat affectus. Quoniam enim affectus sunt actus vehementiores appetitus sensitivi & averfationis sensitivæ (§. 603 *Psychol. empir.*); Deo autem appetitus sensitivus (§. 197) & averfatio sensitiva ne per eminentiam quidem competit (§. 198); affectus eidem sensu proprio tribui non possunt. Enimvero affectus ex confusa boni & mali representatione oriuntur (§. 605 *Psychol. empir.*), quæ actuum appetitus sensitivi & averfationis sensitivæ ratio sufficiens est (§. 586 *Psychol. empir.*). Quamobrem quatenus in Deo representatio similis boni & mali distincta, est ratio volitionis ac nolitionis, eatenus datur aliquid in Deo, quod aliquam similitudinem cum affectibus habet, etsi nonnisi generalem (§. 195 *Ontol.*). Volitiones ac nolitiones igitur istæ affectuum nomine indigiti possunt. Atque adeo patet, non posse Deo tribui affectus, nisi quatenus distincta boni ac mali representatio ratio est volitionis ac nolitionis, qualis confusa in nobis affectus excitat.

Notitia eorum, quæ Deus vult & actu positivo non vult, plurimum insit in præxi, quemadmodum in philosophia morali ostenderetur. Consultum igitur est, actus volitionis ac nolitionis, in quos nostrum concipiendi modo resolvimus unicum istum voluntatis ac noluntatis divinæ actum, ut eum distincta notione comprehendamus, diversis nominibus insigniamur. Quamobrem cum a corpore ad animam transferamus nomina ad denotandum ea, quæ huic insunt, ob similitudinem quandam, exemplo distinctionis notiorum in claras & obscuras, & clararum in distinctas & confusas, ut alia rebus etiam aliis desumpta nomina iam taceamus; nec reprehendi potest, quod ab anima ex eadem ratione ad Deum transferantur nomina. Unde est, quod ipsa Scriptura Sacra affectuum nomina ad Deum transferret. Enimvero quemadmodum nomina a corpore vel rebus aliis ad animam translata per ea, quæ animæ insunt, explicantur, ut proprium nanciscantur significatum animæ convenientem; ita quoque vocabula ab anima ad Deum translata per ea, quæ Deo insunt, explicanda veniunt, ut proprium habeant significatum, qui Deo convenit. Nostrum adeo esse existimamus hic docere, quo sensu singula affectuum nomina ad Deum transferri possint. Idem iam agimus, ut omnem inter Deum atque animam nostram differentiam clarissime exponamus. Explicanda igitur etiam differentia, quæ quoad affectus inter Deum atque animam intercedit. Doctrinæ huius singularis quidam usus in præxi morali elucescet. In ea enim doceri debet, quomodo affectus ex ratione in ordinem redigantur, ne exorbi-

tantes

antes placeat, sed ad consensum cum appetitu rationali revocati salutarem sui praebeant usum. Id ipsum vero obtinetur, si eodem, quo Deo sensu, etiam nobis conveniant, dum sensu nobis proprio excitantur.

§. 214.

Voluntas dicitur approbans, qua velens id, quod esse vel fieri cognoscit, esse vel fieri vult.

*Voluntas
appro-
bans
quoniam
dicitur.*

E. gr. Quando caelum serenum est eo tempore, quo serenum esse nobis conducit, voluntate approbante serenum esse volumus. Quando nobis quid donatur prae omnem expectationem, quod in pretio habemus; donationem voluntate approbante volumus, ut doneetur. Nimirum si quis nos antea quavisisset, num id nobis donari velimus; donationem fieri voluissimus. Quamobrem dum donatur, ut doneetur nos velle ipsa acceptatione significamus, & quaesiti num velimus, nos velle respondemus, acceptatione jam facta. Voluntas adeo approbans subsistit, quamdiu donum ab altero acceptum nobis gratum.

§. 215.

Deus in se summe bonus est. Etenim Deus est ens absolute perfectissimum, quo perfectius concipi repugnat (§. 14). Quoniam itaque quid bonum in se est, quatenus ipsi inest perfectio (§. 370 part. I. Theol. nat.); ens in se summe bonum erit, cui inest omnis perfectio in gradu absolute summo, cujus quod absolute perfectissimum. Patet adeo Deum in se summe bonum esse.

*Bonitas
Dei es-
sentialis.*

Atque haec est illa *bonitas essentialis*, ob quam Scholastici Deum essentialiter summe bonum dicant, non confundenda cum bonitate erga alios, quae est propensa voluntas in perfectionem alterius (§. 695 part. I. Theol. nat.). Et de eadem bonitate loquuntur iidem, quando ens omne bonum dicunt, & Diabolum ipsum essentialiter bonum appellant, quippe qui malus est, quatenus privatus bonitate accidentali, quae perfectionem accidentalem constituit. Ceterum eodem sensu accipiendum in Sacra Scriptura quando solus Deus dicitur esse bonus, quo hic summe bonum esse demonstravimus.

§. 216.

Bonitas essentialis entium finitorum bonitati essentiali divinae incomparabilis, atque haec immensa est. Deus enim est absolute perfectissimus (§. 14), ac ideo realitates omnes ipsi insunt prorsus illimitatae (§. 16.93). Essentiales autem determinaciones rerum ceterarum omnium sunt realitates limitatae (§. 91.94). Patet itaque perfectionem Dei essentialem esse prorsus illimitatam; rerum vero ceterarum perfectionem essentialem non nisi limitatam esse posse (§. 328 Ontol.). Quantitas adeo bonitatis essentialis divinae infinita est (§. 796 Ontol.), quantitas vero bonitatis essentialis rerum ceterarum finita (§. 798 Ontol.). Quoniam itaque illa ad hanc rationem nullam assignabilem habet (§. 806 Ontol.); bonitas essentialis entium limitatorum consequenter finitorum (§. 173 part. I. Theol. nat.), bonitati essentiali divinae prorsus incomparabilis. *Quod erat unum.*

*Qualis
sit boni-
tas essen-
tialis
Dei &
quanta.*

Et quia quantitas limitata seu finita non potest fieri illimitata seu infinita, quotiescunque sumatur (§. 175 part. I. Theol. nat.); bonitas essentialis rerum finitarum, quotiescunque sumatur, degenerare nequit in bonitatem essentialem divinam, adeoque divinae heterogenea est (§. 364 Ontol.). Quoniam itaque rei nullius bonitas essentialis pro mensura bonitatis essentialis divinae assumi potest (§. 441 Ontol.); bonitas essentialis divina mensuram

omnem respuit, adeoque, cum immensum sit, quod mensuram omnem respuit (§. 41 *part. I. Theol. nat.*), immensa est. *Quoderat alterum.*

Quæ ex systemate in demonstratione sumuntur principia vel definitiones nominales sunt, vel propositiones ontologicæ, quæ per modum lemmatum eidem inferuntur, ac independentes ab ejus principiis demonstrantur. Ceterum hinc intelligitur, cur in Sacra Scriptura Deus solus dicatur bonus, quia scilicet bonitas essentialis divina bonitati essentiali rerum ceterarum omnium heterogenea, nec hæc cum illa comparari potest, adeoque ex bonitas, quæ Deo inest, enti alii inesse nequit.

§. 217

Quomodo Deus velit seipsum.

Deus vult se esse in se summum bonum voluntate approbante. Deus in se summe bonus est (§. 215). Quamobrem cum seipsum quam distinctissime cognoscat (§. 89); se quoque in se summe bonum, adeoque omnium entium optimum esse cognoscit. Quoniam itaque voluntas ejus in optimum fertur (§. 185); se esse summe bonum in se vult. Enimvero approbans voluntas est, qua volens id, quod esse cognoscit, esse vult (§. 214). Deus igitur vult se esse summe bonum in se voluntate approbante.

Dici vulgo solet, quod Deus velit seipsum; sed non omnes capiunt, quid sit velle seipsum. Nostrium igitur esse duximus, phrasin receptam ad notionem determinatam revocare, eamque naturæ voluntatis consentaneam esse demonstrare, ne quid de Deo dicatur, quod non satis intelligatur. Præterea notandum, propositionem præsentem non esse mere speculativam, sed in praxin quoque influere, cum & homo seipsum velle possit simili modo, imo velle debeat, quatenus se perfectum agnoscit.

§. 218.

Gaudium qualem appetitum involvat.

Gaudium involvit appetitum approbantem. Etenim oritur, si bonum nobis præsens repræsentamus (§. 616 *Psychol. empir.*). Cum vero idem in numero affectuum sit, affectus vero appetitus vehementior (§. 603 *Psychol. empir.*); gaudium involvit appetitum ejus, quod nobis jam præsens est. Enimvero voluntas approbans est, adeoque & appetitus approbans (§. 880 *Psychol. empir.*), quando esse vel fieri aut factum esse volumus, quod jam esse vel fieri aut factum esse cognoscimus (§. 214). Gaudium itaque appetitum approbantem involvit.

Qui gaudio super re aliqua effectantur, appetitum approbativum satis produunt agentes, se hoc esse velle, propter quod gaudent.

§. 219.

Gaudium quo sensu Deo tribuitur.

Gaudium Deo tribuitur, quatenus ex bono præsentem voluptatem percipit, & hæc cum voluntate approbante conjungitur, seu denotat voluptatem ex bono præsentem perceptam cum voluntate approbante conjunctam. Cum Deus omnia præsentia tanquam præsentia cognoscat (§. 157); bonum quoque præsens tanquam præsens cognoscit. Et quoniam ex bono, quod cognoscitur, voluptas percipitur (§. 558 *Psychol. empir.*); Deus quoque ex bono, quod tanquam præsens cognoscit, voluptatem percipere debet. Quia præterea bonum quoque esse vult (§. 185); id, quod præsens esse ac bonum esse agnoscit, esse vult, voluntate nimirum approbante (§. 214). Quamobrem cum gaudium & voluptatem ex bono præsentem perceptam (§. 614. 616 *Psychol. empir.*), & appetitum approbantem involvat (§. 218), appetitus vero sensitivus

sitivus in Deum non cadat (§. 197); gaudium Deo tribui nequit, nisi quatenus ex bono præsente voluptatem percipit, & idem voluntate approbante vult, consequenter ipsi tributum denotat voluptatem ex bono præsente perceptam cum voluntate approbante conjunctam.

E. gr. Deus dicitur gaudere in Sacra Scriptura de homine resipiscente seu ad meliorem frugem revertente. Ad meliorem frugem reverti bonum est. Unde Deus ex resipiscencia hominum voluptatem percipit (§. 558 *Psychol. empir.*). Constat vero ex Sacris & principiis quoque rationis, quæ in systemate stabilivimus, cum de Jure Dei in creaturas ageremus, Deum velle, ut homo malus resipiscat, consequenter id fieri voluntati eius conformiter. Voluptati adeo jungitur voluntas approbans (§. 214). Gaudere adeo dicitur de homine ad meliorem frugem revertente, quatenus ex resipiscencia voluptatem percipit, & eam voluntate approbante vult. Patet itaque notionem gaudii divini esse Scripturæ Sacræ consentaneam, quam cum ratione consentire evicimus. Notio gaudii cum resolvatur in notionem voluptatis ac voluntatis, distincta utriusque notio uberiorem lucem eidem affundit, ne quid tacite Deo tribuatur, quod defectum quandam involvit. Supponere nimirum debemus notionem voluptatis & voluntatis ab omni defectu, qui utrique in nobis adhæret, liberatas, consequenter non subsistendum in iis, quas de anima nostra habemus. Acque hinc patet, quam necessarium sit Theologiam naturalem nostram philosophandi methodo in systema veri nominis compungi, ut de Deo recte cogitemus satisficientes canonis isti veterum: Quæ de Deo dicuntur *ἀδύνατος*, ea interpretanda esse *δυνατός*. Huc inprimis facit, ut omnem differentiationem inter Deum atque animam nostram intimius percipiamus: id quod in præfate nobis sumimus.

§. 220.

Deus summe gaudet aut, si mavil, letatur de seipso. Deus summe bonus in se est (§. 215) & bonitatem hanc essentialiam quam distinctissime cognoscit (§. 89). Quamobrem cum ex bono, siquidem cognoscitur, percipitur voluptas (§. 558 *Psychol. empir.*); Deus quoque ex bonitate sua essentiali, seu ex eo, quod summe bonus sit, voluptatem summam percipere debet. Vult vero etiam Deus se esse summe bonum in se voluntate approbante (§. 217). Quamobrem dum bonitatem suam essentialem intuetur, voluptati summæ jungitur voluntas approbans. Quoniam itaque gaudium Deo tribuitur, quatenus voluptas ex bono præsente percepta cum voluntate approbante conjungitur (§. 219); quin Deus summe de seipso gaudeat, aut lætetur, dubitari haudquaquam potest.

Letitia Dei de seipso.

Constat apud Romanos lætitiā devotæse gaudium in excellentiore gradu: in philosophia tamen, cum gradus non variet speciem, nomen rei ob eundem non mutatur. Gaudii adeo nomen a lætitiā distinctum in eadem non est opus. Quodsi tamen quis in verbis fuerit scrupulosior, quod linguæ puritatem commaculare religioni sibi ducat; is per nos dicat, Deum de seipso lætari, non, gaudere. Nobis rerum, non verborum habenda ratio. Immenus labor est vocabula Latina ex usu, quem faciunt probatæ Latinitatis auctores, ad notiones determinatas revocare, quemadmodum simile quid præstitimus de nonnullis vocabulis Hebraicis atque Græcis in Sacra Scriptura de Deo usurpatis in systemate: cui nobis non sufficit notum. Erit tempus, quo philosophiæ ac methodi peritis in hanc aream descendere dabitur.

§. 221.

Noluntas dicitur reprobens, qua nolens id, quod esse vel fieri, aut factum esse cognoscit, esse, fieri aut factum esse non vult, seu idem averfatur. Facile patet, *aversionem* quoque in genere, & *sensitivam* in specie eodem sensu dici posse reprobantem.

Noluntas reprobens quænam dicatur.

E. gr.

E. gr. Ponamus Mævium in uxorem duxisse Sybillam. Quodsi hoc factum nolumus, vel averfamur; noluntas seu averfatio dicitur reprobans, sive nos hoc nolumus noluntate reprobante, aut averfamur averfatione reprobante.

§. 222.

Noluntas reprobans qualem involvat voluntatem.

Noluntas reprobans involvit voluntatem contrarii. Qui enim positive quid non vult noluntate reprobante, is esse aut fieri, vel factum esse non vult, quod esse, vel fieri, vel factum esse cognoscit (§. 221). Qui vero positive non vult, quid esse, aut fieri, vel factum esse, is aut velle debet, quod ut ejus loco sit, fiat vel factum sit aliud, aut ut nihil potius fiat, vel factum sit, consequenter velle debet non esse, quod est, adeoque contrarium vult (§. 297 Log.). Noluntas igitur reprobans involvit voluntatem contrarii.

E. gr. Si noluntate reprobante nolumus, Mævium in uxorem duxisse Sybillam; aut volumus, ipsum duxisse aliam, aut duxisse nullam, consequenter non duxisse Sybillam. Noluntas igitur reprobans involvit voluntatem contrarii. Nimirum qui dicit nolo hoc fieri, is etiam dicit, volo hoc non fieri, sive velit ejus loco fieri aliud, sive non.

§. 223.

Tristitia qualem averfationem involvat.

Tristitia involvit averfationem reprobantem. Oritur enim ex repræsentatione mali præsentis (§. 621 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum aversemur, quod tanquam malum nobis repræsentamus (§. 590 *Psychol. empir.*), quin malum, ex quo tristitia oritur, aversemur, seu id præsens esse nolimus, dubitari nequit. Enimvero si malum, quod præsens est, aversemur, ita ut ipsum præsens esse nolimus; averfatio reprobans est (§. 221). Tristitia igitur involvit averfationem reprobantem.

E. gr. Si quis tristitia perfunditur de morte amici charissimi certior factus, eam averfatione reprobante averfat, quatenus non vult mortuum esse amicum. Hanc averfationem prodinus dicentes, nos nolle audire, quod amicus ille, qui charissimus fuerat, mortuus sit, vel ubi cadaver defuncti præsens fuerit, nos nolle ipsum videre. Nimirum si voluntate nostra standum foret, noluissemus mori amicum, dum moriebatur, & noluntas perdurat, etiam si factum infectum fieri non possit. In ideis res manifestior est, quam vocabulis non satis commodis exprimere difficulter licet.

§. 224.

Tristitia quo sensu Deo tribui possit.

Tristitia Deo tribui nequit, nisi quatenus absentia voluptatis connotat noluntatem reprobantem mali præsentis cum voluntate contrarii. Tristitia enim tædium (§. 620 *Psychol. empir.*), & noluntatem reprobantem involvit (§. 223). Quamobrem cum tædium nullum in Deum cadere possit (§. 205), nec ipsi tribui queat, nisi quatenus absentia voluptatis actum nolitionis connotat (§. 206), mali scilicet præsentis, cujus repræsentatione in nobis tristitia oritur (§. 621 *Psychol. empir.*); tristitia quoque eidem tribui nequit, nisi quatenus absentia voluptatis connotat actum nolitionis mali præsentis. Quoniam itaque noluntas reprobans est, quando malum præsens nolumus seu averfamur (§. 221), & eadem voluntatem contrarii involvit (§. 222); tristitia non potest tribui Deo nisi quatenus absentia voluptatis connotat noluntatem reprobantem mali præsentis cum voluntate contrarii.

E. gr. Deus in Sacris dicitur tristitia affici ob hominum peccata seu male facta, quæ tanquam præsentia cognoscit. Quodsi ergo eam ita explicare volueris, ne quid ipsi tribuatur, quod repugnat; dicendum est, Deum ex malefactis hominum nullam percipere voluptatem.

pratem, neque adeo eadem ipsi placere (§. 542 *Psychol. empir.*). Nolle eundem, quod ab hominibus perpetretur aut perpetratum fuerit malum, sed malle, ut non faciant vel fecerint. Hæc omnia etiam insunt animæ, quando tristitia afficitur, nisi quod adit molestus quidam sensus voluptatem omnem arcens aliunde oriundam (§. 620 *Psychol. empir.*), qui in Deo locum habere nequit.

§. 225.

Tristitia in Deo non arcet gaudium. Si nos tristes sumus, tanto tædio afficitur animus, ut voluptatem, si qua adsit, non appercipiamus aut, si qua adesset, non apperciperemus (§. 620 *Psychol. empir.*), consequenter prorsus impossibile est, ut tristitia stante tanta sit voluptas, quæ tædii apperceptionem tollat, consequenter ut gaudium locus sit (§. 615 *Psychol. empir.*), atque adeo tristitia gaudium arcet. Enimvero quando Deo tristitia tribuitur, nullam saltem voluptatem percipit ex eo, ob quod contristari dicitur, & id esse vel factum esse non vult, sed vult potius esse vel factum esse contrarium (§. 224). Id igitur minime obstat, quo ex bono præsentem simul voluptatem percipiat, & id esse vel fieri velit, voluntate scilicet approbante (§. 219). Quamobrem cum gaudium Deo tributum non denotet nisi voluptatem ex bono præsentem perceptam cum voluntate approbante conjunctam (§. 219); nil obstat, quo minus eidem & gaudium, & tristitia diverso respectu una tribui possit. Tristitia igitur in Deo gaudium minime arcet.

Tristitia in Deo cur non arcet gaudium.

Pater adeo, gaudium, & tristitiam ita a nobis explicari, ut immutabili Dei naturæ & summæ eiusdem perfectioni nil derogetur. Qui doctrinam de malo, quatenus Deum respicit, ex systemate profundius hausit pendunt; veritatem quoque propositionis præsentis profundius inspicunt. Sed nostrum jam non est ad tantas ambages descendere. Sufficit excussisse attentionem acutiorum, quorum meditationi relinquenda sunt, quæ limites nostros transcendunt.

§. 226.

Deo competit felicitas absolute summa. Felicitas est status, quo voluptas vera perdurat (§. 636 *Psychol. empir.*). Summa igitur est, si voluptas fuerit summa, cumque status mutabilium determinatione constituatur (§. 705 *Ontol.*), si eadem voluptas summa eaque vera, immutabilis & constans. Enimvero voluptas Dei absolute summa & immutabilis (§. 200), vera (§. 201) & constans cum in se spectata, tum respectu Dei est (§. 202). Competit itaque ipsi felicitas absolute summa.

Felicitas summa Deo vindicata.

In nobis, qui continuis mutationibus sumus obnoxii, felicitas statum respicit, qui per mutabilia determinatur (§. 705 *Ontol.*). At cum Deus prorsus immutabilis sit (§. 17), nec ulla in ipso detur statuum successio (§. 48), ipsa voluptatis constantia & immutabilitas supplet vicem statuum, seu omnes status eminenter continet (§. 845 *Ontol.*). Quod si adeo felicitatem liberis ab omni defectu inhærente ei, quæ entibus finitis convenit, quemadmodum quoad Deum fieri necesse est (§. 37); status degenerat in constantiam & immutabilitatem.

§. 227.

Quoniam felicitas Dei absolute summa est (§. 226); ei aliunde nil accedere valet, consequenter *ens nullum ad felicitatem Dei conferre quicquam valet*, consequenter ratio felicitatis extra Deum non continetur in ente alio (§. 56 *Ontol.*), atque adeo *ejus felicitas ab omni ente alio independens* (§. 851 *Ontol.*).

Independencia felicitatis divine.

Hæc

Hæc divinæ felicitatis independentia probe notanda est, non modo ut præcaveatur erronea opinio, quasi Deus a nobis vel creaturis aliis felicior reddi possit, praxi officiorum erga Deum multum nocens; verum etiam ut differentiam felicitatis nostræ a divina intemius percipiamus: id quod notasse in praxi denuo juvabit.

§. 228.

Quomodo Deus velit felicitatem suam.

Deus felicitatem suam vult voluntate approbante. Etenim Deo competit felicitas absolute summa (§. 226), cumque semetipsum distinctissime cognoscat (§. 89), eandem quoque distinctissime cognoscit. Enimvero felicitas illa summa consistit in fruitione voluptatis summæ (§. 636 *Psychol. empir.*), quæ percipitur ex summa perfectione (§. 511 *Psychol. empir.* & §. 199 *part. II. Theol. nat.*), adeoque ex eo, quod in se summe bonus sit (§. 370 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque Deus se esse in se summum bonum vult voluntate approbante (§. 217); se esse quoque felicissimum seu, quod perinde est, felicitatem suam vult voluntate approbante.

Nimirum Deus felicissimus est, quia summe bonus in se. Etenim quia summe bonus in se, summa gaudet perfectione (§. 370 *part. I. Theol. nat.*), adeoque summam ex seipso percipit voluptatem (§. 516 *Psychol. empir.*), cumque vera sit perfectio, eadem constans aut in se immutabilis est (§. 513 *Psychol. empir.*). Quamobrem dum vult se esse summum bonum in se voluntate approbante (§. 217); necesse utique est, ut eadem voluntate velit se esse felicissimum. Poterat etiam propositio præiens vi principii heuristici (§. 70) ex appetitu felicitatis nobis inexistente deduci.

§. 229.

Amor sui ipsius in Deo.

Deus maxime amat seipsum, seu summo amore complectitur semetipsum; nec quicquam aliud tanto, quanto se, amore complecti potest. Etenim Deus sibi semetipsi maxime placet, nec aliud quid placere magis potest (§. 203). Quamobrem cum amor oriatur ex eo, quod quid in altero observamus, quod nobis placet (§. 649 *Psychol. empir.*), consequenter major sit, quo magis nobis quid placet; & Deus seipsum amat, & amor sui ipsius maximus seu summus est, nec datur aliud, quod tanto, quanto se, amore complecti potest.

In definitione tam nominali (§. 633 *Psychol. empir.*), quam reali (§. 649 *Psychol. empir.*), videmus supponere amorem semper tendere ad alium. Enimvero notandum est, quod dum nosmetipsos amamus, nos speciemus tanquam a nobis diversos: id quod levi attentione agnoscitur. Quamobrem definitionibus amoris non contrariatur, amorem etiam prædicari de seipso. Ceterum exemplo ipsius Dei docetur, amorem sui ipsius non posse reprehendi, modo sit rectus, nec abusu vitia contrahantur. Etenim in nobis amor sui ipsius plerumque defectu laborat, & ex accidente est, ut vel ex recto nascantur vitia. duo loco ostenditur, quomodo præcaveatur, ne a rectitudine decedat, nec extra limites evagetur, & qua cura ritè ordinetur, ne vitiorum fomes sit. Nimis rigidi morum censores attentionem suam haud raro desiderari patiuntur, ut inter id, quod necessario & quod ex accidente saltem est, adeoque evitari potest, non distinguant. Quod in Deo censura vacat, id nec in nobis eandem incurrit, nisi quatenus accedit, quod sicuti abesse debet, ita etiam potest.

§. 230.

Summa Dei amabilitas.

Deus summe amabilis est, ita ut non detur aliud, quod æque amabile sit. Etenim non datur ens aliud, quod placere magis possit quam Deus (§. 204). Quamobrem cum amor oriatur ex eo, quod quid in altero nobis placeat (§. 649

(§. 649 *Psychol. empir.*); non datur ens aliud, quod magis amabile sit quam Deus, consequenter Deus summe amabilis.

Quod alia ab hominibus magis amentur, quam Deus, id non ex eo est, quod alia magis amabilia sint quam Deus, sed quod vel Deum non agnoscimus, ut magis placeat, quam cetera omnia, vel quod animum ab eo avertemus, dum eundem ad alia convertimus: sed de his plura dicemus suo loco, quando praxin officiorum erga Deum explicatori de eodem supra omnia amando agemus. Amor igitur Dei super omnia (de amore mere naturali loquimur) nec in se, nec quoad hominem est impossibilis. Etenim & Deus in se spectatus est, qui magis quam cetera amari potest, nec per naturam hominis impossibile est, ut rem super omnia amabilem, super omnia amet, quandoque illius super omnia amabilitatem cognoscit, & in eam cogitationes intendit.

§. 231.

Deo tribuenda bonitas in alia entia in gradu absolute summo. Voluntas Dei fertur in optimum (§. 185), consequenter velle is etiam debet, quod enticunque optimum. Quamobrem cum ens aliquod in se bonum sit, quatenus suam habet perfectionem tam essentialem, quam accidentalem (§. 370 *part. I. Theol. nat.*); Deus tantam uniuscujusque entis perfectionem essentialem atque accidentalem vult, quanta in ipsum cadere potest. Voluntas igitur divina prona est, aut, si mavis, propendet ad entium aliorum perfectionem promovendam. Enimvero pronitas ad aliorum perfectionem promovendam bonitas est (§. 695 *part. I. Theol. nat.*), nec ea major concipi potest, quam ubi voluntas in tantam alterius perfectionem propendet, quanta in ipsum cadere potest. Deo igitur tribuenda est bonitas erga entia alia in gradu absolute summo.

Bonitas voluntatis quidam affectio est, atque adeo hic tantummodo de ipsa bonitate in se spectata nobis sermo est, quatenus tanquam voluntatis propensio quidam spectatur; non vero de ejusdem exercitio, quatenus considerantur effectus a propensione istius voluntatis pendentes. Sane bonus in aliis animus nobis tribuitur, etiam si in potestate nostra positum non sit quidpiam ad perfectionem alterius conferre. Ubi enim de bonitate sermo est, non quaeritur de eo, quod actu conferri potest ad alterius perfectionem, sed quod quis conferre velit, sive plurimum possit, sive nihil: sit ita quod ex effectu bonitatis ipsa colligatur ejus inexistencia, quemadmodum a nobis factum est in systemate (§. 698. 699 *part. I. Theol. nat.*).

§. 232.

Deus entia cetera a se diversa amat. Etenim Deus summe bonus est erga entia cetera a se diversa (§. 231). Enimvero qui bonus est in alia entia, eadem amat (§. 700 *part. I. Theol. nat.*). Ergo Deus entia cetera a se diversa amat.

A bonitate non posse separari amorem ostendimus in systemate iodependenter a principiis fundamentis: id quod demonstrationem perpendenti facile constabit. Neque enim in ea supponuntur nisi principia psychologica & studium conferendi bona aliis ei, qui bonus in alios, conveniens: sed hoc ipsum studium ex definitione boni in genere deduximus (§. 696 *part. I. Theol. nat.*). Principio igitur isto hic uti datur, etiam si tractationem praesentem a systemate prorsus independentem esse velimus. Nec est quod sibi quis mereatur, ne, dum alio prorsus modo in praesente tractatione veritates a se invicem dependent, quam in systemate, ita ut principiorum & conclusionum loca haud raro permutantur, circulus vitiosus committatur. Equidem amor iste vel ex affectu illo deduci poterat, quem *cooper* Græci appellant; sed nisi in methodo peccare velis, & assensum vacillare nolis, id demum facere datur, ubi creatio fuerit demonstrata.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

P

§. 233.

Bonitas summa Deo tribuenda.

Amor entium aliorum cur Deo tribuatur.

§. 233.

Dei
amor er-
ga homi-
nes.

Quoniam Deus entia cetera a se diversa amat (§. 232); quin etiam amet homines dubitari nequit.

Et si Deus facta hominum mala improbet, id tamen eorum amoris minime obstat. Imo nec obstat, quod hominem puniat ob male facta. Idem sane & nobis incumbit, ut amemus homines etiam malos, et si eorum scelera ac vitia odio prosequamur. Unde proverbium Germanorum: *Der Person Freund, der Sache Feind*, quo dicimur amare personam, sed odisse factum. Ac inde est, quod Deus etiam qua hominibus beneficiat iis, qui mali sunt, ita ut quoad bonos & malos nullom videatur discrimen. Sed de hac veritate magis momenti dicemus apertius, ubi officia erga inimicos sumus explicaturi. Proderit tunc nosse exemplum Dei, siue theoriam, siue praxio species.

§. 234.

Volup-
tas Dei
ex felici-
tate ho-
minum.

Deus dispositus est ad voluptatem ex felicitate hominum percipiendam. Etenim Deus amat homines (§. 233). Sed amor consistit in dispositione animi ad voluptatem ex alterius felicitate percipiendam (§. 633 *Psychol. empir.*). Deus igitur dispositus est ad voluptatem ex felicitate hominum percipiendam.

Nimirum ea est Dei natura, ut ex felicitate hominum percipiat voluptatem. In ea nimirum continetur ratio sufficiens, cur voluptatem inde percipiat. Uode si homo fuerit felix, quin actu ex eo percipiat voluptatem, dubitari haudquaquam potest (§. 634 *Psychol. empir.*).

§. 235.

Felici-
tas ho-
minum
objectum
volunta-
tis divi-
ne.

Deus felicitatem hominum vult. Deus enim homines amat (§. 233). Quamobrem cum voluptatem alterius appetat, qui alterum amat (§. 650 *Psychol. empir.*); quin Deus velit voluptatem hominum, extra omnem dubitationis aleam positum. Enimvero status, quo voluptas vera perdurat, felicitas est (§. 636 *Psychol. empir.*). Vult igitur Deus felicitatem hominum.

§. 236.

Infelici-
tas homi-
num ob-
jectum
volunta-
tis divi-
ne.

Deus infelicitatem hominum velle nequit. Etenim homines amat (§. 233). Quamobrem cum tedium alterius aversetur, qui alterum amat (§. 651 *Psychol. empir.*); quin Deus aversetur seu nolit tedium hominum, dubio omni caret. Est vero status, quo tedia perdurant, infelicitas (§. 637 *Psychol. empir.*). Fieri adeo nequit, ut Deus infelicitatem hominum velit.

Quæ de homine demonstrata sunt, ad creatoras etiam quasque alias, quæ felicitatis ac infelicitatis sunt capaces, transferri posse, oemo non videt, quemadmodum quæque idem in systemate, sed alio modo ostendimus in ista amplitudine.

§. 237.

Infelici-
tas ho-
minum
cur Deo
tribui ne-
queat.

Deo tribui nequit, quod homo sit infelix. Etenim Deus vult felicitatem hominum (§. 235), fieri autem nequit, ut velit eorum infelicitatem (§. 236). Quamobrem per ea, quæ Deo insunt, non intelligitur, cur sint infelices, adeoque infelicitatis ratio sufficiens non in Deo, sed extra ipsum quaerenda (§. 56 *Ontol.*). Deus igitur dici nequit causa infelicitatis hominum (§. 388 *Ontol.*), consequenter ipsi tribui nequit, quod homo sit infelix.

Tribui nequit iudici poenas iustas decreoenti & exequenti, quod maleficus sit infelix, sed infelicitatis suæ causa ipsemet agnosceudus. Absit itaque ut a poenis, quibus Deus afficit malos, adversus ipsum concludatur.

§. 238.

Amor Deo qua affectus tribuitur, quatenus voluptas ex felicitate entium a se diverforum percipienda connotat voluntatem hujus felicitatis. Etenim amor in nobis dicit dispositionem animi ad voluptatem percipiendam ex alterius felicitate (§. 633 *Psychol. empir.*), & ejus, quem amamus, voluptatem appetitum (§. 650 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum Deus dispositus sit ad voluptatem ex felicitate hominum percipiendam (§. 234), & felicitatem eorundem velit (§. 235), infelicitatem velle nequeat (§. 236), idemque verum sit de ente quocunque alio felicitatis ac infelicitatis capace (*not.* §. 236); amor Deo qua affectus tribuitur, quatenus voluptas ex felicitate entium a se diverforum percipienda connotat voluntatem hujus felicitatis.

Amor quo sensu tribuitur Deo tanquam affectus.

In philosophia morali amorem tanquam officium distinguemus ab amore tanquam affectu spectato. Affectus degenerat in officium aut, si inavis, virtutem, si quod in appetitu sensitivo est, reducit ad voluntatem, quo ipso prodit volitio felicitatis alterius, unde porro pendet actus felicitatem alterius promovendi, infelicitatem avertendi. Cum in Deo non detur appetitus sensitivus (§. 197), nec id, quod affectui responder, proprie loquendo in Deo datur, quemadmodum affectus omnis in sensu proprio ab eodem removendus, nec tribui potest, nisi quatenus distincta boni ac mali representatio est ratio voluntatis ac nolitiois, qualis confusa in nobis excitat affectus (§. 213). Unde conficitur, Deo proprie loquendo non convenire, nisi quod virtuti ab omni defectu purgatæ responder. Enimvero cum voluptatem Deo tribui non repugnet (§. 200), in affectu autem potissimum spectetur voluptas ex felicitate alterius percipienda, ac certum sit, vel ex demonstratione propositionis, qua Deo voluptatem in gradu absolute summo vindicavimus (§. 211), quod etiam voluptatem ex perfectione rerum aliarum percipiat, non tantummodo ex propria; si amor Deo per modum affectus tribuendus, quatenus non involvit, quod Deum dedecet vel summæ ejus perfectioni repugnet, quin voluptatis quoque ex felicitate entium ejus capacium habenda sit ratio nemo in dubium revocaverit. Et quemadmodum in nobis virtus ab affectu non sejungitur, facultatibus animæ inferioribus cum superioribus concurrentibus; ita nec in Deo ab amore tanquam virtute spectato separari potest voluptas, quæ ipsum efficit affectui similem. Quo incimus naturæ animæ nostræ percipitur; eo clarius innotescit, quomodo de Deo humano more loquentes cogitare debeamus, quod ipsum deceat.

§. 239.

Oidium Deo tribui nequit, nisi quatenus denotat nolvntatem reprobantem ejus, quod sibi displicet in ente alio. Odium in nobis est dispositio animæ ad voluptatem percipiendam ex alterius infelicitate (§. 661 *Psychol. empir.*). Deus dispositus ad voluptatem ex felicitate hominum percipiendam (§. 234), imo entium quoque aliorum felicitatis capacium (*not.* §. 236), consequenter fieri nequit, ut sit dispositus ad voluptatem percipiendam ex aliorum infelicitate (§. 28 *Ontol.*). Odium igitur Deo prorsus repugnat, nec fingi potest quid analogum, quod eidem tribui possit. Enimvero oritur odium ex eo, quod quid in altero observamus, quod nobis displicet (§. 677 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum Deo displiceat id, quod non modo tale est, ut ex eo voluptatem percipere non possit, sed quod etiam actu positivo non vult, seu averfatur (§. 208); nil obstat quo minus Deo tribuatur odium erga ens aliud, quatenus actu positivo non vult seu averfatur id, quod sibi in isto displicet. Quoniam itaque nolvntas reprobans est,

Oidium quo sensu Deo tribui possit.

qua nolens id, quod est, esse non vult, seu averfatur (§. 221); patet Deo non posse tribui odium, nisi quatenus denotat noluntatem reprobantem ejus, quod sibi displicet in ente alio.

Deo odium tribuitur in Sacra Scriptura. E. gr. David *Psalms*. V. 7 Deum odisse dicit omnes, qui operantur iniquitatem. Actionum humanarum iniquitas non modo ea est, ex qua Deus voluptatem percipere nequit; sed eam quoque actu positivo non vult, seu averfatur, adeoque ipsi displicet (§. 308). Quoniam igitur ipsi tribuitur odium erga homines, quatenus non vult, homines operari iniquitatem, dum operantur; evidens est odium erga male facientes eidem non tribui nisi quatenus ipsi tribuenda nolunt reprobans ejus, quod in illis ipsi displicet (§. 221). Atque adeo odium ibidem denotat noluntatem reprobantem ejus, quod displicet. Unde simul patet, cur Deus dicatur odisse omne malum morale, seu malas hominum actiones, ac clarissime perspicitur, odium non tendere in personam, sed in factum, consequenter amor personæ minime obfistere: sit ita, quod hominem odisse dicatur, quatenus odium respicit id, quod eidem inest, consequenter dum homo spectatur tanquam subiectum mali moralis, præcisè ceteris, quæ insunt. Abstinet, ut quis sibi persuadent, vel aliis persuadere conetur, inanes fingi subtilitates quasvis distinctione Scholasticae de Deo humano more loquamur, nec efficere licet, ut amor universalis erga homines nulla ex parte deficiat: id quod suo loco abunde constabit. Quamobrem si cui tantum non sit acumen, quantum subtilitatibus istis discernendis & earum utilitati pervidendæ sufficit; is per nos contemnat, imo etiam damnet, quæ non sunt ad ipsius palatum, modo sibi temperet a malitia. Notet vero summo Dei acumine nil esse indignum, quod non sine acuminis distinguitur.

§. 240.

Commiseratio
quo sensu
tribuitur
Deo.

Commiseratio Deo tribuitur, quatenus infelicitatem aliorum non vult noluntate reprobante, vult autem felicitatem infelicium, seu, denotat noluntatem reprobantem infelicitatis alienæ conjunctam cum voluntate felicitatis. Commiseratio enim tristitia est ex alterius infelicitate percepta (§. 687 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum tristitia Deo tribui nequeat, nisi quatenus absentia voluptatis connotat noluntatem reprobantem mali præsentis cum voluntate contrarii (§. 224); si ipsi tribui debet tristitia, non alio sensu id fieri potest, quam quo denotatur noluntas reprobans infelicitatis alienæ conjuncta cum voluntate felicitatis. Quoniam Deus velle nequit, ut homo vel ens aliud, felicitatis ac infelicitatis capax, sit infelix (§. 236 & *ejus not.*), sed vult potius, ut sit felix (§. 235); quincidem hoc sensu recte tribuatur, in dubium revocari nequit.

Quandonam in casu particulari Deo tribuatur commiseratio, hic non definimus. Explicamus enim terminorum nonnisi significatum generalem, quem, qui animo probe comprehendit, facile inde perspiciet, quomodo formanda sint judicia particularia, ne quibus, quæ Deo tribuuntur, oriatur contradictio. Notandum quoque est voluntatem consequentem, quam vocant Theologi, seu decretoriam, non esse confundendam cum antecedente, quæ spectatur quæ relatione ad integram rerum decretorum seriem, quemadmodum ex iis abunde liquet, quæ in systemate de voluntate Dei, quatenus decretoria est, prolixè satis docuimus. Ceterum me tacente constare poterat, si Deo commiseratio tribuenda, non modo noluntatem reprobantem infelicitatis, verum etiam voluntatem felicitatis spectandam esse (§. 349 *leg.*). Quamobrem si obfistat iustitia, quatenus sapientia legem quasi præscribit bonitati, quo minus voluntati felicitatis efficaci locus sit; commiserationi quoque locus esse nequit, etsi salva sit noluntas reprobans infelicitatis. Talia tempestive moneri consulti m ducimus, ut ampliorem faciant notionem hic explicatarum usum Scripturæ præsertim Sacræ interpretes, & quorum est de Deo loqui humano more ut intelligantur.

§. 241.

§. 241.

Quoniam qui alterum amat, ejusdem quoque commiseratur (§. 688), Deus autem amat entia cetera a se diversa (§. 232); Deo quoque tribuenda commiseratio, quatenus eos amat, qui sunt infelices. *Commiseratio unde sit.*

Fons quasi commiserationis amor est: quoniam ob rem ad distinctam veritatis notionem etiam requiratur rerum a se invicem dependentiam perspicere, ideo ad commiserationem quoque divinam plenius percipiendam animum advertere tenemur ad amorem, unde manat. Difficiliter, in primis in doctrina affectuum Deo tribuendorum, evitabitur contradictio, nisi probe perspicias, quomodo unum pendeat ab altero.

§. 242.

Invidia Deo prorsus repugnat. Invidia in nobis tristitia est ex alterius felicitate percepta (§. 705 *Psychol. empir.*). Quoniam tristitia Deo tribui nequit, nisi quatenus absentia voluptatis connotat voluntatem reprobantem mali præsentis cum voluntate contrarii (§. 224); si eidem invidia tribueretur, necesse esset, ut felicitatem entis alterius nollet voluntate reprobante, & ex adverso vellet ipsum esse infelix. Enim vero Deus infelicitatem hominum aut entis cujuscunque alterius velle nequit (§. 236 & *ejus not.*), vult autem ex adverso felicitatem (§. 235). Quamobrem invidia eidem prorsus repugnat. *Invidia cur Deo prorsus repugnet.*

Idem etiam per indirectum ostenditur ex definitione invidiæ reali hoc modo. Ponamus si fieri potest, Deo tribui posse invidiam. Quoniam invidia oritur, si alterum indignum judicamus bono, quo potitur, vel fruitur (§. 714 *Psychol. empir.*); Deus ens istud, cujus respectu ipsi invidia tribuitur, indignum judicare debet bono, quo fruitur, vel potitur, consequenter aliis bona, quantum datur, conferendi voluntas eidem non est. Quamobrem cum in alios bonus non sit, qui iisdem bona pro virili conferre minime studet (§. 696. 697 *part. I. Theol. nat.*); Deus non erit summe bonus in entia alia. Quod cum sit absurdum (§. 231), Deo invidia prorsus repugnat.

Ex demonstratione posteriore liquet, invidiam repugnare summæ Dei bonitati erga entia alia, consequenter eidem tribui minime posse nisi in hanc injuriam esse velis. Deus auctor omnis boni est, nec qualemque creaturæ boni vel inest, vel obtingere potest, quod non ad eundem referre teneatur. Contrarias adeo in Deo admitteret voluntates, qui eidem invidiam tribueret: id quod eum summæ ejus perfectione pugnat.

§. 243.

Irrisio Deo tribuitur, quatenus ex nexu malis moralis & physici voluptatem percipit & hæc ipsa mala physica voluntate approbante vult. Etenim in nobis irrissio gaudium est ex eo perceptum, quod opinione nostra alteri vicio verti potest, vel famam ejus quomodocunque lædit (§. 730 *Psychol. empir.*), consequenter cum nemini vicio verti ex veritate possit nisi malum morale, quatenus malis actionibus famæ suæ obest. Quoniam ex malis moralibus physica necessario consequuntur (§. 723 *part. I. Theol. nat.*), nexus vero rerum a Deo est (§. 741 *part. I. Theol. nat.*); quin Deus eadem esse velit voluntate approbante dubitari nequit (§. 214). Et quoniam mala phy-

Irrisio quo sensu Deo tribuatur.

la physica fiunt secundum naturæ ordinem (§. 559 *part. I. Theol. nat.*); ordo autem placet, quod nemo non in seipso experitur, adeoque voluptas ex eodem percipitur (§. 542 *Psychol. empir.*); quin Deus ex modo, quo mala physica ex moralibus consequuntur, adeoque ex nexu eorundem cum moralibus voluptatem percipiat, non minus dubitatione omni exemptum est. Pater itaque tribui Deo posse irrisiōnem, quatenus ex nexu mali moralis & physici voluptatem percipit & hæc ipsa mala physica voluntate approbante vult.

Nimirum hoc ipso stultitia ac imprudentiæ redarguuntur homines, quod per mala moralia in physica sese præcipites dent, quæ prævidere facile poterant. Non est quod excipias, Deum non posse velle malum (§. 196), adeoque irrisiōnem non posse denotare voluntatem approbantem mali physici. Etenim mala physica in relatione ad mundum integrum non sunt mala (§. 563 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem cum Deus non velit nisi quod sit optimum (§. 185), quid vero sit in se optimum, iudicet in relatione ad totum universum (§. 392 *part. I. Theol. nat.*), nec mala physica vult nisi in relatione ad totum universum. Et licet mala physica censeantur talia respectu atque in relatione partium, imo particularum universi ad se invicem (§. 565 *part. I. Theol. nat.*), veluti hominum, quibus obtingunt: Deus tamen voluntate sua approbante dum eadem vult, ob convenientiam nexum metaphysici atque moralis eadem velle dicendum est, adeoque non quatenus mala sunt, sed quatenus bona. Nimirum & pœnæ bonæ sunt in relatione ad civitatem, cujus tranquillitati prospiciunt, etsi malæ sint iis, qui iisdem afficiuntur. Unde iudex pœnas vult, non quatenus sunt mala physica, sed quatenus censentur bonæ intuitu civitatis. Acumine & attentione opus est in iis, quæ voluntatem tangunt, siquidem omnia bene concipere, nec a veri tramite aberrare volueris. Ceterum in Sacra Scriptura dicitur irridere improbos: disertam autem Scripturam mentionem facit malorum physicorum, in quæ sese præcipites dant, & ob hæc irrisiōnem fieri docet. Nec obstat commiserationi irrisiōnem, qualis Deo tribuitur, facile vident auctiores. Sane & nos citra vitium commiserantes eorum, qui pœnis atrocibus afficiuntur, approbamus tamen easdem, quatenus in eos decretæ, qui eas promeriti sunt.

§. 244.

*Qualis
sit sum-
ma
actionum
rectitudi-
do.*

Rectitudo actionum summa est, si nullus prorsus in voluntate ac voluntate, atque in intellectu notatur defectus. Actio enim recta est, quæ rationem sufficientem in essentia & attributis agentis habet (§. 950 *part. I. Theol. nat.*). Actiones internæ sunt volitiones ac nolitiones (§. 567 *part. I. Theol. nat.*) & volirionum ac nolitionum ratio sufficiens sunt motiva (§. 887 *Psychol. empir.*), adeoque repræsentationes boni ac mali distinctæ (§. 890 *Psychol. empir.*). Quamobrem recta est actio, si motiva seu boni ac mali repræsentationes rite sese habeant, consequenter, cum voluntas perfectissima feratur in optimum (§. 650 *Psychol. nat.*), adeoque aversetur omne malum, si, quod agens vult, fuerit revera optimum, & quod non vult, fuerit revera malum, adeoque iudicium de eo, quod optimum est in casu dato, vel quod malum est, fuerit certum. Iudicium adeo cum rectum sit, nullus in intellectu notatur defectus, quando actio recta est, & quia voluntas & noluntas sequitur iudicium rectum, ejus autem rectitudo pendet a rectitudine iudicii (§. 887 *Psychol. empir.* & §. 851 *Ontol.*), nec in voluntate ac noluntate defectus aliquis noratur.

Propositio præiens maximi momenti est. Est enim principium mire secundum in philosophia practica, sive theoriā, sive praxi spectes. Imo ex eodem percipitur, cur summa rectitudo non cadat in hominem, & exinde manat omnis actionum defectus, sive dolo erubatur, sive

sive culpæ. Clariora hæc fient suo loco, ubi theoriæ rectitudinis actionum ex instituto sumus tradituri.

§. 245.

Rectitudo actionum divinarum summa est. Etenim Dei, cui competit secunda mentis operatio in gradu absolute summo (§. 131), iudicia erroris omnis expertia (§. 136), ipsique Deo certa sunt (§. 133). Quod igitur Deus optimum iudicat, vel malum, id non modo optimum est, vel malum (§. 624. 506 Log.), sed novit etiam Deus, iudicium suum esse verum (§. 564 Log.), seu esse optimum, vel malum, quod optimum, vel malum iudicat. Quoniam itaque voluntas Dei semper fertur in optimum (§. 185), nec fieri potest, ut quidpiam velit Deus, quod malum est (§. 187); voluntas quoque atque voluntas ejus semper sequitur iudicium certum. Quamobrem nec quoad intellectum, nec quoad voluntatem ac noluntatem in actionibus divinis ullus notatur defectus. Enimvero summa actionum rectitudo est, si nullus prorsus in voluntate & noluntate atque intellectu notatur defectus (§. 244). Actionum adeo divinarum rectitudo summa est.

Quoniam volitiones ac nolitiones ab intellectu pendunt, nullus videtur esse defectus in voluntate & noluntate, qui non sit ab intellectu, consequenter superfluum videtur defectuum in voluntate ac noluntate singillatim fieri mentionem. Eumvero constat in nobis appetitum sensitivum sæpius repugnare rationali eumque vincere, ita ut bonum verum distincte agnitus nolumus, eique apparens præferamus, veluti si bonum jucundum ac utile præferatur honesto. Atque in eo casu defectus non modo in intellectu, verum etiam in appetitu residet, prouti suo loco clarius docebitur. Unde etiam JGti defectum actionum dividunt in dolum atque in culpam, prouti vel facultatem appetitivam simul, vel cognoscitivam solam respicit. Deus cum careat appetitu sensitivo (§. 197), voluntati ejus repugnat omnis defectus, qui in nobis ab appetitu sensitivo provenit. Et quia intellectus ejus perfectissimus (§. 116), eidem quoque repugnat defectus omnis, qui a facultate cognoscitiva in nobis proficiscitur. Unde quoque rectitudo actionum divinarum deduci poterat liberando nostras ab omni defectu, qui eidem adhæret, vi principii heuristici (§. 70). Velim hæc probe perpendant, quorum est dijudicare quod rectum est: etsi enim nomen recti sit satis pervulgatum, distincta tamen ejus notio inter paucos distributa videtur. Ac iude est, quod in omni Jure doctrina de culpa admodum intricata & obscura habeatur, etsi indispensabilis prorsus reperitur utilitatis.

§. 246.

Actiones Dei omnes rectæ sunt. Etenim Deo competit summa actionum rectitudo (§. 245), consequenter fieri haud quasquam potest, ut ulla ejus actio sive quoad intellectum, sive quoad voluntatem ac noluntatem ulla ex parte deficiat (§. 244), consequenter necesse est actiones omnes esse rectas.

§. 247.

Deus est sanctissimus. Etenim actiones Dei omnes rectæ sunt (§. 246). Quamobrem cum sanctus sit, qui semper vult facitque, quod rectum est (§. 1064 part. 1. Theol. nat.); major sanctitas concipi nequit, quam si actiones omnes fuerint rectæ. Deus igitur sanctissimus est.

Quia sanctitas omnem excludit quoad rectitudinem defectum, in philosophia practica facile ostenditur, homini non convenire sanctitatem, etsi ad eam contendere debeat. Unde porro consicuit, vires naturales ad eandem minime sufficere. Hinc in Theologia re-

Rectitudo actionum divinarum.

Universalitas rectitudinis actionum divinarum.

Summa Dei sanctitas.

velata evincitur, homines demum sanctos effici gratia Dei, quæ est per Christum; quæ tollit omnis actionum nostrarum defectus: unde & sanctificatio tribuitur Spiritui Sancto. Sed nostrum non est ea docere disertius, ne rebus alienis nos immisceamus. Sufficit observasse, principia nostra philosophica favere religioni Christianæ, & indigitasse, quomodo iisdem ad ea confirmanda & veritatem revelatam defendendam sit utendum, ut viri Theologi percipiant utilitatem philosophiæ nostræ, ejusque in incrementum rei Christianæ faciant usum.

§. 248.

Acquiescentia in seipso Deo tributa.

Acquiescentia in seipso Deo tributa denotat voluptatem ex sanctitate perceptam, conjunctam cum voluntate approbante sanctitatis. Acquiescentia in seipso, quæ nobis convenit, est gaudium ob bonum, quod patravimus (§. 749 *Psychol. empir.*). Dei actiones omnes rectæ sunt (§. 246), & rectitudo illa summa est (§. 245). Quamobrem cum Deus gaudeat de seipso (§. 220); acquiescentia in seipso ei tribui potest, quatenus denotat gaudium de omnimoda actionum rectitudine, seu, quod novit se non velle, nec facere nisi quod rectum est. Enimvero constans illa & perpetua voluntas Dei non faciendi, nisi quod rectum est, sanctitas divina est (§. 1063 *part. I. Theol. nat.*). Acquiescentia igitur in seipso, quæ Deo tribuitur, est gaudium de sanctitate sua. Enimvero gaudium Deo tributum denotat voluptatem ex bono præsentem perceptam cum voluntate approbante ejusdem conjunctam (§. 219). Quamobrem acquiescentia in seipso, quæ Deo tribuitur, denotat voluptatem ex sanctitate perceptam & voluntatem approbantem ejusdem sanctitatis.

Acquiescentiam in seipso esse affectum jucundissimum, alias ostendimus (§. 753 *Psychol. empir.*), cumque non sit, nisi gaudium de rectitudine actionum (§. 749. 751 *Psychol. empir.*), haud postremam felicitatis nostræ partem constituit (§. 636 *Psychol. empir.*), siquidem iudicium de actionum nostrarum rectitudine sit veritas consentaneum (§. 514 *Psychol. empir.*). Rectitudo actionum non modo loquitur facultatum animæ perfectionem (§. 244), curus intuitu ponitur voluptas (§. 511 *Psychol. empir.*); verum etiam cum actiones liberæ sint, habitus recte faciendi perfectionem loquitur a nobis pendentem. Atque ex eo potissimum nascitur illa suavitas, quæ acquiescentiæ in se ipso propria est, & gaudium de actionum propriarum rectitudine ab omni reliquo distinguit. Quomodo autem præcaveri debeat, ne sit somes viziozum, ut ex felicitate nascatur infelicitas, quemadmodum haud raro in homine accidit; id docere non est hujus loci, sed loco tradetur suo.

§. 249.

Pœnitentia quo sensu Deo tribuatur.

Deo tribuitur pœnitentia, quatenus ex malo morali actionibus hominum, vel entis alterius, inbarente nullam percipit voluptatem, idemque non vult voluntate reprobante, vult autem actiones esse bonas. Etenim pœnitentia in nobis tristitia est ex eo orta, quod a nobis male, vel minus recte factum existimamus (§. 755 *Psychol. empir.*). Quoniam actiones Dei omnes rectæ sunt (§. 246) & ejus de ipsis judicia ab errore omni exempta (§. 136) eidemque certa sunt (§. 133); fieri haud quaquam potest, ut quid minus recte a se factum existimet, consequenter nec pœnitentiæ in eodem locus est. Quoniam tamen ipsi tristitia tribuitur, quatenus absentia voluptatis connotat nolvntatem reprobantem mali præsentis cum voluntate contrarii (§. 224); quin pœnitentia eidem tribui queat, quatenus ex malo morali actionibus hominum,

vel

vel entis alterius, inhærente nullam percipit voluptatem, sed idem non vult noluntate reprobante, vult autem actiones hominum esse bonas, dubitari nequit.

Hoc sensu Deo tribuitur in Sacris poenitentia. Dicitur enim eum poenituisse, quod fecerit homines, cum eos in quævis scelera ac flagitia ruere videret. Vult Deus homines esse sanctos, quia ipse sanctus est, consequenter actiones eorundem esse rectas (§. 1063 *part. I. Theol. nat.*), adeoque nullo malo infectas. Quamobrem ex malis eorum actionibus voluptatem percipere nequit, sed malum, quod ipsis inhæret, potius non vult, noluntate scilicet reprobante (§. 221). Poenitentia adeo notio convescit cum ceteris Sacrae Scripturae principiis. Quamobrem cum Scriptura Sacra per Scripturam sit explicanda, hoc est, ita ut veritates in eadem inter se consentiant; quin poenitentia eo, quem diximus, modo explicanda veniat, omni dubitatione caret.

§. 250.

Quoniam in Deum nulla cadit molestia, sive rardium nullum (§. 205), & poenitentia nonnisi absentiam voluptatis quoad malum morale denorat (§. 249); poenitentia Deo tributa libera est ab omni molestia, quæ huic affectui in nobis adhæret (§. 758 *Psychol. empir.*).

Qualis sit poenitentia Deo tributa.

Poenitentia quoad nos affectus omnium molestissimus (§. 758 *Psychol. empir.*), ita ut non detur alius, qui animam hominis magis perturbare & subverti tranquillitate iniquitum reddere possit (§. 762 *Psychol. empir.*). Absit itaque, ut quis sibi imaginetur, quasi eadem inquietudo cadat in Deum, cui competit felicitas absolute summa (§. 226), independenter ab omni ente alio (§. 227)! Quem porro, is factum infectum reddi mallet (§. 761 *Psychol. empir.*): quod cum fieri non posse agnoscit, inquietudo animi oritur, quemadmodum alias ostendimus (§. 762 *Psychol. empir.*). Dei actiones omnes cum summa emineant rectitudine (§. 245), in rectitudine autem summa nullus proflus uocetur in voluntate & noluntate atque intellectu defectus (§. 244); ea, quæ fecit, facta approbat, nec unquam infecta reddi vult. Cessat igitur inquietudinis ratio sufficiens, adeoque in eodem nullus huic locus est (§. 70 *Ontol.*). Ad differentiam inter Deum atque animam nostram intimius perspicendam opus est, ut inquiramus rationem, cur quid in anima poatur: hæc enim ubi defectum involvit, in Deo locum non habet (§. 37), consequenter & ab eodem remouendum, quod per eam fieri debere intelligitur.

§. 251.

Gloria Deo tribuitur, quatenus voluptatem percipit ex eo, quod novit vero iudicio entium intelligentium sibi non posse tribui nisi perfectionem & sanctitatem absolute summam, & iudicium hoc voluntate approbante vult. In nobis gloria gaudium est, quod percipitur ex aliorum de nobis nostrisque benigno iudicio, quo scilicet, quæ fecimus, bene ac recte a nobis facta, & quæ nobis sunt, bona esse affirmatur (§. 765 *Psychol. empir.*). Deo competit summa perfectio (§. 14) & quoad actiones sanctitas summa (§. 247). Quamobrem si ens intelligens verum de eo fert iudicium, summam eidem quoad realitates inexistentes perfectionem & quoad actiones sanctitatem summam tribuit. Quoniam itaque gaudium Deo tribuitur, quatenus ex bono præfente voluptatem percipit, iudicium vero verum de summa Dei perfectione & sanctitate perfectionem intellectus iudicantis loquitur, quemadmodum nemo non largitur, adeoque Deus omnem perfectionem possibilem continuo intuens (§. 199), ex isto iudicio, etiam quatenus possibile spectatur, voluptatem percipit (§. 511 *Psychol. empir.*); gloria eidem tribui potest, quatenus voluptatem percipit ex eo, quod novit vero iudicio en-

Gloria quo sensu Deo tribuitur.

Q

tium

tium intelligentiam sibi non posse tribui nisi perfectionem & sanctitatem absolute summam. Et quia porro gaudium Deo tributum connotat voluntatem approbantem boni præsentis (§. 219), Deus vero aliter velle nequit, nisi ut ens intelligentem verum de summa ejus perfectione & sanctitate judicium ferat, quod per se patet; quin voluntate approbante judicium istud velit, dubitari nequit (§. 214). Quare gloria Deo tributa involvit quoque voluntatem approbantem judicii entium intelligentium, quod ipsi conveniat summa perfectio & quoad actiones sanctitas summa.

Deus non modo semetipsum cognoscit quam distincte (§. 89), sed necessario quoque omnia, quæ præter ipsum possibilia (§. 103), quatenus seipsum cognoscit (§. 102), & novit quid sub data conditione futurum esset (§. 133). Quamobrem cum ipsemet sit ens perfectissimum (§. 14) & actiones ipsius omnes rectæ sint (§. 246); novit utique, si præter ipsam daretur adhuc aliud ens intellectus perfectissimi, ejus judicio summam sibi perfectionem & summam actionum rectitudinem, adeoque sanctitatem summam tributum iri (§. 247), imo nec aliter ens ullum finitum judicare posse, siquidem judicium verum sit. Ex notione itaque gloriæ intelligitur, quatenus eam ab omni imperfectione liberatam Deo tribuimus (§. 70. 37), Deum ita agere, ut nec quoad intellectum, nec quoad voluntatem judicio entis intellectus prorsus illimitati seu perfectissimi aliquis notari possit defectus, consequenter ut quod fecit, probetur ipso judicio Dei: cui simile quid est in artifice, quem gloria impellit ad faciendum opus a se approbandum, si vel maxime non intelligerent defectus ceteri, ubi quos admitteret. Gloriæ adeo Deo tribuendæ notionem animo distincte comprehensam non tenent, quotquot mundi optimi electionem reprobant.

§. 252.

*Pudor
cur Deo
repugnans.*

Pudor Deo prorsus repugnat, nec ullo modo tribui potest. Etenim pudor in nobis oritur, si mala, quæ fecimus, vel nobis sunt, aliis innoscere, ac ab iis agnosci nobis repræsentamus, vel ex opinione censuræ aliorum, quam ob malum a nobis perpetratum, vel quod nobis est, incurremus (§. 779 *Psychol. empir.*). Deus est ens perfectissimum (§. 14), adeoque nihil prorsus mali ipsi est (§. 371 *Psychol. empir.*). Omnes præterea actiones ejus rectæ sunt (§. 246), & quidem in gradu absolute summo (§. 245), consequenter nullus in iisdem, siue voluntatem & noluntatem, siue intellectum spectes (§. 244), notatur defectus. Cumque ejus felicitas ab omni ente alio sit independens (§. 227), ipseque prorsus impassibilis sit (§. 75), consequenter quia passio rationem extra subiectum in ente alio agnoscit (§. 714 *Ontol.*), nihil in Deo inesse possit, cujus ratio detur extra ipsum in ente quodam alio ab ipso diverso; ex iniquis aliorum de Deo judiciis nullum eidem emergere potest malum, quemadmodum nobis accidit. Impossibile adeo est, ut ratio pudoris in Deo ponatur. Quamobrem nec fieri potest, ut eidem ullo modo pudor tribuatur (§. 118 *Ontol.*), sed idem potius eidem prorsus repugnat (§. 79 *Ontol.*).

Pudor, qua affectus, tristitiæ quidam species est (§. 774 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum tristitia Deo tribui non prorsus repugnet (§. 234); nec repugnare videbitur pudor, sed aliquis potius sensus concipi posse censebitur, quo Deo tribuatur. Enimvero si quis demonstrationem propositionis præsentis rite perpendit, dubium hoc prorsus evanescit. Etenim ratio pudoris sufficiens Deo prorsus repugnat, quemadmodum ex eadem intelligitur. Quamobrem cum affectus eidem tribui nequeant, nisi quatenus distincta boni ac mali repræsentatio est ratio volitionis ac notionis, qualis confusa in nobis excitat affectus (§. 213); facile

facile intelligitur, Deo nec per eminentiam affectum tribui posse, ubi mali representatio quemadmodum in casu præsentis obinet, nulla in eodem dari potest.

§. 253.

Gratitudo Deo nullo modo tribui potest. Etenim hic affectus amor benefactoris ob beneficia (§. 784 *Psychol. empir.*). Enimvero ens nullum ad felicitatem Dei conferre quicquam valet (§. 227), adeoque ipse benefactorem nullum agnoscit, sibi metipso sufficientissimus (§. 76). Quamobrem impossibile est, ut in Deo concipiatur amor benefactoris, consequenter gratitudo nullo modo ipsi tribui potest.

Gratitudo cur Deo repugnet.

Cum Deus sit summe bonus erga entia alia (§. 231), benefactor summus ipse est, sed benefactorem non habet, nec habet eodem opus. Ipsi igitur debetur gratitudo, sed gratitudinem ipse nemini debet. Quamobrem nec ullibi sacra Scriptura Deo, licet tribuens affectus, gratitudinem tribuit, quin potius eam ab eodem remouet, veluti cum Paulus Rom. XI. 14. Quis, inquit, prior dedit Deo, & retribuetur ei? Unde patet, eum nullibi de Deo loqui humano more, nisi ubi verba admittunt sensum Deo minime repugnantem: id, quod notasse non exigui momenti est.

§. 254.

Favor Deo tribuitur quatenus placet recte agendi studium, & quatenus recte agentium felicitatem magis curare habet, quam aliorum. Favor enim in nobis amor est alterius ob bonum, quod ipsi tanquam singulare consideramus, inprimis ob mores ac habitus animæ nobis acceptos (§. 791 *Psychol. empir.*). Quoniam Deus ex sanctitate sua, adeoque ex actionum propriarum rectitudine (§. 1063 *part. I. Theol. nat.*), voluptatem percipit (§. 248); quin ex studio recte agendi percipiat voluptatem dubitari nequit. Enimvero placet id, ex quo voluptas percipitur (§. 542 *Psychol. empir.*). Deo igitur placet recte agendi studium. Quoniam itaque amor ex eo oritur, quod quid in altero observemus, quod nobis placet (§. 649 *Psychol. empir.*), Deo autem amor hominum aliorumque entium intelligentium tribui potest (§. 232. 233); quin etiam amet recte agentes ob recte agendi studium, extra omnem dubitationis aleam positum est. Enimvero amor quæ affectus Deo tribuitur, quatenus voluptatem ex felicitate entium aliorum percipit hancque ipsam vult (§. 238). Quamobrem ipsi tribui potest amor, favor, quatenus placet recte agendi studium & ob hoc ipsum recte agentium felicitatem magis curare habet, quam aliorum.

Favor quosensu Deo tribuitur.

Facile probari poterat, quæ hic de favore Deo tribuendo dicuntur, etiam quoad principia demonstrandi conformia esse sacre Scripturæ. Etenim in ea docetur, Deum singularem quandam curam habere hominum recte agentium, quæ providentiæ specialis nomine venit. Unde et si promissionem benefaciat omnibus hominibus, quatenus providentia providet omnibus in generali, recte tamen agentes ceteris præfert, quemadmodum nos eum aliis, quos amamus, in promovenda felicitate præferimus, cui favemus (§. 793 *Psychol. empir.*). Et recte id fieri ostendimus suo loco in philosophia practica, quando rectus fuerit favor. Est enim vulgo improbetur, quod favori dentur omnia; id tamen non nisi inde est, quod favor minus recte sese habet. Aliter vero sese res habet quoad Deum, cui summa tribuenda actionum rectitudo (§. 245), ab omni defectu quoad intellectum, voluntatem ac voluntatem libera (§. 244). Notio favoris divini plurimum in præfatio, præsertim Christianorum qua talium.

§. 255.

*Spes quo
sensu
Deo tri-
buatur.*

Spes Deo tribui nequit, nisi quatenus bonum, quod futurum novit, vult. Etenim in nobis spes oritur, si bonum nobis repræsentamus tanquam obtentu possibile (§. 799 *Psychol. empir.*) & consistit in voluptate ex bono obtinendo, consequenter quod habere volumus, percepta (§. 796 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque affectus Deo tribui nequit, nisi quatenus distincta boni repræsentatio est ratio volitionis, qualis confusa in nobis affectum excitat (§. 213), Deus autem futura omnia præscit (§. 156); spes ei alio sensu tribui nequit, nisi quatenus bonum, quod futurum novit, vult.

Hinc Deus sperare dicitur respicientiam hominum male agentiam, quando novit eos ad meliorem frugem reversuros atque hoc fieri vult. Unde patet, spem divinam minime fallacem esse, qualis sæpe est spes hominum tanquam obtentu possibile existimantium, quod non est.

§. 256.

*Quædā
a spe
Deo tri-
buenda
removeri
debeant.*

Deus dici nequit ea sperare, quæ nunquam eventura sunt. Quod nos dum speramus, nobis tanquam obtentu possibile repræsentamus (§. 799 *Psychol. empir.*), id in spe Deo tribuenda spectatur tanquam futurum (§. 255.). Quamobrem cum ea non speremus, quæ impossibilia obtentu a nobis spectantur (§. 798 *Psychol. empir.*); nec Deus dici potest sperare, quæ nunquam eventura sunt.

Quodsi Deo tribueremus spem eorum, quæ nunquam eventura sunt, etsi humano more de ipso loquentes; eidem tribueremus iudicium incertum de eo, quod futurum; id, quod repugnat certitudini universali iudiciorum divinarum (§. 133) & pugnat cum principio heuristico, quod Deo tribuenda non sint, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37.).

§. 257.

*Metus
cur Deo
nullo mo-
do tribui
possit.*

Metus Deo nullo prorsus modo tribui potest. Etenim metus in nobis oritur, si quod malum nobis repræsentamus tanquam eventum possibile (§. 822 *Psychol. empir.*). Malum in relatione ad nos spectatum cum ad imperfectionem nostram quid conferat (§. 371 *part. I. Theol. nat.*), Deus autem ens absolute perfectissimus (§. 14), quoad summam perfectionem suam prorsus immutabilis sit (§. 9); impossibile est ut mali quicquam ipsi eveniat. Metus igitur eidem nullo modo tribui potest.

Non urgemus, metum esse ex opinione mali adventuri (§. 820 *Psychol. empir.*), adeoque defectum quandam cognitionis futuri involvere (§. 602 *log.*), consequenter nec hoc nomine tribui Deo posse (§. 37.).

§. 258.

*Timor
cur Deo
nullo mo-
do tribui
possit.*

Timor Deo nullo modo tribui potest. Timor in nobis oritur, si malum ali-quod nobis tanquam appropinquans repræsentamus (§. 823 *Psychol. empir.*). Unde porro eodem, quo ante (§. 257), modo ostenditur, timorem Deo nullo modo tribui posse.

Timor metus quædam species est (§. 820 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum metus Deo nullo modo tribui possit (§. 257); nec timor eidem tribui potest.

§. 259.

§. 259.

Desperatio Deo nullo modo tribui potest. In nobis desperatio oritur, si nobis malum repræsentamus tanquam inevitabile, in primis ubi simul idem nobis repræsentamus tanquam intolerabile (§. 825 *Psychol. empir.*). Unde porro eodem prorsus, quo ante (§. 257), modo ostenditur, desperationem Deo nullo modo tribui posse.

Desperatio cur Deo prorsus repugnet.

Equidem iocunde videbatur a Deo removere, quæ eidem non facile quisquam tribuerit, propterea quod eidem repugnare levi ad notionem confusas attentione deprehenduntur. Eoimvero non solum præsens intuitui ratio postulat, ut omittantur, quæ intellectu facilia sunt, modo sint vera; verum etiam ratio, cur ea Deo repugnent, distincte exponenda, ut, quorum est de Deo loqui humano more, lioguem temperare oorum, ut recte de Deo sentientes aliis intillunt, quæ defectum quandam involvunt, & cum perfectione ejus summa pugnant. Facillimum enim est, ut, dum de Deo humano more loquimur, dictio aliquid vitii contrahat, & ad auctoritatem Sacre Scripturæ confirmandam & aliis persuadendam facit, si ostendi possit, Sacram Scripturam de Deo humano more loquentem uti dictione, quæ nihil prorsus vitii habet, si vel summo rigore examinetur (§. 496 *part. I. Theol. nat.*).

§. 260.

Terror Deo prorsus repugnat, seu nullo modo tribui potest. Terror in nobis oritur ex adventu mali improvviso (§. 827 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum eodem modo, quo ante (§. 257), pateat, in Deum non cadere posse malum ullum, adeoque multo minus evenire ex improvviso, adventu improvviso præscientiæ futurorum repugnante (§. 156); terror Deo prorsus repugnat, neque ullo modo eidem tribui potest.

Terror cur Deo tribui nequeat.

Terror in nobis major est, si præter spem omnem ac opinioem malum inorruit (§. 829 *Psychol. empir.*). Unde denovo patet, pugnare terrorem cum omniſcientia Dei, ac in primis cum præscientia, quæ ejus aliqua pars est.

§. 261.

Deo nihil dici potest bonum, nisi quod facit ad patefactionem gloriæ ipsius. Bonum quoad ens aliquod est, quod ad perfectionem ipsius influat, vel ejusdem signum est (§. 370 *part. I. Theol. nat.*). Jam Deus ens summe perfectum est (§. 14), ac quoad perfectionem prorsus immutabilis (§. 17), consequenter nihil perfectioni ejus accedere, vel etiam decedere potest, quod restaurari habeat opus. Est vero etiam sibi metipſi sufficientissimus (§. 76), adeoque re nulla alia extra se indiget ad sui perfectionem (§. 427 *part. I. Theol. nat.*), ac præterea impassibilis (§. 75), ut nihil quicquam a se diversum in perfectionem ipsius influere possit (§. 714 *Ontol.*). Quamobrem Deo nihil dici potest bonum, quia ad perfectionem ipsius quicquam confert, aut quomodocunque in eandem influat.

Quid bonum Deo dicatur.

Signum perfectionis entis alterius est, si ex eo, quod facit, colligere datur, quænam ipsi insit perfectio (§. 952 *Ontol.*). Quamobrem cum actiones Dei omnes sint rectæ (§. 246), adeoque rationem sufficientem in essentia & attributis ejus habeant (§. 950 *part. I. Theol. nat.*); ex ejus actionibus, adeoque ex iis, quæ facit, colligere datur, quænam ipsi insit perfectio, consequenter alia ab eo diversa signum esse possunt perfectionis ejus summe (§. 952 *Ontol.*). Bonum igitur quid Deo dici potest, quatenus est signum perfectionis

nis

nis ejus summæ (§. 370 *part. I. Theol. nat.*). Enimvero gloria divina est complexus attributorum divinatorum, quatenus a creatura rationali agnoscitur (§. 610 *part. I. Theol. nat.*), adeoque per ea, quæ sunt illorum signa, patet. Quamobrem Deo bonum dici potest, quod facit ad patefactionem gloriæ ipsius.

Probe notandum est, quo sensu quidpiam dici possit Deo bonum, etsi re nulla extra se indigeat, sibi inceptis sufficientissimus. Noxio enim boni facit ad iustitiam ac faciliorem voluntatis divinæ cognitionem.

§. 262.

*Quid
Deo
optimum
dici pos-
sit.*

Quoniam bonum est in relatione ad Deum, quod ad gloriam ipsius patefaciendam facit (§. 261); in relatione ad ipsum optimum est, quod ad gloriam ejus patefaciendam omnium maxime facit.

§. 263.

*Cupidi-
tas quo
sensu
Deo tri-
buatur.*

Cupiditas Deo tribui potest, quatenus futurum esse vult, quod tendit ad patefactionem gloriæ suæ. Quod nos cupimus, id nobis repræsentamus tanquam nobis valde bonum (§. 808 *Psychol. empir.*), consequenter cum appetamus, quod nobis tanquam bonum repræsentamus (§. 589 *Psychol. empir.*), idem appetimus. Enimvero Deo nihil dici potest bonum, nisi quod facit ad manifestationem gloriæ ipsius (§. 261), nec affectus tribui possunt, nisi quatenus distincta boni ac mali repræsentatio est ratio volitionis ac nolitionis, qualis confusa in nobis excitat affectus (§. 213). Cupiditas adeo eidem tribui nequit, nisi quatenus vult futurum, quod tendit ad patefactionem gloriæ suæ.

Oritur nimirum cupiditas ex repræsentatione boni absentis, quatenus scilicet tanquam nobis bonum spectatur (§. 810. 808 *Psychol. empir.*). Quamobrem respectu Dei, quod tendit ad patefactionem gloriæ suæ, spectari debet tanquam futurum, ubi cupiditatem eidem tribuere vulueris. Quemadmodum autem in nobis cupiditas, utpote affectus, vehementem arguit appetitum (§. 603 *Psychol. empir.*); ita Deo cupiditatem tribuimus, ut indigiteamus, cum vehementer aliquid velle, seu ad significandam seram ejus voluntatem, in gratiam eorum, qui non satis intelligunt, quid dicatur, nisi de Deo humano more loquamur.

§. 264.

*Malum
quid quo-
ad Deū
dici pos-
sit.*

Malum quoad Deum dici nequit, nisi quod foret signum imperfectionis ipsius; seu quod, si in eum caderet, imperfectionem quandam in eodem argueret. Etenim Deo seu, quod perinde est, in relatione ad ipsum nihil dici potest bonum, nisi quod facit ad patefactionem gloriæ ipsius (§. 261), consequenter signum est summæ ipsius perfectionis (§. 952 *Ontol.*). Quamobrem cum malum in relatione ad aliud dicatur, non modo quod ad imperfectionem alterius quid confert, verum etiam quod ejusdem signum est (§. 371 *part. I. Theol. nat.*); quoad Deum malum quid dici nequit, nisi quod foret signum imperfectionis ipsius, seu quod, si in eum caderet, imperfectionem quandam in eodem argueret.

Non quaeritur hic, quid sit malum Deo, neque enim tale quid datur s. sed tantummodo quid in relatione ad Deum malum dici possit, quoniam id suo non destituitur uso. Nimirum vi notionis hujus intelligitur, quomodo præcaveri debeat, ne Deo tribuatur, quod a sum-

a summa ejus perfectione abhorret. Etenim si quid de eodem affirmes, quod eidem convenire non posse intelligitur, nisi neges summam eidem convenire perfectionem; id erit quoad Deum malum, adeoque malo cum obnoxium facies. In genere hoc facile concedunt omnes: enimvero ubi venit idem affirmandum, applicando principium generale ad casum particularem, haud raro hæsitant plurimi. Quamobrem probe perpendi velim, quid quoad Deum malum dici possit.

§. 265.

Deo displicet, quod malum quoad ipsum dici potest. Etenim Deo nil placere potest, quatenus imperfectum est (§. 207), adeoque quatenus imperfectum est, displicet (§. 542 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum malum quoad Deum dicatur, quod foret signum imperfectionis, seu in ipso imperfectionem argueret (§. 264); quod quoad ipsum malum dici potest, id displicet.

Cum Deo displicet, at quod malum quoad ipsum.

§. 266.

Quoniam Deo displicet id, quod non modo tale est, ut ex eo voluptatem percipere non possit, sed quod etiam actu positivo non vult, seu averfatur (§. 208), quod vero malum quoad ipsum dici potest, id ipsi displicet (§. 265); *quod quoad Deum malum dici potest, ex eo non modo nullam voluptatem percipit, sed idem quoque actu positivo non vult, seu averfatur.*

Quod Deus idem velle nequeat.

Poteramus hoc ipsum adhuc aliter ex ipsa natura aversationis demonstrare; sed non opus est ut simus prolixiores in iis, quæ in syllemate jam satis evicta sunt. Sequitur etiam ex eo, quod voluntas divina seratur in optimum (§. 285).

§. 267.

Fuga mali Deo tribui nequit, nisi quatenus actu positivo non vult, quod foret signum imperfectionis, seu imperfectionem quandam in ipso argueret, nec ex eo voluptatem percipere potest. Fuga mali in nobis est tristitiæ ex malo absente percipiendæ, si præsens nobis fieret, prægustus (§. 813 *Psychol. empir.*), oriturque ex repræsentatione mali absentis quoad nos (§. 818 *Psychol. empir.*). Enimvero nil dici potest malum quoad Deum, nisi quod foret signum imperfectionis aut, si in ipso caderet, imperfectionem quandam in eo argueret (§. 264), & tristitia Deo tribui nequit, nisi quatenus absentia voluptatis denotat voluntatem reprobantem mali præsentis cum voluntate contrarii (§. 224). Quoniam itaque quod malum dici potest quoad Deum, id Deus actu positivo non vult, nec ullam ex eo voluptatem percipit (§. 266); fuga mali Deo tribui nequit, nisi quatenus actu positivo non vult, quod foret signum imperfectionis, seu imperfectionem quandam in ipso argueret, nec ex eo voluptatem percipere potest.

Fuga quo sensu Deo tribuitur.

In nobis fuga mali potissimum malum respicit physicum, & morale, quatenus cum physico connectitur. Enimvero cum ob summam Dei perfectionem (§. 34), eamque prorsus immutabilem (§. 17) ac independentem (§. 25), in Deum malum physicum cadere nequeat, consequenter nec fuga eidem tribui potest respectu mali physici. Probe hoc notandum est, ne notio fugæ, quæ nobis est, admisceat quædam notioni fugæ Deo tribuendæ, quæ summæ ipsius perfectioni adversantur. Velim autem, ut notionem fugæ Deo tribuendæ probe perpendant, qui sibi aliisque persuadere conantur, quasi Deus velle possit, quæ forent signum imperfectionis ipsius, quatenus non perpendunt, quæ non sunt signum summæ perfectionis, ea redargere quandam imperfectionem.

§. 268.

§. 268.

Cur vacillatio Deo repugnet.

Vacillatio seu fluctuatio animi Deo nullo modo tribui potest. Quia in nobis animus fluctuat, vel vacillat, si bonum absens cupimus, sed media, quibus idem obtineamus, vel ignoramus, vel quam ex pluribus eligere debeamus, minime videmus (§. 832 *Psychol. empir.*); vacillatio seu fluctuatio animi a defectu cognitionis est, adeoque imperfectionem intellectus arguit. Quoniam itaque Deo nullo modo tribui possunt, quæ quomocunque defectum aliquem involvunt (§. 37); ideo nec vacillatio seu fluctuatio animi ullo eodem modo tribui potest.

Non licet exeihere, liberandum esse hunc affectum a defectu, qui eidem adhæret, ut tribui possit Deo. Etenim si hoc fiat, prorsus tollitur, nec quicquam ejus amplius relinquitur, cum sine isto cognitionis defectu concipi non possit.

§. 269.

Cur horror nullo sensu Deo tribui possit.

Horror Deo tribui nullo modo potest. Horror in nobis oritur ex repræsentatione mali tanquam ingentis (§. 837 *Psychol. empir.*). Eodem igitur modo ostenditur, Deo repugnare prorsus horrorem, quo supra evicimus, nullo sensu in cum convenire metum (§. 257).

§. 270.

Pusillanimitas cur Deo tribui nullo sensu possit.

Pusillanimitas Deo nullo sensu tribui potest. Pusillanimitas in nobis oritur, si impedimenta in prosequendo bono, quod cupimus, obvia tanquam insuperabilia nobis repræsentamus (§. 844 *Psychol. empir.*). Insuperabilia nobis repræsentamus impedimenta, vel quod pro insuperabilibus videntur, quæ non sunt, vel quod cupimus, quæ cupere non debebamus, tanquam extra potestatem nostram constituta. Nemo non videt in priori casu pusillanimitatem non habere locum, nisi admissio intellectus defectu, in posteriori autem non obtinere, nisi ex defectu facultatis appetitivæ. Quoniam itaque Deo tribui nullo modo possunt, quæ necessario defectum quendam involvunt (§. 37); evidens est, nec pusillanimitatem ullo modo eidem tribui posse.

Forſan iis, qui systema Theologiæ naturalis, quod parte prima dedimus, legerunt, subnaſci poterit aliquod dubium circa malum morale, cui in hoc univerſo locus eſt. Etenim offendimus fieri non poſſe, ut Deus velit malum morale (§. 381 part. I. *Theol. nat.*) & ipſum elegiſſe mundum hunc, qui exiſtit, ob maiorem, quæ ipſi quam ceteris ineſt, perfectionem (§. 325 part. I. *Theol. nat.*). Unde inferent, non dubitandum eſſe, quin Deus voluerit malum morale ex hac ſerie rerum eximere. Demonſtravimus vero in ſystemate malum morale perinde ac phyſicum ſeriei huic ita implicari, ut eadem ſalva ſeparari ab ea minime poſſit (§. 352 part. I. *Theol. nat.*), imo ne in caſu quidem aliquo dato tolli poſſe, ut ſequens ſeriei pars maneat eadem (§. 355 part. I. *Theol. nat.*). Unde porro colligent, Deum ſibi exemptionem mali moraliſ ex hac rerum ſerie, quam cupiebat, repræſentaſſe tanquam difficultatiſ prorsus inſuperabiliſ. Cum adeo addeſt cauſa puſillanimitatiſ (§. 844 *Psychol. empir.*), non repugnare eam Deo. Qui ſic ſentiunt, non latet perpendunt, quæ de neceſſitate eſſentiarum in ſiſtemate (§. 194 part. I. *Theol. nat.*), & paulo ſuperius de origine idearum in intellectu divino demonſtrata ſunt (§. 91 & ſeqq.), quodque velle nequeat, quæ impoſſibilia ſunt (§. 313 part. I. *Theol. nat.*).

§. 271.

§. 271.

Animositas Deo tribuitur, quatenus ab omni metu liber voluntate approbante vult futurum, quod ad patefactionem gloriæ suæ facit. In nobis animositas est prædominium cupiditatis ac spei vincentis metum ex difficultate boni obtinendi ortum (§. 847 *Psychol. empir.*). Quoniam in Deum metus nullus cadit, nec illo sensu eidem tribui potest (§. 257); quomocunque spectetur bonum futurum, ab omni metu prorsus liber est. Cupiditas eidem tribui potest, quatenus fieri vult, quod ad patefactionem gloriæ suæ tendit (§. 263), spes vero tribui nequit, nisi quatenus bonum, quod futurum novit, vult (§. 255). Quamobrem si cupiditas & spes una tribuenda, id fieri nequit alio sensu, quam quatenus voluntate approbante fieri vult, quod futurum ad patefactionem gloriæ suæ tendere novit. Patet itaque animositatem eidem tribui posse, quatenus ab omni metu liber voluntate approbante vult futurum, quod ad patefactionem gloriæ suæ tendere novit.

Animositas quod sensu Deo tribuitur.

Nimirum Deo nihil difficile esse, ex omnipotentia ejus liquet. Qui vero difficultates insuperabiles fingunt, veluti quod malum physicum & morale ex hac rerum serie eadem salva separari minime potest (§. 552 *part. I. Theol. nat.*), hi omnipotentiam perperam ad impossibilia extendunt (§. 344 *part. I. Theol. nat.*). Unde porro absurde fingunt, quasi voluntas Dei etiam ad impossibilia extenderetur (§. 313 *part. I. Theol. nat.*). Difficultates adeo, quæ animo nonnullorum observantur, non aliunde sunt, quam quod nec summam intellectus ac voluntatis perfectionem, nec rerum possibilitatem vi idearum in intellectu divino satis distincte perceptam habent.

§. 272.

Deus animosus est, dum quod cupit, ad omnipotentiam suam refert. Etenim in nobis oritur animositas, si difficultates boni obtinendi, quod cupimus, perpendentibus videantur superabiles, aut superato non prorsus impossibiles (§. 850 *Psychol. empir.*). Deus cupit, quod fieri posse, atque ad gloriæ suæ patefactionem tendere novit (§. 263). Quamobrem cum facere possit, quod est possibile (§. 343 *part. I. Theol. nat.*) vi omnipotentiae suæ (§. 347. 349 *part. I. Theol. nat.*), & omnipotentiae hujus sibi sit conscius (§. 86); animosus esse debet eo, quem stabilivimus (§. 271), sensu, dum quod cupit, ad omnipotentiam suam refert.

Cur Deo animositas tribui possit.

Equidem nondum evicimus, Deo competere omnipotentiam; nemo tamen ægre ferat, quod interea eandem ex systemate supponamus, cum inferius independenter ab hac propositione eam Deo vindicaturi simus. Poteramus itaque salvis methodi legibus ad inferius demonstranda provocare. Notandum præterea omnem hanc de affectibus Deo tribuendis doctrinam potuisse quoque systemati inseri, atque ex principis ejusdem demonstrari.

§. 273.

Deo tribuitur desiderium, quatenus vult homines, quos actiones suas ad manifestationem gloriæ suæ directuros novit, id facere & ex mora, quam nectunt, voluptatem nullam percipit, eamque non vult voluntate reporbante. In nobis desiderium est tædium ex mora boni venturi, quod speramus, perceptum (§. 852 *Psychol. empir.*). Spes Deo tribui nequit, nisi quatenus bonum, quod futurum novit, vult (§. 255). Quamobrem cum in relatione ad Deum nihil dici possit bonum, nisi quod facit ad patefactionem gloriæ ipsius *Wolffii Theol. Nat. Pars II.*

Desiderium quod sensu Deo tribuitur.

R

(§. 261);

(§. 261); actiones hominum ad manifestationem gloriæ suæ dirigendas operatur, quatenus futuras præsciens vult. Enimvero tædium ipsi tribui nequit, nisi quatenus absentia voluptatis connotat actum nolitionis (§. 206). Ex mora igitur, quam homo necit in dirigendis actionibus ad patefactionem gloriæ suæ, tædium percipere nequit, nisi quatenus ex eadem nullam percipit voluptatem eamque non vult (§. 918 *part. I. Theol. nat.*), noluntate quidem reprobante (§. 221). Patet itaque Deo tribui posse desiderium, quatenus vult homines, quos actiones suas ad manifestationem gloriæ suæ directuros novit, id facere & ex mora, quam necunt, voluptatem nullam percipit, eamque noluntate reprobante non vult.

Quod desiderium divinum restringamus ad solas hominum actiones, quæ ad manifestationem gloriæ divinæ diriguntur, nemo miretur. Neque enim in relatione ad Deum bonum est, nisi quod ad manifestationem gloriæ ipsius facit (§. 261), bonum vero venturum non patitur moram quoad Deum, nisi quatenus actiones hominum ad eam tendunt, quod facile patet.

§. 274.

Hilaritas cur Deo tribui nullo sensu possit.

Hilaritas Deo nullo sensu tribui potest. Hilaritas in nobis gaudium est ortum ex eo, quod malum sit præteritum, vel metus mali evanuerit (§. 855 *Psychol. empir.*). Quoniam metus Deo nullo modo tribui potest (§. 257); nec ullo sensu dicere licet, metum Dei evanuisse, consequenter nec gaudium ipsi tribui potest, quod evanuerit. Et quia ex demonstratione illius propositionis, qua omnem a Deo metum removimus (§. 257), patet, ei nil quicquam mali obtingere posse; nec hoc nomine tribui ipsi potest gaudium, quod a malo fuerit liberatus. Patet itaque hilaritatem Deo nullo sensu tribui posse.

Quod si Deo gaudium tribuas ex eo, quod se ab omni malo prorsus immunem agnoscis nulla adest ratio, cur ipsum a reliquo gaudio, quatenus ipsi tribuitur, distinguitur. Et enim gaudium tribuitur Deo ob bonum præsens, quo fruitur (§. 259). Ecquis vero est, qui neiciat, ad bonum præsens referri immunitatem ab omni malo? Sane si nobis narrantur mala, quibus premuntur alii; bonum dicere solemus, quod nos ab iisdem simus immunes, imo gaudemus, dum hanc immunitatem cogitamus, tanto quidem magis, quo; maiora nobis videntur ista mala.

§. 275.

Fastidium cur Deo tribui nullo sensu possit.

Fastidium Deo nullo modo tribui potest. Etenim fastidium oritur, si, quod nobis tanquam bonum repræsentabamus, idem deinceps tanquam malum repræsentamus (§. 859 *Psychol. empir.*), adeoque locum habere nequit, nisi intellectus quodam defectu. Quoniam itaque Deo tribui non possunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37); nec fastidium ullo modo tribui potest.

Pugnat enim fastidium cum summa intellectu divini perfectione.

§. 276.

Ira quo sensu Deo tribuitur.

Deo ira tribuitur, quatenus nullam ex actionibus voluntati ejus contrariis percipit voluptatem, sed eas non vult, vult autem ob easdem punire hominem. Ira enim tædium in nobis insigne est ex injuria nobis vel aliis illata ortum, conjun-

conjunctum cum odio ejus, qui eam intulit (§. 862 *Psychol. empir.*), atque cum cupidine vindictæ (§. 872 *Psychol. empir.*). Deo competit jus obligandi hominem ad actiones non suo arbitratu, sed juxta voluntatem divinam determinandas (§. 986 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem cum jure suo usus eundem ad hanc actionum determinationem obliget (§. 987 *part. I. Theol. nat.*); juri divino in se contrariatur, adeoque Deo injuriam facit, qui voluntati divinæ contrarias edit actiones. Quoniam itaque Deo tribuitur ædium, quatenus absentia voluptatis connotat actum nolitionis (§. 206), & odium divinum non denotat, nisi voluntatem reprobantem ejus, quod ipsi displicet in ente alio (§. 239), consequenter quod non modo tale est, ut ex eo voluptatem percipere non possit, sed quod etiam actu positivo non vult, sed averfatur (§. 208); Deo ira tribui debet, quatenus nullam ex actionibus voluntati ejus contrariis voluptatem percipit, easque non vult. Et quoniam hominem ob malefacta punit (§. 1078 *part. I. Theol. nat.*), quatenus vult punire hominem ob actiones voluntati divinæ contrarias.

Quæ in Theologiæ naturalis systemate de Jure Dei in homines atque justitiæ vindictiva demonstrantur, nituntur principiis, quibus misso systemate etiam hic locus esse poterat. Quamobrem nil obstat, quo minus ad eadem hic provocemus. Imo quæ independentes ab iis propositionibus, quæ hic demonstrandæ, in systemate stabilita fuerint; iis quoque hic tanquam principiis uti licet. Odium & vindictæ cupiditas in nobis plerumque aliquid vitii habet: quamobrem multa circumspectione opus est, ne Deo iram tribuentes quod ipsum dedecet tribuamus. Hoc vero metuendum non est, quamdiu iram divinam non extendimus ultra ea, quæ in propositione definiuntur. Irascimur etiam ei, qui alteri, quem amamus, injuriam infert (§. 874 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum Deus amet entia cetera a se diversa (§. 232), ac in primis recte agentes (§. 234): ira quoque ipsi tribuenda videtur respectu entium aliorum, ac præsertim recte agentium, consequenter notio iræ divinæ insufficienter explicata videtur. Qui sic sentiunt non perpendunt, quod hoc loco clarius constabit, etsi ex obligatione quoad alios jam intelligatur (§. 975 *part. I. Theol. nat.*), actionem omnem, qua alteri injuria inferitur, esse voluntati divinæ contrariam.

§. 277.

Voluntas Dei liberrima est, seu Deo competit libertas summa in volendo & nolendo. Anima nostra in volendo ac nolendo libera est (§. 942 *Psychol. empir.*), cumque libertas ejus sit facultas ex pluribus possibilibus eligendi, quod ipsi placet (§. 941 *Psychol. empir.*); quin ea sit realitas dubitari nequit (§. 5). Quoniam itaque realitas omnis, quæ animæ nostræ inest, Deo competit in gradu absolute summo (§. 70); libertas quoque in volendo & nolendo summa eidem competere debet, consequenter voluntas ejus liberrima est.

Libertas summa voluntatis divine.

Non negatarias constare per demonstrationem in systemate datam (§. 431 *part. I. Theol. nat.*) libertatem voluntatis divinæ, quam per præsentem, propterea quod ibidem usi sumus ipsa libertatis definitione tanquam principio, ut adeo evidentia immediate a dicto de omni & nullo pendeat (§. 349 *Log.*). Non tamen præsens negligenda, non modo quod hic ab anima, quemadmodum in systemate a mundo materiali ad Deum argumentamur; sed quod eadem analytica est, quippe principio heuristicò tota innixa: quod qui intinuius peripherec, ut periculum ejus evidentia teneant animum, assensum eadem facilitate extorqueri patiuntur, quam demonstrationis quacunque alia, modo libertatem animæ probe perceperint, ne circa eandem hæreant. In animum incidit, Theologum quendam doctum ac verum in privatis ad me literis scripisse, se Deo tribuere volendi ac nolendi necessitatem,

eum nulla appareat ratio, cur Deus perfectior censeretur, quod etiam in se non repugnet, ut velit malum vel quod imperfectius est. Et novi aliis quoque ingentem vim fuisse difficultatem, quomodo libertas divisa consistere possit, si velit quod optimum est, nec moraliter fieri possit, ut velit quod sit optimum: quæ difficultas illorum quoque animis observatur, qui principium rationis sufficientis ad animam extensum libertati ejus adversari opinantur. Enimvero hi non perpendunt, libertatem potissimum consistere in determinando actum volitionis ac volitionis, ut ideo de *Hume* eadem definiri posse monerit per vim sui ipsius determinativam (§. 943 *Psychol. empir.*). Quamobrem etiam Deus non velit, nisi quod optimum (§. 185), nec fieri possit ut in eligendo optimo aberret (§. 136. 133), citra omnem tamen coactionem externam atque internam actum electionis determinat, quemadmodum & in systemate demonstravimus (§. 321. 331. 430 *part. I. Theol. nat.*). Ipsa autem hæc determinatio citra omnem coactionem externam atque internam sui ipsius ad volendum & nolendum animæ libertas est, & non modo cum electione optimi, verum etiam cum principio rationis sufficientis consistit, imo ubi acumen sufficiente fueris instructus ad pervidendum ea, quæ animæ nostræ insunt, eandem in seipso unusquisque experitur, sit ita quod sibi conficius sit, determinationem istam non fieri sue motivis, quemadmodum decet ens non cæco impetu, sed ex ratione agens.

§. 278.

*Libera-
optimi
electio.*

Deus libere eligit quod est optimum. Deo enim summa competit libertas (§. 277). Quamobrem cum libertas sit facultas ex pluribus possibilibus sponte eligendi, quod placet (§. 941 *Psychol. empir.*); Deus quoque ex pluribus possibilibus liberrime eligit, quod ipsi placet. Quoniam itaque voluntas ipsius semper fertur in optimum (§. 185); quod optimum est libere eligit.

Nimirum patet, Deum eligere optimum, quod optimum ipsi maxime placet, eligere autem optimum, quod est, non quod tantummodo videtur, quia ob summam intellectus perfectionem (§. 116) errare nequit (§. 136) atque judicaria omnia ipsi certa sunt (§. 133). Id adeo fieri liberrime, haud difficulter intelligitur. Enimvero ne quid difficultatis superfit, exemplo aliquo idem illustrare lubet. Ponamus artificem construere velle horologium ac construere posse quale ipsi visum fuerit. Ponamus tantam ejus esse artem, ut inter varia genera non modo agnoscat, quod optimum sit, verum etiam optimum non minus, quam quodvis aliud construere possit. Ponamus ipsum velle, ut horologium a se constructum sit signum artis suæ infallibile. Equis non asseverabit, eum electurum optimam horologii construendi formam, quod horologium optimæ fabricæ non modo maxime placeat, verum etiam quod fini, quem intendit, omnium maxime sese probet? Quis verotam erit ab omni ratione alienus, ut inde inferat, eum structuram optimam non libere eligere? Nulla adest necessitas, cum nemo sit, qui ipsam vi externa adigat ad istam electionem, nec interna quidam adfit coactio, etsi fini a se intento convenienter agat, quoniam ipse erat hunc finem intendere, & in ipsum non minus arbitrio positum, quantum eidem satisfacere velit. Hypotheticam adest necessitatem in electione, facile largior, quatenus siem ex arte assequi non licet, nisi electione hoc modo facta, non alio, & sapientius magis probantur media optima ceteris. At illa necessitas libertati minime repugnat, cum non tollat facultatem actum volitionis determinandi, prout visum fuerit, nec aliquam inferat dependentiam ab alio. Quoniam ab anima ad Deum argumentari datur, si observetur differentia inter realitates limitatas atque illimitatas (§. 70); ab hoc ipso exemplo artificis optimam horologii structuram eligentis ad Deum recte argumentatur; ita ut simile in casu præsentem non modo illustret, sed etiam probet. Velim igitur, id probe perpendant, qui vel electionem optimi negant, ut libertatem Dei inaneant; vel libertatem Dei tollunt, ut electio optimi subsistat. Nullus enim dubito fore, quin plenissime intelligant, electionem optimi cum libertate voluntatis subsistere. Unde & suo loco in philosophia practica ostendemus hominem obligari ad eligendum optimum, etsi ob imperfectiorem naturæ suæ huic obligationi ex arte satisfacere non possit, satisfaceret autem quam lubentissime, si vires sufficienter.

§. 279.

§. 279.

Possibilitas rerum non dependet a voluntate Dei nec ab ejus libertate, seu nihil ideo possibile, quia Deus libere vult id esse possibile. Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum (§. 929 *Psychol. empir.*), & vi libertatis ex pluribus possibilibus eligitur quod placet (§. 941 *Psychol. empir.*); tam natura, quam libertas voluntatis possibile quid esse supponit. Nihil adeo ideo possibile, quia Deus libere vult id esse possibile.

Independentia possibilitatis a libertate Dei.

Quoniam itaque voluntati divinæ non insunt, per quæ quid possibile esse intelligitur; in eadem ratio possibilitatis rerum minime continetur (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum possibilitas rerum a voluntate dependere nequeat, nisi quatenus ejus ratio in eadem continetur (§. 851 *Ontol.*); evidens est, possibilitatem rerum a voluntate Dei minime dependere, consequenter nec a libertate ejus.

Ex demonstratione liquet, propositionem præsentem intelligendam esse non minus de possibilitate rerum extrinseca, quam intrinseca, & quidem universaliter ita ut etiam ad ipsum Deum extendenda.

§. 280.

Quoniam essentia rerum in earundem possibilitate intrinseca consistunt (not. §. 153 *Ontol.*), possibilitas vero earum a voluntate Dei minime dependet, nec ideo quid possibile, quia Deus id possibile esse vult (§. 279); *essentia rerum a voluntate Dei minime dependet, nec ideo tales sunt, quia Deus libere tales esse voluit.*

Independentia essentiarum a voluntate Dei.

Dependentiam essentiarum a voluntate Dei *Cartesius* ideo defendit, ne præter Deum aliquid æternum & immutabile statuatur, quemadmodum jam annotavimus in (systemate (not. §. 191 *part. I. Theol. nat.*). Unde facile intelligitur philosophum alias acutissimum incidisse in hunc errorem, quod Philosophiam primam seu Ontologiam prorsus neglexerit, nec Psychologiam & Theologiam naturalem methodo demonstrativa pertractaverit, ut veritarum huc spectantium dependentiam a se invicem perspiceret. Cur vero dubium ipsius nullum sit, loco citato jam ostendimus. *Cartesii* exemplo docemur, quam sit difficile verum a falso distingui, nisi disciplinæ omnes nostra methodo pertractentur, qua consona & repugnantia in apicem producantur.

§. 281.

Libertas voluntatis divinæ non influit in ideas rerum, nec in veritates universales. Etenim realitates illimitatæ, quæ Deo insunt, prima possible sunt (§. 87.88). Quoniam realitates prorsus illimitatæ Deo, tanquam enti perfectissimo, tribuuntur (§. 14. 15), quia & in se possibles sunt (§. 12), & ens perfectissimum, cui tanquam subjecto simul insunt, possibile (§. 13), rerum vero omnium, imo possibilitas ipsius Dei & earum, quæ ipsi insunt, perfectionum, a voluntate divina & ejus libertate minime dependet, nec Deus ideo possibilis, quia se possibilem esse libere vult, neque ipsi ideo insunt realitates illimitatæ, quia eas sibi inesse libere vult (§. 279 & *ejus not.*); prima possible a voluntate Dei ac libertate ejus minime dependet, nec ideo possible prima sunt, quia Deus ea esse libere vult, consequenter libertas in prima possible nullo modo influit.

Idearū & veritatum universalium a libertate voluntatis independentia.

possible-

Possibilia primitiva secunda, seu a primis orta, nascuntur realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91). Enimvero realitates illimitatæ in idea hæc limitationes admittunt, quod istiusmodi limites realitatibus istis non repugnant (§. 28 *Ontol.*), adeoque in se possibiles sunt (§. 85 *Ontol.*). Quamobrem cum possibilitas rerum non dependeat a voluntate Dei, nec ab ejus libertate, nihilque ideo possibile sit, quia Deus libere vult id esse possibile (§. 279); possibilitas quoque primitivorum secundorum a voluntate Dei libera minime pendet, nec ideo possibilia sunt, quia Deus vult realitates illimitatas hæc recipere debere limitationes. Patet itaque nec libertatem voluntatis in possibilia primitiva secunda, seu a primis orta, influere.

Quodsi omnia possibilia primitiva secunda, seu a primis orta, juxta principium contradictionis combinentur; essentia rerum limitatarum resultant (§. 94), secundum scilicet principium contradictionis (§. 28. 29 *Ontol.*), quemadmodum & ex demonstratione liquet (§. 94), & vi principii rationis sufficientis simul necessario resultant attributa entium limitatorum una cum modis quoad potentiam & modorum omnium ordine atque dependentia entis limitati unius quoad modificationem suam ab aliis (§. 95), atque ideæ omnium substantiarum simplicium in singulari vi principii rationis sufficientis prodeunt, possibilibus primitivis secundis secundum principium contradictionis combinatis (§. 96), ideæ nimirum omnium animarum tam hominum, quam brutorum & singulorum elementorum (§. 97). Quoniam adeo ideæ omnium substantiarum simplicium, veluti animarum omnium & omnium elementorum rerum materialium, tales intellectui divino insunt vi principii contradictionis atque rationis sufficientis, adeoque per naturam intellectus; evidens est per naturam intellectus intelligi, cur tales sint substantiarum simplicium, veluti animarum & elementorum ideæ, non vero per naturam voluntatis, seu per ea, quæ voluntati insunt, consequenter nihil in voluntate dari rationis, cur eadem tales sint (§. 56 *Ontol.*), adeoque eas a libertate voluntatis esse prorsus independentes (§. 851 *Ontol.*), consequenter libertatem in easdem nullo modo influere.

Quodsi jam porro elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinentur; omnes non modo corporum possibile, verum etiam omnium mundorum possibile ideæ resultant, & si porro corporibus in eadem serie existentibus jungantur animæ vi ejusdem principii in unaquolibet serie prodeunt quoque ideæ hominum ac brutorum, quotquot naturaliter in eadem existere possunt (§. 100). Unde porro, quemadmodum idem de ideis substantiarum simplicium modo ostendimus, conficitur, libertatem voluntatis in ideas corporum, hominum atque brutorum, imo integrorum mundorum non influere.

Porro in ideis divinis veritates omnes universales continentur (§. 176).
Quam-

Quamobrem cum in illas libertas voluntatis nullo modo influat *per demonstrata*; nec ea in veritates universales influat.

Prius etiam brevius demonstrari poterat hoc modo. Per principium contradictionis & rationis sufficientis ideæ rerum omnium in intellectu divino determinantur (§. 173). Quoniam itaque ea, quæ per principium contradictionis & rationis sufficientis determinantur, per naturam intellectus eidem insunt (§. 27. 74 *Ontol.*); cur tales insint intellectui divino ideæ, consequenter etiam cur tales fiat, per solam intellectus divini naturam intelligitur. Patet adeo libertatem voluntatis nullo prorsus modo in ideæ rerum influere.

Atque adeo jam prorsus a priori ex ipsa idearum origine in intellectu divino per ipsam eius naturam intelligitur, in ideis rerum ac veritatibus universalibus nihil admittendum arbitrii, quemadmodum visum fuit *Carisio*, & doctrinam Scholasticorum de necessitate idearum ac in eis contentarum veritatum universalium esse veritati consentaneam. Unde veritates cuiuscunque generis demonstrabiles sunt, nec systemata demonstrativa omnium disciplinarum condi repugnat, modo eo ordine pertractentur singula, quo veritas una a veritatibus aliis dependet, neque per saltum demonstrare volueris, quæ demonstrari non possunt nisi ante demonstratis aliis. Qui veretur, ne necessitate idearum & in eis contentarum veritatum universalium absoluta rerum omnium necessitas introducat, ipsique Deo omnis in creando & gubernando mundo libertas auferatur; vim principii rationis sufficientis non percipiant & possibilem numerum eorum, quæ ad actum perducuntur, numero metiuntur.

§. 282.

Malum metaphysicum ideis rerum in intellectu divino inheret independentem a voluntate divina. Etenim malum metaphysicum in limitatione determinationum essentialium consistit (§. 372 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam essentialium limitationum resultant, si possibilia primitiva secunda seu a primis orta, quæ diversa limitatione realitatum Deo inexistentium nascuntur (§. 91), secundum principium contradictionis combinantur (§. 94); limitationes determinationum essentialium ipsis rerum ideis insunt. Quamobrem cum voluntas divina non influat in ideæ rerum (§. 281); malum metaphysicum ideis rerum in intellectu divino independentem a voluntate divina inheret.

*Mali-
meta-
physici
origo.*

Qui ideæ rerum arbitrias fingunt, eas per modum receptaculi inanis imaginantur, quibus Deus pro arbitrio suo determinationes essentialia indit, atque adeo limitationes eandem, consequenter malum metaphysicum perperam a libertate voluntatis divinæ deducunt, sicut inextricabilibus probris difficultatibus implicatur circa mala præsertim physica atque moralia. Quodsi *Carisius* originem idearum in intellectu divino profundius meditatus fuisset, quemadmodum ante a nobis factum, errorem suum ipsemet agnovisset & correxisset. Absit enim ut defectui acuminis, quod summum in viro summo veneramus, tribuamus, quod neglectui discussionis sufficientis tribuendum.

§. 283.

Malum metaphysicum est absolute necessarium, nec a rebus auferri potest. Malum metaphysicum ideis rerum in intellectu divino independentem a voluntate divina inheret (§. 282), adeoque impossibile est ut iisdem non inheret. Quamobrem cum necessarium sit, cuius oppositum impossibile (§. 279 *Ontol.*); malum metaphysicum necessarium est. Et quia hoc ipsum malum

*Mali-
meta-
physici
necessi-
tas.*

malum in limitatione determinationum essentialium consistit (§. 372 *part. I. Theol. nat.*), absoluta vero est necessitas, quæ ex essentia entis oritur (§. 315 *Ontol.*); malum metaphysicum absolute necessarium est.

Quod necessarium est, illud immutabile est (§. 292 *Ontol.*), adeoque ceteris manentibus iisdem, pro eodem nihil aliud substitui potest (§. 291 *Ontol.*), consequenter ab ente, cui inest, auferri nequit. Quamobrem cum malum metaphysicum sit necessarium *per demonstrata*; nec idem a rebus auferri potest.

Exemplo res manifesta. Malum metaphysicum sunt limitationes facultatis cognoscitivæ in anima humana. Eadem adeo necessaria sunt, ut iis ablatis non amplius maneat anima humana, & aliis in ejus locum substitutionis prodeat ens aliud ab anima diversum, perinde ac triangulum subsistere nequit, si numerus laterum ternario non limitetur, sed ei substituitur numerus quicunque alius, veluti senarius, quo facto loco trianguli habebis hexagonum.

§. 284.

*Mali
meta-
physici in
quolibet
mundo
necessi-
tas.*

Nullus mundus malo metaphysico carere, nec ab eo, qui existit, malum metaphysicum auferri potest. Etenim idea mundi nascitur, si elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinantur & resultantibus ex hac combinatione corporibus vi ejusdem principii jungantur animæ (§. 100). Ideæ animarum & elementorum prodeunt, si possibilia primitiva secunda, adeoque realitates, quales Deo insunt, limitatæ (§. 91), vi principii contradictionis combinantur (§. 97). Quamobrem cum malum metaphysicum in limitationibus determinationum essentialium consistat (§. 372 *part. I. Theol. nat.*); ipsum ideis animarum & elementorum inhæret.

Quoniam itaque malum metaphysicum auferri nequit a rebus, sed absolute necessarium est (§. 283); malum quoque metaphysicum, quod animabus & elementis inhæret, absolute necessarium est, nec ab iis auferri potest. Patet itaque mundum nullum malo metaphysico carere, nec ab eo, qui existit, auferri posse.

Ex ipsa idearum origine in intellectu divino hic demonstramus, quod jam aliter ostendimus in systemate (§. 376 *part. I. Theol. nat.*).

§. 285.

*Mala
physica
unde
orian-
tuntur.*

Mala physica ex limitationibus determinationum rebus intrinsecarum oriuntur. Sunt enim effectus naturales (§. 373 *part. I. Theol. nat.*), adeoque non ponuntur in universo, nisi posita actione causæ efficientis (§. 898 *Ontol.*), consequenter non minus ipsi, quam actiones causæ efficientis (§. 713 *Ontol.*), in mutationum numero sunt (§. 290 *Ontol.*). Quoniam itaque mutationes omnes in variatione modorum (§. 703 *Ontol.*), seu modificatione rerum (§. 704 *Ontol.*), consequenter in variatione limitum consistunt (§. 830 *Ontol.*); quin mala physica ex limitationibus determinationum rebus intrinsecarum oriantur, dubitari nequit.

Nimirum talia in mundo contingunt mala physica, quia determinationes rebus in eodem existentibus intrinsicæ hoc limitantur modo & limitationes tam in subiecto agente, quam

quam patiente hoc, non alio variantur modo: id quod de omni effectus naturali eodem modo intelligi debere, me non monente ex ipsa demonstratione patet.

§. 286.

Mala physica contingentia sunt. Quoniam enim effectus naturales sunt (§. 373 part. I. Theol. nat.), adeoque non ponuntur in universo, nisi posita actione causæ efficientis (§. 898 Ontol.); existere utique incipiunt, cum antea non existerent, adeoque in successivorum numero sunt (§. 569 Ontol.). Sunt vero successiva in mundo contingentia (§. 80 Cosmol.). Ergo & mala physica contingentia sunt.

Contingentia
malorum
physicorum.

E. gr. Si quis fulmine tactus necatur, malum physicum est iactura vitæ. Quod fulmine tangatur sique vitam finiat homo miser, contingens est.

§. 287.

Mala physica hypothetice necessaria sunt, nec ideo contingentia esse desinunt. Etenim effectus naturales sunt (§. 373 part. I. Theol. nat.), qui, cum posita actione causæ efficientis ponantur (§. 898 Ontol.), in hoc mundo contingunt. Enimvero quæ in mundo contingunt, hypothetice necessaria sunt (§. 102 Cosmol.). Mala igitur physica hypothetice necessaria sunt. Et quia quæ in mundo contingunt non desinunt esse contingentia, eo quod necessario contingunt (§. 103 Cosmol.); nec mala physica ideo contingentia esse desinunt, quod sint hypothetice necessaria.

Hypothetica
malorum
physicorum
necessaria.

E. gr. Si quis fulmine percussus necatur, necessario moritur, nempe quia ex hoc fulmine ictu necessario naturaliter sequitur mors. Quoniam tamen contingens est, quod fulmine percutiatur, & mors inde sequitur, quod effectus naturaliter securus non impediatur, (id quod per potentiam Dei miraculosam fieri posse intelligitur); necessitas necis non nisi hypothetica est, nec ideo ipsa contingens esse desinit. Non jam ratio habetur possibilitatis evitandi fulminis percussione, quatenus a libertate hominis pendet, ut sit eo in loco, quo fulmen vibratur: id quod exemplo facile docetur. Nuper non procul ab urbe nostra ex ictu fulminis periiit homo, qui metu tempestatis horridæ adductus gradu celeriore incedebat. Nemo non videt, a libertate ejus pependisse, quod jam esset eo in loco, quem fulmen petebat, vitæ ejus infectum.

§. 288.

Mala physica ideæ mundi insunt in intellectu divino independentem a voluntate libera Dei. Si enim possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur, non modo essentiae entium limitatorum (§. 94) tam animarum, quam elementorum rerum materialium (§. 97); verum etiam vi principii rationis sufficientis attributa eorumdem una cum modis quoad potentiam & modorum ordine, atque dependentia entis limitarii unius quoad modificationem suam ab aliis (§. 95), & si porro elementa juxta principium rationis sufficientis combinentur, omnia corpora mundi que possibiles omnes resultant (§. 100), imo si vi ejusdem principii corporibus in eadem serie rerum sive mundo eodem existentibus jungantur animæ, in unoquoque mundo omnes prodeunt homines brutaque omnia, quorum in eodem naturaliter existere possunt (§. cit.). Idea igitur mundi in intellectu divino continet omnia, quæ in eodem contingere possunt. Quoniam itaque mala physica tanquam effectus naturales (§. 373 part. I. Theol. nat.), causas effici-

Malorum
physicorum
in
ideâ
mundi.

Volsii Theol. Nat. Pars II.

S

cientes

tientes in hac ipsa rerum serie, quæ mundum constituit (§. 55 *Cosmol.*); habent (§. 898 *Ontol.*), earumque actione posita ponuntur (§. *cit.*); mala physica insunt ideæ mundi in intellectu divino. Enimvero voluntatis divinæ libertas non influit in ideas rerum (§. 281). Pater igitur mala physica ideæ mundi in intellectu divino inesse independentem a voluntate liberæ Dei.

Probe notandus est modus, quo mala physica insunt ideæ mundi, ne circa eorum in-existentiam oriantur difficultates inextricabiles. Qui enim nodos istiusmodi necant, perperam sumunt, quod probare nesciunt, imo quod probatu impossibile, utpote origini idearum in intellectu divino adversum, quasi Deus libere in hunc mundum introduxerit mala physica, non perspicientes, quomodo libertas Dei in actualitatem eorumdem influat: id quod detum ex capite sequente de creatione mundi patebit, siquidem adhuc ignorare te supponas, quæ in systemate demonstrata fuisse. Absit itaque, ut quis sibi metuat ab absoluta malorum physicorum necessitate, siquidem ea ideæ mundi citra libertatem Dei voluntatem inexistere ponatur. Demonstravimus modo, ea esse contingentia (§. 286) & necessitatem eorum hypotheticam contingentiam non officere (§. 287). Subsistit autem & hypothetica eorumdem necessitas, & contingentia stante inexistencia in idea mundi independentem æ libera Dei voluntate. Qui originem idearum non modo rerum omnium in se spectatarum, verum etiam mundorum omnium possibilem in intellectu divino ex ipso Deo satis meditatatur fuerit, quam in superioribus clarissime ac distinctissime explicaram dedimus, is satis superque perspiciet, quomodo mala physica procedant ex possibile combinatione seu eorum in systemata relatione. Quæ vero manifesta sunt per ipsas rerum actiones, ea per rationes extrinsecas obscurari minime debent: nec ob ea, quæ nondum intelligimus, tanquam erronea rescicienda, quæ aseritæ sunt veritatibus, quemadmodum revera faciunt, qui libero Dei decreto mala physica in ideam mundi introduci sibi imaginantur.

§. 289.

Possibili-
tas mali
moralis.

Malum morale possibile ob intellectus humani limitationem. Malum enim morale inhaeret actionibus hominum liberis (§. 374 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque quod malum est, homo appetit vel vult, si ipsi bonum videtur, & ex adverso quod bonum est, averfatur, vel non vult, si eidem videtur malum (§. 894 *Psychel. empir.*), nec malum, quod tale agnoscit, appetit nisi sub ratione boni, neque bonum, quod tale agnoscit, averfatur nisi sub ratione mali (§. 896 *Psychol. empir.*), quatenus scilicet illud cerro respectu bonum, hoc cerro respectu malum reputatur; evidens est fieri posse, ut homo velit, quod malum est, & nolit, quod bonum est, quia quod bonum est, malum iudicat, quod vero malum est, iudicat bonum, aut quod bonum esse agnoscit, sub datis tamen circumstantiis iudicat esse malum, & quod malum esse agnoscit, sub datis tamen circumstantiis iudicat esse bonum, consequenter quia verum pro falso habet (§. 505 *Log.*), adeoque errat (§. 623 *Log.*). Quoniam error circa iudicia intuitiva committitur, si confuse percepta eadem apparent, cum tamen diversa sint, atque ideo a nobis pro iisdem habentur (§. 631 *Log.*), ac præterea in errorem incidimus, quod notionibus deceptricibus, hoc est sine mente sonis (§. 38 *Log.*), utamur tanquam veris notionibus (§. 629 *Log.*), aut in ratiocinio legitimo præmissam fallam sumamus tanquam veram (§. 626 *Log.*), aut ratiocinantes non uno modo in formam peccemus (§. 638. & *seqq. Log.*); quin errare quomodocunque ho-

minem

minem contingat, quod intellectus ipsius limitatus sit, nemo non vi ipsius definitionis limitis agnoscit (§. 468 *Ontol.*). Quare cum malum morale actionibus liberis non inhaereat, nisi quatenus erronea praesupponit judicia *per demonstrata*; evidens omnino est malum morale esse possibile ob intellectus humani limitationem.

Lex appetitus hæc est: Quicquid vobis repræsentamus tanquam bonum quoad nos, id appetimus (§. 904 *Psychol. empir.*); lex autem aversionis: Quicquid vobis repræsentamus tanquam malum quoad nos, id averfamur (§. 907 *Psychol. empir.*); & anima per essentiam & naturam suam vult bonum, & non vult actu positivo malum (§. 521 *Psychol. ras.*), ita ut voluntas humana generaliter determinata sit ad bonum, quemadmodum divina ad optimum (§. 185). Sicuti itaque Deus semper actu vult, quod optimum est, nec ideo bonum apparens vero, vel minus majori præfert (§. 189), quemadmodum a nobis quotidie fieri experimur, quia errare nequit (§. 136), & judicia omnia certa experitur (§. 133), incertitudine nulla in cognitionem ipsius cadente (§. 134), intellectu prorsus illimitato præditus (§. 127); ita hominis voluntas deficit in eligendo vero bono, quod multiplici modo a vero aberrare valet intellectu valde limitato instructus. Quemadmodum itaque impossibile ob intellectum divinum illimitatum, ut velit quod optimum non est, salva summa eius libertate (§. 178); ita etiam fieri potest, ut malo morali inficiatur actiones hominum liberae ob intellectus limitationem. Mali moralis hic tantammodo evincimus possibilitatem; quomodo autem abusu libertatis irrepat in actiones hominum liberas, jam demonstravimus in systemate (§. 580 *part. I. Theol. nat.*), eo quidem modo, ut cum quibusdam principis tota demonstratio absque ulla immutatione hic inferri possit. Plurimum verò lucis huic ipsi doctrinæ affundit philosophia practica, ubi omnem vitiorum originem profundius scrutabimur.

§. 290.

Malum morale contingens est, non absolute necessarium. Inhaeret enim actionibus hominum liberis (§. 374 *part. I. Theol. nat.*), adeoque, cum anima in volendo & nolendo libera sit (§. 942 *Psychol. empir.*), volitionibus ac nolationibus ejusdem. Quare cum volitiones ac nolationes animæ contingentes sint (§. 935 *Psychol. empir.*); malum quoque morale contingens esse debet.

Mali moralis contingentia.

Ponamus jam, si fieri potest, malum morale esse absolute necessarium: Quoniam quod absolute necessarium, contingens esse nequit (§. 317 *Ontol.*); malum morale contingens esse non potest: quod cum sit absurdum *per demonstrata*; evidens est malum morale non esse absolute necessarium.

Diversa igitur ratio est mali metaphysici atque physici & moralis. Etenim metaphysicum absolute necessarium (§. 183), physicum vero & morale contingens (§. 186. 290). Contingentia tamen mali physici & moralis non est prorsus eadem, quatenus in contingentiam hujus libertas influat.

§. 291.

Malum morale hypothetice necessarium. Malum enim morale inhaeret liberis hominum actionibus (§. 374 *part. I. Theol. nat.*), adeoque, cum anima in volendo, & nolendo libera sit (§. 942 *Psychol. empir.*), volitionibus ac nolationibus eorundem. Quamobrem cum quid appetamus, quamprimum quid nobis repræsentamus tanquam bonum (§. 589 *Psychol. empir.*), & ex adverso aversemur, quamprimum id nobis repræsentamus tanquam malum (§. 590 *Psychol. empir.*), repræsentationes autem boni & mali sint motiva, & quidem nolationis ac volitionis, si fuerint distinctæ (§. 890 *Psychol. empir.*);

Hypothetica mali moralis necessitas.

positis motivis ponitur nolitio ac volitio, consequenter fieri nequit ut non ponatur (§. 28 *Ontol.*), nisi adsit ratio sufficiens, cur non ponatur (§. 118 *Ontol.*). Quoniam adeo necessarium hypothetice, quod sub data quadam conditione impossibile (§. 302 *Ontol.*); volitiones ac nolitioes animæ hypothetice necessariae sunt. Patet igitur malum morale hypothetice necessarium esse.

Quemadmodum Scholastici hypotheticam volitionum & nolitioem necessitatem necessitatem moralem appellant; ita quoque mali moralis necessitatem si quis moralem appellare voluerit, per nos licet. Ceterum qui malum morale necessarium absolute pronuntiant, nec alias adducunt rationes, quam quod anima appetat vel aversetur, quamprimum sibi quid tanquam bonum vel malum repræsentat, necessitatem hypotheticam sive moralem eum absoluta confundunt.

§. 292.

*Malum morale
quomodo
insit mû-
do.*

Malum morale idæ mundi inest in intellectu Dei independentè a voluntate ejus libera. In idæ mundi, quæ est in intellectu divino, continentur etiam idæ animarum singulorum hominum, quæ quot in eadem existere possunt (§. 100), quoad essentiam, attributa & omnes modificationes (§. 99). Quamobrem cum in unaquaque anima peculiaris quædam detur appetitionum & averfationum series (§. 524 *Psychol. rat.*) & quæcunque in eadem continentur, in se præscibilia sint (§. 234 *part. I. Theol. nat.*), adeoque talia, ut præsciri possit non repugnet (§. 231 *part. I. Theol. nat.*); in idæ quoque mundi omnes appetitiones & averfationes, adeoque volitiones & nolitioes (§. 880.881.882 *Psychol. empir.*) ita exhibentur, ut præsciri possint. Quoniam itaque malum morale liberis hominum actionibus (§. 374 *part. I. Theol. nat.*), adeoque volitionibus ac nolitioibus animarum inhæret (§. 942 *Psychol. empir.*); malum morale omne, quod in mundo datur, idæ mundi in intellectu divino jam inest.

Enimvero in idæ mundi, quæ est in intellectu divino, liberræ voluntatis divinæ non insuit (§. 281), seu quicquid eidem inest, independentè a libera Dei voluntate inest. Quamobrem cum omne malum morale insit idæ mundi in intellectu divino *per demonstrata*; idem eidem inest independentè a libera voluntate Dei.

Quod de præscibilitate appetitionum & averfationum animæ ex systemate citatur, independentè ab ejus principiis demonstratur, ut tota demonstratio huc transferri possit. Poteramus quoque provocare ad præscibilitatem liberarum animæ decretorum superius stabilitam (§. 156); sed ibidem in demonstratione supponimus, quæ in systemate demonstratæ sunt ad majorem rei evidentiam. Ceterum in demonstratione præsentis imprimis spectandæ sunt liberæ actiones animæ ut præscibiles, quo constat eas idæ mundi, quæ datur in intellectu divino, inesse tanquam determinatas: sicut enim malum morale, prout datur in mundo, non jam idæ ejusdem in intellectu divino inestet. Maximi momenti est propositio præsens, qua constat, malum morale in mundum non fuisse inventum libero Dei decreto (id quod summæ perfectioni voluntatis divinæ diametrum repugnat); sed omne jam inexistisse idæ mundi, antequam aliquod condendi mundi decretum cogitetur. Qui essentias rerum arbitrarías fingunt & ipsam mundi ipsius idæam arbitrarías faciunt, in errorem hunc facile prolabantur, quod libero Dei decreto malum in hunc mundum fuerit inventum, a quo abesse poterat. Hinc vero jam magis numero propullulant difficultates, quæ ab existèntia

stent: a ejus in mundo adversus bonitatem & sanctitatem Dei, imo etiam adversus summam mundi ipsius perfectionem urgentur.

§. 293.

Deo competit sapientia in gradu absolute summo, seu perfectissima. Cum sapientia sit scientia actionibus liberis fines naturæ suæ convenientes præscribendi & media ad eos ducentia eligendi, finesque particulares ita sibi invicem subordinandi, ut propiores fiant media remotiorum (§. 678 *Psychol. rat.*), & spiritus sapientiæ capax sit (§. 693 *Psychol. rat.*); quin ea sit realitas, quæ in spiritum cadit, dubitari nequit (§. 5). Enimvero Deus spiritus perfectissimus est (§. 186) & realitates compossibiles ipsi insunt in gradu absolute summo (§. 15). Sapientia igitur eidem competit in gradu absolute summo, seu perfectissima.

Sapientia Dei summa.

Quoniam realitates omnes in gradu absolute summo Deo competunt, ita ut præter eas, quæ ipsi insunt, non dentur aliæ (§. 93); non opus erat ostendere, sapientiam esse realitatem, quæ spiritui convenit. Consultius tamen nobis visum id addere, ut demonstratio evadat evidentior & in pauciora resolvatur principia, aut saltem ab origine idearum in intellectu divino independens efficiatur: etenim ex hac deduximus (§. 93), præter realitates, quæ Deo insunt, non dari alias. Licebat etiam Deo tribuere sapientiam vi principii heuristicæ (§. 70), quo sæpius usi sumus in antecedentibus. Nemo enim est qui nesciat, sapientiam cadere in animam nostram, et si valde limitatam, propterea quod spiritus limitatus perfectissimus non est, adeoque nec sapientiæ perfectissimæ capax, quippe quæ intellectum perfectissimum supponit, quemadmodum ex ipsis sapientiæ perfectissimæ atque intellectus perfectissimi notionibus demonstrati facile poterat (§. 647. 689 *Psychol. rat.*).

§. 294.

Deus 1. finem optimum sibi constituit, 2. media eligit, quæ certo & via brevissima ad eundem ducunt & quibus finem ex asse consequitur, 3. fines omnes particulares ita sibi invicem subordinat, ut remotiorum media sint propiores, tandemque omnes simul medium finis ultimi. Etenim Deo competit sapientia summa atque perfectissima (§. 293). Est vero sapientia summa atque perfectissima scientia fines optimos sibi constituendi, media eligendi, quæ certo & via brevissima ad eundem ducunt, & quibus finem ex asse consequi datur, finesque particulares sibi invicem ita subordinandi, ut remotiorum media sint propiores, tandemque omnes simul medium finis ultimi (§. 689 *Psychol. rat.*). Quamobrem 1. Deus finem optimum sibi constituit, 2. media eligit, quæ certo & via brevissima ad eundem ducunt & quibus finem ex asse consequitur, 3. fines omnes particulares ita sibi invicem subordinat, ut remotiorum media sint propiores, tandemque omnes simul medium finis ultimi.

In quo consistat.

Tres propositiones, scilicet de finis constitutione, de mediolorum electione, de finium subordinatione, quarum binæ posteriores in plures denuo secari poterant, in unam compingere libuit, quia unica demonstratio satisfacit omnibus. In systemate singulas propositiones sigillatim demonstravimus, quia ibidem ex iisdem sapientiam Dei summam collegimus a definitione ad definitum, quemadmodum hic a definito ad definitionem argumentantes (§. 349 *Log.*).

§. 295.

Deus nihil vult facitque absque fine. Etenim Deus sapientissimus est (§. 293). Sed sapientis est agere propter finem, nec velle quidpiam absque

Cur Deus agat propter finem.

que sine (§. 678 *Psychol. rat.*). Ergo etiam Deus nil vult facitque absque sine.

Spine Deum nullo sine agere defendit, propterea quod bruxæ cuidam necessitati alligavit omnes rerum eventus. Etenim iuxta ipsum nonnisi possibilia sunt, quæ ad actum perduciuntur, cetera signæntis imaginationis acceperet. Nulla Deus iuxta eundem in producendo mundo libertate gaudet, sed ad ipsum ita pertinet, ut hoc ipso concipi non possit. Ubi tanta est omnium necessitas, ibi finibus locus non est. Et si enim etiam corpora agere possint propter finem; non tamen agunt propter finem, quem ipsæmet intendunt, sed propter finem ab eo, qui fecit, intentum. Ita horologium dici potest indicem circumagere propter finem, nimirum ut temporis partes iodicet; sed finem hunc intendit artifex, qui ipsum construxit, ipsum autem horologium eundem minime intendit. Agit igitur propter finem ab artifice intentum, aut, si accuratius loqui malueris, fini ab artifice intento coadjuvante.

§. 296.

*Quales
sint fines
a Deo
intenti.*

Finis, quem Deus intendit, ipsum maxime decet, seu Deus sibi finem non constituit, nisi qui ipsum maxime decet. Etenim finis, quem Deus sibi constituit, optimus est (§. 294). Quamobrem cum optimus sit finis, qui ceteris præferendus agnoscitur, ubi ad omnes determinationes, quæ agentis insunt, vel extrinsecus superadduntur, respexeris (§. 681 *Psychol. rat.*); ex attributis divinis simul sumtis intelligitur, cur aliquem sibi finem constituat, adeoque in attributis divinis simul sumtis continetur ratio finis constituti (§. 56 *Ontol.*). Quoniam itaque id Deum decet, quod cur potius velle debeat, quam aliud maxime ratio in iis omnibus, quæ ipsi insunt, continetur (§. 332 *part. I. Theol. nat.*); Deus finem sibi non constituit, nisi qui ipsum maxime decet.

Sunt qui Dei libertatem propterea negant, quod rationem eorum, quæ vult, sufficientem in attributis ipsis contentam agnoscant, ac eadem de causa ipsa finis constitutio necessaria videtur: quod dubium aliis tantum videtur, ut maior Deo tribuere electionem eius, quod optimum oon est, consequenter & finis minime optimi constitutionem. Sed hi omnes non perpendunt sapientiæ tribuendum, quod ipsi necessitati tribuunt. Sapientia vero libertatem non tollit, etsi ferat, ut ita loquamur, legem. Superior in civitate subditis præscribit legem, sed hoc ipso oon desinunt esse liberi. Restrinxit is libertatem subditorum coactionis externæ quadam specie, sed sapiens sibi ipsi legem ferens plena fruitur libertate, imo hac usus sibi fert legem. Ecquis adeo temerarius erit, ut sibi persuadeat, insipientem esse debere, qui liber esse velit.

§. 297.

Cur malum non sit finis a Deo intentum.

Deus malum tanquam finem intendere nequit. Ponamus enim, si fieri potest, Deum malum intendere tanquam finem. Quoniam causa efficiens agit propter finem, adeoque ideo, ut id ipsum, quod tanquam finem intendit, sit vel fiat (§. 932 *Ontol.*); Deus malum esse vel fieri vult. Quod cum sit absurdum (§. 187), Deus malum tanquam finem intendere nequit.

Propositio intelligenda de omni malo, tam metaphysico, quam physico & morali. De malo metaphysico veritas ejus etiam ex eo patet, quod sit absolute necessarium, nec a rebus auferri possit (§. 283).

§. 298.

Cur nihil frustra fa-

Deus nihil facit frustra. Nihil enim facit absque fine (§. 295) & mediis utitur, quibus finem certo consequitur (§. 294). Quoniam itaque frustra quid

quid facit, qui nullo sine facit, vel quod fini, quem intendit, consequens. *ciat De-*
do minime sufficit (§. 662 part. 1. Theol. nat.); Deus nihil facit frustra. *ns.*

§. 299.

Deus vi mediorum ad actum perducit ea omnia, quibus finis constituitur. Qualia
Etenim finem, quem sibi constituit, ex asse consequitur (§. 294). Sed *sini me-*
qui finem ex asse consequitur, iis utitur mediis, quorum vi ad actum per-
ducuntur ea omnia, quibus is constituitur (§. 684 Psychol. rat.). Deus igitur *dia di-*
vi *vina.*
vi mediorum ad actum perducit ea omnia, quibus finis, quem inten-
dit, constituitur.

Certitudo mediorum facit, ut sine, quem intendit, non excidat: sed quod nulla ex-
cidat ex parte, inde est, quod iis utatur mediis, quibus eum ex asse consequitur. Aliter sese
res habet in humanis. Nos scimus sine, quem intendimus, prorsus excidimus; subinde sine
quidem quæsito possumus, sed tantummodo ex parte, quatenus non consequimur omnia,
quæ fini intento inerant. In rebus obvisis exemplis opus non est.

§. 300.

Deus finis consequendi gratia non facit, quod omitti poterat, seu nonnisi ea fa- *Idem*
cit, quibus positus ponitur finis. Utitur Deus mediis, quæ via brevissima ad *porro ex-*
penditur.
finem, quem intendit, ducunt (§. 294). Quoniam itaque media via bre-
vissima ad finem ducunt, si ejus consequendi gratia non fit, quod omitti
poterat, seu nonnisi ea fiant, quibus positus finis ponitur (§. 685 Psychol.
rat.); Deus finis consequendi gratia non facit, quod omitti poterat, seu
nonnisi ea facit, quibus positus ponitur finis.

Nemo non videt,tribuendum hoc omniſcientiæ divinx, quod norit, quam præciſe
ſint ea, quæ finis consequendi gratia fieri debeant, & quam ad eum consequendum mi-
nime faciant: quemadmodum ex adverſo ignorantiam ſeu ſcientiæ defectum in nobis ar-
guit, quod idem minime intelligamus, adeoque finis consequendi gratia facimus, quæ
omitti poterant, conſequenter per ambages incedamus (§. 685 Psychol. rat.), per eas non in-
ceſſuri, ſi intelligeremus.

§. 301.

Sapientia divina homini imperſcrutabilis. Pone enim, ſi fieri poteſt, eam
eſſe homini perſcrutabilem. Quoniam ſapientia imperſcrutabilis eſt, ſi fi-
nes ab agente intentos, vel media, quæ ad eosdem conſequendos eligit, vel
finium quoque ſubordinationem penitus perſpicere, ac certo cognoscere non
valemus (§. 690 part. 1. Theol. nat.); homo ſines a Deo intentos & media,
quæ ad eoſdem conſequendos eligit, finiumque ſubordinationem omnem
penitus perſpicere atque certo cognoscere valet. Quamobrem cum Deus
ſibi conſtituat fines optimos, media eligit, quæ certo & via breviffima ad
eosdem ducunt, & quibus finem ex asſe conſequitur, fines particulares om-
nes ita ſibi invicem ſubordinet, ut remotiorum media ſint propiores &
omnes tandem ſimul medium finis ultimi (§. 294); evidens eſt fieri poſſe,
ut homo ſciat, quos Deus ſibi conſtituerit fines, & quod iidem reſpectu
ipſius ſint optimi, quod media eligit, quæ certo & via breviffima ad eoſdem
ducunt, & quibus finem ex asſe conſequitur, quodque fines particulares
omnes

Sapientia divina homini imperſcrutabilis.

omnes ita sibi invicem subordinet, ut remotiorum media sint propiores & omnia tandem simul medium finis ultimi. Sed hæc ipsa scientia sapientia summa atque perfectissima est (§. 689 *Psychol. rat.*). Homini igitur competere potest sapientia summa atque perfectissima. Enimvero sapientia humana quoad singulas ejus partes, finium scilicet constitutionem, mediorem electionem finiumque particularium subordinationem admodum limitata (§. 691 *Psychol. rat.*), adeoque summa non est (§. 468 *Ontol.*). Patet itaque sapientiam divinam homini imperferutabilem esse debere.

Nimirum qui sapientiam divinam perferutari debet, ei omnia perspecta esse debent non in universali, sed in singulari, quæ ad eandem requiruntur. Singularia enim ista sunt veluti factum, de quo ferendum est judicium, & quæ ratiocinatur præbent minorem in suo syllogismo: ratio autem, quæ nonnisi universalis complectitur & quam exposuimus alibi (§. 689 *Psychol. rat.*) ac theoremati includere libuit superius (§. 394), majoris vicem sustinet in syllogismo, ejus conclusio est, quod Dei sapientia summa sit & perfectissima. Unde facile patet, Dei sapientiam summam nemini penitus perspectam esse posse, nisi cui ipsimet sapientia summa est. Ceterum nemo miretur, cur in systemate imperferutabilitatem sapientie divinæ admodum prolixè adstruxerimus, quam hic paucis evictam dedimus. Ibidem enim ex contemplatione universi demonstravimus imperferutabilitatem sapientie divinæ: unde principia nobis petenda erant ab illis, quæ in universo eandem loquuntur. Hic autem eandem inferimus ex ipsa notione sapientie summe, quæ Deo est, & quidem per indirectum, quia demonstrationes apogoeæ sunt evidenter offensivæ, ubi in veritate propositionum negativarum evincenda veriamur. Neque omnibus eodem modo satisfaciunt demonstrationes eadem, sed prolixiores, quales sunt systemati insertæ, pluribus sunt lucidiores ac eorum capui respondent.

§. 302.

Cur Deus non velit simpliciter impossibilia.

Deus velle nequit quod simpliciter impossibile. Ponamus enim, si fieri potest, Deum velle quod simpliciter impossibile. Quoniam voluntas ejus semper fertur in optimum (§. 185); id, quod simpliciter impossibile, sibi tanquam optimum repræsentare debet, consequenter judicare debet, quod nihil est, omnium possibilium optimum (§. 138 *Ontol.*). Affirmat itaque, quod negandum, consequenter errat (§. 624 *Log.*). Enimvero Deus errare nescit (§. 136). Ergo & velle nequit, quod simpliciter impossibile.

Hominibus contingit velle quæ simpliciter impossibilia sunt, propterea quod notionibus decepticibus deluduntur, impossibilia pro possibilibus amplexcentes.

§. 303.

Contradictoria cur Deus velle nequeat.

*Quoniam quod simpliciter impossibile, contradictionem involvit (§. 79 *Ontol.*); ut Deus velit contradictoria, consequenter quæ simul esse nequeant, fieri non potest (§. 28 *Ontol.*).*

Ita e. gr. velle nequit, ut in mundo existat homo, & essentia ipsius insint limitationes alie, quam in idea ejus continentur. Velle nequit, ut homo sit simul liber in volendo atque nolendo, & ut in volendo atque nolendo non sit liber. Quodsi dicas Deum præscribere homini legem, juxta quam actiones liberas determinare debet, imo ipsum obligare ad hanc actionum determinationem, cum tamen liberum creaverit; facilis est responsio. Lege non tollitur libertas, sed rectius tantummodo usus libertatis injungitur, abusus vero prohibetur. Subsistit enim libertas voluntatis cum summa actionum rectitudine, imo tanto major est, quanto major actionum rectitudo: id quod sanctitas divina aperte loquitur, & suo loco ex philosophia morali elucescit.

§. 304.

Deus velle nequit, quæ fini a se intento contrariantur. Ponamus enim, si fieri potest, Deum velle, quæ fini a se intento contrariantur. Quoniam fini contrariatur, quod posito fine poni nequit, necesse est, ut Deus velit, quæ vel obstant, quo minus finem consequatur, vel impediunt, quo minus eundem ex asse consequatur. Non igitur eligit media, quæ certo ad finem ducunt, & quorum vi finem ex asse consequi datur (§. 937 Ontol.). Quod cum sit absurdum (§. 294); fieri haud quaquam potest, ut Deus velit, quæ fini a se intento contrariantur.

Fini contraria cur Deus velle nequeat;

Quod nos haud raro velimus fini, quem intendimus, contraria, vel ignorantiam tribuendum, quod scilicet ignoremus ea fini contrariari; vel mutabilitati voluntatis, quod malimus finem non consequi, quam alio quodam carere, quod eidem obstat. Ipsa autem voluntatis mutatio inde est, quod non prævidemus omnia, adeoque de futuris haud raro, imo tantum non semper decernamus, nondum perspectis circumstantiis omnibus. Quando vero agimus, quæ fini a nobis intento contraria sunt, ratio subiunde quoque latet in contrarietate finium, quæ ex neglectu subordinationis eorundem oritur, adeoque denuo ex sapientie defectu. Quomodocunque igitur volitionem ejus, quod fini contrariatur, consideres, semper in nobis arguet imperfectionem intellectus, a Deo removendam.

§. 305.

Finis unus alteri contrarius dicitur, si obstat, quo minus alterum consequi, vel saltem quo minus eundem ex asse consequi detur.

Contraria non possunt esse simul (§. 297 Log.), consequenter nec fieri potest, ut fines contrarii simul intendantur. Quo minus adeo id fiat, necesse est, ut quid obstat. Requiritur itaque, vel ut finis unus impediatur, quo minus alterum consequi possis, vel ut saltem obstaculo sit, quo minus eodem potiaris. Quod si enim sine utroque ex asse potiri valeas; nulla locum habet contrarietas.

Fines contrarii quinam dicantur.

§. 306.

Deus fines contrarios velle nequit. Ponamus, si fieri potest, velle Deum fines contrarios. Quoniam contrarii sunt fines, si vel unus impedit, quo minus alterum consequi detur, vel unus obstat, quo minus altero ex asse potiri liceat (§. 305); Deus vel fines quosdam, quos sibi constituit, vel non consequitur, vel saltem non consequitur ex asse: quod cum sit absurdum (§. 294), ut fines contrarios velit fieri nequit.

Cur Deus fines contrarios velle nequeat.

Facile apparet, repugnare hoc sapientie, quæ Deo est (§. 293), summæ atque perfectissimæ (§. 629 Physiol. rea.). Unde id absolute loquendo impossibile non est, sed saltem salva summa sapientia Dei fieri nequit. Hinc vero porro conficitur, non obstat libertati voluntatis divinæ, quod fines contrarios velle nequeat. Vult enim libere, quæ sapientie summæ conveniunt. Quod moraliter impossibile libertati non adversatur, sed si omnia rite pensatis, potius eandem confirmat.

§. 307.

Deus velle nequit fini ultimo contraria. Ponamus, si fieri potest, Deum velle fini ultimo contraria. Vult igitur, quæ impediunt, quo minus finem ultimum ex asse consequatur, vel quo minus eodem potiarur (§. 305). Quamobrem non iis utitur mediis, quibus finem certo & ex asse consequi datur, nec fines particulares ita sibi invicem subordinat, ut tandem omnes sint media finem ultimum consequendi. Quod cum sit absurdum (§. 294),

Cur Deus velle nequeat fini ultimo contraria.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

T

fieri

fieri haud quaquam potest, ut quid Deus velit, quod fini ultimo contrarium.

Quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, ad præsentem quoque trahenda.

§. 308.

Immutabilitas voluntatis divine.

Voluntas Dei prorsus immutabilis. Ponamus, si fieri potest, voluntatem divinam esse mutabilem. Deus igitur mutabilis est quoad voluntatem. Enimvero idem prorsus immutabilis est (§. 17). Ergo & voluntas ipsius immutabilis esse debet.

Poterat idem directe ex eodem principio inferri. Deus est prorsus immutabilis (§. 17), adeoque nihil in eodem concipere licet, quod immutabile non sit. Quoniam itaque voluntas ipsi inest (§. 184) & quidem per modum actus (§. 78); ideo nec fieri potest, ut mutabilis sit voluntas ejus, seu eadem prorsus immutabilis est.

Poteramus propositionem præsentem demonstrare etiam ex eo, quod nulla in Deo locum habeat statuum successio (§. 48), qualis utique admittenda foret, siquidem diversæ voluntatis actus in eodem ponerentur. Imo ex mutabilitate voluntatis etiam sequeretur, voluntatem Deo competere per modum facultatis, quemadmodum animæ nostræ: id quod tamen repugnat (§. 78).

C A P U T IV.

De Creatione & Potentia Dei.

§. 309.

Quales substantiæ præcedunt possibilitatem secundorum combinationum.

Si *possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinantur*; oriri nequeunt nisi *ideæ substantiarum simplicium*. Oriri per hanc combinationem ideas substantiarum simplicium, jam ostendimus in superioribus (§. 96). Quod vero oriri nequeant nisi ideæ substantiarum simplicium, probatur porro hoc modo. Possibilia primitiva secunda sive a primis orta nascuntur realitatum, quæ Deo insunt, diversâ limitatione (§. 91). Quamobrem cum Deus sit ens omnium primum (§. 33), adeoque ante ipsum non extiterit ens aliud (§. 44 *part. I. Theol. nat.*), possibilia autem primitiva prima sint ipsæ realitates illimitatæ, quæ Deo insunt (§. 87. 88), & secunda has supponunt (§. 85); præter realitates limitatas, quales Deo insunt illimitatæ, non dantur possibilia alia primitiva secunda. Sed Deus ens simplex est, non compositum (§. 35), adeoque possibilia primitiva secunda non sunt, nisi quæ enti simplici conveniunt. Patet itaque possibilitium primitivorum secundorum combinatione non posse oriri nisi ideas substantiarum simplicium.

Lubet hic prorsus a priori ostendere, quod elementa rerum materialium esse nequeant, nisi substantiæ simplices, cum ortus rerum omnium ex Deo non alia fecat.

§. 310.

§. 310.

Substantiam primariam appello finitam, quæ concipitur possibilis absque alia substantia limitata sive finita; *secundariam* vero dico, quæ non concipitur possibilis nisi per alias substantias limitatas sive finitas. At *prima* est *substantia*, quæ per se possibilis; *secunda* vero *substantia* est, quæ possibilis non est nisi per primam.

Substantia primaria & secundaria definitio, item prima ac secunda.

Divisio substantiæ in primam atque secundam jamdudum in philosophia recepta est. Scholastici enim primam substantiam vocant Deum, quia is per se possibilis concipitur, tanquam ens omnium primum (§. 33) & ab alio omni proles independens (§. 25). At creaturas, hæc est, entia omnia, quæ præter Deum existunt & ab ipso producta sunt, substantias secundas appellat, propterea quod sine substantia prima, nempe Deo, nulla earum concipitur possibilis. Significatum itaque terminorum in philosophia jamdudum receptorum immutare nesci duximus (§. 147 *Dispo. prelim.*). Enimvero cum inter substantias quoque creatas, seu in genere loquendo, finitas, quæ secundarum vulgo ferunt nomen, aliquid adhuc discriminis intercedat, quod hic necessario attendendum venit, quemadmodum nunc patebit: ut a se invicem distingueremus, quæ distinguenda hic sunt, novis opus erat terminis. Quamobrem substantias quoque divisimus in primarias & secundarias. Ita in hypothesi Atomistarum atomi sunt substantiæ primariæ, corpora vero eorum combinatione orta substantiæ secundariæ. Quodsi hanc divisionem pro subdivisione substantiæ secundæ accipere malis, nos non repugnantes habebis, & tunc primaria erit, quæ sine aliis secundis concipitur possibilis; secundaria vero, quæ possibilis non est nisi per secundas alias.

§. 311.

Deus est substantia prima. Etenim Deus est substantia per eminentiam (§. 47), idemque possibilis (§. 19). Et quoniam ens omnium primum (§. 33), ante quod non extitit aliud (§. 44 *part. I. Theol. nat.*); per se possibilis est. Quare cum substantia prima sit, quæ per se possibilis (§. 310); Deus substantia prima est.

Substantia prima quænam.

Nil refert, quod Deus sit substantia per eminentiam, adeoque non ex præcise sensu, quo entia alia ab ipso diversa substantiæ sunt. Neque enim substantia prima alia est quam per eminentiam talis.

§. 312.

Substantiæ limitatæ omnes non sunt nisi substantiæ secundæ. Etenim essentiarum limitatorum resultant ex combinatione possibilium primitivorum secundorum (§. 94). Quoniam itaque ens per essentiam possibile est (§. 153 *Ontol.*); substantiæ limitatæ possibiles esse intelliguntur, quia possibilitia primitiva secunda nascuntur diversa limitatione realitatum, quæ Deo insunt (§. 91), consequenter ideo possibilia, quia Deus possibilis. Quamobrem cum substantia secunda sit, quæ possibilis non est nisi per primam (§. 310); substantiæ limitatæ omnes non sunt nisi substantiæ secundæ.

Substantiæ secundæ quænam.

Recte ad id dictum a Scholasticis, Deum esse substantiam primam, & quæ præterea possibiles sunt, esse substantias secundas, & distinctio ista fundamentum in re habet. Agnoscere autem etiam idem Deum esse substantiam per eminentiam ac propterea eandem in prædicamento substantiæ, propterea scilicet dictæ, esse negarunt.

§. 313.

Substantiæ primariæ nullæ possibiles sunt nisi simplices. Substantiæ primariæ sunt substantiæ limitatæ, quæ possibiles concipiuntur absque alia substantia li-

Substantiæ primariæ

quales
sint.

ria limitata sive finita (§. 310), consequenter per solam infinitam, adeoque Deum (§. 18.47), possibiles sunt. Quoniam igitur essentiae omnium entium limitatorum resultant, si possibilia primitiva secunda juxta principium contradictionis combinantur (§. 94); possibilia autem primitiva secunda nascuntur diversa limitatione realitatum, quae Deo insunt (§. 91); substantiae primariae prodeunt possibilium nonnisi primitivorum secundorum combinatione. Jam vero possibilem primitivorum combinatione prodire nequeunt nisi ideae substantiarum simplicium (§. 309). Nullae adeo substantiae primariae possibiles sunt, nisi simplices.

Atque ita prorsus a priori ex ipsa idearum in intellectu divino origine deduximus substantiarum finitarum primariorum omnium simplicitatem, ut adeo liquido constet, primarias compositas nec fingi, nec earum realitatem demonstrari posse. Qui atomos materiales tanquam substantias primarias in mundo materiali defendit, tener, quælo, demonstrationem originis idearum earundem in intellectu divino, neque illas dubito fore, ut perspiciat per ea, quæ Deo insunt, nullam reddi posse rationem, cur insit in intellectu ejusdem idea atomi cujusdam materialis. Unde earum possibilitas sumi quidem, sed non ostendi potest. Enimvero si originem idearum in intellectu divino legitime expendas, ita ut in intellectu non admittatur, nisi quod per ea, quæ ipsi inesse sumenda sunt, demonstrari potest; omnia plana sunt, & primis rationis principiis intellectui nostro in cognitione veritatis inviolabilibus consentanea. Labet rem arduam & hæcenus non expertam, etsi sufficienter ac clare satis in anterioribus demonstratam, populari adhuc sermone proferre. Deus simplicissimus concisus est, ita ut nihil sit in ipso realitatis, cuius similes ipsi concisus non sit: id quod vi principii heuristici, quo sæpissime usus sumus, recte sumitur (§. 70). Intellectui adeo divino necessario tribuendus actus cognitionis simplicissimus, & in hoc primario constitit vis alterius principii heuristici (§. 78). Dum Deus semetipsum intuetur (§. 124), omnes videt realitates in gradu absolute summo (§. 55), adeoque prorsus illimitatas (§. 56). Experimur in nobis ipsis, intellectus nostri peculiaritatem quandam actum esse, quo illimitatum, quod sibi repræsentat, omni possibili modo limitari potest. Quamobrem cum hæc realitas tribuenda Deo sit in gradu absolute summo (§. 70); necesse est ut Deus, qui interactive cognoscit omnia (§. 104), in realitatibus suis illimitatis omnes intueatur realitates limitatas. Harum adeo combinatione juxta principium contradictionis, quod in eodem subiecto non admittit, nisi quæ simul inesse possunt (§. 28 *Onsol.*), prodeunt essentiae rerum (§. 142. 143 *Onsol.*), per quas alia præter Deum, sed per Deum concipiuntur possibilia (§. 153 *Onsol.*). Inde vero juxta principium rationis sufficientis resultant in iisdem subiectis, hoc est, entibus tales essentias habentibus attributa (§. 157 *Onsol.*) & modi quoad potentiam (§. 160 *Onsol.*). Et sic entia ista quoad essentias & attributa sunt perdurabilia (§. 766 *Onsol.*), quoad modos modificabilia (§. 764 *Onsol.*), consequenter substantiæ (§. 768 *Onsol.*). Hæc substantiæ per Deum, primam substantiam (§. 311), possibiles sunt, nec supponunt substantias limitatas, quas in earundem possibilitatem insistant, consequenter sunt illæ ipsæ substantiæ, quas primarias diximus (§. 310), & quæ in genere limitatarum seu finitarum (§. 173 *part. I. Theol. nat.*), sunt omnium primæ. Deus ens simplex est (§. 35), atque adeo realitates, quæ ipsi insunt, non sunt alix nisi quæ enti simpliciter conveniunt. Quodsi ergo realitates istæ limitentur, alix prodire nequeunt, nisi quæ entibus simplicibus conveniunt. Unde patet per Deum non esse possibiles substantias primarias alias nisi simplices. Etenimvero præter realitates, quæ Deo insunt, non dantur alix, cum ipsemet sit ens primum atque ultimum (§. 33). Impossibile igitur est, ut præter eas substantias primarias, quæ per Deum possibiles, dentur adhuc alix, quæ aliunde possibiles intelligantur. Immo si quis fingendi facultatem restringi nolit, largiri tamen debet, illarum, quas præterea fingit, substantiarum primariorum utilitatem fore nullam in constituendo hoc universo, seu mundo adjectibili. Acutiores facile perspicient, quod ideas rerum finitarum omnium in intellectu divino eo, quem exposuimus, modo deducendo ex Deo omnes notiones ontologicas, quales in Ontologia dedimus, prorsus a priori derivare liceret, ita ut omnis tandem rerum cognitio ex ipso deducatur Deo entium omnium primo, ex quo & per quem omnia sunt possibilia:

bilis: quemadmodum fieri debere, siquidem philosophia profus a priori tradenda, dadum monuimus (§. 11 Prelim. Log. Germ.), spectis scilicet puerilibus censuris.

§. 314.

Elementa corporum non possunt esse nisi substantiæ simplices. Elementa corporum sunt principium internum eorumdem (§. 181 Cosmol.). Quamobrem cum principium internum in principio existat (§. 880 Ontol.), in corporibus existunt. Et quia per principium essendi, quale est internum hoc principium, intelligitur, cur quid sit possibile (§. 874. 56 Ontol.); per elementa intelligitur, cur corpora sint possibilia. Denique cum principium primum sit in alia irresolubile (§. 181 Cosmol.); non datur in corporibus aliud prius elementis, per quod ea possibilia intelliguntur. Jam corpora composita sunt (§. 119 Cosmol.), consequenter cum substantiæ primariæ nullæ possibiles sint nisi simplices (§. 313); substantiæ primariæ non sunt, adeoque secundariæ (§. 310). Substantiæ secundariæ non concipiuntur possibiles nisi per alias substantias finitas (§. cit.). Elementa igitur sunt substantiæ primariæ (§. cit.), utpote primum, quod in corporibus existit *per demonstrata*. Quoniam itaque substantiæ primariæ, quarum combinatione resultare debent secundariæ (§. 310), nullæ sunt possibiles nisi simplices (§. 313); elementa corporum non possunt esse nisi substantiæ simplices.

Atque adeo per ipsam originem idearum in intellectu divino profus a priori patet, & elementa corporum esse substantias simplices, consequenter corpora earundem aggregata, quemadmodum alias ostendimus (§. 176 Cosmol.). Hinc sane omnem elementorum & corporum ex iisdem ortus theoriā alio modo deducere liceret, quam quo eandem stabilivimus in Cosmologia Sect. 2. c. 2. & 3. Sed nostrum jam non est in has descendere ambages.

§. 315.

In mundo omnia tam coexistentia, seu simultanea, quam successiva inter se connexa sunt. Etenim ideæ corporum omnium & mundorum omnium possibile in intellectu divino resultant combinatione omnium elementorum juxta principium rationis sufficientis facta, & singuli in unoquoque mundo prodeunt homines, bruta singula, si corporibus suæ jungantur animæ juxta principium idem rationis sufficientis (§. 100). Quoniam itaque per rationem sufficientem intelligitur, cur quid potius sit, quam non sit (§. 56 Ontol.); per determinaciones elementis intrinsecas intelligi debet, cur horum coexistentia prodeant corpora, quæ simul sunt, & cur ea sit rerum in mundo successio, atque adeo unum in mundo continet rationem sufficientem coexistentiæ vel successioni alterius (§. cit.). Cum itaque ea inter se connexa sint, quorum unum continet rationem sufficientem alterius (§. 10 Cosmol.); in mundo quolibet omnia tam coexistentia, quam simultanea inter se connexa esse debent.

Patet itaque rationem nexus in universo hanc esse, quod elementa corporum juxta principium rationis sufficientis ita combinantur, ut non modo appareat, cur ea coexistent, verum etiam ut in modificationibus suis constanter a se invicem dependant. Nexus itaque rerum omnium in universo per ipsam idearum in intellectu divino originem a priori manifestus est. Sed ne quid desit evidentæ, propositionem sequentem addere lubet.

§. 316.

Cur elementa corporum sint substantiæ simplices.

Nexus coexistentium & successivorum in mundo.

§. 316.

*Combi-
natio ele-
mentorū
ad mun-
dum con-
stituendū
necessa-
ria.*

Elementa aliter combinari nequeunt, ut prodeat idea mundi, nisi per principium rationis sufficientis. Ponamus elementa non combinari juxta principium rationis sufficientis. Quoniam vi principii hujus nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); in ipsis elementis nulla amplius continetur ratio sufficiens, cur potius coexistant, quam non coexistant, & cur hoc potius coexistant modo, quam alio, consequenter nil amplius obstat, quo minus ex aggregato aliquo elementorum alia auferas & alia ab iis diversis in eorundem locum substituas, cum perinde sit, qualiacunque sint elementa coexistentia. Quamobrem quia aggregatum aliquod elementorum unum sit, quatenus determinatur per elementa a se invicem inseparabilia (§. 328 *Ontol.*); elementa non amplius uniuntur (§. 563 *Ontol.*), ut eorundem combinatione oriatur ens unum. Quoniam itaque porro extensio oritur multorum diversorum, adeoque extra se invicem existentium (§. 544 *Ontol.*), unione; elementorum combinatione non prodibit quod extensum est (§. 548 *Ontol.*), consequenter corpus nullum (§. 122 *Cosmol.*), adeoque nec mundus aliquis (§. 119 *Cosmol.*), quocunque tandem aggregentur. Patet itaque ideam mundi prodire non posse, si elementa aliter, quam juxta principium rationis sufficientis combinantur, consequenter ea aliter combinari non posse, ut prodeat mundus, nisi per principium rationis sufficientis.

Clarissime adeo elucet principii rationis sufficientis necessitas in constituendo universo; cumque per hoc ipsum universalis rerum omnium in universo nexus resultet (not. §. 315) & hoc ipso simul patet, absque isto nexu nullum posse concipi universum, seu mundum nullum. Ex iis igitur, quæ demonstravimus, sufficienter liquet, quamnam & quanta sit vis principii rationis sufficientis, & cur nonnisi eodem distincte cognito interior mundi ratione pateat, ad quam inspiciendam nemo admittitur nisi hoc perspicillo adjutus.

§. 317.

*Notio
mundi
demon-
stratur.*

Mundus est series rerum finitarum, tam simultanearum sive coexistentium, quam successivarum inter se connexarum. Etenim ideæ animarum omnium tam hominum, quam brutorum & singulorum elementorum rerum materialium prodeunt, si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinantur (§. 97). Quamobrem cum possibilia primitiva secunda nascentur diversa limitatione realitatum, quæ Deo insunt (§. 91); animæ in universum omnes tam hominum, quam brutorum, & singula rerum materialium elementa sunt entia limitata, adeoque finita (§. 173 *part. I. Theol. nat.*). Jam elementorum combinatione juxta principium rationis sufficientis, & quidem hac sola (§. 316), nascitur idea mundi cujuscunque possibilibis & si juxta idem principium singulis hominum atque brutorum corporibus jungantur animæ, omnes in unoquoque mundo prodeunt homines, brutaque omnia, quotquot in eodem mundo existere possunt (§. 100), simulque omnia tam coexistentia, quam successiva inter se connexa sunt (§. 315).

(§. 315). Mundus igitur series est rerum finitarum tam simultanearum; quam successivarum inter se connexarum.

Definitionem adeo mundi, quam in Cosmologia dedimus (§. 48 *Cosmol.*), & cuius realitatem a posteriori evicimus (§. 51 & *seqq. Cosmol.*), hic profus a priori ex ipsa origine idearum in intellectu divino, adeoque ex ipso Deo, deduximus. Eius itaque realitas nunc & a priori demonstrata, & a posteriori confirmata. Quibus adeo probationes a posteriori non ex asse satisfaciunt; iis satisfaciunt demonstratio a priori. Agnoscent verò ex hac ipsa demonstratione a priori, nec iis demonstrationibus denegandum esse plenum assensum, quæ ex factis naturæ peruntur, utur singula ad idem genus vel eandem speciem referenda nobis non innotuerint. Simile quid occurrit in Analysi recentiorum, ubi similitudinem dependentiæ terminorum a se invicem per omnem seriem admittimus, quam in quibusdam observamus, et si progressus in infinitum non demonstretur. Neque enim andam hic adesse inductionem, acutioribus dudum perspectam est. Non tamen ego præstare demonstrationes a priori ac utiliter de eis cogitari: quæ de causâ & nobis hic definitionem mundi a priori demonstrare visum est, præsertim cum non defuerint, qui eandem admittere voluerunt. Si vero hebetiores fuerint, quam ut originem idearum in intellectu divino perscipient; ii sibi impudent, quod veritatem liquidam capere non possint.

§. 318.

Quilibet mundus possibilis propria sibi habet elementa. Etenim idea mundi cujuscuque in intellectu divino prodit, elementorum combinatione juxta principium rationis sufficientis facta (§. 100), nec ea aliter quam per hoc principium combinari possunt, ut prodeat idea mundi (§. 316). Paret itaque, si elementa, quibus constituitur mundus A, juxta principium rationis sufficientis combinentur, prodire ideam mundi A; sin elementa, quibus constituitur mundus B, juxta idem principium combinentur, prodire ideam mundi B, & ita porro. Mundus adeo quilibet propria habet elementa.

Alterius mundi cur alia sint elementa.

Si cui dubium ex eo oriatur, quod vi principii rationis sufficientis eadem elementa diversis modis combinari possint, quemadmodum eadem literæ alphabeti diversis modis combinantur, sicque ex iisdem elementis resultare diversas mundi ideas, quemadmodum ex eandem literarum combinatione diversa prodeunt vocabula; is vim principii rationis sufficientis non percipit, quod omnium elementorum combinandorum dissimilitudinem requirit (§. 195 *Cosmol.*). Simile a literis alphabeti petitur hoc minime quadrat. Io literis tantummodo respicitur ordo numericus, qui nullam in ipsis rationem sufficientem agnoscat, unde tam fieri potest, ut a ponatur secundo, b vero primo loco, quo oriatur syllaba *ba*, quam ut a primo, b vero secundo ponatur, ut prodeat syllaba *ab*: ast in elementis per determinationes intrinsecas intelligitur, cur multa coexistere possint modo, ut fiant unum, nec fert hoc perlocuplism, ut salva unitate fiat aliqua elementorum permixtio, alio io locum alterius surrogato. Non tamen nego, eadem elementa posse ingredi ideam plurium mundorum, quatenus non repugnat plures mundos diversos quædam communia habere, sicut omnes partes horologii automati non aliter quam eo, quo combinantur, modo jungi possunt, ut machina quædam prodeat, etsi pars una vel altera etiam adhiberi possit in structura machinæ alterius ab horologio isto diversæ. Perpendeodum hic quoque erat, elementa omoia quædam communia habere, utpote quæ eidem generi subsint, per quæ phenomena generalia, præsertim ea, quæ substantiata diximus (§. 299. 300 *Cosmol.*), io mundo sensibili determinantur, sed ea persequi nostri jam non est instituti. Diximus quædam hoc spectantia in systemate *(not. §. 825 pars. I. Theol. nat.)*. Relegenda hic quoque sunt, quæ alias monuimus de impossibilitate coexistentiæ eorundem elementorum diversæ *(not. §. 371 *Cosmol.*)*.

§. 319.

Quoniam mundus quilibet propria sibi habet elementa (§. 318); si alius existere deberet mundus; quam qui existit, elementa quoque alia existere deberent.

Mundi ab elementis

Demon-

*depend-
entia.*

Demonstravimus idem iam aliter (§. 590 *Cosmol.*). Facile autem apparet, id intelligi de toto elementorum aggregato, non vero de uno vel altero elemento.

§. 320.

*Ordo
mundi
quinam
dicatur.*

Ordo mundi dicitur is, quo corpora, ex quibus componitur, in serie coexistentium & successivorum collocantur.

Definitio hæc consentanea est iis, quæ de ordine mundi demonstravimus alibi (§. 556 *Cosmol.*). Unde ejus quoque patet realitas.

§. 321.

*Ordo
mundi &
naturæ
unde sit.*

Ordo mundi & naturæ ex elementorum combinatione, juxta principium rationis sufficientis facta, per se resultat. Etenim si elementa juxta principium rationis sufficientis combinantur, integra prodit idea mundi (§. 100), tanquam seriei rerum finitarum quoad coexistentiam & successionem inter se connexarum (§. 317), ultimæque rationes eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, in elementis continentur (§. 191 *Cosmol.*). Quamobrem per ea, quæ elementis insunt, intelligitur, cur corpus unumquodque in serie tam coexistentium, quam successivorum, hunc potius teneat locum, quam alium, & cur natura has potius, quam alias in agendo observet leges (§. 56 *Ontol.*). Quoniam itaque ordo mundi is est, quo corpora, ex quibus componitur, in serie coexistentium & successivorum collocantur (§. 320), naturæ autem ordo, quem natura in agendo observat (§. 557 *Cosmol.*), quique regulis, adeoque & legibus motus (§. 303 *Cosmol.*) continetur (§. 559 *Cosmol.*); per ea, quæ elementis insunt, intelligitur, cur hic sit ordo mundi, hic naturæ ordo, non alius. Patet itaque ut detur ordo mundi, detur naturæ ordo, non alia re opus esse, quam ut elementa hæc hoc, non alio modo combinentur. Quamobrem cum ea combinentur secundum principium rationis sufficientis *per demonstrata*, nec combinari aliter possint, siquidem idea mundi prodire debeat (§. 316); tam mundi, quam naturæ ordo ex elementorum combinatione, per principium rationis sufficientis facta, per se resultat.

Patet adeo a priori, undenam sit ordo mundi atque naturæ. Liqueat etiam mundo huic adspectabili hunc convenire ordinem, non alium, & in hoc mundo non alium esse posse naturæ ordinem, consequenter nec istum, nec hunc esse arbitrarium, sed hypotheticè necessarium, ita ut, si Deus hunc mundum adspectabilem producere voluerit, non alium, nec alius esse poterit mundi atque naturæ ordo. Quod vero ideo ordo tam naturæ, quam mundi non definat esse contingens, ex sequentibus constabit.

§. 322.

*Ordinis
mundi
atque
naturæ
ab ele-
mentis
depend-
entia.*

Si alius esse debet mundi atque naturæ ordo; alia quoque esse debent elementa. Etenim ordo mundi atque naturæ ex combinatione elementorum juxta principium rationis sufficientis facta resultat (§. 321). Quamobrem cum eadem elementa juxta principium rationis sufficientis aliter combinari nequeant, cum modus combinationis determinetur per intrinsecas eorum determinationes (§. 56. 112 *Ontol.*); nec horum elementorum combinatione nonnisi hic ordo mundi atque naturæ resultare potest. Quamobrem si mundi atque naturæ ordo alius esse debet, alia quoque esse debent elementa,

Dubium,

Dubium, quod circa demonstrationem incautus suborietur poterat, jam ante removimus (not. §. 318). Si alius existere deberet mundus, quam qui existit, elementa alia existere deberent (§. 319). Quamobrem cum mundo unicuique suis conveniat ordo & in unoquoque proprius quidam sit naturæ ordo (not. §. 321); non mirum videri potest, quod alius mundi atque naturæ ordo alia quoque requirat elementa.

§. 323.

Ordo naturæ alius esse nequit, manente eodem mundi ordine; nec ordo mundi potest esse alius, eodem naturæ ordine manente. Etenim non minus naturæ, quam mundi ordo ex elementorum combinatione, secundum principium rationis sufficientis facta, resultat (§. 321), adeoque uterque eadem elementorum eorundem combinatione ponitur simul: Fieri adeo nequit, ut alius sit ordo naturæ, manente eodem ordine mundi, vel alius ordo mundi, eodem naturæ ordine manente.

Nexus necessarius inter ordinem mundi atque naturæ.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Ponamus, si fieri potest, ordinem naturæ mutari in alium, eodem ordine mundi subsistente. Quoniam si alius esse debet naturæ ordo, alia quoque esse debent elementa (§. 322); necesse est, ut in locum elementorum, quorum combinatione, juxta principium rationis sufficientis facta, ordo iste naturæ resultabat (§. 321), surrogentur alia. Sed ita quoque resultabit alius mundus (§. 318), & alius quoque mundi ordo (§. 322). Alius itaque naturæ ordo esse nequit, si idem manere debet mundi ordo. Et eodem modo ostenditur, non alium esse posse mundi ordinem, si idem manet naturæ ordo.

Ordo nimirum naturæ atque mundi se mutuo ponunt atque tollunt, quia eandem habent rationem sufficientem (§. 118 Orol.).

§. 324.

Possibilia tanquam absolute spectata insunt in intellectu divino, quatenus primitiva secunda juxta principium contradictionis combinantur ac una advertitur, quænam ex hac combinatione vi principii rationis sufficientis vel necessario eidem subjecto simul insunt, vel saltem simul inesse possunt. Etenim si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinantur; idem omnium substantiarum simplicium (§. 96), adeoque primariorum resultant (§. 310), quæ vi principii contradictionis exhibent earundem essentias (§. 94), vi principii autem rationis sufficientis attributa tanquam necessario inexistentia una cum essentialibus, atque omnem modificationem possibilem ac dependentiam quoad eandem ab aliis possibilem (§. 95). Quoniam substantiæ primariæ concipiuntur possibiles absque omni substantia alia finita, secundariæ vero non nisi per alias (§. 310); possibilia in se, sine relatione ad alia spectantur, quatenus primitiva secunda secundum principium contradictionis combinantur, & simul advertitur, quænam ex hac combinatione vi principii rationis sufficientis vel necessario eidem subjecto simul insunt, vel saltem simul inesse possunt. Quamobrem cum possibilia absolute spectentur, quatenus unumquodque spectatur in se, sine relatione ad alia (§. 142 part. I. Theol. nat.); possibilia absolute spectata insunt in intellectu

Quomodo possibilia in se spectata insunt in intellectu divino.

Wolphi Theol. Nat. Pars II.

V

divino,

divino, quatenus possibilia primitiva secunda juxta principium contradictionis combinantur, simulque advertitur, quænam ex hac combinatione vi principii rationis sufficientis vel necessario eidem subjecto simul insunt, vel saltem inesse possunt.

Quoniam in systemate possibilia, quatenus representantur in intellectu divino, vel ut absolute spectata, vel ut in systemata redacta consideravimus (§. 142 part. I. Theol. nat.), ac hujus distinctionis multiplicem fecimus usum; nostrum quoque erat ostendere, vi ipsius originis idearum in intellectu divino possibilia in eodem tum absolute, tum tanquam in systemata relata spectari posse; imo spectanda esse. Ceterum ex ipsa demonstratione jam liquet, quænam possibilibus absolute spectatis cogenscantur, coexistentia iis, quæ in systemate demonstravimus (§. 143 part. I. Theol. nat.). Non est, quod excipias, in propositione præsentate tantummodo substantias simplices considerari tanquam absolute spectatas; sed posse etiam compositas absolute spectari. Etenim si distincta supponitur cogitatio, eaque adæquata, nulla substantia composita absolute spectari potest, cum in nexu elementorum, unde tandem oriuntur corpora sive composita (§. 223 Cosmol.), ratio habenda sit relationis status uniuscuiusque ad integrum mundum (§. 213. 202 Cosmol.). Aliter vero se res habet quoad nos, quibus perfecta analysi impossibilis, quique adeo acquiescimus in consue perceptis, quæ a primo fonte phenomenorum quam longissime absunt (§. 99 & seqq. Theol. nat.). Qui vel propositionem cosmologicam de entis compositi in mundo existentia & modis per integrum mundum determinatis (§. 87 Cosmol.), vel originem idearum corporum ac totius mundi, ex quibus constat, perpendit (§. 100) si nihil prius supererit difficultatis. Imperfecta nostra cognitio perfectissimam Dei imitatur, sed ob maximam viam ab altera distantiam nostræ insunt, quæ divinæ repugnant: id quod & in aliis accidit.

§. 325.

Possibilia in systemata redacta.

Possibilia tanquam in systemata redacta insunt in intellectu divino, quatenus elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur, & corporibus inde resultantibus junguntur animæ ipsi convenientes. Etenim si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur; omnia corpora possibilia omnesque mundi possibiles resultant, & si porro corporibus in eadem serie existentibus juxta idem principium junguntur animæ; in unaqualibet etiam serie prodeunt homines ac bruta, quorum in eadem naturaliter existere possunt, quoad scilicet ideas (§. 100). Quamobrem cum in mundo quolibet omnia inter se connexa sint tum quoad coexistentiam, tum quoad successionem (§. 315); possibilia omnia inter se connexa, tum quoad coexistentiam, tum quoad successionem, adeoque tanquam in systemata relata insunt in intellectu divino (§. 142 part. I. Theol. nat.), quatenus elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur & corporibus inde resultantibus junguntur animæ ipsi convenientes.

Naturali lumine nobis non innotescit nisi mundus hic adspectabilis, in quo homines atque bruta existere a posteriori cognoscimus. Scriptura Sacra præter mundum locorum quoque interiorum, atque cali mentionem facit, in quo fuit Deus atque angeli boni. Cælum istud beatorum, quod dicitur, tanquam diversum quid a mundo adspectabili spectatur, quemadmodum & infernus, ac ideo non minus cælum istud, quam infernus tanquam extra mundum oobis exhibetur (§. 344 Omol.). Esti autem nullam in hac vita utriusque habeamus dubium, ut ideo Sacra Scriptura nonnisi per similia verbis utriusque adumbrat; nullum tamen dubium est, cum substantiæ primariæ, per quas secundariæ concipiuntur possibiles (§. 310), non sint nisi simplices (§. 313), quæ substantiarum quoque simplicium combinatione juxta principium rationis sufficientis facta in intellectu divino prodeat idea cali atque inferni, quemadmodum supra ideam mundi resultare demonstravimus (§. 100); demonstravimus enim, possibilibus primitivorum secundorum combinatione secundum principium contradi-

ctionis

tionis facta, vi principii rationis sufficientis resultare ideas omnium substantiarum simplicium in singulari (§. 96), quibus præter essentias (§. 94) insunt etiam attributa & omnes modificationes possibiles cum omni dependentia possibili quoad modificationem (§. 95). Absit itaque, ut quis sibi persuadeat, tradi in Sacra Scriptura quæ originis idearum in intellectu divino a nobis demonstratæ repugnant. Acutiores potius perspicere principii istis multam affundi lucem iis, quæ de cælo atque inferno, tanquam a mundo adspicibili distinctis, docentur in Sacra Scriptura. Nostrum enim non est hac ostendere, tum ne faciem in alienam messem immittamus, tum quia hic de iisdem dicendi locus non est. Id tancummodo monere lubet, per hæc principia quæstiones inuiciles atque absurdas ab utilibus & veris distingui. Ita qui actionem spatii veram perspicam habet (§. 589 *Onsol.*), statim animadvertet, frustra queri locum cæli atque inferni in mundo adspicibili, cum utrumque ens sit extramundanum, etsi per ea, quæ Sacra Scriptura tradit, utrumque quodammodo connexum sit cum mundo adspicibili, atque ita pertineat ad universum rerum omnium creaturam.

§. 326.

Idea mundi in intellectu divino est idea mundi intelligibilis. Idea enim mundi in intellectu divino resultat, si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur, & si porro corporibus singulis hominum atque brutorum, data hæc combinatione prodeuntibus, junguntur animæ juxta idem principium, idæ quoque singulorum hominum atque brutorum emergunt, quorquor in eodem naturaliter existere possunt (§. 100); imo eadem combinatione ponitur quoque tam mundi, quam naturæ ordo (§. 321). Repræsentat igitur idea mundi in intellectu divino aggregatum elementorum certo ordine coexistentium & certa lege mutuas ad se invicem relationes mutantium (§. 203 *part. I. Theol. nat.* & 176. 557 *Cosmol.*). Quamobrem cum idea mundi intelligibilis sit aggregatum substantiarum simplicium certo ordine coexistentium & certa lege mutuas ad se invicem relationes mutantium (§. 203 *part. I. Theol. nat.*); idea mundi in intellectu divino est idea mundi intelligibilis.

Idea mundi in intellectu divino qualis sit.

Ostendi etiam poterat hoc modo. Positis iis, quæ ante adduximus ex §. 100 & 321, idea mundi in Deo talem repræsentat, qualis revera est. Enimvero idea mundi, quæ eundem exhibet, qualis revera est, idea mundi intelligibilis est (§. 202 *part. I. Theol. nat.*). Idea igitur mundi in intellectu divino est idea mundi intelligibilis.

Qualis sit mundus intelligibilis, in systemate (§. 203 *part. I. Theol. nat.*) ex principiis mere cosmologicis demonstravimus, quæ consentanea sunt originis idearum in intellectu divino (§. 100, 321), ut adeo pateat, cosmologiam totam a priori deduci posse, si existentiam Dei ex notione entis perfectissimi demonstrare volueris, quemadmodum a nobis factum est. Imo facile vident acutiores, Psychologiam quoque rationalem, qualem tradidimus, ex ipsa origine idearum in intellectu divino a priori deduci posse. Sed hoc aliorum industria relinquimus. Sufficit monstrasse viam, quæ sit eundem & uno alteroque specimine fidei dedisse oculatam, ne de successu sit desperandum rerum omnium cognitionem ex Deo, adeoque propterea a priori deducturo, si Phylisam exceperis. Per ea enim, quæ tradidimus, nondum in potestate est ideam integram mundi sensibilis quoad particularia ex idea mundi intelligibilis deducere, propterea quod nonnisi generalem hujus ideam habemus: ducunt tamen ad ulteriora. Ceterum hinc porro deduci poterat, quemadmodum in systemate factum (§. 203 *part. I. Theol. nat.*), diversas idæ mundi in intellectu divino ab idea ejus, quæ est in animabus nostris (§. 192 *Psychol. rat.*). Poteramus hic quoque ostendere, quod idea mundi rationalis, quem diximus (§. 258 *part. I. Theol. nat.*), in idea intelligibili,

quæ datur in intellectu divino, includatur, quemadmodum fecimus in systemate (§. 121 pars I. Theol. nat.); sed nolumus esse proluxiores in iis, quæ unusquisque anteriorum generis & methodi nostræ philosophandi compos proprio acutine advertet, modo non patiatür deſiderari attentionem.

§. 327.

*Quædam
ſunt poſſi-
bilia.*

Id omne poſſibile eſt, cujus idea datur in intellectu divino. Ideæ enim omnes, quæ dantur in intellectu divino, oriuntur combinatione poſſibilium primitivorum ſecundorum juxta principium contradictionis (§. 94 & ſeqq.) & inde reſultantium ulteriori combinatione juxta principium rationis ſufficientis (§. 100), ut adeo omnes per principium contradictionis & rationis ſufficientis determinentur (§. 173). Quoniam per principium contradictionis impoſſibile, ut idem ſimul ſit, & non ſit (§. 28. 29 Ontol.); quæ ex combinatione poſſibilium juxta principium contradictionis reſultant, ab omni contradictione libera (§. 31 Ontol.), adeoque poſſibilia ſunt (§. 85 Ontol.). Et quia per principium rationis ſufficientis patet ratio ſufficiens, cur quid potius ſit, quam non ſit (§. 70 Ontol.); quæ per hanc combinationem reſultant, eorum unum habet rationem ſufficientem in altero, conſequenter unum ideo eſt, quia alterum eſt (§. 118 Ontol.). In eo igitur, quod per hanc combinationem reſultat, non inſunt, niſi quæ ſimul in eſſe poſſiunt, conſequenter & hoc ipſum a contradictione liberum (§. 31 Ontol.), atque adeo poſſibile eſt (§. 85 Ontol.). Quamobrem patet, id omne poſſibile eſſe, cujus idea in intellectu divino datur.

Principium contradictionis, quod omnem contradictionem arceat (§. 28. 29 Ontol.), poſſibile eſt, quod aliorum poſſibilium combinatione prodit. Principium autem rationis ſufficientis, per quod intelligitur, cur quædam cum aliis ſimul ſint (§. 118 Ontol.), in ipſam poſſibilitatem non inſiit, niſi quatenus principium contradictionis ſupponit. Hinc & (§. 95) ſupponitur, poſſibilia primitiva ſecunda combinari per principium contradictionis, antequam per principium rationis ſufficientis intelligatur, quænam eidem ſubjecto cum aliis, quæ ab eſſe nunquam poſſunt, una neceſſario inſiunt, & quænam cum iſdem in eſſe ſimul non repugnat, hoc eſt, ut attributa a modis, modi cum attributis ab eſſentialibus determinationes mutabiles recipere aptum ſpectator. Viſigitur utriuſque principii probe perpendenda, ut idearum in intellectu divino ratio penitus inſpiciatur. *Curſus* omne poſſibile pronuntiat, cuius idea in anima noſtra datur: neque in eo a vero aberravit. Quoniam vero in cognitione ſymbolica locus eſt notionibus deceptricibus, ideo nobis videmur habere ideam eus, cuius nulla eſt, ſicque incauti impoſſibile pro poſſibili amplectimur. Patet autem evitari errorem, ſi oſtendatur, quæ a nobis combinatur, juxta principium contradictionis combinari poſſe.

§. 328.

*Cur ni-
bil poſſi-
bile cujus
non da-
tur idea
in Deo.*

Nihil poſſibile, cujus idea non datur in intellectu divino. Pone enim aliquid eſſe poſſibile, cujus non datur idea in intellectu divino. In ideis igitur divinis non continentur poſſibilia omnia, eritque aliquid poſſibile, quod per Deum poſſibile non eſt, ſed eo per impoſſibile ſublato, adhuc poſſibile intelligitur. Sed utrumque abſurdum eſt (§. 174. 175). Nihil igitur poſſibile, cuius idea non datur in intellectu divino.

Poteramus idem directe deducere ex ipſis ideis divinis, niſi amplitudinem idearum divina- rum & poſſibilitatis omnium dependentiam a Deo ex illarum origine jam demonſtraſſemus.

§. 329.

§. 329.

Elementa rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum, ac in genere substantiæ omnes simplices finitæ, imò omnia præter Deum possibilia, sunt entia contingentia. Etenim essentia elementorum & animarum (§. 97), ac in genere substantiarum simplicium omnium in singulari essentia determinantur combinatione possibilium primitivorum secundorum secundum principium contradictionis (§. 96. 94). Quamobrem in entium ipsorum essentia nil continetur præter realitates limitatas (§. 91), quæ simul eidem subiecto inesse possunt (§. 27. 28 *Ontol.*). Enimvero per id, quod realitates limitatæ simul inesse possint eidem subiecto, nondum intelligitur, cur actû sint, siue existant, consequenter ratio sufficiens existentia in essentia eorundem nondum continetur (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum ens contingens sit, quod rationem sufficientem existentia suæ in essentia sua non habet (§. 310 *Ontol.*); substantiæ simplices finitæ omnes, elementa omnia rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum entia contingentia sunt.

Contingentia elementorum & animarum, imò omnium præter Deum possibilia.

Aliter.

Quoniam per Deum omnia possibilia sunt, nec eo sublato quicquam possibile (§. 174); omnes substantiæ simplices quoque finitæ, & in specie elementa omnia rerum materialium & animæ omnes, non intelliguntur possibiles nisi per ea, quæ Deo insunt, nempe per actum intellectus sui, quo realitates illimitatas, quæ ipsi insunt (§. 16), cognoscit (§. 88. 90), eas limitat (§. 91) & juxta principium contradictionis combinat (§. 94 & *seqq.*). Enimvero quia quid possibile est, ideo non existit (§. 171 *Ontol.*). Per actum igitur intellectus divini, per quem elementa omnia rerum materialium & animæ omnes tam hominum, quam brutorum, ac in genere substantiæ omnes limitatæ siue finitæ, possibilia intelliguntur, nondum intelligitur, cur existere possint, nedum quod actû existant, consequenter in iis, quæ per istum intellectus divini actum resultant, nondum continetur ratio sufficiens existentia eorundem (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum inde resultent essentia entium limitatorum (§. 94), seu substantiarum simplicium in singulari (§. 96), in specie elementorum rerum materialium & animarum tam hominum, quam brutorum (§. 99); in entium istorum essentiis ratio sufficiens existentia non continetur. Sunt igitur entia contingentia (§. 310 *Ontol.*).

Offenditur etiam hoc modo. Per Deum omnia possibilia sunt, nec eo sublato quicquam possibile (§. 174). Quoniam itaque existere nequit, nisi quod possibile (§. 132 *Ontol.*); nihil præter Deum concipi potest ut existens, antequam per eum ponatur possibile. Unde cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 *Ontol.*), & ens per essentiam intelligatur possibile (§. 153 *Ontol.*); in essentia ipsius contineri nequit ratio sufficiens existentia, consequenter omnia, quæ præter Deum

Deum possibilia sunt, contingentia sunt, adeoque & elementa rerum materialium & animarum tam hominum, quam brutorum in numero entium contingentium sunt (§. 310 *Ontol.*).

Demonstravimus hic contingentiam rerum omnium præter Deum possibilem, præsertim elementorum & animarum, prout a priori, ut appareat, cur contingentia sint. Eam nimirum loquitur ipse eorundem ex Deo ortus & modus, quo per eum possibiles concipiuntur. Equidem si contingentia elementorum ac animatum hoc modo demonstratur, eadem uti non possumus tanquam principio demonstrandi existentiam Dei, quemadmodum factum est in systemate; sed nec eo sine eadem hic demonstratur, quoniam existentiam Dei necessitatem jam superius adstruximus ex ipsæ ejus notione (§. 21). Non tamen ideo inutilis censi debet hæc demonstratio: facit enim ad dependentiam rerum finitarum a Deo ente infinito rite agnoscendam & creationem intimius inspicendam. Equidem elementorum contingentiam jam demonstravimus in systemate independentem a Deo (§. 56. 736 *part. I. Theol. nat.*); imo etiam animarum nostrarum (§. 61 *part. I. Theol. nat.*); lubet tamen adhuc aliter eandem hic evincere, ne quid in te tanti momenti desiderari possit.

§. 330.

Entium finitorum contingentia independentem a Deo demonstrata.

Eus omne finitum contingens est. Quoniam ens omne finitum etiam limitatum est (§. 173 *part. I. Theol. nat.*); ejus intrinsecæ determinationes limitatæ sunt. Jam essentia entis constituitur per determinationes intrinsecas, quæ sibi mutuo non repugnant, nec tamen per se invicem determinantur (§. 143 *Ontol.*); consequenter quæ non modo simul eidem subjecto inesse possunt, verum etiam quarum una, si inest, non necessario simul inest altera (§. 115 *Ontol.*). Per essentiam adeo entis finiti nondum intelligitur, cur existere debeat, adeoque essentia ejus existentia rationem sufficientem in se minime continet (§. 56 *Ontol.*). Quoniam itaque ens contingens est, quod existentia rationem sufficientem in essentia sua non habet (§. 110 *Ontol.*); ens omne finitum contingens est.

Quod Deus, ens prout illimitatum (§. 16), necessario existat (§. 21), & ideo existentia sua rationem in seipso sive essentia sua habeat sufficientem (§. 309 *Ontol.*); id quidem inde est, quemadmodum ex demonstratione existentia ejus necessitate intelligitur, quod ipsi insint realitates in gradu absolute summo (§. 21), quarum in numero existentia quoque necessaria est (§. 20). At ex adverso realitates, quæ eoti finito insunt, limitatæ sunt (§. 173 *part. I. Theol. nat.*); nulla vero ne fingi quidem potest ratio, cur determinationibus limitatis superaccedere debeat illimitata oia, existentia nempe necessaria (§. 20). Quibus fingendi licentia ratione potior est; illi per oos suos abundant sensu. Nostrium enim est docere, quæ rationi consentanea sunt; non veto pugnare cum larvis. Perpendendum tamen hic est, Deum per essentiam existere (§. 27), ac ideo concipi ut existentem, quia concipitur ut possibilis (§. 28). At entia reliqua, quæ finita sunt seu limitata, non ideo existunt, quod intelligantur possibilia (§. 171 *Ontol.*), consequenter cum per essentiam possibilia sint (§. 153 *Ontol.*), ea per essentiam non existunt. Experientia quoque idem quotidie confirmat, nec ulla potest dari ratio, cur entis uni finito privilegium existentia essentia tribuendum sit, quod aliis negatur. Deo autem hoc privilegium competit ex singulari ratione, quæ in ens finitum minime cadit, nimirum quod realitates, quæ ipsi insunt, in gradu absolute summo insint, & insint omnes, quæ sibi mutuo non repugnant (§. 15), imo absolute omnes (§. 93).

§. 331.

Elementorum & animarum contingentia.

Elementa rerum materialium & animarum tam brutorum, quam hominum, sunt entia contingentia. Elementa enim rerum materialium entia finita sunt (§. 203 *Cosmol.*). Animarum quoque humanarum substantiarum finita sunt (§. 264

Psychol.

Psychol. rat.), & eodem modo demonstratur finitudo de animabus brutorum, quo eandem de humanis demonstravimus. Quamobrem cum ens finitum omne contingens sit (§. 330); elementa quoque rerum materialium & animæ tam brutorum, quam hominum entia contingentia sunt.

*gentia
independen-
ter a
Deo de-
monstra-
ta.*

Quoniam in propositione præcedente contingentiam entis finiti omnis a priori independentem ab existentia Dei demonstravimus; nemo non videt, in præsentem contingentiam quoque elementorum & animarum independentem ab eadem demonstratam esse. Et qui propositionis præcedentis demonstrationem perpendit; facile animadvertet potuisse quoque eodem modo contingentiam elementorum & animarum in specie absque isto principio generali demonstrari.

§. 332.

Mundus est ens contingens. Etenim mundus prodit ex elementorum combinatione juxta principium rationis sufficientis facta & junctis animabus corporibus hominum atque brutorum ex eadem combinatione resultantibus juxta idem principium (§. 100). Quoniam itaque mundus concipi nequit, nisi suppositis elementis atque animabus tam hominum, quam brutorum, elementa vero & animæ sunt entia contingentia (§. 329); mundus quoque ens aliud esse nequit, nisi ens contingens.

*Mundi
contingen-
tia.*

Ostenditur etiam ita. Quoniam mundus ex corporibus componitur (§. 119 *Cosmol.*), corpora vero sunt substantiarum simplicium, nempe elementorum (§. 182 *Cosmol.*), aggregata (§. 176 *Cosmol.*); mundus non concipitur possibilis absque elementis. Et quoniam hominibus atque brutis animæ sunt a corporibus distinctæ (§. 47. 752 *Psychol. rat.*); in mundo concipi nequeunt homines atque bruta absque animabus. Quamobrem cum elementa rerum materialium & animæ tam brutorum, quam hominum sint entia contingentia (§. 331); quin mundus totus contingens sit, dubitari nequit.

Demonstratio prior contingentiam mundi deducit ex ipso Deo, ut pateat, cur nonnisi ens contingens esse possit; posterior vero eandem evincit independentem a Deo, ita ut ea uti liceat tanquam principio in demonstranda existentia Dei, locumque habeat in systemate, sit ita quod eandem ibidem tam aliter demonstraverimus. In Geometria unica demonstratio satisfacit omnibus, propterea quod nulla sunt præjudicia, quæ principiorum evidentiam obnubilant: est estra Mathematicæ, ubi non unum regnat præjudicium, demonstratio una non æque satisfacit omnibus. Mira præjudiciorum vis est, ut haud raro malis tuis imbuti in luce meridiana caligare, quam hisdem valedicere & veritati manifestæ vias dare manus. Non igitur vulgi præjudicio locum concedimus, quasi demonstrationes piures infirmæ ex conjunctione maius acquirant robur; sed quod uni non obstat præjudicium, quod obfuscatur alteram. In re adeo ardua succurrendum infirmitati aliorum.

§. 333.

Compositum omne contingens est. Etenim compositum existere nequit sine entibus simplicibus (§. 686 *Ontol.*). Quamobrem cum substantiæ simplices omnes, quæ præter Deum possibiles, sint contingentes (§. 329); ens compositum omne contingens est.

*Corpo-
rum con-
tingen-
tia.*

Si quis compositi in genere contingentiam independentem a Deo demonstrare voluerit, is tantummodo evincere teneretur, composita non posse oriri nisi ex simplicibus finitis: id quod probatu haud difficile. Sed cum isto principio non utendum in demonstranda existentia Dei,

Dei,

Dei, ubi a mundo ad Deum argumentamur, nec opus est, ut principium hoc generale independentem a Deo demonstretur.

§. 334.

Elementorum, animarum ac totius mundi qualis sit existentia.

Elementa rerum materialium, animæ tam brutorum, quam hominum, imo totus mundus nonnisi contingenter existit & , dum existere incipiunt, existentia eorum nonnisi hypothetice necessaria. Etenim elementa rerum materialium & animæ tam brutorum, quam hominum entia contingentia sunt (§. 329. 331), imo totus mundus ens contingens est (§. 332). Enimvero ens contingens omne nonnisi contingenter existit & , dum existere incipit, existentia ejus nonnisi hypothetice necessaria est (§. 316 *Ontol.*). Quamobrem elementa rerum materialium, animæ tam brutorum, quam hominum, imo totus mundus nonnisi contingenter existit & , dum existere incipiunt, existentia eorum nonnisi hypothetice necessaria.

Quoniam contingentiam elementorum & animarum tam dependentem (§. 329), quam independentem a Deo demonstravimus (§. 331), & mundi totius contingentiam, etiam quatenus in eo sunt homines atque bruta, & dependentem, & independentem a Deo stabilivimus (§. 332); propositionis præsentis veritas patet, & supposita, & non supposita existentia Dei. Quamvis autem contingentia elementorum, animarum atque mundi totius demonstrari possit, nondum supposita existentia Dei; inde tamen non sequitur, ipsam eorundem contingentiam a priori intelligi posse absque his, quæ Deo insunt, consequenter contingentiam rerum omnium, quæ præter Deum existunt, non dependentem a Deo (§. 851 *Ontol.*). Etenim si demonstrationem, qua eadem independentem a Deo evincitur, nimirum nondum supposita existentia & natura Dei tanquam cognita, in sua principia resolvas; utique constabit, sumi quædam a posteriori, quorum rationem igneras, nimirum possibilitatem entis finiti, cum tamen ex origine idearum in intellectu divino pateat, non esse ens finitum possibile nisi per Deum, ens infinitum, ita ut si per impossibile ponas non dari Deum, ens perfectissimum, nec demonstrare possis, quomodo possibile sit ens finitum sive limitatum. Hæc probe perpendi velim, ut intelligatur veritatum consensus, nec fingatur discordia in summa concordia. Quod si præcipitantia in iudicando evitatu adeo facilis esset, quemadmodum multis videtur; istiusmodi monitis superfedere poteramus: enimvero cum vel acutissimi in uno veritatum genere eidem obnoxii fiant, ubi in aliud irruant, iidem opportunum hic maxime fieri locum, in dubium nemo sanus revocaverit.

§. 335.

Elementorum & animarum ex nihilo producendo.

Si elementa & animæ existere debent, ex nihilo producenda sunt. Elementa enim rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum sunt entia contingentia (§. 331). Enimvero elementa corporum (§. 314) atque animæ tam hominum (§. 48 *Psychol. rat.*), quam brutorum sunt substantiæ simplices (§. 753 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum simplicia contingentia ex nihilo produci debeant, si existere debent (§. 691 *Ontol.*); evidens est, si elementa atque animæ existere debent, ea ex nihilo producenda esse.

Elementorum adeo atque animarum productio ex nihilo per hoc principium adeo manifesta est, ut non detur propositio geometrica, cui evidentia maior sit: id quod probe notandum, quo deinceps pateat, Deo potentiam creatricem firma demonstratione tribui, nec eam gratis sumi tanquam potentia summum gradum.

§. 336.

Mundi ex nihilo producendo.

Si quis mundus existere debet, ex nihilo producendus. Etenim cum mundus aliter prodire nequeat, nisi elementorum juxta principium rationis sufficientis facta combinatione (§. 316), & mundus quilibet propria sibi habeat elementa

menta (§. 318); si quis mundus existere debet, elementa juxta principium rationis sufficientis combinabilia existere debent. Quamobrem cum elementa in universum omnia existere non possint, nisi ex nihilo producuntur (§. 335); si quis mundus existere debet, ex nihilo producendus est.

Quoniam tanta productiois elementorum, & animarum ex nihilo evidentia (nos. §. 335); nec minor esse potest productionis mundi ex nihilo, quippe ab ea tota pendens, quæ est productionis elementorum. Relegenda hic sunt, quæ ad simplicium contingentium productionem annotavimus (nos. §. 691 *Onol.*).

§. 337.

Mundus oriri nequit nisi per creationem. Etenim si mundus existere debet, ex nihilo producendus (§. 336). Quamobrem cum creetur, quod ex nihilo producitur (§. 697 *Psychol. rat.*); mundus oriri nequit nisi per creationem.

*Mundi
oritur.*

Mundum oriri non posse, nisi per creationem, nemo unquam in dubium vocavit; an vero ortus sit per creationem, de eo disceptatum fuit, eum non defuerint, qui vel mundum fecere æternum, vel ex materia æterna eum factum esse contenderunt. Quamobrem sequentes addemus propositiones.

§. 338.

Animæ nostræ a Deo creatæ sunt, Deoque competit potentia creatrix. Etenim animæ hominum existunt (§. 21 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque existere nequeunt, nisi ex nihilo producantur (§. 335); quin ex nihilo producatæ sint dubitari nequit. Enimvero præter Deum non datur ens necessarium (§. 329. 22), ipseque ens omnium primum est (§. 33). Animæ igitur nostræ a Deo ex nihilo producatæ, consequenter creatæ sunt (§. 697 *Psychol. rat.*). Atque adeo patet, Deo competere potentiam creatricem.

*Potentia
creatrix
Deo vindicata,
creatio
animarum
demonstrata.*

Placuit Deo vindicare potentiam creatricem, seu potentiam aliquid ex nihilo producendi per existentiam animarum nostrarum, propterea quod eandem admittunt omnes (nos. §. 35. 30. 31. *Psychol. empir.*), existentiam verorealem negant Idealistæ (§. 36 *Psychol. rat.*). Etsi enim Materialistæ animam pro ente materiali habeant (§. 35 *Psychol. rat.*); ejus tamen existentiam in dubium minime vocant.

§. 339.

Potentia creatrix Deo competit in gradu absolute summo. Quoniam potentiam creatricem Deo vere inesse demonstratum fuit (§. 338); ea realitas quædam est (§. 5). Quamobrem cum realitates omnes Deo insint in gradu absolute summo (§. 15); potentia etiam creatrix eidem in gradu absolute summo competit.

*Quantitas
potentie
creatrix
divina.*

Vides cur ante evicerimus per animarum creationem in dubium minime vocandam, si nonnisi ex notionibus rerum ratiocinari didiceris, Deo competere potentiam creatricem, quam eam ipsi inesse in gradu absolute summo demonstraretur. Nimirum ut constaret, eam esse realitatem, nec notionem ejus esse decepticem, quemadmodum contendunt, qui mundi æterni independentem a Deo existentiam defendunt: neque enim hic, quemadmodum in anterioribus, quæ animæ nostræ insunt limitato modo, Deo illimitato tribuere licet, propterea quod non modo potentia animæ qualis sit, multis disceptationibus obnoxium, verum in confesso quoque est penes omnes, nobis nihil potentie creatricis convenire. Eius adeo realitatem non aliter cognoscere datur nisi ex indubitato quodam effectu divini, qualis est animarum nostrarum ex nihilo productio.

Wolffii Tbol. Nat. Pars II.

X

§. 340.

§. 340.

*Obiectū
potentie
creatri-
cis.*

*Potentia creatrix divina omnibus substantiis simplicibus, præter Deum possibili-
bus, producendis sufficit.* Etenim potentia creatrice ad actum perducuntur,
quæ ex nihilo producenda sunt (§. 697 *Physiol. rat.*). Quamobrem cum om-
nes substantiæ simplices, præter Deum possibiles, sint contingentes (§. 330),
substantiæ autem simplices contingentes existere nequeant, nisi ex nihilo
producantur (§. 691 *Ontol.*); potentia creatrice illimitata omnes substantiæ
simplices, præter Deum possibiles, sunt producibiles. Quoniam itaque Deo
competit potentia creatrix in gradu absolute summo (§. 339), adeoque
prorsus illimitata (§. 11); eadem quoque omnibus substantiis simplicibus,
præter Deum simplicibus, producendis sufficit.

Pater adeo potentia creatrice produci quod substantiale est in rebus finitis. Atque hinc
intelligitur, diversitas potentie creatricis a potentia, quam nos habere experimur. Quo-
do enim artifices construit horologium, compositam equidem producit substantiam, quæ
ante non erat, sed nonnisi substantiarum compositarum jam existentium diversa modifica-
tione; minime autem producit ipsum substantiale. Unde etiam est, quod potentia crea-
tricis nullam in nobis habeamus ideam, quam a defectu omni liberatam Deo tribuere
possemus.

§. 341.

*Idem ul-
terius
expendi-
tur.*

Potentia Dei creatrix omni mundo possibili producendo sufficit. Cum enim
Deo in gradu absolute summo competat (§. 339); nihil per creationem ori-
ri potest, cui producendo ea non sufficiat. Quamobrem quia mundus omnis
oriri nequit nisi per creationem (§. 337); eadem omni mundo possibili pro-
ducendo sufficit.

Quemadmodum itaque per ideas omnium mundorum, quæ dantur in intellectu divi-
no (§. 100), eorum possibilitas intrinseca manifesta est (§. 327); ita per potentiam eius
creatricem patet eorundem possibilitas extrinseca, *vi prop. præf.* Et idem eodem modo intel-
ligitur de eo omni, quod præter mundos possibile esse ponitur. Diversa igitur sunt possibili-
tatis intrinsece atque extrinsece principia, etsi intrinsece possibile non sit, quod non etiam
extrinsece tale pronuntiandum. Precipitant iudicium, qui cum *Spinoza* possibilitatem in-
trinsecam in figurarum numerum referunt, originem idearum in intellectu divino igno-
rantes & rerum finitarum dependentiam a Deo non distincte concipientes.

§. 342.

*Actus
creatio-
nis in quo
consistat.*

*Mundus a Deo creatur, dum elementa rerum materialium, juxta principium
rationis sufficientis combinata, & animas tam brutorum, quam hominum producit,
juxta idem principium singulis hominum atque brutorum corporibus jungendas.*
Etenim si Deus, cujus potentia creatrix omni mundo possibili producendo
sufficit (§. 341), singula elementa rerum materialium, juxta principium ra-
tionis sufficientis combinata, & animas tam brutorum, quam hominum, ju-
xta idem principium singulis eorum corporibus jungendas, producit; mun-
dus totus existit (§. 100). Quoniam itaque aliter existere nequit nisi per
creationem (§. 337); si Deus elementa rerum materialium, juxta principium
rationis sufficientis combinata, & vi ejusdem principii singulis hominum at-
que brutorum corporibus jungendas animas producit, mundus ab eodem
creatur.

Actus

Actus adeo creationis distincte jam intelligitur, quantum a nobis intelligi potest. Atque hic ipse est, quem *creatio prima* nomine insigniunt Theologi, quique in productione ex nihilo consistit.

§. 343.

Eodem actu, quo Deus mundum creat, fit quoque mundi atque naturæ ordo. Mundus enim materialis a Deo creatur, si elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata producuntur (§. 342). Quoniam itaque ordo mundi atque naturæ ex elementorum juxta principium rationis sufficientis facta combinatione resultat per se (§. 321); quamprimum elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata existunt, ordo quoque mundi atque naturæ adest. Quamobrem eodem actu, quo Deus mundum creat, fit quoque mundi atque naturæ ordo.

Patet itaque Deum mundum creasse & eius ordinem constituisse atque naturæ præscripsisse suum ordinem uno eodemque actu. Qui hypothesi chaoticam amplectuntur, creationem primam seu propriam sic dictam ultra chaos a Deo productum non extendunt. Dum ex rudi & indigesta mole fecit corpora, ex quibus hunc mundum adspectabilem composuit, & corpora in ordinem redegit, ex inter se combinando, mundi fecit ordinem. Et dum naturæ præscripsit leges in agendo invariables, naturæ constituit ordinem. Unde diversi proeunt actus, quibus mundus creatus, ordo ejus factus & naturæ ordo constituitur. Sed talia notioribus rerum adversa fingi ab iis, qui humano more de Deo cogitant, perperam ad eum transferentes in hominibus observata, ex antecedentibus abunde intelligitur. Sumunt oempe possibilitatem rudis illius atque indigestæ molis, quam veteres chaos dixerunt: sumunt ex qualibet materia quolibet fieri & facta inde corpora quovis ordine collocari posse: sumunt corporibus quibuscunque vires quaslibet agendi communicari posse. Sed hæc omnia sumunt, quomodo autem probentur, de eo ne cogitant quidem.

§. 344.

Mundus hic adspectabilis a Deo creatus est. Mundus oriri aliter nequit nisi per creationem (§. 337). Quamobrem cum Deus, per quem is possibilis est, & sine quo possibilis esse nequit (§. 174), sit ens omnium primum (§. 33), ante quod adeo non existit aliud (§. 44 *part. I. Theol. nat.*), ipsiusque potentia illi producendo sufficiat (§. 341); quin a Deo creatus sit dubitari nequit.

Quosdam idealista neget realem moodi huius adspectabilis existentiam, eique extra animas hominum locum concedere non vult, Deum tamen mundi auctorem agnoscere tenetur, quatenus creavit animas nostras, in quibus idea mundi adspectabilis existit, eadem prorsus mutationes subiens, quas mundus adspectabilis subit (§. 192 *Psychol. rat.*). Nostrum jam non est realem existentiam adversus eos demonstrare, cum nonnisi ob rationes eandem in dubium vocent, quibus ejus impossibilitas nondum evincitur: id quod disertius hic doceri opus non est. Sufficit hic agnoscere, Deum esse auctorem mundi atque ordinis tam mundi, quam naturæ, & quidem per verum creationis actum.

§. 345.

Dum Deus aliquid creat, actualitatem superaddit nude possibilitati. Dum enim aliquid creat, ex nihilo id producit (§. 697 *Psychol. rat.*), consequenter existentiam impertitur ei, quod ex nihilo oriri debebat (§. 690 *Ontol.*). Quamobrem cum ex nihilo oriri dicatur, quod existere incipit, cum nihil antea ejus actu esset (§. 540 *Ontol.*); existentiam seu actualitatem impertitur ei, cujus nihil antea actu erat. Enimvero cum quod existere debet, possibile esse debeat (§. 132. 170 *Ontol.*); Deus ad actum perducere nequit, nisi

Ordo mundi & naturæ quo modo factus.

Creatio mundi Deo cō-petens.

Actus creationis explicatur.

quod possibile. Quamobrem dum aliquid creat, existentiam seu actualitatem impertitur ei, cuius præter nudam possibilitatem nihil datur, consequenter nudæ possibilitati actualitatem superaddit.

Ostenditur etiam hoc modo. Per Deum omnia possible sunt (§. 174), quatenus idea eorum datur in intellectu ejus (§. 327. 328). Enimvero quod quid possibile sit, ideo nondum existit (§. 171 *Ontol.*), sed præter possibilitatem aliud quid adhuc requiritur, ut existat (§. 173 *Ontol.*). Quamobrem nihil adhuc actu existit, quia Deus ideam ejus vi intellectus sui producit. Dum vero aliquid creat, ex non præexistente id producit (§. 697 *Psychol. rat.*). Quoniam itaque in productione existentiam impertitur ei, quod producit (§. 690 *Ontol.*); evidens est, quod, dum quid creat, actualitatem superaddat nudæ possibilitati.

Ponamus Architectum animo concipere ideam alicuius ædificii, & tantam ejus esse perspicaciam, ut uno obtutu distincte discernat singulas illius partes. Quodsi igitur nudo animæ actu ædificio existentiam impertiretur, ut ideatum extra eam existeret, cum nulla materies, unde extrueretur, actu esset; ædificium crearet. Eodem modo concipiendus est actus creationis in Deo. Deus nimirum vi intellectus produxit ideam mundi (§. 100), qui cum sit possible (§. 327), existere quidem potest (§. 133 *Ontol.*), non tamen ideo existit (§. 171 *Ontol.*). Præter ipsum, tanquam ens omnium primum (§. 33), ante quod non extitit aliud (§. 44 *part. I. Theol. nat.*), non existit aliud, antequam per ipsum quidpiam existit. Ergo existentiam seu actualitatem impertitus est mundo, nudo potentie lux actus, quæ eidem producendo sufficit (§. 341). Atque ita existere coepit mundus tanquam eos a Deo diversum, tale præcisè, quale relet idea in intellectu ipsius. Actus iste, quo ideatum actu esse efficit, adeoque nudæ possibilitati actualitatem superaddidit, est is, quem creationem dicere solemus.

§. 346.

*Potentia
Dei illi-
mitata.*

Deo competit potentia prorsus illimitata. Dum enim aliquid creat, actualitatem superaddit nudæ possibilitati (§. 345), adeoque possibile est, ut ad actualitatem perducatur, quod in se seu absolute spectatum possibile, seu quod intrinsece possibile. Quoniam itaque possibilitas ad actualitatem perducendi, quod in se seu absolute spectatum possibile, seu quod intrinsece, per eam nempe, quæ ipsi insunt, tale est, simpliciter potentia dicitur (§. 222 *part. I. Theol. nat.*); Deo simpliciter loquendo competit potentia. Enimvero in Deo nulli prorsus dantur limites (§. 16). Quamobrem nec potentia ejus limites ullos admittit, consequenter ipsi competit potentia prorsus illimitata.

Ostendimus jam antea (§. 339), potentiam Dei creatricem esse absolute loquendo summam, consequenter eorum, quæ nonnisi per creationem oriri possunt, nihil esse, quod eidem non subit. Enimvero cum rebus creatis existentibus alia adhuc possible intelligantur, quæ per creationem non oriuntur; dubitari poterat, utrum potentia divina ad ea quoque extendenda sit, nec ne. Quamobrem necesse erat demonstrari, quod Deo competit simpliciter loquendo potentia prorsus illimitata.

§. 347.

*Objectū
potentie
divine.*

Deus ad actum perducere potest, quicquid intrinsece possibile. Competit enim ipsi potentia prorsus illimitata (§. 346). Quamobrem cum potentia sit possibilitas ad actum perducendi, quod intrinsece possibile (§. 222 *part. I. Theol. nat.*),

nat.), nec ea illimitata concipiatur, nisi quatenus ad omnia intrinsece possibilia extenditur, ut nihil eorum eidem subducatur (§. 825 *Ontol.*); Deus ad actum perducere potest, quicquid intrinsece possibile.

Non respicimus hic modum, quo possibile ad actum perducitur: alia enim qualitas est, quomodo quid a Deo ad actum perducatur, alia vero, quod ab eodem ad actum perducatur possit. Si vero ad actum perducere potest, quicquid intrinsece possibile; hoc ipsum ad actum perducere potest, quomodocunque eadem ad actum perducatur queat. E. gr. si quid ad actum perducitur nequit nisi per creationem, quemadmodum mundus ad inspectabiles (§. 337); id quoque ad actum perducitur creando. Quod si quid ad actum perducitur potest opera causarum secundarum; causas secundas creat, ut per potentiam earum actum consequatur, quod existere vult.

§. 348.

Deo competit potentia miraculosa, seu Deus miracula patrare potest. Miraculum tale, quale contingit, in ea anima vel corpore, in quo contingit, possibile (§. 72 *Psychol. rat.* & §. 517 *Cosmol.*). Quamobrem cum Deus ad actum perducere possit, quicquid intrinsece possibile (§. 347); miraculum quoque tam in corpore, quam in anima patrare potest. Competit igitur ipsi potentia miraculosa.

*Potentia
miracu-
losa Deo
vindica-
ta.*

Equidem ipsa quoque creatio miraculum est (§. 268 *part. I. Theol. nat.*), & sic potentia creatrix miraculosa est. Enimvero creatio miraculum primigenium est (§. 773 *part. I. Theol. nat.*), quod a ceteris distinguitur utile (*nat. §. 61.*). Quamobrem etiam ostenderimus, Deo competere potentiam creatricem (§. 338), necesse tamen erat adhuc demonstrari, ipsi quoque competere potentiam miraculosam, ut intelligatur, cum non modo miracula primigenia, verum etiam cetera, quæ simpliciter miracula appellantur, patrare posse, hoc est, quod non modo efficere possit, ut existant substantiæ, quæ propria sibi vi existere nequeunt; verum etiam ut substantiæ creatæ subeant mutationes, quas propria ipsarum vi consequi nequeunt. Esse enim hæc diversitas, nemo non videt. Atque adeo perspicuum est, uno probato nondum probatum esse alterum; consequenter utrumque demonstrari debere, siquidem admittere notis, quemadmodum in philosophia fieri debet (§. 118 *Disf. pratim.*), nisi sufficienter probata. Obiter moneo, potentiam miraculosam, perinde ac creationem, ex potentia illimitata per saltum inferri, nulla certitudine. Neque enim ante patet, potentiam illimitatam ad creationem & miracula extendi posse, quam utriusque possibilitas fuerit evicta; unde eam supposuimus, Deo potentiam creatricem (§. 338) atque miraculosam vindicantes (§. 341). Non potest inferri Deum quid facere posse, nisi ostenderit effectum istiusmodi, qui a potentia divina derivari debet, esse possibilem.

§. 349.

Intellectus & potentia divina non sunt ratio sufficiens, cur ens quoddam finitum existat, nec in specie creationis mundi. In ideis divinis omnia possibilia continentur (§. 175), continentur etiam idea mundi, qui existit (§. 100), & per hæc ipsas ideas intelligitur, cur quid, cum in specie hic, qui existit, mundus possibilis (§. 327). Quoniam potentia divina est possibilitas ad actum perducendi, quod possibile in se spectatum (§. 222 *part. I. Theol. nat.*), & potentia ejus creatrix omni mundo possibili producendo sufficit (§. 341); per intellectum & potentiam divinam tantummodo intelligitur, quod ens aliquod finitum existere, quod mundus ab eo creari possit, nondum vero, quod actu existat ens finitum, quod actu creatus fuerit mundus. Quamobrem cum per rationem sufficientem intelligatur, cur quid potius sit, quam non

*Quod
intelle-
ctus &
potentia
divina
nondum
sit ratio
sufficiens,
cur quid
sit.*

non sit (§. 56 *Ontol.*); intellectus & potentia divina non sunt ratio sufficiens, cur quoddam ens finitum existat, nec etiam creationis mundi.

Postea ideis in intellectu divino & potentia divina ponitur mundus & ens quodcumque finitum tantummodo potentia, quemadmodum loquuntur Scholastici, non vero actu, hoc est, possibile est, ut mundus creetur, vel quodcumque ens finitum existat, nondum vero ideo creatur mundus, vel ens finitum existit. Idem experimur in nobismetipsis. Ponamus nos callere artem construendi horologium. Dum ideam ejus animo concipimus, hoc ipso intelligimus, quod sit possibile. Et quia artem ejus construendi calleamus, potentia nobis est ipsum construendi, ac ideo novimus posse id a nobis construi. Equis vero non videt, propterea horologium nondum actu construi? Idea igitur ejusdem & potentia construendi nondum ratio sufficiens, cur construat, consequenter nec iusticiens ratio, cur actu sit.

§. 350.

*Ratio
sufficiens
creatio-
nis &
existen-
tiæ entis
finiti.*

Intellectus, potentia & voluntas Dei simul sunt ratio sufficiens creationis & existentie entis finiti cujuscunque. Ex demonstratione propositionis præcedentis patet, per intellectum divinum intelligi, quod mundus & ens quodcumque finitum sit possibile, & per potentiam Dei, quoad actum perducere possit. Quamobrem si ponamus Deum velle creare mundum, vel ad actum perducere ens quodcumque finitum; mundum creabit, vel existentiam impertietur enti cuicunque finito. Patet adeo per intellectum, potentiam atque voluntatem divinam intelligi, cur mundus a Deo fuerit creatus, aut ens quodcumque finitum ad actum perducatur. Quoniam itaque ratio sufficiens est, per quod intelligitur, cur quid potius sit, quam non sit (§. 56 *Ontol.*); intellectus, potentia atque voluntas Dei simul sunt ratio sufficiens creationis & existentie entis finiti cujuscunque.

Hæc propositio probe notanda est, ut mundi ac entis finiti cuicunque dependentia a Deo rite intelligatur. In omni enim, quod actu est, distinguuntur possibilitas intrinseca & extrinseca atque actualitas sive existentia. Actualitas supponit possibilitatem extrinsecam; hæc vero intrinsecam. Quoad possibilitatem intrinsecam mundus & ens quodcumque finitum dependet ab intellectu divino, quoad possibilitatem extrinsecam a potentia divina, quoad actualitatem vero a voluntate Dei: sed ita pendet possibilitas extrinseca a potentia, ut intrinsecam, adeoque dependentiam entis ab intellectu divino supponat, & actualitas ita pendet a voluntate Numinis, ut possibilitatem tam extrinsecam, quam intrinsecam, adeoque dependentiam entis ab intellectu & a potentia prærequirat. Si itaque quid ponitur per intellectum divinum possibile, & per potentiam ejus producibile, posita voluntate divina ponitur ens in actu. Atque hinc potro intelligitur, cur Moses actum creationis deseripturus hisce usus fuerit verbis: dixit Deus, fiat hoc & factum est hoc. Nemo aderat, cui Deus loquebatur, consequenter his ipsi verbis Moses Deo tribuit actum eidem convenientem, quem nos exprimere solemus, quando dicimus: Fuit hoc. Nemo non novit, nos verbo *fiat* indicare actum voluntatis nostræ, quod scilicet quid fieri velimus. Quamobrem nec Moses aliud indigitavit, quam quod Deus voluit, ut hoc vel aliud existat. Dum vero addit: & factum est; hoc ipso significat, posita voluntate divina ens, quod existere voluit, in actu positum fuisse. Posita voluntate in actu quid ponitur per potentiam (§. 311 *par. I. Theol. nat.*), nec per potentiam in actu ponitur nisi quod possibile intrinsece (§. cit.). Patet itaque Moïse rationem sufficientem creationis insinuaturoam allegare actum voluntatis, omnipotentis ac intellectus Dei. Dum vero præmittit, creationem factam esse in principio, hoc est, antequam extra ipsum existeret aliud, eam declarat tanquam productionem ex nihilo, seu non præexistente alio, atque adeo docet, creationem non pendere nisi ab intellectu, potentia & voluntate divina, quemadmodum a nobis demonstratum est.

§. 351.

*Decretum
Dei
æternum*

Deus ab æterno mundum creare decrevit. Deus enim, qui per ideam mundi vi intellectus ipsius productam (§. 100), possibilem cum esse cognoscebat

fecbat (§. 327) & potentiam suam eidem producendo sufficere certus erat (§. 89), mundum producere voluit (§. 349. 350). Vult autem omnia ab æterno (§. 191). Quamobrem & ab æterno voluit creare mundum. Sed determinatio voluntatis ad aliquid agendum vel non agendum decretum est (§. 497 *part. I. Theol. nat.*). Deus igitur ab æterno decrevit creare mundum.

*de munda-
do crea-
do.*

Æternitas decreti divini manifesta est, ut eam in dubium vocare non possit, nisi qui naturam Dei perspectam minime habet, ac ideo manifesta contradictione in natura divina immutabilitatem successionem admittit (§. 48). Quamobrem ne quis ex eo, quod intellectus, potentia & voluntas Dei sint ratio sufficiens creationis (§. 350), æternitatem creationis inferat (§. 418 *Quæst.*); quæ sequuntur perpendenda veniunt.

§. 352.

Posito decreto creationis non necesse est cum eodem poni ipsam creationem, hoc est, necesse non est mundum cœpisse, cum Deus eum creare decrevit. Nemo non ex seipso experitur, differre decretum ab ejus executione, atque adeo decretum duos continere diversos voluntatis actus, nimirum unum, quo decretum ipsum continetur, seu quo voluntas fertur in agendum (§. 497 *part. I. Theol. nat.*) & alterum, quo executio decreti continetur, seu quo voluntas fertur in ipsam actionem, huncque referri ad ea, quæ agentis extrinseca sunt, veluti quod certo tempore quid agere velit. Quamobrem cum Deus ab æterno mundum creare decrevit (§. 351), necesse non est ut voluerit cum ipso decreto per potentiam suam mundum existere. Non igitur necesse est, posito decreto creationis cum eodem poni ipsam creationem, sed tantummodo eam tunc poni, quando Deo decernenti visum fuerit, per potentiam suam existere mundum, voluntati immutabili (§. 17) convenienter effectu consequente, prouti in decreto continetur. Non adeo necesse est mundum cœpisse, cum Deus eum creare decrevit.

*An munda-
do esse
cœperit
cum de-
creto crea-
tionis.*

Equidem in nobis cum continua detur perceptionem & appetitionum successio, actus voluntatis, qui tendit in executionem decreti, renovatur, quando exequendum: sed in Deo, in quo nulla admittitur statuum successio (§. 48), idem actus voluntatis, quo & decretum, & ejus executio continetur, immutabiliter subsistit. Neque adeo necesse est in Deo admittere mutationem ullam, si per potentiam eius mundus existere incipit, quando eandem existere ipsi visum ab æterno. Qui creationem ab æterno possibilem defenderunt Theologi atque Philosophi, hæc, quæ a nobis demonstrata sunt, suo modo, hoc est, non satis distincte dependentes, ex parte Dei nullam sibi videre visum sunt repugnantiam: enimvero cum potentiam Dei non esse extendendam ad impossibilia, ipsimet agnoverint, ulterius inquirendum erat, num æternam mundi creationem rerum finitarum natura ferat, an æquam tanto affirmativam amplecti daretur. Sed difficillimam hanc discussionem ut jam nostram faciamus, quæstio magis curiosa, quam utilis necessitatem nullam imponit.

§. 353.

Deus est omnipotens. Etenim ad actum perducere potest, quicquid intrinsece possibile (§. 347). Quamobrem cum omnipotens sit, qui omnia possible facere, seu, quod perinde est, quicquid intrinsece possibile ad actum perducere potest (§. 347 *part. I. Theol. nat.*); Deus est omnipotens.

*Omnipo-
tentia
Dei.*

Equidem

Equidem hæc demonstratio eadem videtur, quæ in systemate data (§. 349 *part. I. Theol. nat.*); cum tamen principium, quo nititur, hic aliter fuerit demonstratum, quam in systemate, & facta resolutione in sua principia remota, tandem in notionem entis perfectissimi redeat; prorsus eadem non est. Ne igitur, qui verba a rebus distinguere nondum didicere, iis omnipotentiam divinam ex notionem entis perfectissimi non demonstrasse videamur; nostrum esse exilimavimus propositionem præsentem apponere.

§. 354.

Libertas Dei in creando.

Deus libere creavit mundum. Creavit enim, quia creare voluit (§. 350). Voluntas vero Dei liberrima est (§. 277), adeoque libere vult, quicquid vult, & libere facit, quod vult. Mundum igitur libere creavit.

Liberam mundi creationem etiam stabilivimus in systemate, quatenus ostendimus, electionem hujus, qui existit, mundi liberam esse ab omni coactione interna (§. 351. 430 *part. I. Theol. nat.*) atque externa (§. 321 *part. I. Theol. nat.*). Sed ibi demonstratio resolvitur in possibilitatem plurimum mundorum. Præens autem demonstratio subsistit, etiam si supponas, nonnisi unicum, qui existit, mundum esse possibilem. Tunc vero libertas voluntatis divinæ in creando tota huc redit, quod potuerit mundum creare & non creare, aut non potuerit creare alium. Qui regerunt, Deum quidem non potuisse creare mundum alium, hunc tamen mundum potuisse creare aliter; sine mente dant sonos: mundus enim aliter si fuisset creatus, non foret hic, qui nunc existit, sed alius mundus, quemadmodum ex notionibus identitatis & diversitatis manifestum (§. 181. 183 *Ontol.*). Tacite igitur supponunt plurimum mundorum possibilitatem, dum aperte nonnisi unius possibilitatem defendunt contrarii ingenii homines. Sane si artifex horologium alio construere debet modo, quam quo construit, plures horologiorum structuræ, adeoque plures eorundem species esse possibiles necesse est. Quod si enim unica tantummodo possibilis est structura, ab artifice perito horologium aliter constitui nequit, quam quo construitur, & horologium bene ac male constructum non est sensu philosophico idem (§. 181 *Ontol.*), etsi unum in plerisque sit alteri simile (§. 195 *Ontol.*). Notioni communi debetur, quæ vago termini identitatis usu nititur, quod eadem dicamus, quæ ex numero eadem materia constructa sunt, & sub eadem specie continentur, etsi non eodem prorsus modo facta, veluti quod vestimentum idem adhuc dicamus, etsi varia in eodem mutata fuerint, ut differentia statim in oculis incurrat & ab aliis pro diverso habeatur. Non sine ratione prægnante hoc hic annotamus: qui enim notionem hanc deinde ad mundum transferunt, sibi perinadent mundum futurum fuisse eundem, etsi varia in eodem fuerint immutata. Unde multa propullulant in doctrinis maxime arduis, veluti de summa mundi hujus adspiciabilis perfectione & de mali in eadem existentia, de creatione ac providentia divina. Et qui notioni hujus confuse inhxrent, elique convenienter iudicant, ex difficultatibus, in quas incidunt, sese extricare nesciunt, & veritatem liquidam perspicere nequeunt, sed suspectam habent. Neque video, quomodo inde quis emergere possit, nisi qui ordine philosophetur, non accedens ad Theologiam naturalem, antequam notiones ontologicas, cosmologicas & psychologicas rite intellectas familiares experiri, & notionibus confusis ac vagis valeat, nec nisi ex distinctis ac determinatis ratiocinari fuerit, ne destituatur acumine, quod nullis præjudiciorum nebulis amplius obfuscatur.

§. 355.

Cur Deus mundum nullum proinde potuerit.

Quoniam **Deus mundum libere creavit** (§. 354), adeoque nec ad eundem creandum, nec ad non creandum per essentiam suam determinatus fuit (§. 941 *Psychol. rat.*); eundem quoque **non creare potuit, seu simpliciter impossibile non fuit, ut non crearet**, consequenter **liber fuit in creando ab omni coactione interna.**

Qui absolutam rerum omnium necessitatem ex ipso deducunt Deo, quemadmodum *Spinoza*, si sumunt per essentiam suam determinari Deum ad creandum, notionem libertatis animo distincte non comprehendentes. Unde mundum concipiunt tanquam Deo necessario coexistentem, eundemque ipsi æternum faciunt, nec Deum sine mundo concipi posse arbitrantur. Ex quo porro coniequitur mundum esse aliquod Dei attributum, quemadmodum

ratio

ratio æqualitatis trium in triangulo angularum atque duorum rectorum (§. 146 *Onol.*), & mundi ortum ex Deo esse necessariam quandam ex essentia ipsius emanationem . Dato enim uno absurdo sequuntur plura , & plura absurda pro vero amplectitur , qui vel maximo rigore alia ex aliis deducit , non vitio methodi , sed materiz , vi nimirum primi absurdi admitti : id quod notari velim ab iis , qui methodum mathematicam seu demonstrativam tanquam periculosam traducunt , propterea quod vident *Spinsam* eadem usum noxios defendere errores .

§. 356.

Deus hunc mundum adspēctabilem ex pluribus possibilibus elegit . Etenim Deus libere creavit hunc mundum (§. 354) . Quamobrem cum plures mundi possibiles sint , in quorum uno ad actum perducuntur possibilia , quæ in alio eundem minime consequuntur (§. 101 *Cosmol.*) , qui vero libere quid facit , ex pluribus possibilibus sponte eligit , quod ipsi maxime placet (§. 941 *Psychol. empir.*) ; Deus ex pluribus mundis possibilibus hunc mundum adspēctabilem elegit .

*Electio
hujus
mundi
ex pluri-
bus possi-
bilibus .*

Qui nonnisi unus mundi adspēctabilis possibilitatem admittunt , possibilitatem vero plurium impugnant ; Deo liberam electionem adimunt , & libertatem divinam ad hoc unam restringunt , quod eundem potuerit creare & non creare quemadmodum in propositione præcedente ostendimus (§. 355) . Quodsi excipiant , sese ampliorem facere libertatem divinam , quatenus defendunt , Deum potuisse aliter facere hunc mundum , quam fecit , eos dare sine mente sonos non modo ex iis intelligitur , quæ in anterioribus passim demonstrata sunt ; verum etiam per ea patet , quæ ad propositionem præcedentem annotavimus . Qui admittit Deum aliter potuisse facere hunc mundum , quam fecit ; is præter hunc mundum possibiles esse alios affirmat : mundus enim aliter factus non est idem cum eo , qui existit (§. 181 *Onol.*) , est in multis similis sit huic , qui existit (§. 195 *Onol.*) . Sane mundus , qui existit , omnimode determinatus (§. 326 *Onol.*) , adeoque ens singularis est (§. 327 *Onol.*) . Duo vero individua , simul existentia , in quibus manifesta deprehenditur differentia , non habentur pro ente eodem . Jam ponamus hunc mundum , qualis existit , & ponamus quoque eundem aliter factum . Quoniam Deus mundum facere nequit nisi creando (§. 337) , adeoque ex nihilo eundem producendo (§. 697 *Psychol. rat.*) , ad actum vero perducere potest quicquid possibile (§. 347) ; potentiz divinæ non repugnat , ut mundus , qualis nunc est , & mundus quoque aliter factus simul existat . Existere adeo possunt per potentiam divinam mundi duo , quorum unus manifeste differt ab altero . Ecquis nisi male sanus & peritax in defendendo errore suo affirmare audeat , duos hocce mundos esse eisdem , non diversos ? Cessat hic ratio , ob quam ex eadem materia factum aliter adhuc pro eodem ente habemus , scilicet quod novimus , idem sic factum & aliter factum simul existere non posse . Atque adeo patet illam de identitate entis singularis , seu individui notionem , quam paulo ante annotavimus (*not.* §. 354) , non sine oscitantia ad mundum transiri , ac contradictionibus manifestis implicatum affirmari , quod mundus sic & aliter factus sit mundus idem , adeoque unus nonnisi ens . Nemo non fateri cogitur , nisi injurius esse velic in omniscentiam Dei , mundi sic & aliter facti ideas esse in intellectu divino , & quatenus Deus potentiz suæ sibi conscius , tanquam existere valentem sic & aliter factum iisdem exhiberi . Representatur adeo mundus sic & aliter factus non tanquam ens unum ac idem in intellectu divino , sed per modum entium duorum : id quod ex modo dictis hand obscure patet .

§. 357.

Deus creavit mundum optimum . Etenim Deus hunc mundum adspēctabilem ex pluribus possibilibus elegit (§. 356) & mundum creavit , quia creare voluit (§. 350) . Quamobrem cum voluntas ejus semper feratur in optimum (§. 185) ; quin mundum optimum creaverit dubitari nequit .

*Mundus
optimus
a Deo
creatus .*

Deducitur hic creatio mundi optimi ex ipsa natura voluntatis divinæ . Sane qui negant , mundum hunc esse optimum , & tamen hoc non obstantē defendunt , alium præter eum non esse possibilem , atque contendunt mundum potuisse creari meliorem : quod atque contra-

Wolfii Theol. Nat. Pars II.

Y

dicto-

dictorium est. Si enim datur mundus eo, qui existit, melior, is qui existit non est unicus, sed præter eum alius adhuc possibilis. Quod tamen contradictionem manifestam non advertat, id quidem inde est, quod sibi persuadeant, mundum potuisse creari meliorem, & hoc non obstante eundem. Sed quam turpiter a vero aberrant qui sic sentiunt abunde satis ostendimus (nos. §. 356). Dixi subinde in systemate existentiam mundi optimi hypothesein, veluti cum nos. §. 808 part. I. 2. theol. nat. affirmatur, hypothesein mundi optimi cum attributis divinis consentire, & eum in iis agnoscendis præbere viam, quem opposita habere nequit. Sane qui verentur, ne qui ex hac dictione inferant, me in numerum hypotheseium philosophicarum referre, quod mundus hic sit optimus, consequenter cum hypotheseis philosophicæ sumatur absque demonstratione (§. 336 *Dist. prælim.*), inde porro colligant, me ultro fateri, quod sufficienter demonstratum non sit, mundum, qui existit, esse omnium possibile optimum, cum tamen id non modo demonstraverim (§. 382 part. I. *Theol. nat.*), verum etiam Særæ Scripturæ consentaneum evicerim (§. 406 part. I. *Theol. nat.*), ac interit ejus veritatem agnoscat, propterea quod inde pendat certitudo multarum veritatum maxime arduarum. Atque in salvo res est. Hypotheseis simpliciter dicitur id, quod sumitur: unde in propositione apud Mathematicos hypotheseis dicitur, quod de subiecto sumitur, & propter quod eadem tribuitur prædicatum. Si vero propositio debet esse vera, id, quod sumitur de subiecto, non potest esse impossibile, nec incertum, sed evidenter verum est. Et quis adeo hospes est in Geometria, ut ignoret, in ea hypotheseis continere, quæ antea demonstrata sunt? Eodem quoque sensu mundum optimum dicimus hypothesein, quatenus sumitur in ordine ad alia prædicata eidem tribuenda, veluti in casu dato, quod cum attributis divinis consentiat. Minime igitur hinc argui potest, quasi existentiam mundi optimi pro hypothesei saltem philosophicæ habeamus, quæ reddendæ rationi aliorum interserviat. Sane in Mathesi dicimus, in hypothesei directionum convergentium hanc esse curvam celerissimi descensus, utur certum sit lineas directionis gravium ad centrum Telluris convergere. Et in his ipsis operibus subinde in demonstrationibus exemplo Mathematicorum aliquid constare per hypothesein vel etiam hypothesei repugnare pronuntiamus, utur hypotheseis seu id, quod in propositione assumitur, in anterioribus fuerit demonstratum, imo a nemine in dubium vocetur.

§. 358.

Dari finem creationis & qualis sit.

Deus mundum creavit propter aliquem finem: hicque omnium optimus, quem per creationem intendere poterat. Deus enim nihil facit absque fine (§. 295). Quamobrem cum hunc mundum adspectabilem creaverit (§. 344); necesse est ut eum creaverit propter aliquem finem. *Quod erat primum.*

Enimvero Deus sibi non constituit finem alium nisi optimum, quem intendere potest (§. 294). Quamobrem quoque finis, quem per creationem mundi intendit, est omnium eorum, qui per eam intendi poterunt, optimus. *Quod erat alterum.*

Equidem jam in systemate hanc propositionem demonstravimus (§. 603 & seqq. part. I. *Theol. nat.*); sed a posteriori, ut esset principium demonstrandi sapientiam Dei. Enimvero hic ex sapientia, quam Deo summam esse jam evicimus (§. 293), creationis finem colligimus, ut, cur hunc præfice mundum, non alium elegerit & ad actum perduxerit, plenius intelligatur.

§. 359.

Mundus qualis per sapientiam Dei.

Mundus est fini a Deo per ejus creationem intento convenientissimus, hoc est, talis est mundus, ut finem, quem intendit, per eum ex asse consequatur. Quoniam Deus mundum creavit propter aliquem finem (§. 358) & per hoc ipsum, quod hic mundus creatus fuit, eundem consequitur; ipsa mundi interior ratio est medium, quo utitur ad finem creationis consequendum (§. 937 *Ontol.*). Sed Deus eligit media, quibus finem certo & ex asse consequitur.

sequitur (§. 294). Mundus igitur, quem Deus creavit, talis est, ut finem, quem intendit, certo & ex asse consequatur.

Qui in electione mundi non nisi in summam voluntatis divinæ libertatem, quam supra evicimus (§. 377), mentis aciem intendunt, electionem mundi cuiusvis indifferentem faciunt, ita ut nulla dari possit ratio, cur hic potius fuerit electus quam alius, puro revera casui eandem tribuentes. Et eodem modo sese res habet, ubi queritur, cur Deus mundum aliquem producere voluerit. Ac inde est, quod defendante, mundum hunc potuisse fieri meliorem, non esse optimum, propterea quod Deus vi libertatis summæ tacere possit, quod velit. Enimvero quamprimum animum ad sapientiam divinam advertimus; non perinde esse intelligimus, quicunque mundus ex pluribus possibilibus eligatur, ut ad existentiam perducatur, nec perinde esse convincimur, utrum mundus aliquis a Deo creetur, an nullus. Cum enim sapientia eius summa non permittat, ut faciat, quæ eidem contraria sunt, alias enim se minus sapientem probaret; libertas in eligendo mundo, qui creetur, & in decernendo num quis creari debeat, sapientiæ legibus regitur, propterea quod sapiens non vult libertate uti nisi ei sem convenienter. Libertas igitur in eligendo & decernendo fit dependens a sapientia: quod nihil absurdi habet. Quod enim aliquid in Deo dependeat ab aliis, quæ eidem insunt, non tollit independentiam a rebus aliis, quæ ab ipso diversæ sunt, nec libertati officit, cum non absoluta adsit necessitas hoc agendi potius, quam aliud, sed tantummodo hypothetica. Atque hæc ipsa hypothetica necessitas, quæ in eligendo & decernendo a sapientia pendet, est ea, quæ moralis dicitur Scholasticis. Unde ab iis, qui rite pensant omnia, abunde perspicitur, cur moralis ista necessitas libertatem non tollat. Sane nisi adesse libertas, nec sapientia in agendo satisfieri posset.

§. 360.

Mundus optimus fini creationis convenientissimus, seu Deus per mundum optimum finem creationis certo & ex asse consequitur. Et enim mundus hic, qui existit, est fini creationis convenientissimus, seu talis, ut Deus per eum finem suum certo & ex asse consequatur (§. 359). Est vero idem optimus (§. 357). Ergo mundus optimus fini creationis convenientissimus, seu talis, ut Deus per eum finem creationis certo & ex asse consequatur.

Mundus optimus quinam.

Qui negant mundum esse optimum, negare etiam tenentur eum fini creationis convenientissimum, cum per hoc finem creationis consequatur Deus, quod mundus talis sit, consequenter quod non elegerit medium fini, quem intendit, convenientissimum. Si igitur mundus optimus non est, detur necesse est alius, qui melius futurus erat medium, siquidem creatus fuisset, consequendi finem creationis. Intussum est, ne quid gravius dicam, talia cogitare de Deo, esse sapientissimo omnium (§. 393). Sapientiæ divinæ debetur, quod voluntas divina ferat in optimum, utpote qua vius libertatis regitur. Unde quinam mundus sit optimus, iudicandum ex eo, quomodo sese habeat ad finem creationis: quale enim sit medium, iudicatur ex fine, cuius gratia est (§. 937 *Onol.*). Et si quis unicum tantummodo admittit mundum possibilem, nisi Deo auferat in creando libertatem, fateri teneatur, mundum esse fini creationis convenientissimum: secus enim Deus mundum non creasset, cum sapiens non facere potius velit, quam facere male. Sane eruditus, qui sapit, latere mavult, quam publice comparere, si cum laude seu applausu intelligentium comparere nequit: ait qui insipient, in publicum prodeunt, cum bene latuissent.

§. 361.

Finis creationis Deum maxime decet. Et enim Deus finem sibi non constituit, nisi qui ipsum maxime decet (§. 296). Quamobrem cum per creationem mundi finem aliquem intenderit (§. 358); is quoque Deum maxime decere debet.

Qualis sit finis creationis in relatione ad Deum.

Nemo, qui sapit, facit quod se dedecet, cum malit non facere, si non possit quod se deceat: id quod experientia confirmatur. In summam adeo sapientiam Dei iniurius foret, qui sibi persuaderet, fieri posse ut Deus velit, quod ipsum non maxime deceat. Si qua de Deo affirmanda, vel neganda, non ita animum advertere debemus ad attributum

unum, ut ceterorum obliviscamur: id quod facere solent, per precipitantiam de iis iudicantes, quæ Deus velit.

§. 362.

*Qualis
finis
creationis
Dei
deceat.*

Quoniam Deum deceat, ejus ratio in attributis ejus vel essentia continetur (§. 332 part. I. Theol. nat.), finis creationis, quem ipsum decere constat (§. 361), rationem habet in essentia vel attributis ejus. Quamobrem cum per rationem intelligatur, cur quid sit (§. 56 Ontol.); per essentiam, vel attributa Dei intelligitur, cur hunc intendat finem creationis.

Principium hoc infertur fini creationis investigando a priori, convenienter iis, quæ de voluntate Dei a priori determinanda demonstrata sunt in systemate (§. 645 part. I. Theol. nat.).

§. 363.

*Mundus
optimus
quinam
sit in se.*

Mundus in se optimus est omnium possibilium perfectissimus. In se enim bonum quid est, quatenus habet perfectionem suam essentialem & accidentalem (§. 370 part. I. Theol. nat.), consequenter optimum in suo genere est, quod maximam in eodem genere perfectionem essentialem & accidentalem habet, adeoque perfectissimum est. Quamobrem mundus optimus in se spectatus est omnium possibilium perfectissimus.

Equidem summam mundi huius, qui existit, perfectionem aliunde demonstravimus in systemate (§. 326 part. I. Theol. nat.); sed hic ex ipsa notione boni ostenditur in genere, quinam mundus sit optimus, & inde summa ejus perfectio inferitur per modum corollarii in propositione sequente.

§. 364.

*Summa
mundi
adper-
fectibilis
perfe-
ctio.*

Mundus adperfectibilis, seu is, qui existit, est omnium possibilium perfectissimus. Etenim Deus mundum creavit optimum (§. 357), consequenter qui existit mundus optimus est (§. 345). Enimvero mundus optimus est omnium possibilium perfectissimus (§. 363). Mundus igitur qui existit, est omnium possibilium perfectissimus.

Quodsi intellectum divinum comprehendere possemus, ex ipsa origine idearum in Deo comparando inter se ideas omnium mundorum possibilium, quales prodeunt in intellectu divino (§. 100), vi notionis perfectionis (§. 503 Ontol.) demonstrare daretur summam huius, qui existit, mundi perfectionem. Sed demonstratio vires humanas transcendit, adeoque frustra expetitur. Necesse igitur est, ut ex natura voluntatis divinæ demonstretur, quod a priori ex eius intellectu a nobis demonstrari nequit. Non nego auferri sic lucem, qua fulget altera demonstratio: sed lux ista divina nobis inaccessa.

§. 365.

*Mundus
optimus
in rela-
tione ad
Deum
quinam
sit.*

Mundus optimus in relatione ad Deum est, ex quo summam Dei perfectionem magis quam ex quocunque alio cognoscere datur. Etenim in relatione ad aliud bonum quid est, quod ad perfectionem alterius quid confert, vel ejus aliquod signum est (§. 370 part. I. Theol. nat.). Quoniam Deus est ens perfectissimum absolute tale (§. 14); mundus ad ejus perfectionem nihil conferre potest. Quamobrem mundus optimus in relatione ad Deum est signum summæ perfectionis divinæ. Quoniam itaque ex signo colligitur præsentia alterius (§. 952 Ontol.); ex mundo optimo, in relatione ad Deum tali, colligere licet summam Dei perfectionem magis, quam ex quocunque alio eam cognoscere datur.

Hoc tantummodo evincitur in hypothesi mundi optimi in relatione ad Deum talis, quod ex eo summam Dei perfectionem magis, quam ex quocunque alio cognoscere detur, sed hypothesin ipsam esse possibilem nondum evicimus. Demonstrandum igitur adhuc est, ex iis, quæ insunt mundo, colligi posse, qualis sit Deus, seu quænam eidem insint.

§. 366.

Ex iis, quæ insunt mundo, colligere licet, quænam insint Deo. Etenim idea mundi cujuscunque in intellectu divino oritur, si elementa omnia juxta principium rationis sufficientis combinantur, singulisque ex hac combinatione resultantibus corporibus hominum atque brutorum juxta idem principium suæ jungantur animæ (§. 100): idæ autem omnium elementorum atque animarum nascuntur possibilem primitivorum secundorum juxta principium contradictionis facta combinatione (§. 97), consequenter cum possibilem primitiva secunda nascantur realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91); ideis animarum & elementorum non insunt nisi istiusmodi realitates limitatæ, quales illimitatæ insunt Deo. Quodsi ergo mundus distincte cognoscatur, dubium non est, quin ex iis, quæ insunt mundo, colligere liceat ea, quæ insunt Deo.

Cur Deus ex mundo cognosci possit.

Veritatem propositionis præsentis abunde demonstratam dedimus in integro systemate: etenim in eadem ex iis, quæ insunt mundo, quatenus a nobis distincte cognoscuntur, demonstravimus ea, quæ hic ex ipsa nozione Dei, entis nimirum omnium perfectissimi absoluti, a priori deduximus. Nullum adeo est dubium, quod tum demum ex iis, quæ mundo insunt, colligere daretur, quæ insunt Deo, si distinctas elementorum ideas haberemus. Etenim tunc multo luculentior foret cognitio, qualis Deo omniscio convenit; non tamen, quod omnibus numeris absoluta negetur, negatur omois; sed conceditur ea, quæ modulo intellectus nostri respondet. In propositione præsentis cognitionis hujus possibilitatem demonstramus, qualis est per naturam rerum, non habito respectu ad capacitatem cognoscentis, a qua pendet cognitionis istius gradus.

§. 367.

Quoniam signum alterius est id, ex quo ejus colligitur præsentia (§. 952 *Ontol.*), ex iis vero, quæ insunt mundo, colligere licet, quæ Deo insunt (§. 366): *Mundus quilibet est signum eorum, quæ Deo insunt.*

Mundus cur sit signum perfectionis divine.

In systemate demonstravimus, quale signum sit mundus omnium possibilem perfectissimus (§. 328. 400 & *sepp. par. I. Theol. nat.*), ut ejus pateat prærogativa præ ceteris: enimvero hic in genere evincitur, omnem mundum esse posse signum eorum, quæ Deo insunt, nec per hoc negatur, quod mundus unus sit signum præstantius altero.

§. 368.

Quoniam ex demonstratione superiori (§. 365) liquet, mundum in relatione ad Deum non posse dici bonum, nisi quatenus signum est eorum, quæ Deo insunt: *mundum in relatione ad Deum esse bonum patet.*

Mundus in relatione ad Deum posse esse bonum.

Quodsi excipias, hoc non obstante duos mundos esse posse æque bonos, si ad Deum referantur, conseqüenter aliquem esse omnium possibilem optimum nondum sufficienter demonstratum esse; exceptio quidem tamdiu pro nulla haberi poterat, quandiu mundos plures existere probare nequis. Quamobrem cum in systemate ex principis mere cosmologicis & ontologicis ostenderimus (§. 117 *par. I. Theol. nat.*), mundum tantummodo unum existere, ita ut demonstratio tota hic inferi posset; exceptionem istam nullam esse patet per naturam voluntatis divinæ, quæ semper in optimam fertur (§. 185).

§. 369.

§. 369.

Prærogativa mundi adspicibilis præceteris.

Non datur alius mundus præter eum, qui existit, ex quo perfectionem Dei absolute summam eodem, quo ex ipso, modo cognoscere daretur. Qui enim existit mundus, omnium optimus est (§. 357), etiam in relatione ad Deum (§. 368). Enimvero ex mundo, in relatione ad Deum tali, perfectionem Dei, quæ absolute summa est (§. 14), magis, quam ex alio quocunque cognoscere datur (§. 365). Quamobrem patet præter eum, qui existit, mundum non dari alium, ex quo perfectionem Dei absolute summam eodem, quo ex ipso, modo cognoscere daretur.

In systemate jam specialius hoc evicimus, nempe quod intellectum divinum (§. 318 *part. I. Theol. nat.*), voluntatem ac omnipotentiam Dei (§. 400. 403 *part. I. Theol. nat.*), adeoque perfectionem Dei loquatur tanquam absolute summam, etiam si infinitus intellectus vè eandem pericruteris, cum ex adverso mundus alius quicunque possibilis eandem non exhibeat tanquam absolute summam (§. 319. 401. 404 *part. I. Theol. nat.*), sit hæc quod enti finito eandem probet impericrutabilem. Sed cum iam brevitati studeamus, in systemate clarissime proposita hic repetere non licet, præsertim cum non magna difficultate inferatur præsentis tractationi, si cui visum fuerit systema integrum Theologiæ naturalis ex notione entis perfectissimi ac contemplatione animæ nostræ deducere.

§. 370.

Quomodo Deus gloriam suam per hunc mundum manifestet.

Mundus, qui existit, est medium optimum manifestandi gloriam Dei, seu non datur mundus alius, per quem Deus eodem modo gloriam suam manifestare possit, quo eandem per præsentem patefacit. Etenim non datur mundus alius præter eum, qui existit, ex quo perfectionem Dei absolute summam eodem, quo ex præsentem, modo cognoscere licet (§. 369), consequenter cum gloria manifestetur divina, quatenus perfectio absolute summa revelatur (§. 610 *part. I. Theol. nat.*), præter hunc, qui existit, mundum non datur alius, per quem Deus eodem modo gloriam suam manifestare possit, quo eandem per præsentem patefacit. Quod si ergo ponamus, Deum hunc mundum creasse manifestandæ gloriæ suæ gratia, adeoque hanc ipsam manifestationem gloriæ suæ intendisse tanquam finem (§. 932 *Ontol.*), cum medium contineat rationem, adeoque per ipsum intelligatur (§. 56 *Ontol.*), cur finis actum consequatur (§. 937 *Ontol.*); non datur mundus alius, qui melius esse possit medium manifestandi gloriam divinam, consequenter mundus hic, qui existit, medium optimum est gloriam divinam manifestandi.

Propositio præsentis eotendit, ut intelligatur, si Deus per opera sua gloriam suam manifestare voluerit, ipsum non potuisse uti medio meliori, quam ut crearet mundum hunc adspicibilem, non alium. Etenim non repugnat, aliquid agnosci medium, quo finem aliquem consequi datur, etiam si nullum sit agens, quod finem istum intendat, & ad eum consequendum medio illo utatur. Sane in philosophia practica loquimur de finibus, qui ab homine intendi possunt, & demonstramus, quoniam sint media ad eos ducentia, parum solliciti, utrum quis illos intendat, hisce utatur, nec ne.

§. 371.

Finis creationis quoniam sit.

Finis creationis est manifestatio gloriæ divinæ, seu Deus mundum ideo creavit, ut gloriam suam manifestaret. Deus enim propter aliquem finem creavit mundum (§. 358) & eum per mundum optimum certo atque ex asse consequitur (§. 360).

(§. 360). Quamobrem etiam Deus per creationem mundi intendere non potuit finem, quam qui per eum, quem creavit, certo & ex asse consequi datur. Enimvero mundus, qui existit, adeoque is ipse, quem liberrime creavit (§. 354), est medium optimum manifestandi gloriam divinam, seu non datur alius, per quem Deus eodem modo gloriam suam manifestare possit, quam per præsentem patefacit (§. 370). Finis, quem Deus per creationem intendere potuit, est manifestatio gloriæ ipsius, seu Deus ideo mundum hunc creavit, ut gloriam suam manifestaret. Et quoniam hic ipse finis, propter quem mundum creavit, optimus est (§. 358), in relatione autem ad Deum optimum non est, nisi quod signum præstantissimum summæ ipsius perfectionis (§. 370 *part. I.* & §. 14 *part. II. Theol. nat.*), consequenter nisi istud, ex quo summam Dei perfectionem omnium optime cognoscere datur (§. 952 *Ontol.*); Deum alium per creationem mundi intendere non potuisse finem, quam ut per eum summam ipsius perfectionem cognoscere daretur, adeoque non alium, quam manifestationem gloriæ ipsius (§. 610 *part. I. Theol. nat.*), liquet. Extra omnem adeo dubitationis aleam positum est, quod Deus non alio fine mundum creaverit, quam manifestandæ gloriæ suæ causâ, atque adeo gloriæ divinæ manifestatio finis creationis mundi est.

Resolvitur finis constitutio in sapientiam divinam, quemadmodum fieri debet (§. 678 *Theol. nat.*), atque adeo ex attributis divinis deducitur, quoniam sit, quemadmodum de quo fieri debet (§. 361). Et quoniam fini huic convenientissimus est mundus optimus (§. 365); sapientiæ divinæ tribuendum, quod optimus existat. Unde in sapientiam divinam inurii sunt, qui optimum esse negant, quasi sapientia divina non æque Deo conveniret, ac libertas summa, & attributa divina sibi invicem contrariarentur. Homo sapiens, dum sapienter agit pro modulo sapientiæ suæ, non ideo desinit esse liber: alias enim libertas imponeret necessitatem, si non stulte, saltem minus sapienter agendi, consequenter libertas quandam agendi necessitatem involvens secum ipsa pugnaret: quo quid absurdius cogitari possit non video.

§. 372.

Mundus in se optimus est etiam optimus in relatione ad Deum. Etenim hic, *Mundi in se & in relatione ad Deum optimi identitas.* qui existit, mundus est omnium possibilium perfectissimus (§. 364), adeoque optimus in se (§. 363). Sed nec datur alius præter eum, qui existit, ex quo perfectionem Dei absolute summam eodem modo, quo ex ipso, cognoscere liceret (§. 369), consequenter is, qui existit, est etiam in relatione ad Deum optimus (§. 365). Mundus igitur optimus in se spectatus est etiam optimus in relatione ad Deum.

Non continet propositio præfens, quod insolitum existimari debeat: etenim eodem prorsus modo sese res habet in arte factis. Exempli loco est horologium. Hoc in se spectatum optimum censetur omnino iudicio, quatenus vi structuræ suæ tempos accuratissime metitur. Atque adeo in se spectatum optimum est, quatenus in suo genere perfectissimum (*met. §. 503 Ontol.*). At idem in relatione ad artificem optimum est, quatenus est signum artis, qua pollet, summæ, ita ut, si alio modo construxisset, artis non adeo peritum sese probasset. Quoniam adeo artem summam loquitur horologium, si accuratissime tempus metitur: quod in se spectatum optimum est, tale etiam deprehenditur in relatione ad artificem. Patet itaque identitatem mundi optimi in se & in relatione ad Deum spectati nihil habere, quod a notionibus communibus recedat.

§. 373.

*Cur dī-
tur fines
in uni-
verso.*

Ea, quæ in mundo ex nexu rerum consequuntur, a Deo intendi possunt tanquam fines. Mundus enim series est rerum finitarum tam coexistentium, quam successivarum inter se connexarum (§. 317). Quamobrem cum res finitæ inter se connectantur, vel tanquam causæ & effectus, vel ut una appareat causa mutationum in altera (§. 46 *Cosmol.*); res quoque in mundo inter se connexæ esse debent tanquam causæ & effectus, vel ut unum saltem appareat causa mutationum in altero. Enimvero si agens intelligens entia finita ideo producit, ut sibi mutuo vel sint, vel saltem appareant suarum mutationum causæ, per fines connectuntur (§. 47 *Cosmol.*). Ea igitur, quæ in mundo ex nexu rerum consequuntur, a Deo intendi possunt tanquam fines.

E. gr. Sol & terra in mundo hoc adideptabili ita connectuntur quoad coexistentiam, ut sol sit causa mutationum in terra. Quatenus igitur Deus voluit solem & terram simul producere, ut ille esset mutationum in hac contingentium causa; hæc ipsæ mutationes & quæ porro inde resultant, veluti quod terra ab hominibus ac animantibus brutis habitari possit, sunt fines a Deo intenti & per hos fines corpora hæc mundi totalia inter se connectuntur. Non igitur obstat, quod extra finium considerationem elementa rerum materialium iuxta principium rationis sufficientis combinentur, ut prodeat idea mundi (§. 100). Dum enim Deus hanc ipsam, quam vi intellectus sui producit, ideam mundi contempletur, agnoscat, quæ vi nexu a principio rationis sufficientis prioris pendens consequuntur, tanquam fines intendi possit. Quamobrem ubi mundum producere decrevit, ut ea, quæ per structuram ejus possibilia, actu consequantur; quin hæc tanquam fines intendat dubitari haudquam potest. Non aliter se res habet in arte factis. Exemplo denuo sit horologium. Horologium tanquam possibile repræsentatur in intellectu artificis per ideam. Ex nexu partium intelligitur, partes ita sibi invicem jungi, ut una moveat alteram, consequenter una sit causa motus alterius. Quodsi jam artifex horologium construit, motus illos intendit tanquam fines & per hosce reddit rationem; cur eo partes singulæ connectantur modo, non alio. Esti itaque structura horologii, si possibilitatem spectes, absolute necessaria sit, ira ut in idea ejus nihil immutari possit; id tamen minime obstat, quo eidem infint fines. Et quamvis Mechanicus peritus ex finibus in cognitionem partium singularium devenire possit; in se tamen non implicat, ut ex adverso ad cognitionem finium perveniat ex cognitione structura. Probe nimirum mutandum est, finem non esse possibilem, nisi quatenus datur medium, per quod eum consequi datur. Hoc autem medio finem obtineri possibile est, antequam agens finem intendit & medium ad eum consequendum eligit, consequenter citra mutuum medii ad finis respectum. Modus cognoscendi nullam inducit mutationem. Sive enim, quemadmodum nobis plerumque accidit, id quod finis respectum habere potest ad agentem, primo loco innotescat, & deinde ex ejus consideratione eliciatur cognitio alterius, quod medii loco est; sive primum cognoscas hoc facto illud consequi ac inde perspicias, si illud iocundatur tanquam finis, hoc medio eundem obtineri; quicquid ideæ rerum una repræsentatarum inest, consequenter nec ipsæ, quæ repræsentantur, res ullam patiuntur mutationem, & eadem earundem subsistit relatio in statu idealis, quæ erat antea, nec per hoc, quod agens actu intellectus superaddit, immutatur. Multa ex eo oritur non modo in argumento præsentis, veram etiam in aliis consilio, si, quæ cognitionis nostræ vi limitationum intellectus infunt, non sufficienter inspiciamus. Inde viximur tacite in animum irrepunt præjudicia, quæ non animadversa eum occaecat, ut videat alias satis manifestis.

§. 374.

*Relatio
ex nexu
resultan-
tium ad
finem crea-
tionis.*

Quæcunque ex nexu rerum in mundo consequuntur, manifestationi gloriæ divinæ per modum medii a Deo subordinantur. Etenim finis creationis est manifestatio gloriæ divinæ (§. 371), & quæ in mundo ex nexu rerum consequuntur, a Deo intendi possunt, tanquam fines (§. 373), cumque mundus sit me-

fit medium manifestandi gloriam divinam (§. 370), ea, quæ consequuntur ex nexu rerum, per modum medii sese habent ad finem creationis. Enimvero Deus fines omnes particulares ita sibi invicem subordinat, ut remotiorum media sint propiores, tandemque omnes simul medium finis ultimi (§. 294). Patet itaque, Deum manifestationi gloriæ suæ per modum medii subordinare, quæcunque ex nexu rerum in mundo consequuntur.

Exemplum horologii, quo ante usi sumus, etiam propositioni præsentī illustrandæ inservit. Artifex id construit eo fine, ut tempus exacte metiatur. Structuræ horologii quotquot insunt partes, iis singulis sui conveniunt fines, qui ex nexu illarum consequuntur. Hos fines ideo intendit artifex, ut finem totius horologii consequatur, atque ad eundem fines istos particulares per modum medii subordinat fini totius horologii. Quæ circa mala seriei rerum præsentī implicata tenenda sunt, ne Deo tribuatur, quod summæ ipsius perfectioni repugnat, abunde satis in systemate docuimus.

§. 375.

Ideæ rerum omnium tam substantiarum simplicium, quam compositarum, Idearū mundorumque omnium possibilium necessarie sunt & immutabiles. Etenim ideæ immutabilitas & necessitas omnium substantiarum simplicium producuntur vi intellectus divini facta combinatione possibilium primitivorum secundorum juxta principium contradictionis (§. 94 & seqq.), ideæ autem omnium substantiarum compositarum, ipsorumque mundorum integrorum combinatione substantiarum simplicium (§. 100). Nascuntur vero possibilia primitiva secunda realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91). Quamobrem cum realitates prode inexistentes sint prorsus immutabiles (§. 17), nec earum limitatione prodeunt aliter quam juxta principium contradictionis combinari possint, ne oriantur ideæ contradictionem involventes (§. 28 & seqq. Ontol.), consequenter impossibile (§. 79 Ontol.); cumque substantiæ simplices aliter combinari nequeant, quam per principium rationis sufficientis, ut inter se connectantur (§. 70 Ontol. & §. 10 Cosmol.), nec elementa aliter combinari possint, ut prodeat idea mundi (§. 316); evidens est, ideam rerum omnium tam substantiarum simplicium, quam compositarum mundorumque omnium possibilium aliter determinari non posse, quam quales vi intellectus divini producantur. Quamobrem cum necessarium sit, quod alio modo determinabile non est (§. 285 Ontol.); ideæ omnes in intellectu divino inexistentes necessarie sunt, adeoque & immutabiles (§. 292 Ontol.).

Ideæ rerum combinatione possibilium ab intellectu divino productæ sunt rerum singulorum, unde vi demonstrationis præsentis nullum datur individuum, cuius idea non sit immutabilis. Ita idea Petri, qualis in intellectu divino existit ab æterno, immutabilis, & idea hujus mundi, qualis fuit ab æterno in Deo, perinde immutabilis est.

§. 376.

Deus mundum hunc non potuit facere aliter quam fecit, nec voluit facere aliter quam fecit. Deus mundum creavit, dum actualitatem superaddidit nudæ possibilitati (§. 345). Quamobrem cum quid non sit possibile, nisi cuius idea datur in intellectu divino (§. 327. 328); Deus mundum aliter creare non potuit, quam qualis per ideam in intellectu divino inexistentem possibilis.

Cur Deus mundum hunc aliter facere non po-

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

Z

bilis.

*luerit ,
nec vo-
luerit.*

bilis . Est vero idea mundi hujus adspēctabilis immutabilis (§. 375). Pa-
tet adeo Deum mundum hunc non potuisse facere aliter , quam fecit . *Quod
erat unum .*

Deus mundum creavit optimum (§. 357) , & cum , qui medium optimum
est manifestandi gloriam ejus (§. 370) , per quem adeo finem creationis ex
autē conuenit (§. 372) . Quamobrem enim voluntas Dei semper feratur
in optimum (§. 185) , nec Deus velit , quod sapientiæ ipsius voluntas
(§. 294) ; nec mundum hunc aliter facere voluit . *Quod erat alterum .*

Eodem modo artifex peritus construeturus horologium , non aliter idem construere po-
test , quam possibile per ideam in intellectu . Et dum construit optimum , quod nempe
tempus omnium exactissime meretur ; nec aliter ipsum construere vult . Quemadmodum ni-
hil hinc inferitur in præiudicium artificis , quod aliter horologium construere non poterit ;
ita nec quicquam , quod Deo indignum sit , inde colligitur , quod mundum hunc aliter fa-
cere non potuerit , quia optimum ob sapientiam , quæ gaudet , summam creavit . Necessi-
tas hic adeit nonnisi hypothetica , quatenus scilicet mundus , quem Deus libere ac sapien-
tissime producere decrevit , non potuit fieri aliter : si enim aliter eum fecisset , non produ-
xisset eum , quem fini suo convenientissimum producere volebat .

§. 377.

*Depen-
dentia
actuali-
tatis a
volunta-
te Dei.*

Actualitas rerum omnium a voluntate Dei dependet . Etenim intellectus
& potentia divina non sunt ratio sufficiens , cur ens quoddam finitum existat
(§. 349) : ast intellectus & voluntas simul ratio sunt existentie
entis cuiuscunque finiti sufficiens (§. 350) . Quoniam adeo actualitas rerum
omnium rationem aliquam in voluntate divina agnoscit , id autem ab altero
dependet , cuius aliqua ratio in altero continetur (§. 85 : *Ontol.*) ; actualitas
rerum omnium a voluntate Dei dependet .

Quemadmodum itaque nihil intelligitur possibile intrinsece , nisi per intellectum di-
vinum , quatenus est regio idearum (§. 328) ; nec possibile extrinsece nisi per potentiam Dei ,
quatenus ea eidem producendo sufficit (§. 347) ; ita nec quicquam actu esse intelligitur , nisi
quatenus Deus vult , ut quod per intellectum ipsius possibile , per potentiam suam existat
(§. 350) . Atque hoc est fundamentum omnis dependentie rerum a Deo . Quæ enim de Deo
cognoscimus , ea ad intellectum , voluntatem & potentiam reducuntur . Quamobrem quod
ab intellectu , voluntate & potentia divina dependet ; illud ab attributis quoque ceteris ,
quæ per naturam intellectus & voluntatis ac omnipotentiam eidem tribuenda veniunt , depen-
dere debet . Sed dependentiam hanc satis distincte exposuimus in systemate , ut adeo ibi di-
cta hic repeti non sit opus .

§. 378.

*Cur con-
tingentia
in mundo
habere
nequeant
rationem
sufficien-
tē actuali-
tatis in
ipso mun-
do .*

*Contingentia in mundo habere nequeunt rationem sufficientem actualitatis
sue in serie successivorum .* Ponē enim , si fieri potest , non repugnare , ut con-
tingentia in mundo habeant rationem sufficientem actualitatis suæ in serie
successivorum , consequenter in ipso mundo (§. 317) . Per ea igitur , quæ
insunt mundo , sufficienter intelligitur , cur contingentia actu sint (§. 56
Ontol.) . Quamobrem cum absque voluntate divina sufficienter intelligatur ,
cur ea actu sint ; in eadem nihil continetur rationis actualitatis eorundem
(§. cit.) , consequenter actualitas contingentium in mundo non dependet a
voluntate Dei . (§. 85 : *Ontol.*) . Quod eum sit absurdum (§. 377) ; fieri
non potest , ut contingentia in mundo actualitatis suæ rationem sufficien-
tem habeant in ipso mundo .

Patec

Patet hinc ratio a priori, cur per ea, quæ insunt mundo, nullius rei contingentis actualitas sufficienter explicari possit, quod jam aliter demonstravimus alibi (§. 90 *Cosmol.*), nimirum quia obstat omnimoda rerum finitarum a Deo dependentia ac in specie dependentia quoad actualitatem a voluntate divina. Rationes enim ultimæ eorum, quæ insunt mundo, petuntur ab attributis divinis, tanquam primis possibilibus. Et monui jam superius omnem Cosmologiam generalem a priori ex ipsa natura Dei deduci posse.

§. 379.

Quicquid præter Deum existit, id omne a Deo creatum est. Quicquid enim possibile est, id per Deum possibile (§. 174). Cum Deus ad actum perducere possit, quicquid possibile (§. 347), sitque ens omnium primum (§. 33), ita quod non extitit aliud (§. 44 *part. I. Theol. nat.*); nec quicquam nonnisi intrinsece possibile actum consequi potest nisi per Deum. Quoniam itaque per potentiam Dei existit, quod possibile est, si Deus id existere velit (§. 350 *part. I. Theol. nat.* & §. 118 *Ontol.*); quicquid existit præter Deum, per potentiam ejus existit. Jam ens omne aut simplex est, aut compositum (§. 685 *Ontol.*), & entia composita, hoc est, corpora (§. 119 *Cosmol.*), non sunt nisi substantiarum simplicium aggregata (§. 793 *Ontol.*), neque elementa corporum, hoc est, substantiæ istæ simplices, ex quibus corpora aggregantur (§. 182. 176 *Cosmol.*), substantiæ aliæ esse possunt, quam simplices (§. 314). Quamobrem cum entia simplicia contingentia, qualia sunt omnia præter Deum possibilia (§. 329), existere nequeant, nisi ex nihilo producantur (§. 691 *Ontol.*), consequenter creantur (§. 697 *Psychol. rat.*); quicquid præter Deum existit, ab ipso creatum est.

*Obiectū
creationis.*

Per hanc propositionem patet, Deum esse creatorem omnium, & entia actualia recte distinguui in Deum atque creaturas. Non obstat, quod hodie vi naturæ producantur corpora, quæ antea nondum existebant, hæc autem, utpote composita (§. 119 *Cosmol.*), oriuntur extra rei cuiusdam ex nihilo ortum (§. 542 *Ontol.*), consequenter absque creatione (§. 697 *Psychol. rat.*). Etenim elementa ex nihilo producta (§. 335), adeoque creata sunt (§. 697 *Psychol. rat.*). Corpora igitur, quæ naturæ vi producuntur, eatenus a Deo creata sunt, quatenus ex elementis ab ipso creatis aggregantur. Et hinc in numerum creaturarum recte etiam referuntur corpora, quæ naturæ vi hodie producuntur in mundo. Consequitur nimirum ortus eorum vi creationis: nisi enim elementa rerum materialium a Deo fuissent creata, nec eorundem successiva modificatione corpora alia oriuntur, alia interirent. Subsistunt hæc etiam in hypothesi illorum, qui primum rerum materialium fontem aculem suo non attingentes, elementa nonnisi materialia admittunt.

§. 380.

In Deo continetur ratio sufficiens existentie hujus universi. Etenim intellectus, potentia & voluntas Dei sunt ratio sufficiens creationis (§. 350). Quamobrem cum mundus oriri nequeat nisi per creationem (§. 337), & quicquid præter Deum existit, ab ipso creatum sit (§. 379); in Deo contineri rationem sufficientem hujus universi palam est.

In systemate Deum definivimus per ens a se, in quo continetur ratio sufficiens mundi hujus adspiciabilis & animarum nostrarum (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), seu, quod perinde est, hujus universi (§. 300). Nihil hic de Deo sumitur, quod non eidem conveniat *vi propof. præf.* & ex anterioribus demonstrationibus abunde intelligitur, soli Deo, enti perfectissimo, hoc convenire, cum ex summæ perfectionis ratione id fuerit deductum. Est igitur mota sufficiens ad Deum ab omni ente alio distinguendum. Nihil adeo habet Logica periculis, quod in definitione ista reprehendat (§. 133 *Log.*). Quamobrem Matzeologus quidam

*Ratio
sufficiens
existentie
universi
in
quonam
ente
reperiatur.*

concentum philosophiz, quem propter pietatis studium ipsi persuasit, poenas dedit, dum atheismum ex hac definitione exculpere voluit. Sed ritum teneatis, quotquot primas methodi demonstrativæ leges perspexistis!

§. 381.

Cur Deus sit creator mundi.

Deus creator mundi est, quia rationem sufficientem actualitatis ejus continet. Etenim posita ratione sufficiente actualitatis mundi, ponitur mundus in actu (§. 118 *Ontol.*). Enimvero mundus aliter in actu poni nequit nisi per creationem (§. 337). Quamobrem cum per rationem sufficientem intelligatur, cur mundus aliquis potius existat quam alius (§. 56 *Ontol.*), & in Deo ratio sufficiens actualitatis hujus, qui existit, mundi continetur (§. 380); ea Deo inesse debent, per quæ intelligitur, quod ab ipso creari potuerit, consequenter creator mundi est, quia rationem sufficientem actualitatis ejus continet.

Hoc capere non poterat Matzeologus, de quo dixi (*ant. §. præced.*). Etenim per definitionem Dei, quod fit ens a se rationem sufficientem existentiae mundi huius adfectabilis in se continens, negari de Deo creationem in vero sensu contendebat, qualem Deum, qui non sit creator universi, etiam atheus admittere possit. Enimvero non intelligebat, nec sapientius monitus intelligere volebat, quid sibi velit ratio sufficiens, nec animum advertebat ad seriem demonstrationum, qua ex hac ipsa definitione veram creationem Deo vindicavimus. Ponamus atheum, quemadmodum apud *Lucretium* legitur, atomos sumere pro entibus a se ac mundi ortum ex earum per motum resultante combinatione deducere. Non aliter absurditatem suppositionis ostendere licebit, quam quod sumat, in quo ratio sufficiens creationis non continetur, prout ex sequentibus magis elucescet: cum ex adverso nos in systemate ideo, quod sumimus, in Deo rationem sufficientem existentiae huius universi contineri debere, eidem vindicavimus vera attributa divina, unde creatio mundi tanquam productio ex nihilo deducitur. Ceterum cum hic a priori demonstretur, quomodo per ea, quæ Deo tanquam enti perfectissimo conveniunt, sequatur, eum esse creatorem omnium, quæ præter ipsum existunt (§. 379), ita ut impossibile sit existere quicquam, quod ab ipso non dependeat per verum creationis actum; revera Deo tribuimus creationem in sensu recepto acceptam, quia rationem sufficientem ejus in eodemprehendimus, hoc est, quia per ea, quæ ipsi inesse demonstravimus, intelligitur, quod ab eo creatus fuerit. Netamen quid prætermisisse videamur, quod esse nonnullis videri poterat; propositionem præsentem addere libuit, cuius veritas multo clarior erit illis, qui demonstrationum anteriorum vim omnem animo penitus percipere. Sane qui vim principii rationis sufficientis perspexit, is non ignorabit non aliter demonstrari posse, cur quid sit, nisi per rationem sufficientem. Quamobrem si sumitur Deum esse creatorem huius universi, seu ipsum produxisse ex nihilo, hoc est, non præexistente ullo alio, quod in actualitatem quomodocunque influere poterat; cur sit creator demonstrari nequit, nisi quatenus ostenditur creationis rationem sufficientem in eodem contineri.

§. 382.

Quale esse debeat ens, ut creationis rationem sufficientem contineat.

Ratio sufficiens creationis contineri nequit nisi in ente, cui competit intellectus, voluntas & potentia omnem prorsus limitationem respuens. Etenim per rationem sufficientem creationis intelligitur, cur mundus hic potius fuerit creatus quam non creatus (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum existere non possit, nisi quod possibile (§. 132. 133 *Ontol.*); per ea, quæ insunt enti, rationem sufficientem creationis in se continenti, intelligi debet, tum cur mundus possibilis sit, tum cur actu existat. Quoniam ex ipsa origine idearum, per quas unice patet rerum finitarum possibilitas (§. 327. 328), liquet, mundum non concipi posse possibilem nisi per intellectum prorsus illimitatum (§. 85 & *seqq.*),

seqq.), & creatio productio ex nihilo est, nullo præexistente, quod quomodocunque in actualitatem possibilis influere poterat (§. 697 *Psychol. rat.*), consequenter potentiam prorsus illimitatam supponit (§. 347 *part. I. Theol. nat.*); ens continere nequit rationem sufficientem creationis, nisi eidem tribuatur & intellectus, & potentia limitationem omnem respuens. Enimvero intellectus & potentia limitum exers non dum est ratio sufficiens creationis mundi (§. 349), sed adhuc accedat necesse est voluntas, qualis est Deo (§. 350), consequenter prorsus illimitata (§. 188). Quamobrem ens, quod rationem sufficientem creationis in se continet, etiam voluntate prorsus illimitata instructum esse debet. Atque adeo patet rationem sufficientem creationis contineri non posse nisi in ente, cui competit intellectus, voluntas & potentia omnem prorsus limitationem respuens.

Propositionem hanc non tam addimus ad retundendam inscitiam Matæologi, de quo dixi, & eorum, qui sibi ab ipso imponi patiuntur (eam enim contemnere licebat); quam quod eadem uteretur in sequentibus tanquam principio ad demonstranda alia.

§. 383.

Quoniam nemo non fateri cogitur, ens istud esse verum Deum, hoc est, in significato inter nos recepto, cui competit intellectus, voluntas & potentia limitum omnium exers, sufficiens autem creationis ratio contineri nequit nisi in ente, cujus intellectus, voluntas & potentia limites omnes respuit (§. 382); *rationem sufficientem creationis non posse contineri nisi in vero Deo*, hoc est, vocabulo Dei in significato inter nos recepto accepto, *nemo non videt*.

Quod ratio creationis sufficientis contineri nequeat nisi in vero Deo.

Quamprimum adeo quis admittit, mundum oriri aliter non posse nisi per creationem, quemadmodum supra demonstravimus (§. 337), nec in dubium vocat, nihil posse esse sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit, quemadmodum alias stabilivimus (§. 70 & seqq. *Ontol.*), & per modum, quo idæ rerum omnium in intellectu divino determinantur, confirmatur (§. 173); exemplo etiam admittere tenetur, rationem sufficientem creationis in eo, qui inter nos receptus est, significatu, quatenus nimirum productionem ex nihilo denotat, nonnisi in vero Deo contineri posse. Atque hæc ipsa ratio est, cur in systemate ex eo, quod sumserimus, in Deo rationem sufficientem existentiz hujus universi contineri debere, demonstrare licuerit, & hoc ens esse verum Deum, hoc est, tale, quale vocabulum in significato inter nos recepto denotat, & ipsum huic mundum creare in significato itidem inter nos recepto. Vides adeo, quam pulchre omnia inter se cohereant.

§. 384.

Si Deus hunc mundum facere voluit, malis etiam physicis & moralibus in eodem locum facere debuit. Etenim Deus hunc mundum non potuit facere aliter, quam fecit (§. 376). Enimvero a posteriori patet, mundo huic inexistere mala physica & moralia. Quamobrem si hunc facere voluit mundum; malis etiam physicis & moralibus in eodem locum facere debuit.

Qui concedunt, Deum potuisse hunc mundum facere absque malis physicis & moralibus, duo sumunt, scilicet 1. quod mundus hic aliter factus adhuc idem sit, non vero diversus mundus; 2. quod mundus aliquis possibilis sit, in quo nullas est malis physicis atque moralibus locus. Prius manifestum falsum esse, supra jam ostendimus (*ut* §. 354); posterius vero probare nesciant. Quodsi enim provocent ad omnipotentiam Dei, probatio nulla est, cum omnipotentia Dei ad actum non perducatur, nisi quod possibile (§. 222 *part. I. Theol. nat.*). Per eam igitur probari nequit, aliquid esse possibile. Quodsi hic argumentandi

An Deus hunc mundum sine malis facere poterit.

modus

modus valeret, quidvis sumi poterat ac probari, quod sit possibile per omnipotentiam Dei. Qui originem idearum in intellectu divino perpendit, verum possibilitatis intrinsecæ fundamentum (§. 318); ei absurditatis manifestæ videbitur possibilitatis intrinsecæ per omnipotentiam Dei probatio, cum ea in originem idearum nullo modo influat. Ceterum ex ipsa propositione præsentem intelligitur, etsi mala physica & moralia necessario insint ideæ huius univærsi, eorum tamen actualitatem nonnulli hypothetice esse necessariam, nequaquam vero necessariam absolute.

§. 385.

*Malorū
physico-
rum &
moralium
inexisten-
tia in
mundo
non sa-
pientiæ
Dei con-
veniat.*

Deus malis physicis & moralibus sapienter fecit locum in hoc mundo, seu sapientiæ divinæ conveniens producere mundum, in quo malis physicis & moralibus locus. Etenim Deus per creationem mundi manifestare voluit gloriam suam (§. 371). Quamobrem cum sapientiæ ipsius conveniat, ut medio utatur optimo ad finem sibi propositum consequendum (§. 293 part. II. Theol. nat. & §. 689 Pyschol. rat.), medium vero optimum manifestandi gloriam ejusdem sit hic ipse, qui existit, mundus (§. 370); sapientiæ divinæ conveniens erat hunc ipsum, quem condidit, creare mundum, non alium. Enimvero parer posteriori, mundo huic inexistere mala physica & moralia, ac præterea constar, quod Deus, si hunc mundum facere voluit, malis etiam physicis ac moralibus in eodem locum facere debuerit (§. 384). Sapientiæ igitur divinæ conveniens producere mundum, in quo malis physicis & moralibus sapienter fecit locum.

Qui igitur contendunt, Deum debuisse mundum facere absque malis physicis & moralibus, volunt ipsum aliter, quam secundum sapientiam suam agere, etiam si fieri posse concedatur, ut mundus aliquis liber sit ab omni malo physico atque morali. Atque adeo patet ratio, cur Deus malis fecerit locum in mundo, quem creavit, etsi mundus aliquis absque malo omni existeret posset.

§. 386.

*An mun-
dus, in
quo sunt
mala,
bonitati
divinæ
repug-
net.*

Bonitati divinæ non repugnat creatio mundi, in quo malis physicis & moralibus locus est. Cum enim bonus erga alios sit, qui ad aliorum perfectionem promovendam pronus est (§. 695 part. I. Theol. nat.); Dei bonitas summæ est, si creaturis tantundem confert boni, quantum fieri potest. Enimvero mundum hunc, in quo malis physicis & moralibus locus est, sapienter creavit (§. 385), nec eum aliter facere potuit, quam fecit (§. 376). Quamobrem cum constet, quod eundem non alio fine creaverit, quam ut gloriam suam manifestaret (§. 371), consequenter perfectionem suam (§. 610 part. I. Theol. nat.), adeoque etiam bonitatem suam absolute summam præfaceret (§. 231); dubium superest nullum, quin unicuique creaturæ tantundem conferat boni, quantum fieri potest. Parer itaque bonitati ipsius non repugnare creationem mundi, in quo malis physicis & moralibus locus est.

Quæ hic de convenientia creationis hujus mundi cum sapientia ac bonitate divinâ, non obstantibus malis physicis atque moralibus, quæ eidem implicantur, succinctè demonstrantur; in systemate luculentius proponimus, ut nullus relinquantur scrupulus, qui animum turbare poterat. Non igitur opus est, ut repetantur, quæ ibidem sufficienter evolvimus. Præjudicia, quæ scrupulos animo insciunt, sufficienter ibidem sustulimus: quamvis & sua veluti sponte evanesceant, si quis ad anteriora animum advertit, ne per errorem statuatur de possibili-

possibilitate rerum tam intrinseca, quam extrinseca, intellectus divini atque omnipotentis non satis gnarus, nec libertatem Numinis male concipiat.

§. 387.

Decretum creationis est numero unicum. Etenim mundus ens unum (§ 60 *Unitas decreti divini.* *Cosmol.*), ita ut si contingens unum, quod in mundo contingere debet, mutari ponatur in contrarium, vel in seriem rerum aliquid intrudi supponatur, cujus actus per præcedentia non determinatur, sequens mundi pars non amplius foret eadem, quæ alias futura erat (§. 116 *Cosmol.*), & talis repræsentatur per ideam in intellectu divino (§. 100). Quamobrem cum Deus mundum hunc ab æterno creare decreverit (§. 351) unico voluntatis actu (§. 190); decretum hoc esse non potuit nisi unicum.

Probe notandum est, in decreto divini totam rerum finitarum seriem spectandam esse tanquam ens unum, ne quis fingat unum decerni poniisse absque altero. Qui enim hoc faciunt, non modo Deum iustis hominibus flegant, in summam naturæ divinæ perfectionem injuri; verum etiam quædam ad hunc modum pertinetia non decerni potuisse somniant. Atque hinc ortum trahit error admodum perniciosus, etsi plerumque periculum non advertant, qui eodem imbutum possident animum, quasi Deus multa aliter in hoc mundo facere posuisset, veluti ut terram coodidisset non habitaram ab hominibus, vel ei alios, quam hosce homines, dedisset incolæ, mundo tamen permanente eodem.

CAPUT V.

De Providentia & aliis nonnullis attributis divinis.

§. 388.

Creatura nulla seipsam conservare potest. Etenim cum conservatio dicatur actio, qua rebus creatis datur, ut in esse suo perseverent, seu existere pergant (§. 842 *part. I. Theol. nat.*); si creatura seipsam conservare posset, quamprimum a Deo producta esset, sibimetipsi daret, ut existere pergeret, adeoque sibimetipsi sufficeret ad existendum. Sed sibimetipsi sufficere ad existendum est attributum divinum (§. 23). Quamobrem cum attributa sint incommunicabilia (§. 45 *Psychol. rat.*), consequenter nec divina rebus creatis communicari possint; nec fieri potest, ut creatura, postquam a Deo producta est, sibimetipsi sufficiat ad existendum. Patet itaque, creaturam nullam seipsam conservare posse.

Hinc mirum non est, quod, etsi anima sit sibimetipsi sui conscia, nihil tamen in eadem observemus, unde intelligere datur, cor in actu, ad quem perducta est, perseveret. Quemadmodum nullam in eadem rationem deprehendimus, cur potius existat, quam non existat; ita nihil quoque rationis in eadem reperire licet, cur existere pergat. Nec ex eo, quod ponimus, eam existere hoc momento, demonstrari potest, quod etiam existere debeat altero. Nisi igitur sumere velis, quod tamen sumi repugnat (§. 339), animam esse ens necessarium; fatendum omnino erit, eidem non posse, per quod intelligatur, cur existentiam continuat, hoc est, cur altero momento existat, quia hoc existit. Facile apparet, ab anima argumentationem fieri debere ad alias substantias simplices, cum quoad actualitatem non differant ab eadem: etenim quemadmodum anima nonnisi contingenter existit, & a Deo actualitatem sortita; ita etiam substantiæ simplices ceteræ, quæ in creaturarum

Creatura seipsam conservare nequeat.

urarum numero sunt, nonnisi contingenter existunt, & a Deo ad actum ex statu nudæ possibilitatis snere deductæ. Utriusque adeo actualitas non inest per essentiam, adeoque non in ideis earundem, quemadmodum in idea Dei, includitur, sed superaddita intelligitur per omnipotentiam Dei, sine qua, cur ipsis inest, intelligi nequit. Superaddidit Deus actualitatem actu creationis, quæ quæ in ideis possibilia erant, ad actualitatem perducta (§. 345). Enimvero cum actus istius nullam habeamus ideam; nec satis capimus, quomodo ex ente nude possibili fiat actuale. Quodsi ea talis esset, ut posthac independentem a Deo personaret; tum eam habere deberemus ejus notionem, per quam intelligi poterat, cur independentem a Deo existere debeat ens momento alio, quod primo existere non poterat nisi per potentiam Dei, consequenter & quod ideo quid secundo momento existat, quia primo existit, & quod tamen actualitatem necessario aliunde habeat. Sed eam quæ ex iis, quæ de anima sua observat, frustra eruiere conabitur.

§. 389.

Conser-
vatio
mundi
Deo vin-
dicata.

Deus creaturas omnes conservat. Etenim creatura nulla seipsam conservare (§. 388), consequenter nec sibi meripsum dare potest, ut, dum a Deo ad actualitatem perducta, in eadem perseveret (§. 842 part. I. Theol. nat.). Quamobrem cum a posteriori pateat, eas in actu perseverare; necesse est Deum ipsis dare, ut in esse suo perseverent. Deus itaque creaturas omnes conservat (§. cit.).

Facile apparet, quando de conservatione sermo est, rationem sufficientem quæri actualitatis continuæ in ente, quod per essentiam suam necessario non existit, aut, si mavis, continuationis actualitatis per se eidem non competentis. Atque adeo ad id respiciamus, quod substantiale in rebus est. Unde nobis iam non sermo est de conservatione corporum, vi cuius eadem limitationis extensionis certo temporis intervallo subsistunt. Hanc enim conservationem supponere eam, de qua hic nobis sermo est, nemo non videt. Una non confundenda cum altera. Conservatio eorundem limitum in extenso ad Physicam spectat, & ibidem de eadem erit dicendi locus: alii conservatio actualitatis substantiarum & ejus, quod in substantiis compositis substantiale est, ad Theologiam naturalem pertinet. Non sine ratione hæc a me monetur: subinde enim a nonnullis confunduntur, & præter necessitatem difficultatibus datur locus, quæ nullæ sunt, ubi confusionem hanc evitaveris. Non igitur sibi invicem opponenda sunt, quæ de conservatione corporum partialium decedunt in Physicam, & quæ de conservatione substantiarum traduntur in Theologia naturali, quam Physicus supponit.

§. 390.

Actuali-
tatis
creatu-
rarum
continua
dependen-
tia a
Deo.

Creaturarum actualitas continuo dependet a potentia & voluntate Dei. Etenim creaturæ omnes a Deo conservantur (§. 389), nulla seipsam conservare potest (§. 388). Quamobrem cum conservatio non ponatur nisi posita actione divina, qua creaturis datur, ut existere pergant, seu, quod perinde est, ut earum actualitas continueretur (§. 842 part. I. Theol. nat.); hæc ipsa actio divina est ratio sufficiens continuationis actualitatis. Enimvero per potentiam Dei possibile est, ut actualitatem det ei, quod in se spectatum possibile est (§. 222. part. I. Theol. nat.), & si velit dare, nil amplius obstat, quo minus eandem det; potentia iraque ac voluntati divinæ insunt, per quæ intelligitur, cur actualitas creaturarum continueretur, consequenter in potentia & voluntate Dei continetur ratio continuationis actualitatis creaturarum (§. 56 Ontol.). Quoniam itaque unum ab altero dependet, quatenus ejus, quod ipsi inexistit, ratio in altero continetur (§. 851 Ontol.); creaturæ quoad actualitatem suam continuo dependent a potentia & voluntate Dei, seu,

feu, quod perinde est, actualitas creaturarum continuo dependet a potentia & voluntate Dei.

Qui defendunt, creaturas a Deo productas existentiam vi sibi propria, etsi a Deo accepta, continuare posse; tollunt continuam creaturarum a Deo quoad actualitatem dependentiam, easque entia independentia faciunt, cum tamen independentia sit attributum divinum (§. 25), eni non Deo incommunicabile (§. 45 *Psychol. rat.*).

§. 391.

Mundus conservatur, dum elementa juxta principium rationis sufficientis combinata & animæ corporibus humanis & brutorum junctæ conservantur. Mundus enim tamdiu existit, quamdiu existunt elementa juxta principium rationis sufficientis combinata, & ex hac combinatione resultantibus corporibus junctæ hominum atque brutorum animæ (§. 100). Quamobrem cum Deus elementa & animas conservans iisdem det, ut existere pergant (§. 842 *part. I. Theol. nat.*); mundus existere pergit, dum elementa juxta principium rationis sufficientis combinata & animæ corporibus humanis & brutorum junctæ conservantur, consequenter hisce conservatis conservatur (§. *cit.*).

Mundi conservatio in quo consistat.

Videmus adeo, quodnam proprie loquendo sit objectum conservationis divinæ, nempe sunt istud elementa corporum atque animæ. Unde intelligitur, cur corpora conservari possint vi naturæ, naturæ autem conservatio supponat conservationem divinam. Nimirum mundus a Deo creatur, dum elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata, & animas tam hominum quam brutorum producit (§. 342); eundem vero conservat, dum eadem elementa atque animas eisdem conservat vi §. *præf.* Unde idem est objectum creationis, quod conservationis. Quicquid vero non creatur, sed ex eo, quod creatum, naturæ vi produciatur, id etiam non conservatur a Deo, sed vi naturæ, supposita tamen conservatione divina.

§. 392.

Mundi atque Naturæ ordo conservatur, dum elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata conservantur. Dum enim elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata conservantur, eadem sic combinata existere pergunt (§. 842 *part. I. Theol. nat.*). Enimvero cum ordo mundi & naturæ ex elementorum combinatione juxta principium rationis sufficientis facta per se resultet (§. 321); tamdiu uterque existere pergit, quamdiu elementa existentiam continuant. Quamobrem uterque conservatur, dum elementa juxta principium rationis sufficientis combinata conservantur.

Mundi & naturæ ordo quomodo conservatur.

Quoniam eadem semper subsistunt elementa, etsi in rerum naturæ per continuas mutationes semper prodeant alia aliaque corpora; idem quoque constanter subsistit naturæ ordo. Et patet eundem tamdiu fore, quamdiu hic mundus subsistit. Ex principiis hæcenus de conservatione rerum demonstratis multa particularia deducere daretur; siquidem prolixioribus esse liceret. Enimvero cum multa jam tradiderimus in systemate, & data occasione cetera hinc facile eruantur; non opus esse videtur, ut his diutius immoremur.

§. 393.

Ordo Naturæ atque mundi eodem actu, quo mundus ipse, conservatur. Etenim dum elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata conservantur; conservatur & mundus (§. 391), & Naturæ *Wolfii Theol. Nat. Pars II.*

Aa

atque

Idem actus conservatorii divini.

atque Mundi ordo (§. 392). Ordo igitur Naturæ atque Mundi eodem actu, quo mundus ipse, conservatur.

Ne imperitus Logicæ consequentiarius hinc inferri posse sibi persuadeat, Deum non posse patrare miracula, consequenter aliis persuadere conetur, qui nostra non legerunt, negari a nobis miracula, nec Deo potentiam patranda miracula concedi, et si contrarium demonstraverimus tam in systemate (§. 363 *part. I. Theol. nat.*), quam superius (§. 348), eandemque possibilitatem dudum adluerimus, dum mundum generaliter contemplamur (§. 317 *Cosmol.*), & ducto argumento ab invidia principia nostra tanquam atheistica eraducat, quemadmodum hæcenus fecere, qui infesto in nos sunt animo; nostrum erat adhuc docere, quomodo miracula cum identitate actus conservatorii subsistant. Equidem non ignoro morem Matæologi illius famosi, qui in arte sophistica, qua sibi excellere videtur, tantam fiduciam ponit, ut nubem pro Junone cuius a se obrudi posse arbitretur, & facile prævideat, quod juxta illius leges excepturus sit, hæc a nobis addi, ut lectorem ad animadvertendo doctrinæ periculo avertamus: non minus tamen mihi certum atque exploratum est, alios attenta mente nostra perpendentes & puritatem dogmatum nostrorum agnituros & ætem istiusmodi sophisticam male sanam & ingenuos homines dedecentem detestaturos.

§. 394.

Concursus Dei ad creaturarum actiones.

Deus creaturas conservando ad singulas earum actiones concurrat. Etenim creaturas conservat, quatenus elementorum juxta principium rationis sufficientis combinatur, & animarum, corporibus hominum atque brutorum junctarum, actualitatem continuo vult eandemque ipsis impertitur (§. 390. 391). Quamobrem cum vis activa corporum ex substantiis simplicibus resultet (§. 180 *Cosmol.*), nec ea sit nisi vis elementorum confuse percepta (§. 110 *Psychol. rat.*), & animabus insit vis (§. 53 *Psychol. rat.*), qua omnes earum actiones producuntur (§. 60 *Psychol. rat.*), vis autem omnis in se contineat rationem sufficientem actualitatis (§. 722 *Ontol.*); in Dei voluntate atque potentia continetur ratio ultima, cur creaturæ agant. Enimvero concursus ad actionem alterius est actio, quæ in se continet aliquid rationis, cur agens agat (§. 873 *part. I. Theol. nat.*). Patet itaque Deum creaturas conservando ad singulas earum actiones concurrere.

Modum concursus divini ad singulas creaturarum actiones a conservatione pendens, jamdudum a Theologis definitum, in systemate (§. 876 *part. I. Theol. nat.*) ita jam demonstravimus, ut demonstratio tota huc transferri possit, siquidem prolixioribus esse liceret, nimirum quod Deus in concursu universali conservet substantiam agentis & largiatur vires agendi. Evicimus quoque modum, quo vires agendi tribuuntur (§. 877 *part. I. Theol. nat.*), ne quod creaturæ est, confundatur cum eo, quod est Dei (§. 878 *part. I. Theol. nat.*), salva dependentia creaturarum in agendo a Deo (§. 879 & seqq. *part. I. Theol. nat.*), & mali moralis culpa omni in hominem translata (§. 883 & seqq. *part. I. Theol. nat.*).

§. 395.

Concursus Dei ordinarius & miraculosus qui nam dicitur.

Concursus Dei ordinarius dicitur, quo natura sibi relicta nihil sit contra naturæ ordinem. At extraordinarius sive miraculosus appellatur, quo quid sit contra naturæ ordinem.

Deus ad singulas creaturarum actiones concurrat eas conservando (§. 394). Dum igitur a Deo conservantur, aut natura sibi permittitur, ut eidem convenienter agant, aut efficiunt, ut effectus quidam resultet, qui naturæ viribus tum oriri minime poterat. In casu prior concursus divinus dicitur ordinarius, in posteriori autem extraordinarius, sive miraculosus, notioni miraculi tum quoad corpora (§. 518 *Cosmol.*), tum quoad animam (§. 73 *Psychol. rat.*) convenienter.

§. 396.

§. 396.

Cum Deus conservando creaturas ad earum actiones concurrat (§. 394), non abfimili modo conservationem quoque in ordinariam & extraordinariam, five miraculofam diftinguere licet. *Conservationem ordinariam* dico, qua Deus naturam fibi relinquit: *extraordinariam* vero five *miraculofam*, qua quid in eadem immutat.

*Confer-
vatio or-
dinaria.*

Deus nimirum mundum conservat, dum elementis juxta principium rationis fufficientis combinatis, & animabus hominum atque brutorum corporibus junctis tribuit actualitatem potentia fua (§. 390. 391), & hoc ipfo actu conservatur quoque natura rerum (§. 849 *part. I. Theol. nat.*). Quando itaque Deus hoc univerfum conservat, aut naturam fibi relinquit, aut quid in eadem immutat. Quamobrem conservatio alia ordinaria eft, alia extraordinaria. Atque adeo patet, conservationem eodem modo diftingui poffe, quo concursus diftingui folet: id quod mirum non eft, cum concursus pendeat a conservazione, nec ab actu conservationis separari poffit, fed in eodem potius contineatur. Ceterum ut differentia utriusque conservationis rectius intelligatur, lubet adhuc nonnulla annotare. Deus creaturas ita conservat, ac fi nulla conservazione indigeret actualitatem propria virtute continuarent. Quodfi igitur creaturæ eo agant modo, ut earum actiones per effentiam & naturam earum explicari poffint; conservatio erit ordinaria. Quodfi vero fic agant, ut rationem fufficientem in effentia & natura agentis non habeant, fed ea quaerenda fit in omnipotentia Dei; conservatio extraordinaria, feu miraculoſa eft.

§. 397.

Limitationes naturales funt, quæ vel effentiis rerum inhærent, vel vi naturæ infunt. *Limitationes vero ſupernaturales*, quæ per omnipotentiam Dei infunt, naturaliter inefſe nequeunt.

Quicquid enti finito inefſe, limitatum eſt, quemadmodum illimitatum, quod inefſe infinito. Limitationes determinationum effentialium effentiis rerum ita inhærent, ut iis falvis tolli nequeant. Infunt autem enti finito præter determinationes immutabiles etiam variabiles, quarum nempe limitationes continuo variantur a natura, & hæ vi naturæ infunt. Limitationes conſtantes determinationum effentialium, & quæ a natura variantur, funt illæ, quas naturales dicimus. Quodfi vero ponamus omnipotentia Dei determinationes variabiles aliter limitari, quam vi naturæ limitandæ fuerant; quæ cum infunt limitationes, eadem funt, quas ſupernaturales appellamus.

*Limita-
tionum
differen-
tia.*

§. 398.

In conservazione ordinaria Deus rem conservat cum limitationibus naturalibus; in extraordinaria vero ſupernaturales iſdem inducit. Etenim in conservazione ordinaria, Deus naturam fibi relinquit, ut nihil fiat contra naturæ ordinem (§. 395), confequenter quæ mutantur limitationes in rerum modificationibus (§. 830 *Ontol.*), a natura mutantur (§. 145 *Cofmol.* & §. 68 *Pſychol. rat.*). Quamobrem eum effentia rerum ſint immutabiles (§. 300 *Ontol.*); in conservazione ordinaria nullæ deprehenduntur in rebus limitationes, niſi quæ vel effentiis rerum inhærent, vel vi naturæ infunt. Quoniam itaque limitationes, quæ vel effentiis rerum inhærent, vel vi naturæ infunt, naturales funt (§. 397); in conservazione ordinaria Deus rem conservat cum limitationibus naturalibus. *Quod erat unum.*

*Differen-
tia con-
servatio-
nis ordi-
nariæ &
extraor-
dinariæ.*

In conservazione vero extraordinaria natura fibi non relinquitur, fed aliquid contra naturæ ordinem fit (§. 395). Quamobrem eum miraculum ſeu ſupernaturale fit (§. 510 *Cofmol.*), quod contra naturæ ordinem fit

(§. 566 *Cosmol.*); in conservatione rerum extraordinaria rebus, quæ conservantur, inducitur mutatio supernaturalis. Quoniam itaque mutatio omnis rerum intrinseca in variatione limitum consistit (§. 831 *Ontol.*); in mutatione supernaturali per omnipotentiam Dei variantur limites, ut insin, qui naturaliter inesse nequeant. Enimvero limitationes supernaturales sunt, quæ per omnipotentiam Dei insunt, naturaliter inesse nequeunt (§. 397). Patet itaque in conservatione extraordinaria rebus, quæ conservantur, induci limitationes supernaturales. *Quod erat alterum.*

Atque adeo intelligitur, etsi ordo naturæ atque mundi eodem actu, quo mundus ipse, conservetur, hoc ipsum tamen non obitare, quo minus fiant miracula. Etenim miraculum novum superaddit actum conservationi extraordinariæ, qui abest in ordinaria. Nimirum in ordinaria actualitatem impertiri pergit Deus substantiis, quas in prima creatione ex nihilo produxit, & naturæ vi resultant mutationes ipsis intrinsecæ, unde pendunt omnes in mundo mutationes. At in extraordinaria Deus præter hoc, quod substantiis actualitatem impertitur, etiam inducit alios limites accidentales, quam qui naturæ vi inesse poterant atque debebant: id quod eidem non esse impossibile supra jam evicimus (§. 348).

§. 399.

Possibilitas annihilationis mundi.

Deus mundum annihilare potest. Creaturarum enim actualitas continuo dependet a voluntate & potentia Dei (§. 390). Quamobrem si Deus nolit mundo actualitatem amplius impertiri, ita existere desinit, ut nihil ejus amplius supersit. Enimvero si, quod existit, ita existere desinit, ut ejus nihil amplius supersit, annihilatur (§. 540 *Ontol.*). Patet itaque mundum annihilari, si Deus eidem actualitatem impertiri amplius nolit, consequenter dubitari nequit, quin mundum annihilare possit.

Nimirum mundus per omnipotentiam divinam existit, quamdiu eundem existere vult. Quamobrem si nolit eundem amplius existere, nec existet. Unde patet potentiam annihilatricem non esse positivam, sed privativam: actus enim annihilationis consistit in cessatione actus conservatorii. Atque hinc porro liquidissime constat, potentiam annihilationis non posse competere nisi ei, cui est potentia creatrix, cum conservatrice eadem, hoc est soli Deo. In systemate propositionem præsentem aliter demonstravimus (§. 863 *par. I. Theol. nat.*), ibidemque cetera quoque evicimus, quæ de potentia annihilatrice tenenda (§. 859 & *seqq. par. I. Theol. nat.*). Ceterum cum mundus annihilari nequeat, nisi Deus eundem diutius conservare nolit; utrum annihilandus sit, nec ne, constare nequit, nisi de voluntate divina certo constet.

§. 400.

Quomodo mundus definire possit.

Mundus definire nequit nisi per annihilationem. Etenim cum mundus aliter prodire nequeat, nisi elementorum juxta principium rationis sufficientis facta combinatione (§. 316); mundus definire nequit, nisi existere definantur elementa. Sunt vero elementa substantiæ simplices (§. 182 *Cosmol.*), consequenter cum simplex interire nequeat, nisi per annihilationem (§. 698 *Ontol.*), nec ipsa nisi per annihilationem definire possunt. Patet itaque mundum definire non posse nisi per annihilationem.

Mundus igitur per se non vergit ad interitum, quemadmodum corpora hominum atque animalium, imo etiam vegetabilium: nec quicquam datur in toto universo, quod eundem destruere possit.

§. 401.

§. 401.

Chaos dicitur moles rudis & indigesta, hoc est, in qua coexistentia juxta principium rationis sufficientis non sunt ordinata, consequenter nec ullæ juxta idem continuo sese excipiunt mutationes. *Chaos quid sit.*

Nimirum *Chaos* ideo appellatur moles rudis, quia nihil in eodem distinguitur ab alio; sed ob massæ uniformitatem abunt, ut cum Scholasticis loquamur, formæ omnes, quæ dant distingui. Id autem accidit, quando coexistentia non coexistunt ob rationem sufficientem ipsis intrinsicam, ita ut per determinationes intrinsecas minime intelligatur, cur hoc potius modo, quam alio coexistent (§. 36 *Ontol.*). Idem *chaos* dicitur moles indigesta, quatenus nullus est coexistentium ordo: id quod denuo contingit, si rebus coexistentibus nullæ insint determinationes intrinsecæ, per quas secundum principium rationis sufficientis ordinari possint. Haud difficile vero intelligitur, in istiusmodi rudi & indigesta mole nec locum habere posse mutationes, per principium rationis sufficientis explicabiles, cum non insint, per quæ intelligatur, cur hæc potius mutationes accidant, quam aliæ. Imo nulla prorsus mutatio ex principio intrinseco provenire posse intelligitur, siquidem communi more in eo non concipias nisi extensionem. Quæ *chaos* admittunt, vel idem per modum massæ continuæ sibi repræsentant, quemadmodum id ipsum sibi imaginatur *Cartesius*; vel ut anno-rum congeriem intersperso vacuo, quemadmodum olim fecit *Democritus* atque *Epicurus*, recentius *Gassendus* & qui, cum eodem lentientes, Atomistarum nomine nuncupantur. Sunt adhuc differentia aliæ in hypothesi chaotica; sed eadem extrinsecus superveniunt, prouti *chaos* vel a Deo creatum supponunt ejus defensores, quemadmodum *Cartesius* statuit, vel idem æternum & ens a se pronuntiant, quemadmodum legere est apud *Lucretium*; sed illas hic attendi opus non est.

§. 402.

Mundus in chaos redigi nequit, nec ex eodem productus est. Etenim idea mundi prodit, si elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinentur (§. 100), nec aliter combinari possunt, ut prodeat idea mundi, nisi per principium rationis sufficientis (§. 316). Quamobrem cum eadem elementa alio ordine coexistere nequeant (§. 571 *Cosmol.*), & quilibet mundus propria sibi habeat elementa (§. 318); si hic mundus existere non amplius debet, necesse est ut hæc elementa existere desinant, nec fieri potest, ut iis coexistentibus, cum ratio coexistentiæ in ipsis contineatur, tum quatenus simul existunt, tum quatenus hoc potius modo, quam alio coexistunt (§. 202 *Cosmol.*), nulla insit coexistentiæ ac modi coexistendi ratio sufficiens. Quamobrem cum mundus in chaos redigeretur, siquidem efficeretur, ut nulla elementis inesset coexistentiæ ac modi coexistendi ratio (§. 401); mundus in chaos redigi nequit, nec ex eodem productus est.

Ostenditur etiam hoc modo. Mundus a Deo creatur, dum elementa rerum materialium juxta principium rationis sufficientis combinata ab eodem producuntur (§. 342). Quamobrem non productus est ex mole, in qua coexistentia juxta principium rationis sufficientis non sunt combinata, ratione sufficiente coexistentiæ ac modi coexistendi in ipsis elementis contenta (§. 202 *Cosmol.*). Quoniam itaque *chaos* est istiusmodi moles, in qua coexistentia juxta principium rationis sufficientis non sunt ordinata (§. 401); mundus ex eodem productus non est. *Quod erat unum.*

Mundus a Deo conservatur, dum elementa juxta principium rationis sufficientis

sufficientis combinata conservantur (§. 391), consequenter tamdiu existit, quamdiu iisdem actualitatem impertitur Deus (§. 842 *part. I. Theol. nat.* & §. 390 *part. II. Theol. nat.*). Quamobrem si desinere debet, necesse est, ut desinant existere elementa. Enimvero elementa substantiæ simplices sunt (§. 182 *Cosmol.*), imo nisi substantiæ simplices esse possunt (§. 314). Quamobrem cum elementa desinere non possint, nisi per annihilationem (§. 698 *Ontol.*); fieri non potest, ut mundus desinat elementis in molem reductis, in qua nulla datur coexistentiæ & modi coexistendi ratio, consequenter cum chaos sit moles, in qua coexistentia juxta principium rationis sufficientis non sit coordinata (§. 401), mundus in chaos redigi nequit. *Quod erat alterum.*

Non est, quod excepias, cum plures possibiles sint mundi præter eum, qui existit (§. 101 *Cosmol.*), & quilibet mundus propria sibi habeat elementa (§. 318), adeoque præter ea, quibus mundus hic constituitur, consequenter quæ existunt, alia adhuc possibilia sint, & potentia Dei creatrix omnibus substantiis simplicibus præter ipsum possibilibus producendis sufficiat (§. 340), non repugnare, ut producantur elementa juxta principium rationis sufficientis minime combinata, consequenter ut creetur chaos. Neque enim quæstio deo est, num Deus chaos creare possit, seu nam chaos per omnipotentiam Dei existere queat; sed num ex eodem, si sumitur tanquam existens, mundus fieri possit. Et si adeo illud largiamur, hoc tamen negamus & pernegamus. Fac enim existere illiusmodi elementa, quæ secundum rationis sufficientis principium combinari nequeunt, deficientibus determinationibus intrinsicis, per quas intelligitur, cur hoc potius modo coexistere debeant quam alio (§. 36 *Ontol.*). Cum idea mundi non prodeat, nisi elementis secundum principium rationis sufficientis combinatis (§. 100), nec adeo nisi per hanc combinationem possibilem intelligatur (§. 327, 328), omnipotentia autem divina effici non possit, nisi quod possibile (§. 343 *part. I. Theol. nat.*); nec fieri potest, ut Deus juxta principium rationis sufficientis in ordinem redigat, quæ ita combinari nequeunt. Atque adeo patet, cum ex materia rudi & indigesta, quæ chaos dicitur (§. 401), produci minime posse. Quænammodum vero inde produci non potuit, ita nec in idem redigi potest, neque enim fert illiusmodi coexistentiam essentia atque natura elementorum (§. 371 *Cosmol.*). Ceterum hic tantummodo de mundo materiali sermo est, insuper jam habitis animabus hominum atque brutorum & elementorum quoque tantummodo mentionem injicimus, etsi nemo non videat, valere quoque de animabus, quæ de hisce dicta sunt, si suo modo ad eas extendantur.

§. 403.

Gubernatio divina.

Deus gubernat hoc universum. Deus mundum hunc creavit propter aliquem finem (§. 358), eumque talem fecit, ut finem, quem intendit, per eum ex asse consequatur (§. 359). Quoniam itaque ea, quæ in mundo ex nexu rerum consequuntur, a Deo intendi possunt tanquam fines (§. 373), & fines omnes particulares ita sibi invicem ab eodem subordinantur, ut remotionum media sint propiores, tandemque omnes simul medium finis ultimi (§. 294); dubium superesse nequit ullum, quin omnia, quæ in mundo fiunt, dirigat in eum finem, propter quem mundum fecit. Quoniam itaque gubernatio mundi est directio actionum, creaturarum scilicet, ad certum finem (§. 899 *part. I. Theol. nat.*); Deus hoc universum gubernat.

Gubernationem universi non ab simili modo jam demonstravimus in systemate (§. 900 *part. I. Theol. nat.*); ibidemque alia de eodem evicimus, quæ repetere nolumus, ne præter necessitatem sumus prolixiores, cum demonstrationes datæ facile huc transferantur, principis ex anterioribus petitis.

§. 404.

De Providentia & aliis nonnullis attributis divinis. 191

§. 404.

Datur providentia divina. Etenim Deus mundum conservat (§. 389) & gubernat (§. 403), atque ad actiones creaturarum concurrir (§. 394). Quamobrem cum omnia voluerit ab æterno, non demum quid in tempore velit (§. 191), determinatio autem voluntatis ad aliquid agendum, vel non agendum, sit decretum (§. 497 part. I. Theol. nat.); quin Deus ab æterno decreverit mundum conservare & gubernare, atque ad actiones creaturarum concurrere, dubitandum non est. Enimvero decretum Dei de conservatione & gubernatione rerum omnium in hoc universo & concursu ad eandem actiones providentia est (§. 922 part. I. Theol. nat.). Datur itaque providentia divina.

Quæ porro de providentia divina demonstranda fuerant, ea legi possunt in systemate (§. 924 & seqq. part. I. Theol. nat.): ea igitur hic non repetimus. Similiter ibidem relegi possunt, quæ de iure Dei in creaturas integro capite tradidimus (§. 950 & seqq. part. I. Theol. nat.). Qui enim methodi demonstrativæ fuerit compos, demonstrationes ibidem traditas faciliè huc transferet, principiis ex anterioribus petitis, etsi eadem retineantur, quibus ibi uti sumus. Nimirum brevibus hoc fieri non potest, cum multis opus sit propositionibus, quæ demonstrandæ sunt, & si resolutio demonstrationum isthic loci exhibitarum rite fiat, ex principiis antea evictis faciliè deducuntur. Neque enim nostrum jam est integrum systema Theologiæ naturalis denuo condere: consultum tamen esse ducimus ea monere, quæ observanda sunt, siquidem quis ex notione potius entis perfectissimi, quam ex generali mundi contemplatione idem extruere velit.

§. 405.

Unus tantum est mundi creator, conservator & gubernator. Intellectus, potentia & voluntas Dei sunt sufficiens ratio creationis & existentiae entis finiti cujuscunque (§. 350), adeoque cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118 Ontol.), posito Deo uno ponitur ens omne finitum in actu, quod existit. Quamobrem nonnisi unus est Deus, qui mundi creator est. *Quod erat primum.*

Enimvero Deus idem, qui mundum creavit (§. 344), & cujus potentia creatrix omni mundo possibili producendo sufficit (§. 341), creaturas quoque omnes (§. 389) totumque mundum conservat (§. 391) atque gubernat (§. 403). Quoniam itaque unus tantum est mundi creator per demonstrata; unus etiam nonnisi conservator & gubernator est. *Quod erat secundum & tertium.*

Qui ad præcedentes demonstrationes animum advertit, in præseute nihil difficultatis deprehenderit. Etenim ad creationem mundi requiritur intellectus, voluntas atque potentia omnem prorsus limitationem respiciens: Dei enim intellectus, voluntas atque potentia, quæ rationem sufficientem creationis evicimus (§. 350), est omnis limitis expertus (§. 117 Ontol. 346). Intellectus autem, voluntas & potentia limitum experti insunt uni subiecto, cum ex notione entis perfectissimi deduxerimus, quæ de singulis demonstravimus, utpote quod perfectissimum omnes realitates in gradu absolute summo contineat (§. 15). Unde patet, nos rationem sufficientem creationis mundi derivasse ex uno nonnisi subiecto. Insanire censeretur, qui præter causam unam, quam effectui producendo sufficere agnoscit, plures adhuc admittere veller, vel saltem suspicaretur, forsitan plures esse posse. Quamobrem si quis agnoscat, creationem, conservationem & gubernationem universi per ea demonstrari posse, quæ antè subiecto insunt; ei dubium superesse nequit ullum de unitate creatoris, conservatoris, & gubernatoris hujus universi. Poterat quoque eadem unitas ex ipso nexu rerum

*Unitas
creato-
ris,
conser-
vatoris
& guber-
natoris
mundi.*

rerum omnium in universo demonstrari, vi cujus tanquam ens unum nonnisi ab uno dependere potest auctore.

§. 406.

*Unitas
Dei evi-
da:*

Non datur Deus nisi unus. Pone enim, si fieri potest, plures dari Deos.

Quoniam Deo insunt omnes realitates in gradu absolute summo (§. 93), adeoque etiam existentia necessaria (§. 20); Deus unus ab altero non differt, consequenter duo Dii non erunt nisi ens idem bis positum (§. 181 *Ontol.*). Enimvero cum Deus unus sit creator, conservator & gubernator hujus universi (§. 405), & potentia ejusdem omnibus substantiis simplicibus (§. 340), omnique mundo possibili producendo sufficiat (§. 341); cur unus admitatur Deus ratio sufficiens est (§. 56 *Ontol.*), nulla vero cur plures admitantur, seu idem ens bis vel pluries ponatur. Quamobrem cum sine ratione sufficiente nil esse possit (§. 70 *Ontol.*); nec plures Deos ponere licet, consequenter non datur nisi unus.

Nimirum nonnisi unica est essentia divina (§. 14), nec nisi unica existentia, nempe necessaria (§. 21). Duo igitur Dii sunt duo entia perfectissima necessario, sive per essentiam existentia (§. 27). Quamobrem si præter unum ponuntur plures, plures finguntur & quidem absque ulla rationis specie, quemadmodum ex demonstratione præsentis intelligitur propositionis. Unitus Dei existentia necessario admittenda; ceteri finguntur. Deorum pluralitas nonnisi arbitraria notio est: sed arbitrium nostrum nullam elicit realem.

§. 407.

*Creatu-
rarum
cum Deo
quanta
sit simili-
tudo.*

Creaturae omnes tantam habent similitudinem cum Deo, quantum admittit differentia realitatum limitatarum & illimitatarum. Etenim si possibilia primitiva secunda secundum principium contradictionis combinentur, oriuntur ideæ substantiarum simplicium (§. 96), consequenter & elementorum (§. 182 *Cosmol.*), quorum ulteriori combinatione juxta principium rationis sufficientis facta corporum ac mundorum integrorum ideæ resultant (§. 100). Quamobrem cum possibilia primitiva secunda nascentur realitatum, quæ Deo insunt, diversa limitatione (§. 91), & in elementis contineantur rationes ultimæ eorum, quæ in corporibus deprehenduntur (§. 191 *Cosmol.*); in substantiis simplicibus eadem insunt realitates, quæ in Deo, nisi quod in Deo insunt illimitatæ, in istis limitatæ, & quæ in composito percipiuntur, tandem in istiusmodi realitates resolvuntur. Quoniam itaque similitudo consistit in identitate eorum, per quæ entia a se invicem discerni debent (§. 193 *Ontol.*); tanta esse debet similitudo inter Deum & creaturas, quantum admittit differentia realitatum limitatarum & illimitatarum.

Quoniam limitatio diversos admodum gradus habet, minus autem limitatum proprius accedit ad illimitatum, quam magis limitatum; ideo similitudo creaturarum cum Deo eadem non est, sed admodum variat. Unde maiorem similitudinem cum Deo habent animæ humanæ, quam brutorum; maiorem animæ brutorum, quam elementa. Et quoniam in corporibus realitates, quæ insunt, distincte non percipimus (§. 101 *Psychol. rat.*); similitudo animæ cum Deo observatu faciliior, quam corporum.

§. 408.

*Nomen
proprium
quodnam
sit.*

Nomen proprium dicitur, quo utimur ad significandum individuum. Ita Adamus nomen proprium est, quia eodem utimur ad significandum primum hominem, qui a Deo conditus est.

§. 409.

Vocabulum Deus est nomen proprium. Etenim non datur nisi Deus unus (§. 406). Vocabulo igitur hoc utimur ad significandum nonnisi ens singulare, sive individuum. Quamobrem cum nomen proprium sit, quo ad significandum individuum utimur (§. 408); vocabulum Deus nomen proprium est.

Quale nomen sit vocabulum Deus,

Nimirum hoc vocabulum in eo, quo sumitur, significatu (§. 14), hoc est, in proprio, tribui nequit nisi enti singulari, & ad hoc ipsum significandum eodem utimur. Et si enim qui plures per errorem admiserit Deos, eodem usi fuerint tanquam appellativo; id tamen cum nonnisi per errorem factum fuerit, veritati nullum creat præjudicium. Sufficit, quod salva definitione tribui nequeat nisi enti uni, adeoque enti cuicumque alteri tribui nequeat nisi in sensu improprio, per quamdam metaphoram. Probe autem notandum est, non requiri, ut nomina propria habeant significatum essentialem, qui vi derivationis seu per etymologiam ipsi competit. Absit itaque, ut quis sibi persuadeat, nos contendere vocabulum Deus esse nomen essentiale, dum ipsum proprium esse contendimus. Significat tamen essentiam Dei per impositionem. Unde D. Thomas nomen Deus nomen naturæ pronuntiat, quoad id, ad quod nomen est positum: sit ita, quod vi etymologiæ aliud quid denotet.

§. 410.

Plura in præsentia non addimus, non quod ex notione entis perfectissimi demonstrari non possint, sed quod ex systemate retentis iisdem demonstrationibus huc transferri possint, nisi quod principia eadem non ex systemate, sed ex anterioribus petantur. Et si enim alia definitione Dei nominali sumta quædam immutandæ sint demonstrationes, non tamen ideo immutandæ sunt omnes, quoniam non demonstrationes omnes immediate in definitionem nominalem Dei resolvuntur, sed mediantribus principiis communibus ex diversis definitionibus deductis: id quod methodi peritis satis cognitum atque perspectum est.

Monitum generale.

S E C T I O   II.

D E   A T H E I S M O

ALIISQUE AGNATIS ERRORIBUS.

C A P U T   I.

De Atheismo.

§. 411.

*Athei &
atheismi
definitio.*

Atheus dicitur, qui negat dari Deum, hoc est, ens a se, mundi auctorem. Unde *Atheismus* consistit in negatione existentiae Dei, mundi auctoris.

Damus hic definitionem athei & atheismi nominalens, ut vocabuli significatus sit determinatus, ne eius abusus sit locus, & ut certa ratione inde deduci possint, quæ de atheismo dicenda. Equidem definitiones nominales arbitrarie sunt; non tamen temere a recepto significato recedendum (§. 147 *Disq. prælim.*). Qui Deum esse profitentur, admittunt ens a se, quod diversum est a mundo & animabus nostris, & in quo continetur ratio sufficiens existentiae contingentis huius

mundi & animarum nostrarum (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), consequenter cui ea insunt attributa, per quæ intelligitur, cur hic mundus & animæ nostræ potius existant, quam non existant (§. 56 *Ontol.*), ideoque auctor mundi est. Quamobrem qui negat, ens istiusmodi existere, quod Dei nomine significatur, *Atheus* appellatur. Nimirum etsi alii adhuc dentur errores noxii de Deo non minus, quam *Atheismus*; ab eo tamen distinguendi sunt, nisi summa imis confundere velis. Etenim id hic agimus, ut errorum falsitas demonstretur, ne quis in eisdem incidat, vel ubi aliquo insectus fuerit, in eodem periret; non vero ut argumento ab invidia ducendo suppeditetur materia.

§. 412.

*Cur
atheo no-
tio ali-
qua Dei
esse de-
beat.*

Atheus intelligere debet, quid vocabulo Dei denotetur, seu ipsi aliqua Dei notio esse debet. Etenim atheus negat dari Deum (§. 411). Quamobrem cum negans prædicatum aliquod removeat a suo subiecto, vel significet quod prædicatum subiecto non conveniat (§. 205 *Log.*); atheus a Deo removeere debet existentiam, seu, quod perinde est, significare debet, Deo existentiam non convenire. Necessè igitur est, ut ipsi innotuerit aliquod vocabulum, quo auctor universi indigitatur, quale est vocabulum *Deus* in lingua Latina, & perspectum esse debet, quod isto vocabulo denotetur auctor universi (§. 200 *Log.*). Atque adeo patet, atheum intelligere debere, quid vocabulo Dei denotetur, seu ipsi aliquam Dei notionem esse debere.

Sane vocabuli *thei* nulla nobis notio est, eoque audito nemo intelligit, quid eodem denotetur. Quamdiu igitur nullum eidem significatum fixum tribuimus, nec affirmari, nec negari potest, dari *thei*. Qui adeo negat, dari *thei*, is sumit, vocabulo hoc denotari non ens, quod instar entis fingitur, adeoque eidem aliquem tribuit significatum. Quamdiu itaque quis ignorat, quid vocabulo Dei denotetur; is nec affirmare, nec negare potest dari Deum. Necessè igitur est, ut atheus, qui negat (§. 411), quid eodem vocabulo indigitetur, intelligat.

§. 413.

§. 413.

Atheus notionem Dei non admittit possibilem. Etenim atheus habet aliquam Dei notionem, seu intelligit, quid vocabulo isto indigitetur (§. 412). Quoniam tamen negat, existere Deum, hoc est, ens istiusmodi, quod vocabulo Dei indigitatur (§. 411); cum ens a se ideo existat, quia possibile (§. 34 part. I. Theol. nat.), seu Deus ideo existat, quia possibile (§. 28); necesse est, ut neget istiusmodi ens esse possibile, quod vocabulo Dei indigitatur, consequenter notionem Dei non admittit tanquam possibilem.

*Notio
Dei qua-
lis repu-
tetur
atheo.*

Probe notandum est, quznam ex hypothesi impia atheismi necessario consequantur. Etsi enim non negem, fieri posse, ut atheus contradictoria statuat; ubi tamen cum contradictionis convincere volueris, quæ cum hypothesi atheismi stare possunt, & quæ eidem repugnant, a se invicem probe discernenda veniunt. Unde si atheus admittere velit ens istiusmodi esse possibile, quale vocabulo Dei significatur: neget tamen inde sequi, quod existat, propterea quod ab esse ad posse non valeat consequentia, seu ideo quid non existit, quia possibile, in serie nimirum rerum contingentium (§. 171 Ontol.), unde abstrahantur notiones philosophicæ primæ: facile redarguitur erroris sui, sive per demonstrationem, quod ens a se ideo existat, quia possibile (§. 34 part. I. Theol. nat.), sive quod Deus, ens perfectissimum (§. 14), existat, quia possibile (§. 28). Unde patet, *Cartesianos*, qui sumunt Deum esse ens perfectissimum, atheos minime convincere posse erroris sui, nisi possibilitatem ejus demonstrent. Sane in Geometria non admittimus rationem trium in triangulo angulorum ad rectum rationem duplam tanquam figuræ alicui convenienti prædicatum, antequam per constructionem constet triangulum esse possibile, seu figuram tribus lineis rectis terminatam, quæ vocabulo trianguli in Geometria elementari indigitatur, esse possibilem. Quamobrem nec atheus admittit necessariam entis perfectissimi existentiam, antequam demonstraveris entis perfectissimi possibilitatem, quemadmodum jam agnovit *D. Thomas*. Quicquid igitur de Deo sumas, ut habeas aliquam notionem, quæ vocabulo responderet, ne sit sine mente sonus, quemadmodum *blæsi*, & ut cetera inde demonstres, quæ de Deo prædicanda; nihil tamen adversus atheum conficies, nisi ostenderis notionis istius realitatem, hoc est, nisi demonstraveris notionem istam esse possibilem: quod quomodo fieri possit, docuimus (§. 717 & seqq. 1. g.). Non nego fieri posse, ut quis atheus existentie Dei persuadeatur, etsi realitatem notionis, quæ vocabulo jungitur, non agnoscat, quemadmodum plurimi assensum præbent & veritati, & errori, cuius nondum sunt convicti: sed nobis propositum est ostendere, quznam ad fundamentum atheismi penitus subvertendum, adeoque ad hoc requirantur, ut quis erroris prorsus convincatur.

§. 414.

In hypothesi Athei notio Dei contradictionem involvit. Etenim atheus notionem Dei non admittit tanquam possibilem (§. 413), adeoque pro impossibili habet (§. 85 Ontol.). Quamobrem cum impossibile sit, quod contradictionem involvit (§. 79 Ontol.); in hypothesi athei notio Dei contradictionem involvit.

*Qualis
notio
Dei in
hypothe-
si athei.*

Si absurditatem atheismi penitus inspicere voluerimus, necesse est ut animum advertamus ad singula, quæ impia hypothesis involvit. Unde necesse est demonstrativa ratione ex eadem deduci, quæ in ea continentur.

§. 415.

Atheo probare incumbit notionem Dei contradictionem involvere. Etenim in hypothesi athei notio Dei contradictionem involvit (§. 414). Quare si negat, dari Deum (§. 411); hoc ipso affirmat, notionem Dei involvere contradictionem. Enimvero in philosophia non admittuntur principia nisi suf-

*Atheo
quid pro-
bare in-
cumbat.*

Bb 2

ficien-

scienter probata (§. 117 *Disc. prelim.*). Atheo igitur incumbit, ut notionem Dei contradictionem involvere probeat.

Hanc igitur probationem jure ab atheo requisiveris, etiam si ipse demonstrare non posses, quod tamen fieri posse constat (§. 13. 14); ejus possibilitatem. Facilius enim probata est, notionem aliquam involvere contradictionem, quam quod non involvat, consequenter rectius ab atheo postulat, ut probeat, notionem Dei involvere contradictionem, quam is exigere valet, ut ostendatur notionem Dei a contradictione liberam esse. Atque hoc pacto onus probandi in atheum devolvitur. Absit autem, ut quis hoc inter artificia sophistica referat: neque enim id fit ideo, quod de bona causa desperemus, sed ut atheum confundamus. Etenim ubi atheus experitur, se probare minime posse, quod notio Dei sit contradictoria, tu vero deinde ipsi ostendis, eam esse a contradictione liberam: eo ipso convicitur, se in prima principia peccasse, dum existentiam Dei negavit, cum ex adverso, qui Deum existere affirmant, methodi leges accuratissime observent, nec sumant, nisi quod per eas recte summi demonstrari potest. Minus autem theoreti, qui abusu intellectus in errorem impium incidunt, videntur sibi ceteris aentiores, unde & vulgo voce Gallica *foris esprit* appellari sueverunt, quasi viribus intellectus majoribus polleant, quam ceteri. Quamobrem ut contrarium pateat, id omnino agendum, ut convincatur deesse ipsis acumen, quo pollent primorum Logicæ principiorum periti, quoniam in admittendo errore contra ea peccant, in re maxime ardua non condonanda præcipitantiâ.

§. 416.

Impossibilitas probanda contradictionis in notione Dei lætentis.

Impossibile est, ut atheus demonstret notionem Dei involvere contradictionem. Negat enim atheus dari ens a se, quod sit auctor hujus universi (§. 411). Quamobrem cum affirmet, notionem Dei involvere contradictionem (§. 414), juxta eam contradictionem involvit ens a se, quod sit auctor hujus universi, seu quod mundum hunc adspectabilem & quicquid in eodem datur, fecerit. Enimvero demonstravimus, Deum, quem esse ens perfectissimum sumimus (§. 14), creasse mundum hunc adspectabilem (§. 344. 338), atque adeo per demonstrationes nostras patet, si Deus sit ens perfectissimum, cum esse mundi hujus adspectabilis & animarum nostrarum creatorem, adeoque auctorem. Quoniam itaque possibilitatem entis perfectissimi evicimus (§. 13); hoc ipso quoque possibilitas auctoris mundi evicta, cumque possibile sit, quod contradictionem nullam involvit (§. 85 *Ontol.*), eo ipso demonstratum est, notionem Dei, quæ eundem refert tanquam universi auctorem, nullam involvere contradictionem. Quamobrem cum impossibile sit idem simul esse & non esse (§. 28 *Ontol.*); notio ista Dei, quæ eundem exhibet tanquam universi hujus auctorem, contradictionem simul involvere nequit. Impossibile igitur est, ut atheus probeat, eam contradictionem involvere.

Idem demonstrari potest ex principiis systematis. Etenim in systemate sumimus definitionem Dei nominalem, quod sit ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentie mundi hujus adspectabilis & animarum nostrarum (§. 67 *part. I. Theol. nat.*). Evicimus autem dari ens a se (§. 29 *part. I. Theol. nat.*), quod sit diversum a mundo adspectabili, & elementis rerum materialium (§. 58 *part. I. Theol. nat.*) atque animabus nostris (§. 62 *part. I. Theol. nat.*), & rationem sufficientem mundi hujus adspectabilis, elementorum rerum materialium atque animarum nostrarum in se contineat (§. 64 *part. I. Theol.*

Theol. nat.). Quamobrem cum possibile sit, quod existit, sive actu datur (§. 170 *Ontol.*); eo ipso demonstratum est, ens a se, quod sit diversum a mundo & rerum materialium elementis atque animabus nostris & horum omnium rationem sufficientem in se contineat, consequenter Deum (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), esse possibilem. Quoniam itaque quod possibile est, ejus notio nullam contradictionem involvit (§. 85 *Ontol.*); notio Dei, qua in systemate eundem nobis representamus, contradictionem nullam involvit. Enimvero ex illa ipsa notione deduximus, Deum esse creatorem mundi (§. 763 *part. I. Theol. nat.*) & animarumstrarum (§. 780 *part. I. Theol. nat.*), imo & elementorum rerum materialium (§. 758 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem qui admittit notionem Dei in systemate sumtam possibilem esse, is quoque admittere tenetur, notionem Dei, quæ eundem refert tanquam universi auctorem, possibilem esse, seu a contradictione liberam. Unde cetera sequuntur, quemadmodum ante.

Paret adeo, nos summa confidentia onus probandi, quod diximus (*not.* §. 415), in atheumolvere posse: neque enim verendum est, ut latentem in notione Dei, quæ ipsam exhibet tanquam ens a se hujus universi auctorem (§. 411), contradictionem demonstret. Quin potius per demonstrationem præsentem docebitur, quænam subest ratio, cur demonstrationem dare non possit, quæ ab eodem exigitur. Neque est quod excipias, eam subliorem esse, quam ut ab atheo capi possit. Quamvis enim concedam exceptionem valere de quibusdam, his scilicet qui pueriliter errant; nego tamen eam valere de omnibus: neque enim omnium est errare pueriliter. Sunt qui in viribus intellectus fiduciam ponunt, ad demonstrationem robur percipiendum non inepti. Atque his satisfaciens demonstratio, ubi animam ad eandem advertere velint, nisi obstitant rationes ab appetitu pendentes, & præjudicia quædam alia, quorum in animis hominum occurrerandis magnam vim esse constat. Sed illas removebimus, hæc dispellemus in sequentibus. Neque nulla vis est demonstrationis præsentis in pueriliter errantibus. Ubi enim in se experiuntur, sibi non tantum esse acumen, quantum ad præsentem discussionem requiritur; de viribus propriis desperantes facilius cedent rationibus ad persuadendum, non ad convincendum compositis, nisi adsint pertinaciæ rationes, cur scientes volentesque insanire velint: quibus quomodo sit occurrendum, ex sequentibus patebit. Sit autem dari nonnullos, qui dubii in errore persistere, quam veritati manus victas dare malint; nihil inde adversus valorem demonstrationis concluditur, quod quidam propria culpa convinci vel non possint (§. 994 *Leg.*), vel nolint (§. 998 *Leg.*), quemadmodum nihil lucramur adversus eandem, si qui probationibus, a genuina demonstratione quoad formam atque materiam procul distantibus, se ad assensum duci patiuntur. Demonstrationum Euclidæarum valori nihil decedit, quod longe plurimi sint, qui eas capere nequeunt, vel quod dentur alii, qui veritatem propositionum admittere malunt propter demonstrationes mechanicas, quam ut tantis ambagibus incedere velint, per quas eos ad convictionem ducit *Euclides*.

§. 417.

Dubitare idem est, ac velle assensum præbere alteri contradictionis parti, ignorare tamen, utrum is affirmativæ, an negativæ præberi debeat. Unde *dubitatio* est actus animæ, quo quis vult determinare assensum in alteram contradictionis partem, non tamen novit, in quam eundem determinare debeat, utrum scilicet in affirmativam, an vero in negativam. Vel brevius: est pronitas ad assentiendum alteri contradictionis parti, conjuncta cum ignorantia, utrum affirmativæ, an negativæ assentiri debeat.

Ita dubitat de immaterialitate animæ, qui ignorat utrum dicendum sit eam esse immaterialem, an esse materialem, ubi de immaterialitate judicium ferre voluerit. Nimirum

Dubitare quid sit.

dum sunt propositiones, altera affirmativa: *Anima est immaterialis*; altera negativa: *Anima non est immaterialis*. Quoniam in earum una de eodem subiecto affirmatur, quod in altera negatur; eadem sibi mutuo contradicunt (§. 31 Ontol.). Quod si quis alterutri assensum præbere voluerit, ignoret tamen, quam eligere debeat, ne a veritate aberrer ac in errorem incidat; is dubitare dicitur.

§. 418.

*Diver-
sus dubi-
tationis
status.*

Qui dubitat, ei vel nullæ sunt assentiendi rationes ex utraque parte contradictionis; vel sunt rationes ex utraque, æst non sufficientes, & in hoc casu aut ex una parte rationes sunt probabiles, ex altera minus probabiles, aut ex utraque æque probabiles; vel denique ex una parte sunt quædam assentiendi rationes, sed non sufficientes, ex altera nullæ. Quoniam enim nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 Ontol.), necesse etiam est, ut detur ratio sufficiens, cur in unam contradictionis partem assensus potius determinetur, quam in alteram. Et quoniam posita ratione sufficiente assensus ponitur etiam ipse assensus (§. 118 Ontol.), qui vero dubitat, assentiri quidem vult alteri contradictionis parti, sed assensum determinare nequit (§. 417); nec datur in dubitante ratio sufficiens assensum determinandi in alteram contradictionis partem, sed ea potius deficit. Quamobrem cum deficiat, si vel nulla adsit ratio ex utraque contradictionis parte, vel si adsint rationes quædam ex utraque sive æque probabiles, sive ex una parte probabiles, quam ex altera, vel ex parte tantummodo alterutra, sed minime sufficientes; evidens est qui dubitat, ei vel nullam esse rationem assentiendi ex utraque parte contradictionis, vel ex utraque contradictionis parte adesse rationes quasdam, sed sufficientes minime ad assentiendum, sive ex utraque parte fuerint æque probabiles, sive ex una parte probabiles, quam ex altera; vel denique ex una quidem parte adesse quasdam assentiendi rationes, sed non sufficientes, ex altera nullas.

Ita qui dubitat, utrum anima sit immaterialis nec ne, ei nec perspectæ sunt rationes, ob quas ea sit dicenda immaterialis, nec ullæ cognitæ sunt, cur negari debeat, quod sit immaterialis. De eadem quoque immaterialitate animæ dubitat, cui prostant rationes, ob quas anima videtur materialis, & prostant etiam rationes, ob quas eadem videtur immaterialis, neutæ tamen sufficiunt, ut assensum potius uni, quam alteri contradictionis parti præbeat. Et si vel maxime rationes fuerint probabiles, ob quas anima videtur immaterialis, quam quæ pro ejus materialitate militat; adhuc tamen dubius est, utrum immaterialitati tuto subscibere possit nec ne, consequenter dubitat, an verum sit, animam esse immaterialem, an ex adverso verum sit, eandem esse materialem. Imo si quas periclit rationes, ob quas anima videtur immaterialis, nullas autem proferat vider, cur immaterialis esse nequeat, ubi tamen per eas nondum certum esse iudicat, quod sit immaterialis, adhuc dubitat, num affirmare debeat, animam esse immaterialem, an vero idem negare debeat. Diverfus hic dubitantium status probe perpendendus est: habet enim diversitatis cognitio, ut in omni, ita etiam in præsentis casu, quando de existentia Dei dubitatur, suum usum, ubi dubitantem ad certitudinem perducere volueris.

§. 419.

*Quando
assensus
dubitan-
tis in
neutrâ*

*Si dubitanti nullæ sunt assentiendi rationes ex utraque contradictionis parte, vel si quæ ex utraque prostant, videntur æque probabiles; assensus in neutrâ propendit, hoc est, dubitanti nec promior est ad affirmandum, quam negandum. Et-
enim si dubitanti nullæ proferat sunt ex utraque parte contradictionis assentiendi*

tiendi rationes *per bypoth.* nec ulla subest ratio, cur pronior sit ad affirmandum quam negandum, vel contra, adeoque cur in alterutram contradictionis partem propendeat assensus. Quamobrem cum sine ratione sufficiente nil esse possit (§. 70 *Ontol.*); nec assensus dubitantis in alterutram contradictionis partem propendet, ubi nullæ prorsus sunt assentiendi rationes ex parte utraque contradictionis. *Quod erat unum.*

*contra-
dictionis
partem
propen-
det.*

Quodsi ex utraque contradictionis parte fuerint rationes assentiendi probabiles, quæ ejusdem ponderis videntur *per bypoth.* nulla denuo adest ratio, cur assensus potius propendeat in affirmativam, quam in negativam. Quamobrem cum sine ratione sufficiente nihil esse possit (§. 70 *Ontol.*), ac impossibile sit, ut assensus simul in affirmativam propendeat, & in negativam (§. 28 *Ontol.*); quod in neutram propendeat, adeoque dubitans nec pronior sit ad affirmandum, quam negandum, vel contra, dubitari nequit. *Quod erat alterum.*

Ita si cui nulla adest ratio, cur assentiatur propositioni affirmativæ, *anima est immaterialis*, nec ulla adest ratio, cur assentiatur propositioni negativæ, *anima non est immaterialis*, is non pronior est ad amplectendum affirmativam, quam negativam; sed dum dubitat, utrumque in medio relinquit. Non nego, homines longe plurimos habere assensum ab appetitu pendulum, adeoque nullis perfectis rationibus, cur propositio aliqua vera esse debeat, ad unam contradictionis partem amplectendum esse proniores, quam ad alteram. Etenim cum nec appetitus determinetur sine ratione (§. 70 *Ontol.*), nec appetitus feratur in incognitum (§. 88 *Psychol. empir.*); necesse est, ut aliquid de alterutra contradictionis parte cognoscamus, quod penes alteram non est, consequenter ex una contradictionis parte adest aliqua ratio, cur malimus hanc potius esse veram, quam alteram, etsi nulla adfit, quæ persuadeat, eam esse veriolem. Adest igitur aliqua assentiendi ratio, utur extrinseca, quæ cum ex hypothesi propositionis præsentis non excludatur; casus iste huc minime quadrat. Notandum præterea est assensum, quem actum mentis internum esse constat, non esse confundendum cum actu externo confessionis. Etenim haud raro accidit, ut homines rationibus extrinsecis adducti verum profiteantur, cui minime assentiuntur. Quamobrem nec mirum videri debet, si qui profiteantur se proniores ad affirmandum, quam ad negandum, cum non magis propendeant ad affirmandum, quam negandum. Talia autem jam a nobis non alieno in loco monentur. Quodsi enim de existentia Dei dubios ad certitudinem cognitionis perducere volueris; status eorum probe explorandus, ne magno conatu nihil agas, & pertinaciæ alterius tribuas, quod tua accidit culpa. Unde nec piget porro addere, quod huc etiam referri debeat casus, quando quis se imparem agnoscit discutiendæ probationis, quæ pro altera contradictionis parte in medium assertur. Etenim tum ex parte ipsius perinde est, ac si nulla assentiendi ratio adesset.

§. 420.

Si dubitanti fuerint rationes assentiendi ex parte utraque contradictionis insufficientes, ex parte tamen una, quæ prostant, videantur probabiliores alteris; assensus in unam contradictionis partem magis propendet, quam in alteram, hoc est, pronior est dubitans ad affirmandum, quam negandum, vel contra, prout casus rulerit. Quoniam dubitanti ex parte utraque contradictionis non sunt nisi rationes insufficientes assentiendi *per bypoth.* assensus autem poni nequeat nisi ratione sufficiente posita (§. 118 *Ontol.*); evidens est dubitantem neutri contradictionis parti assensum præbere posse, hoc est, nec affirmare posse, quod sit, de quo quaeritur, nec negare. Enimvero quoniam tamen ex parte una contradictionis adfunt rationes, quæ ipsi videntur probabiliores iis, quæ prostant

*Quando
assensus
dubitan-
tis in al-
terutram
contra-
dictionis
partem
propen-
det.*

prostant in partem alteram; ratio aliqua datur, cur altera contradictionis pars videatur verior altera, v. gr. quod subiecto potius tribuendum videatur prædicatum, quam ab eodem removendum (§. 578 Log.), consequenter dubitans pronior est ad assentiendum parti uni contradictionis, quam alteri, assensu non consistente nisi in iudicio de veritate propositionis, v. gr. pronior est ad affirmandum, vel negandum (§. 205 Log.), adeoque assensus propendit in partem alteram contradictionis, v. gr. in affirmativam. *Quod erat alterum.*

Definitur *Assensus* per iudicium mentis de veritate propositionis, veluti quod recte quid de subiecto affirmetur, vel negetur. Quamdiu enim quis igitur, utrum iudicandum sit, propositionem datam esse veram, an falsam; tamdiu neutri contradictionis parti assentitur: quæprimum autem certus sibi videtur, affirmativam esse veram, assensum præbet affirmativæ contradictionis parti; quemadmodum assensum negativæ præbet, dum iudicat, negativam esse veram. Consistit adeo assensus in iudicio logico de propositione data, & quocumque tibi persuades, te recte quid affirmare, vel negare, semper adest, si non expressus, attamen tacitus assensus, etsi de eodem minime cogites. Ceterum cum in probabilitate plurimum tribuatur rationibus extrinsecis; haud raro etiam contingit, ut ob eandem vel solas assensus in alterutram contradictionis partem propendat. Supponimus autem dubitantem agnoscere, sibi tantummodo probabiles esse assentiendi rationes. Quodsi enim hebetior fuerit, quam ut hoc pervidere possit, atque adeo probabile cum certo consueat; assensum præbet propositioni, de cuius veritate adhuc dubitare debebat, consequenter in dubitantium numero non est, etsi in eodem esse debebat. Ita sunt, qui animam immaterialem esse negant, etsi pereas, quæ pro materialitate eius militare ipsa videatur, rationes de eadem adhuc dubitare debebant, cum non probent, quod probari debebat.

§. 421.

*Cusus
alter as-
sensus in
alteram
contra-
dictionis
partem
propen-
dentiis.*

Si dubitanti sint rationes assentiendi probabiles (saltem ex parte subiecti tales) *ex una contradictionis parte, nullæ vero ex altera; assensus in illam propendet.* Exenim quia dubitanti sunt rationes assentiendi probabiles ex una contradictionis parte, nullæ vero ex altera *per hypotb.* assensus autem non ponitur nisi ob rationem sufficientem (§. 118 Ontol.), qualis probabilis non est; impossibile est, ut alterutri contradictionis parti assentiatur, hoc est, ut iudicet eam esse veram. Quoniam tamen ob rationes probabiles ex altera contradictionis parte iudicare debet, hanc esse altera veriolem; eodem, quo in demonstratione præcedente, modo patet, cum esse proniorem ad assentiendum huic contradictionis parti, ex qua adsunt rationes probabiles, quam alteri, quæ iisdem destituitur, consequenter assensus in hanc contradictionis partem propendet.

Accidit ideo, ut in eo casu, ubi aliquid statuendum, sumamus interea tanquam veram eam contradictionis partem, quæ rationibus probabilibus nititur, donec probetur contrarium. Ita probabile videtur animam esse immaterialem iis, qui ad animum revocant, nullum se in hoc mundo deprehendere corpus, quod cogitet, nec comprehendi a se posse, quomodo corpus cogitare possit, etsi demonstrare nequeant corpus cogitans involvere contradictionem, adeoque in impossibilium numero esse (§. 79 Ontol.). Quamobrem etsi norint, animæ immaterialitatem hoc ipso nondum esse demonstratam, sumunt tamen eam esse immaterialem, propterea quod materialitas non nitatur rationibus probabilibus, quæ ipsi essent perspectæ. Atque adeo hoc ipso docent, assensum propeudere in affirmativam contradictionis partem, scilicet quod anima sit immaterialis, non vero in negativam, quod non sit immaterialis.

§. 422.

§. 422.

Qui de existentia Dei dubitat, ei aliqua notio Dei esse debet. Qui enim de existentia Dei dubitat, is vult assensum præbere alterutri harum propositionum, Deus existit, & Deus non existit, ignorat tamen, utrum affirmare, an negare debeat, num existat (§. 417). Enimvero qui aliquid affirmat, is prædicatum subiecto jungit, qui negat, idem ab ipso removet (§. 205 Log.). Necesse igitur est, ut deliberans, num prædicatum subiecto jungere, num ab eodem removeere debeat, intelligat, quid vocabulis, quibus significatur subiectum atque prædicatum, intelligatur, consequenter notio aliqua subiecti non minus, quam prædicati ipsi esse debet. Quamobrem qui dubitat de existentia Dei, ei aliqua notio Dei esse debet.

*Dubitā-
ti cur
aliqua
Dei
notio esse
debeat.*

Si dicas: *blitri est scyntapus*, nec dubitare potes, utrum vera sit hæc propositio, blitri est scyntapus, an altera, blitri non est scyntapus; sed te ignorare ais, quid alter sibi velit, dum blitri scyntapus esse dicit, nec intelligere, quid sibi ita loquens velit. Unde dari nequit exemplum, quo dubitare te experiris de veritate propositionis, cujus vel subiectum, vel prædicatum est sine mente sonus.

§. 423.

Qui dubitat de existentia Dei, atheus non est. Etenim qui dubitat de existentia Dei, is ignorat, utrum affirmare, an negare debeat existere Deum (§. 417). Qui vero adhuc ignorat, utrum affirmare, an negare debeat existere Deum, is nondum negat eum existere, imo subinde ad affirmandum pronior est, quam ad negandum (§. 420. 401). Quamobrem cum is demum atheus sit, qui Deum dari negat (§. 411); qui de existentia Dei dubitat, fit.

*Num
dubitans
de exi-
stentia
Dei
atheus
sit.*

Si accurate philosophari volueris, quæ differunt, a se invicem distinguenda, non vero in unum confundenda sunt. Quemadmodum itaque in Geometria triangulum æquilaterum a Scaleno distinguimus per diversitatem rationis laterum ad se invicem, quia nimirum alia est ratio æqualitatis, alia ratio inæqualitatis; ita similiter qui negat dari Deum, distinguendus est ab eo, qui dubitat de existentia Dei, propterea quod negare & dubitare non minus differunt in Logica, quam ratio æqualitatis & inæqualitatis in Mathesi. Inter affirmationem & negationem dubitatio intermedia est; quemadmodum itaque affirmatio distinguitur a negatione; ita & dubitatio distinguenda ab utraque. Neque est quod eam cum negatione confundere in unum velis, cum nulla adsit ratio, cur eam potius ad negationem, quam ad affirmationem referre velis: etenim aut dubitatio medio prorsus loco inter affirmationem & negationem consistit (§. 419), aut subinde in affirmationem, subinde in negationem inclinatur (§. 420. 421.), atque adeo in casu priori nulla prorsus ne fingi quidem potest ratio, cur ad negationem potius, quam ad affirmationem referri debeat, in casu posteriori si inclinatio in alteram contradictionis partem sufficiens foret ratio, cur ad eam referri deberet; nunc ad affirmationem, nunc ad negationem referenda foret. Quemadmodum hæc in genere rite sese habent; ita & in questione de existentia Dei tenenda sunt. Etenim tres sunt casus possibiles, quando ad eandem respondendum: alius enim affirmat existere Deum, alius negat dari Deum, alius dubius hæret, utrum Deus derur, nec ne, & vel in neutram contradictionis partem propendet, vel ad affirmandum pronior, quam ad negandum, & contra. Quamobrem cum alia suant ex notione affirmationis, alia ex notione negationis, alia ex notione dubitationis de existentia Dei; sicuti alia sunt, quæ fluunt ex notione trianguli æquilateri, alia ex notione Scaleni, alia ex notione æquicuri; perinde qui dubitat de existentia Dei non confundendus est cum eo, qui negat dari Deum, ac is qui negat existentiam divinam, separatur ab eo, qui affirmat, atque dubitans ab affirmante. Durum sane, imo hæud raro durissimum foret, in atheorum numerum referre, hoc est, is, qui negat dari Deum, æquiparare velle de existentia Dei dubitantem. Ex accurata

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

Cc

diversio-

diversorum distinctione nullum nascitur veritati præjudicium: errores autem facile irrepunt, ubi diversa pro eisdem habentur (§. 63. *leg.*). Taceo, quod methodus demonstrativa requirat terminos accurata definitione explicatos (§. 116 *Disc. prelim.*), nec ferat, ut nunc atheus deatur, qui Deum existere negat, nunc vero qui de existentia Dei dubitat. Hæc in eorum gratiam monentur prolixius, qui vago vocabulorum significato delectantur, ut nominibus odiosis alios iofamare liberior possint: a quorum moribus nos maxime sumus alieni, quippe veritati unice litantes, nec in ea dijudicanda quidpiam affectui dantes.

§. 424.

Dubitantis indifferentia ad atheismum & veritatem.

Si dubitanti de existentia Dei vel nullæ sint assentiendi rationes ex utraque contradictionis parte, vel si quæ ex utraque prostant, videantur æque probabiles; tantum is distat ab atheismo, quantum a veritate, seu nec pronior est ad atheismum, quam ad veritatem amplectendum. Etenim quia dubitanti de existentia Dei vel nullæ sunt assentiendi rationes ex utraque contradictionis parte, vel, si quæ ex utraque prostant, videntur æque probabiles *per hypoth.* si vero dubitanti nullæ sunt rationes assentiendi ex utraque contradictionis parte, vel, si quæ ex utraque prostant, videntur æque probabiles, dubitans nec pronior est ad affirmandum, quam ad negandum (§. 419); de existentia Dei dubitans nec pronior est ad affirmandum, quam negandum, quod detur Deus. Quamobrem cum in negatione existentie divinæ atheismus (§. 411), in affirmatione ejusdem veritas consistat (§. 69 *part. I. Theol. nat.* & §. 21 *part. II. Theol. nat.*); si dubitanti de existentia Dei vel nullæ sunt ex utraque contradictionis parte rationes assentiendi, vel, si quæ ex utraque prostant, rationes æque probabiles videntur; idem non propior est ad atheismum, quam ad veritatem amplectendum, seu, quod perinde est, tantum ab atheismo, quantum a veritate distat.

Diversi dubitantium de existentia Dei status probe sunt considerandi, nec unus eum altero confundendus: etenim indidicimus, quomodo qui dubitat ad certam Dei cognitionem sit perducendus, quomodo præcavendum, ne in atheismum inclinetur, dum eum ab eodem avertere studemus: id quod fieri posse ex his haud difficile intelligitur, quæ sequuntur. Propositio præiens desinit indifferentiam ad affirmandum, vel negandum existentiam divinam, quam a ceteris dubitationibus esse probe discernendam, mox elarius patebit.

§. 425.

Quando inclinatio in atheismum, quando in veritatem pronior.

Si dubitanti de existentia Dei fuerint rationes assentiendi ex utraque contradictionis parte insufficientes, ex parte tamen una probabiles videntur, quam ex altera; ubi probabiles fuerint pro affirmativa, dubitans pronior est ad veritatem subscribendum, quam ad atheismum amplectendum; ubi vero probabiles fuerint pro negativa, ad atheismum proclivior est. Quia enim dubitanti de existentia Dei sunt rationes assentiendi insufficientes ex utraque contradictionis parte, ex parte tamen una probabiles, quam ex altera *per hypoth.* si vero dubitanti fuerint rationes assentiendi ex utraque contradictionis parte insufficientes, ex una tamen probabiles, quam ex altera, dubitans propendet in partem probabiliorem, seu pronior est ad affirmandum, quam negandum, si affirmativa probabilior, & contra (§. 420); dubitans de existentia Dei pronior est ad affirmandum dari Deum, quam ad negandum existentiam divinam, si ratio-

rationes assentiendi pro parte affirmativa fuerint probabiliores; sed pronior ad negandum, quod detur Deus, quam ad affirmandum, si rationes fuerint probabiliores pro negativa. Quamobrem cum in negatione existentie divinæ atheismus (§. 411), in affirmatione ejusdem veritas consistat (§. 69 *part. I. Theol. nat. & §. 21 part. II. Theol. nat.*); si dubitanti de existentia Dei fuerint rationes assentiendi ex utraque contradictionis parte insufficientes, ex parte tamen una probabiliores, quam ex altera, ubi probabiliores fuerint pro affirmativa, dubitans pronior est ad veritatem, quam ad atheismum amplectendum, ubi vero probabiliores fuerint pro negativa, in atheismum proclivior est.

Vides adeo injuriam fieri dubitanti de existentia maximam in eo casu, in quo inclinatur ad assensum præbendum veritati, etsi plenum assensum dare nondum possit, propterea quod se nondum sentit convictum, atque adeo ab atheismo reclinatur, consequenter ab eodem abhorret, utre ejus absurditatem nondum distincte percipiat. Quamobrem consultum non est, ut dubitantes de existentia Dei cum atheis, eandem negantibus, in eundem censum referamus: sit ita quod in aliquo casu dubitatio ad atheismum proximus gradus sit, quando scilicet dubitans ad assensum eidem præbendum non multum abest. Tenendum nimirum inclinationem assensus in alteram contradictionis partem suam admittere gradus pro gradibus probabilitatis. Gradus autem probabilitatis non æstimanur ex parte obiecti, sed potissimum ex parte subjecti: fieri enim potest, ut quod in se exacta mentis trutina ponderatum ne minimum quidem habet probabilitatis, multum tamen habere videatur ei, qui accuratis disquisitionibus impar est. Novimus nimirum in probabilitate ex parte subjecti magnum habere pondus rationes extrinsecas, quibus plurimi assensum a se extorqueri patiuntur, etiam si re vera ne minima hinc nascatur probabilitas. Inter rationes extrinsecas referat quoque auctoritas: nemo vero est qui nesciat, quanta sit vis præjudicii auctoritatis in animis hominum, & quam fallax sit de auctoritate iudicium, quod multi videantur, qui non sunt, & sint ex adverso qui non videantur. Unde valde improbo, si viri, quorum magis est auctoritas, in suspicionem atheismi adducantur, cum hoc pacto sapientia magis noceatur, quam publica Atheismi confessio, facta ab alio, nocet, cuius exigua est, vel nulla prior auctoritas.

§. 426.

Si dubitanti de existentia Dei sint rationes assentiendi probabiles in partem affirmativam contradictionis & in negativam nullæ; dubitans pronior est ad veritatem, quam ad atheismum amplectendum. Quod si vero fuerint rationes probabiles ex parte negativa, ex parte affirmativa nullæ, in atheismum proclivior est. Quando in veritatem, quando in atheismum major proclivitas.

Quoniam dubitanti de existentia Dei rationes assentiendi probabiles sunt in partem affirmativam contradictionis, & in negativam nullæ per hypoth. si vero rationes probabiles assentiendi fuerint dubitanti ex parte tantummodo una contradictionis, assensus in eandem propendet (§. 421); qui de existentia Dei dubitat, pronior est ad affirmandum, quod derur Deus, quam ad existentiam ejus negandam. Quamobrem cum verum sit, dari Deum (§. 69 *part. I. Theol. nat. & §. 21 part. II. Theol. nat.*), atheismus vero in negatione existentie divinæ consistat (§. 411); qui de existentia dubitat divina, ad veritatem amplectendum pronior est, quam ad atheismum, ubi rationes assentiendi probabiles tantummodo fuerint ex parte affirmativa, scilicet quod detur Deus, nullæ autem ex negativa, scilicet quod non detur. *Quod erat unum.*

Ex adverso sint dubitanti de existentia Dei rationes assentiendi probabiles ex parte negativa contradictionis, nimirum quod non detur Deus, nullæ autem ex parte affirmativa, scilicet quod detur. Quoniam si dubitanti rationes probabiles sunt ex una tantummodo contradictionis parte, assensus in eandem partem propendet (§. 421); qui de existentia Dei dubitat, proclivior erit ad negandum existentiam divinam, quam ad affirmandum, quod detur Deus. Quamobrem cum atheismus in negatione existentie divinæ consistat (§. 411), verum autem sit Deum existere (§. 69 part. I. Theol. nat. & §. 21 part. II. Theol. nat.); qui de existentia Dei dubitat, in atheismum proclivior est, ubi rationes assentiendi probabiles tantummodo sunt in negativam contradictionis partem, nullæ autem in affirmativam. *Quod erat alterum.*

Proclivitas in atheismum, ceteris paribus, major esse nequit, quam si dubitanti tantummodo fuerint rationes assentiendi probabiles ex negativa contradictionis parte; quemadmodum ex adverso non maiore intervallo ab atheismo distare valet, quam si tantummodo rationes probabiles sint ex affirmativa contradictionis parte. Studio dico, ceteris paribus. Etenim iam non advertimus animum ad differentiam graduum probabilitatis. Etenim fieri potest, ut, non obstantibus rationibus assentiendi ex affirmativa parte, eam probabilitatem habeant rationes ex negativa, ut major fiat proclivitas ad negandum, quam si nullæ profus in affirmativam prostant. Apparet adeo, quanta opus sit circumspectione, ut rationes dubitandi expisceris, quibus non nisi sublatis dubium tolli potest (§. 118 Oual.). Unde porro intelligitur, quam sit necesse, ut atheismus a dubitatione & dubitantium diversis status a se invicem probe discernatur.

§. 427.

Ignorantia simplex Dei ab atheismo diversa.

Qui simpliciter ignorat dari Deum, is atheus non est. Etenim qui simpliciter ignorat dari Deum, is nec affirmat, quod detur, nec negat. Quamobrem cum atheus non sit, qui non negat dari Deum (§. 411); nec atheus esse potest, qui simpliciter ignorat dari Deum.

Ego Sinas antiquissimos in numerum eorum refero, qui Deum dari simpliciter ignorarent; nec tamen propterea atheos iure dici posse contendo. Rationes dedi in Notis ad Orationem de philosophia practica Sinarum n. 54, quas hic non repeto.

§. 428.

Cur ignorantia simplex Dei simpliciter nulla ejus notio sit.

Qui simpliciter ignorat dari Deum, ei nulla Dei notio est, saltem nihil is de Deo distincte cognoscit. Pone enim, si fieri potest, simpliciter ignorantem dari Deum esse aliquam ejus notionem, veluti quod sit mundi hujus auctor, vel quod mundi hujus gubernator sit, sive aliquod vocabulum sit, quo hoc ens indigiter, sive nullum. Quando igitur ens istud cogitat, aut id sibi repræsentat tanquam existens, aut tanquam non existens, aut ignorat, utrum sibi idem tanquam existens, aut tanquam non existens repræsentare debeat. Aut igitur affirmat, aut negat dari Deum (§. 205 Log.), aut de existentia Dei dubitat (§. 417). Non igitur simpliciter ignorat dari Deum: id quod hypothesein evertit.

In casu particulari propositionis veritas clarius perspicitur. Qui in Geometria nunquam veritas est, nec de rebus ad eam spectantibus quicquam legit, vel fando percepit, is ignorat simpliciter curvam, quam Cycloidem appellant Geometræ, vel Cissoidem *Dialect.* Nemo vero non largitur, eidem nullam prorsus esse hujus curvæ notionem, nec quicquam ipsi distincte innotuisse, quod notionem præbere possit. Ita antequam *Galilæi* Satellites Jovis, quos

quos per telescopium confpexerat, in Nuntio fidereo Astronomis nuntiaſſes, omnes ſimpli-
citer eorundem ignorantia tenebantur. Sed tuoc nec ulli hominum erat aliqua iſtarum ſtel-
lularum idea, aut notio. Hac vero exulante, nec quiſquam affirmabat, dari Satellites
Jovis, nec quiſquam dari negabat, nec erat, qui de eorum exiſtentia dubitabat. Minve-
roquamprimum *Galileus* in publicum evulgaſſet, ſe circa Jovem quatuor obſervare ſtellu-
las, quæ diverſis periodiſ circa eum in orbem revolvantur, inſtar *Lunæ* circa Tellurem no-
ſtram revolvij ſolite; aliqua erat eruditis Satellitum Jovis notio. Tum vero collegæ ipſius
in Academia Patavioa eorum exiſtentiam negabant, *Aſtronomi* eoſdem obſervantes aliis-
que obſervationibus eiſ ſidentes dari Satellites Jovis affirmabant, alii vero, quibus obſer-
vationes *Galilei* ſuſpectæ, proprix nullæ erant, de eorundem exiſtentia dubitabant. Affirma-
tioni itaque, negationi & dubitationi non erat locus, quamdiu ſimplici ignorantia teneban-
tur omnes, & hæc tamdiu ſubſiſtebat, quamdiu nulla erat eorundem eruditis notio, nec quic-
quam diſtincte ipſiſ innoteſcebat, quod notioni formandæ inſervire poterat. Non deſunt exem-
pla alia in philoſophia, quibus idem docetur: ſed non opus eſt in re ſatis manifeſta eſſe pro-
lixioribus. Ceterum cum *Sinæ* ſimplici Dei ignorantia teneretur (not. §. 427); per præſentem
propositionem intelligitur, cur ipſi nec Dei fuerit nomen, nec in eorum ſcriptis ulla vel
minimi occurrat mentio, quod ad notionem Dei referri poſſit, ut adeo in dubium revocari
minime queat, *Sinæ* antiquiſſimis nullam prorfus Dei fuiſſe notionem, ſaltem eoſ nihil de
eodem diſtincte agnoviſſe. Conſulto adicimus hanc reſtrictionem in ipſa propositione,
quod ignorans ſimpliciter dari Deum ſaltem oſiſ de Deo diſtincte cognoscat, ne noſtram
jam faciamus diſceptationem de idea Dei innata, quam in conſuſo ſaltem aliquo erit ſenſu
conſiſtere poſſe, ſunt qui affirmant. Sit enim eſſe hominibus in univerſum omnibus conſu-
ſum quendam Numinis ſenſum; iſ tamen non ſufficit ad eam notionem, ſine qua nec affirmatio,
nec negatio, nec dubitatio concipi poſſet.

§. 429.

Poſſibile eſt homini cuidam nullam eſſe Dei notionem, ſaltem diſtinctam. Et-
nim Deum vel cognoviſſemus ex contemplatione hujus univerſi, eum nobis
repræſentantes tanquam ejusdem auctorem, quemadmodum fecimus in ſy-
ſtemate, quod parte prima Theologiæ naturalis exhibuimus; vel ex con-
templatione animæ noſtræ, quatenus ei ſine ulla limitatione tribuimus, quæ
limitata animæ noſtræ inefſe obſervamus, eundem nobis repræſentantes tan-
quam ens perfectiſſimum, quemadmodum fecimus in ſeſtione prima par-
tis hujus alterius Theologiæ naturalis, ſi eum ex naturali lumine cognofce-
re tenemur: de quo hic nobis tantummodo ſermo eſt. Enim vero non repu-
gnat, ut quis per errorem mundum habeat pro ente neceſſario, quod adeo
auctorem nullum requirit, vel ut de ea quæſtione, utrum mundus ſit a ſeipſo,
an ab alio, prorfus non eogitet, vel ut ſuper iis, quæ inſunt animæ noſtræ,
non reflectat, adeoque de limitationibus eorum non cogitet. Quamobrem
nec ſibi repræſentabit auctorem aliquem univerſi, nec ens aliquod perfectiſ-
ſimum, adeoque nulla ipſi erit, ſaltem diſtincta Dei notio (§. 88 Log.).

Conſirmant hoc relationes eorum, qui commemorant ſe reperiſſe integras gentes, quib-
us quemadmodum nullum ſuit in ipſorum lingua nomen, quo Deum indigiterent; ita nec
ulla eus ſuit notio. Conſtat autem gentes iſtas fuiſſe barbaras, omni cultura intellectuſ
deſtitutas, ut adeo ſuper iis, quæ ſenſu perceperunt, vel quantum ſibi de ſeipſis concipij ſue-
runt, nunquam reflectere libnerit, niſi quatenus urgens viæ neceſſitas id iuſſit. Similiter non
ignotum eſt, *Sinæ* philoſophiam theoreticam non multum excoluiſſe, nec in ea multum per-
ſeſſeſſe; ſed animam omnem ad philoſophiam præcticam converſiſſe & in ea excolenda ſtudium
omne exeruiſſe. Quodiſ hæc exempla præter rationem in diſceptationem adducere velis,
en tibi aliud ſingulare! In Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſinæ A. 1705 recenſen-
tur, ruſticum 24 circiter annorum a nativitate ſurdum & mutum, cum caſu auditum re-
cuperans loqui inciperet, quamvis adhuc imperſeſſe, examinatum fuiſſe a Theologiſ,

An poſſi-
bile ſit
homini
cuidam
nullam
eſſe Dei
notionem
diſtin-
ctam.

num

num aliquam Dei notionem haberet; sed eos deprehendisse, quod nullam unquam ejus cogitationem habuerit, utrum cum parentibus Missæ frequenter interfuisset, signo crucis se signasset, genua flexisset, aliosque orantium gestus dextre imitatus fuisset. Vides igitur non esse impossibile, ut homini cuidam nulla sit notio Dei, adeoque nunquam animum ejus subeat de Deo cogitatio. Cumque præterea annotetur, rusticum illum non meminisse eorum, quæ cum surdus ac mutus esset, fecerat; haud obscure colligitur, quod animum ad perceptiones suas non advertit, adeoque defectu reflexionis defecisse ideam Dei, quemadmodum vult demonstratio propositionis præsentis.

§. 430.

An possibile sit hominem quandam simpliciter ignorare Deum.

Possibile est hominem quandam simpliciter ignorare, quod detur Deus. Etenim possibile est homini cuidam nullam esse notionem Dei, saltem distinctam (§. 429). Quamobrem cum is, cui nulla est notio Dei distincta, cogitare nunquam possit, utrum Deus existat, an non, quod per se patet; possibile quoque est, ut ea cogitatio, num Deus existat, vel non, hominis animum nunquam subeat, consequenter possibile est, ut simpliciter ignoret dari Deum.

Loquuntur hæc exempla ad propositionem præcedentem in medium adducta. Nemo autem non videt, si quis inter homines, qui Deum profitentur & cultu religioso eundem prosequuntur, educatur, cum de Deo eodem loqui multoties audiat, cum simpliciter ignorare haud quaquam posse, num detur Deus, adeoque vel affirmare debere, quod detur Deus, vel idem negare, aut de existentia ejus dubitare debere. A domestica igitur experientia vel aliarum gentium, quæ Deum colunt, argumentum peti nequit pro impossibilitate simplicis ignorantie existentie divinæ.

§. 431.

An simpliciter existentiam Dei ignorans de ea dubitet.

Qui simpliciter ignorat dari Deum, de ejus existentia dubitare nequit. Ex enim qui simpliciter ignorat dari Deum, ei nulla Dei notio est, saltem nihil distincte de Deo cognoscit (§. 428). Quamobrem nec unquam de Deo animum ejus subit cogitatio. Cum igitur nec de eo cogitare possit, utrum affirmandum, vel negandum sit, dari Deum, qui vero de existentia Dei dubitat, deliberat num affirmare, an negare velit, dari Deum, quid tamen fieri debeat, ignorat (§. 417); qui simpliciter ignorat dari Deum, de ejus existentia dubitare nequit.

Exemplo esto rusticus ille a natiuitate surdus & mutus (not. §. 429), cujus animum cum nunquam subierit de Deo cogitatio, nec de ejus existentia, de qua nunquam cogitavit, unquam dubitavit, quamdiu surdus ac mutus perstitit. Sane quamdiu simpliciter ignoravit Astronomi ac Physici Satellites Jovis, nec ullus eorum de eorum existentia, tanquam de re, cujus nulla animum subiit cogitatio, unquam dubitavit. Cum vero Galilæus eos primus orbi nuntiaret, *Keplero*, quod crederet eorum existentiam hypothesi suæ in Myserio cosmographico defensionis adversam, de eorum existentia primum dubitabat, donec per observationes veritati victas dare manus teneretur. Atque adeo patet, ignorantiam simpliciter talem existentie divinæ, quemadmodum ab atheismo, ita quoque a dubitatione de existentia Dei esse distinguendam. Ceterum nihil huc asseritur, quod in casibus aliis non admittatur ultro ab omnibus. Qui negant S. S. Trinitatis mysterium, *Antitrinitarii* dicuntur. Alii non ideo eodem nomine comprehenduntur Gentiles, quibus illud mysterium ignotum est, nec ideo quod ignorant, de eodem dubitare dicuntur. Ita nemo dicitur dubitare de existentia animalium in regionibus peregrinis, quorum ne fado quidem nomen audivit: sed rideretur, qui propterea quod quis eorum existentiam simpliciter, eum eandem vel negare, vel de ea dubitare diceret, aut cum negantibus & dubitantibus eodem loco haberet.

§. 432.

S. 432.

Si quis atheum appellare velit eum, qui non affirmat dari Deum, consequenter & eum, qui negat, & eum, qui dubitat, & eum, qui ignorat dari Deum, hoc nomine comprehendere velit; id quidem facere licet: tres tamen atheorum species distinguere & mediam in tres denuo subdividere tenetur, facitque hoc inutiliter. Cum enim significatus vocabuli atheus sit arbitrarius (§. 959 Ontol.); nil obstat, quo minus eodem significes eum, qui dari Deum non affirmat. Hoc igitur facere licet. Quod erat primum.

An athei vocabulū laxiori significatu accipiendum sit:

Enimvero cum, qui dubitat dari Deum, in eundem censum referri nequeat cum eo, qui Deum esse negat (§. 423 411), neque in eundem cum eo referri queat, qui Deum prorsus ignorat (§. 427. 411), imo simplex Dei ignorantia cum dubitatione de existentia Dei conjuncta non sit (§. 431); si quis atheum appellare velit in significatu laxiori eum, qui Deum esse non affirmat, consequenter qui ejus existentiam vel negat, vel in dubium revocat, vel simpliciter ignorat, tres atheorum species distinguere debet, ut alii sint athei, qui negant esse Deum, alii sint, qui dubitant de existentia Dei, alii denique, qui simpliciter ignorant dari Deum (§. 712 Log.). Et quia dubitantium de existentia Dei non eadem omnium est ratio, cum alii tantum distent ab atheorum prima specie, qui Deum esse negant, quantum a veritate (§. 424), alii atheismo primi generis, quam veritati, alii vero ex adverso veritati, quam atheismo propiores sint (§. 425. 426); speciem dubitantium in tres alias inferiores subdividere tenetur (§. 712 Log.). Quod erat secundum.

Enimvero cum ex eo de re nihil concludatur, quod quid hoc nomine, vel alio appelleretur, sed ex eo, quod de subjecto sumitur in definitione (§. 960. 265 Ontol.); nihil inde veritati accedit, quod vocabulum *atheus* in significatu laxiori accipias, quod verum non esset, nisi idem in strictiori sumeres, iisdem prorsus manentibus, quæ ex hypothese negantium, dubitantium & simpliciter ignorantium colliguntur. Quamobrem cum nec ex notione non affirmantium communia deducantur prædicata; vocabulo *atheus* nulla utilitate tribui significatum laxiorem, evidens est. Quod erat tertium.

Negantes distinguí ab affirmantibus, dubitantibus & simpliciter ignorantibus, nec dubitantes omnes eodem loco haberi, veritati consentaneum est, quemadmodum ex demonstrationibus intelligitur, & ex ipsis terminis manifestum est: nemo enim est Logicæ peritus, vel terminorum saltem satis gnarus, qui nesciat, affirmationem, negationem & dubitationem a se invicem differre, & non modo in anterioribus demonstratum est (§. 418 & seq.), sed ipsa quoque exempla obvia loquuntur, dubitantium alios esse in utramque contradictionis partem indifferentes, alios in alterutram propiores. Non igitur citra confusionem omnes, qui veritati assensum minime præbent, eodem nomine compellare licet, nisi facta subdivisione rixidem constituatur species, quæ non affirmantium, hoc est, veritati non subscribentium, dantur differentiz, & singulæ species peculiaribus nominibus indigentur. Enimvero pervulgata illa regula, quod entia multiplicanda non sint præter necessitatem, inculcat, non ob quamlibet differentiam species rerum diversas esse constituendas; sufficit enim hypotheses theorematum accurate determinari, ut per ea, quæ in singulis sumuntur,

mancunt, determinetur prædicatum. Exemplo nobis est *Euclides*, qui nullam facit triangulorum in congruentia, similia & dissimilia distributionem tanquam in tot diversas species, ac peculiaribus nominibus species singulas a se invicem distinguit; sed contentus est determinasse hypotheses theorematum, in quibus trianguli congruant vel similia sunt. Terminari, quibus diversa indignantur, introducuntur in philosophiam, ut ne desint compendia loquendi, nec theoremata evadant perplexa. Quamobrem cum in præsentia nemo conquiri possit de theorematum perplexitate, ubi atheum appelles non nisi eum, qui Deum esse negat, de existentia vero Dei dubitantibus, vel eandem simpliciter ignorantibus peculiariora nomina non imponas; nec ulla adest necessitas, eorum terminorum multitudinem memoriam obruas. Etsi autem v. gr. negantes existentiam divinam *atheos crassissimos* vel *pestimos*, dubitantes de eadem *atheos scepticos*, eandem simpliciter ignorantes *atheos idiotas* & Scepticorum alios *atheos indifferentissimos*, alios *pestimos propiores*, alios a *pestimis* venustiores appellare velis; non tamen alia de atheis crassissimis demonstrare licet, quam quæ de atheis simpliciter dictis demonstrantur, nec alia demonstrare datur de atheis Scepticis eorumque diversis speciebus, atque atheis idiotis, quam in hypothesibus dubitantium diversis & in hypothesi ignorantium simpliciter demonstrantur. Nulla igitur ex entium multiplicatione emergit quoad utrum theorematum in praxi utilitas, ad quam tamen theoria omnis referenda. Quod si libido errantes odiosis nominibus infamandi, entium præter necessitatem ac utilitatem multiplicationem suadeat; id quemadmodum a bonis moribus alienum est, a philosopho probari non potest. Accedit, quod admissa ista multiplicatione de atheis in genere ita dictis, hoc est, de non affirmantibus, quatenus & negantes, & dubitantes, & simpliciter ignorantes iidem subsistant, similiter de atheis Scepticis in genere, quatenus & ad utramque contradictionis partem indifferentes, & ad alterutram proniores (sub se comprehendunt, demonstrare nequeas communia, quæ in applicatione theorematum vel eorumdem demonstratione ului esse possunt non expectando abique ista atheorum multiplicatione, consequenter nemine Philosophorum, qui est, non tantum dicitur, dissentiente, genera hæc legibus bonæ methodi parum convenienter constituuntur. Talia prolise inculcari consuevit duximus, ne malevoli, qui omnem calumniam occasione captant, nos patrocinii atheismi more suo accuset.

§. 433.

Unde sit
notio Dei
in hypo-
thesi
atheis.

In hypothesi athei notio Dei vel formatæ est per arbitriam determinationem, occasione notionis alterius; vel ex falsa quadam propositione deducta; vel gratia utilitatis cuiusdam conficta. In hypothesi enim athei notio Dei contradictionem involvit (§. 414), adeoque impossibilis est (§. 79 *Ontol.*). Quamobrem cum notio per arbitriam determinationem, adeoque mutando notiones variabiles in data quadam notione obvias in alias (§. 716 *Log.*), sicque occasione notionis alterius formata impossibilis esse possit (§. 720 *Log.*), & cum ex propositione falsa vera argumentandi forma deducatur falsa (§. 538. 539 *Log.*) atque huic notio impossibilis respondeat (§. 515. 521 *Log.*), ac per se patet impossibilem esse notionem, quæ ab aliquo tantum fingitur & quidem utilitatis cuiusdam gratia, cum fictionis aliqua adesse debeat ratio (§. 70 *Ontol.*); ideo patet in hypothesi athei affirmandum esse, notionem Dei vel formatam esse per arbitriam determinationem occasione notionis, quæ nobis est, alterius, vel ex falsa quadam propositione deductam, vel utilitatis cuiusdam gratia a nonnullis confictam tantummodo esse.

Quicquid cognoscimus, id nobis vel ratiocinando innoscitur, vel abique ratiocinatione. Quamobrem & in notionibus falsis aut, si mavis, impossibilibus incidere non licet, nisi vel ratiocinando vel abique ratiocinatione. Ratiocinando notio falsa non inferitur, si a vizio forme discesseris, quod hic non attendimus, nisi quatenus ex falsa quadam propositione inferitur conclusio (§. 538. 539 *Log.*). Abique ratiocinatione notiones formari nequeunt nisi per reflectionem super iis, quæ percipiuntur, aut per abstractionem, aut per arbitriam determinationem.

nationem occasione notionis alterius (§. 716 *log.*), aut per fictionem a se lente ac volente factam. Quamobrem cum formationi notionis Dei non conveniant duo modi priores; necesse est ut atheus contendat, eam vel formatam esse per arbitriariam determinationem occasione notionis cuiusdam alterius, quæ est hominibus, vel a nonnullis utilitatis cuiusdam gratia consistam esse. Quodsi quis contendat, modos a nobis non sufficienter fuisse enumeratos, quibus Dei notionem formatam esse, vel formari potuisse atheus contendere valet; is plures, si potest, alleget. Sufficit ad eos, quos nos commemoravimus, provocare atheos. Qui Deum profitemur, aut existentiam ejus probamus a posteriori, aut a priori: quicquid enim scimus, vel a priori cognoscimus, vel a posteriori (§. 435 *Psychol. empir.*). Quodsi existentiam Dei a posteriori demonstrare velimus, necesse est ut quid sumamus instar principii, ex quo colligitur, dari Deum. Atheus igitur excipit, principium istud esse falsum, adeoque Dei notionem rejicit tanquam impossibilem, seu contradictioni obnoxiam, quod ea falsa quadam propositione fuerit deducta. Quodsi a priori demonstrare intendimus existentiam Dei, esse ens perfectissimum sumimus, eidemque existentiam tribuimus, quod in notionem entis perfectissimi comprehendatur existentia necessaria, quemadmodum ratio æqualitatis trium angulorum ad duos rectos in triangulo rectilineo. Atheus itaque hic excipit, notionem Dei formatam esse per determinationem arbitriariam, occasione notionis, quam de anima nostra habemus. Alii vero atheorum per testimonia Historicorum probare nituntur, notionem Dei esse inventum Politicorum, ad coercendam plebem indomitam in civitate in usum receptum: quo inprimis opus fuerit illis temporibus, quibus major erat populi libertatis sensus. Quamobrem si quoad eos modos, quos in propositione præfente recensuimus, erroris convicerimus atheos; scopo nostro nos abunde satisfecisse nobis videmur.

§. 434.

Si notio Dei per arbitriariam determinationem fuit formata, occasione notionis cuiusdam alterius; non ideo rejici potest, sed recte tantummodo urgetur, ut ejus probetur possibilitas. Etenim si notionem Dei per determinationem arbitriariam formamus, occasione notionis entis cuiusdam alterius, quæ nobis est; determinationes variables, quæ notioni entis hujus insunt, mutamus in alias. Quamobrem cum ex hac mutatione non concludatur, determinationes, quæ per hanc mutationem prodeunt, enti alicui simul inesse non posse, consequenter eam esse impossibilem (§. 519 *Log.*); nec propterea rejici potest notio Dei, quod formata fuerit per arbitriariam determinationem, occasione notionis entis cuiusdam alterius, quæ nobis est.

*Circa
notiones
Dei per
arbitri-
ariam de-
termina-
tionem
formatæ
quid li-
ceat
arbitro.*

Enimvero quoniam nec ex eadem mutatione inferre licet, determinationes istas simul eidem subjecto inesse posse, consequenter notionem Dei sic formatam esse possibilem (§. 519 *Log.*), line probatione autem nihil sit admittendum (§. 118 *Disc. prælim.*), cum alias de veritate certum esse non possit (§. 568 *Log.*); recte urgetur, ut probetur possibilitas notionis, quæ per arbitriariam determinationem formata fuit occasione notionis entis alterius, quam habemus.

Nihil hic præcipitur, nec prohibetur, nisi quod jamdudum praxi Geometrarum comprobatur. Etenim in Geometria nihil utilitatis, quam ut notiones formetur per arbitriariam determinationem occasione notionis cuiusdam alterius. Ita occasione notionis parabole Apolloniæ, formatæ fuerunt notiones infinitarum parabolarum (§. 519 *Analys. finit.*). Nemo autem Geometrarum, propterea quod hoc modo formatæ fuerint notiones, eas rejicit, sed tantummodo possibilitas notionum demonstratur. Ita admittimus notiones infinitarum parabolarum, propterea quod per earum construtiones possibilitas evincitur (§. 581 *Analys. finit.*), principii ontologici convenienter (§. 92 *Ontol.*).

Wolffii Throl. Nat. Pars II.

Ed

§. 435.

§. 435.

*Notio
entis per-
fectissimi
cur ab
atheo
admit-
tenda.*

Notionem entis perfectissimi admittere tenetur atheus. Notio entis perfectissimi formatur, realitates, quæ animæ nostræ insunt, Deo tribuendo in gradu absolute summo (§. 70 part. II. Theol. nat. & §. 1095 part. I. Theol. nat.), adeoque determinationes, quæ animæ nostræ insunt, mutando in alias, nempe limitatas in illimitatas, consequenter per determinationem arbitrariam occasione notionis, quam de anima nostra habemus. Quoniam itaque notio Dei ideo rejici nequit, quod per notionem arbitrariam occasione notionis alterius formata fuerit, sed recte tantummodo urgetur, ejus ut probeatur possibilitas (§. 434); nec atheus notionem entis perfectissimi rejicere potest, propterea quod formata fuit per arbitrariam determinationem, occasione notionis, quam de anima nostra habemus, sed recte tantummodo urget, ut ejus probeatur possibilitas. Quamobrem eum ens perfectissimum possibile esse demonstratur (§. 13); nil amplius habet atheus, quod adversus notionem entis perfectissimi excipere recte possit, consequenter eam admittere tenetur.

Quod si escipias, fieri posse, ut atheus per imperitiam non capiat demonstrationem possibilitatis entis perfectissimi, vel sit adeo pertinax, ut ea non oblante eam admittere nolit, attentionem sufficientem asserre vel non valens, vel nolens, sine qua locum non habet convictio (§. 998 leg.); nihil hinc adversus propositionem præsentem concluditur, in qua docemus, quid facere teneatur atheus, si assensum denegando censuram incurere nolit. Neque enim philosopho violenta sunt arma, quibus assensum expugnare valet; sed tantum potest, quantum potest veritas: cui qui cedere recusat, sibi tribuat, quod in errore perleveret, nec eum misum facere velit. Nihil etiam adversus veritatem conficitur, si vel maxime quidam sint, qui notionem entis perfectissimi absque probatione admittunt possibilem. Neque enim nobis de eo sermo est, quid per præcipitantiam fiat; sed quid veritati consentaneum sit, cum non per præcipitantiam in judicando assensum impetrare velimus, sed per veritatis evidentiam.

§. 436.

*Notio
Dei a
Politicis
non esse
conficta.*

Notio Dei a Politicis conficta non est plebis indomitæ coercendæ gratia. Equidem cum Deus homines puniat ob male facta (§. 1078 part. I. Theol. nat.), mali vindex (§. 1081 part. I. Theol. nat.), & omnia hominum facta præsciat & dum patrantur, cognoscat tanquam præsentia (§. 156. 157), imo etiam præteritorum adhuc recorderetur (§. 166); verum omnino est impunitatem in civitate non dare impunitatem coram Deo, sed Deum vindicem metueri debere, qui non habet, quod sibi metuat in civitate. Unde negari non potest notionem Dei plurimum valere ad extendendam & firmandam obligationem in civitate viventium, sive in parentum, sive in imperantium numero fuerint: quemadmodum suo loco uberius demonstraturi sumus. Minime tamen hinc inferre licet, notionem Dei a Politicis fuisse confictam, propterea quod utiliter ens istiusmodi, quale Deus est, fingeretur, siquidem per impossibile probatur non dari Deum (§. 171 Ontol.). Quamobrem cum tantummodo inde inferatur, non repugnare quod notio Dei a Politicis conficta fuerit plebis indomitæ coercendæ gratia; demonstra-

monstrandum est notionem Dei pro invento Politicorum haberi non posse, sit ita, quod Politici eadem in rem suam usi fuerint, vel etiam usum in abusum verterint.

Quod si per definitionem Dei nominalem sumamus, eum esse ens perfectissimum (§. 14); certum est Deum necessario existere (§. 21). Si per eandem sumamus, eum esse ens a se, in quo ratio sufficiens existentiae mundi huius ad spectabilis & animarum nostrarum continetur (§. 67 part. I. Theol. nat.), seu qui mundi materialis & animarum nostrarum auctor est; non minus certum est, Deum existere (§. 69 part. I. Theol. nat.), & mundum hunc ad spectabilem creasse (§. 760 part. I. Theol. nat.), conservare (§. 847 part. I. Theol. nat.) & gubernare (§. 900 part. I. Theol. nat.). Imo si sumas Deum esse malarum actionum ab hominibus perpetratarum vindicem; certum est, illud ipsum ens, quod est creator, conservator & gubernator universi (§. 760 847. 900 part. I. Theol. nat.), esse quoque malarum actionum hominis, etiam occulte patratarum (§. 233. 241. 939 & seqq. part. I. Theol. nat.), vindicem (§. 1078. 1081 part. I. Theol. nat.). Patet itaque notionem Dei a Politicis plebis indomitae coercendae gratia non fuisse confictam.

Idem etiam ostenditur per indirectum hoc modo. Ponamus, si fieri posset, notionem Dei plebis indomitae coercendae gratia a Politicis esse confictam. Quoniam enti ficto existentia repugnat (§. 140 Ontol.), consequenter impossibile est, ut existat (§. 79 Ontol. & §. 311 Log.); ens istiusmodi invisibile, quod homines ob male facta puniat, quale a Politicis fingi dicitur Deus, existere nequit. Enimvero existit Deus (§. 69 part. I. Theol. nat.), qui invisibilis est (§. 89 part. I. Theol. nat.), & homines ob male facta punit (§. 1078 part. I. Theol. nat.). Notio itaque Dei, quod sit ens invisibile, homines ob male facta puniens, a Politicis plebis indomitae coercendae gratia conficta non est.

Non nego notionem Deorum Gentilium potuisse fingi a Politicis plebis indomitae coercendae gratia, sive quod ipsi ignoraverint Deum verum, sive quod de eius existentia dubitaverint, sive quod in errore maiorem, quam in veritate fiduciam collocaverint. Enimvero hinc nulla consequentia infertur, notionem Dei veri esse ab iisdem confictam, consequenter nullum dari Deum, universi creatorem, conservatorem ac gubernatorem, malarum actionum humanarum vindicem. Utrumque enim consistere posse nemo non videt. Ponamus hominem, qui nullam Dei notionem distinctam habet, vivere in civitate, quae simpliciter ignorat dari Deum, & tempestate horrida percussis persuadere, esse aliquid ens invisibile, quod fulmina vibret in malos, est si ipsemet sibi persuadeat, ens istiusmodi, cui fulminum directio competat, esse confictum; non tamen hinc consequitur, fulminis directionem non cadere sub providentiam divinam.

§. 437.

Atheus mundum habet pro ente a se. Etenim atheus negat dari ens a se, *Atheus mundum habet pro ente a se.* quod sit auctor universi (§. 411), consequenter negat mundum esse ab alio. *Atheus mundum habet pro ente a se.* Quamobrem cum ens omne aut a se sit, aut ab alio (§. 27 part. I. Theol. nat.); necesse est, ut atheus mundum habeat pro ente a se. *Atheus mundum habet pro ente a se.*

Ut absurditatem atheismi agnoscamus, tandemque refellere discamus; necesse est cognosci errores de mundo cum eo necessario connexos. Quoniam itaque nobis propositum

fundamenta penitus evertere, aut, si mavis, ostendere, quomodo per systema nostrum evertantur; in eos nobis utique inquirendum. Sane qui hoc negligunt, andabatarum more pugnant, sapientique vincuntur, dum vincere volunt.

§. 438.

*Atheitas
alicujus
entis ab
atheo
admissa.*

Qui demonstrat dari ens a se, non autem porro ostendit, istud esse diversum a mundo vel ejus elementis, & rationem sufficientem existentiae mundi in se continere; is nondum demonstravit dari Deum adversus atheum. Etenim si quis demonstrat dari ens a se; atheus, qui mundum habet pro ente a se (§. 437), excepit, mundum esse ens istud a se, cujus existentiam demonstravit. Quamobrem cum porro non ostenderit istud ens a se esse diversum a mundo vel ejus elementis, & rationem sufficientem existentiae mundi in se continere *per hypoth.* nondum evicit ens a se esse hujus mundi auctorem. Quoniam itaque atheus negat dari Deum, quia negat dari ens a se, quod sit mundi hujus auctor (§. 411); si quis demonstrat dari ens a se, non autem porro ostendit, istud esse diversum a mundo vel ejus elementis, & rationem sufficientem existentiae mundi in se continere, is dari Deum adversus atheum nondum demonstravit.

Sunt qui sibi videntur existentiam Dei demonstrasse adversus atheos, ubi evicerint dari ens a se. Neminem nominamus, ne aliorum tamæ vel meritis quicquam detrabere vellet videamur. Quam procul autem absint a veritate, ex demonstratione propositionis praesentis intelligitur. Neque enim error athei in eo consistit, quod neget ens a se; sed quod neget ens a se esse mundi auctorem (§. 411), & ipsum mundum hunc adiectabilem pro ente a se habere (§. 437). Equidem falsum est, mundum esse ens a se, & verum ex adverso, ens a se esse a mundo diversum: non tamen sufficit, illud esse falsum, hoc verum, sed cum illud affirmet atheus, hoc neget, illius falsitas, hujus veritas demonstranda.

§. 439.

*Independē-
tia
mundi
ab atheo
asserta.*

Atheus mundum independentem facit ab ente alio, quod ab ipso diversum. Etenim atheus mundum habet pro ente a se (§. 437). Est vero ens a se independentens (§. 30 *part. I. Theol. nat.*). Atheus itaque mundum independentem facit ab ente alio, quod ab ipso diversum.

§. 440.

*Quae
sunt &
sunt in
mundo
juxta
atheum
rationem
sufficientem
in
eodem
habent.*

Juxta atheum nihil datur in hoc mundo adspectabili, quod rationem habeat in ente alio ab ipso diverso, consequenter omnium eorum, quae sunt vel sunt in eodem, rationem sufficientem in eodem agnoscunt. Etenim atheus mundum independentem facit ab ente alio, quod ab ipso diversum, adeoque negat eum dependere ab ente alio, quod ab ipso diversum est (§. 439). Quamobrem cum ens unum ab altero dependeat, quatenus ejus, quod ipsi inexistit, ratio in altero continetur (§. 851 *Ontol.*); atheus negat dari quidpiam in hoc mundo adspectabili, quod rationem habeat in ente alio, quod ab ipso diversum. Quodsi ergo nihil datur in universo, quod rationis quidpiam habeat in ente alio ab ipso diverso, sine ratione autem sufficiente nil esse ac fieri possit (§. 70 *Ontol.*); necesse est ut, quicquid in mundo est vel fit, rationem sufficientem in ipso mundo habeat.

Propositio hæc probe tenenda est: etenim per eam facile absurditatis redarguitur atheus, cum plurima asserit possint, quorum rationem sufficientem non dabit, imo nec dari posse agnosceret.

agnosceret atheus ex iis, quæ mundo ipsi insunt; sed quæ omnia plana sunt penitusque intelliguntur, quæ imprimis admiseris Deum, ens absolute perfectissimum, mundi huius auctorem. Sane atheismus conjicit sui defensores in difficultates insuperabiles, ubi a priori philosophari constituerint. Quando advenit tempus, quo systema philosophiæ condetur (quale condidi posse supra innuavimus), in quo omnia prorsus a priori ex ipsa notione entis perfectissimi deducuntur; clarissime constabit, quod sine Deo tenebræ non dispellantur in philosophia, nec nisi per eum plena in eodem lux fulgeat, modo ad eundem non accedat, qui ipsi de facultatibus suis sperat, quam in iis est.

§. 441.

In hypothesis athei mundus rationem sufficientem existentiae suæ in essentia sua habere debet, ac ideo existere, quia possibilis. Etenim atheus mundum habet pro ente a se (§. 437). Enimvero ens a se rationem sufficientem existentiae suæ in essentia sua habet (§. 31 part. I. Theol. nat.), ac ideo existit, quia possibile (§. 34 part. I. Theol. nat.). Atheus itaque admittere tenetur, mundum rationem sufficientem existentiae suæ in essentia sua habere, ac ideo existere, quia possibilis.

*Ratio
existen-
tiae mun-
di ubi
juxta
atheum
quæren-
da.*

Poterat etiam ostendi hoc modo. Juxta atheum nihil datur in hoc mundo ad spectabili, quod rationem habeat in ente alio ab ipso diverso, sed omnia eorum, quæ sunt vel fiunt in eodem, rationem sufficientem in eodem agnoscunt (§. 440). Quoniam itaque ratio aliqua detur necesse est, cur mundus existat (§. 70 Ontol.); necesse utique est, ut eadem insit ipsi mundo. Enimvero ratio eorum, quæ enti cuidam insunt constanter, in essentia ejus continetur (§. 167 Ontol.). Ratio itaque sufficiens existentiae mundi juxta atheum in ipsa ejus essentia continetur. Est vero ens per essentiam possibile (§. 153 Ontol.). Juxta atheum adeo existit mundus, quia possibilis (§. 118 Ontol.).

In refellenda hæc hypothesis atheistica cavendum, ne judicium deproperetur, cum mundus hic non tantummodo spectandus sit, quatenus ens compositum est, sed etiam quatenus compositionis suæ rationem sufficientem agnoscit in elementis, substantiis simplicibus (§. 183 Cosmol.), in quibus rationes ultimæ continentur eorum, quæ corporibus tanquam composito (§. 179 Cosmol.) insunt (§. 191 Cosmol.). Neque vero opus est, ut singulæ hypothesis atheisticae sigillatim refutentur. Quodsi enim fundamentum subvertatur, cui superstruunt cetera, eidem innixa sua sponte corrunt. Et præstat fundamentum unice convelli, quam insufficienter refellere, quæ eidem inrituntur. Quæ hætenus de hypothesisibus atheorum demonstravimus, ex asecitate mundo tributa fluunt. Quamobrem si eviceris asecitatem mundo talio tribui, cetera per se corrunt. Quod hic de systemate athei monemus; de omni alio systemate falso tenendum. Experientia satis superque loquitur, quam parum proficiant contra differentes, qui aliter procedunt, magno plerumque conatu nihil agentes. Unde intelligitur; quam sit necessarium ut falsa etiam systemata methodo demonstrativa in ordinem redigantur, quo *apartes tibi* appareat.

§. 442.

In hypothesis athei mundus est ens necessarium, & existentia ejus absolute necessaria est. Etenim in hypothesis athei mundus rationem sufficientem existentiae in essentia sua habet (§. 441). Enimvero ens illud necessarium est, quod existentiae rationem sufficientem in essentia sua habet (§. 309 Ontol.), & existentia ejus absolute necessaria (§. 308 Ontol.). In hypothesis igitur athei mundus est ens necessarium & existentia ejus absolute necessaria.

In

*Quale
ens sit
mundus
& qualis
ejus exi-
stentia in
hypothesi
atheï.*

In hypothesi athei propositio præsens converti nequit, ita ut ens necessarium, seu cuius existentia absolute necessaria, in eadem dicendus sit mundus. Et si enim atheus neget dari ens a se, quod sit mundi auctor (§. 411), & a quo mundus dependeat (§. 439); non tamen hinc inferre licet, mundum esse ens nunc necessarium, nec præter eum dari posse aliud, a quo mundus non dependeat. Propositiones non sunt temere convertendæ, ubi earum conversio demonstrari nequit. Hinc est quod Geometræ conversas demonstrant, veluti ubi ostenderunt, triangulum æquicrurum habere angulos ad basin cruribus oppositos æquales, & æquilaterum esse æquiangulum, mox propositiones convergentes demonstrant, æquicrurum esse triangulum, quod angulos ad basin habet æquales, & æquilaterum esse, quod fuerit æquiangulum. Qui igitur conversam athei tribuere velit, necesse est ut ex principiis, quæ ex definitione athei necessario fluunt, demonstret propositionem sequentem: Ens, quod necessarium est, seu cuius existentia absolute necessaria, mundus est. Ex eo igitur, quod sumit, existentiam entis esse absolute necessariam, vel rationem existentie suæ sufficientem in essentia sua habere, demonstrare debet, quod sit mundus hic ad spectabilem. Non consultum est athei tribuere, quod stante impia eorum hypothesi admittere non teneant. Etenim cum non alio fine in errores cum hypothesi atheistica connexos inquiratur, quam ut atheos absurditatis convicere detur (ut §. 441); ubi ipsi tribueris errores, quos stante hypothesi sua a se amovere licet, eos absurditatis convicturus non nisi iustam conquerendi aniam dabis, quod non ex æquitate agas, eisdemque in errore suo confirmabis & ad eum defendendum pertinaciter efficies. Prostant exempla in controversiis aliis, quibus dicta confirmantur. Sed nostrum jam non est ea recensere: sufficit lectoris excitasse attentionem.

§. 443.

*Mundi
ortus &
interitus
enr ne-
gandus
ab atheo.*

In hypothesi athei mundus nec ortus est, nec interire potest. Etenim in impia hypothesi mundus est ens a se (§. 437). Enimvero ens a se nec ortum est, nec interire potest (§. 37 part. I. Theol. nat.). Ergo in hypothesi athei mundus nec ortus est, nec interire potest.

Atheus nimirum mundum spectare debet tanquam ens, quod per naturam suam ortus ac interitus expers, ita ut eidem repugnet non minus ortus, quam interitus.

§. 444.

*Existentiæ
di initium
ab atheo
de mun-
do nega-
tum.*

In hypothesi athei mundus non incepit existere, cum antea non existeret. Etenim in hypothesi athei mundus ortus non est (§. 443). Quamobrem quia ens oritur, quod existere incipit, cum antea non existeret (§. 541 Ontol.); in athei hypothesi mundus non incepit existere, cum antea non existeret.

Idem etiam sic ostenditur. Juxta atheum mundi existentia est absolute necessaria (§. 442). Quamobrem cum absolute necessarium sit, cuius in se sive absolute spectati oppositum impossibile (§. 302 Ontol.); simpliciter impossibile est juxta atheum, ut mundus non existerit, consequenter existere non incepit, cum antea non existeret.

Qui ergo atheos absurditatis redarguere volentes urgent, quod nil absurdius cogitari possit, quam quod mundus casu puro existere coeperit, veluti si domus aliqua sine ulius architecti opera prodiret; ii adversus eosdem nihil proficiunt. Ipse enim atheos pro absurdo habet, quod mundus aliquando non existerit, & postea casu puro existere coeperit, ut scilicet nulla dari possit ratio sufficiens, cur existere coeperit, cum antea non existeret (§. 94 Cosmol.). Istiusmodi argumenta hominibus, quibus in imaginatione omne præsidium positum est, speciosa videntur; sed ab atheo ridentur, cuius quippe hypothesi minime feriunt, ad pompam magis, quam ad persuadendum composita. Unde liquet, quam sit necessarium, ut hypothesi atheistica penitus suspiciatur, ne in ea subvertenda oleum atque operam perdamus.

§. 445.

§. 445.

In hypothesi athei mundus, qui existit, ut existere desinat impossibile est. Etenim in hypothesi athei mundus interire nequit (§. 443). Quamobrem quia ens interit, quod existere desinit, cum antea existeret (§. 541 *Ontol.*); per hypothesin athei fieri nequit, ut mundus, qui existit, existere desinat.

Juxta athenum itaque mundus nec ex statu puræ possibilitatis in statum actualitatis deductus fuit; nec ex statu actualitatis in statum puræ possibilitatis reducitur: imo posterius impossibile est, atque mundo repugnat. Poteramus quoque propositionem præsentem ex existentia mundi absolute necessaria juxta hypothesin athei demonstrare, quemadmodum præcedentem inde demonstravimus.

Existendi finis de mundo ab atheo negatur.

§. 446.

In hypothesi athei mundus est æternus. Etenim in hac hypothesi mundus nec existere cœpit, cum antea non existeret (§. 444), adeoque nullum existendi initium habet: nec aliquando existere desinet, cum nunc existat (§. 445), adeoque nec existendi habebit finem. Enimvero æternum est, quod nec initium, nec finem habet existendi (§. 39 *part. I. Theol. nat.*). In hypothesi adeo athei mundus est æternus.

Æternitas mundi in hypothesi athei.

Ex demonstratione propositionis præsentis liquet, atheos mundo tribuere æternitatem tum ex parte ante, tum ex parte post, quemadmodum loquuntur Scholastici. Patet etiam æternitatem hic sumi pro tempore infinito, cui nec ullum assignari potest initium, nec finis ullus. Etenim mundus existit in tempore, quod nemo negat, & ex ipsa notione reali temporis (§. 573 *Ontol.*) demonstrari potest, quod impossibile sit, ut in tempore non existat. Quamobrem ubi æternitas mundo tribuitur, non potest tribui nisi sub notione temporis infiniti. Fluit autem æternitas mundi in hypothesi atheistica ex aseitatem mundi, ob quam eidem tribuitur existentia absolute necessaria.

§. 447.

Qui mundum æternum esse statuit, vel æternitatem mundi possibilem defendit; id ideo atheus non est, seu posita æternitate mundi non necessario sequitur, non dari Deum. Cum quod æternum est, existendi initium non habeat (§. 39 *part. I. Theol. nat.*); qui mundum æternum esse statuit, negat eum initium existendi habere. Enimvero ex eo, quod initium existendi non habeat, seu aliquando non extiterit, non necessario sequitur, quod id eo rationem existentiae sufficientem habeat in seipso; sed hoc non obstante rationem sufficientem in alio habere potest, saltem qui æternitatem eidem tribuit, defendere potest, quod rationem existentiae suæ sufficientem habeat in alio, nec hic attenditur, si vel maxime hoc statuat per errorem, scilicet quod mundus æternus rationem existentiae sufficientem habeat in ente alio a se diverso. Fieri adeo potest, ut, qui mundum statuit esse æternum, admittat ens a se, quod a mundo diversum, & in quo is rationem existentiae suæ sufficientem habet, consequenter Deum (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), mundi auctorem. Quoniam itaque non negat dari Deum, mundi auctorem, atheus vero est, qui id ipsum negat (§. 411); evidens est, qui mundum æternum esse statuit, cum ideo atheum non esse.

Æternitas mundi non inferat atheismum.

Multo magis idem patet, ubi tantummodo defendit æternitatem mundi possibilem esse, cum tum manifestum sit, rationem possibilitatis non quaeri in mun-

in mun-

in mundo, sed in ente alio, in quo ratio sufficiens reperitur, cur existere possit mundus, qua posita ponitur quoque ipsa mundi existentia (§. 118 *Ontol.*).

Oppido igitur falluntur, qui sibi aliisque persuadere conantur, æternitatem mundi esse palmarium atheismi fundamentum. Etsi enim atheus defendere teneatur æternitatem mundi (§. 446); atheismi tamen fundamentum non est mundi æternitas, sed aseitias, quæ existentiam absolute necessariam infert (§. 33 *pars. I. Theol. nat.*), eamque independentem (§. 30 *pars. I. Theol. nat.*), ita ut ratio existentiz sufficiens in ipso existente contineatur (§. 31 *pars. I. Theol. nat.*). Jamdudum hoc agnovere Theologi & Philosophi, qui cum D. Thoma æternitatem mundi possibilem statuere. Quodsi enim æternitas mundi repugnaret existentiz Dei, ita ut ea posita sequeretur non dari Deum, nec eius possibilitatem defendisset D. Thomas, cujus acumen in Theologia naturali admirantur omnes, quibus idem diiudicandi facultas data. Constans illa Theologorum sententia de possibili æternitate mundi abunde loquitur, quod mundi æternitatem nunquam agnoverint pro fundamento atheismi, sed potius ejus aseitatem. Neque adeo opus est, ut atheum reſutator de æternitate mundi seram contentioni cum eodem reciprocet: fundamentum enim atheismi subvertit, ubi eum non esse ens a se ostenderit, sed hoc potius a mundo diversum esse, ac mundum in eodem rationem sufficientem existentiz suæ habere, debere demonstraveris. Si mundus non est a seipso, sed ab alio, sequitur dari Deum, sive is æternus fuerit, sive noviter productus. Porro largiri atheo mundum esse æternum, modo evincas, eum non esse a se, io salvo res est.

§. 448.

Quomodo mundus in hypothesis athei subsistat. In hypothesis athei mundus non indiget vi alterius ad existendum, sed sibi metipſi ad id sufficit. Etenim in hypothesis athei mundus est ens a se (§. 437) atque ens necessarium (§. 442). Enimvero ens a se non indiget vi alterius, ut existat (§. 27 *part. I. Theol. nat.*), & quatenus necessarium est, sibi metipſi sufficit ad existendum (§. 26 *part. I. Theol. nat.*). In hypothesis itaque athei mundus non indiget vi alterius ad existendum, sed sibi metipſi ad id sufficit.

§. 449.

Mundi conservatio in hypothesis athei. Quoniam itaque mundus conservatur, si eidem datur, ut in esse suo perseveret (§. 842 *part. I. Theol. nat.*), juxta atheum vero non indiget vi alterius ad existendum, sed sibi metipſi ad hoc sufficit (§. 448); in hypothesis athei mundus seipsum conservat, nec opus habet ut conservetur ab alio.

Quemadmodum itaque atheus nullum agnoscat mundi auctorem (§. 411), ita nec admittit eius conservatorem. Argue adeo juxta impiam hypothesin non datur creator & conservator mundi.

§. 450.

Miraculorum impossibilitas in hypothesis athei. In hypothesis athei miracula sunt impossibilia. Etenim si miraculum aliquod produci debet, ab ente quodam a mundo diverso producendum (§. 524 *Cosmol.*). Enimvero juxta atheum mundus prorsus independentens est ab omni ente alio, quod ab ipso diversum (§. 439), consequenter cum ens unum ab altero dependeat, in quo quid deprehenditur, cujus ratio aliqua in altero continetur (§. 851 *Ontol.*); in hypothesis athei impossibile est, ut miraculum aliquod contingat, seu, quod perinde est, miracula sunt impossibilia.

Hinc athei negant ullum unquam in mundo miraculum contigisse, & quæ de eis commemorantur, vel pro fabulis habent, vel pro effectibus naturæ insolitis vendunt, quæ vulgus admiratur, quod eus causam ignoret. Quamobrem si atheus de veritate miraculorum

lorum convinci possit; hoc ipso corrumpit impia, cui deditus, hypothesis. Admittere enim tenetur ens a mundo diversum, a quo is dependet, & quod natura superius est, cuicque eadem subiecta.

§. 451.

Juxta atheum ordo naturæ necessarius est. Etenim juxta atheum existentia mundi est absolute necessaria (§. 442), adeoque hæc elementa, quorum aggregata sunt corpora (§. 176 *Cosmol.*), mundum hunc constituentia, necessario existunt (§. 119 *Cosmol.*). Quoniam itaque his existentibus elementis naturæ ordo alius esse nequit (§. 569 *Cosmol.*); juxta atheum impossibile est ut naturæ ordo sit alius. Quamobrem cum necessarium sit, cujus oppositum impossibile (§. 279 *Ontol.*); naturæ ordo juxta atheum necessarius.

Necessitas ordinis naturæ juxta atheum.

Apparet adeo atheum admittere quidem naturæ ordinem, sed eum necessarium esse contendit. Quoniam itaque in se contradictionem non involvit, ut detur ordo necessarius, cum tot exempla ordinis necessarii sint, quot dantur series infinitæ in Mathesi, quarum termini admirando ordine in infinitum progrediuntur; ab ordine naturæ ad auctorem eius Deum argumentari non licet adversus atheum, nisi ante probaveris, ordinem naturæ esse contingentem, non necessarium, quemadmodum atheus contendit.

§. 452.

Siquis statuit ordinem naturæ esse necessarium; is ideo atheus non est, seu ex necessitate ordinis naturæ posita non sequitur non dari Deum. Etenim cum oppositum necessarii sit impossibile (§. 279 *Ontol.*); qui naturæ ordinem necessarium esse statuit, is negat ordinem naturæ alium præter eum, qui datur, esse possibilem. Hinc vero tantummodo sequitur, si quis admittit, mundum a Deo esse creatum, quod Deus alium naturæ ordinem facere non poterit, minime vero ex eo, quod naturæ ordo alius esse non potuerit, mundum ipsum necessario existere, nec aliquem ejus esse auctorem seu creatorem. Quoniam itaque atheus non est, qui auctorem universi non negat (§. 411); qui ordinem naturæ necessarium esse statuit, is atheus non est.

An ex necessitate ordinis naturæ sequatur non dari Deum.

Nos contingentiam ordinis naturæ independentem ab existentia Dei stabilivimus (§. 561 *Cosmol.*), Deum esse ut mundi creatorem, ita ordinis naturæ auctorem ostendimus (§. 763 *par. I. Theol. nat.* & §. 342. 343 *par. II. Theol. nat.*). Mea igitur non interest, si ex naturæ ordinis necessitate sequatur non dari Deum, siue non. Addimus adeo propositionem in gratiam aliorum, tum ne, qui veritatem probatu non adeo facilem non capiunt, in atheismi suspicionem adducantur, nec quis temere aliis injuriam faciat, tum ne quis infirmioribus animum atheismi suppediet, qui cum capere nequeant ordinis naturæ contingentiam, eum pro necessario habent. Qui præter hunc mundum, qui existit, alium nullum possibilem agnoscunt, admittere quoque tenentur alium non posse esse naturæ ordinem (§. 343): unde & D. Thomas, dum affirmat, Deum rebus aliis imponere potuisse ordinem, simul pronuntiat, quod alias potuerit res ab eis, quas creavit, diversas facere, agnoscens huic mundo non convenire nisi hunc ordinem naturæ. Quoniam tamen admittunt, Deum hunc mundum libere creasse, atque adeo etiam hunc naturæ ordinem libere fecisse; æquis propter hunc errorem ipsis tribuerit errorem impium atheorum, qui creatorem & conservatorem universi negantes ideo ordinem naturæ alium esse non posse contendunt, quod mundus sit ens a se atque existentia eius absolute necessaria.

§. 453.

In hypothesis athei leges motus sunt absolute necessariae. Etenim regulis motus, consequenter & ejus legibus (§. 303 *Cosmol.*), ordo naturæ continetur (§. 559 *Cosmol.*). Quamobrem cum in hypothesis athei ordo naturæ sit absolute

Legum motus necessitas in

E c

lute

Wolff Theol. Nat. Pars II.

*b. potest
si athei.*

lute necessarius (§. 451); quin in eadem motus quoque leges absolute necessariæ sint dubitari nequit.

Contingentia ordinis naturæ ex contingentia regularum, consequenter legum motus demonstratur (§. 361 *Cosmol.*). Qui ergo tollit contingentiam legum motus, is tollit contingentiam ordinis naturæ, & vicissim qui tollit contingentiam legum naturalium motus, is tollit contingentiam ordinis naturæ: si enim illarum contingentiam admitteret, huius quoque contingentiam admittere teneretur.

§. 454.

*Absoluta
eventuum
naturalium
necessitas
in hypo-
thesi
atheï.*

In *hypothesi athei eventus rerum naturalium sunt absolute necessarii*. Etenim cum atheus mundum faciat independentem ab omni ente alio (§. 439), & miracula pro impossibilibus habeat (§. 450); nihil in mundo evenire nisi naturaliter statuit (§. 509. 510 *Cosmol.*). Quamobrem cum in mundo adspectabili materiali naturale sit, cujus ratio in essentia & natura corporum continetur (§. 509 *Cosmol.*), & quæ in eodem naturaliter sunt, juxta naturæ ordinem fiant (§. 565 *Cosmol.*); in mundo adspectabili juxta atheum nil evenire potest, nisi cujus ratio sufficiens in essentia & natura corporum continetur, quodque secundum naturæ ordinem evenire potest. Enimvero essentia rerum absolute necessariæ sunt (§. 303 *Ontol.*), & in hypothesei athei mundi quoque, adeoque corporum omnium, ex quibus constat (§. 119 *Cosmol.*), existentia absolute necessaria est (§. 442), & ipse naturæ ordo ab absoluta necessitate exemptus non est (§. 451). Quamobrem juxta atheum ratio sufficiens omnium, quæ in mundo adspectabili materiali eveniunt, absoluta necessitate ponitur, consequenter quæcunque in eodem eveniunt absoluta necessitate eveniunt.

Sermo nobis hic tantummodo est de effectibus naturæ, præcis æctionibus humanis, quæ a voluntate ejus pendunt, externis. De iis enim mox dicemus, quid hypothesei atheo conveniat, quid non conveniat. Eventuum in mundo adspectabili necessitas nonnisi hypothetica est (§. 102 *Cosmol.*), neque adeo repugnat, eos per miraculum immutari (§. 517 531 *Cosmol.*). Eam in absolutam necessitatem convertit atheus, dum tollit Deum, a quo libere est creatus (§. 760 *pars. I. Theol. nat.*) & a quo ordo naturæ constitutus (§. 761 *pars. I. Theol. nat.*), juxta decretum libertatum (§. 470. 506 *pars. I. Theol. nat.* item §. 354 *pars. II. Theol. nat.*). Acuminis adeo defectum probant, qui necessitatem hypotheticam, quam in mundo hoc adspectabili dari, in dubium nemo revocare potest nisi imperitus, cum absoluta pro una eademque habent, quæ in hypothesei athei locum habet. Si quis contra atheum disputans largitur, necessitatem hypotheticam eventuum in universo esse absolutam, ac ideo eandem negat; is oleum ac operam perdit. Nunquam enim persuadebit atheo, non dari hypotheticam eventuum necessitatem: quodsi ergo largitur, eam esse absolutam, habet quod vult atheus inter hypotheticam & absolutam necessitatem nullum admittens discrimen quoad naturam corporum, ac ideo negans possibile esse, quod in se spectatum contradictionem nullam involvit, non concedens oîi possibile, cui causa aliqua producendo sufficit. Contra atheos theoreticos non adeo facilis est disputatio, quemadmodum videtur hominibus philosophis ac methodi imperitis, qui assensum imperando & indignando extorquere volunt, contra naturam intellectus, cujus leges a legibus appetitus inanime pendere latius superque norunt in Psychologia vestati.

§. 455.

*Absoluta
nexus
rerum
necessitas*

In *hypothesei athei nexus rerum est absolute necessarius*. Etenim elementa rerum materialium omnia inter se connexa sunt (§. 204 *Cosmol.*) & nexus rerum materialium ab eorundem nexu pendet (§. 205 *Cosmol.*). Præterea muta-

mutationes elementorum omnium inter se & omnes in eodem elemento connectæ sunt (§. 210 *Cosmol.*), cumque in elementis contineantur rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191 *Cosmol.*); nexus quoque successivorum in mundo materiali rationem ultimam in nexu elementorum agnoscit, adeoque posito nexu mutationum in elementis ponitur nexus successivorum in mundo materiali (§. 118 *Ontol.*). Enimvero hæc elementa alio modo coexistere nequeunt (§. 571 *Cosmol.*), nec naturaliter alias subire possunt mutationes, quam per essentiam & naturam suam subeunt (§. 509 *Cosmol.*). Quamobrem cum juxta atheum mundus, adeoque etiam elementa (§. 570 *Cosmol.*), necessario existant (§. 442); nexus rerum materialium in hoc universo tum quoad coexistentiam, tum quoad successionem absolute necessarius est in hypothesi athei.

Quæ paulo ante (*nov. §. 454*) de absoluta eventuum in mundo adspiciabili necessitate annotavimus, ea etiam de nexu rerum necessitate absoluta in hypothesi impia tenenda sunt. Nimirum fuit ea ex necessaria mundi existentia, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis liquet, adeoque resolvitur in aleitatem mundi, a qua pendet absoluta mundi hujus existentia in hypothesi athei juxta demonstrationem superiorem (§. 442). Quodsi enim admittas, dari Deum, qui liberrime creavit hunc mundum adspiciabilem (§. 354) & nexum rerum sapientia & bonitate sua constituit (§. 741 *part. I. Theol. nat.*); a necessitate absoluta nexus hic eximitur (§. 667 *part. I. Theol. nat.*), adeoque per essentiam & naturam elementorum non relinquitur nisi hypothetica, quemadmodum ex principiis cosmologicis in demonstratione propositionis præsentis allegatis intelligitur. Quodsi quis rerum omnium in hoc universo nexum tum quoad coexistentiam, tum quoad successionem negare velit, eandemque absolute necessarium pronuntiet, necessitatem ejus hypotheticam pro absoluta vendicans; is denuo in disputatione contra atheos nihil proficiet. Causarum adeo concatenatio absolute necessaria cum nexu rerum sapientiæ ac bonitati divinæ congruo confundenda non est. Hic veritati consentaneus; illa in errorum numero est.

§. 456.

Atheus non negare tenetur libertatem animæ, seu ex eo, quod non datur Deus, non sequitur, animam non esse liberam. Animam esse liberam, non ex eo demonstratur, quod a Deo fuerit creata (§. 780 *part. I. Theol. nat.* & §. 338 *part. II. Theol. nat.*), sed ex iis, quæ animam advertentibus ad ea, quorum de ipsa nobis conscii sumus, experientia suggerit (§. 942 *Psychol. empir.*), & eam liberam esse agnoscimus, quod ratione prædita (§. 528 *Psychol. rat.*). Quamobrem etsi atheus neget, dari Deum animarum creatorem (§. 411), atque adeo animas pro entibus a se, sive necessario existentibus habeat, quemadmodum mundum (§. 437); non tamen ideo negare tenetur ea, quæ de anima nostra certa experientiæ fide constant, & ideo ipsi tribuenda veniunt, quia rationalis est. Atheus igitur libertatem animæ negare non tenetur.

An libertatem animæ negare teneatur atheus.

Ostenditur etiam hoc modo. Quoniam Deus rem nullam potuit facere aliter quam fecit, quoad determinationes essentielles & attributa (§. 557 *part. I. Theol. nat.*); nec animam facere potuit aliter, quam est quoad determinationes essentielles & attributa. Enimvero anima per essentiam & naturam suam rationalis est (§. 454 *Psychol. rat.*), consequenter cum ideo libera, quia rationalis (§. 528 *Psychol. rat.*); nec animam aliter, quam liberam facere potuit.

tuit. Quamobrem cum anima non per hoc libera sit, quod a Deo facta; ex eo, quod neges, eam a Deo factam, consequenter creatam esse (§. 698 *Physiol. rat.*), non sequitur, eam non posse esse liberam, consequenter atheus libertatem animæ negare non tenetur.

Error de libertate animæ alias habet rationes, quam atheismum, quibus locus esse potest, si quis fuerit atheus, siue Deum universi creatorem agnoscat. Quamobrem fieri potest, ut atheus neget liberam esse animam, sed ideo negare non tenetur, quia negat esse Deum. Agnovere hoc Theologi ac Philosophi, dum deiciunt, atheum negare non posse existentiam juris naturalis, propterea quod negat dari Deum, obligatione naturali per errorem impium ad actiones suas legi naturali conformandas minime sublata, quemadmodum suo loco ostendimus. Atheus igitur non obstante impia hypothesi admittere potest, dari in hoc mundo materiali contingentia a voluntate hominis libera pendentia, nec ex hac contingentia ipsum erroris sui convincere poteris, quoniam ea eo, quod anima sit libera, non demonstrari potest dari Deum. Contingentia mundi huius adspicibilis, quatenus non dependet ab animæ libertate, scala est, per quam ad existentiam Dei ascendimus, quemadmodum ea systemate patet, quod parte prima Theologiæ naturalis exhibuimus, atque eidem tanquam fundamento superstructum, non vero contingentia eorum, quæ ab actionibus humanis pendent. Pone enim ab homine plantari arborem & hanc proferre fructus, quibus comestis in dysenteriam incidit Titius, juvenis alias vegetus, cum Sybilla matrimonium iuratus, & præmatura morte extinguitur. Et si per libertatem animæ inferas, existere in mundo arborem, quæ non cæsere poterat, existere fructus, qui non dari poterant, morte abripi Titium, qui alias vitam protraxisset & cum Sybilla liberos genuisset, consequenter ob libertatem voluntatis humanæ in mundo materiali ad actum deduci alias non deducenda, & actualitatem non consequi alias exitura: nunquam tamen hisce positis ac concessis demonstrabis dari Deum, qui sit mundi auctor seu creator. Qualis enim hæc consequentia est? Dantur in hoc mundo materiali per libertatem animæ in eodem non exitura, si anima libera non esset, & ex adverso in eodem non dantur alias exitura, si animæ nulla compereret libertas. Ergo datur Deus, hoc est, ens a se, qui mundum creavit, seu ea nihilo produxit? Quam adeo absurdum sit veri nominis contingentiam negare, quæ per principia cosmologica competit mundo huic adspicibili & ordini naturæ convenit, & pro demonstranda existentia Dei urgere contingentiam rerum materialium a voluntate hominum pendentium, quivis me non monente perspicere valet.

§. 457.

In hypothesi athei nullus datur finis mundi, nec dantur fines ulli in mundo.

*Cur
atheus
fines re-
rum na-
turalium
seget.*

Et enim in hypothesi athei existentia mundi est absolute necessaria (§. 442), estque mundus a se (§. 437), adeoque non ab alio (§. 27 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque nemo est, qui mundum fecit, nec in eo unum fecit propter alterum, finis autem id est, propter quod causa efficiens agit (§. 932 *Ontol.*); in hypothesi athei dici nequit, quod mundus sit propter aliud, vel aliquid in mundo existat, ut aliud quid obtineatur. Quamobrem in hypothesi athei nec datur finis mundi, nec dantur fines ulli in mundo.

Idem etiam per indirectum ostenditur hoc modo. Pone enim dari finem mundi, dari fines rerum naturalium, quæ sunt in mundo. Quoniam finis est id, propter quod causa efficiens agit (§. 932 *Ontol.*); necesse est ut datur mundi causa efficiens, quæ propter eundem mundum fecit, & propter fines consequendos in eo tales potius fecit res, quam alias. Quare cum actio causæ efficientis mundi est ratio existentiae ejus & rerum talium, quæ dantur in mundo (§. 886 *Ontol.*); datur aliquod ens, a mundo diversum, in quo ratio existentiae ejus, & cur tales in eodem potius dentur res, quam aliæ, continetur,

tur, consequenter auctor datur mundi, five Deus (§. 67 part. I. Theol. nat.). Enimvero negat atheus dari mundi auctorem, five Deum (§. 411). Quamobrem concedere non potest, dari finem mundi & fines rerum in mundo.

Quod mundus propter finem aliquem existat, simpliciter negat atheus, cum nemo sit, qui hunc finem intenderit & per mundum tanquam medium consequi voluerit, in hypothesis impia. Quod in mundo unum intersit usus alterius, nec atheus negare potest, cum experientia in dubium minime revocanda idem apertissime loquatur. Sed cum atheus nullum agnoscat mundi auctorem, nec usus huius in numerum finium refert, cum nemo sit, qui huius usus intenderit & eorum consequendorum gratia res tales fecerit. Quamobrem et si ex eo sequatur, dari Deum mundi auctorem, si v. gr. usus rerum naturalium fines esse ponantur, vel alia, quæ in mundo accidunt, pro talibus habeantur; inde tamen erroris sui convinci nequit atheus, qui, quæ pro finibus habentur, in numerum finium non refert, nec per hypothesis suam referre potest. Quamobrem cum atheo non persuaseris, ea pro finibus recte haberi, quæ pro finibus habentur, quamdiu in errore suo subsistit; nec argumentando a finibus rerum quicquam contra eum profeceris: sit ita quod multi maximum in hoc argumento adversus atheismum prædium sibi reperisse videantur, qui a distincta rationum evolutione quam longissime absunt, ubi quid probandum. Equidem non nego, si fines in hoc universo obvios perpendat atheus, probabile quodammodo reddi posse, quod fines esse possint, qui dicuntur, ac ideo probabile posse videri, quod non omnino impossibile sit dari huius universi auctorem; sed ultra aliquem probabilioris gradum nunquam ascendere dabitur, nec certas ac immotas nasceretur assensus. Id agnovere acutiores, qui huic argumento, quemadmodum aliis similibus, non nisi certitudinem moralem tribuere. Equidem simpliciter impossibile non est, ut qui hebetior est, quam ut certitudinem moralem ab omni modo distinguere possit, vi huius argumenti persuadeatur, dari Deum; non minus certum est, cum exceptionibus athei ad errorem pristinum reasumendum facilius iterum adduci posse, aut saltem perplexum reddi, ut, cui contradictionis parti subscribere debeat, minime reperiat. Quamobrem cum nos certam tradere doctrinam constituerimus, nec cum probabilibus nobis iam sit negotium; ab istiusmodi quoque argumentis abstinemus, quæ rem minime faciunt. Dari finem totius mundi & mundum esse plenum finibus a Deo intentis, tum demum certo cognoscitur, ubi existentia Dei fuerit demonstrata, quemadmodum ex systemate (§. 645 & seqq. part. I. Theol. nat.) & superioribus (§. 375 & seqq.) constat. Nec ulla necessitas nos adigit, ut ad fines rerum tanquam ad sacram quandam anchoram confugiamus, contra atheos disputaturi, cum adstructa mundi contingencia ejusdem necessitas, atheismi unicum fundamentum, subvertatur.

§. 458.

In hypothesis athei non admittendus necessario est casus purus, seu, si negatur dari Deum, non sequitur dari casum purum. Etenim etsi atheus, negans dari Deum, mundi auctorem (§. 411), ejus existentiam absolute necessariam esse statuat (§. 442), & omnes eventus absoluta necessitate consequi affirmet (§. 454), nec finibus in rerum natura ullum relinquat locum (§. 457); non tamen idem negare tenetur, omnia fieri cum ratione sufficiente, cum principium rationis sufficientis cognoscatur, etiam si non supponas dari Deum, mundi auctorem, eventus in mundo adspectabili esse contingentes & dari fines rerum naturalium (§. 70 Ontol.), imo veritatem huius principii agnoscere teneatur atheus, antequam ex contingencia mundi existentia Dei convinci possit (§. 69 part. I. Theol. nat.), & si demonstrationes contingentia mundi & elementorum ejus in systemate datas (§. 55. 56 part. I. Theol. nat.) resolvere volueris in sua principia (§. 992 Log.), pateat, nec eam absque principio rationis sufficientis demonstrari posse, ut inde porro existentia divinæ convincatur atheus. Quamobrem cum casus purus sit existentia ratione

Casum
purum
num sta-
tuere de-
beat
atheus.

tionem sufficiente destituta (§. 94 *Cosmol.*); impossibilitatem ejus agnoscere tenetur atheus, & agnoscere potest, etsi nondum admittat dari Deum (§. 95 *Cosmol.*). Non igitur ex eo, quod negatur dari Deum, sequitur dari casum purum, adeoque in hypothesei athei casus purus non necessario admittendus.

Equidem fieri potest, ut atheus casum purum admittat; sed ubi hoc facit in errorem hunc non incidit ob atheismum, sed alia de causa, quemadmodum videmus casum purum admitti etiam ab aliis, qui & Deum esse confitentur, & ipsam Religionem Christianam amplectuntur. Imo qui principium rationis sufficientis ex parte voluntatis admittere noluunt; cuius purum non modo voluntatem humanam, sed ipsam Numinis voluntatem subijciunt. Equis vero dixerit, eos esse atheni, aut statuerit quod recta via, ad atheismum quædam, principia defendant? quamvis negari non possit, difficillimam reddi, si non prius impossibilem, athei convictionem, ubi eidem concesseris casum purum non esse impossibilem.

§. 459.

An atheo existentiam & eventus in mundo casu puro tribuere liceat, & quomodo convincendus.

Quoniam etiam in hypothesei athei casus purus impossibilis (§. præced. & §. 96 *Cosmol.*); nec atheus affirmare potest mundum existere casu puro, vel quicquam in eodem contingere casu puro, consequenter, si alterutrum affirmet, per demonstrationem impossibilitatis casus puri ad absurdum redigendus (§. 96 *Cosmol.*).

Vides aden utilitatem propositionis præcedentis in refellendo atheo: tantum abest, ut recte dicatur, eam favere atheismo. Ceterum minime de casu puro iudicium fieri debere ex nomine distincta (§. 94 *Cosmol.*), non vero confusa & vaga, ne eidem tribuantur, quæ ad eundem referri minime possunt. Ponamus hominem sceleratum ac in Deum blasphemum ictu fulminis perire: etsi dicat atheus, hoc casu fieri, negans rationem aliquam, cur fulmine ictus fuerit, querendam in pessima ejus vita vel in blasphemia; non tamen idem negat effectum, quatenus naturæ tanquam causæ tribuitur, rationem sufficientem habere, nec propterea casui puri in eventibus naturalibus quæ talibus facit locum. Ceterum ne casus simpliciter dictus cum casu puro confundatur, illius notionem explicare lubet.

§. 460.

Casus definitio.

Casus simpliciter dictus, est concursus causarum ad effectum, alterius gratia agentium. Effectus, qui eidem tanquam causæ tribuitur, *Effectus casualis* appellatur. Nonnulli etiam effectum, ab isto causarum concursu pendentem, casum appellant; sed præstat ambiguitatem in loquendo evitare, a qua philosophia abhorret ob confusionem inde oriundam: neque enim in eadem eidem termino diversi imponendi sunt significatus, sed idem isque determinatus semper retinendus (§. 143 *Disc. prælim.*).

Ut definitio intelligatur, exemplo aliquo eandem illustrare lubet. Ponamus ædificium dirui & intra murum reperiri gemmas pretiosas: gemmæ casu repertæ dicuntur. At enim eas intra murum condidit dominus non eo fine, ut ædificium diruens easdem reperiret: nec qui ædificium diruit, id eo sine facit, ut gemmas reperiat. Concurrent aden ad hunc effectum tum qui gemmas intra murum conlulsit, ut eas certius asservaret; tum qui murum diruit, ut ædificium novum extrueret. Sed uterque egit propter effectum alium, quam qui ex illo concursu resultavit. Similiter si ventus ex tecto deiecit regulam, quæ prætereuntis caput vulnerat, ad vulnus capiti inflictum concurrunt & ventus, & causæ regulam disponentes, ut impulsui venti facile cedat, & regula ipsa descendens, vi gravitatis, aut, si major, gravitas regulam descendere faciens, & homo ædes prætereiens. Enimvero nec ventus regulam deiciens, nec causa eam disponentes, ut venti impulsui facile cedat, nec gravitas, qua densum fertur, nec homo prætereiens vulneris capiti infligendi causa agunt. Effectus adeo, qui casui tribuitur, vulnus nempe capiti inflictum, oritur ex concursu causarum, quarum unaquæque alterius effectus gratia agit. Quodque adeo hic dicitur

citur casus, aliud non est, quam concursus causarum ad effectum quendam, quæ singulæ alterius effectus gratia agunt. Equidem vulgo ad casum requiritur, ut effectus rarus sit; sed raritas intrinsece rem non afficit: definitiones autem ingredi non debent nisi rebus intrinseca (§. 154 2^æ).

§. 461.

Quæ casu fieri dicuntur, non fiunt casu puro. Etenim quæ casu fieri dicuntur, proveniunt ex concursu causarum, quarum unaquæque alterius gratia agit (§. 460). Quoniam itaque concursui huic insunt, unde intelligitur, cur istiusmodi effectus sequatur, etsi ex actione causæ uniuscujusque sequatur alius, cujus gratia agit, quemadmodum exempla loquuntur; quæ casu fieri dicuntur, rationem sufficientem habent in isto concursu (§. 56 Ontol.). Quamobrem cum casu puro fiat, quod absque ratione sufficiente ad actualitatem perducitur (§. 94 Cosmol.); quæ casu fieri dicuntur, non fiunt casu puro.

Anque casu fiunt casu puro.

Qui gemmas pretiosas intra murum condidit, cum v. gr. id fecerit, ut ibi laterent ac secure fervarentur, non fecit sine ratione sufficiente: ex fine enim, quem intendit, intelligitur, cur fecerit, atque adeo hic ratio sufficiens est (§. 56 Ontol.). Actio etiam, si physice consideretur, ratio sufficiens est, cur ibidem sint gemmæ pretiosæ. Quod murus diruitur, sit novi ædificii excitandi gratia, atque adeo denuo rationem sufficientem habet. Cumque ibidem lateant gemmæ pretiosæ, & muro diruto in conspectu prodeant; ex eo porro intelligitur, cur inveniantur. Habet itaque inventio earum rationem sufficientem (§. cit. Ontol.). Etsi adeo casu repertæ fuerint, propterea quod intra murum condens non intendit, ut eum diruturus eas inveniret, nec qui eundem diruit, cum ignoret eas ibi latere, invenientur gemmarum gratia hoc faciat, sed præter intentionem & expectationem suam easdem inveniat in ipso tamen causarum concursu ratio sufficiens continetur, cur invenirent, consequenter inventio casus purus non est (§. 94 Cosmol.). Ceterum ex ipso concursu causarum, qui hic requiritur, ut gemmæ reperiantur, intelligitur, cur raro accidere debeat, ut murum diruens gemmas inveniat pretiosas; cum hic eas servandi modus sit infrequens, nec communiter receptus, ipsa etiam gemmarum pretiosarum possessio in eorum numero sit, quæ rara dicuntur. Atque adeo simul patet, cur casus hic rarus sit, habere rationem sufficientem in ipso casu, consequenter cum ex eius notione demonstrari possit raritas, opus non esse, ut ea definitioni inseratur (§. 837 2^æ). Idem eodem prorsus modo sese habet in aliis exemplis, quemadmodum in ceteris experiri licet, quæ ad definitionem casus illustrationis gratia in medium adduximus. Admitti igitur potest, quædam casu fieri, nec opus est, ut a communi loquendi more recedamus, veritati convenienter explicabili, etsi impossibilitatem casus puri stabiliverimus (§. 95 Cosmol.). Quod si sint qui inter casum simpliciter dictum & casum purum non distinguunt, & illum ratione sufficiente destitui sibi imaginantur; id errori per præcipitantiam in iudicando, acuminis defectui debitem, orto tribuendum.

§. 462.

Ex parte Dei casus nullus est, seu nihil fit casu; sed tantummodo ex parte causarum secundarum, aut, si mavis, naturalium. Etenim cum Deus præsciverit ab æterno omnes effectus rerum materialium omnesque nostras cogitationes, seu quicquid in hac rerum serie existit (§. 524 part. I. Theol. nat.); fieri non potest, quin omnes etiam effectus præviderit, ex quocumque causarum naturalium sive secundarum concursu resultantes. Et quoniam hoc universum gubernans (§. 900 part. I. Theol. nat.) omnia dirigit ad certum finem (§. 899 part. I. Theol. nat.); dubium non est, quin etiam effectus ex concursu causarum alterius gratia agentium dirigat ad certum finem, consequenter eodem utatur tanquam medio ad eundem consequendum (§. 937 Ontol.).

Cur ex parte Dei non detur casus, sed solum ex parte causarum secundarum.

Ontol.) . Et si itaque causæ naturales sive secundæ alterius effectus gratia agant, non vero ejus gratia, qui ex earum concursu resultat, si eas in se spectes; agunt tamen etiam propter finem a Deo intentum, consequenter etiam effectus ex earum concursu resultantis gratia, si ad Deum referantur. Quamobrem cum concursus causarum ad effectum aliquem producendum ideo casus dicatur, quod unaquæque alterius effectus producendi gratia agat, non vero ejus, qui ex earum concursu resultat præter eos, quorum gratia agunt, quatenus in se spectantur (§. 460); evidens omnino est, ex parte Dei casum admitti posse nullum, seu nihil casu fieri, sed tantummodo ex parte causarum secundarum, aut, si mavis, naturalium.

Concedi adeo potest atheo, casu fieri nonnulla, quamdiu ea, quæ in rerum natura eveniunt, referuntur ad causas naturales in hac rerum serie existentes; non tamen concedenda est consequentia, quod nulla fiant providentia. Et si enim nondum convictus fuerit, dari Deum, convinci tamen potest, hoc non obstante, quod intuitu causarum secundarum sive naturalium casu evenit, subesse providentiæ divinæ, siquidem Deum dari supponatur, seu ejus respectu non fieri casu. E. gr. Viatur fulmine ictus in via perit. Si mortem ejus consideres nonnisi causarum naturalium intuitu, per definitionem casus dici omnino potest, quod casu diem obiit supremum. Non tamen inde inferre licet, si deus Deus, cum non sine providentia divina periisset. Neque utilitate sua caret, eo perduxisse atheum, ut admittat, id quod Deum casu factum non esse, siquidem Deus deus, sed finis cujusdam gratia, quem Numen providum intuebit, est nobis non semper perfectum, nec acumine nostro detegendum. Quamprimum enim eum ulterius convinceris dari Deum; absque omni hesitatione iam admittet non sine providentia divina fulmine ictum esse viatorem. Qui hypothesin, sub qua quid affirmatur, veram non agnoscit, agnoscit tamen ex hypothesi data necessario sequi, quod affirmatur; is convincendus est veram esse hypothesin, ut nullum ipsi de veritate ejus, quod asseritur, superest dubium. Non loquimur nisi experta iis, qui in lectione scriptorum mathematicorum sunt versati, & quorum rationes per principia logica sunt manifesta, ex quibus facile demonstratur assertum, siquidem consideretur. Ceterum propositio ipsa jamdudum defensa a Scholasticis & communiter recepta, quamdiu philosophia Aristotelica in usu fuit. Quamobrem cum nihil habeat, quod a veritate recedat, & vulgo multa in communi sermone casu seu fortuito fieri dicantur; nullum quoque fuit demonstrare, quo respectu casus simpliciter ita dictus admittendus sit, ne, quando cum atheis vel Deistis nobis est negotium, negemus, quod negari non debebat.

§. 463.

*Nulla
providen-
tia Dei
juxta
atheum.*

Atheus necessario negat providentiam divinam. Etenim negat dari Deum (§. 411) & eventus rerum naturalium absolute necesarios pronuntiat (§. 454), mundusque juxta eum seipsum conservat, nec indiget ente alio ut conservetur (§. 449). Quamobrem cum providentia divina in conservatione & gubernatione rerum in mundo atque concursu ad actiones earundem consistat (§. 922 part. I. Theol. nat.); atheus necessario negat providentiam divinam.

Quæcumque igitur de providentia divina demonstrata sunt & summum influxum in actiones hominum ac felicitatem ejusdem habent, quemadmodum suo tempore locuque demonstraturi sumus; ea omnia negari debent ab atheo. Neque eorum fieri potest, ut admittat aliquod ens, quod sapientia & bonitate gubernet hunc universum, cuius nullum cognoscit auctorem (§. 411) & quod independents faciat ab omni ente alio a se diverso (§. 419), ita ut nihil sit in hoc mundo adspectabili, quod rationem habeat in ente alio ab ipso diverso (§. 440). Poteramus quoque ipsa in definitione athei sumere, quod neget mundi gubernationem, cum fieri possit, ut quis neget creationem mundi, admittit tamen providentiam divinam. Sed cum posuerimus auctorem universi, quod vocabulum generalius est & modum depen-

dependentiæ mundi in existendo a Deo nun determinat, non opus erat addi, quæ ex assumptis demonstrari possunt. Modo atheum adduxeris, ut dependentiam mundi in existendo ab eum alio agnoscat; haud difficulter ipsum deinde conviceris creationis & providentiæ, siquidem methodi composueris & systema Theologiæ naturalis animo comprehensum tenueris. Mundi enim independentia in existendo ab ente alio ob aseitatem ejus atheismi genuinum fundamentum est, cum quo quemadmodum creatio, ita & conservatio atque gubernatio mundi, seu providentia non consistit.

§. 464.

Atheus casui tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda sunt. Quædam enim in mundo casu fiunt, ex parte causarum secundarum sive naturalium, non vero casu fiunt ex parte Dei (§. 462). Quamobrem cum Deus gubernet hoc universum (§. 900 part. I. Theol. nat.), adeoque actiones creaturarum ad certum finem dirigat (§. 899 part. I. Theol. nat.), hæc ipsa vero gubernatio ad providentiam divinam pertineat (§. 922 part. I. Theol. nat.); quæ ex parte causarum secundarum seu naturalium oriuntur ex concursu causarum alterius effectus gratia agentium, adeoque earum intuitu casui tribuuntur (§. 460), providentiæ divinæ tribuenda sunt. Quoniam itaque atheus providentiam divinam dari negat (§. 463), adeoque ultra causas secundas non progreditur, quarum respectu casui locus est (§. 462); casui utique tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda sunt.

*Quænam
atheus
casui
tribuat.*

E. gr. Ponamus viatorem fulminis ictu enecari in via. Dubium non est subesse huic casum providentiæ divinæ, nec sine Dei hoc fieri voluntate. Ponamus hoc accidere homini, qui a pravitate sua se revocari passus non est: sapientiæ divinæ conveniens est, funestum casum in eum devenire, ut exemplum sit aliis terrori. Quamobrem qui hanc vitæ & facti convenientiam ad providentiam refert; quæ veritati consentanea sunt admittit. Enimvero atheus eandem casui tribuit & magnum sibi præsidium in eo reperisse videtur, quod funestu istiusmodi casu etiam e medio tollantur, qui a pravitate abhorrent, non perpendens casus ejusdem in universo directionem vis sapientiæ divinæ inexhaustæ multiplicem habere finem, adeoque uno semper eundem. Sed de hisce dicemus apertius alibi, quando obligationem divinam positivam ad actiones juri naturali conformandas demonstraturi sumus. Ceterum ex his intelligitur, quod nihil profeceris contra atheum, si simpliciter negare voloeris casu quædam fieri in universo, quem necessario admittendum esse respectu causarum secundarum, id dubium revocari nequit nisi ab imperito (§. 462). Concedendum itaque atheo, si causarum secundarum rationem voce habeat, casu fieri, quæ providentiæ divinæ tribuuntur: at, ex eo nondum sequi providentiam divinam esse impossibilem, demonstrandum. Sufficit enim agnosci providentiæ divinæ possibilitatem, esse eam dari non constet, antequam demonstratum fuerit, dari Deum, a quo pendet hoc universum rerumque in eodem nexus. Quando enim atheus providentiæ divinæ possibilitatem admittere tenetur, nec absurditatis redarguere valet eos, qui eandem profitentur; sed si sapie, omni studio id agere debet, ut, num etiam deus, inquirat. Hoc ipso vimirum, nisi scieas volensque inspicere velle, error impius, cui deditus est, suspectus ipsi redditur, ut cum animi tranquillitate acquiescere nequeat, cum oppositi formidine jam conjuncto.

§. 465.

Effectus casuales homini vel boni, vel mali, ad fortunam referendi. Etenim cum effectus casuales resultent ex concursu causarum, quarum unaquæque alterius gratia agit (§. 460); concursus, unde oriuntur, a nobis prævideri minime potest, qui omnem causarum istiusmodi concursum perspectum minime habemus. Quamobrem cum fortuna non sit nisi concursus causarum minime prævisus (§. 540 part. I. Theol. nat.); effectus casuales in horum uti-

*Quinam
effectus
casuales
fortune
tribuantur.*

Wolffi Theol. Nat. Pars II.

F f

que

que numero sunt, qui homini vel boni, vel mali deprehenduntur. Parec itaque effectus casuales homini vel bonos, vel malos, ad fortunam esse referendos.

E. gr. Ponamus viatorem in via fulminis ictu perire. Effectus hic, si causas secundas tantummodo spectes, refertur ad casum (mor. §. 461), adeoque casualis est (§. 460). Enimvero tum respectu viatoris malus dicendus utique veniet, ad fortunam adversam omnino referendus, imo referri solet. Ex adverso effectus itidem casualis est, si quis murum diruens invenit gemmas pretiosas (mor. §. 460). Sed cum inventio bona dicatur inventori; fortunæ tribuitur secundæ. Hinc jamdudum observarunt Scholastici, omnem fortunam includere casum, etsi casus omnis non sit fortuna, cum hæc supponat destinato consilio agentem.

§. 466.

*Cur fortuna
juxta
atheum
casui,
non providentiæ
subsit.*

Juxta atheum fortuna non subest providentiæ divinæ, sed casui. Ecce enim atheus negat dari providentiam divinam (§. 463). Quamobrem per ejus hypothesein fieri nequit, ut fortuna eidem subsit. *Quod erat unum.*

Enimvero atheus casui tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda sunt (§. 464). Quamobrem cum effectus casualis homini vel boni, vel mali ad fortunam sint referendi (§. 465); effectus istos casui tribuit atheus. Atque adeo fortuna, quæ subest providentiæ divinæ (§. 932 part. I. Theol. nat.), juxta atheum casui subsit.

Nimirum quæcunque fortuna secunda homini obtingunt, vel fortuna adversa eidem accidunt; ea casu fieri affirmat atheus inevitabili, propterea quod nexus rerum, unde pendet concursus ille casualium, qui casus nomine significatur (§. 460), est absolute necessarius (§. 455), adeoque prorsus immutabilis (§. 292 Ontol.). Quodsi atheus non neget libertatem animæ, quam negare non tenetur (§. 456); eatenus homo evitare potest in ipsis hypotheseis casum, quatenus actionum libertas in eundem influit, vi cuius ea actio omitti poterat, qua ad effectum casualem concurrat, veluti viator fulminis non ictus fuisset, nisi gradum accelerasset: quo ipso contigit, ut eo temporis momento hæreret in loco, quem fulmen petiit. Parec autem casum difficillime evitari posse, propterea quod eum providere non liceat, veluti in exemplo dato ignorat viator, quod locum istum, in quo perit, fulmen sit petiturum. Unde est, quod atheus casum simpliciter inevitabilem pronuntiet. Quæ enim non cadunt sub deliberationem nostram, ea a nobis evitari nequeunt: sit ita, quod contrarium fieri potuisset, ac hoc modo casuale damnum evitatum fuisset.

§. 467.

*Progressus in infinitum
ab atheo
admittendus.*

Atheus admittere tenetur progressum in infinitum vel rectilineum, vel circumlarem. Atheus enim negat mundum habere existendi initium & finem (§. 444. 445). Quamobrem cum mundus contineat seriem contingentium (§. 81 Cosmol.); ea ipsa nec initium habet, nec finem, adeoque utrinque interminata est. Enimvero series rerum contingentium interminata, in qua nec primum datur, nec ultimum, progressus in infinitum est (§. 91 Cosmol.). Atheus igitur progressum in infinitum admittere tenetur. Est vero progressus in infinitum vel rectilineus vel circularis (§. 92 Cosmol.). Atheus igitur admittere tenetur progressum in infinitum vel rectilineum, vel circumlarem.

Progressus in infinitum rectilinei impossibilitas statim illucescit in oculis (§. 93 Cosmol.), quoniam principio rationis sufficientis manifesto contrariatur: quod etsi distincte non cognoscatur, ita tamen eius notio menti nostræ infixæ est, ut, quod eidem repugnat, assensum adversum experiat. Hinc qui æternitatem mundi defenderunt Philoſophi Gentiles, veluti

veluti Stoici, in progressum circularem illapsi sunt: unde enatae sunt continuæ revolutiones, quarum ope redeunt, quæ jam antea existerant, etsi nonnisi longissimo temporis tractu. Ita qui nunc est in toto mundo status, aliquando in hypothese progressus circularis iterum rediturus. Vivent in terra homines, qui nunc vivunt, & eadem agent singuli, quæ nunc agunt. Has revolutiones repugnare veritati revelatæ, nemo non videt. Relegenda hic sunt, quæ de progressu in infinitum tam rectilineo, quam circulari annotavimus, cum differentiam utriusque progressus explicaremus (*met. §. 91 Cosmol.*), & rectilinei impossibilitatem demonstraremus (*met. §. 91 Cosmol.*).

§. 468.

In progressu rectilineo in infinitum ab effectu præsentē retrogrediendo nunquam pervenitur ad causam primam, nec progrediendo ad effectum ultimum, qui denuo non fiat alterius effectus causa. Similiter in serie mutationum, quæ in eodem subiecto contingunt, a statu præsentē retrogrediendo nunquam pervenitur ad statum primum, & ab eodem progrediendo nunquam pervenitur ad ultimum. Etenim in progressu in infinitum rectilineo a termino quocunque receditur continuo (§. 92 *Cosmol.*), nec datur in serie rerum primum, nec ultimum (§. 91 *Cosmol.*). Quamobrem si ponamus, in serie successivorum, quæ datur in hoc mundo adspectabili (§. 55 *Cosmol.*), progressum in infinitum esse rectilineum, cum successiva a se invicem dependeant ut effectus a sua causa (§. 83 *Cosmol.*), atque adeo effectus causæ anterioris sit denuo causa effectus sequentis; si ab effectu præsentē ascendas retrogrediendo ad eam, quæ fuerunt, continuo quidem pervenies ad causam, quæ sit effectus alterius causæ, nunquam vero ad primam, ante quam adeo non extiterit alia, cujus effectus ea esse possit (§. 44 *part. I. Theol. nat.*), & si ab eodem effectu descendas progrediendo ad eam, quæ futura sunt, continuo quidem pervenies ad effectum, qui denuo sit causa alterius effectus, nunquam vero ad effectum, qui nullius amplius effectus causa sit, adeoque ad effectum ultimum (§. 44 *part. I. Theol. nat.*). *Quod erat unum.*

Progressus in infinitum rectilineus qualis sit.

Ponamus jam similiter in eodem subiecto seriem mutationum in eodem contingens progressum in infinitum rectilineum constituere. Quoniam in progressu rectilineo a termino quocunque continuo receditur (§. 92 *Cosmol.*), nec in eodem datur primum ac ultimum (§. 91 *Cosmol.*); si in serie mutationum, quæ in eodem subiecto contingunt, præsentem sumas & ab eadem retrogrediendo ad mutationes præteritas ascendas, nunquam pervenies ad statum primum, ante quem non extitit alius (§. 44 *part. I. Theol. nat.*), nec ab eadem mutatione, quæ subiecti statum præsentem determinat (§. 705 *Ontol.*), progrediendo unquam pervenies ad statum ultimum, quem non amplius excipit alius (§. 44 *part. I. Theol. nat.*). *Quod erat alterum.*

Ut propositio præsens ejusque demonstratio rectius intelligatur, demus exempla. Constat ovum excludi a gallina, quæ ex ovo prodit. Quod si ergo retrocedas in infinitum in linea recta, nunquam pervenies ad ovum, quod a gallina exclusum non sit, nec ad gallinam, quæ non prodierit ex ovo: neque ulla adest ratio, cur potius in gallina ex ovo non prodeunte, quam in ovo a gallina non excluso subsistas, imo si alterutrum feceris absque ratione sufficiente, non dabitur amplius progressus rectilineus in infinitum ex parte ante contra hypothesein. Similiter si ab ovo nunc a gallina excluso progrediaris continuo ad gallinas & ova in posterum exitura, nunquam pervenies ad ovum, ex quo nulla amplius prohibet

§i 2

gallina,

gallina, nec ad gallinam, quæ nullum amplius ovum excludet: neque ulla adest ratio, cur in gallina potius subsistas, quæ nullum amplius ovum excludit, quam in ovo, ex quo nulla amplius excluditur gallina, imo si alterutrum feceris absque ratione sufficiente, non dabitur amplius progressus in infinitum ex parte post, denuo *contra hypothesis*. Constat in qualibet anima dari seriem perceptionum, quæ diversa est a serie perceptionum animæ cuiuscunque alterius (§. 513 *Psychol. rat.*). Quodsi ergo in perceptionibus ponas progressum rectilinum in infinitum & a perceptione præsentis retrogradiaris ad præteritas; nunquam pervenies ad perceptionem primam, quam non præcessit alia: & ubi progrediaris ad futuras, nunquam pervenies ad ultimam, quam non sequetur alia. Quamprimum enim alterutrum feceris, series perceptionum terminabitur ex alterutra parte, adeoque non amplius progredietur in infinitum in linea recta sive ex parte ante, sive ex parte post, *contra hypothesis*. Constat similiter unumquodque elementum continere seriem mutationum, quæ diversa est a serie alterius cuiuscunque (§. 198 *Cosmol.*). Quæ igitur de progressu in infinitum rectilineo quoad animæ perceptiones diximus, ea quoque de mutatione statuum in elementis in linea recta in infinitum progrediente dicenda esse, utmo non videt.

§. 469.

Progressus rectilini ex parte ante & ex parte post ac ab utraque diffinitio.

Progressus in infinitum rectilinus a parte ante dicitur, si in serie contingentium nunquam pervenitur ad primum a præsentis retrogradiendo, etsi progrediendo perveniat ad finem. Et ex adverso *Progressus in infinitum rectilinus ex parte post* appellatur, si in serie contingentium progrediendo nunquam pervenitur ad finem sive ultimum, etsi retrogradiendo perveniat ad primum. Quamobrem cum progressus in infinitum simpliciter dictus nec primum, nec ultimum admittat in contingentium serie (§. 91 *Cosmol.*); *progressus in infinitum rectilinus simpliciter dictus & ex parte ante, & ex parte post infinitus est.*

Differentia hæc progressus rectilinei in infinitum ex parte ante & ex parte post, patet ex exemplis paulo ante (§. 468) allatis. Item si ponas in serie gallinarum successive existentium, in qua continua datur gallinæ ab ovo & ovi a gallina dependentia, nunquam perveniri retrogradiendo ad gallinam, quæ non prodierit ex ovo, nec ad ovum, quod non exclusum fuerit a gallina, progrediendo tamen perveniri ad gallinam, quæ ovum nullum amplius excludit, vel ad ovum, ex quo incubato nullus amplius gignitur pullos sexus foemineæ; progressus rectilinus in infinitum tantummodo erit ex parte ante. Quodsi vero ponas in eadem serie progrediendo nunquam perveniri ad gallinam, quæ nullum amplius ovum excludit, vel ad ovum, ex quo incubato nulla amplius prodit gallina, retrogradiendo autem perveniri vel ad gallinam, quæ ex ovo ortum suum minime trahit, vel ad ovum, quod a gallina exclusum non fuit, cum hodie per experimenta constet, ex ovis etiam excludi pullos posse absque incubatione gallinæ; progressus in infinitum rectilinus erit ex parte post. Similiter si in serie perceptionum, quæ datur in anima, supponas, nunquam retrogradiendo perveniri ad perceptionem, quam non præcessit alia, progrediendo tamen perveniri ad perceptionem, quam non sequitur alia; progressus in infinitum rectilinus est a parte ante. Quodsi vero supponas progrediendo nunquam perveniri ad perceptionem, quam non sequitur alia, etsi retrogradiendo perveniat ad perceptionem, quam non præcessit alia; progressus est in infinitum rectilinus a parte post. Unde simul patet progressum rectilinum in infinitum simpliciter dictum ex progressu rectilineo in infinitum a parte ante & progressu rectilineo in infinitum a parte post compositum esse.

§. 470.

Possibilitas progressus in infinitum.

Progressus rectilinus in infinitum a parte ante impossibilis est; non vero progressus in infinitum a parte post. Prius demonstratur eodem modo, quo progressum rectilinum in infinitum simpliciter dictum impossibilem esse evicimus (§. 93 *Cosmol.*), neque enim tum aliud egimus, quam ut ostenderemus

cum

eam a parte ante involvere contradictionem: id enim sufficit ad independen-
tiam mundi ab ente alio a se diverso in actualitate sua evitendam.

Enimvero quod progressus rectilineus in infinitum a parte post contra-
dictionem non involvat, neque adeo impossibilis sit, probatur hoc modo.
Ponamus enim progressum rectilineum in infinitum a parte post esse impos-
sibilem: necesse igitur est ut ens simplex existere desinat, ideo quod non am-
plius sit modificabile. Enimvero simplex interire, adeoque desinere nequit
(§. 541 *Ontol.*), nisi per annihilationem (§. 698 *Ontol.*). Quamobrem ne-
cesse est ut ens simplex annihiletur, hoc est, ita existere desinat, ut nihil e-
jus amplius supersit (§. 540 *Ontol.*). At per hoc, quod ulterius modificabi-
le non sit, non intelligitur, quod ita existere desinat, ut nihil ejus amplius
superfit, sed ut non amplius variantur ejus modi (§. 704 *Ontol.*), consequen-
ter ut posthac in eodem statu perseveret (§. 705 *Ontol.*), consequenter quod
ulterius modificabile non sit, non est ratio sufficiens annihilationis (§. 56
Ontol.), adeoque nec ideo annihilari potest ens simplex (§. 118 *Ontol.*). Ec-
cum determinationes in se mutabiles sint, quibus status ultimus constitui-
tur (§. 314 *Ontol.*), nec cur idem non amplius mutari queat, ratio nulla in
essentia rei contineatur, quia modi per essentialia non determinantur (§. 148
Ontol.), quin potius vis enti simplici inexistens (§. 196 *Cosmol.* & §. 53. 48
Pfychol.rat.) continuo ad status mutationem tendit (§. 725 *Ontol.*); evidens
est mutationes status continuo progredi debere, neque adeo progressum re-
ctilineum in infinitum a parte post impossibile esse.

Paret idem in ea serie, qua gallinæ ac ovi existentia continuo a se invicem dependet.
Neque enim probari potest, excludi tandem ex omnibus ovibus incubatis debere gallinas, quæ
nulla ova gignere possint, vel omnes tandem gallinas, quæ simul existunt, ova edere de-
bere nonnulli subventanea. Non nego talia sumi posse: sed de eo iam non quaestio est, quid pre-
carior sumi queat, verum huc redit omnis disceptatio, num probari possit, quod recte su-
matur. Ceterum propositio hæc mirifice favet principiis Christianismi. Etenim Christo
Doctore novimus, dari vitam æternam post hanc vitam, in qua non modo animæ, quæ a
corporis morte supersunt, verum etiam corpora iterum ex mortuis resuscitata & illisdeni denovo
unita in æternum perennatura. Vitam adeo æternam qui firma fide tenet, progressum quo-
que rectilineum in infinitum admittere tenetur: equis enim asseverare audeat, in animabus
hominum, vitæ æternæ participum, nullam fore perceptionum ac appetitionum variatio-
nem, quam fert earundem natura finita, nisi eas in perpetuum stuporem conicere velit?
Necessarium adeo duximus demonstrare, progressum rectilineum a parte post in infinitum
non involvere contradictionem, seu impossibilem non esse. Nemo vero obijciat per hoc,
quod ostenderit, mutationem in eorum simplici progressum rectilineum in infinitum a parte
post non esse impossibilem, eundem probatum esse, quod progressus quoque successivo-
rum in hoc mundo ad spectabili rectilineus in infinitum a parte post non sit impossibilis. Cum
enim rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, in elementis
adeoque substantiis simplicibus (§. 182 *Cosmol.*), contineantur (§. 191 *Cosmol.*); si mutationes
in elementis admittunt progressum rectilineum in infinitum a parte post, nec is mutatio-
nibus, quæ in universo contingunt, seu seriei successivorum in hoc mundo ad spectabili repa-
gnare possit. In cosmologicis progressum rectilineum in infinitum spectavimus, qualis
simpliciter ita dictus est, adeoque ex utraque parte talem. Quamobrem ubi evincitur,
eum a parte ante impossibilem esse, hoc ipso patet simpliciter ita dictum in numerum pos-
sibilem referri minime posse. Et sane ubicumque atheonobis res est, non multum laboramus
de progressu in infinitum a parte post, sed ad progressum in infinitum a parte ante omnia
tandem redeunt.

*Nilini a
parte
post.*

*Reditus
eorundem
in hypo-
thesi cir-
culari.*

In progressu circulari in infinitum quæ nunc fiunt, infinities iterum reditura & olim jam sæpius adfuere. Etenim in progressu circulari causæ rerum restituntur ad terminum, a quo receditur (§. 92 *Cosmol.*), quemadmodum in peripheria circuli semper idem recurrit punctum, a quo receditur. Quamobrem si sumas statum mundi præsentem quoad maxima minima, dum idem continuo variatur, tandem necesse est eundem recurrere, qui nunc erat. Cumque progressus in infinitum sit series interminata (§. 91 *Cosmol.*), & mundus juxta atheum æternus (§. 446), sine fine necesse est idem fieri. Quamobrem in progressu circulari in infinitum, quæ nunc fiunt, iterum infinities reditura.

Quodsi a statu præsentem retrogredi libuerit, non absimili modo pater, quod denuo incidere debeamus in eundem, qui nunc est, statum, cumque mundus ponatur in hypothesi athei æternus (§. 446), necesse est eundem, quem nunc observamus, statum jam antea plus simplici vice adfuisse.

Athei igitur, qui progressum in infinitum circularem defendunt, opinantur, nos jam olim sapius adfuisse in mundo & infinities in eundem redituros, quamvis nonnulli longissimo temporis tractu reditus unus contingat. Nam est quod exitimes progressus circularis absurditatem hinc facillime demonstrari posse, propterea quod nemo nostrum sibi sit concius, se jam alias vixisse & eadem fata expertum fuisse, quæ nunc sibi obtingunt. Multa enim sunt, quæ atheus excipit, & ad quæ difficile respondet, ut satisfacias. Etsi nimirum animæ immaterialitatem non neget (neque enim atheus necessario Materialista est, ut ut eius hypothesi materialismo saveat) eamque indestructibilem esse agnoscat; non tamen admittit animam a morte corporis permanere in statu perceptionum distinctarum, sed potius defendit eandem incidere in statum confusum, adeoque continuum soporem, ex quo si iterum resuscitetur, statum præteritorum post longissimum temporis tractum minime recordatur, quemadmodum nunc non amplius habemus memoriam eorum, quæ ante plurimos annos in nobis facta, nec continuata recordatione eidem firmiter infixæ fuisse. Quamvis autem hæc falsa sint, cum tamen ubi refutanda prolixis disceptationibus immergamur; non consilium est hoc ariste insultare progressui circulari in infinitum. Faciunt hoc, qui ad earpendum & impugnandum aliorum opiniones prout, statim avide arripiunt, quicquid primum in bocca venit. Monuimus jam alias non opus esse nobis progressui in infinitum sele implicare, ubi ad Deum causam primam pervenire voluerimus (not. §. 93 *Cosmol.*). Quamobrem progressum in infinitum hic non eo sine expendimus, ut ex eius absurditate atheismi falsitatem demonstremus: etenim implum hunc errorem optime ac citra ambages refutare datur, ubi mundi ac animarum aſcitatem & necessariam existentiam, tanquam ejus fundamentum, subvertimus. Hoc enim subverſio corrumpit impiæ hypotheſis, cum eadem ſua ſponte corrumpit, quæ ex eadem neceſſaria conſequentia deducuntur, ac ideo ab atheo defenduntur, non defendenda amplius, quamprimum dari Deum agnoſcit. Utioam quod hic monemus, tenerent omnes, quoque erroribus refutandis operam dant; ita ſyſtemata erronea non magno molimine refutare liceret, ſucceſſuque magis felici.

*Revolu-
tio quid
dicatur.*

Revolutio dicitur reſtitutio ſerici cauſarum ad eundem terminum, a quo receditur.

Exempla revolutionum habemus in motu planetarum. Veris initio Sol hæret in principio arietis & per unum annum ab eodem continuo recedit. Enimvero anno elapſo in eodem iterum principio arietis conſtituitur. Dum adeo a termino, qui ſumit in orbita ejus, continuo recedit, tandem ad eundem reſtituitur. Hæc vero reſtitutio Solis ad eundem terminum, a quo diſceſſus fuerat atque continuo recedit, dicitur reſolutio termino in Aſtronomia uſitato. Tranſſilire hanc notionem revolutionis ad cauſarum ſeriem in hoc univerſo,

ant,

aut, si mavis, seriem successorum, quæ in hoc mundo ad præstabilem continuo a se invicem dependent ut effectus a sua causa (§. 83 Cosmol.). Quodsi ergo in hac serie sumas, quod præsens est, a statu præsentis continuo receditur, aliis aliisque causis sibi mutuo succedentibus. Sed dum continuo sic progressus, tandem redit idem status, qui nunc est, & sic causarum concatenatarum series ad eundem restituitur terminum, a quo continuo recedebatur. Et hæc restitutio est, quæ revolutionis nomine indigitatur.

§. 473.

In progressu circulari in infinitum innumerae sine fine dantur revolutiones. Et enim in progressu circulari in infinitum causæ rerum restituntur ad eundem terminum, a quo receditur (§. 92 Cosmol.). Sed restitutio seriei causarum ad eundem terminum, a quo receditur, revolutio est (§. 472). In progressu adeo circulari in infinitum sunt revolutiones. Quamobrem cum mundus nullum existendi finem habeat juxta atheum (§. 445) & per ipsam hypothesein progressus in infinitum (§. 91 Cosmol.); innumerae sine ullo fine dentur necesse est revolutiones in progressu circulari in infinitum.

Revolutionum necessitas in progressu in infinitum circulari.

Quemadmodum itaque singuli planetae, diversissimis licet temporum intervallis, continuo revolvuntur in orbitis suis, revolutione una continuo succedente alteri; ita progressus circularis in infinitum defensores affirmant, esse quoque aliquod temporis intervallum, quo omnia in mundo quoad maxima minima spectata continuo revolvuntur, revolutione una alteri sine fine succedente: id quod supra jam indicavimus (not. §. 467), hic tamen distinctius exponi visum fuit, ut qualis sit progressus circularis in infinitum penitus inspiciamus.

§. 474.

In progressu circulari in infinitum admittendum est revolutionum aliquod principium, unde illæ incipiunt. Et enim si in ea, quæ nunc est, revolutione statum præsentem A sumas tanquam terminum, a quo receditur; ad eundem seriem rerum restituitur (§. 472), & hic ipse iterum redit (§. 471), quantocunque demum id fiat temporum intervallo. Et quia revolutiones eadem continuo redeunt (§. 473. 471); si status A sumatur tanquam primus, eodem redeunte revolutio aliqua absoluta. Est igitur hic ipse status principium, a quo coepere omnes revolutiones præteritæ, & a quo initium capient omnes adhuc futuræ in infinitum. Quodsi neges statum A esse primum, necesse est ut alium, in serie successorum contentum, tanquam primum admittas, quicunque tandem ille sit, adeoque fieri non potest, ut revolutio aliqua concipiatur absque principio, a quo coepit, consequenter detur necesse est principium aliquod, a quo revolutiones omnes etsi in infinitum continuatæ incipiunt.

Principium in revolutionibus admittendum.

Ute necessitas principii huius revolutionum admittendi clarius elucescat, avium ad veritatem ad exemplum. Ponamus Solem esse corpus perenne, revolutiones suas in infinitum continuaturum. Si revolutio una absolvi debet, necesse est, eundem restitui ad eundem terminum, in quo hæserat & a quo continuo motu progressivo recedebat. Non jam nobis de eo questio est, num hæc recte sumantur; sed quid ex iis, quæ sumuntur, sequatur. Ponamus itaque Solem hæc in decimo gradu Scorpil, in quo eum hodie collocant Ephemerides. Quando Sol ad eundem gradum anno proximo rediturus; revolutio una absoluta. Atque adeo decimus Scorpil gradus erit principium huius revolutionis. Etsi autem demonstrare nequeas omnes revolutiones Solis hæcenus absolutas, quocunque tandem posueris, ab hoc principio esse computandas: quoniam tamen restitutio ad idem orbitæ punctum concipi nequit, neque adeo revolutio una absoluta intelligitur, nisi sit aliquid in orbita punctum, in quo principium revolutionis statuatur; evidens est, quocunque tandem revolu-

revolutiones & olim existisse, & in posterum existuræ ponantur, admittendum esse in orbita aliquod punctum, quodcumque tandem illud fuerit, unde principium sumere revolutiones omnes præteritæ & fument omnes olim futuræ. Neque est quod excipias, istummodi principio opus non esse in revolutionibus innumeris, quas requirit progressus de infinitum. Revolutio enim finito tempore abolenda, cum alias non rediret, quod adfuerat (§. 472), nec series causarum ad eum terminum restitueretur, quemadmodum vult revolutio (§. 473), per hoc non variatur, quod sine fine ponatur. Sive enim semel, sive multoties, sive infinities ponatur, eadem semper manet. Quamobrem cum unam revolutionem concipere non liceat sine principio, unde incipit, nec in infinitum iterata sine principio, unde initium caput, concipi poterit. Habet se revolutio una per modum unitatis, quæ per hoc minime mutatur, quod additione to infinitum continuata prodeat numerus infinitus, quemadmodum finita additione finitus (§. 340 *Onol.*). Quodsi enim numerum infinitum dicere valueris, eandem unitatem, cuius finita additione procreatur numeri singuli (§. cit. *Onol.*), in infinitum addi dicis, nec est qui somniet per hoc mutari unitatem, quod infinities addatur. Quemadmodum peripheria circuli vel alterius cuiuscunque lineæ in se redeuntis in lineam rectam extenditur & in eandem eatenus principium habet, quod cum fine coincidit, ubi recta in lineam in se redeuntem incurvatur; ita series rerum successivarum in quilibet revolutione progressus circularis to infinitum æquivalat seriei in linea recta progredienti, quæ & principium habet, & finem; sed quia iterum incipit, ubi finitur, a fine semper reditur ad principium & quidem continuo ab eodem ad eundem. Patet idem evidentissime in exemplo ante proposito. Si initium revolutionis Solis capiamus a decimo gradu Scorpii, eumque per hoc temporis spatium, intra quod adeundem gradum restitueretur, in linea recta progredi ponamus; intra hoc temporis intervallum rectam describeret orbitæ suæ æqualem, quam utrinque esse debere terminatam & a decimo gradu Scorpii incipere nemo non videt. Quodsi vero jam hæc recta incurvetur in eam perimetrum, quam habet orbita Solis; punctum extremum, in quo constituitur tempore unius revolutionis præterlapso, coincidit cum principio gradus decimi Scorpii. Atque adeo motus per orbitam in se redeuntem æquivalat motui per lineam rectam utrinque terminatam. Idem adeoque dicendum est de serie rerum successivarum in hypothesi progressus circularis in infinitum, quod scilicet quælibet revolutio æquivalat progressui rectilineo eodem temporis intervallo abolendo, quo una duratio durat, & idem habeat principium, quod haberet, si nullæ foret revolutiones, sed tempore unius revolutionis præterlapso finiretur. Cum in progressu circulari in infinitum nescio quod præsidium sibi reperisse visi sint veteres philosophi ad tuendam mundi æternitatem & afeitatem; necesse est clarissime agnosci, qualis sit, ne per præcipitantiam de eo iudices. Quamobrem superfluum videri haud debet; quod omnes ingenii nervos in id intendamus, ut quæ ferat ejus noxiō distincte intelligatur.

§. 475.

Progressus circularis in infinitum differentia.

Progressus circularis in infinitum independens dicitur, si ratio ejus in ipsa causarum serie sufficiens continetur, cur continuo revolvatur. *Ast dependentem* appellamus, si continuæ revolutionis ratio querenda in ente alio extra causarum seriem constituto.

Diviso hæc progressus circularis in infinitum conveniens est notioni dependentiæ ac independentiæ, ut adeo ea eadem demonstrari possit, siquidem velis. Etenim ens unum A dependet ab altero B, quatenus ejus, quod ipsi A inexistit, ratio in hoc altero B continetur: ast A independens est ab ipso B, quatenus ejus, quod ipsi tribuitur, ratio extra ipsum in alio B non continetur (§. 851 *Onol.*). Quamobrem si ratio continuæ revolutionis, quæ obtinet in progressu circulari in infinitum (§. 473), in ipsa causarum serie continetur; erit is omnino independens ab ente alio extra seriem constituto: ast si ratio in ente alio extra seriem constituto deprehenditur, ab hoc ente dependet.

§. 476.

Status primi novæ revolutionis

In quolibet revolutione progressus circularis independentis status ultimus continere debet rationem sufficientem status primi novæ revolutionis. Etenim in progressu circulari status primus novæ revolutionis sequitur ultimum in revolutione

*dependē-
tia ab
ultimo
antērio-
ris.*

lutione anteriore, cum restitutio fiat ad eundem terminum, a quo receditur (§. 472), consequenter ad principium, unde incipit revolutio (§. 474). Quamobrem cum nihil fiat sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70 *Ontol.*); necesse quoque est ut detur ratio sufficiens, cur status primus novæ revolutionis sequatur ultimum anterioris. Quoniam itaque ratio continuatæ revolutionis, si progressus circularis sit independens, in ipsa serie successivorum continetur (§. 475); necesse est in statu ultimo revolutionis datæ contineri rationem sufficientem status primi novæ revolutionis.

Quod si ponamus, quemadmodum nonnullis visum est (neque enim exemplorum requiritur veritas), Solem vi infixa revolvi in orbita sua, adeoque independenter ab ente alio; ratio sufficiens in statu ultimo, quo finitur revolutio, continetur, cur nova incipiat. Ponamus enim novam circulationis revolutionem incipere in principio Arietis: finitur adeo anterior in gradu ultimo Piscium. Jam primus gradus Arietis continetur est ultimo gradui Piscium, principio Arietis cum fine Piscium coincidente. Quoniam itaque Sol hærens in ultimo gradu Piscium continuo progreditur; fieri non potest, quin ad principium Arietis tandem appellat. Insunt adeo statui ultimo in revolutione data, per quæ intelligitur, cur ex eo sequatur primus novæ revolutionis, scilicet quod Sol, qui hæret in gradu Piscium ultimo, constituitur in principio Arietis. Atque adeo patet in statu ultimo revolutionis datæ contineri rationem sufficientem status primi novæ revolutionis, unde ea incipit. Atque ita status primus novæ revolutionis continuo dependet a statu ultimo anterioris (§. 851 *Ontol.*). Quod si progressus circularis esset dependens; ratio cur status primus iterum adfice, ubi ultimus revolutionis anterioris advenerat, dari potest in ente alio extra seriem rerum continuo abibit invicem succedentium (§. 475).

§. 477.

Si datur progressus circularis independens in rerum natura; effectus ultimus in una revolutione fit causa causæ primæ in revolutione sequente. Etenim in serie successivorum, quæ sunt contingentia (§. 80 *Cosmol.*), ea a se invicem dependent ut effectus a sua causa (§. 83 *Cosmol.*). Quamobrem cum in progressu circulari independente status ultimus in una revolutione contineat rationem sufficientem status primi in sequente (§. 476), adeoque status primus novæ revolutionis a statu ultimo anterioris dependeat (§. 851 *Ontol.*); si datur in rerum natura progressus circularis independens, effectus ultimus in una revolutione fit causa causæ primæ in revolutione sequente.

Cave tamen ut hinc inferas contra atheum disputaturus, quod ideo ultima scemina iterum pariat primum hominem, adeoque filia parentem. Qui enim revolutiones admittunt, mutationes extraordinarias in corporibus mundi totalibus tuerentur, quemadmodum ex Stoicorum veterum placitis constat, veluti si in hypothesi Cosmogoniz *Carpæana* planetæ in fixas, fixæ in planetas mutantur. Quamobrem etsi concedant, in præsentia Telluris statu homines & animalia non produci nisi per generationem; vi tamen suarum hypothesium admittere tenentur, quod in transmutatione fixæ in planetam, seu reductionis ejus status, in quo nunc Tellus est, alius esse debeat modus, quo homines & animalia ex organico præexistente prodeant, quam qui jam obinet, hoc est, a generatione diversus. Hinc puto enatam esse opinionem veteribus quibusdam philosophis tributam, quod homines & animalia sanctorum instar ex terra procreverint, non quod tam absurda & ab omni ratione aliena statuerint, sed quod ab adversariis ipsis imputata fuerit hæc sententia, cum modum definire non possent, quomodo primi homines & animalia prima prodierint absque generatione, qualem per hypothesin suam dari debere contendebant. Hæc vero a nobis eo sine annotantur, ne cum atheis in arenam descensuri immergamur disceptationibus, exitum minime habituris, cum exceptiones demonstrativa ratione elidere non detur, quæ tamen sua sponte ex *Wolffii Theol. Nat. Pars II.*

*Revolutionum
dependē-
tia mu-
tua in
progressu
circulari.*

nequeant, ubi hypothesi, unde manant, everteris. Inepta contra atheos disputatio magis nocet, quam prodest. Ut vero causa sit, necesse est certo constare, quinam cum hypothesi impia necessario connectantur errores, eversa eadem sponte in auram abicuri. Ubi adeo tacilius est hypothesin evertere, ut cadant errores ex ea propullulantes, quam errores refutare, ut hypothesin inde inferatur falsitas illud utique faciendum, hoc minime, nisi te incautum præbere volueris. Qui systema falsum refutare decrevit, id ante penitus perspectum habere debet, quam animum ad refutationem appellat, nisi omni conatu suo nihil agere, imo errantem in errore suo confirmare voluerit. Atque ea de causa demonstrativa ratione deducimus, quæ ex hypothesi athei consequuntur, ut systemate atheistico penitus perspecto appareat, quomodo in eo eradicando sit procedendum. Utinam hoc perpendere, qui aliena impugnando inclarescere student, ne incauti famæ, ad cuius celebritatem contendunt, stigma inurant, & haud raro apud posteros nonnihil instar *Heristati* inclarescant.

§. 478.

*Qualem
progressum
circularem
admitte-
re tenetur
atheus.*

In *hypothesi* athei non habet locum nisi progressus circularis in infinitum *independens*. Etenim atheus mundum independentem facit ab omni ente alio; quod ab ipso diversum (§. 439), consequenter in eodem nihil admittere potest, cuius ratio in ente quodam alio ab ipso diverso continetur (§. 85 *Ontol.*). Quamobrem si in serie successivorum, quæ datur in hoc mundo adspectabili (§. 55 *Cosmol.*), admittit progressum circulem in infinitum, cum in eodem contineatur innumera sine fine revolutiones (§. 473); negare utique tenetur, rationem revolutionis continuæ esse querendam in ente alio extra causarum seriem constituto, adeoque a mundo diverso; consequenter quia nihil sine ratione sufficiente esse potest, cur scilicet potius sit quam non sit (§. 70 *Ontol.*), admittere tenetur, rationem sufficientem continuæ revolutionis in ipsa causarum serie contineri. Quamobrem cum progressus circularis in infinitum dependens sit, si ratio revolutionis continuæ in ente alio extra causarum seriem constituto querenda, *independens* vero, si in ipsa causarum serie contineatur (§. 475); evidens est in hypothesi athei non habere locum nisi progressum circulem in infinitum *independentem*.

Quodsi atheum eo adduxeris, ut progressum circulem in infinitum dependentem admittat; haud difficile ipsum convinceris, dari Deum, mundi huius auctorem, modo methodi fueris gnarus, & atheus ad convincendum sit idoneus (§. 994 *Log.*) eamque afferat ad demonstrationem attentionem, sine qua convictioni non datur locus (§. 998 *Log.*). Quodsi vero discrimine nullo inter progressum circulem in infinitum dependentem ac independentem facto contra eum disputare volueris; quæ tibi videntur vel ex male intellecta hypothesi impia singuntur absurda, in hypothesi sua pro talibus non habebit, adeoque contra eum nihil proficies.

§. 479.

*Impossibilitas
progressus
circularis
independens
in infinitum.*

Progressus circularis in infinitum independens est impossibilis. Etenim in progressu circulari sive finito, sive infinito admittendum est aliquod principium, unde revolutiones singulæ incipiunt (§. 474). Ponamus jam in serie circulem successiva esse A, B, C, D, E, F, G. Quoniam in serie successivorum omnia connectuntur, hic *per hypothesein*, in mundo adspectabili per alibi demonstrata (§. 54 *Cosmol.*), quæ autem connectuntur, eorum unum

unum continet rationem sufficientem successionis alterius (§. 10 *Cosmol.*); in A contineri debet ratio, cur sequatur B; in B, cur C; in C, cur D; in D, cur E; in E, cur F; in F, cur G; in G, cur A sequatur, sive ad actum perducatur. Perinde igitur est, sive A sumatur pro primo in serie, sive B, sive C, sive quodcumque aliud in ea contentum. Principium itaque, unde revolutiones incipiunt, rationem sufficientem in ipsa serie circulationum non habet. Quamobrem independens esse nequit (§. 475). Pater adeo progressum circularem in infinitum independentem esse impossibilem (§. 81 *Ontol.*).

Non est, quod excipias, inesse quidpiam revolutionis statui uni A, quo a ceteris omnibus differat, atque adeo eundem accipiendum esse pro principio revolutionis. Neque enim jam quaeritur, quidnam cum ratione pro principio revolutionis sumi possit, ubi earundem numerandarum gratia pro arbitrio suo aliquod statuere teneris; sed quodnam id sit, unde revera inceperint revolutiones & num hoc ipsum per ea, quae insunt seriei circulationi, ita determinetur, ut nonnisi eodem admissio circulationis continuatio concipi nequeat. Demus itaque statum A differre a ceteris omnibus, atque adeo si pro arbitrio statuendum sit aliquod principium, eundem pro principio cum ratione sumi: quoniam tamen hic ipse status A rationem sufficientem habet in statu G, ut per eum in actu ponatur (§. 118 *Ontol.*), quemadmodum alius quicumque E in proxime antecedente D rationem sufficientem habet ac per ipsum ponitur; circulatio non minus continuabitur, si A inceperit, quam si ab A initium sumferit. Si igitur nonnisi circulationem per se spectes, ratio sufficiens nulla est, cur eius initium potius A, quam D esse debeat. Ut dicta facilius intelligantur, exemplo aliquo eadem illustrare lubet. Sol continuo revolvitur in Ecliptica, aut, si mavis, in plano Eclipticae. Sive principium revolutionum statuas in decimo gradu Scorpii, sive in alio quocunque gradu Eclipticae, revolutio semper intelligetur possibilis. Secat Ecliptica aequatorem in principio Arietis & Librae & in nostra Zona mediam distantiam a vertice habet inter maximam & minimam in meridie. Quamobrem ubi nos Zonam temperatam borealem inhabitantes principium aliquod revolutionum pro arbitrio statuere debemus; id rectius figi in principio Arietis vel Librae, quam in decimo gradu Scorpii, aut alio quocunque gradu alterius cuiusque signi facile conceditur. A principio Librae Sol infra aequatorem descendens & a vertice nostro in meridie continuo recedens atque arcus diurnos super horizonte nostro continuo minores describens, interitum quasi Zonae nostrae minatur, ut hominum atque animalium habitaculum subsistere non posse videatur. At quando a principio Arietis supra aequatorem ascendit, ad verticem nostrum in meridie continuo appropinquans atque arcus diurnos super horizonte nostro continuo maiores describens statum illum reducit & aliquandiu conservat, qui Zonam nostram ab hominibus & animalibus habitabilem efficit. Quod si ergo nobis, qui in Zona temperata boreali habitamus principium aliquod revolutionum Solis in Ecliptica determinandum; non sine ratione id potius in principio Arietis, quam in principio Librae figemus, quemadmodum in Zona temperata Australi ratio magis militat pro principio Librae, quam Arietis. Equis vero est, qui non videat, quaestionem hic non esse de eo, quodnam statui debeat principium revolutionum Solis in Ecliptica, ut continuo intelligatur possibilis, sed ut revolutiones omnes quorunque haecenus absolute fuerint, sint illis unitates, per quas constituitur earundem numerus (§. 340 *Ontol.*), sive eundem finem, sive infinitum ponere volueris. Sane si agnoscis, a creatione mundi tempus finitum elapsum esse, nil repugnat, quo minus prima revolutio principium habuerit in decimo Scorpii gradu, & ubi has revolutiones retro in infinitum multiplicare volueris (quod num fieri possit, in praesentia non disquirimus), hoc ipso in singulis revolutionibus nihil immutabitur, adeoque manere debet idem earum principium, quod adesse debere agnoscis, siquidem numerus earum non statuitur, nisi a finis. Quemadmodum nimirum numerus finitus prodit, si unitatis continua additio terminatur, ita infinitus emergere fingitur ex continuata sine fine eiusdem unitatis additione. Nihil adeo in unitate variatur per hoc, quod continuo replicetur, sive ista replicatio terminetur, sive sine fine fieri ponatur. Sicuri igitur in serie revolutionum terminata revolutio prima principium aliquod habere debet, quod commune est revolutionibus singulis, hoc vero principium in ipsa revolutione rationem sufficientem habere nequit; ita similiter in

dubium revocari nequit, hoc ipsum principium permanere, nec rationem sufficientem in ipsa serie habere posse, etiam si eadem revolutio sine fine replicari debere contendatur. Satis igitur intelligitur, progressum circularem in infinitum independentem involvere, quod rationem sufficientem in ipsa serie circulantium minime habet, consequenter cum nec in ente alio extra seriem constitutum habere possit (§. 475), principii rationis sufficientis repugnare, atque adeo quoad actualitatem suam contradictionem involvere, & ideo pro impossibili pronuntiandum esse, ut datur. Et si autem hoc pacto tantummodo evictum videtur, progressum circularem in infinitum a parte ante impossibilem esse, si independentem ponatur; id tamen sufficit, si vel maxime concedatur, ut pro impossibili habendus. Atheus enim alium non admittit progressum circularem, quam qui retro continuatus infinitus est, eumque independentem facit (§. 467. 478). Neque vero omnino verum est, progressum circularem in infinitum per ea, quæ evicimus, non nisi a parte ante quoad actualitatem suam involvere contradictionem: cum enim involvant singulæ in se spectatæ, adeoque nec finitæ, nec infinitæ replicari possunt, etiam ubi id spectatur a parte post.

§. 480.

*Ascitas
enti fini-
to repu-
gnans.*

Nullum ens finitum est ens a se. Etenim ens finitum successive alios aliosque status habere potest, non vero omnes simul (§. 834 *Ontol.*), atque adeo si existit, datur in eodem successivorum quædam series. Ponamus itaque, si fieri potest, ens finitum esse ens a se. Quoniam adeo nullum existendi initium (§. 35 *part. I. Theol. nat.*), finem nullum habet (§. 36 *part. I. Theol. nat.*); series illa successivorum nec initium, nec finem habere potest, adeoque utrinque interminata est. Series rerum contingentium interminata, in quæ nec primum datur, nec ultimum, progressus in infinitum est (§. 91 *Cosmol.*). Datur itaque in ente finito a se progressus in infinitum. Quamobrem cum progressus in infinitum omnis vel rectilineus sit, vel circularis (§. 92 *Cosmol.*); in ente finito a se, qui datur progressus, vel rectilineus esse debet, vel circularis. Enimvero progressus in infinitum rectilineus impossibilis est (§. 93 *Cosmol.*). Qui ergo datur in ente finito a se progressus in infinitum, rectilineus esse nequit. Jam cum ens a se sit independentis (§. 30 *part. I. Theol. nat.*); progressus in infinitum, qui datur in ente finito a se, independentis esse debet, cumque vel rectilineus esse debeat, vel circularis *per demonstrata*, rectilineus autem esse nequeat, *itidem per demonstrata*; erit progressus in infinitum circularis independentis. Enimvero progressus in infinitum circularis independentis, impossibilis (§. 479). In ente adeo finito a se progressus in infinitum circularis dari nequit. Patet itaque ens finitum ens a se esse non posse.

Idem jam superius ostendimus alio modo (*in demonstratione* §. 370). Cum enim ibidem evicerimus ens omne finitum esse contingens, adeoque necessarium esse non posse (§. 318 *Ontol.*), ens autem a se necessarium sit ens (§. 33 *part. I. Theol. nat.*), quemadmodum ex altera imprimis demonstratione intelligitur, ne quis arguatur propositionem male convertit: eo ipso evictum quoque est, ens finitum non esse ens a se. Quoniam tamen athei ad progressum in infinitum tanquam ad sacram quandam anchoram coniungunt; ex eodem impossibilitatem aseitatis entis finiti demonstrari non inconsultum duximus.

§. 481.

*Ascitas
elementis
&
animæ.*

Elementa rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum non sunt entia a se. Elementa enim rerum materialium entia finita sunt (§. 203 *Cosmol.*), animæ quoque humanæ substantiæ finitæ sunt (§. 264 *Psychol. rat.*),

& de

& de animabus brutorum idem eodem prorsus modo, quo de humanis, ostenditur. Quamobrem cum ens finitum a se esse nequeat (§. 480); nec elementarum materialium cum animabus tam hominum, quam brutorum, entia a se esse possunt.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Unumquodque elementum continet seriem mutationum, quæ diversa est a serie alterius cujuscunque (§. 198 *Cosmol.*). Unaquæque etiam anima humana continet seriem perceptionum ac appetitionum atque aversionum, quæ diversa est a serie alterius cujuscunque animæ (§. 524 *Psychol. rat.*), & eodem prorsus modo de animabus brutorum idem ostenditur, quo de humanis. Hic igitur eodem prorsus modo deducitur porro, quemadmodum in præcedente, nec elementa rerum materialium, nec animas hominum atque brutorum esse entia a se.

Equidem elementa rerum materialium non esse entia a se jam aliter ostendimus (§. 52. 756 *part. I. Theol. nat.*) & similiter idem de animabus evicimus (§. 99 *part. I. Theol. nat.*). Imo etiam huc pertinet, quod elementa rerum materialium & animæ tam brutorum, quam hominum sint entia contingentia (§. 331), quemadmodum ex iis intelligitur, quæ ad propositionem antecedentem annotavimus (*not.* §. 480). Enimvero ex adducta ibidem ratione etiam intelligitur, cur ex progressu in infinitum colligi impossibilitatem aseitatis elementorum & animarum consultum sit.

§. 482.

Mundus hic adspicibilis ens a se esse nequit. Etenim mundus hic adspicibilis prodit ex elementorum combinatione, juxta principium rationis sufficientis facta, & junctis animabus corporibus hominum atque brutorum ex eadem combinatione resultantibus (§. 100): id quod etiam ex eo patet, quod corpora non sint nisi substantiarum simplicium, hoc est, elementorum (§. 182 *Cosmol.*), aggregata (§. 176 *Cosmol.*), ex quibus mundus constat (§. 119 *Cosmol.*), nec elementa aliter combinari possint, ut prodeat idea mundi, nisi per principium rationis sufficientis (§. 316). Quoniam itaque elementa rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum entia a se non sunt (§. 481); nec mundus hic adspicibilis ens a se esse potest.

*Aseit as
mundo
huic ad-
spicibi-
li re-
pugnans.*

Mundum hunc adspicibilem non esse ens a se jam ostendimus (§. 50 *part. I. Theol. nat.*). Et huc etiam pertinet, quod mundum esse ens contingens supra, etiam independentem ab existentia Dei, demonstravimus (§. 331). Contingentiam enim destruere aseitatem ex iis patet, quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 480). Enimvero quæ ibidem adducta sunt ratio, cur consultum fuerit, etiam ex progressu in infinitum colligi impossibilitatem aseitatis entium finitorum; eadem quoque huc trahenda, ut intelligatur consultum esse aseitatem mundi adspicibilis etiam tolli dependentem a progressu in infinitum. Ceterum præiens propositio etiam dependentem ab eodem progressu demonstrari potest hoc modo. Omnia corpora esse limitata, adeoque etiam finita (§. 173 *part. I. Theol. nat.*), nemo non concedit & ex eo, quod mutationibus obnoxia observantur, vi definitionis entis finiti concluditur (§. 837 *Ontol.*). Quoniam itaque ens finitum nullum est ens a se (§. 480); nec corpus ullum ens a se esse potest. Quamobrem cum mundus ex corporibus tanquam ex partibus constet (§. 119 *Cosmol.* & §. 341 *Ontol.*); mundus quoque ens a se esse nequit. Demonstrationem hanc addimus in eorum gratiam, qui elementorum theoriam in Cosmologia tractatam vel non capiunt, vel admittere nolunt.

§. 483.

S. 483.

Atheis-
mi fun-
damen-
tum.

Si mundus cum suis elementis & animabus hominum atque brutorum est ens a se; nullus datur Deus, mundi & elementorum ejus auctor atque animarum. Cum enim ens a se rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua habeat (§. 31 part. I. Theol. nat.), si mundus cum suis elementis & animabus hominum atque brutorum est ens a se; mundus cum elementis & animae tam brutorum, quam hominum rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua habent, consequenter eandem minime habent in ente alio ab ipsis diverso. Non igitur datur ens a mundo & elementis ejus atque animabus tam hominum, quam brutorum diversum, in quo ratio sufficiens existentiae mundi & elementorum ejusdem atque animarum tam hominum, quam brutorum continetur. Quomobrem cum Deus sit ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentiae hujus mundi adspectabilis & elementorum ejus atque animarum (§. 67 part. I. Theol. nat.), & hoc ipsum ens mundum & ipsa elementa rerum materialium fecerit (§. 758 part. I. Theol. nat.), imo etiam animas tam hominum (§. 780 part. I. Theol. nat.), quam brutorum (§. 783 part. I. Theol. nat.), adeoque eorum auctor sit; si mundus cum suis elementis & animabus tam hominum, quam brutorum sit ens a se, nullus datur Deus, mundi & elementorum ejus atque animarum tam hominum, quam brutorum auctor.

Superius jam ostendimus, quod atheus mundum habet pro ente a se (§. 437), hoc est, quod mundus sit ens a se, si non datur Deus: hic vero demonstratur, si mundus sit ens a se, non dari Deum, mundi auctorem. Atheismus adeo cum aseitate mundi adeo arcte connectitur, ut posita mundi aseitate ponatur atheismus, & posito vicissim atheismo ponatur aseitas mundi. Unde dubitari nequit, genuinum atheismi fundamentum esse mundi aseitatem, quemadmodum jam supra notavimus (not. §. 447). Quodsi quaesiveris, utrum atheus neget dari Deum, quia sumit mundum cum suis elementis & animabus hominum atque brutorum esse ens a se; an asserat, mundum cum suis elementis & animabus hominum atque brutorum esse ens a se, quia negat dari Deum: nemo non videt, utrumque fieri posse. Sunt enim rationes erroris multiplices, seu, quemadmodum vulgo loquimur, infinitae, quarum nec in casu dato inire facile licet numerum, nec in genere numerus determinari potest, praesertim cum & magna sit ex parte subiecti in assensu elicendo varietas. Sufficit itaque agnosci, quod negato Deo admittenda sit mundi aseitas, & affirmata aseitate mundi, nullus sit ejus auctor, qualem Deum veneramus.

S. 484.

Repu-
gnantia
aseitatis
& con-
tingen-
tiae.

Ens a se contingens esse nequit, & nullum ens contingens est a se. Etenim ens a se rationem sufficientem existentiae in essentia sua habet (§. 31 part. I. Theol. nat.). Quomobrem cum contingens esse nequeat, quod rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua habet (§. 310 Ontol.); ens a se contingens esse nequit. Quod erat unum.

Ex adverso nullum ens contingens rationem existentiae suae in essentia sua habet (§. 310 Ontol.). Quomobrem cum ens a se rationem existentiae sufficientem in essentia sua habeat (§. 31 part. I. Theol. nat.); ens nullum contingens a se esse potest. Quod erat alterum.

Proposi-

Propositionem præsentem ideo addere visum est, ut tanto clarius repugnantia aseitatis & contingentia in oculos illucescat, quoniam in præsentia argumenta plurimum refert nosse, quod posita aseitatem tollatur contingentia, & posita contingentia tollatur aseitatem, ut adeo perinde sit, siue contingentiam mundi neges, siue aseitatem affirmes.

§. 485.

Atheismus contradictionem involvit. In hypothesi enim athei mundus est ens a se (§. 437). Enimvero mundus ad spectabilis non est ens a se (§. 50 part. I. Theol. nat. & §. 332. 484 item §. 482. part. II. Theol. nat.), nec elementa rerum materialium, quibus aggregatis oriuntur corpora mundum constituentia (§. 176. 182. 119 Cosmol.), sunt entia a se (§. 52. 756 part. I. Theol. nat. & §. 331. 484 item §. 481 part. II. Theol. nat.): imo si concedatur, mundum oriri ex atomis materialibus, vel materia uniformi indivisa; nec dici potest, illas, vel hanc esse ens a se (§. 53. 54 part. I. Theol. nat.). In hypothesi adeo athei affirmandum, quod negari debebat (§. 205 Log). Quamobrem cum contradictio duabus contineatur propositionibus, quarum una idem esse negatur, quod altera affirmatur (§. 31 Ontol.); ex atheistica hypothesi colligitur, quod propositioni veræ contradicit. Enimvero istud contradictionem involvit, ex quo colligitur, quod propositioni alicui veræ contradicit (§. 46 Ontol.). Patet itaque atheismus involvere contradictionem.

Hinc patet, quomodo ad absurdum reducaturs atheus: Etenim vi hypotheseos impie admittere tenetur, mundum esse ens a se: imo dum negat existere Deum, mundi auctorem (§. 411), hoc ipso affirmat, mundum esse a se. Quodsi ergo ex principiis ab ipso concedendis, hoc est, independentem ab existentia Dei, auctoris mundi, demonstraveris, quemadmodum a nobis factum est locis citatis, mundum nullo modo haberi posse pro ente a se, siue eum species sub ea, qua nobis apparet forma; siue ad ea, unde pendet, respicias, elementa nempe rerum materialium, vel etiam atomos materiales & massam uniformem (neque enim opus est, ut cum atheo de principiis essendi disputemus); demonstratione apagogica eum ad absurdum redegeris (§. 533 Log.). Principia igitur, quæ dedimus cum in parte prima, tum in hac altera Theologiæ naturalis, citra ambages atheismi absurditatem oculis subiungunt.

§. 486.

Impossibile est non dari Deum, mundi auctorem. Etenim si ponamus non dari Deum mundi auctorem, cum atheismus in negatione Dei auctoris mundi consistat (§. 411); atheismus ponimus. Sed atheismus contradictionem involvit (§. 485), consequenter si ponimus non dari Deum, quod contradictionem involvit, ponimus. Quamobrem cum impossibile sit, quod contradictionem involvit (§. 79 Ontol.); quod impossibile est ponitur, si ponatur non dari Deum mundi auctorem, seu, quod perinde est, non dari Deum mundi auctorem impossibile est.

Idem etiam sic ostenditur. Si non datur Deus, mundus est ens necessarium (§. 442), adeoque contingens esse nequit (§. 311 Ontol.). Mundus vero ens necessarium non est, sed contingens (§. 55 part. I. Theol. nat. & §. 332 part. II. Theol. nat.), etiam si elementorum rationem simul habeas (§. 56 part. I. Theol. nat. & §. 331 part. II. Theol. nat.), vel ei tantummo-

*Curr
atheis-
mus con-
tradictio-
nem.*

*Impossi-
bilis
non exi-
stentie
Dei.*

tummodo idealem in animabus existentiam tribuas (§. 61 *part. I. Theol. nat.* & §. 331 *part. II. Theol. nat.*). Impossibile igitur est non dari Deum.

Pater adeo, si atheus convincatur contingentiz mundi & animarum nostrarum, sive realem mundi existentiam admittat, sive cum idealitiz ei tantummodo idealem in animabus hominum concedat (§. 36 *Psychol. nat.*), hypotheseos impie, quæ Deum non dari ponit (§. 411), absurditatem agnoscere tenere. Contingentia igitur mundi & animarum nostrarum adstructa convertitur atheismus, quemadmodum ædificium corrui fundamentum subverso.

§. 487.

Impossibilitas demonstrandi non existentiam divinam.

Impossibile est ut demonstretur, non dari Deum, mundi auctorem. Ponamus, si fieri potest, seu, ut alii loquuntur, per impossibile, atheum demonstrare posse hanc propositionem: Non datur Deus. Quoniam vera est propositio, quæ vel directe, vel per indirectum demonstrari potest (§. 544. 557 *Log.*); vera erit propositio: Non datur Deus, consequenter ei opposita affirmativa: Datur Deus, falsa (§. 512 *Log.*). Enimvero demonstrari potest dari Deum mundi auctorem (§. 69. 67 *part. I. Theol. nat.* & §. 21. 350 *part. II. Theol. nat.*), consequenter propositio hæc: Datur Deus, mundi auctor, vera est (§. 544 *Log.*). Quoniam itaque impossibile est, ut eadem propositio, datur Deus mundi auctor, & vera sit, & simul falsa (§. 28 *Ontol.*); impossibile est, ut demonstretur, non dari Deum, mundi auctorem.

Quæcunque igitur ad probandam impiam hypothesin atheus afferat argumenta, talia esse oportet, ut, si ad eam formam, quam demonstrationibus in Logica præscriptis (§. 551 & *seqq.*), redigantur, defectu laborent, consequenter nullam ad convincendum vim habeant. Verendum adeo non est, ne proferat argumenta, quæ refutari non possint, aut contra Dei existentiam moveat objectiones insolubiles. Si enim insolubiles forent, firma niterentur demonstratione: id quod vi propositionis præsentis haudquaquam fieri potest. Equidem non nego, atheum proferre posse objectiones, quæ non a quovis facile solvi possunt: negotamen eas in se spectatas esse insolubiles. Concedo etiam eas soluti posse esse difficiles, ita ut, si a perito solvantur, solutionem non capiat atheus, nec capiant alii, qui atheismo dediti non sunt: sed non concedo eas soluti esse impossibiles. Ut vero intelligatur, quid opus sit ut solvantur, ne, vel pro insolubilibus habeantur, vel eas solvisse sibi videantur, qui solvendis pares non sunt; sequentem addere lubet propositionem.

§. 488.

Qualia sint atheorum argumenta.

Quodcunque argumentum contra existentiam Dei, mundi auctoris, profert Atheus, id in formam artis reductum vel vitio forme laboret, vel vitio materie necesse est, quatenus nimirum atheus falsa principia supponit. Etenim si argumentum ab atheo contra existentiam Dei, mundi auctoris, prolatum in formam artis reducitur, cum probare per id velit, non dari Deum mundi auctorem (§. 411); vel Syllogismus aut Syllogismorum inter se concatenatorum series prodit, quibus ex aliis tanquam notioribus colligitur propositio: non datur Deus (§. 496 *Log.*). Quodsi ergo idem non peccat in forma, nullus Syllogismorum regulis Logicis contrariatur (§. 635 *Log.*), & ipsa concatenatio eorundem talis est, qualem præscribit Logica (§. 492 *Log.*), & exempla Demonstrationum loquuntur (§. 551. 552. 553 *Log.*). Quodsi nec vitium materie adfuerit, præmissæ Syllogismorum

morum omnes, quæ sumuntur, erunt veræ & quarum veritas jam fuisse evicta, hoc est, vel definitiones, vel experientia indubitata, vel axiomata, vel propositiones demonstratæ (§. 567. 568. 572 Log.). Quoniam itaque demonstratio est syllogismorum concatenatio, in cuius non occurrunt nisi propositiones veræ loco præmissarum, hoc est, definitiones, experientia indubitata, axiomata & propositiones jam antea demonstratæ (§. 498 Log.); non dari Deum demonstrari potest. Enimvero impossibile est, ut demonstretur non dari Deum (§. 487). Quamobrem fieri haudquaquam potest, ut, si argumentum ab atheo contra existentiam Dei prolatum in formam artis redigatur, nec vitio formæ laboret, nec falsas admittat præmissas, adeoque principiis falsis non nitatur (§. 561 Log.), consequenter necesse est, ut vel vitio formæ laboret, vel falsa principia supponat.

Hinc intelligitur, quid factu opus sit, si objectiones athei contra existentiam Dei, Auctoris mundi, rite solvi ac refutari debeant. Patet etiam huic labori non esse parem, qui in demonstrando non fuerit versatus, vel ne formæ quidem demonstrationis genuinæ ideam animo comprehendit. Imo parum consultum est, ut qui hocce præsidio destituuntur, causam Dei adversus atheos agere audeant: cum enim non proferant, quæ satisfaciunt, eos in errore nocuo confirmant potius, quam ut animos eorundem ab eodem liberent. Non desunt exempla, quæ allegari poterint. Sed in nostra philosophia versatus ea facile dignoscet, atque adeo monendus est, ut sibi ab illidem caveat. Qui vero cæci luscum venerantur Regem, illis surdis narratur fabula. Dolendum vero atheis se patronos præbere, qui magno fervore debacchantes boatu vincere volunt.

§. 489.

Atheus precario sumit, mundum esse ens a se. Etenim aut ex eo, quod non datur Deus, infert mundum esse ens a se (§. 437), aut ex aseitatemundi colligit non dari Deum, mundi auctorem (§. 483). Quoniam impossibile est ut demonstretur, non dari Deum (§. 487); hoc ipsum sumitur gratis, sive precario contra manifestam demonstrationem (§. 67. 69 part. I. Theol. nat.), consequenter ex principio precario infertur, mundum esse ens a se, manifesto errore (§. 626 Log.). Perinde igitur est, ac si ipsa mundi aseitatem precario sumeretur. Quod si ex aseitatemundi infert non dari Deum; mundum esse ens a se sumit, quia probare nescit eum a se non esse, etsi demonstrari possit (§. 50. 51 & seqq. part. I. Theol. nat. & §. 332. 484 item §. 482 part. II. Theol. nat.). Mundi igitur aseitatem denuo non nisi precario sumit. Pater itaque atheum in utroque casu convinci posse, quod mundum esse ens a se precario sumat.

*Aseitatemundi
precario
asserit
ab atheo.*

Apparet adeo, quomodo tum per ea, quæ in systemate demonstrantur, tum per ea, quæ in hac parte secunda Theologiæ naturalis evincuntur, fundamentum atheismi subvertatur. Atque ea ratio est, cur in systemate ex mundi contingentiâ, qua aseitatem ejus colligit (§. 484), demonstraverimus dari Deum. Etenim Theologia naturalis obfirmare animum, ne in atheismum præcipites demur, & atheos in viam reducere debet, quorum hac labe jam infectus est animus. Nemo igitur non confitebitur prodesse plurimum, si atheismi fundamentum destructio ad existentiam Dei stabilendam progrediamur.

§. 490.

Destructa aseitatemundi corrumpit ejus independentiam, ortus ac interitus im-
possibilis Theol. Nat. Pars II.

Hh

Quantum aseitatem asei-

*rate mū-
di cor-
runt.*

possibilitas, existentia per essentiam, & subsistentia per vim propriam. Et enim in hypothesei athei ex eo, quod mundus habetur pro ente a se, inferitur, eum non dependere ab alio ente, quod ab ipso diversum (§. 439), cum non potuisset oriri, nec interire posse (§. 443), eum rationem sufficientem existentie in essentia sua habere (§. 441), eum non indigere vi alterius ad existendum, sed sibiipsum ad id sufficere (§. 448). Destructa igitur aseitate mundi, corrumpit mundi independentia, & ortus ac interitus impossibilitas, & existentia per essentiam, & subsistentia per vim propriam.

Vides adeo, non opus esse ut refutetur mundum non dependere ab ente alio, quod ab ipso diversum, eum non esse ortum, nec interire posse, eum rationem existentiam sufficientem in essentia sua habere, nec ad existendum vi entis alterius indigere, sed sibiipsum ad hoc sufficere. Quamprimum enim ostenderit, mundum cum suis elementis, & animabus non esse ens a se; omnes isti errores sua sponte in auram abeunt. Ubi atheus veritatis convictus negare nequit, repugnare, quod mundus sit ens a se, de mundo removere tenetur, quæcumque enti a se conveniunt, & ob aseitatem mundi assertam huic tribuntur. Sua igitur sponte agnoscit, ea, quæ de ente a se ex notione eius deducuntur in systemate, perpetram applicari ad mundum, sive ad elementa rerum materialium recurrat, sive eo usque non progrediatur.

§. 491.

*Quomodo
aibe-
us du-
bins red-
datur
circa es-
sentiam
miracu-
lorum &
absolutā
eventuum
necessita-
tem.*

Si atheus convincitur dependentiæ mundi ab ente alio; de miraculorum impossibilitate & eventuum in rerum natura absolute necessitate dubitare tenetur. Et enim atheus miracula in numerum impossibilium refert, quia mundum facit independentem ab omni ente alio (§. 450). Idem defendit absolutam eventuum in rerum natura necessitatem, quia in ejus hypothesei mundus non dependet ab ente quodam alio ab ipso diverso (§. 454). Ita igitur argumentatur: *Si mundus non dependet ab ente alio & a se diverso; miracula sunt impossibilia & eventus in rerum natura absolute necessarii. Sed mundus non dependet ab ente alio a se diverso. Ergo miracula sunt impossibilia & eventus in rerum natura absolute necessarii.* Quod si ergo convincatur dependentiæ mundi ab ente alio a se diverso; certus est antecedens poni non posse (§. 982 Log.). Enimvero cum sublato antecedente nondum tollitur consequens (not. §. 407 Log.); nondum certus est, utrum consequens verum sit, an falsum. Esti itaque velit assensum præbere alteri contradictionis parti, adhuc tamen ignorat, utrum affirmare debeat, quod miracula sint impossibilia & eventus in rerum natura absolute necessitate liberi, an vero utrumque negandum sit. Quamobrem cum dubitet, qui, cum vult assensum præbere alteri contradictionis parti, ignorat, utrum cum affirmativæ, an negativæ præbere debeat (§. 417); si atheus convincitur dependentiæ mundi ab ente alio, de miraculorum impossibilitate & eventuum in rerum natura absolute necessitate dubitare tenetur.

Videt nimirum atheus, per eam, quæ ipsi erat, rationem, quod mundum independentem fecerat ab omni ente alio ab ipso diverso, admitti non posse miraculorum impossibilitatem & eventuum in rerum natura absolutam necessitatem; non tamen videt, annon ex alia ratione miracula sint impossibilia, eventusque in rerum natura absolute necessarii. Neque

Neque enim miracula possibilia sunt, quia mundus quoad existentiam dependet ab ente alio a se diverso, sed quia ab ente omnipotente dependet, quod possibilia omnia ad actum perducere valet (§. 343 *part. I. Theol. nat.*), miraculum vero in eo corpore, in quo contingit, possibile (§. 317 *Cosmol.*). Similiter nexus rerum in universo, unde pendet eventus in natura rerum, ab absoluta necessitate liber non est, quia mundus quoad existentiam dependet ab ente alio a se diverso, sed quia quoad actualitatem dependet a liberissimo Dei decreto, alique rerum nexus præter eum possibiles (§. 667 *part. I. Theol. nat.*). Quamdiu igitur destructa aſertate mundi ipsum non conviceris, nisi quod mundus dependeat quoad existentiam ab ente alio ab ipſo diverso (§. 490), nondum vero eundem eo adduxeris, ut miraculorum & nexuum diversorum possibilitatem ac entis illius, a quo dependet, omnipotentiam atque ſa decernendo libertatem agnoſcat; nec ipſi certum eſſe poſſit, utrum miracula ſint poſſibilia, an impoſſibilia; utrum eventus in rerum natura ſint absolute neceſſarii, an ab absoluta neceſſitate liberi. Ceterum ex demonſtratione propoſitionis præſentis elucet, quem uſum aſſerit Logica, ubi alios erroris ſui convincere volueris, & quam facile inanem operam ſumas in ea non ſatis verſatus. Equidem jubens concedo fieri poſſe, ut atheus & ipſe Logica non ſatis peritus, vel neglecta diſcuſſione accurata per præcipitantiam judicans manus det viſtas & miracula non eſſe impoſſibilia, nec eventus in rerum natura absolute neceſſarios fateatur; ſed nego aſſenſum eſſe firmum atque immotum & ab omnibus ſcrupulis exemptum; quin fieri poſſe contendendo, ut agnoſcat, ſe de poſſibilitate miraculorum & eventuum in rerum natura contingentia nondum eſſe certum, ac ideo mundi dependentia ab ente alio ipſi reddatur reſquiſita: unde facilis eſt, eſſi non ſine præcipitantia, in atheiſmum reſapſus. Ecquis enim ſuſcepit ab atheo, ſi ſibi caveat ab omni præcipitantia, a qua alienus non eſt, qui eum erroris ſui convincere voluerit?

§. 492.

Si atheus convincitur, rationem ſufficientem exiſtentiae in eſſentia mundi non contineri; nec exiſtentiam ejus neceſſariam admittere poſſeſt. Etenim ſi convincitur rationem ſufficientem exiſtentiae in eſſentia mundi non contineri, cum ens contingens ſit, quod rationem ſufficientem exiſtentiae in eſſentia ſua non habet (§. 310 *Ontol.*); mundum eſſe ens contingens admittere tenetur. Enimvero ens contingens non niſi contingenter exiſtit (§. 316 *Ontol.*), conſequenter ex parte ipſius non repugnat, ut non exiſtat (§. 294 *Ontol.*). Quamobrem exiſtentiam mundi absolute neceſſariam non eſſe, agnoſcere tenetur.

Quomodo atheus agnoſcat exiſtentiam mundi non eſſe absolute neceſſariam.

Probe notandum eſt exiſtentiam neceſſariam entis hic tantummodo conſiderari ex parte ſui, nonvero ex parte ejus, a quo ens in actualitate ſua dependet. Eſſi enim atheus agnoſcat mundo non convenire exiſtentiam absolute neceſſariam ex parte ſui, & fateatur, ſi mundus in ſe ſpectetur non repugnare, ut non exiſtat, per ſe quippe ad exiſtendum & non exiſtendum indiſſerens; nondum tamen ideo agnoſcit, actualitatem ejus ita dependere ab ente alio, ut ipſum non exiſtere poſſibile ſit. Conſtat nimirum id eum demum eidem patere, ubi convictus fuerit, Deum libere creariſe hunc mundum (§. 354).

§. 493.

Si atheus convincitur, exiſtentiam absolute neceſſariam mundo a ſe tribui non poſſe; de ejus eternitate & absolute ordinis naturæ neceſſitate dubitare tenetur, nec quod ejus ſines dentur in rerum natura, negare poſſeſt. Etenim atheus negat mundum exiſtere cœpiſſe, quia exiſtentiam ejus pro absolute neceſſaria habet (§. 444), ac ideo eum eſſe æternum ſtatuit (§. 446), nec ordinem naturæ absolute neceſſarium pronuntiat, niſi quia mundo exiſtentiam neceſſariam, ex parte ſcilicet ſui, tribuit (§. 451). Quamobrem ſi convincitur exiſtentiam absolute neceſſariam mundo a ſe tribui non poſſe; nec affirmare

Quomodo atheus adducatur in dubitationē de eternitate mundi & absolute or-

H h 2

poſſeſt,

*d'nis na-
turae ne-
cessitate
& ad
agnitionē
finium
sine ra-
tione re-
fectorū.*

potest, quod mundus sit æternus & ordo naturæ absolute necessarius. Enimvero quoniam fieri potest, ut mundi æternitatem sive actualem sive possibilem (§. 447) & necessitatem ordinis naturæ defendat, qui atheus non est (§. 452); missa impia hypothesi nondum negare teneatur, quod mundus sit æternus & ordo naturæ absolute necessarius. Quamobrem cum de æternitate mundi & necessitate ordinis naturæ tantummodo dubitet, qui, ubi assensum alteri contradictionis parti præbere vult, ignorat, utrum affirmare debeat, mundum esse æternum & ordinem naturæ absolute necessarium, an idem negare teneatur (§. 417); evidens est, quod atheus de æternitate mundi & absoluta ordinis naturæ necessitate dubitare teneatur, si convincitur, existentiam absolute necessariam mundo a se tribui non posse. *Quod erat unum.*

Similiter negat atheus dari fines in mundo seu rerum natura, quia mundo tribuit existentiam absolute necessariam (§. 457). Quamobrem si convincitur existentiam absolute necessariam mundo a se tribui non posse; nec negare potest, quod dentur fines in mundo seu rerum natura. *Quod erat alterum.*

Apparet ex hactenus demonstratis, quantum efficiatur, si fundamentum atheismi, mundi nempe aëritas, subvertatur, ut constet, ad quorumnam errorum agnitionem eum perduxerimus: cum enim non omnes errores, qui ex impia hypothesi necessario fluunt, sint istiusmodi, ut in eos incidere non possit, nisi atheus; nec fieri potest, ut fundamento atheismi subverso corrumpantur simul ceteri eius errores, quos admittere teneatur, quamdiu eidem dedimus. Utile autem est constare, quosnam errores certo agnoscat atheus, & quinam tantummodo ipsi redeantur suspecti, ne rem omnem contectisse videamur, antequam consummata, & ne argumentis parum firmis atheismum impugnemus: quod posterius nocere magis, quam prodelle, nemo distabitur, nisi qui hebetior fuerit, quam ut veritatem intimius perspicere valeat, vel iuvni patitur in re ardua desiderari acumen. Non autem nihili faciendum, si atheum in dubitationem de quibusdam erroribus adduxeris: cum enim iam sit indifferens ad utramvis contradictionis partem, rectius eum edocenti faciliorem ac benigniorem jam præbet aurem, quam ubi erroris suo pertinaciter adhuc inhæret.

§. 494-

*Errores
atheici.*

Errat atheus, dum mundum habet pro ente a se, eumque independentem facit ab ente alio, quod ab ipso diversum; dum rationem existentie sufficientem in essentia ejus contentam esse pronuntiat, eumque pro ente necessario habet; dum nec ortum esse, nec interire posse statuit, eumque sibi metipsi ad existendum sufficere tuctur; dum miracula in numerum impossibilem refert, ac naturæ ordinem necessarium facit; dum eventus rerum absolute necessitati subjicit, nexum earum non agnoscent nisi absolute necessarium; dum finibus in mundo seu rerum natura nullum relinquit locum, & providentiam divinam tollit, casui tribuens, quæ ad eam referuntur; dum denique progressum in infinitum rectilineum ab utraque parte, vel circulem independentem admittit. Demonstrari enim potest, adeoque verum est (§. 544. 557 Log.), mundum cum elementis suis non esse ens a se (§. 50 52 part. I. Theol. nat. & §. 331. 332. 484 part. II. Theol. nat.), imo animam quoque ens a se non esse (§. 59 part. I. Theol. nat.). Mundum ad spectabilem (§. 55 part. I. Theol. nat. & §. 332 part. II. Theol. nat.) una cum elemen-

elementis & animabus non esse entia necessaria, sed contingentia (§. 56. 61 *part. I Theol. nat.* & §. 331 *part. II. Theol. nat.*), consequenter rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua non habere (§. 310 *Ontol.*). Mundus hic adspicibilis (§. 757 *part. I. Theol. nat.*) & ipsa rerum materialium elementa facta sunt ab alio (§. 756 *part. I. Theol. nat.*), nempe Deo (§. 758 *part. I. Theol. nat.*), qui mundum hunc adspicibilem (§. 760 *part. I. Theol. nat.* item §. 544 *part. II. Theol. nat.*), atque animas creavit (§. 780. 783 *part. I. Theol. nat.* & §. 338 *part. II. Theol. nat.*). Atque adeo mundus ortus est, nec sibi in seipso ad existendum sufficit, ideo a Deo conservandus (§. 843 *part. I. Theol. nat.* & §. 389 *part. II. Theol. nat.*). Idem a Deo annihilari (§. 863 *part. I. Theol. nat.* & §. 399 *part. II. Theol. nat.*), una cum animabus potest (§. 861 *part. I. Theol. nat.*). Miracula non modo in corporibus (§. 517 *Cosmol.*), atque animabus possibilia sunt (§. 72 *Psychol. nat.*); verum etiam Deus ea facere potest, quotiescunque vult (§. 363 *part. I. Theol. nat.* & §. 348 *part. II. Theol. nat.*). Ordo naturae a necessitate absoluta liber est (§. 561 *Cosmol. conf. not.* §. 761 *part. I. Theol. nat.*), ipseque rerum nexus; unde pendet eventus in rerum natura (§. 83 *Cosmol.*), a necessitate absoluta exemptus (§. 667 *part. I. Theol. nat.*), sapientia & bonitate divina constitutus (§. 741 *part. I. Theol. nat.*). Deus hoc universum produxit propter aliquem finem (§. 603 *part. I. Theol. nat.* & §. 358 *part. II. Theol. nat.*), ipsumque totum est plenum finibus a Deo intentis (§. 660 *part. I. Theol. nat.*). Datur providentia divina (§. 923 *part. I. Theol. nat.* & §. 404 *part. II. Theol. nat.*) & ex parte Dei nihil sit calu (§. 462). Denique progressus & rectilineus in infinitum a parte ante (§. 93 *Cosmol.* & §. 470 *part. II. Theol. nat.*), & circularis independens impossibilis est (§. 479). Patet itaque falsa esse, quae atheus statuit, scilicet quod mundus sit ens a se (§. 437), idemque independens ab ente alio ab ipso diverso (§. 439); quod rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua habeat (§. 441) atque ens necessarium sit (§. 442); quod nec ortus sit, nec interire possit (§. 443) atque sibi in seipso ad existendum sufficiat (§. 448); quod miracula sint impossibilia (§. 450) ac naturae ordo necessarius (§. 451); quod eventus in rerum natura sint absolute necessarii (§. 454), nec detur providentia divina (§. 463), sed casui tribuenda sint, quae ad eam referuntur (§. 464); quod denique nulli dentur in rerum natura fines (§. 457), & series rerum contineat vel progressum rectilinum, vel circularem independentem in infinitum (§. 467. 478). Quoniam itaque errat, qui falsum pro vero habet (§. 623 *Log.*); atheus omnino errat, dum ea defendit, quae ex hypothese impia fluere demonstravimus & modo recensuimus.

In huius propositionis demonstratione integrum systema atheismi refellitur, oppositis atheorum erroribus veritatibus contrariis, quae partim in systemate, partim in hac altera Theologiae naturalis parte demonstratae sunt. Quod si adeo noise libuerit, quoniam & quanto apparatus opus sit ad athei errores solide refutandos; demonstrationes illarum veritatum, ad quas hic provocamus, revolvenda sunt in sua principia, quemadmodum alibi docuimus (§. 99).

(§. 991 *leg.*): quod qui fecerit, abunde intelligit, non adeo facile esse atheismum refutare, quemadmodum videtur hominibus, qui causæ Dei adversus atheos defendendæ importune, ac illotis, quod dicitur, manibus sese ingerunt. Patet itaque non minus hanc Theologiam naturalis partem, quam systema in prima contentum, atheismo funditus extirpando sufficere.

§. 495.

*Effectus
aseitatis
sublate.*

Destructa mundi aseitate, in quorundam errorum agnitionem & de ceteris dubitationem adducitur atheus. Etenim si sumit non dari Deum (§. 411), admittere tenetur, mundum esse ensa se (§. 437): & ex adverso, si sumit mundum, cum suis scilicet elementis atque animabus, esse ensa se, concedere nequit, dari Deum, mundi & elementorum ejus ac animarum auctorem (§. 483). Admissa autem aseitate mundi, sive eam ex hypothesi impia inferat, sive eandem tanquam hujus principium sumat, consequitur ejus independentia (§. 439), ortus ac interitus impossibilitas (§. 443), existentia per essentiam (§. 441), subsistentia per vim propriam (§. 448), impossibilitas miraculorum (§. 450) & absoluta eventuum in rerum natura (§. 454) nexusque rerum necessitas (§. 455), existentia absolute necessaria (§. 442), absoluta ordinis naturæ necessitas (§. 451), finesque a rerum natura removentur (§. 457), in locum providentiæ divinæ casu surrogato (§. 464). Enimvero destructa mundi aseitate corrumpit ejus independentia, ortus ac interitus impossibilitas, existentia per essentiam & subsistentia per vim propriam (§. 490), nec existentia ejus absolute necessaria, ex parte scilicet sui, amplius admitti potest (§. 492 & *eius not.*), adeoque ad horum errorum agnitionem deducitur atheus. Enimvero cum dependentiam mundi ab ente alio jam agnoscat, nec existentiam absolute necessariam eidem tribui posse, fieri cogatur *per demonstrata*; de impossibilitate miraculorum & absoluta eventuum, consequenter & nexus rerum, unde horum actualitas pendet (§. 83 *Cosmol.*), de mundi æternitate & absoluta ordinis naturæ necessitate, & num sine a se recte arceantur ex rerum natura (§. 493), consequenter casus in locum providentiæ divinæ surrogetur (§. 460 *part. II. Theol. nat.* & §. 899. 922 *part. II. Theol. nat.*), dubitare tenetur. Patet itaque mundi aseitate destructa, atheum in quorundam errorum agnitionem & in dubitationem de ceteris adduci.

Nullam hic mentionem fecimus progressus in infinitum vel rectilinei, vel circularis, quorum alteruter in hypothesi atheni necessario locum habere debet (§. 467). Patet autem hanc necessitatem niti principio, quod mundus existendi initium ac finem non habeat (§. 444-445). Cum igitur destructa aseitate mundi, de ejus æternitate dubitare teneatur, quemadmodum ex demonstratione præsentis patet, consequenter nam mundus existendi initium ac finem habeat (§. 39 *part. I. Theol. nat.*); quod de progressu circulari quoque dubitare debeat, impossibilitatem aseitatis mundi agnoscens, extra omnem dubitationis aleam positum. Enimvero cum intricata sit de progressu in infinitum disputatio (§. 468 & *seqq.*), hic ipse tamen sua sponte cadit, quatenus atheismum involvit (§. 470. 478), ubi veram de Deo cognitionem hauseris; eam leponi præstat, quoties cum atheo res est, cum minime obstat error, quo minus ad veritatis agnitionem perducatur. Quodsi tamen urgeat progressum circularem vel rectilineum in infinitum; satisfaciunt ea, quæ de eodem in superioribus demonstrata sunt (§. 468 & *seqq.*). Quodsi quis ad convincendum non fuerit idoneus (§. 999 *leg.*), vel convictioni repugnet (§. 998 *leg.*); facile largior, quod destructa mundi aseitate

tate

tate in agnitionem errorum, qui cum eadem corrumpunt (§. 490), non adducatur, nec de ceteris cum impia hypothesi connexis dubitet. Sed de eo in presenti nobis non est quaestio, ubi ostenditur, quid fieri debeat, ubi convictioni datur locus, & quid veritati sit consentaneum, quemadmodum *Euclides* elementa *Matheseos* demonstraturus parum cordi habuit, num qui fiat, qui demonstrationes capere non possint, ac idem quaesturus a *Ptolemaeo* Rege, annon faciliiori via ad illorum cognitionem pertingi possit, respondit non dari viam regiam ad scientiam.

§. 496.

Si atheus agnoscit mundum non esse ens a se, ad certam Numinis cognitionem deducendus per demonstrationes in systemate datas, vel in hac altera Theologiae naturalis parte exhibitae. Etenim si atheus agnoscit, mundum non esse ensa se, systematis sui falsitatem ex parte certo perspicit, & cetera nullo niti fundamento videt, ut dubitet, utrum vera sint, an falsa (§. 495). Quamobrem si ceteros quoque errores evidenter agnoscere debet, demonstrandæ ipsi sunt propositiones contrariæ (§. 1035 *Log.*): quæ cum systemati innexæ sint, quemadmodum earum demonstrationes in systemate, vel hac altera Theologiae naturalis parte evolutæ, facta earum in principia analysi (§. 992 *Log.*), ostendunt; ex dubio certum evadere nequit, nisi systematis vim omnem animo complectatur. Cumque nondum norit, quale ens sit Deus, etsi agnoscat, falsum esse, quod nullus detur mundi auctor, nec eorum habeat cognitionem, quæ de hoc mundi auctore cognosci possunt; quæ vero de Deo, mundi auctore, cognosci ex lumine rationis possunt, tum in systemate, tum maxima ex parte in hac altera Theologiae naturalis parte demonstrantur; eorundem cognitionem certam sibi comparaturus, vel systema, vel alteram Theologiae naturalis partem ea, quæ sufficit, attentione (§. 998 *Log.*), legere tenetur (§. 568 *Log.*). Ubi ergo atheus agnoscit, mundum non esse ens a se, adeoque dari aliud ab eodem diversum; ad certam Numinis agnitionem perducendus per demonstrationes in systemate datas, vel in hac altera Theologiae naturalis parte exhibitae.

Foras obijciat quis, atheum ad certam Dei cognitionem perducere posse systematis, vel partis huius alterius Theologiae naturalis lectione, non eversa impia hypothesi, utpote quæ sua sponte cadit, ubi rectiora edoctus veritati vietas dat manus. Non nego hoc fieri posse, nec desunt mihi exempla, quæ idem confirmant. Propterea tamen non concedo, utilitate sua carere, si quis ad agnitionem erroris sui primarii ante perducatur, & in dubitationem de aliis inde manantibus concitatur. Cum enim magnam esse constet vim præjudiciorum, quæ obstant, quo minus veritatem liquidam cernere liceat; consultum omnino est præjudicia eradicari, ut discendi, non impugnandi animo ad demonstrationes de Deo perpendendas accedat. Accedit, quod dubitatio de iis, quæ pro certo se agnovisse arbitrabatur, incendat sciendi cupidinem, ne ipse eam in se desiderari patiatur attentionem, sine qua convictioni locus non est (§. 998 *Log.*).

§. 497.

Ex eo, quod mala physica & moralia dantur in mundo, inferri nequit, An existentia mali repugnet deo, qui existit, major sit perfectio, quam in ceteris possibilibus (§. 550 part. I.

Quomodo atheus ad certam Dei cognitionem perducatur.

An existentia mali repugnet deo.

*dentie
mundi in
actu a
Deo.*

part. I. Theol. nat.), nec mala physica in relatione ad mundum integrum mala sunt (§. 563 *part. I. Theol. nat.*), nec actiones malæ hominum, si physice spectentur, malæ sunt (§. 569. 572 *part. I. Theol. nat.*): imo tam physica, quam moralia faciunt, ut major sit in hoc universo perfectio, etsi ob eorum inexistentialitatem mundus non possit dici perfectior (§. 683 *not.* §. 689 *part. I. Theol. nat.*), bonis in mundo non dependentibus a malis, quatenus mala sunt, sed quatenus moralia sunt actiones physicae, physica autem causæ naturales (§. 689 *part. I. Theol. nat.*). Ex eo igitur, quod mala physica & moralia dantur in mundo, inferri nequit, quod sit imperfectus.

Malum vero physicum & morale serici huic ita implicatur, ut eadem salva separari ab ea minime possit (§. 552 *part. I. Theol. nat.*) & quamvis per miracula in casu quolibet singulari tolli possit (§. 553 *part. I. Theol. nat.*), eodem tamen sublato ex tota hac rerum serie, hæc ipsa rerum series permanere nequit omnium possibilium perfectissima (§. 556 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem ex eo, quod mala physica & moralia dantur in mundo, inferri nequit, quod Deus eundem ejusdem perfectionis facere potuerit, ne dicam majoris, absque malis physicis & moralibus.

Quoniam itaque ex inexistentiali mali physici atque moralis in mundo, nec inferri potest, quod mundus sit imperfectus, nec quod Deus absque iis cum potuerit facere perfectiorem; evidens est, quod ex eo, quod datur in mundo mala moralia & physica, minime consequatur Deum, ens perfectissimum (§. 14), non posse esse ejus auctorem.

Omni tempore mala physica & moralia, quæ in hoc mundo dari experientia quotidiana loquitur, ut de iis nemo dubitare unquam fuerit ausus, perturbant animos hominum, & scrupulos eorum animis injecerunt, quasi obissent, quo minus ortum suum a Deo, ente perfectissimo, derivare possit mundus. Unde etiam est, quod jam olim athei malorum physicorum & moralium inexistentialitatem tanquam argumentum omnium validissimum, utpote quod insolubile visum, adversus existentiam Dei, Auctoris mundi, urserint. Existimant enim, si mundus factus sit a Deo, hic autem sit ens summe perfectum, cuius perfectione majorem concipi repugnat; eum esse debere opus perfectissimum, præsertim si demonstrandæ summæ perfectionis gratia mundum condidisse dicatur Deus, consequenter ab omni malo physico atque morali prorsus vacuum. Quoniam itaque mundus, in quo mala physica & moralia dantur, non loquatur talem artificem, qualis Deus esse debet, nec mundum hunc a Deo esse productum, consequenter non dari ens perfectissimum, quod sit mundi auctor, quale Dei nomine indigitamus. Hæc perpensens animadvertet, atheos, quos turbat malorum in mundo existentia, supponere, mundum absque malis physicis & moralibus esse perfectiorem & hunc ipsum, qui existit, mundum condidisse absque malis tam physicis, quam moralibus, consequenter si daretur Deus, mundi auctor, fieri non potuisse, quin mala physica & moralia ex hoc mundo sustulisset. Qui ergo concedunt, imo ipsimet acriter propugnant, mundum absque malis physicis & moralibus fore perfectiorem, imo eadem ob stare, quo minus hic, qui existit, omnium possibilium perfectissimus, seu optimus dici possit, & Deum utique hunc mundum, quem condidit, absque malis tam physicis, quam moralibus facere potuisse, tuncque ipsum futurum fuisse perfectiorem; atheo largiuntur, quod vult. Quoniam itaque negare nequeunt, Deum demonstrandæ summæ suæ perfectionis, hoc est, Divinitatis suæ gratia produxisse hunc mundum; quicquid contra argumentationem athei excipiunt, adversus eum non valebit. Jamdudum igitur agnovere acutiores, non concedendum esse atheis, mala physica & moralia obitare summæ perfectioni, quæ in mundum

mundum aliquem, hoc est, seriem contingentem per modum causarum atque effectuum continuo a se invicem dependentium cadere potest, nec ea salva eius perfectione auferri potuisset. Unde & D. Thomas pro eo, quo pollebat in Theologia naturali acumine, principia hæc defendit, atque hinc armis causam Dei adversus atheos tuetur. Non diffiteor, hæc ipsa principia esse intellectu difficiliora, nec in eorum numerum referenda, quorum per notionem confusas communes absque accurata discussione perspicitur veritas: qui tamen eorundem demonstrationes a nobis in systemate datas expendere voluerit ac potuerit, eorum veritatem quin agnitus sit nullus dubito. Insulsum vero est, nequid gravius dicam, si quis cum atheis facit & eorum principia sua facit, ut recte sentientes atheismi insinulare possit. Agnoscant vero, qui hoc faciunt, mala physica & moralia argumentum præbere atheis ad existentiam Numinis impugnandam, non quatenus optimæ rerum seriei ita implicantur, ut ab ea, salva eius perfectione, tolli nequeant; sed quatenus eadem salva ab eadem abesse possit. Unde si ostenderit, quemadmodum a vobis factum in systemate, ea non obflare summæ seriei huius rerum perfectioni, quin potius eadem salva ab eadem separari minime possit; erroris sui, quem vel tacite supponunt, vel expresse confitentur, redarguantur. Non possum mihi temperare, quin recenseam lepidam labellam, quam finere nonnulli ad principia ista impugnanda, & ad probandum, ea recta via ad atheismum ducere. Ajunt nimirum juvenem vix viginti annos natum jam in atheismum incidisse, nec ulli veritati religionis Christianæ assensum præbere posse, quod in mundo tot actanta extent mala, inprimis ab hominibus tot scelera, tot flagitia committantur, & hoc tamen non obstantem a me asseratur, mundum hunc esse optimum. Talem enim mundum supponere debere auctorem, qui sit causa mali, adeoque non Deum. Dici non potest, quantum de hoc figmento sibi gratulentur, in quo se invenisse arbitrantur, non quod pueri in faba. Imo hoc exemplum, si tale dici meretur, ipsi sufficere videtur ad universam meam philosophiam damnandam, quasi recta ad atheismum omnisque religionis contemptum ducat. Sed risum reneatis amici! Ecquis enim est, qui nesciat, ab antiquissimis temporibus eos, quibus malorum physicorum & moralium in hac rerum serie inexistencia cum attributis divinis pugnare visa est, de summa mundi huius perfectione ne somnando quidem cogitasse, quin potius eidem illa repugnare sibi persuasisse? Absentem vero est aliis persuadere velle, quod si mundo optimo insint mala physica & moralia; necessario sequatur non dari Deum, & ridiculum videbitur attestatio juvenis, qui vix vigesimum ætatis annum attingit, consequentiam probare velle.

§. 498.

Ex eo, quod mala moralia dantur in mundo, inferri nequit; quod Deus sit causa peccati, adeoque mundus Deum, ens omnium sanctissimum & iustissimum, auctorem habere nequeat. Etenim per limitationes originarias fieri potest, ut actiones hominis sint moraliter malæ (§. 897 part. I. Theol. nat. item §. 289 part. II. Theol. nat.), & malum hoc per abusum libertatis in actiones hominis liberas irrepat (§. 580 part. I. Theol. nat.). Deus idem velle nequit (§. 581 part. I. Theol. nat.), & mundum hunc non elegit ob malum morale, quod in eo existit (§. 582 part. I. Theol. nat.), neque ipsum intendit tanquam finem (§. 668 part. I. Theol. nat.), sed in idea mundi, quæ inest in intellectu ipsius, independentem a voluntate libera contentum (§. 292), tantummodo permittere decrevit (§. 585 part. I. Theol. nat.), nec ad actiones malas hominis concurrat, quatenus malæ sunt, sed quod malæ sint, ab hominibus habent (§. 883 part. I. Theol. nat.), neque etiam is ad abusum libertatis, qua abusum concurrat (§. 885 part. I. Theol. nat.). Cur igitur malum morale sit possibile, cur actu sequatur, per ea intelligitur, quæ homini insunt, nec quicquam ejus Deotribuendum, consequenter ratio sufficiens mali moralis unice in homine continetur, nihil

Mali
moralis
in mundo
inexisten-
tia san-
ctitati
Dei non
adver-
sa.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

Li

verq

vero ejus in Deo (§. 56 *Ontol.*). Quamobrem cum causa mali moralis esse nequeat, in quo nihil prorsus rationis sufficientis actualitatis ejus continetur (§. 881. 874 *Ontol.*); evidens est, Deum causam mali moralis, quod datur in mundo, non esse. Falsum igitur est ex eo, quod malum morale datur in mundo, inferri posse, quod Deus sit ejus causa: unde porro cadit, ob inexistentiam mali moralis mundum non posse habere auctorem sanctissimum & iustissimum, praestitum cum nec permissio illius repugnet justitiae divinae (§. 1076 *part. I. Theol. nat.*), adeoque nec sanctitati (§. 1063 *part. I. Theol. nat.*).

Ab antiquissimis temporibus hoc argumento usi sunt athei ad existentiam Dei si non refutandam, saltem in dubium revocandam, quod Deus dicendus sit causa mali moralis, siquidem ponatur cum esse mundi hujus auctorem. Et nodus hic multis insolubilis visus, ita ut constet non defuisse, qui eum secantes, cum de solutione desperarent, duo mundi principia admiserit, alterum bonum, alterum malum. Juvenis ille atheus, de quo modo dixi (§. 497), tum demum Deum dicendum esse causam mali moralis arbitrat, si mundus, qui existit, sit optimus, & in eo ipsi assentiuntur, qui malevoli in me sunt animo. Mirum vero, quod non potius iusserant cum atheis, mundum hunc non esse optimum, cum summa ejus perfectio, quemadmodum ex systemate constat, probari non possit, nisi ex summa intellectus ac voluntatis Numinis perfectione. Juveni imperito condandus erat hic lapsus, quid vero dicendum sit de viris, qui aliis decliores & acutiores videri volunt, judicent alii. Sane si Deus dicendus sit causa peccati, quod in mundo etiam optimo, hoc est in serie rerum omnium perfectissima; malo morali locus sit; multo tragis dicendus causa peccati, si qui existit mundus, optimus non est, sed Deus seriem rerum ad actum perducere prout, quae ab omni malo morali prorsus libera. Cum enim cognoscat omnia, quae possibilia sunt (§. 155 *part. I. Theol. nat.*); ipsum fugere minime potuit, quod mundus absque malis physicis atque moralibus fieri possit. Et quoniam possibilia omnia ad actualitatem perducere potuit (§. 343 *part. I. Theol. nat.*); mundum quoque absque malis facere potuit. Quare cum libere eundem creaverit (§. 334); libertaria sua voluntate malum, quod ab eodem abesse poterat, in eundem iniecit. Vides igitur, si mundus non sit optimus, qui existit, & a mundo optimo malum omne exulat; rationem, cur malum mundo inest & in eodem ad actum perducatur, tandem contineri in Deo, consequenter Deum dicendum esse causam peccati. Atque ita argumentati sunt, qui ex malorum in hoc mundo existentia adversus existentiam Dei argumentum petiere. Resellitur autem hac argumentatio, ubi ostenditur Deum elegisse mundum optimum & huic seriei rerum mala ita implicari, ut salva summa illius perfectione inde auferri nequeant. Inde enim porro conficitur, quod Deus salva sapientia sua praesentem rerum seriem a malis liberam reddere non potuerit: quemadmodum haec omnia fufius, & adeo clare in systemate exposuimus, ut nullum superesse possit dubium, quin Deus, salva sanctitate sua, mala permiserit. Neminem igitur sanum movebit misera illa juvenis athei argumentatio, quae tamen pondus habet penes adversarios; Unde cum fabellam istam recenset, non sine ratione adjeci: Risum teneatis amici (§. 497)!

§. 499.

Cum a malis physicis & moralibus peti nequeat argumentum adversus

Ex eo, quod mala physica & moralia dantur in hoc mundo, inferri nequit, auctorem ejus non posse esse sapientissimum & summe bonum. Etenim Deus, qui fecit hunc mundum (§. 758 part. I. Theol. nat.), salva sapientia sua summa atque perfectissima, mala physica & moralia tollere non potuit ex hac rerum serie (§. 676 part. I. Theol. nat.), abusus quoque libertatis, quo malum morale irrepsit in actiones liberas (§. 580 part. I. Theol. nat.), sapientissime permittere decrevit (§. 714 part. I. Theol. nat.), salva sapientia divina non impediendum (§. 715 part. I. Theol. nat.). Similiter salva bonitate

nitae summa, quæ ipsi est, facere potuit hominem, qui libertate sua abuti posset, quem eadem abusus prævidebat (§. 722 part. I. Theol. nat.), nec bonitati ejus repugnat, quod hominem in mala rueret sinat (§. 725 part. I. Theol. nat.), imo eidem acceptum ferendum, si mala physica ipsi immitit, ut adversus malum morale præmuniatur, vel ab eodem deficiat (§. 734 part. I. Theol. nat.), vel malum physicum minus immitit, ut eodem avertatur majus, & si permittit, ut malum morale minus committat, quo a majore avertatur (§. 735 part. I. Theol. nat.). Quamobrem ex eo, quod dantur mala physica & moralia in hoc mundo, inferri nequit, auctorem ejus non posse esse sapientissimum & summe bonum.

bonitas
& sapientiam
auctoris
mundi.

Quibus mala negotium faciunt, iis maximi suboriuntur scrupuli quoad bonitatem divinam. Neque enim eidem convenire videtur, quod Deus in malis locum fecerit in hoc mundo, quibus promiscue obnoxii sunt & pii, & impij. Unde negarunt alij providentiam tantummodo divinam, alij omnem dependentiam mundi a Deo, consequenter nec Deum ullum mundi auctorem admiraverunt athei facti (§. 411). Hic vero scrupulis satisfaciunt, quæ ex syllemate hic citantur, modo eadem ita perceperis, quemadmodum in systemate continentur, nimirum ut veritatis fueris convictus per principia, in quæ iusta analysi resolvuntur demonstrationes (§. 992 leg.). Neque enim existimandum est, dubia, quæ angust & assensum firum impediunt, unico ictu prosterni posse; cum assensus unumq. successive generetur (§. 993 leg.), quemadmodum in Horis Sublevis An. 1729 Trim. vern. num. 3 me uberius exposuisse memini. Quodsi vero quæ resolutionem istam instituire voluerit vel obiter, haud difficile animadvertet, assensum hic vel maxime pendere a notionis necessitatis essentialium, ita ut idea confusa essentialium arbitrarium animo obversans eidem obstat, non advertentibus illis, qui, ubi assensum voluerint, repugnantiam quandam in seipsis experiuntur. Quamdiu enim substantias fingis tanquam subiecta vacua ad quilibet determinaciones intrinsecas recipiendas indifferencia, quas Deus pro arbitrio indat (quæ est communis vocis deceptor); multa videntur ut bonitati, sic ceteris attributis divinis repugnare, quæ minime repugnant. Quamobrem ad dispellendas tenebras præsertim plurimum lucis afferant, quæ de origine idearum in intellectu divino, tanta claritate exposuimus in superioribus (§. 87 & seq.), quanta hæcenus non factum ab alijs. Ceterum hic simul intelligitur, quam sit necesse, ut distinctas atheus habeat notions attributorum divinarum, etiam enim realitates absque demonstratione nondum agnoscat, ne consequentias inferat, quas illegitimas sua sponte judicabit, ubi ad notions genuinas attributorum divinarum animum advertit. Immo non minus necessarium apparet, ut, qui atheus refutare voluerint, distinctis attributorum divinarum notionibus instructi sint easque familiares experiantur, ne atheis largiantur, quæ negare tenebantur, & ex adverso negent, quæ concedenda erant, quemadmodum fieri solere ab iis, qui intempestive se alienis disputationibus immisceant, quotidie, pro dolor! experimur. Inde enim est, quod principia atheistica probeat & pro armis venditent, quibus adversus atheos sit pugnandum; contraria vero, quibus hi vinci debebant, tanquam atheistica diffament, veritati adversantes, quam prætere videri volunt.

§. 500.

Atheus admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur, seu ex eo, quod negat, dari Deum, inferre nequit, in actionibus hominum liberis nullum dari boni ac mali discrimen. Etenim actiones malæ internæ, quatenus moraliter spectantur, animam & ejus statum reddunt imperfectiorem (§. 574 part. I. Theol. nat.), & malæ externæ, quatenus itidem moraliter spectantur, corpus & statum nostrum externum reddunt imperfecti obnoxium (§. 575 part. I. Theol. nat.), malumque morale per aliam rationem determinatur, quam perfectio ho-

Differen-
tia mor-
nalis
actioni
in b. po-
tibus
athei
admit-
tenda.

minis essentialis (§. 579 part. I. Theol. nat.). Quamobrem ex adverso actiones bonæ internæ, quatenus moraliter spectantur, animam & ejus statum perfectiorem reddunt, & similiter actiones bonæ externæ, quatenus spectantur moraliter, corpus statumque nostrum externum perfectiorem reddunt (§. 554 Psychol. empir.), cum naturalibus per easdem rationes finales utraq; determinandæ (§. 914 part. I. Theol. nat.). Quoniam hæc differentia inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur, demonstratur, imo & a posteriori agnoscitur, independenter ab existentia Dei ejusque attributis; quin eam admittere teneatur, qui negat dari Deum, nemo non videt. Quamobrem etsi atheus neget dari Deum (§. 411); inter actiones tamen malas & bonas, quatenus moraliter spectantur, admittere teneatur differentiam, consequenter ex eo, quod negat dari Deum, inferre nequit nullum esse discrimen inter actiones bonas atque malas, quatenus moraliter spectantur.

Propositionis præsentis veritas adeo manifesta, ut in dubium revocari non possit nisi ab eo, qui præjudiciis occæcatum possidet animum. Unde non mirum, quod ab omni ævo & a Philosophis, & a Theologis agnita atque defensa fuerit, donec nostro tempore hypothesei de indifferentismo morali invalescente quidam Protestantium in contrariam abierint sententiam, intrinsicæ actionum moralitate rejecta. Quod vero horum nonnulli eo usque progrediuntur, ut illam defendentibus patrociniū atheismi exprobrent, ferendum oīamino non est; equi animi non videt, eos nonnisi nugari & in luce meridiana excutire velle?

§. 501.

*At
atheus
necessa-
rio actio-
nibus
malis
delecta-
tur.*

Quoniam atheus admittere teneatur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur (§. 500), quamprimum verò quid nobis repræsentamus tanquam bonum, id appetimus (§. 589 Psychol. empir.), & ex adverso si quid nobis repræsentamus tanquam malum, id averſamur (§. 590 Psychol. empir.); *atheus non necessario actionibus malis delectatur, & bonas omnes averſatur.*

Qui hinc denuo patrociniū atheismi inferunt, toto cælo aberrant. Neque enim ideo commendatur atheismus, quod negetur consequentia: Si non datur Deus, male vivendum, & ab omni actione bona abstinendum. Quia potius si hoc modo argumentetur atheus; erroris sui redarguitur per ea, quæ demonstrata sunt, ut agnoscat se in atheismo vitæ pessimæ patrociniū non reperire. Hinc & *Spinosa*, referente *Culero*, Theologo, in vita ejus, etsi famosissimus audiat atheus, vitam tamen vixit honestam, temperans, sorte sua contentus, iustus erga alios & ad aliorum commodā promovendā pronus. Facile concedo, dari atheos, qui pessime vivunt, & vel ideo quævis sibi licere arbitrantur, quod nullum dari Deum arbitrentur: sed eos, nondum missa impia hypothesei, in ruborem dari posse concedo, quod vitam pessimam vivant, ab omni alienam ratione, quam ejurare nequeunt, etiam in errore impio persistant.

§. 502.

*Differen-
tia athei
theoreti-
ci &
practici.*

Atheus theoreticus dicitur, qui verbis (sive mente conceptis, sive ore prolatis) negat dari Deum. *Ast Atheus practicus* appellatur, qui factis Deum dari negat, quem verbis profiteretur. *Negat autem factis dari Deum*, si actiones ex habitu profluentes fuerint contrariæ iis, quarum motiva necessario sunt, vel esse possunt divina attributa.

Notio

Notio athei theoretici nihil habet difficultatis: sed ut notio athei practici accurate determinetur & intra suos cancellos coarctetur, non adeo facile est. Magna igitur circumspeditione opus est, ne extra oleas evagemur. Non ob quasvis promiscue actiones malas atheorum practicum numero illas patrantem accensere licet. Sane Davides adulterium commisit cum Berthabec & maritum ejus e medio tolli curavit homicidii reus factus: nemo tamen dixerit, eum fuisse atheum practicum. Similiter Solomon, ut pellicibus placeret, idola coluit: nemo tamen ideo eundem in numerum atheorum practicum retulerit. Ad atheismum itaque practicum requirimus 1. ut actionum motiva esse nequeant attributa divina, sed potius eorum negatio motivum præbere possit; 2. ut actiones istæ ex habitu proveniant, adeoque agendi consuetudo contradicat agnitioni Numinis. Nos hic ab usu loquendi minime recedere, sed significatum eidem conformem ex vago fixum reddere, haud difficile perspicitur. Atheus verbis negat dari Deum, quem theoreticum dicimus. Supponit autem, verba esse animi sensus conformia: secus enim se atheum simulat, qui non est. Atheus practicus cum theoreticus non sit, concedere debet dari Deum. Nil igitur relinquitur, quam ut facta a verbis dissentiant, quemadmodum in homine, qui Deum, quem agnoscit, sinceræ mente colit, verborum & factorum observatur consensus. Attributa divina per modum motivorum influere posse in actiones hominis liberas, nemo negaverit, suoque loco uberius sumus demonstraturi. Enimvero cum actiones, quarum motiva esse possunt, imo debent attributa divina (§. 990 *part. I. Thes. nat.*), habeant etiam motiva alia, ab intrinseca nimirum honestate ac turpitudine desumpta, nec ab atheo neganda (§. 500); non repugnet alicui edere actiones, quarum motiva esse possunt attributa divina, ut tamen hiis non utatur. Ex nuda igitur illorum omissione inferri nequit, quod factis neget, quæ verbis affirmat, consequenter quod praxis & theoria sibi mutuo contradicant, utut ultro concedatur, praxin defectu applicationis maxima laborare imperfectione. Nihil igitur reliquitur nisi theoriæ & praxeos contrarietas, quæ atheismum practicum faciat. Contrariatur autem praxis theoriæ, si actiones fuerint tales, ut, si ad Deum referantur, motiva esse nequeant nisi eorum, quæ de Deo agnoscuntur, negationes, consequenter ut contrarietur actionibus, quarum motiva necessario sunt, vel saltem esse possunt ac debent attributa divina, seu quæ de Deo agnoscuntur. Quoniam nemo adeo bonus est, quin humani quid patiatur & per rationes extrinsecas singulares ad actionem quandam malam se adduci patiatur, quemadmodum paulo ante vidimus, Davidem in adulterium & homicidium, Solomonem in idololatriam ruentem, nec ideo atheorum practicum nomine diffamandos; necesse est ut si demum atheus practicus dicatur, cujus agendi consuetudo istiusmodi actionibus constituitur, consequenter ubi hæ actiones ex habitu proficiuntur. Imo cum facile fieri possit, ut quis vitio cuiusdam sit deditus, a quo se liberum mallet, cui tamen non adeo facile mederi licet; ex una actione vitiosa, etsi habituali, non statim inferendus atheismus practicus. Relinquitur itaque, quod ad atheismum practicum requiratur aliquot saltem, si non omnium, aut plurimarum actionum complexus. Unde apparet, atheismum practicum admittere gradus.

§. 503.

Si quis omittit actiones suas determinare per motiva ab attributis divinis desumpta, nec intrinsecam actionum honestatem ac turpitudinem certo agnoscit; is facile incidit in atheismum practicum. Etenim si quis omittit actiones suas determinare per motiva ab attributis divinis desumpta; is raro de Deo serio cogitat, ut adeo ejusdem facile obliviscatur (§. 217 *Psychol. empir.*), nec nisi e longinquo quasi facta recordatio parum moveat. Quamobrem si porro intrinsecam actionum honestatem ac turpitudinem non agnoscit; motiva etiam cessant, quæ ab illa desumuntur ad actiones bonas committendas, ab hac vero ad malas omittendas (§. 890 *Psychol. empir.*). Quare cum sine motivis nulla detur in anima volitio (§. 889 *Psychol. empir.*), consequenter appetitus rationalis cesset (§. 880. 881 *Psychol. empir.*); ut sensirivo locus sit, confusa opus est boni representatione (§. 893 *Psychol. empir.*). Enimvero nemo non expetitur tum in seipso, tum in aliis, si sensuum iudicio

Quinā
in atheis-
mū pra-
cticum
inci-
dant.

dicio statur, quemadmodum accidere solet distincta boni & mali cognitione destitutis, bonum quid judicari ex eo, quod voluptas inde percipiatur: quod cum fieri non possit (§. 560 *Psychol. empir.*); malum quod est, bonum apparere potest. Atque adeo contingit, hominem patrare actiones malas, earundemque iteratione, in qua exercitium consistere constat (§. 195 *Psychol. empir.*), habitum male agendi contrahere (§. 430 *Psychol. empir.*). Quoniam itaque Deus malum morale velle nequit (§. 581 *part. 1. Theol. nat.*), adeoque actionum, quibus id inhæret, motiva ab eo desumi nequeunt; homo habitum acquirit patrandi actiones iis contrarias, quarum motiva sunt, vel esse possunt attributa divina. Quamobrem cum hisce actionibus negetur dari Deum (§. 502), atheus vero practicus sit, qui factis negat dari Deum (§. cit.); evidens est, si quis omittit actiones suas determinate per motiva ab attributis divinis desumpta, nec intrinsecam actionum honestatem ac turpitudinem cerro agnoscit; cum facile in atheismum practicum incidere.

Propositio hæc maximi momenti est, cuius veritas etsi satis fuerit probata, ut percipi possit, multo tamen luculentius in philosophia morali elucescet, ubi omnem actionum humanarum theoriam atque praxin enucleaverimus. Patet hinc ratio, cur inter ipsos Christianos, qui non modo ex lumine naturali, verum etiam revelato Deum norunt, tædædentur athei practici, ita ut subinde in eorum numerum referendi sint, quorum est agnitionem Numinis perducere alios & haud exiguus fervor in propugnanda existentia eius: id quod singulari exemplo illustrare poteramus, si luberet. Sane qui avaritiæ & ambitioni dat omnia, odio implacabili flagrat adversus eos, quos sibi adversos experitur, vindictæ nullum ponit modum, irreverenter se gerit adversus supremum, cui subest, Magistratum, mendaciorum & calumniarum convictus non erubescit, salutem aliorum libidinis suæ postponit, contra conscientiam Deum testem appellat, cum tamen videri velit gloriæ divinæ acerrimus defensor & pietatis laudem præ aliis affectet; quin is se probee atlicum præst cum, quisnam est qui dubitet? Præterea vi propositionis præsentis intelligitur, quam sit necesse, ut solidam Numinis scientiam certo consequamur & semel acquisitam continuis experimentis confirmemus, actionum humanarum intrinsecam honestatem ac turpitudinem intimis scrutemur & ad determinandam voluntatem motivis notamus, quæ ab attributis divinis desumuntur, ut Deum sincera mente colamus, nec periculum incidendi in atheismum practicum subeamus. Dilicimus denique, quomodo athei practici sint convertendi: id quod haud raro diuicilius, quam atheum theoreticum ad erroris impiæ agnitionem perducere. Atque ideo præstat atheismum practicum præcavere. Sed hæc rectius docentur in philosophia morali.

§. 504.

An atheus ex Scriptura Sacra refutari possit.

Atheus theoreticus argumentis ex Scriptura Sacra petitis refutari nequit. Quicquid enim Scriptura Sacra docet, id admittitur tanquam verum, quia Deum habet auctorem, ut adeo Deus ea dicere censetur, quæcunque dicit Scriptura Sacra. Enimvero atheus negat dari Deum (§. 411), consequenter nec admittit, Scripturam Sacram, quam dicimus, esse verbum Dei, fallere ac falli necesse. Quamobrem nec concedit vera esse, quæ dicit Scriptura Sacra, nisi ex principiis rationis demonstrantur. Tum vero ea agnoscit vera esse, quia demonstrantur (§. 568 *Log.*), minime autem quod in Scriptura Sacra continentur. Quoniam itaque veritatis demonstrata certus non est, qui vel præmissæ unius syllogismos in demonstratione conec-

natos

natos ingredientis veritatem ignorat (§. 570 Log.), & alterum, quem refutare studes, erroris convicturus uti debes principiis ab ipso concessis (§. 1037 Log.); evidens omnino est, atheum theoreticum argumentis ex Scriptura Sacra petitis refutari minime posse.

Apparet adeo necessitas Theologiæ naturalis ad profligandum atheismum theoreticum. Unde porro intelligitur, philosophi esse refutare atheos, nec utilem in iis refutandis collocare operam eam, qui in omni philosophia peregrinus ac hospes est.

§. 505.

Atheus practicus, si Christianus esse voluerit, argumentis ex Scriptura Sacra refutari potest; si a Christi sacris sit alienus, iisdem refutari nequit. Etenim si atheus practicus Christianus esse voluerit, vera esse admittit, quæ in Scriptura Sacra continentur: si vero a Christi sacris fuerit alienus, eadem vera esse non concedit. Quamobrem cum is, qui alterum refutaturus, cum erroris convincere studet, non uti debeat principiis, nisi ab eo concessis (§. 1037 Log.); si atheus practicus Christianus esse voluerit, argumentis ex Scriptura Sacra desumptis refutari potest; si a Christi sacris sit alienus, iisdem refutari nequit.

Atheus practicus quando ex Sacra Scriptura refutari possit.

Qui Christianus esse vult, auctoritatem Scripturæ Sacræ admittit: si quis enim inter Christianos vivit, ejus tamen auctoritatem non admittit, non tamen ideo dici potest, quod Christianus esse velit, sed tantummodo quod videri velit. Unde consultum est adversus atheum etiam practicum, qui in cetera Christianorum est, argumentis rationis pugnare, quamdiu igoatur, utrum Christianus esse, an tantummodo videri velit: quæ enim rationi consentanea sunt, ea admittere tenentur homines in universum omnes & ubi noluerint, ex principiis concessis erroris, quoad principia ad refutandum atheismum practicum necessaria, redargui possunt. Sane si quis vel maxime Theologus audit & ceteris omnibus pietate superior videri vult, talem tamen se præbet, qualem paulo ante depinximus (m. §. 503); pro certo sumi nequit, quod Christianus esse, non vero tantum videri velit, adeoque Scripturæ Sacræ auctoritatem, cui contradicunt actiones omnes ex habitu profluentes, revera admittat, sit ita quod ad atheismum practicum palliandum ad eandem provocet. Nemo est, qui dubitat, nisi stupidus fuerit, inter eos, qui quaestus gratia Christi instituta docent, atheos dari theoreticos, quos Scripturæ Sacræ auctoritatem non admittere posse constat. Multo minus igitur pro impossibili habendum, ut, qui atheus practicus fuerit, divinam Scripturæ Sacræ auctoritatem non agnoscat, ac vel ea de causa in atheismum practicum incidat.

§. 506.

Quoniam ea, quæ ex Scriptura Sacra sumuntur, tanquam vera non admittit, qui ejus auctoritatem agnoscit, nisi quæ menti ejus conformia concedit, quod per se patet; si atheismus practicus argumentis ex Scriptura Sacra desumptis refutandus, necesse est ut atheus practicus convincatur, non alium esse sensum verborum Sacræ Scripturæ ad quæ provocat, nisi quem ipsis tribuit (§. 1037 Log.).

Apparet adeo, quanta sit necessitas in sensu Sacræ Scripturæ demonstrativa ratione stabiliendo. Deditus interpretationis hujus præcepta in Logica (§. 969 & seqq. 103.) & in notis systematicis passim adjecimus alia. In eodem quoque præstant exempla, quæ hic ului esse possunt.

§. 507.

Qui ignorant dari Deum, admittere tenentur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur. Ostenditur eodem modo, quo supra

Quænam in refutando atheismo practico ex Sacra Scriptura tenenda.

Ignorantia Dei cur notetur.

tia moralitatis non tollit.

supra evicimus (§ 500), atheum admittere debere differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur. Nimirum differentia hæc patet independenter a Deo, adeoque ignorantia Dei non obstat, quominus eadem agnoscat.

Exemplo nobis sunt Sinæ, quos Deum mundi auctorem ignorasse supra annotavimus (ner. §. 427). Hoc tamen non obstantē constat, quod actiones malas a bonis optime differerint, & virtutem veram ab eius specie externa rite separaverint. Patebit veritas propositionis præsentis luculentius ex iis, quæ de moralitate actionum humanarum in genere in philosophia practica universali & quoad singulas species in omni jure naturali, nec non de virtute & vitiis in philosophia morali demonstratum sunt.

§. 508.

An ignorans Deum actionibus bonis vivere possit.

Quoniam qui ignorat dari Deum admittit differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur (§. 507), distincta autem boni & mali representatio sunt motiva volitionis & nolitionis (§. 890 *Psychol. empir.*), quibus positus ponitur ipsa volitio & nolitio (§. 891 *Psychol. empir.*); qui ignorat dari Deum actionibus bonis vivere & a malis abstergere potest.

Si versioni scriptorum *Confucii*, quæ inter libros classici Sinæ locum habent, & aliis quibus Historicis hædes habenda; exemplo nobis est *Confucius*, quem distincta Numinis notionem destitutum ignorasse Deum mundi auctorem & gubernatorem vel ex eo constat, quod nullibi ejus mentionem fecerit, nec actionum bonarum motiva unquam ab ejus attributis petierit. Hoc tamen non obstante vitam vixit honestam & per omnem vitam nil antiquius habuit, quam ut virtuti operam daret, & alios ad eandem perduceret. Unde in Declaratione proximali, quæ præmittitur versioni Parisiensi editæ, f. XXI. *Confucius* a vitæ innocentia, modestia, veritate ac probitate commendatur. Sane *Confucius* consensum actionis externæ cum interna maxime urgebat, nec abique eo virtutem alicui esse posse docebat, ij se sinceritatis studiosissimus, quam luculentis admodum exemplis adeo comprobata dedit, ut in ruborem concitaretur Neo-Pharisei, in Ecclesia Protestantium nostro ævo ab inferis excitati. Imo summo studio id tandem effecit, ut septuagesimo ætatis anno appetitus sensitivus cum rationali sua sponte consentiret de quo alii ne cogitant quidem, tantum aliter ut idem consequantur, quemadmodum alias me monuisse memini in notis ad Orationem de Sinarum Philosophia practica. Non tamen nego, virtutem *Confucii* fuisse admodum imperfectam, quod attributorum divinarum agnitio per modum motivorum non influeret in eandem, quemadmodum fieri debebat (§. 981 *part. I. Theol. nat.*). Unde infimum virtutis gradum in eo constituo, quod actionum motiva non sint, nisi quæ ab honestate ac turpitudine intrinsicæ actionum desumuntur. Ersi adeo Sinæ non nisi ad infimum virtutis gradum contenderint, exemplo tamen *Confucii* docemur, quod eidem ex assè consequendo operam navaverint.

§. 509.

Dubitatio de existentia Dei non tollit nolitionem moralitatis actionum.

Qui dubitat de existentia Dei, admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur. Etenim atheus admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur (§. 500), consequenter cum atheus neget dari Deum (§. 417), eandem admittere tenetur, qui Deum existere negat. Enimvero qui de existentia Dei dubitat, ignorat, utrum Deus detur, nec ne (§. 417), vel prior ad ascensum alteri contradictionis parti, vel ad utramque indifferens (§. 424 & seqq.). Quamobrem qui de existentia Dei dubitat, multo magis, quam atheus, admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur.

Osten-

Ostenditur etiam hoc modo. Qui ignorat dari Deum, admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur (§. 507). Enimvero qui dubitat de existentia Dei, ignorat, utrum potius affirmare, an negare debeat, dari Deum (§. 417). Quamobrem qui dubitat de existentia Dei, admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur.

Imo idem eodem modo demonstratur, quo ante probavimus (§. 500. 507), atheum & cum, qui ignorat dari Deum, differentiam actionum bonarum & malarum, quatenus moraliter spectantur, admittere debere.

Si quis hebetior, quam ut intrinsecam actionum bonarum & malarum discrimen capere possit, vel pertinacior, quam ut ipsum admittere velit, veritus, ne præconcepitis opinionibus aliis, quas tantopere amat, præiudicetur; is veritatis convincitur hoc modo. Ponamus Titium persuasissimum esse de existentia Dei, sed ob rationes minus evidentes, eundemque virtuti strenuam navare operam & in ea multum proficere. Ipsa igitur experientia addidit discrimen, quod inter actiones bonas & malas intercedit, v. gr. quod temperantia & ad sanitatem conducit, & opes conservet & augeat. Ponamus porro ipsum agnoscere rationum, quibus nititur de existentia Dei persuasio, inevidentiam, atque adeo in dubitationem de eadem adduci. Equis sibi persuaserit, amitti habitum virtutis & cum eo notitiam discriminis inter actiones bonas atque malas, quod multiplici experimento comprobatum agnovit, v. gr. quod non amplius admittat, temperantiam ad sanitatem conducere, & opes conservare ac augere? Vides itaque, notitiam discriminis intrinseci inter actiones bonas & malas non pendere a cognitione existentiae divinae. Quodsi ergo illa ab hac minime penderet, nec ei obstat ignorantia existentiae Dei, nec atheismus.

§. 510.

Hinc porro eodem, quo ante (§. 501. 508), modo consequitur: qui dubitat de existentia Dei, cum non necessario actionibus malis delectari & bonas omnes averfari, sed fieri utique posse, ut bonis studeat, & a malis abhorreat.

Obiter notamus, nobis non esse sermonem de eo, num atheus, vel qui Deum esse ignorat, aut urum existat, nec ne, dubitat, metu poenae civilis omittat actiones malas, & in eas propendens actionem externam tantummodo rectam edat (de eo enim nemo dubitat); sed num seposito omni poenae metu virtutis amore agat, quod rectum est, hoc est, quatenus actionem appetit bonam, malam vero averfatur ob intrinsecum utriusque discrimen.

§. 511.

Deum colere dicitur, qui certas edit actiones solius Dei gratia, seu quia Deum esse agnoscit, eas non editurus si eundem non agnosceret. Unde cultus divinus sunt actiones, quas ideo edit homo, quia pro certo habet dari Deum.

Explicamus hic saltem vocabuli significatum, quatenus eodem habemus opus ad alia intelligenda, quæ sequuntur. Rem ipsam explicabimus in Philosophia practica. Sed ut definitio nominalis recte intelligatur, exemplum addimus. Deus prohibet, ne homo omittat motiva in determinandis actionibus liberis ab attributis divinis desumpta (§. 990 part. I. Theol. nat.), consequenter vult ut hoc faciat. Determinatio actionis liberæ per motiva ab attributis divinis desumpta est actio, quæ locum minime habet, nisi Deum esse agnoscamus. Pertinet itaque ad cultum divinum, & Deum colit, qui actiones suas liberæ per motiva ab ipsis attributis desumpta determinat.

§. 512.

Modus colendi Deum Religio dicitur. Quodsi hic ex principiis rationis seu iis, quæ in Theologia naturali de Deo docentur, definitur, Religio vocatur Naturalis. Si vero ex principiis revelationis, Revelata audit.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

k k

Quoniam

An dubitatio de existentia Dei tollat vitam honestam.

Cultus Dei quid dicatur.

Religio quæ & qualis sit.

Quenam sit religio naturalis, in Jure Naturæ trademus, ubi officia hominis erga Deum sumus demonstraturi. Principia tradidimus in systemate (§. 918. 919 *part. I. Theol. nat.*), unde cetera deducuntur. Religio revelata supponit revelationem divinam, cujus criteria dedimus in systemate (§. 451 & seqq. *part. I. Theol. nat.*).

§. 513.

*Cur
atheo &
Deum
ignoranti
religio
nulla.*

Atheo & Deum simpliciter ignorantem religio nulla est. Etenim cum atheus neget dari Deum (§. 411), fieri non potest, ut actiones quasdam ejus solius gratia edat, consequenter ut eum colat (§. 511). Et qui simpliciter ignorat dari Deum, de eo ne cogitari quidem potest, quod Dei gratia actiones quasdam edere velit, v. gr. quod per motiva ab attributis ejus desumpta actiones liberæ determinandæ sint (§. not. §. 511), consequenter quod Deum colere velit (§. 511). Quoniam itaque modus colendi Deum religio est (§. 512); atheo & Deum simpliciter ignorantem religionem esse nullam patet.

Atheismum omnem tollere religionem adeo manifestum est ex terminis, ut citra probationem ab omnibus admittatur, quatenus scilicet repugnantia inter atheismum & religionem animo confuse obversatur, adeoque revera ob rationes easdem, quas hic distincte exposuimus. Cum Deum simpliciter ignorantes vulgo atheis annumerentur; nec ipsis aliquam esse posse religionem nemo non admittit. Enimvero, quia in superioribus ostendimus, ignorantiam Numinis simplicem ab atheismo esse distinguendam (§. 427); non ideo Numen ignorans religione caret, quia atheus nullam admittit, sed quia de religione nulla mentem ejus subire potest cogitatio. Tollit adeo simplex Numinis ignorantia religionem omnem per se, non quia cum atheismo unum idemque est, arque ideo non sine differentia. Ceterum simpliciter ignorantibus dari Deum, religionem nullam esse, exemplum antiquissimum Sinarum probat. Unde & in libris eorum classicis, a R. P. *Xenius* editis, nullum religionis seu cultus divini vestigiumprehendere licet.

§. 514.

*Irreligionarii
nam
quoniam
dicuntur.*

Irreligionarii dicuntur, qui religionem nullam habent.

Terminus Irreligionariorum receptus est, & subinde eum aliis confunditur, ut in iudicia tacite irrepant errores, a quibus tamen immunes esse debemus, nisi & veritati, & æquitati adversari velimus. Non igitur absque ratione eundem hic explicamus & in sequentibus applicamus.

§. 515.

*Quoniam
tales
sunt.*

Athei & Deum simpliciter ignorantes irreligionarii sunt. Etenim atheis & Deum simpliciter ignorantibus nulla est religio (§. 513). Quamobrem cum irreligionarii sint, quibus religio nulla est (§. 514); Athei & Deum simpliciter ignorantes irreligionarii sunt.

Irreligionariorum omnium non eadem conditio est, cum ex diversis rationibus tales sint, quemadmodum apparet ex iis, quæ paulo ante dicta sunt, cur atheis & Deum simpliciter ignorantibus nulla sit religio: cavendum itaque ne omnes promiscue in eundem censum referas. Irreligionarii omnibus in universum tribuere nequis, nisi quæ ex eo sequuntur, quod nullam habeant religionem, non attenta ratione, cur nullam habeant: quæ enim ex hac fluunt, communia non sunt.

§. 516.

*Atheus
cur reli-
gionem
pro fig-
mento
habeat.*

Atheus negat veritatem omnis religionis, omnemque pro figmento habet. Negat enim dari Deum (§. 411). Quamobrem & negare debet Deum esse colendum, & certum ejus colendi modum esse veritati consentaneum, consequenter religionem aliquam esse veram (§. 512). Quoniam tamen novit dari-

ri religionem, siue multas dari noverit, siue tantummodo una ipsi innotuerit; omnem, quæ ipsi innotuit, pro figmento habere debet.

Fingunt nimirum athei, religionem esse commentum Politicorum, quo usi sint tanquam medio plebis indomitæ compescendæ gratia excogitato: id quod superius jam refutatum, ubi ostendimus notionem Dei plebis indomitæ coercendæ gratia a Politicis non esse confictam (§. 436).

§. 517.

Ignorans Deum, religionem simpliciter ignorat. Qui enim simpliciter ignorat dari Deum, ei nulla Dei notio est, saltem nihil de Deo distincte cognoscit (§. 428). Quamobrem cum religio sit certus quidam Deum colendi modus (§. 512), adeoque notionem Dei supponat; nec fieri potest, ut qui Deum ignorat, religionis notionem habere queat, consequenter simpliciter ignorat religionem.

Ignorans Deum cur religionem simpliciter ignoret.

Cui nulla Dei notio est, ejus animum quoque nunquam subire potest de Deo cogitatio. Quamobrem impossibile est, ut de Deo colendo, consequenter de religione unquam cogitet.

§. 518.

Qui dubitat de existentia Dei, de veritate religionis omnis dubitare tenetur. Etenim qui dubitat de existentia Dei, non affirmat, dari Deum (§. 417). Quamobrem nec affirmare potest, dari certum Dei colendi modum, consequenter religionem (§. 512). Idem vero nec negat dari Deum, inter utramque contradictionis partem hærens (§. 417). Quare nec negat dari certum Dei colendi modum, consequenter religionem (§. 512). Quoniam itaque de existentia Dei dubitans ignorat, utrum affirmare, an negare debeat, quod aliqua religio sit vera; quin de veritate religionis omnis dubitet, dubitandum non est (§. 417).

Dubitans de existentia Dei cur de veritate religionis dubitet.

De veritate hujus vel illius dubitare certum indicium non est, dubitari etiam de existentia Dei. Ita si quis Muhammedis sacris addictus dubitet de veritate religionis Muhammedanæ; non ideo dici potest dubitare de existentia Dei. Imo propositionem præsentem ne invertere quidem licet. Dantur enim scrupuli de attributis divinis, quibus quis in dubitationem de veritate omnis religionis adduci potest. Unde patet, quod per præcipitantiam judicent, qui atheum appellant de veritate religionis Christianæ dubitantem, vel etiam eandem negantem: utile vero est nosse, quænam ex datis inferri possunt, ne aliis imputando, quæ a mente eorum aliena sunt, in errore resutando a veritate aberremus, imo errantem in eodem defendendo pertinacem reddamus. Notanda igitur sunt principia, unde certa judicia pendunt.

§. 519.

De existentia Dei dubitantium alius ad religionem aliquam admittendam, alius ad omnem rejiciendam pronior est; alius vero indifferens est ad aliquam religionem admittendam, vel ad omnem rejiciendam. Etenim qui de existentia Dei dubitat, de veritate religionis omnis dubitare tenetur (§. 518). Enimvero si dubitanti de existentia Dei fuerint rationes assentiendi ex utraque contradictionis parte insufficientes, ex parte tamen una probabiliores videntur, quam ex altera; ubi probabiliores fuerint pro affirmativa, dubitans pronior est ad veritati subscribendum, quam ad atheismum amplectendum; ubi vero probabiliores fuerint pro negativa, ad atheismum proclivior est.

Diversitas de religione omnium dubitantium.

(§. 425). Et similiter si dubitanti de existentia Dei sint rationes assentiendi probabiles in partem affirmativam contradictionis & in negativam nullæ, dubitans prior est ad veritatem, quam ad atheismum amplectendum: si vero fuerint rationes probabiles ex parte negativa, ex parte affirmativa nullæ, in atheismum proclivior est (§. 426). Denique si dubitanti de existentia Dei vel nullæ sint assentiendi rationes ex utraque contradictionis parte, vel si, quæ ex utraque prostant, videantur æque probabiles; nec is prior est ad atheismum, quam ad veritatem amplectendum (§. 424). Quoniam itaque religio certus quidam Deum colendi modus est (§. 512), adeoque religio quædam non admittitur, nisi quatenus admittitur, dari Deum, nec omnis rejicitur, nisi quatenus negatur dari Deum; evidens est dubitantem de existentia Dei ad religionem aliquam admittendam priorem esse, quam ad omnem rejiciendam, si probabilius videtur dari Deum, quam non dari; ad omnem vero rejiciendam, quam ad aliquam admittendam priorem esse, si probabilius videtur non dari Deum, quam dari; ad aliquam religionem denique admittendam, vel ad omnem rejiciendam prorsus indifferentem esse, ubi neutra pars contradictionis alteram probabilitate sua vincit. Alius itaque dubitantium de existentia Dei ad religionem aliquam admittendam, alius ad omnem rejiciendam prior, alius denique ad aliquam admittendam, vel ad omnem rejiciendam indifferens est.

Vides adeo dubitantes de veritate religionis ob dubitationem de existentia Dei, in eamdem censum referri omnes minime posse.

§. 520.

Quomodo dubitans de veritate religionis omnis ob dubiam existentiam Dei a dubitatione liberetur.

Si quis de veritate religionis omnis eam solum ob rationem dubitet; quod de existentia Dei dubitet; religionem aliquam admittere tenetur, ubi existentie divine fuerit convictus. Etenim si quis de veritate religionis omnis eam solum ob rationem dubitat, quod de existentia Dei dubitet; posita dubitatione de existentia Dei ponitur dubitatio de veritate religionis omnis, non ponenda, nisi illa poneretur (§. 118 Ontol.). Enimvero ubi convictus fuerit dari Deum, certus est, quod detur (§. 982 Log.), adeoque agnoscit propositionem hanc esse veram: datur Deus (§. 564 Log.). De existentia igitur Dei non amplius dubitat (§. 417). Quoniam adeo cessat ratio, ob quam de veritate religionis omnis dubitat; nec de ea amplius dubitare potest (§. 70 Ontol.), consequenter religionem aliquam admittere tenetur.

Necesse scilicet est, ut agnoscat dari aliquam religionem, quæ sit vera, etsi properea nondum agnoscat patriam veram esse. Et quamvis fieri possit, ut existentiam Dei io dubium minime revocans, de veritate religionis omnis dubitare queat; cum dubitatio rationem aliquam habere debeat (§. 70 Ontol.), necesse est ipsum de Deo aliquem fovere errorem, ob quem eundem coli velle dubitat. Hypothesis vero propositionis præsentis rationem omnem aliam a dubitatione de existentia Numinis diversam excludit, consequenter quæcumque ob rationem de veritate religionis omnis quis dubitet, qui Deum existere non negat, nec de ejus existentia dubitat; ea hic attendenda non venit. Quodsi vero quis de Deo lovat errorem, qui religionem omnem in dubitationem adducit; cum is veritati cuidam in systemate, vel hac altera Theologiæ parte contradicere debeat, erroris sui convincere per veritatis oppositam demonstrationem (§. 1035 Log.).

§. 521.

§. 521.

Veritas religionis naturalis, tum quod detur, tum qualis sit, ex perfectionibus divinis & perfectione totius universi summaque rerum perfectione demonstranda. Etenim veritas religionis naturalis, hoc est, quod Deus ab hominibus coli, & quomodo ab iisdem coli velit, ex principiis Theologiæ naturalis demonstranda (§. 512). Enimvero vi horum principiorum liquet, id Deum velle, quod perfectionibus divinis (§. 445 part. I. Theol. nat.), quod perfectioni totius universi & summæ rerum perfectioni convenit (§. 443 part. I. Theol. nat.). Quamobrem Deum velle ab hominibus coli & quomodo ab iisdem coli velit, hoc est religio naturalis tum quod detur, tum qualis sit, ex perfectionibus divinis & perfectione totius universi summaque rerum perfectione demonstranda.

Unde veritas religionis naturalis demonstranda.

Quod detur religio naturalis & in quonam ea consistat, demonstrabitur in Philosophia practica, quamvis principia propiora jam evicta fuerint in systemate (§. 977. 981 part. I. Theol. nat.). Ejus veritatem agnoscunt & Christiani, & Turcæ.

§. 522.

Dari religionem revelatam demonstratur, si libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, revelationis divinæ criteria convenire ostenditur. Quoniam si Deus quid homini revelat, Deum hoc velle certissimum est (§. 448 part. I. Theol. nat.), religio autem revelata ex principiis revelationis deducitur (§. 512); si revelatio divina datur, religio quoque datur revelata. Enimvero non modo constat, impossibile non esse, ut Deus homini revelet, quod velit (§. 449 part. I. Theol. nat.); verum etiam criteria dantur, per quæ revelatio divina agnoscitur, & ab eo, quod divinitus revelatum falso fertur, discernitur (§. 451 & seqq. part. I. Theol. nat.). Quamobrem si libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, criteria ista convenire ostenditur; quin revelatio divina detur dubitandum non est, consequenter patet religionem revelatam dari, si ostendatur libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, revelationis divinæ criteria convenire.

Quomodo veritas religionis revelatæ ostendatur.

Dari religionem revelatam contendunt & Christiani, & Muhammedani. Illi ad libros provocant, qui Sacra Scriptura nomine veniunt; hi vero ad Alcoranum. Quodsi ergo ostendatur, Scripturæ Sacræ convenire criteria revelationis divinæ in systemate demonstrata, non autem Alcorano; non modo liquet, religionem revelatam dari, verum etiam patet, eam esse veram, quæ ex Scriptura Sacra deducitur, perperam vero pro religione revelata venditari, quæ Alcorano superstruitur. Ex libris Sacræ Scripturæ constat, ante Christum antiquam Judæorum religionem fuisse religionem revelatam, in eius vero locum ob rationes ibidem traditas successisse religionem Christianam. Atque adeo intelligitur, quomodo veritas religionis revelatæ adstruenda sit adversus eos, qui eandem negant, vel commentitiam pro eadem venditant. Nimirum omnium evidentissime hoc patebit, si veritates revelatæ ex principiis Sacræ Scripturæ in systema aliquod redigantur, atque ope criteriorum in Systemate nostro exhibiturum evincatur, eas esse tales, quales hæc exigunt. Quodsi vero breviori opera defungi volueris, ex Sacra Scriptura excerpta sunt, quæ singulis criteriis respondent. At ut ex adverso religionis Muhammedanæ falsitatem evincere volueris; ex Alcorano excerpta sunt, quæ uni vel alteri criterio aperte contradicunt. Quodsi enim insine, quæ vel uni criterio repugnant; id sufficit ad ostendendum, Alcoranum pro revelatione divina perperam haberi, consequenter religionem eisdem superstructam falso jactari revelatam.

§. 523.

§. 523.

Antiscripturarii quinam dicantur:

Antiscripturarii dicuntur, qui Scripturam Sacram, quam vocamus, revelationem divinam continere negant. *Antiscripturarius* adeo non est, qui non novit, utrum Scriptura Sacra detur, nec ne.

Ira Sina, anrequam Missionarii in Chinam Intrarent, ignorarunt dari libros, quos Scripturæ Sacræ nomine insignimus, & in quibus revelationem divinam contineri asseveramus. Quamobrem nec negare potuerunt, in istis revelationem divinam contineri, consequenter nec eos Antiscripturarios numero adscribere licet.

§. 524.

Atheus quando antiscripturarius dicitur.

Atheus, qui novit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra revelatio divina contineatur, antiscripturarius est. Etenim atheus negat dari Deum (§. 411), consequenter etiam negare tenetur, dari revelationem divinam. Quamobrem si novit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra revelatio divina contineatur; negare etiam debet, in ea revelationem divinam contineri. Quoniam itaque Antiscripturarius est, qui negat, in Scriptura Sacra revelationem divinam contineri (§. 523); atheus, qui novit Christianos hoc asserere, antiscripturarius est.

Propositionem præsentem invertere non licet, ex eo, quod quis Antiscripturarium se probat, inferendo, quod sit atheus: parebit enim ex sequentibus non solos atheos antiscripturarios esse. Multo minus autem ex eo, quod quis contradicit dicto cuidam Sacræ Scripturæ vel communi ejus interpretationi, aut ex ejus asserto sequitur, quod loco cuidam Sacræ Scripturæ contradicere videtur, inferrellicet, quod sit atheus, quia vi originis antiscripturarius est, qui Sacræ Scripturæ contradicit. Faciunt hoc, qui vago vocabuli significato delectantur, ut philosophos, quos oderint, diffamare possint, argumentum ab invidia ad praxiam translati (§. 1050 Leg.).

§. 525.

An Antiscripturarius omnis irreligionarius.

Antiscripturarius non necessario irreligionarius est. Negat antiscripturarius in Scriptura Sacra contineri revelationem divinam (§. 523), consequenter negat religionem revelatam esse veram, quæ ex Scripturæ Sacræ principiis deducitur (§. 512). Enimvero hoc non obstante admittere potest religionem, quæ ex principiis rationis definitur, vel ex aliis libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, hauritur, consequenter non modo religionem naturalem amplectitur, verum etiam aliquam revelatam dari agnoscit (§. 512): sit ita quod in ea definienda a vera aberret. Quoniam itaque irreligionarius non est, qui religionem aliquam admittit (§. 514); antiscripturarius non necessario irreligionarius est.

Vides ex eo, quod constet, esse aliquem antiscripturarium, inferri minime posse, quod idem sit irreligionarius. Propositio itaque præsens cum aliis sui similibus libidinem consequentiariorum refrænat, ubi ad argumentum ab invidia ductum delabuntur (§. 1050 Leg.). Habent vero hæc propositiones præterea hunc usum, ut te equum præbeas errantibus & in refutandis eorum erroribus extra oleas minime evageris: id quod quanti sit usus alibi rectius docebitur.

§. 526.

Quinam irreligionarius sit anti-

Si irreligionarius novit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina; antiscripturarius est. Etenim irreligionario nulla est religio (§. 514), adeoque nec revelatam aliquam admittere potest (§. 512).

Quod si

Quod si ergo novit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra continetur revelatio divina, *per hypotesin*; nec religionem Christianorum tantam divinitus revelatam admittit, consequenter negare tenetur in Scriptura Sacra revelationem divinam contineri (§. 512). Quoniam itaque antiscripturarius est, qui hoc negat (§. 523); irreligionarius, qui novit Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra continetur revelatio divina, antiscripturarius est.

E. gr. Sine antiqui ignorarunt dari Sacram Scripturam, in qua contentam esse affirmamus revelationem divinam. Fuere iidem irreligionarii: non tamen dici potest, quod tunc antiscripturarii, nisi vocabuli significatum fixum in vagum vertere velis. Etymologia eius confusio (§. 523). Utilis est præsens propositio in convertendis irreligionariis. Etenim qui antiscripturarii non sunt, cum minime negent Sacram Scripturæ auctoritatem divinam, oculis præiudiciis adversus eam conceptis occæcatum possident animum, a quibus is liberandus, ne argumentorum pro illa stabilienda vis coercetur. Absit itaque, ut quis sibi persuadeat, propositionibus istiusmodi, qualis præsens est, præter necessitatem multiplicari entia, vel criminetur, quasi atheismo patrocioemur.

§. 527.

Antiscripturarius non necessario atheus est. Etenim antiscripturarius negat in Scriptura Sacra contineri revelationem divinam (§. 523); consequenter veram esse religionem revelatam, quæ inde hauritur (§. 512). Quamobrem cum hoc non obstante admittere possit religionem naturalem, hoc est, modum colendi Deum per principia rationis manifestum (§. cit.); antiscripturarius non necessario negat dari Deum. Enimvero atheus non est, qui Deum dari non negat (§. 411). Antiscripturarius itaque non necessario atheus est.

*An An-
tiscriptu-
rarius
omnis sit
atheus.*

Idem etiam sic ostenditur. Antiscripturarius non necessario irreligionarius est (§. 525), consequenter non repugnat, ut aliquam religionem (§. 514), adeoque certum Dei colendi modum admittat (§. 512). Quoniam itaque Deum dari non necessario negat, atheus vero is demum est, qui Deum dari negat (§. 411); antiscripturarius omnis non necessario atheus est.

Nimirum negare veritatem omnis religionis & negare veritatem religionis Christianæ, vel antiquæ Judaicæ, non novum idemque est. Imo negare veritatem omnis religionis & negare existentiam Dei nondum novum idemque sunt, quemadmodum ex sequentibus patebit. Non igitur plus ioterendum, quam notiones terminis suis circumscriptæ admittunt, nisi summa imis miscere, ac omnia inter se confundere velis.

CAPUT

CAPUT II.

De Fatalismo, Deismo, & Naturalismo.

§. 528.

*Fatali-
stæ qui-
nam di-
cantur
& Fata-
listæ di-
visio.*

Fatalistæ dicuntur, qui absolutam rerum omnium in mundo necessitatem defendunt. *Fatalismus universalis* est, qui absolutam rerum omnium necessitatem ad ipsas actiones humanas extendit, negata libertate voluntatis humanæ. *Fatalismus particularis* est, qui necessitatem rerum omnium absolutam ultra mundum materiale non extendit, concessa voluntatis humanæ libertate. Qui fatalismum universale amplectuntur, *Fatalistæ universalistæ* dicemus: qui nonnisi fatalismum particularem defendunt, *Fatalistæ particularistæ* appellabimus.

Spissa fatalem rerum omnium necessitatem in mundo materiali defendit & animæ humanæ libertatem competere negat: est igitur Fatalista universalista. Idem eodem modo patet de *Holismo*. Nomen Fatalistæ jamdudum receptum est in Scholis Philosophorum & Theologorum. Quoniam tamen non necessario libertatem animæ humanæ negat, qui omnium rerum absolutam necessitatem in hoc mundo adspicibili tueretur, cum unum ex altero inferri nequeat: ideo fieri potest, ut, qui rerum in mundo materiali absolutam necessitatem defendit, alius animam in volendo & nolendo liberam esse concedat, alius idem neget. Quamobrem ut ab incautis, quemadmodum laud raro accidit, error præter mentem errantis amplior efficiatur, probe discernendum est, eum qui in mundo absoluta necessitate omnia fieri affirmat, voluntatis humanæ libertatem concedat, au rejiciat. In Scholis Theologorum non ignoti sunt termini *Universalista & Particularista*, ubi de gratia universali & particulari disceptatur. Quidni igitur eosdem in philosophiam recipimus ad Fatalistas a se invicem distinguendos, quorum alii necessitatem absolutam ad eventus in mundo materiali restringunt, alii ad actiones hominum liberas extendunt. Absoluta eventuum in mundo materiali necessitas a nonnullis *Fatum Stoicum* appellatur, propterea quod opinantur Stoicæ eandem defendisse, & hinc lato Stoico ipsos homines subicere dicuntur, qui libertatem in volendo & nolendo negant. Enimvero cum non desint alii, qui fatum Stoicum ab absurditate liberant, & per nexum rerum sapientem explicant, quatenus eidem inest hypothetica necessitas a decreto divino immutabili pendens, nobis vero jam non vacat in controversiam istam inquirere, ut pateat, penes quam partem stet veritas, ab hac appellatione abstinere maluimus, ne vel alius errorem impetamus a mente ipsorum alienum, vel veritatem in suspicionem erroris adducamus: quorum illud æquitati, hoc cautioni repugnat, in terminorum usu juxta prudentiæ leges adhibendæ.

§. 529.

*Deista
quinam
dicantur.*

Deista a nobis dicitur, qui Deum existere concedit, cum tamen res humanas curare negat, seu providentiam divinam negat. Unde *Deismus* in negatione providentiæ Numinis consistit, cujus existentia admittitur.

Vocabuli hujus significatus vulgo non satis determinatus est: unde a nonnullis cum Naturalistis confunditur, ab aliis ipsi athei Deistæ vocantur, ut vocabula Atheus & Deista habeantur pro synonymis. Eumvero in systemate philosophico vocabuli significatus vagus & indeterminatus ad determinatum reducendus (§. 143 *Disc. prælim.*), & quæ a se invicem differunt intrinseca constante differunt, diversis nominibus insigniri debent (§. 145 *Disc. prælim.*). Nostrum igitur est, Deistam ab Atheo & Naturalista distinguere, quorum a se invicem differentia ex collatione definitionum statim in oculos incurrit.

§. 530.

§. 530.

Naturalista dicitur, qui religionem naturalem solam agnoscit necessariam, revelatam autem vel rejicit tanquam falsam, vel saltem non necessariam agnoscit.

In Scholis Philosophorum communiter *Naturalista* vocatur, qui nullam admittit religionem nisi naturalem: at in Scholis Theologorum *Naturalistæ* etiam appellantur, qui veritatem religionis revelatæ in dubium minime vocant; naturalem tamen homini ad salutem æternam consequendam sufficere arbitrantur. Quamobrem ut definitio *Naturalistæ* in omni Schola sit nisi, placuit in eadem significatum utrumque conjungere, cum commode in unum compingi possit.

*Naturalista
quinam
dicatur*

§. 531.

Athei sunt fatalistæ, sed particularistæ, nec repugnat ut atheus sit universalista. Etenim atheus statuit, absolute necessarios esse eventus rerum naturalium (§. 454), non tamen qua atheus negare tenetur libertatem animæ (§. 456). Quamobrem cum fatalista isque particularista sit, qui libertate animæ concessa absolutam rerum omnium in mundo materiali seu eventuum in rerum natura necessitatem defendit (§. 528); atheus omnis fatalista, sed particularista est. *Quod erat unum.*

*Quales
Fatalista
sint
atheï*

Quoniam tamen non repugnat, ut, qui negat existere Deum, etiam neget animam in volendo & nolendo esse liberam, errore uno alterum non tollente; nec repugnat ut atheus animæ libertatem neget (§. 411). Quamobrem cum is eventus rerum absolute necessarios esse opinetur (§. 454), fatalista vero isque universalista sit, qui absolutam necessitatem ad ipsa hominum actiones extendit (§. 528); evidens est non repugnare, ut atheus sit fatalista universalista.

Fatalismum particularem atheus qua atheus defendit; at universalem non nisi ex accedente, minime qua atheus, sed quatenus atheismo admiscet errorem alium cum eodem minime connexum.

§. 532.

Deista Atheus non est: nec Atheus Deista esse potest. Etenim Deista Deum existere concedit (§. 529), consequenter eum existere non negat. Quoniam itaque Atheus non est, qui Deum existere non negat (§. 411); Deista non est Atheus.

*Deista
cur atheus
&
Atheus
cur Deista
non
sit*

Similiter Atheus est, qui Deum esse negat (§. 411), consequenter non concedit, Deum existere. Quoniam itaque Deista esse nequit, qui non concedit Deum existere (§. 529); Atheus Deista esse nequit.

Non jam disquirimus, an Deistæ error non minus noxius sit, quam atheismus: neque enim nobis jam quæsitio est de damno ab errore circa Divinitatem admissio metuendo, sed de errorum repugnantia. Ex terminis adeo manifestum est, Deistæ & Athei errorem sibi mutuo repugnare, ut in eodem subiecto uterque locum habere nequeat.

§. 533.

Naturalista non est Atheus: nec Atheus Naturalista esse potest. Etenim Naturalista agnoscit necessitatem religionis naturalis (§. 530), adeoque admittit quendam Dei colendi modum (§. 512), consequenter Deum dari affirmat.

*Repugnans
atheismi
& naturalismi*

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

L I

Quam-

talismi.

Quamobrem cum Atheus Deum dari neget (§. 411), adeoque Atheus non sit, qui cum dari affirmat; Naturalista Atheus esse nequit.

Similiter Atheus negat veritatem religionis omnis, omnemque pro figmento habet (§. 516), consequenter fieri non potest, ut veritatem religionis naturalis agnoscat. Quamobrem cum Naturalista esse non possit, qui veritatem religionis naturalis non agnoscit (§. 530); nec Atheus Naturalista esse potest.

Quamvis adeo Atheus admittat differentiam inter actiones malas & bonas (§. 500), nec necessario actionibus malis delectetur & bonas omnes aversetur (§. 505), adeoque vitam amet honestam eidemque studeat; cum tamen Dei agnitio nullo modo influat in ejus actiones, Deum minime colit (§. 515), ac ideo ab omni, etiam naturali religione alienus (§. 512). Ex amore igitur vitæ honestæ inferri nequit, quod sit Naturalista (§. 530).

§. 534.

*Repu- gnantia
Deismi
nec non
Naturali-
ismi &
simplicis
ignorantia
Divinita-
tis.*

Qui simpliciter ignorat dari Deum, nec Deista, nec Naturalista est. Qui simpliciter ignorat dari Deum, Deum existere non affirmat, cujus nullam habet notionem (§. 428). Quoniam itaque Deista esse nequit, qui Deum existere non affirmat (§. 529); qui simpliciter ignorat dari Deum, Deista esse nequit.

Similiter qui simpliciter ignorat dari Deum, ignorare etiam debet dari aliquem Dei colendi modum, consequenter & ignoret necesse est dari religionem naturalem (§. 512). Quamobrem cum Naturalista religionis naturalis necessitatem agnoscat (§. 530), adeoque Naturalista esse non possit, qui eandem non agnoscit; evidens omnino est, Naturalistam esse non posse, qui simpliciter ignorat dari Deum.

Hinc Sinæ veteres, qui Deum simpliciter ignorarunt, nec Deistarum, nec Naturalistarum numero adscribi possunt, etsi vitæ honestæ necessitatem agnovissent, & virtutis culturam maxime commendaverint, eamque philosophi ipsorum omni studio promoverint, quo vel Christianorum plurimos in ruborem dare possint. Vitam enim honestam cum religione non esse adeo connexam, ut absque ea esse non possit; patebit suo loco luculentius.

§. 535.

*Quenā
Deista
casui tri-
buit.*

Deista casui tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda sunt. Etenim Deista negat providentiam divinam (§. 529), consequenter & gubernationem hujus universi (§. 922 part. I. Theol. nat.), atque adeo directionem actionum creaturarum ad certum finem (§. 899 part. I. Theol. nat.). Quoniam itaque effectus, qui in mundo contingunt per concursum causarum alterius gratia agentium, directioni divinæ subesse negat, iidem vero ex parte causarum naturalium casui tribuendi (§. 460); Deista necessario casui tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda sunt.

In hoc Deista consentit cum Atheo, quod casu eveniant, quæ providentiæ divinitus buntur. Etenim Atheus non minus negat dari providentiam divinam (§. 483), quam Deista (§. 529). Quamobrem quæ sublata providentiæ divina tolluntur, vel ponuntur; eadem non minus Deista, quam Atheus negare vel affirmare tenetur. Ex parte causarum naturalium admittendus omnino casus est, non vero ex parte Dei (§. 462), quamdiu providentiæ divina admittitur, cuius directioni subsunt, quæ ex parte causarum secundarum casu fiunt. Quodsi ergo tollatur providentiæ divina, admittendus omnino est, casus quædam fieri in universo, cum nulli evenus spectentur nisi ex parte causarum naturalium.

Tunc

Pone igitur viatorem fulmine percussum perire in via: casus hoc tribuit Atheus, casui tri-
buit Deista. Pone grandinis furore perire fruges: casum accusabit Atheus; accusabit & Dei-
sta. Ex precipitantia tamen statuunt, qui propter hunc consensum Atheismum cum Deismo
confundunt (§. 532). Fallatur adeo, qui contendunt, Atheum ultro admittere Deum
istiusmodi, qui non curet res humanas. Qui enim Deum nullum admittit, quemadmo-
dum facit Atheus, eum existere negans (§. 411); nec concedit dari Deum, qualem sibi
fingit Deista.

§. 536.

Juxta Deistam fortuna non subest providentiæ divinæ; sed casui. Etenim *Cur for-*
Deista negat providentiam divinam (§. 529), adeoque nihil, quod in mun- *tuna jux-*
do evenit, eidem tribuere potest. Quamobrem nec fortuna eidem subesse *ta Dei-*
potest ex ejus hypothese. *Quod erat unum.* *stam non*

Ad fortunam referuntur effectus casuales homini vel mali, vel boni *tia, sed*
(§. 465). Quoniam itaque effectus casuales casui tanquam causæ tribuun- *casui*
tur (§. 460), cui ex parte causarum secundarum locus est in hoc mundo *subsit,*
adspectabili (§. 462); fortuna, quæ providentiæ divinæ non subest
ex hypothese Deistæ *per demonstrata*, subesse nequit nisi casui. *Quod erat*
alterum.

In hoc denuo cum Atheo consentit Deista (§. 466), ob rationem modo adductam (nos
§. 535). Quicquid igitur homini vel boni, vel mali obtingit; id omne ad casum refert
Deista, ex cuius sententia Deus parum curat, utrum homo fortuna utatur secunda, an ad-
versa. Unde hac in parte non melior Deistæ, quam Athei conditio. Quantum nocent com-
munis iste Atheorum atque Deistarum error felicitati hominis, suo patebit loco, ubi hujus
indeole declaraturi sumus. In genere enim notandum est, quam sit Atheismus, atque
Deismus nocuus humano generi, non rectius intelligi, nisi principiis philosophiæ practicæ
intimius perspectis. Nemo igitur miretur, quod hic non demonstremus, quantum noceant
circa Divinitatem errores. Ea hic traduntur, quæ penitus intelligi possunt; quæ vero alia
jussu principia supponunt, ea suo reservamus loco.

§. 537.

Deista admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quate- *Deismus*
nus moraliter spectantur, seu ex eo, quod negatur providentia inferri nequit, in *cur non*
actionibus hominum liberis nullum dari boni ac mali discrimen. Etenim Deista *sollat*
negat providentiam Dei, quem existere concedit (§. 529). Negat etiam *moralit-*
Atheus dari providentiam divinam (§. 463), & hoc tamen non obstante ad- *tatem*
mittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus mora- *actionū.*
liter spectantur (§. 500), adeoque sublata providentia divina non tollitur
differentia inter actiones bonas & malas moraliter spectatas. Deista igitur
hanc differentiam admittere tenetur.

Probatum etiam hoc modo. Ex eo, quod negatur dari Deum, inferri
nequit in actionibus hominum liberis nullum dari boni ac mali discrimen
(§. 500). Quamobrem cum ex eo, quod non detur Deus, necessario se-
quatur non dari providentiam divinam (§. 463); nec ex eo, quod non de-
tur providentia divina inferri licet, nullum esse in actionibus hominum li-
beris boni ac mali discrimen, consequenter Deista, qui providentiam di-
vinam negat (§. 529), admittere tenetur differentiam inter actiones bonas
& malas moraliter spectatas.

Independenter ab iis, quæ de Atheo demonstrata, propositio præsens ostenditur hoc modo. Actiones malæ internæ, quatenus moraliter spectantur, animam ejusque statum reddunt imperfectiorem (§. 574 part. I. *Theol. nat.*), & malæ externæ, quatenus itidem moraliter spectantur, corpus & statum nostrum externum reddunt imperfectiorem (§. 575 part. I. *Theol. nat.*), atque adeo ex adverso bonæ animam, corpus & statum nostrum externum perfectiorem reddunt (§. 554 *Psychol. empir.*). Quoniam hæc differentia actionum & a posteriori agnoscitur, & a priori demonstratur independenter a providentia divina; ex eo, quod hæc negetur, inferri nequit, nullam dari actionum moraliter spectatarum differentiam. Quamvis adeo Deista negat dari providentiam divinam, hoc tamen non obstante differentiam istam admittere tenetur.

In exemplis res adeo manifesta est, ut in dubium revocari nequeat, nisi quis præjudiciis occæcatum possideat animum. E. gr. Cibus capere ejus quantitas & qualitas, ut sanitati & vigori corporis conservando sufficiat atque inserviat, moraliter bonum dicitur: at capere eibum ea quantitate & qualitate, ut sanitas & vigor corporis destruat, moraliter malum censetur. Hæc differentia a posteriori patet, & ex iis, quæ naturæ hominis insunt, quemadmodum in philosophia practica elarius elucescet, demonstratur, sive supponas dari providentiam divinam, sive nullam dari sumas. Error itaque de providentia divina non obstat, quo minus eam agnoscas. Atque ideo intrinseca actionum honestas & turpitudine per Deismum minime tollitur.

§. 538.

*An vita
bonesta
cui Deis-
mo con-
sistere pos-
sit.*

Quoniam Deista admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas moraliter spectatas (§. 537), quamprimum vero aliquid nobis distincte repræsentamus tanquam bonum quoad nos, idem volumus (§. 891 *Psychol. empir.*); non repugnat, ut Deista actiones bonas appetat, neque neces- sario idem malis delectatur actionibus & bonas omnes averfatur.

Oppido falluntur, qui hinc patrocinium Deismi inferunt. Equis enim homini a ratio- nis usu non alieno persuadebit, commendari Deismum, quod negetur consequentia: Si nulla datur providentia divina, vel Deus parum curet res humanas, pessime vivendum & ab omni actione bona abstinendum? Ita argumentantur, qui formidine nonnisi poenæ peccare oderunt, non vero virtutis amore, quæ sua sese pulchritudine commendat hominibus intrin- secum actionum humanarum discrimen insipientibus. Relegenda hic sunt, quæ supra annotavimus, eum idem de Atheis, de iis, qui Deum simpliciter ignorant, & de illis, qui de existentia ejus dubitant, demonstraremus (nos. §. 301. 308. 309. 310).

§. 539.

*Obliga-
tio divi-
na per
Atheis-
mum &
Deismum
sublata.*

Atheis & Deista tollunt obligationem divinam. Atheus enim negat, dari Deum (§. 411). Quamobrem nec admittere potest, Deum, quem nullum esse agnoscit, hominem obligare ad actiones bonas committendas, malas vero omittendas. Tollit adeo obligationem divinam. *Quod erat novum.*

Deista negat Deum curare res humanas (§. 529), adeoque ex ejus mente Deo perinde est, quomodocunque vivat homo, sive actiones edat bonas, sive malas. Quoniam igitur negat, velle Deum ut homo actiones bonas edat, malas vero omittat; nec affirmare potest, quod cum actionibus humanis illarum committendarum, harum vero omittendarum motiva conectat, ut scilicet adsit ratio sufficiens, cur illas velit homo, hæcce veto nolit

nolite (§. 887 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum alterum ad quid faciendum, vel non faciendum quis obliget, quatenus cum actionibus motiva certa connectit (§. 973 *part. I. Theol. nat.*); Deista admittere nequit, Deum obligare hominem ad quid faciendum, vel non faciendum. Tollit itaque obligationem divinam.

Evidentius hæc patebunt suo loco, ubi in philosophia practica universalis omnis obligationis differentiam altius scrutati fuimus. Qui actionum immoralitatem a voluntate superioris unice deducunt, nec nisi spe præmiarum ad recte agendum hominem incitari, metu autem poenarum a male agendo deterreri & ad recte agendum invitum compelli posse arbitrantur; sublata obligatione divina, omnem tolli actionum humanarum moralitatem sibi persuadent. Atque ea de causa negant Atheum & Deistam actionum bonarum ac malarum differentiam admittere, & consequentia parum firma inserunt, utramque pessime vivere atque ab omni actione bona abhorrere debere. Sed mercenarium hoc virtutis studium Philosophis sanioribus & Theologis cordacioribus jamdudum improbatum, in philosophia practica consutabimus, virtuti nativam, qua fulget, pulchritudinem restituri.

§. 540.

Qui Deum simpliciter ignorat, obligationem divinam quoque simpliciter ignorat. Qui enim simpliciter ignorat dari Deum, ei nulla Dei notio est, saltem est nihil de Deo distincte cognoscit (§. 428). Quamobrem cum fieri non possit, ut animus ejus de Deo libeat cogitatio, nec fieri possit patet, ut de eo cogitet, utrum Deus hominem ad actiones bonas committendas, malas vero omittendas obliget. Obligationem adeo divinam, cujus ipsi nulla notio est, simpliciter ignorat.

Ignorantia obligationis divinae cum ignorantia simplici Numinis connectitur.

Exemplo nobis sunt Sines antiqui, qui etsi philosophiam practicam non illaudabili studio excoluerint, obligationem divinam simpliciter ignorarunt. Unde nullibi in libris ipsorum classicis eandem argeri animadvertes, etsi ad virtutis studium, cui tantopere per omnem vitam incubuit *Confucius* & quo unice delectatus fuit, ipsa ejus pulchritudine captus, plurimum profuturam.

§. 541.

Qui de existentia Dei dubitat; de obligatione etiam divina dubitare tenetur. Qui enim de existentia Dei dubitat, is ignorat, utrum affirmare, an negare debeat quod detur Deus (§. 417). Quamobrem cum Deus hominem ad actiones alias committendas, alias omittendas obligare non possit, nisi existat; ignorare etiam debet, utrum affirmare, an negare debeat dari obligationem divinam, etsi assensum alteri contradictionis parti præbere velit de veritate sollicitus. Quoniam itaque dubitat, qui, cum velit alteri contradictionis parti assensum præbere, ignorat, utrum affirmativæ, an negativæ subscribere debeat (§. cit.); qui de existentia Dei dubitat, de obligatione etiam divina dubitare debet.

De obligatione divina dubitandi ratio.

Propositionem præsentem invertere non licet, inferendo dubitationem de existentia Dei ex dubitatione de obligatione divina. Etenim alix adhuc esse possunt rationes, cur quis obligationem divinam in dubitationem adducat, etiam si Deum esse pro certo habeat.

§. 542.

Qui de providentia divina dubitat, de obligatione etiam divina dubitare debet. Qui enim de providentia divina dubitat, is dubitat, an Deus res omnes in hoc universo gubernet (§. 922 *part. I. Theol. nat.*), consequenter an

Alia.

actio-

actiones creaturarum dirigat ad certum finem (§. 899 *part. I. Theol. nat.*), atque adeo num ipsi perinde sit, quocumque modo homo actiones suas liberas dirigat, an vero velit ut eas potius hoc, quam alio modo determinet. Quamobrem cum alterum obligaturus ideo connectat motiva cum actionibus, quia hasce fieri, illas omitti vult, quia alias obligationis nulla daretur ratio (§. 973 *part. I. Theol. nat.* & §. 70 *Ontol.*); qui de providentia divina dubitat, de obligatione etiam divina dubitare debet.

Qui dubitant de providentia divina, dubitant omnino, num Deus curet res humanas? Dubitant igitur, utrum ex parte Dei sit indifferens, necne, ut homo hoc potius modo, quam alio actiones suas dirigere debeat. Quamobrem nec certum ipsis esse potest, utrum Deus homines obliget ad actiones suas hoc potius modo, quam alio determinandas. Qui modum perpendit, quo Deus naturaliter hominem obligat ad actiones non suo arbitratu, sed juxta voluntatem ipsius determinandum (§. 987 *part. I. Theol. nat.*), facile percipiet ei non esse locum, nisi admitta providentia divina, consequenter hae sublata & ipsum tolli, eadem vero in dubitationem adducta & ipsummet in dubitationem adduci debere. Unde etiam ex hoc principio demonstrari poterat, quod negans providentiam divinam hanc quoque negare debeat, & dubitans de illa de hac etiam dubitare teneatur.

§. 543.

Cum libertate
animæ
tollitur
obligatio
divina.

Qui negat libertatem animæ, obligationem divinam admittere nequit. Cum enim animæ libertas consistat in facultate ex pluribus possibilibus sponte eligendi, quod ipsi placet, quoniam ad nullum eorum per essentiam determinata est (§. 941 *Psychol. empir.*); qui libertatem animæ negat, is admittere nequit, quod homo pro lubitu actiones suas determinare possit, sed potius pro certo habet, quod sub datis circumstantiis sic, non aliter agere teneatur. Frustranea igitur erit obligatio divina ad alias actiones committendas, alias vero omittendas. Quamobrem cum Deus nil frustra agere possit (§. 663 *part. I. Theol. nat.*); si anima libera non est, nec eam ad actiones alias committendas, alias vero omittendas obligat. Qui adeo negat libertatem animæ, obligationem quoque divinam admittere nequit.

Non tamen propositionem præsentem invertere licet, ita ut ex eo, quod quis neget dari obligationem divinam, inferatur eum libertatem humanam negare: dantur enim rationes adhuc aliæ, cur obligationem divinam negare possit, etsi concedat animam esse in volendo ac nolendo liberam. Sane Atheus & Deista tollunt obligationem divinam (§. 539), etiam si concedant animam esse liberam.

§. 544.

Cum fatalismus
universalis
tollit obligationem
divinam.

Fatalistæ universalistæ tollunt obligationem divinam. Etenim necessitatem absolutam ad ipsas hominum actiones extendunt (§. 528), adeoque libertatem animæ, quæ actionum contingentiam supponit (§. 941 *Psychol. empir.* & §. 294 *Ontol.*), tollunt (§. 317 *Ontol.*). Enimvero qui libertatem animæ negat, obligationem divinam admittere nequit (§. 543). Fatalistæ igitur universalistæ eandem tollunt (§. 528).

Quod qui fatalismum universalem amplectuntur, hoc est, necessitatem absolutam ad ipsas etiam actiones humanas extendunt, obligationem divinam tollant, necnon sine probatione admittit. Ne vero cum nonnullis omnem Fatalismum obligationem divinam tollere existimes; sequentem propositionem addere debemus.

§. 545.

§. 545.

Fatalista particularista non necessario tollit obligationem divinam. Etenim fatalista particularista absolutam necessitatem tantummodo admittit in mundo materiali, animæ autem humanæ suam in volendo & nolendo relinquit libertatem (§. 528). Quomobrem etsi ne Deus quidem ex ipsius hypothesi in mundo materiali quid immutare possit, sed naturam sibi relinquere teneatur; hoc tamen minime obstat, quo minus velit, hominem actiones liberas hoc potius modo, quam alio determinare debere, cumque ad alias committendas, alias vero omittendas obliget. Obligationem adeo divinam non necessario tollit.

Fatalismus particularis num tollat obligationem divinam.

Non obstat, ut homo temperanter vivat, etiam si omnes casus functioni absolute necessarii sint, nec ab eo evitari possint. Eodem modo quisvis videt, non ob stare, quo minus Deus velit, ut temperanter vivat, ne noceat vitæ ac sanitati, etiam si nec ipse casus alios vitæ pariter ac sanitati adversos ab eodem avertere posse ponatur, quodque ideo ad temperantiam eundem obliget. Qui malum unum evitare nequit, non idcirco nullum evitare studet. Et qui novit alterum malum unum evitare non posse, non ea de causa vult, ut nullum evitare studeat: quin potius ne miseria augeatur, mala evitabilia evitari ardentius vult, quod alia evitari non posse agnoscit.

§. 546.

Fatalista, siue idem fuerit particularista, siue universalista, admittere tenentur differentiam inter actiones bonas & malas moraliter spectatas. Quod si Fatalista fuerit particularista, absolutam necessitatem ad liberas hominum actiones minime extendit, sed eam tantummodo in mundo materiali agnoscit; si vero idem fuerit universalista, ad ipsas actiones humanas eandem extendit, negata animæ libertate (§. 528). Enimvero actiones malæ, quatenus moraliter spectantur, animam ac corpus statumque nostrum imperfectiora reddunt (§. 574. 575 part. I. Theol. nat.), & ex adverso bonæ perfectiora efficiunt (§. 555 Psychol. empir.), consequenter hæc differentia ipsis per se inest, independenter ab eventibus in rerum natura, in quos nobis nulla potestas est, & libertate animæ, quemadmodum nemo non in seipso experitur. Quomobrem si vel maxime tibi persuadeas in mundo materiali omnia absoluta ac immutabili necessitate fieri, nec in arbitrio hominis positum sit, quid in dato casu agere velit; hoc ipso tamen differentia actionum humanarum minime tollitur, sed eadem subsistit. Fatalistæ igitur, siue universalistæ fuerint, siue particularistæ, admittere tenentur differentiam inter actiones bonas & malas moraliter spectatas.

Fatalismus nullus tollit differentiam inter actiones bonas & malas.

Fatalistæ universalistæ negant libertatem animæ, absolutam necessitate ad actiones humanas extensa (§. 528). Mirum adeo videri poterat nonnullis, quo modo affirmari queat, eos differentiam inter actiones malas & bonas admittere, cum vulgo Fatalistæ tollere dicantur omnem moralitatem. Enimvero actio humana in se minime variatur, siue ex necessitate edatur, siue ex libertate proficiatur. Temperans omnino ab intemperante differt, siue quis necessario fuerit temperantiz deditus, ita ut impossibile sit ipsum esse intemperantem, siue quis libere eandem colat, cum etiam intemperans esse possit. Cessat autem obligatio divina, non tamen civilis, quatenus scilicet metu poenarum deterri ab actionibus committendis, vel omittendis homo potest: id quod docemur, in brutis, quorum actiones esse necessariae nemo non agnoscit, quæ tamen metu plagarum inferendarum, certis actionibus adjuvæsi posse constat. Unde & Fatalistæ non tollunt obligationem civilem, ut non

non agnoscant obligationem divinam. Equidem non nego eos juri poenarum admiscere errores; sed quales iidem sint; tum rectius intelligitur, ubi & moralitatem omnem, & jus omne poenarum intus perspicere nobis datum fuerit. Absit autem, ut quis sibi persuadeat, error! Fatalistarum patrocinari, ac per hoc ipsum virtuti noceri. Etenim si Fatalistæ persuadere possit differentiam inter actiones bonas atque malas, eidemque illarum amorem, harum odium instilles; multum jam proleceris in studio virtutis promovendo, etiam si errari vobis valedixerit, & se necessario virtutem amare, vitium odisse existimet. Veritati suus relinquatur usus adversus efficaciam erroris, ne noceat. Quod Fatalista preterea agendi necessitatem actiones malas, quas perpetravit, excusaturus, facile largior, nec quicquam fore puto, qui id neget: sed de eo jam vobis quaestio non est. Male applicentur errores, quemadmodum veritates, per abusum. Quotquot enim sunt, qui se satis excusatos existimant, ubi culpam in alios conjicere, vel exempla aliorum pro se allegare valent, utut libertatem agendi in dubium minime vocent? Non tamen ob excusationem, qua utuntur, errores, qui eidem admiscuntur, ex libertatis hypothesi fluere quisquam descendet.

§. 547.

*Deista
quando
fiat athei-
smus practi-
cus.*

Deista, si non certo agnoscit differentiam inter actiones bonas & malas, facile incidit in atheismum practicum. Etenim Deista negat, Deum curare res humanas (§. 529), nec agnoscit obligationem divinam ad actiones alias committendas, alias vero omitendas (§. 539). Quamobrem omittit motiva ab attributis divinis desumpta. Quoniam itaque præterea non certo agnoscit differentiam inter actiones bonas atque malas per hypothesin, qui vero actiones suas non determinat per motiva ab attributis divinis desumpta, nec intrinsicam actionum honestatem ac turpitudinem agnoscit, in atheismum practicum facile incidit (§. 503); quin Deista differentiam inter actiones bonas & malas non certo agnoscens in atheismum practicum facile incidat; dubitari nequit.

Hinc contraxisse puto, quod Deistas cum Atheis in eundem cœsum retulerint videntes eos atheos practicos esse, qui ex notionibus de rebus judicium ferre minime didicerunt. Ceterum cum nec inter Christianos desint, qui differentiam intrinsicam actionum humanarum non agnoscent & moralitatem omnem non nisi ab obligatione divina derivant; facile quoque accedit, ut Deismo admisceatur error de actionum indifferentismo morali, consequenter ut Deistæ sint Athei practici. Atque ideo honestati vitæ facile imminet periculum a Deismo.

§. 548.

*Quando
Atheus
theoreticus
fiat
practi-
cus.*

Atheus theoreticus si non certo agnoscit intrinsicam actionum honestatem ac turpitudinem, facile incidit in atheismum practicum. Etenim Atheus theoreticus Deum dari negat (§. 502), adeoque impossibile est, ut actiones suas determinet per motiva ab attributis divinis desumpta, quæ nulla agnoscit. Quamobrem si differentiam actionum humanarum quoad honestatem ac turpitudinem intrinsicam certo non agnoscit, cum in atheismum practicum facile incidat, qui actiones suas per motiva ab attributis divinis desumpta determinare omittit, nec intrinsicam earundem honestatem ac turpitudinem certo agnoscit (§. 503); facile incidit in atheismum practicum.

Quatenus itaque ab atheismo theoretico facile imminet periculum atheismi practici; eatenus quoque ab illo periculum vitæ honestati imminet. Cumque Atheus theoreticus moralitatem intrinsicam actionum non admittens vitæ pravitatem atheismo theoretico defendat, ne male egisse videatur; in rebus discernendis parum acuti atheismum practicum a theoretico divelli minime posse arbitrantur, sibi persuadentes Atheum theoreticum necessario quoque practicum esse, nec ab ullo scelere committendo sibi metuere, modo inter homines

mines impunitatem sibi polliceatur. Quodsi quæsieris, annon atheus theoreticus plerumque sit practicus, id cum facti sit, ex notionibus decidi nequit. De eo autem, quod probabilis videtur, tum rectius statuere licebit, ubi ex philosophia morali consiterit, quanta sit vis appetitus sensitivi adversus rationalem, ubi idem relucatur.

§. 549.

Si qui de existentia Dei dubitat, intrinsecam actionum honestatem ac turpitudinem certo non agnoscit; in atheismum practicum facile incidit. Extremum in atheismum practicum facile incidit, qui actiones suas per motiva ab attributis divinis desumpta non determinat, nec intrinsecam actionum humanarum honestatem ac turpitudinem certo agnoscit (§. 503). Enimvero qui de existentia Dei dubitat, cum ignoret, urrum Deum existere affirmare, an negare debeat (§. 417), quin omittat motiva ab attributis divinis desumpta in actionibus suis determinandis dubitandum non est. Quamobrem si quoque actionum honestatem ac turpitudinem certo non agnoscit per hypotesin, dubitans de existentia Dei si intrinsecam actionum honestatem ac turpitudinem non agnoscit, in atheismum practicum facile incidit.

Quæ ad propositiones antecedentes annotavimus, hic relegenda sunt.

§. 550.

Si quis Dei perfectionibus parum convenire existimet, ut res humanas & quæcunque res viles curet; in Deismum incidit. Qui enim arbitrat non convenire perfectionibus divinis, ut rerum vilium & abjectarum, quarum in numero etiam collocat hominum actiones, curam gerat; is negat Deum res humanas & alias viles arque abiectas curare. Enimvero qui negat Deum curare res humanas, Deista est (§. 529). Quamobrem si quis in eam adducitur opinionem, ut existimet, perfectionibus divinis non convenire curam rerum humanarum aliarumque vilium & abjectarum, in Deismum incidit.

Ecce tibi primum Deismi fundamentum: neque enim eius unicum est. Erroris non unica, sed multiplex ratio est, quæ pro diversitate subiecti variat. Quamobrem cum Deismus in errorum numero sit, quos homines de Deo soven; non omni quoque Deistæ eadem erroris ratio est. Ea vero, quam in præsentè propositione commemoramus, non postrema est. Siqui enim summam Dei perfectionem extolli audiunt, nec assensum illi, quæ de eadem dicuntur, denegant, ubi homini altius vulgo sapienti ædiosum experiuntur, de rebus vilibus atque abiectis cogitare, nec nisi læsa sapientia hominum abjectorum facta orari audient, supremum Numen ex se metientes, indignum existimant eidem rerum quarumvis & actionum humanarum scientiam & curam tribuere, quasi Deus nolit hisce turbare sublimes de se cogitationes. Exemplo dicta confirmari non foret difficile, nisi esset odiosum.

§. 551.

Deista rerum vilium & abjectarum curam Deo indignam judicant errat. Et enim providentia divina sese extendit ad omnia, quæ sunt ac fiunt in hoc universo, nec quicquam judicari debet adeo abjectum, ad quod sese non extendat (§. 92 5 part. I. Theol. nat.). Quodsi ergo Deista Deo indignum judicat rerum vilium & abjectarum curam habere per hypotesin, quod erat negandum, affirmat (§. 28 Ontol.). Quamobrem cum erret, qui affirmat, quod erat negandum (§. 624 Log.); Deista rerum vilium & abjectarum curam Deo indignam judicans errat.

Wolff Theol. Nat. Pars II.

M m

Primum

Quando dubitans de existentia Dei in atheismum practicum facile incidit.

Primum Deismi fundamentum.

Fundamentum Deismi primum eversum.

Primum adeo Deismi fundamentum jam evertimus in Systemate, dum providentiam divinam ad omnia extendendam esse demonstravimus (§. 913 pars. I. Theol. nat.), idemque Sacra Scriptura convenienter affirmari evicimus (§. 946 pars. I. Theol. nat.). Per demonstrationes adeo ibidem propositas erroris sui convincendus Deista. Inprimis autem hic usus fuit, quæ in Systemate demonstravimus, quod iudicio Dei non sint usus exigui, quæ talia nostro existimantur (§. 947 pars. I. Theol. nat.), & quod Deus in quolibet minimo, quod est in universo, totum videat universum (§. 161 pars. I. Theol. nat.), distinet profus circa ullam confusionem (§. 156 pars. I. Theol. nat.) & intuitive (§. 207 pars. I. Theol. nat.). Unde nascitur & cognitio rerum nostro iudicio vilium atque abjectarum, & cura Deo maxime digna. Atque hinc arguitur, cognitionem atque curam divinam ex sua hominem meriti minime posse.

§. 552.

Secundū
Deismi
fundamē-
mentum.

Si quis existimat bonitati ac sapientiæ divinæ, quam in dubium non vocat, non convenire, quod quoad mala physica eadem maneat malos & bonos fors; in Deismum facile incidit. Etenim si admittit Deum esse bonum & sapientem, bonitati autem ac sapientiæ ejus non convenire existimat, quod eadem fors maneat bonos atque malos quoad mala physica; in hanc facile adducitur sententiam, quod Deus parum curet res humanas, mala physica vel prorsus sublaturus, vel actionibus hominum convenienter distributurus, siquidem bonitate ac sapientia gubernaret hoc universum. Enimvero si quis Deum existere concedit, cum tamen non curare res humanas sibi persuaderet, Deista est (§. 529). Quamobrem si quis agnoscit esse Deum, sapientiæ tamen ac bonitati ejus parum convenire arbitratur, quod quoad mala physica eadem maneat fors malos & bonos; in Deismum facile incidit.

Ecce tibi secundum Deismi fundamentum, quod maxime firmum videtur Deisti. Extra omnem controversiam positum est, quod mala physica non minus experiantur, qui probitati vitæ student, quam qui sceleribus ac quibusvis actionibus malis vitam contaminant. Nemo hoc negare audeat, nisi experientiz quotidie obvix contradicere velit. Quædam enim mala physica communia sunt, ut a bonis averti non possint, quin simul ab iis immunes sint mali, nec malos ferire queant, quin una boni iidem obnoxii fiant. Pertinent hæc damna, quæ ex annorum caritate, peste, bello, tempestatibus horridis, incendiis furentibus proveniunt. Alia, quæ particularia sunt, veluti morbi chronici, damna a tempestatibus data & ab hominibus illata, injuriæ ab aliis illatz, & quicquid fortunæ adverzæ est, non minus in bonos, quam in malos favioet. Imo fortunam boni hand raro magis experiantur adverzam, quam mali, quibus sæpius ex voto cedunt omnia, ita ut jamdudum apud Germanos in proverbium abierit;

Je schlimmer Holz, je besser Krücke,

Je ärger Sehelm, je besser Glücke

vel quod brevius dicitur: *die ärgeren Auser haben das beste Glücke*. Hæc nempe proverbii indigitatur, quo quis sceleratior, eo magis eidem favere fortunam. Idem Solinus hæc expressit verbis *Metaph. VIII. 14*. Sunt, inquit, iusti, quibus mala proveniunt, quasi opera egerint impioent: & sunt impii, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Non videtur hæc convenire sapientiæ divinæ. Quoniam enim Deus mundo providens omnia dirigat ad certos fines (§. 922. 899 pars. I. Theol. nat.), mala malis immittere debebat in terrorem, bonos vero ex adverso bonis eumulare, ut a malis actionibus homines revocaret, ad bonas vero eosdem iocitaret. Id enim conveniens voluntati ejus, qui alterum ad actiones alias committendas, alias vero omitendas obligare iocendit (§. 973 pars. I. Theol. nat.), quemadmodum, qui providentiam divinam defendunt, quod homines ad actiones honestas committendas, turpes vero fugiendas obliget, contendunt. Nec videtur convenire bonitati divinæ, quod bonis male, malis vero bene sit. Etenim qui bonus est in aliis, eos amat (§. 200 pars. I. Theol. nat.), atque damna ab iis avertit (§. 651 *Psychol. empir.*), bona in eosdem conferre studet (§. 636 pars. I. Theol. nat.). Quod si ergo Deus curaret res humanas, bene agentibus oo

male

male sit curare. Experientia itaque cum rationi adversari videatur; ad negandum providentiam divinam haud difficile se multi adduci patiuntur, adeoque in Deismum incidunt, si non in Atheismum (*not. §. 497. 499*). Enimvero argumentum hoc non videtur ad speciem compositum nisi iis, qui de rebus arduis per transennam conspectis ex actionibus confusis iudicant. Quanta enim opus sit discussione, quanto in discussione acumine, ut malorum physicorum & moralium inexistencia in hac serie rerum turbet animum, ex systematice abunde intelligitur, praesertim si propositionum hac spectantium analysin in sua principia non neglexeris (*§. 992 Log.*). Qui nodum huic Gordium secant, non solvunt, respondentem quæ minime satisfaciunt, fundamentum Deismi non subvertunt, sed stabiliunt.

§. 553.

Errat Deista, si mala physica in hoc mundo sapientiae ac bonitati divinae repugnare arbitrat. Etenim Deus providens per earundem nexum in hoc universo (*§. 927 part. I. Theol. nat.*), salva sua sapientia summa atque perfectissima ex hac rerum serie mala physica & moralia, unde physica in alios redundare experimur, tollere nequit (*§. 676 part. I. Theol. nat.*), nec ea obstant, quo minus huius mundi existentiam & omnia, quæ in eodem sunt, sapientissime decreverit (*§. 677 part. I. Theol. nat.*), ipseque rerum nexus, cui ea insunt, sapientia divina sit constitutus (*§. 678 part. I. Theol. nat.*). Nec sapientia sua salva impedire potest Deus, ne homo in mala physica & moralia, unde physica in alios proficiscuntur, ruat (*§. 726 part. I. Theol. nat.*). Nec bonitati divinae repugnat, quod hominem in mala ruere sinat (*§. 725 part. I. Theol. nat.*), nec ex eo, quod homines sint infelices, recte colligitur, quali Deus erga eos non sit summe bonus (*§. 709 part. I. Theol. nat.*), bonitateque sua salva facere potuit hominem, qui libertate sua abuti posset, & quem eadem abusurum praevidebat (*§. 722 part. I. Theol. nat.*), a cuius adeo actionibus moraliter malis (*§. 580 part. I. Theol. nat.*) mala physica profectura novat in alios & in seiplos (*§. 723 part. I. Theol. nat.*). Quia potius ex adverso bonitati ejus tribuendum, quod mala dirigat in bonum finem (*§. 733 part. I. Theol. nat.*), quod homini immittat mala physica, ut adversus malum morale praemuniatur, vel ab eodem desistat (*§. 734 part. I. Theol. nat.*), quod immittat malum physicum minus, ut eodem avertatur majus (*§. 735 part. I. Theol. nat.*), quod hominem ponat sub iis circumstantiis, quibus mala physica, in quæ sub aliis incidere poterat, avertuntur (*§. 736 part. I. Theol. nat.*). Imo praecepta & prohibitiones Dei a bonitate divina proficiscuntur (*§. 992 part. I. Theol. nat.*), quibus observatis mala physica evitantur (*§. 723 part. I. Theol. nat.*). Non igitur affirmandum, sed negandum, mala physica in hoc mundo repugnare sapientiae ac bonitati divinae. Quamobrem si Deista hoc affirmat; quod erat negandum, affirmat. Errat qui affirmat, quod negandum erat (*§. 624 Log.*). Deista itaque errat, si mala physica in hoc mundo sapientiae ac bonitati divinae repugnare arbitrat.

Vides itaque fundamentum Deismi malis physicis superstructum corrui per eorundem theoriam, quam in Systemate tradidimus. Constat vero eandem esse omnium in tota Theologia naturali difficillimam. Quamobrem danda opera, ut principia, quæ in demonstratione propositionis praesentis in medium adduximus, a posteriori confirmetur & simili-

Mm 2

libus

Fundamentum
Deismi
secundum
subversum.

libus capen facilibus illustrentur. Unde & Christus parabola de zizanii inter critiqueum natus, ut ideam quandam malorum seriei huic rerum ita implicatorum, ut salva sapientia inde tolli nequeant, rudibus animis ingeneraret. Diximus in propositione præcedente, quod error de repugnantia sapientiz ac bonitatis divinæ atque malorum physicorum hominem de existentia Dei persuasum facile adducat ad Deismum; neque enim Deismus effectus necessarius est. Nimirum qui mala physica, quoad inprimis eorumdem in mundo distributionem, cum sapientia divina & bonitate conciliare nequeunt; in dubitationem primum adducuntur, utrum mala physica eorundemque distributio sapientiz ac bonitatis Numinis conveniat, nec ne. Quodsi ergo aut satis sibi videntur certi de existentia & sapientia atque bonitate Dei, aut parum certi sunt; vel in dubitationem de providentia divina, vel in dubitationem de ipsa Dei existentia & sapientia atque bonitate adducuntur. Prouti igitur ipsis videtur satis manifestum, mala physica & eorundem præsertim distributionem cum sapientia ac bonitate divina consistere non posse, vel nondum satis exploratum; aut in Atheismum vel Deismum incidunt, aut de ipsa Numinis existentia, vel ejus saltem providentia dubitant. Qui errant, non semper ex erronea hypothesi inferunt, quæ necessario inde fluunt; sed in inferendis aliis non minus labuntur, quam in hypothesi condenda, seu fundamentali errore stabiliendo. Modus errandi cum in infinitum variet; casuum omnium possibilem in philosophia ratio habenda non est. Sufficit enim ibidem ostendisse, quomodo in errorem fundamentalem coarctat lapsus, & inde deduxisse, quæ necessario fluunt. Etenim ea admittente tenetur, nisi insaniire velit, hypotheseos falsæ assertor, ceteros vero errors, quos parum legitima illatione miscet, stante sua hypothesi damnare tenetur. Atque hæc sufficere ad errores confutandos, principiorum logicorum satis gnarus haud ægre intelliget. Quæ enim ex hypothesi necessaria consequentia deducuntur, ad ejus falsitatem demonstrandam inserviunt, cum in eorum numero esse debeant, quæ veritati cuidam exploratæ contradicunt: errores vero, qui in gratiam hypotheseos admittuntur, cum tamen ex eadem necessario non fluant, missos facere tenetur, nondum missa hypothesi, qui errat, propterea quod per hypothesin ipsam vel confutatur, vel saltem dubitationi obnoxii redduntur. Noranda hæc sunt in genere de omni theoria errorum in Theologia naturali admittendorum & ad alios quovis errores, præsertim fundamentales, applicanda, ut præsentis instituti ratio perspicatur. Neque enim dubito fore debetiorum aliquos, quam ut methodi leges sufficienter introspiciant, qui mirabuntur, aut ridebunt, imo damnabunt, errorum Systemata methodo demonstrationis condi, quasi errores non minus, ac veritates demonstrari possint. Dantur utique errorum Systemata, quatenus absurdo uno posito, juxta istud vulgare, sequuntur plura, & quemadmodum in systemate vero aberratur a veritate, ita & in systemate errorum aberratur ab errore. Quemadmodum vero ad veritatis solidam cognitionem pervenire non licet nisi via demonstrationis systemate veritatum condito; ita nec immota datur errorum agnitio, nisi errorum systemate perspecto, quod a demonstrationibus vacuum esse nequit. In hoc autem systemate non demonstrantur errores, sed nexus errorum cum errore fundamentali in conspectum producitur. Atque sic demum discimus, quo fundamento subverso totum corrui ædificium, ne in particularibus erroribus confutandis inanem operam sumamus & magnæ conatu nihil agamus.

S. 554.

*Deistica
b. potest
fieri.*

Si quis mundum statuit Deo cœternum, nec ipsi concedit nisi ideam ejus; Deista est. Etenim qui mundum statuit Deo cœternum eique non relinquit nisi ejus ideam; is ei admittit omnem potentiam extra se agendi, consequenter Deus non dat rebus creatis, ut in esse suo perseverent, nec tribuit agendi vires, neque actiones earum ad certum finem dirigit. Quamobrem nec mundum conservat (§. 842 part. I. Theol. nat.), nec ad actiones creaturarum concurrat (§. 876 part. I. Theol. nat.), neque easdem gubernat (§. 899 part. I. Theol. nat.). Cum itaque Deus rebus provideat, quatenus eas conservat & gubernat, atque ad actiones earundem concurrat (§. 922 part. I. Theol. nat.); qui mundum Deo statuit cœternum, nec ipsi concedit nisi ideam ejus, providentiam divinam negare tenetur. Qui Deum existere concedit,

cedit, ejus tamen providentiam negat, Deista est (§. 529). Deista igitur est, qui mundum statuit Deo coæternum, nec ipsi concedit nisi ejus ideam.

Hypothesis Deistica non unica, sed multiplex est. Etenim Deistæ negant providentiam Dei, quem existere agnoscunt. Non una vero erroris hujus ratio est. Pro rationem adeo diversitate, ob quam providentia divina negatur, diversæ nascuntur hypotheses Deisticæ: tot nimirum sunt numero, quot dari possunt errores, quibus providentia divina tollitur. Non igitur Deistæ omnes de mundi ad Deum relatione eadem sentiunt. Prolixiores esse nolumus in nexu errorum demonstrando, unde in hypothesi præsentē sumimus coæternitatem mundi atque Dei, mundique a Deo nonnisi quoad cognitionem dependentiam, non vero demonstramus, si Deus non aliter circa mundum versatur, quam ut eum cognoscat, mandum esse debere ens necessarium, atque adeo ipsi Deo coæternum. Verum est dari ideam mundi in intellectu divino (§. 185 part. I. Theol. nat.) & Deum cognoscere omnia, quæ sunt atque fiunt in hoc universo (§. 939. 940 part. I. Theol. nat.). Sed veritati admiscetur error, quatenus mundus ponitur coæternus Deo & ab ipso prorsus independentens, si a cognitione discesseris. Ex eo igitur, quod Deus dicatur substantia repræsentativa omnium mundorum possibilem prorsus illimitata, perperam inferitur Deismus, multo minus Atheismus, cui Deum existere sibi hoc universum quam distinctissime repræsentare repugnat (§. 411). Etenim distinctæ mundi huius in intellectu divino repræsentatio nec creationi mundi, nec providentiæ divinæ repugnat. Ecqua enim de causa fieri posset, ut veritas una alteram tolleretur? Nemo hoc dixerit, nisi male sanus. Imo si quis luserit, Deum esse substantiam, quæ omnes mundos posibles sibi quam distinctissime repræsentat; ex eo omnia deducere licet, quæ in systemate de Deo demonstrantur. Neque enim idea mundi in intellectu divino eum aliter repræsentat, quam is est. Quamobrem si a posteriori inquirimus, qualis sit mundus, haud difficile demonstratur esse ens contingens, consequenter eum per hoc non existat, quod Deus eundem quam distinctissime cognoscat, eidem porro tribuenda veniunt, unde ejus actualitas dependet. Imo cum Deus ponatur omnes mundos posibles sibi repræsentare, non tamen existere intelligatur nisi unus (§. 117 part. I. Theol. nat.); in Deo admitenda sunt præter ideam mundi adhuc alia, per quæ actualitas hujus, qui existit, determinatur, non vero ceterorum. Quid quod ex natura appetitus, quem involvit perceptio, sequatur mundi quoad actualitatem dependentiam a Deo? Relegenda hic sunt, quæ in systemate annotavimus (not. §. 1094 part. I. Theol. nat.).

§. 555.

Si Deista mundum statuit Deo coæternum, nec Deo concedit nisi nudam ejus cognitionem; mundum facit ens necessarium. Etenim si Deus nonnisi mundum ipsi coæternum cognoscit, in eo non datur ratio sufficiens actualitatis seu existentie ejusdem (§. 56 Ontol.). Quoniam tamen sine ratione sufficiente nil esse potest (§. 70 Ontol.), adeoque ratio etiam detur necesse est sufficiens, ut hic potius existat mundus, quam non existat; ea in ipsa mundi essentia contineri debet. Enimvero ens necessarium est, quod rationem sufficientem existentie suæ in essentia sua habet (§. 309 Ontol.). Erit igitur mundus hic adspectabilis ens necessarium, consequenter Deista, Deo nonnisi nudam cognitionem mundi ipsi coæterni tribuens, hunc ipsum ens necessarium facit.

Quando
in hypo-
thesi
Deistica
mundus
ens ne-
cessariū.

Patet adeo Deistam admittere debere mundi existentiam absolute necessariam, si eum Deo coæternum statuit, nec nisi nudam ejus cognitionem eidem tribuit. Ex sola coæternitate necessaria mundi existentia, multo minus ejus a Deo independentia, inferri minime potest, adeoque nec ex æternitate mundi Deismus recte inferitur, ac facile erroris sui redarguitur, si quis hoc faciat.

§. 556.

Si Deista Deo nudam cognitionem mundi ipsi coæterni tribuit; mundum vi propria existere sibi quæ ad existendum ipsummet sufficere, admittere tenetur. Etenim

Quan-
donam
in hypo-

*Idem
Deifica
mundus
vi pro-
pria exi-
stat.*

enim si Deista nudam Deo cognitionem mundi eidem coæterni tribuit, hunc ipsum ens necessarium facit (§. 555). Quoniam itaque ens necessarium vi propria existit, ac sibi metipsum ad existendum sufficit (§. 26 *part. I. Theol. nat.*); Deista, Deo nudam cognitionem mundi eidem coæterni tribuens, admittere tenetur, mundum vi propria existere sibi que ad existendum sufficere.

Deista itaque, Deo mundi sibi coæterni nudam cognitionem tribuens, admittere tenetur independentiam omnimodam eius in existendo a Deo, atque adeo ex hypothesi eius existeret mundus, etiam si nullus daretur Deus, nec ulla est coexistentiæ Dei & mundi ratio sufficiens.

§. 557.

*Quando
mundus
ens a se
in hypo-
thesi
Deisti-
ca.*

Deista Deo mundi eidem coæterni nudam cognitionem tribuens, mundum facit ens a se. Si enim Deista Deo tribuit nudam cognitionem mundi eidem coæterni, hunc ipsum ens necessarium facit (§. 555). Est vero ens necessarium ens a se (§. 33 *part. I. Theol. nat.*). Ergo Deista, Deo tribuens nudam cognitionem mundi eidem coæterni, hunc ipsum ens a se facit.

Aseitas adeo mundi cum hypothesi Deistica, Deo nudam mundi eidem coæterni cognitionem tribuente, indivulso nexu coheret, quemadmodum cum hypothesi Atheistica (§. 437). Unde hæc Deismi species Atheismo proxima, & quæ Atheus de mundo tenet, eadem quoque Deista in hypothesi præsentæ de eodem statuere debet. Nimirum cum Atheo defendere tenetur, quod mundus sit independens ab ente alio ab ipso diverso (§. 439), & quæ porro superius de eodem demonstrata sunt (§. 440 & seqq.). Etsi enim admittat dari Deum, quem existere negat Atheus (§. 411); cum tamen mundus ipsi sit ens a se, quoad mundum perinde est, siue Deus existat, siue non existat. In hoc igitur casu ab Atheo parum differt Deista. Non tamen inconsumtum est, ut ab Atheo adhuc distinguatur. Quoniam enim Deum, ens perfectissimum, admittit; erroris sui facilius redarguitur, quam Atheus, & ad veritatis agnitionem adducitur. Ceterum cum omnia, quæ in hypothesi Athei de mundo in superioribus demonstrata sunt (§. 440 & seqq.), ex aseitate mundi deducantur, propositiones singulæ de Deista in præsentæ hypothesi eodem prorsus modo, retentis ipsismet singulis verbis, demonstrantur, quo supra demonstrata fuerunt. Non igitur opus est, ut easdem denuo huc transferamus. Ne vero quis sibi persuadeat, fingi Deistam, qui sic Atheus & propositionem sequentem addere lubet.

§. 558.

*Possibili-
tas b po-
sibiles
Deisti-
ca, in
qua mû-
dus ens
a se.*

Non impossibile est, ut quis admittat Deum existere, et tamen non tribuat nisi nudam mundi ipsi coæterni cognitionem. Ecce enim ens perfectissimum esse possibile, independentem a contingentia hujus mundi ad spectabilis demonstratur (§. 13), cumque verum sit, quod demonstrari potest (§. 544 *Log.*), independentem a contingentia mundi verum esse intelligitur, ens perfectissimum esse possibile. Ens perfectissimum Deus est (§. 14). Independentem itaque a contingentia mundi intelligitur, ens istiusmodi, quale dicimus esse Deum, possibile esse. Enimvero ex eo, quod ens istiusmodi, quale Deum dicimus, possibile sit, porro demonstratur, Deum necessario existere (§. 21). Quamobrem independentem a contingentia mundi intelligi potest, verum esse, quod existat Deus, ens perfectissimum. Jam mundus oriri nequit nisi per creationem (§. 337), ex nihilo producendus, si existere debet (§. 336). Enimvero cum naturæ rerum nulla competat potentia creatrix (§. 767 *part. I. Theol. nat.*), nec ulli enti a Deo communicari possit (§. 775 *part. I. Theol. nat.*),

nat.); a potentia naturæ & animarum nostrarum ipsa specie diversa, seu alterius prorsus generis (§. 776 *part. I. Theol. nat.*), adeoque nullam ideam ejus habeamus; & olim fuere plurimi, qui quid ex nihilo produci posse negarunt, & hodie in eundem errorem ut eadem de causa incidant aliqui, impossibile non est. Quodsi ergo mundus ex nihilo produci nequit, necesse est ut vi propria existat, adeoque sit ens a se (§. 27 *part. I. Theol. nat.*). Non igitur impossibile est, ut quis admittat dari Deum, asserat tamen mundum esse a se, adeoque æternum (§. 35 & *segg. part. I. Theol. nat.*); consequenter eidem etiam æterno (§. 74 *part. I. Theol. nat.*) & mundum hunc sibi repræsentanti (§. 71) non tribuat nisi nudam mundi hujus eidem coæterni cognitionem.

Cum Atheismi fundamentum sit mundi aseitæ, Deista autem nonnisi nudam mundi cognitionem Deo, quem existere admittit, tribuens mundi aseitatem agnoscere teneatur veram (§. 557), quamdiu hypothesi lux nuntium mittere recusat; dubium omnino videri poterat, num error istiusmodi in numero possibilium sit, qualem eidem tribuimus; neque enim defuturos existimo, qui pro Atheo habituri sunt Deistam mundo aseitatem tribuentem. Enimvero ex propositionis præsentis demonstratione intelligitur, id inde esse, quod existentia Dei etiam independentem a contingentia mundi agnosci possit. Si quis existimet, in hypothesin Deisticam incidere posse eum, qui cogitat, in systemate harmoniæ præstabilitæ animæ non tribui nisi ideam mundi huius adspicibilis, negata reali dependentia a corpore & reum in mundo materiali aliarum ab anima, & ad animæ imitationem sibi fugit Deum; id non prorsus impossibile esse lubens concedo. Sed tunc eum pueriliter errare pronuntio, nisi existentiam Dei admittat vi notionis perfectissimi entis. Deum enim existere non alia de causa affirmare potest, quam quod mundi existentiam abique eo concipere nequit, quod ubi facit, mundum pro ente a se habere minime potest, quemadmodum requirit præsens hypothesi (§. 557). Essi autem existentiam entis perfectissimi agnoscens Deum inslar animæ assimilatur fingat; non tamen id ideo facit, quod anima concipiatur substantia mundum simitudo quodam modo sibi repræsentans, cujus nullus est influxus physicus in res materiales extra se; sed quod mundi realem a Deo dependentiam demonstrare non possit, quemadmodum fert demonstratio propositionis præsentis. Nullo igitur modo defendi potest, quod systema harmoniæ præstabilitæ ad Deismum, de quo jam nobis sermo est, ducat. Per errorem eidem tribuitur, quod alii errori erat tribuendum, nimirum impossibilitati apparenti productionis ex nihilo. Posito autem, sed non concessio, systema harmoniæ præstabilitæ in Deismum trahere; abusus, quem facit Deista, nulla ratio est, cur ipsum inter principia atheistica referas, præsertim cum nihil facilius sit, quam abusum ostendi. Quam multæ sunt in ipsa Scriptura Sacra veritates, ex quibus errores noxios deducunt multi! æquis vero, quæ tradit Sacra Scriptura, dixerit errorum istorum principia? *Spinea* in Tractatu Theologico-Politico ex iis, quæ in Vetere Testamento de Deo docentur, iussit Deum sese revelasse Patriarchis atque Prophetis secundum ipsorum imaginationem, atque idcirco negat præclari quid de Deo ex Sacra Scriptura addisci posse, nec veram inde Numinis notionem hauriri concedit. Æquis vero dixerit, damnum esse, quod Sacra Scriptura de Deo loquatur humano more ac principia errorum pessimorum in eadem contineri? Si veritatem præstiteri non liceret, quamdiu verendum, ne quis per abusum incidat in errorem; vix ulla daretur maximi momenti veritas, quæ non rejicienda foret. Proferemus veritatem & ejus facimus usum, nemine reprehendente nisi infano: quodsi vero quis eadem abutitur, ostendendus est abusus, ut errans agnoscat nulla consequentia inde fluere, quem insert, errorem.

§. 559.

Errat Deista, si Deo, quem existere agnoscit, nonnisi mundi eidem coæterni ideam concedit. Enim si Deista Deo, quem existere agnoscit, nonnisi mundi eidem coæterni ideam concedit; mundum hunc adspicibilem facit ens a se (§. 557) atque necessarium (§. 555). Enimvero mundus hic adspicibilis

*Falsitas
hypothe-
ses Dei-
sticæ ter-
tiæ.*

stabilis (§. 50 part. I. Theol. nat.) cum elementis suis ens a se esse nequit (§. 523 756 part. I. Theol. nat.), & mundus (§. 332) atque elementa ejusdem (§. 329. 331) entia contingentia sunt, & Deus fecit hunc mundum adspectabilem ipsaque elementa rerum materialium (§. 758 part. I. Theol. nat.). Errat igitur Deista, si Deo, quem existere agnoscit, mundi eidem coeterni nonnisi ideam seu nudam cognitionem concedit (§. 623 Log.).

Vides itaque hypotheicos Deisticæ, cum qua jam nobis negotium est, falsitatem jam ostensam fuisse in systemate & prima partis hujus secundæ Theologiæ naturalis sectione. Qui igitur Philosophiæ nostræ sedulam navat operam, ei verendum non est, ne per principia ejusdem in hanc incidat Deismi speciem.

§. 560.

Quando
Deista
mundi
creationem
negat.

Deista Deo non tribuens nisi mundi eidem coeterni ideam, creationem mundi negat. Etenim si Deista mundum statuit Deo coeternum eique non concedit nisi nudam ipsius cognitionem; admittere tenetur, quod mundus vi propria existat, sibi que ad existendum ipsemet sufficiat (§. 556), consequenter quod existere possit, etiamsi nullus ponatur esse Deus. Negare igitur tenetur mundum cum elementis suis a Deo esse factum. Quamobrem cum mundus oriri nequeat, siquidem eum ortum fuisse ponamus, nisi per creationem (§. 337). Deista Deo non concedens nisi nudam mundi ipsi coeterni cognitionem, ejus creationem negare tenetur.

Ostenditur etiam hoc modo. Si Deista Deo non concedit nisi nudam mundi ipsi coeterni cognitionem; mundum pro ente a se habet (§. 557). Quoniam itaque ens a se ideo existit, quia possibile (§. 34 part. I. Theol. nat.); mundum quoque ideo existere, quia possibilis, affirmare tenetur, consequenter negare debet, præter intrinsecam mundi possibilitatem dari rationem aliam, cur existat (§. 56 Ontol.). Quamobrem negare quoque tenetur, mundum existentiam suam adeptum per creationem.

Poterat idem aliis adhuc demonstrari modis, sed opus non est, ut in evincenda propositionis præsentis veritate multi simus. Etenim fundamentum hujus speciei Deismi, de quo jam agimus, non est aliud, nisi quod actus creationis, sine quo mundus oriri non potuit, siquidem eidem ortus tribuatur (§. 337), pro impossibili habeatur, iuxta illud veterum male intellectum: *ex nihilo nihil fit*. Quod enim creatur, ex nihilo fieri debet (§. 697 Psychol. rat.). Deista igitur in præsentis casu tanquam rationem, saltem tacite supponit, mundum per creationem oriri non potuisse, ac ideo ortum ejus negans eum in actualitate sua a Deo prius independentem facit. Falluntur vero, qui sibi alii que persuadere conantur, si Deus dicatur substantia, omnes mundos possibiles sibi distinctissime repræsentans, eo ipso negari creationem. Neque enim Deista negat creationem, quod Deo tribuat cognitionem distinctam hujus universi; sed quod ipsi tribuat cognitionem nudam & mundum faciat ens a se. Qui vero agnoscit mundi contingentiam, etiam quoad ipsa elementa; ex ipsa vi repræsentativa omnium mundorum possibilitum potentiam Dei creatricem & ipsum creationis actum methodo demonstrativa deducit.

§. 561.

Funda-
mentum
tertium
Deismi
eversum.

Errat Deista Deo nonnisi nudam mundi sibi coeterni ideam concedens, dum creationem mundi negat. Mundus hic adspectabilis una cum ipsis ejus elementis (§. 756 part. I. Theol. nat.) factus est ab alio (§. 757 part. I. Theol. nat.). Quamobrem cum in Deo contineatur ratio sufficiens existentiae hujus mundi adspe-

adspectabilis (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), quin cum elementis suis a Deo factus sit dubitari nequit. Mundus vero aliter oriri non potuit nisi per creationem (§. 337). A Deo igitur creatus fuit. Quamobrem Deista Deo nonnisi nudam mundi sibi coeterni ideam concedens errat, dum creationem negat (§. 623 *Log.*).

Idem quoque sic ostenditur. Mundus una cum elementis rerum materialium & animabus tam brutorum, quam hominum, est ens contingens (§. 332. 331). Quamobrem cum ens contingens rationem sufficientem in essentia sua non habeat, sed in ente alio (§. 310 *Ontol.*); mundus cum elementis rerum materialium atque animabus tam brutorum quam hominum rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua minime habet, sed in ente alio, nempe Deo (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), quem existere non negat Deista (§. 529). Quamobrem cum mundus oriri nequeat nisi per creationem (§. 337), una cum elementis rerum materialium atque animabus (§. 335 *part. I. Theol. nat.* & §. 697 *Psychol. rat.*); cum a Deo creatum esse in dubium revocare nequit Deista. Quodsi ergo hoc facit (§. 560), errat (§. 623 *Log.*).

Imo cum Deista Deum esse concedens (§. 529), mundum tamen ens a se facit (§. 557), quod vi propria existat sibi que ipsummet ad existendum sufficiat (§. 556), illum ens perfectissimum esse agnoscat, quemadmodum ex possibilitatis hypotheseos hujus Deisticae demonstratione clarius intelligitur (§. 558); ex notione autem entis perfectissimi deduxerimus, quod creaverit animas (§. 338), mundumque cum ipsis elementis (§. 342): ex eo, quod admittit, convinci potest, Deo competere creationem, consequenter ipsum errare (§. 623 *Log.*), dum hoc negat (§. 560).

Principia, quibus hic utimur, ad evincendam creationis veritatem, admittere tenetur Deista, cum quo jam nobis negotium est, etiam si nondum valodixerit hypothesei suae. Quamobrem iidem uti datur, ubi convincendus erroris sui, quo creationem mundi negat (§. 560). Impossibilitas creationis, quam prætendit, est fundamentum hujus speciei Deismi. Quamobrem vi demonstrationis propositionis praesentis idem subvertitur. Supponit huc demonstratio elementa rerum materialium atque animas nostras esse substantias simplices: unde apparet, quam sit necesse veram elementorum theoriā, quam in Cosmologia integro capite tradidimus, agnosci, siquidem errores omnes de Deo solide refutare volueris.

§. 562.

Si Fatalista Deum mundi auctorem agnoscit, ipsi tamen omnium in creando libertatem adimit; Deista est. Etenim cum libertas sit facultas ex pluribus possibilibus eligendi sponte quod placet, ad nullum eorum per essentiam determinato eligente (§. 941 *Psychol. empir.*); qui Deo adimit omnem in creando libertatem, is nec concedit præter hunc mundum alium fuisse possibilem, nec fieri potuisse, ut cum non crearet, consequenter contendit, mundum hunc unicum fuisse possibilem, cumque a Deo necessario fuisse creatum. Jam Fatalista absolutam rerum omnium in mundo necessitatem defendit (§. 528). Quamobrem si

Quarum
Deismi
fundamentum:

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

N n

Deo

Deo adimit omnem in creando libertatem, adeoque hunc mundum necessario ab eo fuisse creatum defendit, nec aliter fieri potuisse arbitratur, quam qualem fecit *per demonstrata*; præter ea, quæ in mundo consequuntur actum, alia possibile esse negat, & ex adverso quæ possible sunt, actum necessario consequi statuit. Nulla igitur relinquitur Deo eorum, quæ in mundo eveniunt, directio ad certos fines, consequenter gubernatio divina tollitur (§. 899 *part. I. Theol. nat.*), cumque effectus casuales sint, qui ex concursu causarum alterius gratia agentium oriuntur (§. 460); casus admittitur etiam ex parte Dei. Gubernatio præcipua pars est providentiæ divinæ, præsertim quatenus curam rerum humanarum respicit (§. 922 *part. I. Theol. nat.*). Quare Fatalista Deum mundi auctorem agnoscens, ipsi tamen omnem in creando libertatem adimens tollit providentiam divinam, ac impossibile est in ejus hypothesi, ut Deus res humanas curet. Enimvero Deista est, qui Deum existere concedit, eum tamen res humanas curare, seu providentiam divinam negat (§. 529). Fatalista igitur, Deo omnem in creando libertatem adimens, Deista est.

Non omnis Fatalista Deista est: sunt enim etiam Athei Fatalistæ (§. 531), qui Deistæ non sunt (§. 532). Neque enim ex Fatalismo hic deducitur Deismus; sed ex eo, quod negat libertatem omnem in creando. Hypothesis itaque absolute necessariæ creationis tum ex parte Dei, tum ex parte mundi, seu Fatalismus ad ipsum Deum extentus Deismi fundamentum est. Unde eversæ absolute a necessitate creationis tum ex parte subjecti, tum ex parte objecti tollitur hæc Deismi species.

§. 563.

*Fundamentum
Deismi
quartum
eversum.*

Errat Deista Deo omnem in creando libertatem adimens. Etenim præter hunc mundum alii adhuc possibile sunt, in quibus ad actum deducerentur possible, quæ in præsentē actum non consequuntur (§. 101 *Cosmol.*), nec ordo naturæ absolute necessarius est (§. 561 *Cosmol.*). Ex parte igitur objecti non datur absoluta necessitas, cur Deus hunc potius produxerit mundum, quam alium, & hunc potius fecerit naturæ ordinem, quam alium. Præterea Deus mundum aliquem existere voluit citra omnem coactionem internam (§. 430 *part. I. Theol. nat.*), & in electione hujus, qui existit, mundi liber est ab omni coactione interna (§. 351 *part. I. Theol. nat.*), quia ipsi inter omnes possibile maxime placuit (§. 331 *part. I. Theol. nat.*), & ejus electionem se maxime deesse agnovit (§. 334 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque libertas non consistit nisi in facultate ex pluribus possible sponte eligendi, quod placet, cum eligens ad nullum eorum per essentiam determinatus sit (§. 941 *Psychol. empir.*); Deo competit omnis in creando libertas. Errat itaque Deista, qui Deo omnem in creando libertatem adimit (§. 623 *Log.*).

Idem brevius ostenditur hoc modo. Deus libere creavit mundum (§. 354), adeoque falsum est, ipsi non competere libertatem in creando. Creavit autem, quia creare voluit (§. 350) & voluntas ejus liberrima est, seu summa ejus in volendo libertas (§. 277). Falsum igitur, quod omnis eidem

eidem adimenda sit in creando libertas. Deista igitur, qui Deo omnem in creando libertatem adimit, errat (§. 623 Log.).

Vides itaque fundamentum quartum Deismi penitus subverti tum per principia in systemate, tum superius in sectione prima partis hujus alterius Theologiæ naturalis stabilita. Etenim per ista principia demonstratur libertas omnimoda creationis, ut admitti debeat, etiam si non habeamus ideam creationis.

§. 564.

Deista omnis irreligionarius est. Etenim Deista negat Deum curare res humanas (§. 529), tollitque obligationem divinam (§. 539). Quamobrem nec statuere potest, Deum velle vel hominem obligare, ut ipsius gratia certas edat actiones. Quamobrem cum actiones, quas homo ideo edit, quia novit esse Deum, sint cultus divinus (§. 511), religio autem certus quidam Deum colendi modus sit (§. 512); nec statuere potest, velle Deum, ut homo ipsum colat, vel ad cultum suum eundem obliget, adeoque religionem dari. Enimvero qui religionem nullam habet, irreligionarius est (§. 514). Deista igitur omnis irreligionarius est.

Cum Deista sint irreligionarii.

Negata providentia divina tolli religionem omnem, multo adhuc clarius patebit, ubi cultum divinum tam internum, quam externum demonstraverimus. Contabit enim illis actionibus, quæ ad cultum divinum requiruntur, locum esse non posse, si nulla sit providentia. Athei similiter irreligionarii sunt (§. 515), atque in eo cum Deistis conveniunt. Unde est, quod multi Deistas cum Atheis confundant: quod tamen minus recte fieri, ex superioribus liquet (§. 532).

§. 565.

Deista Naturalista non est, nec Naturalista Deista esse potest. Etenim Deista irreligionarius est (§. 564). Quare cum irreligionarius sit, cui nulla est religio (§. 514); Deista nullam habet religionem, consequenter nec eam admittit, quæ ex principiis rationis deducitur. Quoniam itaque naturalis religio est, quæ per principia rationis definitur (§. 512); Deista negat necessariam esse religionem naturalem. Enimvero qui religionem naturalem rejicit, seu non necessariam agnoscit, Naturalista esse nequit (§. 530). Deista igitur Naturalista esse nequit.

Repugnancia Deismi & Naturalismi.

Ex adverso Naturalista agnoscit religionis naturalis necessitatem (§. 530), consequenter, cum is demum irreligionarius sit, cui religio nulla est (§. 514), irreligionarius non est. Enimvero Deista irreligionarius est (§. 564). Naturalista igitur Deista esse nequit.

Manifesta adeo est repugnancia inter Deismum & Naturalismum, qualis inter Deismum & Atheismum (§. 532), & inter Atheismum atque Naturalismum intercedit (§. 533). Non igitur absque ratione sufficiente quemadmodum Athei a Deistis, ita Deistæ a Naturalistis distinguuntur.

§. 566.

Si Deista novit dari Scripturam Sacram, antiscripturarius est. Etenim Deista irreligionarius est (§. 564). Quamobrem cum irreligionarius religionem omnem rejiciat (§. 514), adeoque & revelatam (§. 512); Deista religionem revelatam rejicit. Quamobrem cum religio revelata ex principiis revelationis deducatur (§. cit.); revelationem nullam admittit. Quod si ergo novit,

Quando Deista antiscripturarius.

Scripturam Sacram a Christianis pro revelatione divina haberi; revelationem divinam in eadem contineri negat. Quare cum antiscritpturarius sit, qui Scripturam Sacram revelationem divinam continere negat (§. 523); Deista, qui novit dari Scripturam Sacram, antiscritpturarius est.

Idem etiam sic ostenditur. Deista irreligionarius est (§. 564). Enimvero si irreligionarius novit Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina; antiscritpturarius est (§. 526). Quamobrem si Deista novit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina; antiscritpturarius est.

Deista igitur, qui vivunt inter gentes, quibus de Sacra Scriptura nihil innouit, antiscritpturarii non sunt (§. 523). Ceterum in eo Atheus & Deista conveniunt, quod uterque neget Sacrae Scripturae divinitatem, adeoque antiscritpturarius sit (§. 524). Et quoniam vulgo antiscritpturarii perperam pro Atheis habentur (§. 527), inde est, quod Athei quoque cum Deistis a nonnullis confundantur. Potest autem ex propositione praesente alio adhuc modo, quam supra demonstratum fuit (§. 527), demonstrari, antiscritpturarium non necessario esse atheum. Etenim *vi praesentis* antiscritpturarius deista esse potest. Deista vero atheus non est (§. 532). Quamobrem antiscritpturarius non necessario atheus est.

§. 567.

An Deista ex Sacra Scriptura refutari possit.

Deista argumentis ex Scriptura Sacra petitis refutari nequit. Deista enim cum antiscritpturarius sit (§. 566), revelationem divinam in Scriptura Sacra extat, non alia de causa idem tanquam verum admittit, quam quod Deum dixisse credat, quae ipsa docet, consequenter quod pro certo habeat, in Scriptura Sacra contineri revelationem divinam. Deista igitur negat, vera esse, quae in Scriptura Sacra continentur, nisi aliunde eorum veritas demonstrari possit, consequenter nihil ideo admittit tanquam verum, quia in Scriptura Sacra extat. Quoniam itaque alterum vi demonstrationis convincere, adeoque refutare (§. 1017 Log.) minime vales, nisi in syllogismis, qui illam ingrediuntur, utaris praemissis eidem certis (§. 991 Log.); Deista ex Scriptura Sacra petitis argumentis refutari nequit.

Apparet adeo necessitas Theologiae naturalis ad profligandum Deismum. Unde porro inferitur, philosophi esse refutare Deistas, nec utilem in iis retutandis collocari operam ab eo, qui in omni philosophia peregrinus ac hospes est: quod idem de refutando Atheo jam in superioribus annotavimus (m. §. 504). Quod si ergo Theologus Atheos & Deistas refutare voluerit, necesse est ut idem sit philosophus: cum enim uti debeat argumentis ex Theologia naturali, minime vero ex Sacra Scriptura petitis, hoc facit non qua Theologus, sed qua Philosophus. Quoniam Theologi utique est religionem Christianam defendere adversus Atheos atque Deistas; hoc ipso apparet necessitas studii philosophici cum theologico coniungendi. Turpiter adeo errant vel hac una de causa, etsi adhuc supersint aliae non minoris momenti rationes, quarum quaedam in Systemate passim annotatae, qui inter Prociutantes vel omnem Philosophiam damnant, aut ejus saltem studium Theologo inutile pronuntiant, vel ferre nolant, quod Philosophia, Theologia praesertim naturalis, ad certitudinem perducatur & evidentiam.

§. 568.

An Naturalista irreligionarius sit.

Naturalista irreligionarius non est. Naturalista enim necessitatem religionis naturalis agnoscit (§. 530). Quamobrem cum irreligionarius non sit, qui religionem aliquam admittit (§. 514); Naturalista irreligionarius non est.

Patec

Pater adeo Deismum & Atheismum, quibus omois tollitur religio (§. 515. 564), Naturalismo pejo-rem.

§. 569.

Si Naturalista novit dari Scripturam Sacram, & religionem revelatam rejicit; antiscripturarius est: si vero divinitatem Scripturæ Sacræ admittit, religionem tamen revelatam homini necessariam non existimat, etsi utilem esse concedat; antiscripturarius non est. Etenim si Naturalista religionem revelatam rejicit, nempe simpliciter, adeoque omnem, cum religio revelata ex principiis revelationis deducatur (§. 512); nullam quoque dari revelationem divinam, quæ sit vera, contendit. Quamobrem ubi novit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina; nec eam pro vera habet, consequenter negat in Scriptura Sacra revelationem divinam contineri. Est vero antiscripturarius, qui negat, Scripturam Sacram continere revelationem divinam (§. 523). Naturalista igitur, si novit dari Scripturam Sacram, & religionem revelatam rejicit; antiscripturarius est.

Quando Naturalista novit dari Scripturam Sacram, & religionem revelatam rejicit; antiscripturarius est: si vero divinitatem Scripturæ Sacræ admittit, religionem tamen revelatam homini necessariam non existimat, etsi utilem esse concedat; antiscripturarius non est.

Enimvero si religionem revelatam quidem homini non necessariam esse existimat, etsi utilem esse concedat, divinitatem Scripturæ Sacræ tamen admittit; in Scriptura Sacra revelationem divinam contineri agnoscit. Quamobrem cum antiscripturarius non sit, qui in Scriptura Sacra revelationem divinam contineri non negat (§. 523); Naturalista, qui divinitatem Scripturæ Sacræ admittit, religionem tamen revelatam homini non necessariam esse existimat, etsi utilem esse concedat, antiscripturarius non est.

Naturalistæ omnes in eundem censum minime referendi, quemadmodum subinde fieri solet. Distinguendus nimirum philosophicus Naturalismus, qui antiscripturarius est, a theologico, quem sœvent nonnulli Sacræ Scripturæ divinitatem agnoscentes, sive ipsæmet religionem revelatam amplectantur, sive in sola naturali acquiescant, etsi eam veram esse in dubium minime vocent. Nimirum Naturalistæ antiscripturarii nihil in religione admittunt, quod non ex principiis rationis demonstrari possit, nullam agnoscentes religionis normam, nisi rationem. Unde religionem revelatam omnem inter hominum figmenta referunt, & Christianam quoque damnant; Scripturam Sacram cum Alcorano eodem loco habentes. Enimvero qui antiscripturarii non sunt, veritatem religionis Christianæ agnoscunt, homini tamen sufficere arbitrantur religionem naturalem, ita ut huic deditos cum Christianis eodem loco habeant, ubicunque gentium degant: ipsæmet vero vel Christianam sectantur, quia mentem Sacræ Scripturæ sibi agnoscere videntur; vel eam non sequuntur, quia ignorant, cum Christiani inter se dissentiant de vero Sacræ Scripturæ sensu, nec omnibus eadem placeant, penes quam partem fieri veritas. Cum enim in sola naturali, quam homini sufficere arbitrantur, acquiescere, quam revelatam erroribus humanis obnoxiam sectari malint; nulli Christianorum parti subscribere volunt. Quodsi ergo Naturalismum refutare in animum indoxeris, diversæ ejus species a se invicem probe distinguendæ, oisi summa imis miscere, ac proferre volueris, quæ ad rem minime faciunt, nec loquax subinde esse iis eos, de quibus brevius sentiendum erat.

§. 570.

Fatalista si fuerit particularista, non necessario irreligionarius est, imo nec antiscripturarius. Etenim Fatalista, si particularista fuerit, animæ suam in volendo & nolendo libertatem relinquit (§. 528), admittit differentiam inter actiones bonas & malas moraliter spectatas (§. 546) & obligationem divinam ad alias omittendas, alias committendas (§. 545), nisi scilicet admisceat

Quando Fatalista non sit irreligionarius, nec antiscripturarius.

antiscrip-
tura-
rius.

miscet errores ex Particularismo Fatalismi minime fluentes. Quamobrem etsi in mundo materiali absoluta necessitate omnia evenire arbitretur (§. 528); id tamen minime obstat, quo minus Deum, ens perfectissimum (§. 14), existere agnoscat (§. 21), & ejus gratia certas edat actiones, quas edidurus non erat, siquidem eundem non agnosceret. Quamobrem cum in hisce actionibus cultus divinus consistat (§. 511), modus autem colendi Deum religio sit (§. 512); Fatalistæ particularistæ ne religio quædam sit, error, quo tenetur, minime impedit. Quoniam itaque is demum irreligionarius est, qui religionem nullam habet (§. 514); Fatalista, si particularista fuerit, non necessario irreligionarius est.

Patet per demonstrata, Fatalistam particularistam non tollere religionem, sed ejus notionem salvam relinquere, nec eundem obligationem divinam ad certas actiones committendas, alias vero omitendas in dubium vocare, constat (§. 545), nisi scilicet aliunde admisceat hypothese errores cum eadem minime connexos. Quamobrem hypothese ejus non repugnat, quo minus Deus homini certum colendi sui modum præscribat, eundemque ipsi revelet, consequenter nec ea obstat, quo minus pro certo habeat, in Scriptura Sacra revelationem istam divinam contineri (§. 522). Quoniam itaque is demum antiscripturarius est, qui in Scriptura Sacra, quam vocamus, revelationem divinam contineri negat (§. 523); Fatalista, si fuerit particularista, non necessario antiscripturarius est.

Ponamus atque agnoscere, quod Deus sit summe perfectus; ponamus ipsum statvere per communem multorum errorem, hunc unicum mundum esse possibilem, nec præter ea, quæ in eodem eveniunt, exceptis hominum actionibus, ac iis, quæ ab hisce pendent, possibile esse, ac hinc porro inferre, quod nihil ne a Deo quidem immutari in causarum naturalium nexu possit. Cum religio naturalis deducatur ex attributis divinis, quæ agnoscit, etsi hinc inde notionibus eorundem erroneæ quædam admisceat; religionem naturalem non obstantem errore suo admittere tenetur. Etsi autem non negemus, eundem hinc inde obstacula quædam objicere, & actus quosdam imminuere; veluti fiduciam erga Deum, quemadmodum suo loco clarius constabit, ubi omnem cultum divinum tam exteriorum, quam interiorum rationi convenientem explanaturi sumus; non tamen ideo omnis tollitur religio naturalis. Imo ubi agnoscit divinitatem Sacre Scripturæ, adeoque vitæ futuræ rationem habet, defectibus istis mederi valet. Nun ignotum est dari nonnullos, qui Fatalismum particularem esse ipsa Scriptura Sacra probare audent, cuius auctoritatem divinam admittunt, in ea stabilitam religionem Christianam pro vera habentes eandemque propugnantes. Unde non minus ratione, quam experientia convincimur, Fatalistas, si particularistæ fuerint, nec irreligionarios, neque antiscripturarios esse. Quodsi dubium oriatur, cur Deista irreligionarius sit (§. 529), qui Deum quoque dari agnoscit, sed providentiam eius negat (§. 529), atque adeo soli tribuit, quæ eidem tribuenda erant (§. 535); haud difficultis est responsio. Nimirum Deista providentiam divinam tollit omnem, etiam quoad homines, ita ut Deus parum curet, quid ab iisdem fiat, eoque arbitrio suo relinquat (§. 529). Ac inde possibulum est, quod religionem omnem tollat. Quodsi ergo Fatalista nexum licet rerum absolute necessariarum faciens admittat tamen, Deum attendere actionibus hominum eosque obligare ad alias committendas, alias vero omitendas, imo agnoscat eum, qui erit a morte corporis & eisdem resurrectione, statum a Deista errore præcise abest, etsi de rerum nexu idem sentiat. Quamobrem cessat penes ipsum ratio, cur Deista religionem omnem tollat, consequenter nec opus est, ut ipse eidem valedicat & revelationem divinam in Sacra Scriptura contentam pro firmamento humano habeat. Quodsi obicias, posse etiam Deistam, dum providentiam tollit divinam, quatenus gubernationem mundi nullam Deo concedit, ea

admitte-

De Fatalismo, Deismo & Naturalismo. 287

admittere quoad hominem, quæ de Fatalista modo commemoravimus: facilis est responsio; scilicet eum tum Deistam non fore (§. 529), sed Fatalistam particularistam, cum quo eadem sentit. Cum enim hic fatalismum ad actiones hominum minime extendat, concedat iisdem libertatem; nec providentiam divinam omnem quoad eos tollit, sed tantummodo limitat, quantum fatalismus jubet.

§. 571.

Si Fatalista fuerit universalista, irreligionarius est, & ubi novit Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina, antiscripturarius. Etenim Fatalista, si universalista fuerit, absolutam necessitatem ad ipsas hominum actiones extendit, negata libertate animæ humanæ (§. 528). Quamobrem cum obligationem divinam ad certas actiones admittere nequeat, qui libertatem animæ negat (§. 543); nec Fatalista universalista obligationem divinam ad certas actiones concedit, consequenter cum cultus divinus certis hominum actionibus contineatur (§. 511), Deum ab hominibus coli negare tenetur. Quoniam itaque nulla ipsi religio est (§. 512), irreligionarius vero habetur, qui religionem nullam habet (§. 514); Fatalista universalista irreligionarius est.

Quando Fatalista sit irreligionarius & antiscripturarius.

Quodsi irreligionarius norit, Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina; antiscripturarius est (§. 526). Quamobrem cum Fatalista, si universalista fuerit, irreligionarius sit *per demonstrationem*; ubi novit Christianos affirmare, quod in Scriptura Sacra contineatur revelatio divina, antiscripturarius est.

Si religionis naturalis ac revelatæ proferat theoria; ex ipsis principiis inde petitis evidentius adhuc ostendere licet, cur religio omnis, tam naturalis, quam revelata cum Fatalismo universali consistere minime possit. Equidem Fatalista, etiam si universalista fuerit, non negat, dari inter gentes religiones diversas; sed eas omnes rejicit tanquam spurias, easque omnes pro figmentis humanis habet, in quæ inevitabili necessitate incidunt, quemadmodum in mille alia. Quando enim hic de religione sermo est, utrum aliqua admittatur, an omnis rejiciatur; de eo queritur, utrum agnoscatur, nec ne, Deum velle ab hominibus coli, & certum colendi modum esse voluntati eius consentaneum, consequenter dari quandam religionem, quæ sit vera. Irreligionarius quia negat dari religionem, quæ sit vera, hoc est, voluntati divinæ consentanea, pro figmentis habet omnes inter gentes obivis terrarum receptas; ipse adeo nulli deditus. Unde & religionem Christianam cum Muhammedana eodem loco habet, cum neget, Deum revelasse quandam sui colendi modum, propterea quod non largitur, eum ab hominibus coli velle. Quæ hic annotamus, probe notanda veniunt, ne ambigua vocabuli explicatione obscura & incerta fiant, quæ satis clara & exera omnem dubitationem posita sunt.

§. 572.

Si Fatalista fuerit particularista, necesse non est eum esse vel Atheum, vel Deistam. Etenim si Fatalista fuerit Particularista, non necessario irreligionarius est (§. 570). Enimvero & Atheus (§. 515), & Deista necessario irreligionarius est (§. 564). Ergo si Fatalista fuerit Particularista, non necessario vel Atheus, vel Deista est.

Nimirum Fatalista, si Particularista fuerit, absolutam necessitatem ultra mundum materiale non extendit, relicta animæ libertate (§. 528). Enimvero ex eo, quod in mundo materiali absoluta necessitate eveniant omnia, non sequitur, non dari Deum, a quo mundus creatus sit. Agnoscere enim potest Fatalista, mandum non necessario existere ex parte sui, seu rationem sufficientem existentie suæ non continere in seipso, sed a Deo esse produ-

Nexus non necessarius inter Fatalismum particularem & Atheismum atque Deismum.

prædictum, imo prædictum esse ex nihilo, adeoque ab ipso creatum (§. 697 *Psychol. rat.*); & hoc tamen non obstante negare, quod Deus mundum alium producere potuerit, & quicquam in eodem per miraculum immutare possit. Imo concedere potest, mundum a Deo fuisse creatum, etsi statuatur, ipsum creatum fuisse necessario, actu creationis ad essentiam divinam eodem modo pertinente, quo ad eandem refertur actus intellectus divini ideam mundi producentis. Minime igitur negat mundi auctorem Deum, consequenter Atheus non est (§. 411). Et quia animam in volendo & nolendo liberam esse non negat, nec omniscentiam divinam in dubium vocat; necesse non est, ut defendatur, Deum non curare, quid ab hominibus fiat, consequenter nec Deista est (§. 519). Etsi itaque Athei necessario sint Fatalistæ Particularistæ (§. 531), non tamen propositionem invertere licet: neque enim ex Fatalismo particulari inferitur Deismus, quemadmodum ex Atheismo Fatalismus particularis. Ex Fatalismo vero Deismus colligitur nonnisi in casu particulari (§. 561): quod ut clarius pateat, sequentem addere lubet propositionem.

§. 573.

Quando
Deista
scilicet Fatalista,
quando
non sit.

Si Deista negat providentiam divinam, vel quod rerum vilium curam Deo indignam judicat, vel quod bonitati ac sapientiæ divinæ non convenire existimat bonorum & malorum æquam sortem quoad mala physica; Fatalista necessario non est. Quodsi vero animabus libertatem concedens, mundum statuit ens a se Deo coæternum, eique nonnisi nudam cognitionem relinquit; necessario quidem Fatalista est, sed Particularista. Etenim Deista negat, Deum curare res humanas (§. 529). Quodsi ergo hoc ideo facit, quod rerum vilium curam Deo indignam judicat, non negat, Deum curare res humanas posse, sed saltem tueri, Deum libere creasse hunc mundum; nec nexum rerum absolute necessarium faciat, Deoque potentiam miraculosam adimat, necesse est. Quoniam itaque Fatalista non est, nisi qui absolutam rerum omnium necessitatem defendit (§. 528); si Deista providentiam divinam ideo negat, quod rerum vilium curam Deo indignam judicat, Fatalista necessario non est. Quod erat primum.

Similiter si bonitati ac sapientiæ divinæ non convenire existimat bonorum atque malorum æquam sortem quoad mala physica; aut providentiam divinam negat, quod Deus in mundo nil quicquam immutare possit, aut eandem rejicit, quod de summa Dei bonitate dubitat, adeoque cum rebus per sapientiam suam providere nolle statuit. In priori casu patet, cum absolutam rerum necessitatem in hoc mundo defendere, adeoque Fatalistam esse (§. 528). Enimvero in posteriori eodem, quo ante, modo liquet, eum Fatalistam non esse. Quamobrem cum vel Fatalista esse, vel non esse possit; non necessario Fatalista est (§. 279 *Ontol.*). Quod erat secundum.

Quodsi denique Deista mundum habet pro ente a se, Deoque nonnisi nudam cognitionem relinquit; eum a Deo prorsus independentem facit, quoad eventus omnes (§. 30 *part. I. Theol. nat.*). Cum autem naturarum non sit nisi aggregatum virium motricium, quæ corporibus in mundo coexistentibus simul sumtis insunt (§. 507 *Cosmol.*); nec eam pro ente intelligente ac libere agente habere licet. Necesse igitur est, ut absoluta necessitate eveniant omnia. Quamobrem cum Fatalista Particularista sit, qui, libertate animæ concessa, absolutam omnium in mundo necessitatem agnoscit (§. 528); si Deista mundum facit ens a se, nec Deo tribuit nisi nudam

ejus

ejus cognitionem, animabus libertatem in agendo concedens; necessario quidem Fatalista est, sed Particularista. *Quod erat tertium.*

Apparet adeo, quinam sit nexus inter Fatalismum atque Deismum, ne temere quidvis ex quovis inferamus, quemadmodum faciunt consequentarii, utque constet, quomodo erroribus medendum; cum solida ab eis expectanda non sit refutatio, qui summa imis misceat. Equidem nec Deistis tantum semper acumen tribui potest, ne subinde ex uno errore inferant alium, qui ex eo minime fluit; sed in hoc casu convincendi sunt, quod misceant errores, quorum unus cum altero non necessario cohaeret.

§. 574.

Si Fatalista fuerit universalista, aut atheus est, aut deista. Etenim si Fatalista fuerit universalista, absolutam necessitatem non modo in mundo materiali defendit, verum eandem ad ipsas hominum actiones extendit, libertate omni sublata (§. 528). Aut igitur hoc facit, quia Deum esse negat, aut quia Deo nulla est in mundum potentia, qua quidpiam in eodem immutare possit, sed tam naturam universam, quam homines sibi relinquere tenetur, ut eveniant, quae per essentiam & naturam rerum evenire possunt. Quodsi negat dari Deum, atheus est (§. 411). Si vero Deum esse concedit, nullam tamen eidem in mundum atque humanum genus potentiam tribuit, sed nonnisi nudam cognitionem relinquit, deista est (§. 554). Quamobrem si Fatalista fuerit universalista, aut atheus est, aut deista.

Equidem necesse non est, Atheum esse Fatalistam universalem, sed sufficit ut sit Particularista (§. 531). Quodsi tamen alternative inferre volueris ex Fatalismo vel Atheismo, vel Deismo, necesse est ut universalis ponatur. Etenim ex Fatalismo particulari inferre minime licet Atheismum, cum non repugnet, ut etiam Deista sit Fatalista Particularista (§. 573). Enimvero nec repugnat, ut Atheus sit Fatalista universalista & necessario Particularista est (§. 531). Quamobrem ex Fatalismo universali recte inferitur vel Atheismus, vel Deismus, quemadmodum ex demonstratione liquet.

§. 575.

Fatalista, siue fuerit Universalista, siue Particularista, errat. Etenim Fatalista absolutam rerum omnium necessitatem statuit, &, si Universalista fuerit, eandem ad ipsas hominum actiones extendit, sublata libertate omni (§. 528). Enimvero mundus ipse libere a Deo creatus est (§. 354), in se spectatus ens contingens una cum elementis rerum materialium (§. 55. 56 part. I. Theol. nat. & §. 331. 332 part. II. Theol. nat.). Nexus rerum in hoc universo a necessitate absoluta liber est (§. 667 part. I. Theol. nat.), & naturae quoque ordo ab eadem exemptus (§. 561 Cosmol. & not. §. 761 part. I. Theol. nat.). Praeterea constat, animam in volendo ac nolendo prorsus liberam esse (§. 941 Psychol. empir.). Errat igitur Fatalista, siue Universalista fuerit, siue Particularista.

Vides adeo Fatalismum omnem per demonstrationes nostras fuisse eversum, nec in Philosophia nostra eundem habere locum. Quod vero nec per harmoniam praestabilitam introducat, dudum nitendimus alibi (§. 634 Psychol. nat.).

§. 576.

Si Naturalista religionem revelatam rejicit, erroris sui convincitur, ubi ostenderit, Scripturae Sacrae convenire criteria revelationis divinae in Systemate tradita: seam agnoscit veram, sed non simpliciter necessariam judicat, erroris re-

Quando Fatalismus cum Atheismo vel Deismo necessario nexus.

Fatalismus everfus.

Quomodo Naturalismus refutetur.

darguendus per ea, quæ de eadem tradit Scriptura Sacra. Etenim si ostenditur, libris, ex quibus constat Scriptura Sacra, revelationis divinæ criteria convenire; dari, religionem revelatam demonstratur (§. 522). Quam obrem cum Naturalista, utpote religionem naturalem veram esse agnosceat (§. 530), admittit, quæ de perfectionibus divinis, consequenter & de voluntatis divinæ revelatæ criteriis, in Theologia naturali demonstrantur (§. 521); per istam demonstrationem ad assensum huic propositioni præbendum compelli potest, quod detur religio revelata, nempe ea, quæ in Scriptura Sacra docetur (§. 991 Log.). Refutatur adeo, seu erroris sui convincitur (§. 1017. 623 Log.), Naturalista, religionem revelatam rejiciens; ubi ostenderis Scripturæ Sacræ convenire criteria revelationis divinæ in systemate tradita (§. 1036 Log.). Quodsi Naturalista agnoscat veritatem religionis revelatæ, sed eam non necessariam judicet simpliciter; per se patet, quod de ejus necessitate constare non possit nisi per ea, quæ religio revelata naturali superaddit. Quamobrem aliter is erroris sui convinci nequit, nisi per ea, quæ de religione revelata traduntur.

Naturalismus adeo philosophicus solide refutari nequit, nisi a Philosopho, qui idem sit Theologus, aut a Theologo philosopho. Unde denuo patet necessitas studii philosophici & theologici conjungendi, nostro præteritæ ævo, quo Naturalismus philosophicus invaluit ubique terrarum. Nimirum ex Theologia naturali petuntur principia, quæ in rationis maioris locum tuerentur; ex revelatione autem divina, seu libris, in quibus ea continentur, petendæ sunt propositiones, quæ in ipsorum locum minores subeunt. Atque hinc confirmatur, quod supra (not. §. 522) de utilitate systematum Theologiæ naturalis ac revelatæ, veri scilicet nominis, in quibus nexus veritatum ostenditur, annotavimus. Naturalismus vero theologicus refutari nequit, nisi a Theologo: cui tamen quod usus principia philosophica, ex iis intelligitur, quæ de necessitate ac utilitate Philosophiæ in Theologia passim inculcavimus in systemate, quando consensum Sacræ Scripturæ cum Theologia naturali evicimus. Revelatio enim rationem non tollit, sed perficit, quatenus ipsi suppeditat principia lumine naturali non detegenda. Quatenus itaque principiis istis præbetur assensus firmus atque immotus, *ratio* dicitur *illuminari*, & illuminata veritates revelatas connectit inter se, ut prædeat veri nominis systema, cui non insunt, quæ sibi mutuo repugnant, sed quæ pulcherrimo nexu inter se cohererent.

§. 577.

*Habitus
religionis
revelatæ
ad natu-
ralem.*

Religioni naturali revelata non contradicit, sed ex principiis rationis non demonstrabilia superaddit. Religio enim naturalis ex principiis rationis, seu iis, quæ in Theologia naturali de Deo docentur, definitur (§. 522). Enimvero quæ in Theologia naturali de Deo docentur, utpote demonstrata, quemadmodum tum ex systemate, tum ex sectione prima partis hujus secundæ Theologiæ naturalis constat, vera sunt (§. 544. 557 Log.). Quare cum impossibile sit idem simul esse verum & non verum (§. 28 Ontol.); nec fieri potest, ut religio revelata neget, quod affirmat naturalis, nec ut illa affirmet, quæ hæc negat (§. 505 Log.). Quoniam itaque contradictio in simultanea ejusdem affirmatione & negatione consistit (§. 30 Ontol.), religio revelata, vera scilicet, naturali contradicere nequit. *Quod erat unum.*

Revelatio divina continere debet homini scitu necessaria, alio modo cognitu

gnitu impossibilia (§. 451 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem cum religio revelata ex principiis revelationis deducatur (§. 512); ea tradere debet, quæ homini scitu necessaria sint, aliunde tamen, quam ex revelatione divina, cognitu impossibilia. Quoniam tamen religioni naturali contradicere nequit *per demonstrata*, ea affirmare nequit, quæ religio naturalis negat, nec negare potest, quæ hæc affirmat (§. 30 *Ontol.*). Nonnisi igitur superaddit, quæ ex principiis rationis indemonstrabilia sunt.

Qui adeo religionem revelatam admittit, naturalem quoque admittere tenetur, sed eam accessionibus augeat, quæ cum ipsa consistere possunt. Unde religioni revelatæ addictus, Deo præstat omnem istum cultum, quem exigit religio naturalis; sed præstat præterea aliam, quem negligit Naturalista. Clarius hoc ipsum patebit, ubi in philosophia practica religionem naturalem omnem demonstrativa methodo stabiliverimus. Quo facto religionis Christianæ utilitatem & necessitatem, agnitis defectibus naturalis, luculentius adversus Naturalistam evincere dabitur, suppositis iis, quæ religio revelata naturali superaddit. Hinc vero simul dicitur, non inanem operam sumi in religione naturali demonstranda, et si revelatam amplectamur & de veritate eius minime dubitemus. Ut enim alios usus taceamus, hic sane non inter postremos numerandus, quod differentiam inter Naturam & Gratiam distincte explicare tum detur, ne naturæ vel denegemus, quod ipsam minime superat, vel tribuamus, quæ gratiæ solius sunt. Quam arduum & anceps sit hoc argumentum, nemo ignorat, nisi qui controversiarum ab *Augustini* tempore in Ecclesia de eodem agitararum fuerit ignarus.

§. 578.

Quoniam religio revelata naturali non contradicit, sed ex principiis rationis indemonstrabilia superaddit (§. 577); *Naturalista*, religionem naturalem solum necessariam agnoscens, revelatam autem vel tanquam falsam rejiciens, vel saltem pro minus necessaria declarans (§. 530), *in eo minime errat, quod necessitatem religionis naturalis tueatur, sed quod revelatam vel pro falsam, vel pro minus necessaria habeat.*

Error Naturalistarum in quo consistat.

Videmus itaque, quænam veritati errorem admisceat Naturalista, ut ejus opinio probari minime possit. Quod si enim opinio erronea aliquid contineat veri, verum a falso utique separandum, ne veritati simus iustitiam, dum errorem evertere studemus.

CAPUT III.

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo.

§. 579.

Anthropomorphitæ dicuntur, qui Deo tribuunt corpus humanum. *Anthropomorphismus* adeo est error, quo affirmatur Deum habere corpus istiusmodi organis instructum, quale est humanum. Et hunc errorem *Anthropomorphismum crassum* appellare libet.

Anthropomorphitæ quinam dicantur.

Errorem hunc in primitiva Ecclesia amplexi sunt quidam hæretici, Anthropomorphitæ ideo appellati, quod Deum in figuram humanam transformarent. In eundem inciderunt, quod Scriptura sacra de Deo loquatur passim humano more, ipsi tribuens vel organa, qualia habet corpus humanum, veluti oculos, aures, manus; vel talia, quæ sine organis, quale habet corpus humanum, intelligi nequeunt, veluti quod deambulaverit in horto, quem Paradisum vocamus, & quod ex cælo descendere in terras visurus, quid ibi agatur.

§. 580.

Anthropomorphistæ quinam dicantur.

Qui Deo corpus humanum non tribuunt, cum tamen ad similitudinem animæ nostræ concipientes tacite admittunt, quæ limitationes in ipsum inferunt, *Anthropomorphistas* appellare solco. Ut adeo *Anthropomorphismus subtilis* sit error, quo Deo per modum animæ representato tacite tribuunt limitationes.

Hæc Anthropomorphismi species hominū multorum animos occupavit, nec error agnoscitur, imo non desunt, qui ab eodem alienos Fatalismi & Atheismi reos arbitrantur. Quamobrem ac subtilem cum crasso confundamus, illi deditos Anthropomorphistas appellare libuit, cum hunc amplexi Anthropomorphitæ jamdudum dicti fuerint.

§. 581.

Organa sensoria Deo in sensu proprio tributa.

Anthropomorphitæ Deo tribuunt organa sensoria in sensu proprio, veluti oculos, aures, nares. Etenim Deo tribuunt corpus humanum (§. 579). Quamobrem cum corpus humanum organis sensoriis sit instructum, veluti oculis, auribus, naribus; Deo etiam organa sensoria, veluti oculos, aures, nares tribuere debent. Enimvero organa sensoria, quæ sunt partes corporis organici, in sensu proprio talia sunt. Anthropomorphitæ igitur Deo tribuunt organa sensoria in sensu proprio.

Anthropomorphismum crassum Rabbini quidam defendunt, quemadmodum ex libro MSC. *Rashei*, quem Adamo ab Angelo *Rashei* datum somniant Rabbini; ex libello *Ohineh* five *Ohiv*, quemadmodum vocant Judæi Germani ac Poloni, & ex Tractatu Talmudico *Avodasara* probat *Eisenmengerus*, Professor quondam linguarum Orientalium in Academia Heidelbergensi, in *Entdeckten Judenthum*, hoc est, Judaismo detecto part. I. c. I. p. 2 & seqq. Tribuunt vero Deo etiam quemadmodum caput, ita oculos in capite. Quemadmodum vero corpus divinum monstruosa faciunt magnitudinis, ita quoque corpus eidem proportionatum fingunt, distantiam oculorum facientes 30000 milliaria. Milliaria vero intelligunt divitia, quorum unum est 100000 ulnarum divinarum, ulna autem una quatuor spithamas divinas excedit latitudinē palmæ, & spithama una exporrigitur ab uno mundi extremo usque ad alterum. Nostrum non est inquirere, quomodo dicta quadam Sacre Scripturæ in absum trahant, ut speciem quandam erroribus insulsi conciliant. Sufficit a posteriori probasse, Anthropomorphitas, quod Deo tribuunt corpus humanum, eidem quoque organa sensoria in significato proprio tribuere debere. Neque vero dubitandum est, hodie esse inter Judæos, qui errores istos Anthropomorphiticos Rabbiorum veterum amplectuntur. Immo cum nostro ævo non desint, qui ad Anthropomorphismum crassum propius accedentes errores defendunt, prout paulo post constabit; si quis hypotheseos eorum insisteret, in insulsi istos errores Rabbiorum haud difficulter incidere. Quamobrem e re nostra censeri debet, quod eandem hic commemoraverimus, ne vel quis incipit foveat errores, unde alii insulsi sunt, qui in divinitatem maxime injuri sunt.

§. 582.

Quomodo Deus in hypothesei Anthropomorphistarū presentia cognoscatur.

Anthropomorphitæ statuunt Deum ea, quæ sunt & fiunt in mundo, cognoscere beneficio organorum sensoriorum corporis. Etenim tribuunt Deo organa sensoria, veluti oculos, aures, nares in sensu proprio (§. 581). Nemo vero non experitur, se sensu quid in mundo hoc ad spectabili percipere minime posse, organo sensorio deficiente, veluti neminem videre, quæ sunt ac fiunt in mundo absque oculis, neminem quid audire absque auribus, neminem odoratum percipere absque naribus. Quamobrem & anthropomorphitæ affirmare tenentur, Deum, quæ sunt & fiunt in mundo, non cognoscere absque organis sensoriis, veluti visibilia non videre absque oculis, audibilia

bilia non audire absque auribus, odoratum non percipere absque naribus. Statuunt itaque Deum ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, cognoscere beneficio organorum sensoriorum corporis.

Postea mutatione in organo sensorio ponitur perceptio objecti sensibilis in id agentis (§. 948 *Psychol. empir.*). Anthropomorphitæ itaque similiter sibi imaginantur, postea mutatione in organo sensorio divino poni perceptionem objecti sensibilis in id agentis. Neque animum advertunt ad modum, quo perceptio a mutatione organi dependet. Sumunt, quod de nobis experientia insinuat, sine mutatione, quæ in organo accidit, perceptioni objecti sensibilis non esse locum. Quemadmodum itaque nos nihil videremus sine oculis, nihil audiremus sine auribus, nec qualitates corporum perciperemus sine ceteris organis sensoriis; ita nec Deum quicquam videre sine oculis, nec audire quicquam sine auribus, nec qualitates corporum percipere sibi imaginantur absque organis sensoriis ceteris. Facile igitur apparet, eos Deo tribuere organa sensoria, quod nullam habeant notionem modicæ, quæ sunt ac fiunt in mundo materiali, cognoscendi absque organis corporeis. Philosophiæ est explicare modum, quo Deus præsentia in mundo cognoscere possit (§. 31 *Disc. prælim.*). Eius adeo ignorantia in errorem incidunt, atque huic tribuendum, quod, quæ de Deo humano more dicantur in Sacra Scriptura, non explicant eo, qui Deum decet, modo. Non igitur reprehendi potest, quod Philosophus inquirat in modum, quo Deus omnia cognoscit & in serie rerum actuali præsentia a præteritis atque futuris distinguere valet. Ceterum ex dictis quoque perspicitur, etsi hæretici in antiqua Ecclesia, qui Anthropomorphitæ dicti, errorem suum defenderint dictis Sacræ Scripturæ, non impossibile esse, ut eandem errorem committat, qui Sacram Scripturam minime legit. Imo pro certo habeo hæreticos istos eidem obnoxios factos, non quod humano more Sacra Scriptura de Deo loquatur; sed quod modum, quo Deus absque organis sensoriis ea, quæ sunt ac fiunt in hoc mundo adfectabili, cognoscere possit, concipere minime valuerant, pro certo sumentes, sine organis sensoriis, quæ sunt ac fiunt in mundo, cognosci minime posse, ut adeo non Sacra Scriptura male intellecta ipsos seduxerit in errorem insulsum, sed philosophiæ ignorantia, quæ præiudicio locum fecit, ut Sacram Scripturam male intelligerent eidem occurrat possidentes animum. Perperam autem auctor Tractatus de Philosophia Scripturæ interprete exemplo hoc hypothesein suam probare nititur, quod, quinam sit verus Sacræ Scripturæ sensus, nonnisi ex philosophia decidi possit. Etenim præiudicia ex ignorantia philosophiæ profecta obitare quidem possunt, quo minus veram Sacræ Scripturæ sensum assequaris, & iidem conformiter eandem ut interpreteris in causa sunt; non tamen ideo necesse est, ut verum Sacræ Scripturæ sensum assequi minime valeas absque subsidio philosophiæ & norma interpretationis sit philosophia. Non nego varium philosophiæ in interpretanda Sacra Scriptura esse usum, quemadmodum luculentius exemplis comprobavi in systemate, ubi consensum Sacræ Scripturæ cum philosophia evici: sed ideo non sequitur, nisi ante demonstretur in philosophia, quid veritati consentaneum sit, constare minime posse, quænam sensum verbis Sacræ Scripturæ tribuere debeamus, ne a veritate aberremus & falsum pro vero amplectamur, quemadmodum vult auctor Tractatus impii.

§. 583.

Anthropomorphitæ Deo tribuunt sensum in significato proprio: Deo enim tribuunt organa sensoria in significato proprio, quorum beneficio cognoscat, quæ sunt ac fiunt in mundo (§. 582). Enimvero facultas percipiendi objecta externa beneficio organorum sensoriorum proprie sic dictorum, est sensus proprie sic dictus (§. 67 *Psychol. empir.*). Ergo Anthropomorphitæ Deo tribuunt sensum in significato proprio.

*Sensus
proprie
Deo tri-
bui ab
Anthro-
pomor-
phitis.*

Nemo reprehendat, quod confuse tantummodo indicemus modum sentiendi, scilicet quod fiat beneficio organi corporei, cum tamen distincte explicetur in definitionibus sensationum, organi sensorii ac sensus (§. 65. 66. 67 *Psychol. empir.*). Neque enim hoc obstat, quo minus ex istis definitionibus de errore Anthropomorphitarum statuamus. Mihi dubium nullum est, Anthropomorphitas, quos memorat Historia Ecclesiastica, non habuisse nisi confusos sensuum, organi sensorii & sensationis notiones. Quod si enim distincte cognovis-

set,

sens, quid sibi velint organa sensoria & quidam ad sensationem coferant; non video, quomodo in errorem adeo insulsum incidere possident, qui Scripturæ Sacræ auctoritate permoti Deo tribuebant perfectiones summas, veluti omniscientiam, omnipotentiam, omnipræsentiam. Neque credo hodie accidere posse, ut Philosophus, qui distincte cogoviscit, quid sit sensus, quid organa sensoria, in Anthropomorphismum crassum incidat, præsertim si Deo illimitatas competere perfectiones agnoscat. Quamobrem facile conceditur, ipsi non aliam fuisse notionem sensus proprii, quam quod quid percipi non possit absque organo sensorio, seu, quod perinde est, beneficio huius organi percipiatur. In quonam vero hoc beneficium consistat, cum ignorent, nec negarunt modum dependentiæ perceptionis sensibilis a mutatione in organo, nec ipsam mutationi in organo contingentem speciem, sed eam tacite supponere, quæ vera est. Quamobrem nil obstat, quo minus ex definitionibus psychologicis de errore Anthropomorphitarum statuamus, etiam inibi contenta ad ipsorum mentem tantummodo confuse indicemus.

§. 584.

Quomodo Deus præsentia cognoscit in hypothese Anthropomorphitarum.

In hypothese Anthropomorphitarum Deus præsentia tanquam præsentia cognoscit, quia in organa sensoria agunt. Etenim Anthropomorphitz Deo tribuunt organa sensoria & sensus in significatu proprio (§. 581. 582), statuuntque Deum beneficio organorum corporis cognoscere, quæ sunt in mundo (§. 582). Enimvero nemo non experitur in seipso, præsentia non cognoscit tanquam præsentia beneficio organorum sensoriorum corporis, nisi quatenus objecta externa mutationem quandam iisdem inducunt, seu in eadem agunt. In hypothese itaque Anthropomorphitarum Deus præsentia tanquam præsentia cognoscit, quia in organa sensoria agunt.

Constat nos videre visibilia, quatenus objecta visibilia radios luminis in oculos immittunt, quibus in humore crystallino refractis delineatur visibilis imago inversa in retina. Quoniam Anthropomorphitz Deo tribuunt oculos in significato proprio (§. 581), quibus visibilia videt (§. 582); necesse est, ut admittant visibilia luminis radios immittere in oculos Dei, quibus refractis imago eorum delineatur. Equidem cum non repugnet, oculi aciem esse maiorem ea, qua pollet humanus, imagine magis distincta per structuram eius in fundo delincentia; dubitandum non est, Anthropomorphitz Deo tribuisse maiorem oculorum aciem, quam qua pollet humani, ita ut magis distincte videat visibilia, quam homines: non tamen ideo negari potest, quod videat eodem modo Deus, quo vident homines, juxta hypothese Anthropomorphitarum; consequenter quod in oculo Dei eadem accidere debeat mutatio, quæ accidit in oculis hominum, quando vident, quoniam alias ad cognoscendum visibilia præsentia organo sensorio externo, oculis nempe, opus minime haberet. Non ergo tale quid statuere, esse apprimè absurdum: sed ut pateat hypothese huius absurditas, eandem evolvere tenemur. Similiter nemo non novit, nos audire, quæ auditu percipi possunt, quatenus sonus in aurem illabitur. Quamobrem cum Anthropomorphitz Deo tribuant aures in significato proprio (§. 581), quibus auditu perceptibilia, veluti quæ loquuntur homines, audit (§. 582); necesse est, ut admittant sonos in aures Dei illabi, & in iisdem istiusmodi mutationem producere, qualis in nostris producit, dum audimus. Quoniam non repugnat, auditum esse acutius eo, quo nos possemus, ita ut sonos debiliore percipere dectur, quam a nobis percipiuntur, adeoque auditus ad longiorem distantiam peringat, quam ad quam noster extenditur; dubitandum non est, Anthropomorphitz Deo tribuisse auditum nostro acutius. Hoc tamen non obstante negari nequit, quod juxta eorum hypothese Deus eodem modo sonos percipere debeat, quo nos eodem percipimus; alias enim auribus ad audiendum non haberet opus. Facile apparet, idem prosum esse statuendum de ceteris sensibus, veluti de olfactu atque tactu. Nec est, quod absurditatem manifestam quis prætendat: ultro enim largimur absurdum maxime esse hanc hypothese, quæ absurditate sua semetipsam destruit, quamprimum distincte intelligitur.

§. 585.

Possibilitas di-

In hypothese Anthropomorphitarum Deus est possibilis. Etenim in hypothese Anthro-

Anthropomorphitarum Deus præsentia tanquam præsentia cognoscit, quia in organa sensoria agunt (§. 584), adeoque mutationem quandam organis sensorii divinis inducunt. Quoniam itaque per actionem sensibilibus intelligitur, cur sensorii organis divinis accidat hæc mutatio, non ponenda nisi illa posita; in illis continetur ejusdem ratio (§. 56 *Ontol.*). Enimvero mutatio, cujus ratio extra subjectum, eam sustinens, continetur, passio est (§. 714 *Ontol.*). Mutationes itaque, quæ a sensibilibus inducuntur organis sensorii divinis, passiones sunt. Quamobrem cum patiens sit subjectum passionis, adeoque ens, in quo passio actu datur (§. 720 *Ontol.*), passibilis vero audiat, qui passiones admittit, seu in quo dari possunt; quin in hypothesi Anthropomorphitarum Deus sit passibilis dubitari nequit.

Nimirum eodem modo corpus divinum passibile fingunt Anthropomorphitæ, quo humanum a sensibilibus in hoc mundo materiali pati agnoscunt. Non jam ingredi licet campum controversiarum de passionibus & actionibus corporum a philosophis agitararum, utrum scilicet passiones veræ sint, an tantummodo apparentes: quicquid Anthropomorphismum crassum sovent, non dubitant, sensibilia revera agere in organa sensoria corporis humani & mutationem eidem accidentem esse veri nominis passionem. Quamobrem veram quoque passionem esse mutationem in organis sensorii, quæ Deo tribuunt (§. 581), fateri coguntur.

§. 586.

In hypothesi Anthropomorphitarum Deo tribui debent nervi sensorii & cerebrum. Etenim Anthropomorphitæ Deo tribuunt sensus in significato proprio (§. 583). Enimvero sensationes proprie sic dictæ non perficiuntur, nisi motus ab objectis sensibilibus impressus nervis sensorii ad cerebrum usque propagetur (§. 111 *Psychol.rat.*). Necessè igitur est, ut Anthropomorphitæ Deo tribuant nervos sensorios atque cerebrum.

Nimirum Anthropomorphitæ non alium admittunt modum possibilem sensibilia, seu ea, quæ sunt ac sunt in mundo materiali, cognoscendi, nisi qualem in homine expeririunt. Quamobrem cum homo nihil sensu percipiat, nisi motus in organo sensorio sensorii impressus ad cerebrum usque propagetur, nec sufficiat sola mutatio, quæ in organo sensorio accidit: nec hanc mutationem, quæ organo sensorio divino accidit, ad sensationem sufficientem agnoscere possunt, adeoque in organis quoque sensorii divinis admittere tenentur nervos a cerebro ad ipsa propagatos, quibus a sensibili impressus motus ad hoc propagatur. Tribuunt Deo corpus, quale humanum est (§. 579), quamvis humano perfectius, ut, quæ per humanum possible sunt, Deo in gradu excellentiori tribuenda veniant. Quamobrem divinum quoque corpus nervis sensorii & cerebro instruere tenentur, ut in eodem concipi queant sensationes proprie sic dictæ.

§. 587.

In hypothesi Anthropomorphitarum admittende sunt in Deo ideæ materiales rerum sensibilibus. Etenim in hypothesi Anthropomorphitarum Deo tribuuntur sensationes in significato proprio (§. 583). Enimvero in significato proprio ideis sensualibus respondent ideæ materiales in cerebro (§. 113 *Psychol.rat.*). Quamobrem ideis quoque sensualibus divinis ideæ materiales in cerebro, quod Deo juxta istam hypothesin competit (§. 586), respondere debent, consequenter vi hujus hypotheos in Deo admittendæ sunt rerum sensibilibus ideæ materiales.

Nimirum

*vina in
hypothesi
Anthro-
pomor-
phitarum;*

*Nervi
sensorii
& cere-
brum in
hypothesi
Anthro-
pomor-
phitarum
Deo tri-
buenda.*

*Ideæ
materia-
les sensi-
bilibus
Deo ab
Anthro-
pomor-
phis
tribuenda.*

Nimirum cum in hypothesi Anthropomorphitarum Deus presentia in mundo materiali cognoscat beneficio organorum sensoriorum corporis (§. 582), & organa sensoria sint nervi sensorii instructi, qui ex cerebro originem trahunt (§. 586); motus nervi sensorii in organis sensorii Dei impressus, perinde ac in hominibus, ad cerebrum usque propagatur. Quoniam itaque idæ materiales consistunt in motu ex organis sensorii ad cerebrum usque propagato (§. 112 *Psychol. rat.*); quin idæ materiales in Deo admittere debeat Anthropomorpha extra omnem controversiam positum est. Equidem non nego, fieri posse ut Anthropomorpha ignoret, dum nos sentimus, motum imprimi nervis sensorii & ad cerebrum usque propagari, consequenter quod deuter idæ sensibilem, dum sensu a nobis percipiuntur, materiales, adeoque nec de ideis materialibus divinis cogitet; non tamen ideo recte concluditur, quod nullas idæ materiales admittere teneatur: neque enim de eo jam questio est, quid ignoret Anthropomorpha, vel quid in dubium vocet, vim omnem hypothesis suæ animo nondum complexus; sed id jam quaeritur, quid ex hypothesi Anthropomorphitarum sequatur. Sane haud raro ex hypothesibus falsis deducuntur, quæ ab eorum deinceps non admittuntur: aut inde erroris sui redarguuntur. Neque etiam ex hypothesibus falsis alio sine deducuntur, quæ ipsis statibus admittenda sunt, quam ut earum abutit idæ reddatur manifesta.

§. 588.

Cur Deo non omnia pateant in hypothesi Anthropomorphitarum objectum aliquod visibile Deo tegi possit, ne illud videat. Etenim in hac hypothesi Deus videt visibilia, quia in oculis ipsius agunt (§. 584). Quoniam itaque visibilia in oculos agunt, quatenus radios luminis in eisdem immittunt vi experientiae; nec Deus in ista hypothesi visibile videt, nisi quatenus radios luminis in oculos ejus immitteat. Enimvero si inter oculum & visibile interponitur opacum, quod radios minime transmittit, hi quoque ab ipso ad oculum propagari nequeunt, consequenter visibile tegi potest, quo minus videatur. Patet itaque in hypothesi Anthropomorphitarum objectum aliquod visibile Deo tegi posse, ne illud videat.

Eodem modo patet, in hypothesi Anthropomorphitarum Deum non posse videre, quæ sunt in tenebris: unde patet, quam sit adversa praxi officiorum erga Deum, vel hoc nomine merito damnata in primitiva Ecclesia.

§. 589.

Imaginatio quo sensu Deo ab Anthropomorphitis tribuenda. In hypothesi Anthropomorphitarum Deo tribuenda imaginatio proprie sic dicta. Etenim idæ vi imaginationis productæ phantasmata sunt (§. 93 *Psychol. empir.*), & phantasmatis respondent idæ materiales in cerebro (§. 206 *Psychol. rat.*), adeoque cerebrum inservit operationibus imaginationis, quemadmodum organa sensoria cum nervis sensorii inserviunt operationibus sensuum. Quamobrem cum in hypothesi Anthropomorphitarum Deo tribuatur cerebrum (§. 586), quemadmodum tribuuntur organa sensoria (§. 581), quorum beneficio sensibilia cognoscit (§. 582), una cum nervis sensorii (§. 586); in eadem hypothesi cerebrum Dei operationibus quoque imaginationis divinæ inservire debet. Quoniam itaque imaginatio proprie sic dicta est, cujus operationibus cerebrum destinatur, nempe accepta in eodem significato, quo nobis tribuitur; patet in hypothesi Anthropomorphitarum Deo tribuendam esse imaginationem in significato proprie sic dicto.

Juxta

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 297

Juxta Anthropomorphitas Deus opus habet ideis materialibus in cerebro ad actum sensationis perficiendum, quemadmodum id in hominibus experimur; propterea quod altum modum sensibilia representandi non agnoscunt. Quoniam itaque similiter in vobis deprehendimus, nos opus habere ideis materialibus in cerebro ad actum imaginationis absolvendum, quemadmodum abunde patet ex iis, quæ de hac facultate demonstrata sunt in Psychologia rationali (§. 205 & seq.); facile apparet, nec alius imaginandi modum possibilem agnoscere posse Anthropomorphitas, quam qualis nobis convenit. Quamobrem cum in nobis ad actum imaginationis requirantur ideæ materiales (§. 206 Psychol. rat.), adeoque animo ad eas opus habeat cerebro (§. 122 Psychol. rat.); beneficio etiam cerebri Deum imaginari statuere tenentur Anthropomorphitæ. Quemadmodum itaque Deus in ipsum hypothesei eodem modo sentit, quo homo; ita etiam ad eundem, quo homo, modum imaginatur sibi absentia. Vocabulum imaginationis sumitur in significato proprio, quando accipitur in eo, qui nobis tribuitur. Quoniam itaque Anthropomorphitæ Deo imaginationem tribuunt eo sensu, quo nobis convenit; quia in significato proprio eam Deo tribuunt dubitandum non est. Poteramus ex ipsa statim hypothesei, quod Deo tribuatur corpus, quale humanum est (§. 579), inferre, quod ad eas operationes Deus organa corporis habeat opus, quæ ab ipso organo corporis non perficiuntur in homine. Vi hujus principii facillime omnia deducuntur, quæ hypothesei Anthropomorphitica involvit, ut adeo in numerum principiorum heuristicorum inferri debeat, qualia fuere in superioribus ea, quorum beneficio ab anima nostra ad Deum argumentati sumus (§. 70. 78). Dantur enim quoque principia heuristicæ errorum, per quæ deteguntur errores ceteri cum uno connexi. Atque his principii habemus opus ad systemata erronea intime perspicenda, ut eorum absurditatem in apicem deducamus, ipsaque solide refutentur. Vi igitur hujus principii statim inferitur, Deum ad operationes imaginationis absolvendas opus habere cerebro. Velim hæc probe notent omnes, quibus accurata non minus errorum, quam veritatis cognitio curæ cordique est, ut saltem a vero site separent.

§. 590.

In hypothesei Anthropomorphitarum Deus absentia sibi representat, & præterita cognoscit vi imaginationis. Etenim in hac hypothesei Deo tribuenda est imaginatio proprie sic dicta (§. 589). Quoniam itaque vi imaginationis producantur perceptiones rerum sensibilem absentium (§. 92 Psychol. empir.), adeoque etiam præteritorum, quippe quæ in absentium numero sunt; quin Deus in hypothesei Anthropomorphitarum absentia & in his præterita sibi repræsentet vi imaginationis, dubitandum non est.

Inferitur propositio præfens per principium heuristicum Anthropomorphiticum, cuius modo fecimus mentionem (ms. §. 589). Etenim vi ejusdem Anthropomorphitæ Deum sibi imaginantur instar hominis, atque adeo ad eum transierunt, quæ de homine certa & explorata sunt. Quemadmodum itaque homini sui sensus ad cognoscendum præsentia in mundo materiali, & imaginatio ad cognoscendum absentia & in hisce præterita; sic etiam Deo tribuuntur sensus, quorum beneficio præsentia in mundo materiali cognoscit; tribuitur imaginatio, cuius vi cognoscit absentia & in his, quæ in mundo materiali præteriere.

§. 591.

In hypothesei Anthropomorphitarum Deus habet manus atque pedes in sensu proprio. Anthropomorphitæ Deo tribuunt corpus, quale est humanum (§. 579). Quamobrem cum corpus humanum manibus pedibusque instructum sit; Anthropomorphitæ Deo manus quoque atque pedes tribuunt.

Constat, Anthropomorphitas defendisse errorem suum, quod, quæ humano more de Deo dicuntur in Scriptura, in sensu proprio acceperint (ms. §. 579), Scriptura Sacra aniam errori præbente, sed culpa legentis, non vero causa ejusdem exiſtente (ms. §. 581). Nemo autem est, qui nesciat, nisi qui fuerit in Sacra Scriptura alienus ac hallucinatus, Deo in Sacra Scriptura tribui manus atque pedes. Unde vel ex eo patet, etiam si de facto aliunde non constaret, hæreticos Anthropomorphitas Deo manus atque pedes in sensu proprio tribuisse.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

Pp

Hinc

Quomodo Deus absentia & in his præterita cognoscit juxta Anthropomorphitas.

Manus & pedes Deo tribuendi juxta Anthropomorphitas.

Hinc & Rabbinii Anthropomorphismo crasso dediti, quos supra nominavimus (not. §. 581), magnitudinem manuum & pedum cum partibus agnatis determinatè audacia minime condonanda. Rabbi *Ismail* apud *Eisenmengerum* p. 3 & seq. plantam pedum ad 30000 milliaria (divina scilicet, quæ supra in not. cit. definivimus) extendit. A calce usque ad poplitem longitudinem facit 190000, a poplite usque ad caput femoris 112004, inde usque ad collum 240000000, longitudinem colli 19000800, barbae 11500, manus 120003, digiti cuncti habet 100000 milliaria divinarum. Ceterum oemo miretur in eam audaciam prolapsos Judæos Anthropomorphitas, ut determinaverint magnitudinem organorum corporis divini. Dato enim uno absurdo sequuntur plura. Cum Deo tribuerint verum corpus, quale humanum est, de Deo humano more dicta in Sacra Scriptura proprie accipientes; necessario determinatam quandam magnitudinem cum corporis totius, tum singularum ejus partium admittere debuerunt. Unde cum in Sacra Scriptura quedam loca occurrant (ad quæ etiam provocant), quibus membrorum quorundam dimensiones indigitari videntur, si proprie accipientur verba, veloci *Jes. LXVI. 1*, ubi Deus terram vocat scabellum pedum suorum, & *Jes. XL. 12*, ubi dicitur pugillo metiri aquas & celos palma ponderare, molemque terræ tribus digitis appendere; erroribus ceteris convenienter inde dimensiones membrorum corporis divini erui aucti sunt. In istiusmodi nugis in Mæstatem divinam maxime injurias incidunt male sani, quod cultura intellectus & rationis neglecta, in sensuum atque imaginationis perceptionibus confusis acquieverint. Quamobrem cum insulsißima commenta pro mysteriis vendidaverint & oraculis divinis conformia judicaverint; ecquis miretur, si hodie homines rationis insensibilissimi hostes in scriptis Philosophorum neicio quæ absurda sibi rescribere videantur, præsertim ubi insensibilissimo erga eos sunt animo?

§. 592.

Quomodo Deus extra se operatur in hypothesis Anthropomorphitarum. In hypothesis Anthropomorphitarum Deus manibus facit, quicquid extra se operatur. Etenim Anthropomorphitæ Deo tribuunt manus in sensu proprio (§. 591). Enimvero manus nobis datæ sunt, ut quid extra nos facere possimus, quemadmodum nemo non in seipso experitur. Anthropomorphitæ itaque Deum instat hominis sibi imaginantes eidem quoque manus esse arbitrantur, ut extra se quid facere possit. In ipsorum itaque hypothesis Deus manibus facit, quicquid extra se operatur.

Nimirum quia vident, neminem quid facere posse absque manibus; non alium modum possibilem esse arbitrantur faciendi quidpiam extra se nisi ope manuum. Deo igitur capropter manus tribuunt, ut ipsi potentiam extra se quidpiam faciendi adscribere possint.

§. 593.

An corpus Dei pertineat ad mundum in hypothesis Anthropomorphitarum. In hypothesis Anthropomorphitarum corpus divinum non est pars mundi. Etenim Anthropomorphitæ Deo non tribuunt corpus, nisi ut sibi imaginari possint, quomodo Deus ea, quæ sunt, ac fiunt in mundo, cognoscere (§. 582), & extra se aliquid facere possit (§. 592). Quamobrem cum in eodem contineatur ratio, cur Deus ea, quæ in mundo materiali sunt ac fiunt, cognoscere & quidpiam extra se facere queat (§. 56 Ontol.), ratio vero eorum, quæ enti alicui convenire possunt, in essentia ejus contineatur (§. 168 Ontol.); corpus divinum in hypothesis Anthropomorphitarum ad essentiam Dei pertinet. Est vero Deus ens a se (§. 67 part. I. Theol. nat.), adeoque diversus a mundo (§. 62 part. I. Theol. nat.) & ab eo independens (§. 30 part. I. Theol. nat.). Quamobrem in hypothesis Anthropomorphitarum corpus quoque, quod eidem tribuitur, diversum est ab iis corporibus, ex quibus componitur mundus hic adspicibilis (§. 119 Cosmol.). Quoniam itaque cum

De Anthropomorfismo, Materialismo & Idealismo. 299

cum ceteris mundi corporibus simul sumtis non idem est cum mundo; nec pars ejusdem esse potest (§. 341 *Ontol.*).

Alia longe ratio est corporum humanorum, quæ tanquam effectus continentur in hac serie rerum, cui mundi tribuitur nomen (§. 55 *Cosmol.*). Anthropomorpha vi hypotheseos suæ negare non tenetur, mundum esse a Deo factum. Deum igitur, ad cuius essentiam pertinet corpus per ipsius hypothesein, eamittere posse agnoscit, etiamsi mundus existeret nullus. Corpus adeo divinum a ceteris, quæ ad mundum pertinent, minime dependet in actualitate sua, quemadmodum corpora nostra. Anthropomorphitis itaque imputari nequit, quod Deum partem mundi faciat.

§. 594.

In hypothesei Anthropomorphitarum mundus non est corpus Dei. Anthropomorphitæ enim Deo tribuunt corpus, quale est humanum (§. 579), instructum organis sensoriis (§. 581), ut eorum beneficio cognoscat, quæ sunt ac fiunt in mundo (§. 582), præditumque manibus (§. 591), ut earum ope facere possit, quod ipsi in mundo libuerit (§. 592). Enimvero nemo non novit, mundum non esse corpus, quale humanum est, oculis manibusque instructum, prætereaque liquet, mundum, qui sensu percipitur a Deo, & in quo manibus suis is operatur, quod voluerit, diversum esse debere ab eo corpore, cui tanquam partes insunt oculi cernentes visibilia in mundo hoc adspectabili, & quod habet manus, quarum ope quædam fiunt in eodem. Quare in hypothesei Anthropomorphitarum mundus non est corpus Dei.

Errores diversi inter se minime sunt confundendi, quemadmodum subinde fieri solet; sed a se invicem discernendi. Qui enim a se invicem separanda confundit, in his recusandis accuratus esse nequit. Cum adeo facillime contingat ad eos impugnandos proferri, quæ ad rem minime faciunt; obreptiones non modo sine ullo negotio eliduntur, verumetiam de falsis imputationibus quærelæ non ioculæ oriuntur. De erroribus adeo statuendum est ex notionibus determinatis, minime autem ex vagis, quæ propter quandam agnationem diversos in unum confundunt. Quodsi quis mundum fingeret corpus, cui Deus per modum animæ unitus; is errorem committeret, qui cum Anthropomorfismo in eo coovenit, quod Deo tribuatur corpus. Non tamen ideo cum Anthropomorfismo crasso idem est, quo Deo tribuitur corpus humano quoad structuram simile. Cumque hic error posterior Anthropomorfismi nomine jamdudum fuerit insignitus, nec terminorum significatus temere sit immutandus (§. 147 *Diff. prælim.*); eodem termino significare non licet errorem in genere, quo Deo corpus aliquod tribuitur, ut utrumque sub eo comprehendere liceat.

§. 595.

In hypothesei Anthropomorphitarum Deus non est anima mundi. Etenim in hypothesei Anthropomorphitarum mundus non est corpus Dei (§. 594), consequenter dici nequit, quod eidem uniatur, quemadmodum anima uniatur corpori nostro. Quamobrem in ista hypothesei nec Deus anima mundi dici potest.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Anima est substantia sibi repræsentans hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62 *Psychol. rat.*); & hujus corporis anima est, a quo dependent perceptiones rerum materialium in mundo adspectabili, quas habet (§. 58 *Psychol. empir.*). Quamobrem cum mundus non sit Dei corpus (§. 594), a quo pendent perceptiones rerum materialium in mundo (§. 582), nec mundo insint organa sensoria ab Anthropomorphitis Deo vindicata (§. 581),

P p 2

quorum

*Cur mū-
dus cor-
pus Dei
esse ne-
queat in
hypothesei
Anthro-
pomor-
phitarū.*

*An De-
us sit
anima
mundi
in hypo-
thesei
Anthro-
pomor-
phitarū.*

quorum mutationibus a sensibilibus inductis convenienter sibi repræsentar, quæ sunt ac fiunt in mundo (§. 584); nec in hac hypothefi Deus est anima mundi.

Si quis ob errorem Anthropomorphitarum Deum dicere vellet animam mundi; is eodem jure non appellaret animas illarum mundi partium, quas sensu percipimus, vel etiam ipsius mundi.

§. 596.

Præsentia Dei in hypothefi Anthropomorphitarum.

In hypothefi Anthropomorphitarum Deus præfens est in loco & localiter præfens rebus vel in rebus. Etenim in hac hypothefi Deus habet corpus, quale est humanum (§. 579), adeoque ibi existit, ubi est corpus ipsius. Sed corpus omne præfens est in loco & localiter præfens rebus, vel in rebus (§. 1040 part. I. Theol. nat.). Ergo in hac hypothefi Deus præfens est in loco & localiter præfens rebus vel in rebus.

Anthropomorphitz Deo tribuunt corpus humano simile, etsi eodem perfectius, quia niti in Deo fingunt possibile nisi eo modo, quo in homine quid fieri experiuntur, pro impossibili habentes id, cujus nullam habent notionem, consequenter quod, quomodo esse vel fieri possit, ignorant. Quamobrem nec aliam possibilem agnoscunt præsentiam, quam quæ corporum est, experientia obvia teste. Quemadmodum itaque experiuntur, se nullibi præfentes esse, nisi ubi sunt ipsorum corpora; ita quoque Deum ibi tantummodo præsentem imaginantur, ubi corpus est. Unde Rabbini, ne inanis prodiret contradictio cum iis Sacræ Scripturæ locis, in quibus de præsentia Dei sermo est, tam vastam ac itupendam corpori divino ejusque membris tribuunt magnitudinem (mt. §. 581. 591), quasi Deus ubivis præfens sit in mundo, quatenus corpus ejus per totum mundi spatium distenditur: id quod ab omnipræsentia divina toto celo differt (§. 1048 & seqq. part. I. Theol. nat.), per corporis existentiam in loco minime explicabili.

§. 597.

Quomodo Deus certum locum occupet in hypothefi Anthropomorphitarum.

In hypothefi Anthropomorphitarum Deus certam quandam spatii partem implet & intra ejus terminos continetur, ac in rebus, quibus præfens, certum occupat locum. Etenim in hac hypothefi Deus præfens est in loco & localiter præfens est rebus, vel in rebus (§. 596). Enimvero quod in loco est, certam quandam spatii partem implet (§. 1032 part. I. Theol. nat.). Ergo in ista hypothefi Deus certam quandam spatii partem implet. *Quod erat unum.*

Porro quod localiter præfens est rebus, id ipsum cum iisdem in eodem loco existit (§. 1037 part. I. Theol. nat.), adeoque juxta eas certam quandam spatii partem implet, terminis suis circumscriptam (§. 1039 part. I. Theol. nat.). Et quod in re aliqua localiter præfens est, intra limites ejus, cui præfens est, rei certum occupat locum (§. 1038 part. I. Theol. nat.). Deus itaque intra terminos ejus spatii, quod replet, continetur, & in rebus præfens certum quandam in iis locum occupat.

Inde est, quod Anthropomorphita Deum in cælis existentem sibi imaginetur tanquam corpore suo certum quoddam spatium replentem, quod ultra mundi huius adspicibilis terminos extenditur, nisi somnia Rabbistorum probeat, qui horrendæ magnitudinis corpus per totum mundum & ultra eundem extendunt. Non adeo dubitandum est, quin per Anthropomorphitarum crassum tollatur omnipræsentia divina. Equidem non nego, fieri posse, ut Anthropomorphita Sacræ Scripturæ locis convictus, quibus ea admodum aperte describitur, Deum omnipresentem agnoscat; non tamen propterea falsum est, Anthropomorphitarum crassum tollere omnipræsentiam divinam: neque enim infrequens est, homines, in notionibus confusis acquiescentes contradictoria statueri. Non igitur questio de eo

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 301

de eo est, quid hic vel ille Anthropomorphita statuat; sed quid ex hypothesi ejus necessario consequatur.

§. 598.

Hypothesis Anthropomorphitarum falsa est. Etenim Anthropomorphitæ Deo tribuunt corpus, quale est humanum (§. 579). Quodsi ergo fuerint Materialistæ, adeoque præter corpora nil existere arbitrentur (§. 33 *Psychol. rat.*); Deum quoque præter corpus istud, quod sibi imaginantur, nil esse existimant. Quodsi vero Dualistæ fuerint, adeoque præter substantias materiales etiam immateriales existere agnoscant (§. 39 *Psychol. rat.*); corpori divino substantiam immaterialem unitam esse largiuntur. Enim vero Deus corporeus esse nequit (§. 83 *part. I. Theol. nat.*), nec ullum possibile corpus est, cui Deus tanquam anima uniri possit (§. 158 *part. I. Theol. nat.*). Falsum itaque est, Deum constare corpore, vel habere corpus, quale est humanum (§. 505 *Log.*). Quamobrem cum Anthropomorphita Deo tribuat corpus, quale est humanum (§. 579); hypothesis ejus falsa est.

*Falsitas
hypothe-
ses An-
thropo-
morphi-
tarum.*

Vides itaque, Anthropomorphismum erasum jam esse resutatum in systemate. Nec verendum est, ne, qui demonstrationem ibi propositarum vim animo probe concepit, in insulsum istum errorem incidat. Quo sensu in Sacra Scriptura Deo tribuantur membra corporis humani, docuimus in systemate (§. 103 *part. I. Theol. nat.*), & in superioribus ostendimus (§. 161. 163 & seqq.), ut loca Scripturæ Sacræ in perversum sensum trahere nequeat eorumdem gnarus.

§. 599.

Errat Anthropomorphita, dum statuit, Deum præsentia tanquam præsentia cognoscere, quia in organa sensoria agunt. Etenim Deus per concursum suum præsentia a præteritis atque futuris distinguit (§. 939 *part. I. Theol. nat.*). Falsum igitur est, quod eadem cognoscat, quia sensibilia in organa ejus sensoria agunt (§. 505 *Log.*). Quamobrem cum errat, qui propositionem falsam pro vera habet (§. 623 *Log.*); evidens est, anthropomorphitas errare, dum Deum statuunt præsentia tanquam præsentia ideo cognoscentem, quia in organa ejus sensoria agunt.

*Fundam-
mentum
Antro-
pomor-
phismi
crassi
eversum.*

Fundamentum Anthropomorphismi crassi enim in eo consistat, quod non alius modus agnoscatuæ possibilis ea, quæ sunt ac fiunt in mundo materiali, cognoscendi nisi beneficio organorum sensoriorum, in quæ sensibilia agunt, quemadmodum jam ante annotavimus (*not.* §. 581); patet ipsum in systemate fuisse eversum, ubi modum exposuimus, quo Deus præsentia tanquam præsentia agnoscat. Cumque ex principis rationis idem penitus non subvertatur, ovis ubi ostenderit, præter eum modum, quo nos ea, quæ sunt ac fiunt in mundo materiali, cognoscimus, alium adhuc esse possibilem, qui convenit substantiæ simplici infinitæ, corpori nulli organico unitæ; inde porro liquet, non esse inter superfluos subtilitates referendum, quod modum istum definiverimus. Etenim per systema nostrum excludere quoque volumus omnes errores, qui circa Divinitatem committuntur.

§. 600.

Errat Anthropomorphita, dum Deum præterita vi imaginationis cognoscere statuit. Etenim Deus præterita tanquam præterita sibi repræsentat per dependentiam præsentium ab iisdem (§. 940 *part. I. Theol. nat.*). Falsum igitur est, quod eadem cognoscat vi imaginationis (§. 505 *Log.*); Quamobrem

*Idem ul-
terius
everti-
tur.*

cum

eum anthropomorphita hoc affirmet (§. 590); ipsum errare manifestum est (§. 623 Log.).

Ad fundamentum Anthropomorphismi crassi etiam refertur, quod eum amplexi sibi imaginocritur non alium modum præterita sibi representandi possibilem esse, quam qui imaginationis ope fieri solet. Quoniam in systemate ostendimus dari modum adhuc alium præterita cognoscendi, qui Deo substantiæ simplici illimitatæ conveniens; in eodem totum Anthropomorphismi crassi fundamentum jam subvertimus. Eo autem subverio, corrumpit hypothetis male iana, quod Deus habeat corpus, quale est humanum, consequenter cum ipsa in auram abeunt errores ceteri omnes, qui ex eadem necessario consequuntur. Ut tamen appareat, hypoteseos quoque absurditatem patere per ea, quæ inde deducuntur; ex abundantia iuperaddere lubet propositionem sequentem.

§. 601.

*Errores
Anthro-
pomor-
phitarū
notati.*

Errant Anthropomorphitæ, dum Deo tribuunt sensus in significato proprio & imaginationem proprie sic dictam atque præsentiam localem, dumque affirmant eum manuum ope facere, quicquid extra se operatur. Etenim Deus sensu & imaginatione caret (§. 157 part. I. Theol. nat.), neque sensus (§. 1096 part. I. Theol. nat. §. 158 part. II. Theol. nat.), neque imaginatio eidem tribui potest nisi per eminentiam (§. 1098 part. I. Theol. nat. & §. 167 part. II. Theol. nat.). Localiter præsens esse nequit (§. 1042 part. I. Theol. nat.), totus præsens toti mundo & totus præsens singulis ejus partibus citra multiplicationem & diffusionem sui (§. 1049 part. I. Theol. nat.). Potentia divina, qua possibile omnia ad actualitatem perducere potest (§. 343 part. I. Theol. nat.), non modo magnitudine differt a potentia naturæ & animarum nostrarum, verum ipsa specie, seu alterius prorsus generis est (§. 776 part. I. Theol. nat.). Quamobrem cum Anthropomorphitæ Deo sensus (§. 583) atque imaginationem in significato proprio tribuant (§. 589), præsentiam ejus localem faciant (§. 596), eumque ope manuum facere statuentes, quicquid extra se operatur (§. 592), potentiam divinam ejusdem generis cum humana statuunt; quin in hisce omnibus errent, extra omnem controversiam alcam positum est (§. 624 Log.).

Quoniam propositio contraria relinquitur eo ipso, dum vera demonstratur (§. 1035 Log.), veras autem propositiones jam demonstravimus in systemate; omnes Anthropomorphitarum errores in systemate jam relinquantur. Quod si quis demonstrationes ibidem propositas probe perceperit; verendum non est, ne in errorem ullum ex Anthropomorphismo crasso fluentem incidat. Neque etiam metuendum, ne, quæ de Deo humano more dicuntur in Sacra Scriptura, in sensu perverso accipiantur, quin potius ex sectione prima liquido constet, quod principia nostra vero sensu distincte explicando inserviant.

§. 602.

*Error
ci.ca
providē-
tiam qui-
nam sit
Anthro-
pomor-
phismus
subtilis.*

Qui Deum prorsus incorporeum, rebus in hoc universo providentem ad ea, quæ sunt, attendere ac hodie demum quid fieri debeat, seu quid facere ac permittere velit, decernere statuunt; Anthropomorphitæ sunt. Etenim si Deus ad ea, quæ sunt in universo, attentus hodie demum, quid fieri debeat, seu quid facere ac permittere velit, decernat; non ab æterno decrevit omnia simul, quæ in tempore fieri debent. Aut igitur non omnia præcivit ab æterno, ut decernere ab æterno potuisset, quæ fieri velit, aut ab æterno omnia decerneret.

cernere noluit. Quodsi ab æterno omnia prævidere non potuit; intellectus ejus limitatus est tum quoad objectum, quatenus non cognoscit omnia possibilia, sed quædam ejus cognitioni subducuntur, tum quoad modum cognoscendi, quatenus non cognoscit omnia simul, sed quædam saltem successive. Quodsi ab æterno omnia decernere noluit, necesse est, ut distincte omnia cognoscere noluerit, adeoque idea mundi, quem producere decrevit, confusa ac obscure percepta involverit, quæ demum distincte percipiuntur, ubi sunt, consequenter intellectus ejus limitatus denuo est quoad modum cognoscendi. Et in utroque casu nec intellectus divinus, nec voluntas est purus seu unicus & immutabilis actus, verum tam ille, quam hæc Deo tribui debet tantummodo per modum facultatis. Quoniam intellectus noster hoc modo limitatur quoad objectum & quoad modum repræsentandi objecta (§. 279 *Psychol. empir.*), ac nemo non in seipso experitur, quod propterea demum in tempore decernat successive, quid facere ac permittere velit, attentus ad ea, quæ sunt; qui Deum ita rebus providere statuunt, ut attentus ad ea, quæ sunt, hodie demum decernat, quid fieri velit, Deum ad similitudinem animæ nostræ concipiunt & tacite admittunt, quæ limitationes in eundem inferunt, etsi eidem non tribuant corpus, quale est humanum, ut organorum ope cognoscat, quæ sunt, & faciat, quod extra se operatur, quemadmodum sentiunt Anthropomorphitæ (§. 582. 592). Quoniam itaque Anthropomorphistæ sunt, qui Deo equidem corpus humanum non tribuunt, cum tamen ad similitudinem animæ nostræ concipientes tacite admittunt, quæ limitationes in eundem inferunt (§. 580); qui Deum prorsus incorporeum rebus in hoc universo ita providere statuunt, ut ad ea, quæ sunt, attendat & hodie demum, quid fieri debeat, seu quid facere ac permittere velit, decernat, Anthropomorphistæ sunt.

Equidem cum Deus rebus in hoc universo ita provideat, ac si ad ea, quæ sunt, attentus hodie demum decerneret, quid fieri debeat, seu quid facere ac permittere velit (§. 938 *part. I. Theol. nat.*); Anthropomorphismus equidem subtilis autum inferi in iis, quæ ad providentiam divinam spectant, errorem; quodsi tamen hæc revera ita fieri supponas, quemadmodum faciunt Anthropomorphistæ, in summam Divinitatis perfectionem injurias es. Quoniam Deus per concurrensum suum præsentia distinguit a præteritis atque futuris (§. 939 *part. I. Theol. nat.*), quæ omnia simul ab æterno præcivit (§. 160. 534 *part. I. Theol. nat.*), & quicquid ab æterno (§. 504 *part. I. Theol. nat.*) unico voluntatis actu (§. 520 *part. I. Theol. nat.*) decrevit, in tempore facit, quemadmodum decrevit (§. 525 *part. I. Theol. nat.*); de executione decreti, quo providentia continetur (§. 922 *part. I. Theol. nat.*), si sermo fuerit, dicendum est, Deum attendere ad ea, quæ sunt in universo, ac facere & permittere, quæ libuerit, æterno scilicet ac immutabili decreto convenienter. Et hoc modo de executione decreti providentiæ loquitur Scriptura Sacra. Qui vero, quæ de executione decreti docentur, ad decretum ipsum applicant, eadem invita; Anthropomorphismum subtilem in eandem inferunt, qui quantum tolerari possit in hebetioribus, docuimus alibi (§. 938 *part. I. Theol. nat.*). Theologum tamen ab hoc errore immensem esse oportet, cuius est ultra vulgus imperitum sapere in Divinis. Vanus est illorum metus, qui sibi persuadent, superfluum fore preces, siquidem decreto divino omnia futura in hoc universo jam ab æterno fuerint determinata. Etenim Deus ab æterno quoque præcivit preces in tempore ad ipsum fundendas (§. 524 *part. I. Theol. nat.*), & sapientissime decernens omnia (§. 643 *part. I. Theol. nat.*) earum in decernendo habuit rationem (§. 519 *part. I. Theol. nat.*) rebusque pro-

videt

videt per nexum rerum in hoc universo (§. 927 part. I. Theol. nat.) sapientia & bonitate sua constitutum (§. 741 part. I. Theol. nat.). Quando preces ab homine actu funduntur, Deus ad easdem concurrens (§. 874 part. I. Theol. nat.) eas iam actu fundi cognoscit (§. 939 part. I. Theol. nat.), præscientiæ suæ infallibili convenienter (§. 532 part. I. Theol. nat.). Et dum creaturas conservat (§. 843 part. I. Theol. nat.) & ad actiones earum concurrens (§. 874 part. I. Theol. nat.) vires agendi largitur (§. 876 part. I. Theol. nat.); quod precum intuitu ab æterno decrevit per demonstrata, in tempore iam actu fit (§. 525 part. I. Theol. nat.), decreto immutabili convenienter (§. 509 part. I. Theol. nat.). Quod precantem adeo eadem precum utilitas & necessitas, seu ad precandum obligatio est, quæ foret, si Deus ad preces attentus nunc demum decerneret, quid fieri debeat. Ut hebetiores facilius capiant, quæ sine acumine difficulter capiuntur; simili dicta illustrare lubet. Ponamus te certo nosse, crastina luce adventurum Sempronium te rogaturum, ut famulum tuum pupillis suis interesse permittas. Ponamus porro te decernere, quod id permittere velis, ac præterea statuere, quid fieri debeat, ne eius absentia tibi noceat. Equis non videt, ubi decretum exaqueris, a quo propter voluntatis constantiam recedere non vis; perinde esse, siue tum demum singula decernas, ubi a Sempronio rogatus fueris, siue id fiat, quamprimum te ab eodem rogatum iri certo cognoveris? Quoniam in decernendo nulla temporis habetur ratio, sed tantummodo rerum, quæ sunt ac fiunt in tempore; eadem proflus ratio est, nec tu rebus quicquam mutatur, quantumcumque ponas tempus, quo ex præscientia decernitur, consequenter nec circa decretum divinum aliqua oritur difficultas, quod factum fuerit ab æterno ex præscientia æterna. Cumque de quolibet casu alio idem intelligatur verum, quod de uno diximus; nec de decreto divino quædam singula, quæ in mundo fiunt, aliqua superesse potest difficultas. Patet itaque Deum non minus dicendum exaudire preces hominum, si decreta æterna tantummodo in tempore exequitur, quam si in tempore demum decernit, quid fieri velit.

§. 603.

*Decreta
tempo-
raria
Anthro-
pomor-
phicis
asserita.*

Anthropomorphiste statuunt, Deum attentum ad ea, quæ fiunt in mundo; demum decernere, quid facere aut permittere velit. Etenim Anthropomorphiste Deum concipiunt ad similitudinem animæ humanæ, non attenta differentia, quæ inter ens limitatum & illimitatum intercedit (§. 580). Quamobrem cum nos attenti ad ea, quæ fiunt in mundo, decernamus, quid in dato casu facere, aut permittere velimus; Deum quoque attentum ad ea, quæ fiunt in mundo, demum decernere statuunt, quid facere, aut permittere velit.

Decreta adeo temporaria ad Anthropomorphismum subtilem pertinent. Sociniani ea defendunt, propterea quod liberas hominum actiones a Deo præscribi non posse cupiantur, falsa notione libertatis delusi. At qui eadem propugnant, etiam si Deum hominum quæque actiones liberas ab æterno præscrivisse admittant; sine omni ratione hunc errorem amplectuntur. Si vero rem penitus inspicias, revera tum cum Socinianis sentiunt, quando ad decreta Dei temporaria confugiant: neque enim alia de causa decretum æternum suspicatum est, quam quod libertati humanæ videatur inimicum, etsi notionibus confusis impliciti, ex quibus sese extricare nesciunt, non advertant, quodnam sit, quod difficultatem decreto æterno assensum præbendi parit. Atque hinc elucet necessitas Systematis veri nominis, in quo veritates omnes inter se connexæ exhibentur, ut earundem appareat consensus ac mutua a se invicem dependentia, ne inscii in contradictoria incidamus: id quod humanibus a Systematis veri nominis alienis solenne est.

§. 604.

*Gubernatio
re-
rum qua
lis in by-
pothe-
si Anthro-*

Juxta Anthropomorphistas Deus vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinat, quam per essentiam & naturam earundem determinantur. Pone enim Anthropomorphistas admittere, quod actiones creaturarum per naturam & essentiam earundem determinentur, etiam quando Deus in tempore decernit, quid fieri debeat. Aut igitur decernit, quod
per

De Anthropomorfismo, Materialismo & Idealismo. 305

per naturam & essentiam creaturatum eventurum absque isto decreto; aut quod decernit, minime consequitur. Quoniam in utroque casu decretum temporarium superfluum est; necesse est juxta Anthropomorphistas, Deus vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinet, quam per essentiam & naturam earundem determinantur.

E. g. Ponamus defectu pluviae interitum imminere segeti, & precibus ad Deum fufis pluviam latam caelitus delabi. Quodsi Deus tum demum, quando preces ad ipsum funduntur, decernit pluviam; eius nullae causae naturales in serie rerum continentur, adeoque necesse est, ut Deus determinet quasdam causas ad actiones alias non secuturas, veluti ventum ad spirandum ex ea plaga, unde advchuntur nubes, cum alias ex eadem non spiraret, neque adeo nubes adveheret. Similiter si Deus globum ex tormento emissum a precante tum demum averti decerneret, dum precatur, necessarium esset, ut vel directionem globi absque causa naturali immutaret, vel motum in homine determinaret, quo eadem sese subduceret. Anthropomorphistae hoc modo sibi imaginantur gubernationem divinam; sed quantum a veritate abstat, ex iis intelligitur, quae ad propositionem praecedentem annotavimus.

§. 605.

Anthropomorphistae perpetua admittunt miracula in rerum natura. Etenim statuunt, Deum in tempore demum decernere, quid a creaturis fieri velit (§. 603), atque vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinare, quam per essentiam & naturam earundem determinantur (§. 604). In essentia igitur & natura earundem non continetur ratio sufficiens actionum earundem, sed in decreto Dei temporario & huic conveniente actione divina in creaturas, cum non per essentiam & naturam creaturarum, sed per decretum Dei temporarium & actionem in creaturas huic convenientem intelligatur, cur hanc nunc edant actionem (§. 56 Ontol.). Enimvero miraculum est, cujus ratio sufficiens non continetur in essentia & natura creaturarum (§. 510 Cosmol. & §. 70.71 Psychol. rat.). Actiones itaque creaturarum vi decretorum divinorum aliter determinatae a Deo, quam per essentiam & naturam earundem determinantur, miracula sunt, atque adeo patet, Anthropomorphistas perpetua admittere in rerum natura miracula.

Equidem non ignoro, extraordinariam istam actionum creaturarum directionem non haberi pro miraculis ab Anthropomorphistis. Nemo tamen non videt, qui ex notionibus distinctis rationari suavit, negari ab ipsis, quod negari non potest. Neque enim inter id, cujus ratio sufficiens in essentia & natura rerum continetur, & id, cujus ratio sufficiens in essentia & natura rerum non continetur, non datur medium (§. 53 Ontol.). Quoniam itaque nemo non admittit, id naturale esse, quod rationem sufficientem in essentia & natura rerum agnoscit (§. 509 Cosmol.); scire quoque cogitur, non naturale seu miraculum esse, quod rationem sufficientem in essentia & natura rerum non habet (§. 510 Cosmol.). Quamobrem si ponas, Deum ad preces Titii avertere globum, ne feriat caput ejus, retinendo directionem, juxta quam ex tormento explosus fertur, in idem impahturus; mutatio directionis a Deo absque causa naturali facta miraculum utique erit. Abiit autem, ut tibi persuadeas veritatem nocere praxi: ostendimus potius suoloco, quod ad eandem maxime conducas, error autem eidem noceat. Quamvis enim in systemate monuerimus (nov. §. 938 par. 1. Theol. nat.), errorem istum praxi magis lavere, quam nocere, ubi quis fuerit hebitur quam ut capere possit, quomodo eum praescientia divina & futurorum contingentium determinata veritate ab aeterno libertas hominis in agendo consistere possit; id tamen non absolute intelligendum est de praxi omni, sed secundum quid de praxi praecipua officinum erga Deum.

Wolff Theol. Nat. Pars II.

Qq

Etia

Miraculorum in hypothesis Anthropomorphistarum multiplicatio.

Et si autem error aliquis non noceat praxi præcipuæ, hoc tamen non obstante super sunt causas quidam rariores, in quibus obest. De his autem apertius dicemus in Philosophia morali, ubi omnem officiorum erga Deum praxin penitus explicaturi sumus. Veritas nunquam nocet, nisi in abusum trahatur; error vero per se nocuus est, nec semper vitari potest, quominus noceat. Semper igitur præstat veritatem agnoscere, quam errore imbutum possidere animum. Quod mundi perfectionem tollant & hoc ipso in summam Numinis perfectionem injurii sint, qui per decreta Deitæ temporaria miracula multiplicant, alibi jam annotavimus (not. §. cit. part. I. Theol. nat.).

§. 606.

Antb. o-
poner-
plismus
subtilis
circa
ideas ve-
rum.

Qui essentias rerum ex causarum finalium contemplatione a Deo erutas statuunt, Anthropomorphistæ sunt. Et enim quando nos ideam alicujus entis nondum existentis & de quo antea nondum cogitavimus, invenire volumus, finem quandam eidem præscribimus, & ex ejus notione evoluta deducimus, quales eidem tribuendæ sint determinaciones intrinsecæ, ut illi consequendo inserviat. V. gr. Ponamus inveniendum esse automaton planetarium, quale invenit & in peculiari Tractatu, qui in Operibus posthumis legitur, descripsit *Hugenius*. Inventor sumit, machinam repræsentare debere motus planetarum, quales in cælo observantur. Fine hoc sibi proposito, aut machinæ, quam invenire decrevit, præscripto, disquirat, quomam & qualibus rotis, vel aliis potentiis mechanicis habeat opus, & quomodo combinari eadem debeant, ut motus planetarum, quales in Astronomia definiuntur, beneficio machinæ repræsententur. Quod si structura primum reperta voto nondum satisfaciât, eam emendare studet, donec fini intento, quantum datur, satisfaciât. Qui igitur similiter admittunt, Deum, vi sapientiæ suæ intendisse fines, ob quos res quasdam extra se producere decreverat, & his convenienter tribuisse determinaciones essentielles, adeoque statuunt essentias earundem ex causarum finalium contemplatione erutas fuisse; Deum ad similitudinem animæ nostræ concipiunt, seu per modum animæ sibi repræsentant, quoad actum inveniendi essentias rerum nondum existentium, quarum nulla adhuc nobis est idea. Quoniam vero nos ex fine eruiamus essentiam rei, veluti structuram alicujus machinæ, quia possibilia omnia non simul distincte nobis repræsentamus, adeoque unum ex altero demum colligere necesse habemus, quod intellectus noster non absolute summus est (§. 278 *Psychol. empir.*), sed limitatus, tum quoad objectum, tum quoad modum repræsentandi objectum (§. 279 *Psychol. empir.*); tacite Deo tribuunt limitationes intellectus, quales sunt humano. Enimvero qui Deo per modum animæ repræsentato tacite tribuunt limitationes, Anthropomorphistæ sunt (§. 580). Quamobrem qui essentias rerum ex causarum finalium contemplatione a Deo erutas statuunt, Anthropomorphistæ sunt.

Anthropomorphistæ entia, quæ præter Deum existere possunt, aut, si mavis, creaturas sibi imaginantur ante decretum divinum tanquam vacua subiecta. Per decretum determinatur finis, ob quem creatura aliqua existere debet, & fini huic libere a Deo statuto convenienter induntur determinaciones essentielles. Atque hoc pacto insunt idæz creaturarum in Deo, quas producere decrevit, pendentes adeo a libero ejus decreto. Hinc *Cassius*, quemadmodum jam in Syllemate (not. §. 191 part. I. Theol. nat.) annotavimus, Deum indifferente

ferentem esse pronuntiat ad omnium rerum ideas, adeo ut nullum bonum, nullum verum, nihil quod credendum, faciendum vel omittendum sit, flogi possit, cuius idea in intellectu divino prius fuerit, quam eius voluntas se determinavit ad efficiendum, ut id tale esset. Propria igitur principia non satis intellexit, ex notione eotis perfectissimi, quæ insunt Deo, demonstranda esse contendens, propterea quod ex ea notione minime deduxit idearum in intellectu divino inexistentiam, quemadmodum supra fecimus (§. 87 & seqq.), systemate veri omnino non condito. Unde liquet, quam facile sit incidere in errores propriis principis repugnantes, etiam si non desit mentis perspicacia, si a Systemate recesseris & extra illud de rebus ad idem pertinentibus iudicare volueris.

§. 607.

Anthropomorphistæ essentias rerum ex causarum finalium contemplatione a Deo erutas statuunt. Anthropomorphistæ Deum sibi per modum animæ nostræ repræsentant tacite ei tribuentes limitationes, quales nobis insunt (§. 580). Quamobrem & Deo cum tribuere debent modum perveniendi ad ideas rerum, quas producere decrevit, quomodo nos ad ideas rerum pervenimus, quas facere decrevimus & de quibus ante decretum non cogitavimus. Enimvero nos ideam entis, de quo ante nondum cogitavimus & quod facere decrevimus, invenimus ex fine, quem eidem præscriptimus, determinando ea, quæ eidem inesse debent, quemadmodum exemplo automati planetarii construendi in demonstratione propositionis præcedentis comprobavimus. Anthropomorphistæ igitur essentias rerum ex causarum finalium contemplatione a Deo erutas statuere tenentur.

Propositionem hanc, quæ ioverfa præcedentis est, ideo addimus, ut constet idearum arbitrariorum cum Anthropomorphismo subtili nexus necessarius. Nisi enim Anthropomorphistæ propriæ hypothesei contradicere vellet, ideas rerum arbitrarías defendere teneret. Unde cum ideæ seu essentię rerum necessariæ arbitrarías opponantur, ita ut has admittere teneatur, qui illas reiicit; vel ex eo intelligitur, ortum idearum in intellectu divino quoad nostrum concipiendi modum tum demum modo, qui Deum deceat, explicari, si prodierint necessariæ per ipsam Dei essentiam & naturam, vi intellectus illimitati: qualis est; quem supra satis distincte exposuimus (§. 87 & seqq.).

§. 608.

Anthropomorphistæ non admittunt nisi unius mundi, qui existit, ideam in intellectu divino. Etenim Anthropomorphistæ essentias rerum ex causarum finalium contemplatione a Deo erutas statuunt (§. 607), adeoque nulla in intellectu ipsius datur idea, nisi ejus entis, quod ob certum finem producere decrevit. Quamobrem nec in intellectu ipsius datur idea nisi hujus mundi, quem ob certum finem producere decrevit.

Idem est, quod Anthropomorphistæ plurium mundorum possibilitatem pro figmento habent, ex quibus Deus liberrime hunc, qui existit, elegit. Etenim supponunt, Deum ob aliquem finem decrevisse mundi alicujus creationem & hinc deduxisse fines particulares per modum mediorum ad finem ultimum, qui est totius mundi, sese habentes. Per hosce fines particulares determinantur genera & species creaturarum, quorum cum Deus ideas ex istis erueret, prodiret idea totius mundi. Quod alia non sit mens Anthropomorphistarum, si distincte explicetur, & Anthropomorphista seipsum intelligat, exemplo *Potres* probari poterat, qui satis aperte docet, Deum, cum videret se adæquate representari per Filium suum, decrevisse quoque se finito quodam modo representare per creaturas & huic fini convenienter iis indidisse determinationes, quas indere vilius fuerat: unde ortæ sunt rerum creatandarum in intellectu divino ideæ. Indidit autem Deus ideis rerum, quæ a se fieri posse cognovit, quatenus potentia suæ sibi conscius, ita ut quid ideo possibile statuatur, quia eisdem producendo potentia divinali sufficit. Ceterum propositio præiens inveniri nequit, ita ut

*Idearum
ortus in
Deo jux-
ta An-
thropo-
morphi-
stas.*

*Unius
mundi
idea cur
sit in
Deo jux-
ta An-
thropo-
morphi-
stas.*

Anthropomorphista quis dicendus sit ideo, quod nonnisi unius, qui existit, mundi ideam in Deo dari affirmat. Etenim alia quoque de causa nonnisi unius mundi idea in Deo statui potest, quemadmodum Idealista necessitatem absolutam ad ipsum Deum extendentes nonnisi unicum hunc mundum possibilem agnoscunt, neque adeo aliam, nisi ejus ideam in intellectu divino admittunt.

§. 609.

*Affectus
Deo quo
sensu tri-
buntur
ab An-
thropo-
morphi-
stis.*

Anthropomorphistæ Deo tribunt affectus in significato proprio. Anthropomorphistæ Deum sibi repræsentant per modum animæ nostræ tacite ipsi tribuentes limitationes (§. 580). Quoniam itaque anima affectibus obnoxia est (§. 603 *Psychol. empir.*); Deo quoque affectus eo sensu, quo in anima nostra dantur, tribuunt.

Quoniam mos condendi systemata veritominis nondum invaluit; minime repugnat; ut errorem unum vel alterum Anthropomorphisticum amplexus ab aliis sit alienus. Ita fieri potest, ut quis decreta statuat temporaria, non tamen Deo attribuat affectus proprie sic dictos. Non hic historicè agimus de Anthropomorphismo subtili, sed dogmaticè, atque adeo errores conungimus, qui ex eadem hypothese fluunt. Id vero suum quoque habet usum in Anthropomorphistis erroribus resutandis. Etenim si quis quemcumque coramdem foreat, ex eo deduci potest, quod Deum fingat ad similitudinem animæ, ac tacite inferat perfectionibus divinis limitationes; errore deducto ad fontem, unde fuit. Quodsi ab errore suo desistere noluerit, hypothesin, quam Anthropomorphismum subtilem vocamus, pro vera habere debet. Quamobrem si hinc deduxeris errorem Anthropomorphisticum alium, quem ipsemet relinquit; eo ipso falsitatem Anthropomorphismi subtilis agnoscere tenetur, cui cum necessaria nexu cohæret error, quem tuetur, ens quoque convincitur. Usus, quem hic inculcavimus, etiam in aliis casibus obtinet, ut adeo intelligatur, quantum pro sit nosse, quinam errores inter se connectantur, ut alios erroris, quem lovent, convincere valeas.

§. 610.

*Pœnitentia & ira
quomodo
Deo tri-
buntur
ab An-
thropo-
morphi-
stis.*

Quoniam Anthropomorphistæ Deo tribunt affectus in significato proprio (§. 609), pœnitentia vero & ira in affectuum numero sunt (§. 759-862 *Psychol. empir.*); *Anthropomorphistæ etiam Deo pœnitentiam & iram in significato proprio tribuunt.*

Qui perpendit, quam molesti sint affectus pœnitentia atque ira, & quantum hominis animum turbent; is omnino facillime hinc perspiciet, quam parum Divinitati conveniant affectus proprie sic dicti, modo in beatitudinem Dei summam mentis aciem intendat.

§. 611.

*Falsitas
Anthro-
pomor-
phismi
subtilis.*

Anthropomorphismus subtilis falsa hypothesis est. Etenim in Anthropomorphismo subtili Deo per modum animæ repræsentato tacite tribuuntur limitationes (§. 580). Enimvero realitates, quæ animæ nostræ insunt, Deo tribuendæ in gradu absolute summo (§. 70), nec tribui ipsi possunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 37). Falsum itaque est, Deum per modum animæ ita repræsentari debere, ut tacite ipsi tribuantur limitationes (§. 505 *Log.*), adeoque Anthropomorphismus subtilis sumit, quæ esse nequeunt, consequenter falsa hypothesis est (§. 126 *Disc. prælim.*).

Cum acumine opus sit, ne tacite Deo tribuantur, quæ defectum aliquem involvunt; facilius est in Anthropomorphismum subtilem, quam in crassum incidere. Quodsi vero ea probe perpendimus, quæ in sectione præcedente demonstravimus; metuendum non erit, ne eadem obnoxii reddamur a similitudine animæ ad Deum argumentati. Demonstratio itaque attributorum divinarum ex contemplatione animæ nostræ imprimis hunc præstat usum, ut Anthropomorphismus subtilis facilius evitetur.

§. 612.

§. 612.

Errant Anthropomorphistæ, dum Deum adea, quæ sunt in universo; attentum nunc demum decernere statuunt, quid facere ac permittere velit, & eum vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinare arbitrantur, quam per essentiam & naturam earundem determinantur. Etenim nulla dantur decreta Dei temporaria, seu hodie demum facta (§. 505 part. I. Theol. nat.), consequenter falsum est, quod adea, quæ sunt in universo, nunc demum decernat, quid facere aut permittere velit (§. 505 Log.). Similiter Deus providet rebus per nexum rerum in hoc universo (§. 927 part. I. Theol. nat.), sapientia ac bonitate sua constitutum (§. 741 part. I. Theol. nat.), faciens ea, quæ ex natura & essentia rerum materialium consequuntur, fines & ad eos consequendos usus essentis & natura rerum tanquam mediis (§. 645 part. I. Theol. nat.), corporibus & rota rerum natura agentibus propter fines a Deo intentos, ac si ipsammet eos intenderent (§. 661 part. I. Theol. nat.). Falsum itaque est, quod vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinet, quam per essentiam & naturam earundem determinantur (§. 505 Log.). Quamobrem cum Anthropomorphistæ statuunt, Deum attentum ad ea, quæ sunt in mundo, demum decernere, quid facere aut permittere velit (§. 603), & eundem vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinare, quam per essentiam & naturam earundem determinantur (§. 604), falsa pro veris habent, consequenter errant (§. 623 Log.).

Patet itaque systema nostrum nulla Anthropomorphismi subtilis labe esse infectum; sed quæ de Deo demonstrantur, Divinitati congrua esse. Præcipui errores, ad Anthropomorphismum subtilem referendi, sunt hi ipsi, quos notat præfens propositio, & qui tanto facilius admittuntur, quod præxi officiorum erga Deum non repugnare videantur, propterea quod cum præcipuis consistent. Quod si quaesiveris, cur hic sit erroris effectus; haud difficilis est responsio. Confunditur cum errore aliquid veri, scilicet quod per executionem decreti æterni & immutabilis idem obtineatur, quod tribuitur decretis temporariis (not. §. 602), atque adeo, si penitus rem consideres, præxis recta non ab eo pendet, quod erroneum est, sed quod cum errore miscetur verum. Ubi vero in præxin influit, quod erroneum est, eidem nocet, veluti cum scrupuli de bonitate Dei suboriuntur, quod gubernatio divina ob decreta temporaria & iis convenientem determinationem actionis creaturarum eidem repugnare videtur.

§. 613.

Errant Anthropomorphistæ, dum statuunt Deum ex causarum finalium contemplatione eruisse essentias rerum, Deoque in significato proprio tribuunt affectus, imprimis poenitentiam atque iram. Etenim idæ rerum Deo essentialiter sunt (§. 188 part. I. Theol. nat.), necessarier (§. 189 part. I. Theol. nat.) atque immutabiles (§. 190 part. I. Theol. nat.). Realitates, quæ Deo insunt, sunt prima possibilia (§. 87), earumque diversa limitatione nascuntur possibilia primitiva secunda (§. 91), quorum juxta principium contradictionis facta combinatione essentiarum entium limitatorum resultant (§. 94), unde

Errores Anthropomorphistarum notati.

Errores alii Anthropomorphismi subtilis notati.

unde porro consequuntur cetera vi principii rationis sufficientis (§. 95. 96), ipsæque omnium mundorum possibilitum ideæ resultant in intellectu divino (§. 100). Falsum itaque est, Deum ex causarum finalium contemplatione cruisse essentias rerum (§. 505 Log.). Deus affectibus caret (§. 1103 part. I. Theol. nat.), nec eidem tribui possunt, nisi quatenus distincta boni & mali representatio est ratio volitionis ac nolitiois, qualis confusa in nobis excitat affectus (§. 213), quemadmodum in specie exposuimus (§. 219 & seqq.). Falsum adeo est, quod affectus, ac in specie poenitentia & ira, in significato proprio ei tribui possint (§. 505 Log.). Anthropomorphistæ igitur, dum statuunt, Deum ex causarum finalium contemplatione cruisse essentias rerum (§. 607), ac ipsi tribuunt affectus in significato proprio (§. 609), in specie poenitentiam & iram (§. 610), errant (§. 613 Log.).

Relegenda hic sunt, quæ de origine idearum divinarum (§. 87 & seqq.) & de vero sensu singulorum affectuum, quo Deo tribui possunt (§. 219 & seqq.), evidenter demonstrata fuerunt. His enim rite intellectis protinus evanescit, quicquid Anthropomorphismi subtilis notionibus admiscetur, ut prodeant ab omni labe immunes, ne indigne de Deo sentiamus.

§. 614.

Cum Anthropomorphistæ non sint athei, nec deistæ, nec antiscripturarii.

Anthropomorphistæ nec sunt athei, nec deistæ, nec antiscripturarii. Anthropomorphistæ, etsi in eo errent, quod Deo tacite tribuant, quæ limitationes in ejusdem perfectiones inferunt (§. 611. 580), non tamen ideo negant dari Deum, nec ejus perfectiones summas in dubium vocant. Quoniam itaque atheus non est, qui Deum dari non negat (§. 411); Anthropomorphistæ atheus non est. *Quod erat primum.*

Anthropomorphistæ errat, dum Deum ad ea, quæ sunt in hoc universo, attentum nunc demum decernere statuit, quæ fieri vult, ac decretis temporariis convenienter actiones creaturarum aliter determinat, quam per essentiam & naturam earum determinantur (§. 603. 604), adeoque erronea admiscet providentiæ divinæ (§. 922 part. I. Theol. nat.), non tamen ideo negat Deum curare res humanas, sed potius affirmat. Quamobrem cum deista non sit, qui Deum res humanas curare non negat (§. 529); Anthropomorphistæ deista non est. *Quod erat secundum.*

Etsi Anthropomorphistæ Deo per modum animæ representato tacite tribuant, quæ limitationes in ejus perfectiones inferunt (§. 580); non tamen ideo negare tenentur, Scripturam Sacram, quam vocamus, revelationem divinam continere, cum demonstratio veritatis religionis revelatæ per istam hypothesein salva subsistat (§. 522). Quoniam itaque antiscripturarius non est, qui Scripturam Sacram, quam vocamus, revelationem divinam continere non negat (§. 523); Anthropomorphistæ antiscripturarius non est. *Quod erat tertium.*

Nihil frequentius est, quam ut dissidentes atheismi accusaturi utantur hoc principio, atheum esse, qui talem statuit Deum, qualis verus Deus non est. Sed iniquum nobis videtur,

De Anthropomorfismo, Materialismo & Idealismo. 311

detur, ob quemvis errorem de Deo alterum in numerum atheorum referre. Nostrium igitur esse diximus, Atheismum ab Anthropomorfismo subitili remove. Et quoniam Deistæ & Antiscripturarii athei agnati sunt, nec hiicce meliores reputantur; ideo addere visum est, quod nec ad Deistas, nec Antiscripturarios referri debeant. Est enim modum, quo Deus providet hominibus, male capiant, & Scripturam de executione decreti providentiæ loquentem contra eius mentem interpretentur; non tamen ideo providentiam divinam tollunt, nec Scripturam Sacram irreverenter habent.

§. 615.

Anthropomorphitæ non sunt athei, nec deistæ, nec antiscripturarii. Anthropomorphitæ Deo tribuunt corpus humanum (§. 579), ut capere possint, quomodo ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, cognoscere (§. 582) & mundum facere ac in res materiales agere valeat (§. 592). Non igitur negant dari Deum, mundi auctorem. Quamobrem cum atheus non sit, qui minime negat, dari Deum mundi auctorem (§. 411); Anthropomorphitæ athei non sunt. *Quod erat unum.*

Porro etsi Anthropomorphitæ Deo tribuant corpus, quale est humanum (§. 579); non tamen ideo negant, quod res humanas curet. Quoniam itaque Deista non est, qui non negat, Deum curare res humanas (§. 529); nec Anthropomorphitæ deistæ sunt. *Quod erat secundum.*

Denique Anthropomorphitæ errorem suum Sacræ Scripturæ dictis defendunt, quod in sensu proprio ea accipiant, ubi Deo membra tribuuntur, quale est corpus humanum. Agnoscunt itaque Sacram Scripturam continere revelationem divinam, minime vero hoc ipsum negant. Quamobrem cum antiscripturarius non sit, qui non negat in Scriptura Sacra contineri revelationem divinam (§. 523); nec Anthropomorphitæ antiscripturarii sunt. *Quod erat tertium.*

Equidem fieri potest, ut Anthropomorphismum crassum amplexus sit Antiscripturarius; sed ut in horum numero sit, non Anthropomorphismo crasso tribuendum, sed alias rationes agnoscit. Hic vero quaeritur, num Anthropomorphita, qua talis, necessario sit antiscripturarius; atque hoc est, quod negamus, & exemplo hæreticorum, quibus hoc nomen impositum est, probamus.

§. 616.

In hypothese Materialistarum Deus non est nisi corpus. Etenim Materialistæ non admittunt nisi existentiam entium materialium, sive corporum (§. 33 *Psychol. rat.*). Quamobrem si concedunt dari Deum; nec hunc pro ente alio, quam materiali, sive corpore, habere possunt.

Quemadmodum animam materialem faciunt Materialistæ, subiectum cogitationum statuunt certam quandam materiam; ita quoque ipsum Deum materialem esse statuunt, cui conveniunt istiusmodi realitates, quales insunt animæ nostræ, veluti intellectus & voluntas, ut ex demonstrationibus tam in systemate, quam superius propoitis liquet, nec ab illis, qui Deum esse consentiunt, in dubium vocatur. In Anglia *Hobbesius* Materialismum professus est, qui multos hodie habet affectas, & *Lukius* in Tractatu de Intellectu humano Materialismum scepticum introduxit, dum nos de immaterialitate animæ certos esse posse negavit, propterea quod nesciamus, annon Deus cogitandi facultatem concesserit materiæ. Ex eius itaque mente non repugnat, ut materia quædam sit subiectum cogitationis, seu istiusmodi realitatum, quæ animæ nostræ conveniunt, consequenter nec repugnat ipsius Deum esse materialem. Materialismum hunc scepticum propagavit *Clericus* & in Germania disseminavit *Buddeus*, auctoritate *Luckii* atque *Clerici* permotus.

§. 617.

Anthropomorphitæ non sunt athei, nec deistæ, vel antiscripturarii.

Qualis sit Deus in hypothese Materialistarum.

§. 617.

*An Materialis-
tae sint Anthro-
pomor-
phitæ.*

Materialista non necessario anthropomorphita est : Ex enim Materialistæ præter corpora dari entia alia immaterialia negans (§. 33 *Psychol. rat.*) defendit facultatem intelligendi & volendi convenire posse materiæ. Quoniam tamen in seipso experitur, non omnem materiam cogitare posse; ideo cogitandi, seu intelligendi & volendi, aut percipiendi & appetendi facultatem nonnisi subtili cuidam materiæ tribuit. Non igitur necesse est, ut ens materiale hisce facultatibus præditum eam præcise habeat structuram, quæ est corporis humani. Quamvis adeo Deum nonnisi corpus esse statuatur (§. 616), necesse tamen non est, ut sit corpus, quale est humanum, cum alia esse possit materiæ subtilis, ex qua constat, forma. Enimvero cum Anthropomorphita non sit, nisi qui Deo tribuit corpus, quale est humanum (§. 579); Materialista non necessario anthropomorphita est.

Nimirum nos habemus corpus organis sensorii & motorii instructum, quia materia ista subtilis, quæ ex hypothesi Materialistarum subiectum perceptionis est, atque vis motuum organorum motoriorum determinatrix, ad motum determinatur per actionem corporum in corpus nostrum. Quamobrem si Materialista admittit Deum a mundo independentem, motus isti materiæ subtilis, quibus absolvuntur rerum perceptiones & quibus vis determinatrix motus corporum a se diversorum coheret, alio modo oriri debet, quam in nobis. Itaque probabilius saltem videtur in Materialismi hypothesi, corpus divinum a corpore humano prius differre, quam eandem cum hoc structuram habere, cum penes Deum esset ratio huius structuræ, quæ est corporis humani.

§. 618.

*Quomodo facili-
ter sit Mate-
rialistæ in An-
thropo-
morphis-
mum cras-
sum pro-
lapsus.*

Si Materialista Sacræ Scripturæ auctoritatem admittat, facile in Anthropomorphismum crassum incidit. Etenim cum in Sacra Scriptura Deo tribuantur istiusmodi organa, quale habet corpus humanum, veluti oculi, aures, manus, pedes; si Materialista auctoritatem Sacræ Scripturæ admittit, Deo certo sensu hæc organa tribui posse in dubium minime revocat. Quoniam itaque Deum materialem facit, seu nonnisi corpus esse posse defendit (§. 616); nec eidem simpliciter repugnare agnoscit, ut habeat corpus istiusmodi organis instructum, qualia habet humanum, consequenter fieri potest, ut nulla ipsi videatur urgens ratio, cur a proprietate significatus vocabulorum, seu sensu literali recedat. Quodsi vero organa sensoria in significato proprio Deo tribui una cum manibus atque pedibus eidem corpus tribuit, quale est humanum. Quamobrem cum Anthropomorphita sit, qui Deo corpus tribuit, quale humanum est (§. 579); anthropomorphita est. Atque adeo patet, Materialistam si Sacræ Scripturæ auctoritatem admittit, facile anthropomorphitam evadere.

Non necesse est, ut Materialista Sacræ Scripturæ auctoritatem admittere in Anthropomorphismum crassum incidat. Quodsi enim agnoscit, cessare penes Deum rationem, cur corpora nostra organa sensoria, manus atque pedes habeant (§. not. §. 617); stante hypothesi sua asserere potest, Sacram Scripturam Deo tribuentem organa, qualia habet corpus humanum humano more de eodem loqui consequenter a sensu literali esse recedendum, sit ita, quod ipsemet distincte explicare non possit, quomodo abique istiusmodi organis corpora præter

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 313

præter se existentia percipiat, & extra se operetur: admittit enim animam materiale omnes suas functiones obire, ut explicare intelligibili modo nequeat, quomodo a materia proficisci possint.

§. 619.

Si Materialista alium modum percipiendi ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, Alius & extra se quidpiam faciendi, possibile non agnoscit, quam quem in seipso experitur; in Anthropomorphismum crassum incidit, etiamsi ignoret, dari Sacram Scripturam, vel ejus auctoritatem non admittat. Etenim si alium modum percipiendi ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, aliumque extra se faciendi quidpiam possibilem non admittit, nisi quem in seipso experitur; nec concedere potest, dari ens materiale sive corpus, quod aliter ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, percipiat, aliterque extra se quid faciat, quam quomodo nos illa percipimus & extra nos quidpiam facimus. Quoniam itaque nos beneficio organorum sensoriorum percipimus ea, quæ sunt ac fiunt in hoc mundo, & motu manuum atque pedum perficimus, quicquid extra nos facimus; ens materiale quod ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, percipiens & extra se quidpiam faciens, possibile non agnoscit, nisi quod organa sensoria, manus atque pedes habet, consequenter corpus tale est, quale est humanum. Quamobrem cum Deum nonnisi ens materiale, sive corpus esse affirmet (§. 616); nec eidem aliud tribuit corpus, quam quale est humanum. Enimvero Anthropomorphita est, qui tale Deo tribuit corpus, quale humanum est (§. 579). Materialista itaque alium modum percipiendi ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, & extra se quidpiam faciendi possibilem non agnoscens, quam quem in seipso experitur, anthropomorphita fit, adeoque in Anthropomorphismum crassum incidit (§. cit.). Quoniam adeo in Anthropomorphismum crassum incidit, etiamsi non tucatur, dicta illa Sacre Scripturæ, quibus Deo tribuuntur organa sensoria, manus atque pedes, in sensu literali esse accipienda; evidens est, quod in hypothesei propositionis præsentis in Anthropomorphismum crassum incidat, etiamsi ignoret dari Sacram Scripturam, vel auctoritatem ejus non admittat.

Fundamentum Anthropomorphismi crassi est impossibilitas percipiendi ea, quæ sunt ac fiunt in mundo, absque organis sensoriis, & faciendi quidpiam extra se absque manibus atque pedibus (not. §. 399. 391). Quemadmodum itaque Dualistæ, præter substantias materiales alias etiam immateriales admittentes (§. 39 Psychol. rat.), in Anthropomorphismum ea de causa incidunt, non attentis iis, quæ de Deo docet Sacra Scriptura, ita quoque Materialistæ, Deum non admittentes nisi materiale (§. 616), eadem de causa in Anthropomorphismum crassum incidere posse, tanto magis verum intelligitur, quod in ipsorum hypothesei materia sit unicum perceptionum & operationum ad extra subiectum.

§. 620.

Materialista non necessario atheus est, facile tamen in Atheismum prolabitur. Cum enim Materialista non admittat nisi entia materialia sive corpora (§. 33 Psychol. rat.), facultates tamen cognoscendi & appetendi, quas in seipso observat, in dubium revocare non possit (§. 567 Log.); necesse est ut

Materialista
nisi sit
atheus.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

R r

est ut

est ut concedat dari entia materialia, quæ facultatibus cognoscendi & appetendi, adeoque & intelligendi atque volendi sunt prædita, consequenter spiritus pro substantiis materialibus, seu corporibus habet (§. 643 *Psychol. rat.*). Quoniam Deus spiritus est (§. 124 *part. I. Theol. nat.*), hypothesis ejus minime obstat, quo minus admittat dari Deum. Quamobrem cum atheus non sit, qui dari Deum concedit (§. 411). Materialista non necessario atheus est. *Quod erat primum.*

Quoniam Deus est ens a se (§. 67 *part. I. Theol. nat.*), Materialista vero per hypothesein suam admittere nequit nisi Deum, qui sit ens materiale sive corpus (§. 616); in hypothesis Materialismi non repugnat ens materiale sive corpus esse ens a se. Quamobrem facile sibi persuadet, ipsum mundum materiale esse ens a se. Atque adeo Materialista facillime in Atheismum prolabitur (§. 437). *Quod erat alterum.*

Sunt qui Materialismum simpliciter hypothesein atheisticam appellant, quasi cum Atheismo indivulso nexu cohareat, ac ideo Materialistas promiscue omnes in numerum Atheorum referunt. Enimvero per precipitantiam judicant, & ipso facto reselluntur. Etenim Tertullianum fuisse materialistam & Deum statuisse corporeum constat. Equis vero dixerit, cum fuisse atheum? Si verum est, quod sumunt Materialistæ, materiam esse subjectum istiusmodi facultatum, quas animæ competere constat; sequitur omnino, non repugnare, ut Deus sit materialis, sive corporeus, & cum existere adhuc concluditur ex contrarietate mundi hujus adspectabilis. Quamvis autem verum non sit, materiam esse subiectum facultatis cognoscitivæ ac appetitivæ; sufficit tamen ad inferendam materialitatem Dei, quod Materialista id pro vero habeat. Et Deo tribuit Materialista eadem attributa, quæ revera competere nequeunt nisi enti simplici, ut per errorem: propterea quod eadem exinde inferuntur, quod Deo tribuenda sine attributa, per quæ intelligitur, cur hic mundus adspectabilis potius existat, quam non existat (§. 115 *part. I. Theol. nat.*), non vero quod Deus ponatur vel materialis, vel immaterialis sive simplex. Vides itaque, cur Materialismus minime obstat, quo minus quis Deum existere agnoscat, & ea ipsi tribuat, quæ spiritui perfectissimo conveniunt. Quodsi Materialista fuerit atheus, errori huic obnoxius evadit, quod mundo ascitorem tribuat: cui errori quod facile ausam suppeditare possit materialismus, ex demonstratione parvis secundæ propositionis præsentis liquet, et si ex mundi materialitate inferri nequeat, ubi ex distinctis notionibus accurate ratiocineris.

§. 621.

Materialismus ad Deum extensus resellitur.

Errat Materialista, dum Deum nonnisi corporeum esse statuit. Etenim Deus ens simplex est, & corporeus esse nequit (§. 83 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem cum Materialista statuatur, cum esse corporeum (§. 616); quod negandum erat, affirmat. Errat qui affirmat, quod erat negandum (§. 624 *Log.*). Materialista itaque errat, dum Deum nonnisi corporeum esse statuit.

Fundamentum Materialismi est, quod materia sit subiectum perceptionum ac appetituum, & substantiæ materiali seu corporeæ conveiant intellectus & voluntas. Hoc verum jam everimus alibi (§. 30 *Psychol. rat.*), unde non opus est, ut Materialismi falsitatem id genere hic ostendamus. Quodsi vero quis absurditatem Materialismi agnoverit, is nec Deum pro substantia nonnisi corporea habebit, et si adhuc fieri possit, ut in Anthropomorphismum crassum incidat, quatenus Deum sibi imaginatur tanquam substantiam constantem ex spiritu & corpore organico, quale est humanum, quemadmodum homo ex anima, quæ spiritus est (§. 643 *Psychol. rat.*), & corpore organico constat; quia Anthropomorphismi fundamentum non est materialismus, sed longe aliud ab eo diversum (§. *met.* §. 399. 600), ut ideo nec Materialista necessario sit anthropomorphita (§. 617).

§. 622.

Qui Deum & animam faciunt extensum, materialistæ sunt: & contra Materialistæ Deum & animam extensum faciunt. Etenim qui Deum & animam faciunt entia extensa, cum ens, quod extensum est, compositum sit (§. 619 *Ontol.*); Deum & animam entia composita faciunt. Quamobrem cum entia composita sint corpora (§. 119 *Cosmol.*); qui Deo & animæ extensionem tribuunt, hæc entia pro corporibus habent. Enimvero materialistæ est, qui non aliorum entium, quam corporum existentiam admittit (§. 33 *Psychol. rat.*). Qui itaque Deo & animæ extensionem tribuunt, materialistæ sunt. *Quod erat unum.*

Qui Deum faciunt extensum.

Ex adverso Materialistæ entia tantummodo materialia sive corpora existere affirmant (§. 33 *Psychol. rat.*). Quoniam itaque corpus omne extensum est (§. 122 *Cosmol.*); entia omnia, quæ existunt, consequenter etiam animam atque Deum, extensa faciunt. *Quod erat alterum.*

Omne ens vel simplex est, vel compositum (§. 685 *Ontol.*). Ens simplex extensum esse nequit (§. 675 *Ontol.*); compositum vero extensum est (§. 619 *Ontol.*). Extensio itaque discernit hæc entium possibilem genera a se invicem. Entia composita sunt illa, quæ corporum nomine veniunt, & subiectum motus localis, ut io compositum, adeoque in extensio (§. 619 *Ontol.*), nulla fieri posse concipiatur mutatio nisi per motum (§. 667 *Ontol.*); subiectum vero cogitationum esse oqueunt (§. 44 *Psychol. rat.*), consequenter hoc nonnisi ens simplex esse potest. Quicunque igitur enti omni extensionem tribuit, entia omnia ad idem genus refert, nec nisi unum adeo entium genus, nempe compositorum, qualia sunt corpora (§. 119 *Cosmol.*), admittit. Faciunt hoc Materialistæ (§. 33 *Psychol. rat.*). Cum Materialistæ adeo faciunt, qui Deo & animabus extensionem tribuunt. Immo Materialistæ hoc potissimum nituntur argumento ad hypothesein suam tuendam, quod ens nollum concipi possit absque extensione. Exemplo citò *Cowardinus*, Medicus Anglus, in Tractatu sermone patet edito, in quo probare nititur, substantiam spirituales esse conceptu impossibilem, & impossibilem Philosophicam Scripturæ Sacre adversam. Nimirum io Materialismum incidunt, qui entia omnia, adeoque etiam Deum atque animas sibi imaginari volunt. Unde cum vi imaginationis representari nequeant nisi composita (§. 178 *Psychol. rat.*), consequenter extensa (§. 619 *Ontol.*); se ullam eotis ideam habere posse, adeoque nullam possibilem esse arbitrantur, consequenter pro non ente habent, quod sine extensione concipiendum. Patet itaque fundamentum Materialismi esse, quod pro impossibili habeatur, ens absque extensione concipi. Quod vero Materialistæ, sive nomen suum profiteantur, sive videri nolint, qui sunt, ens simplex pro puncto mathematico habeant, atque adeo rideant simpliciter Dei, entis perfectissimi ac omnipresentis, assertam, non aliunde est, quam quod idem sibi imaginari velint, & simplex sumant tanquam minimam extensi partem. Quodsi ergo vires sensuum & imaginationis non exenderent ultra limites harum facultatum; nec impossibile sibi experiri viderentur, concipere ens simplex, nec hoc ipsum cum puncto mathematico confunderent. Quamdiu vero ultra seosus ac pendenter inde imaginationem sapere nolint; nihil adversus eos effeceris. Ceterum cum Materialistæ ultra imaginationem atque sensus sapere nolint; non multum ipsis tribui potest acumen. Unde qui vel obfusioris tractu ingenii, vel in abstractis & a sensu remotis concipiendis non multum versati; iis sese commodat Materialismus. Etsi autem necesse non sit, ut Materialista sit atheos (§. 610); libertati tamen & incorruptibilitati animæ valde adversus. Unde & *Ahabius* libertatem animæ negavit, & Scepticus materialismus etiam ad immortalitatem animæ extenditur. Quam sic ista hypothesi veritati adversa, claris appareret, si Systema Theologicæ naturalis & Philosophiæ moralis methodo demonstrativa iuxta eam cederetur. Etenim non modo assumenda forent multa in se explicabilia, principio rationis sufficientis invito; verum etiam difficultates orirentur insolubiles, nisi veritati manifeste adversa defendere mallet,

§. 623.

An omnis Anthropomorphita sit materialista.

Necesse non est, ut Anthropomorphita sit materialista. Etenim Anthropomorphita est, qui Deo tribuit corpus, quale est humanum (§. 579). Enimvero quamvis admittamus hominem habere corpus; non tamen ideo negare tenemur, animam, qui spiritus est (§. 645 *Psychol. rat.*), esse substantiam simplicem (§. 48 *Psychol. rat.*), a corpore prorsus diversam (§. 51 *Psychol. rat.*) eidemque unitam (§. 963 *Psychol. empir.*). Quamobrem nec necesse est, ut Anthropomorphita neget, Deum esse spiritum independentem (§. 125 *part. I. Theol. nat.*) atque absolute perfectissimum (§. 387 *part. I. Theol. nat.*), unitum corpori, quod ipsi tribuit. Quoniam itaque Materialista non admittit Deum nisi corporeum, seu in ejus hypothese Deum non nisi corpus est (§. 616); Anthropomorphita non necessario materialista est.

Atque adeo patet, Materialistarum errorem esse multo crassiores ac peiores errores Anthropomorphitarum, si fuerint dualistæ. Quicquid enim de Deo, Spiritu infinito, demonstratur, id omne admittere potest Anthropomorphita dualista; ita ut in ejus gratiam immutanda non sint demonstrationes tam in Systemate, quam supra exhibite, nisi quod modum attingit, quo Deus presentia tanquam presentia cognoscit (§. 399); & extra se quidpiam facit (§. 391). Neque etiam repugnat, ut Anthropomorphita dualista admittat creationem in sensu proprio, scilicet quod Deus ex nihilo produxerit materiam, etsi statuatur, quod manibus suis inde formaverit corpora. Imo nec repugnat, ut admittat mundi adspectabilis sub ea forma, qua comparet, ex nihilo productionem, etsi manus Deo tribuat, ut in corporibus efficere possit, qualia ab hominibus manibus fieri solent. Ex adverso autem demonstrationes Theologiæ naturalis non eodem modo subsistunt in hypothese Materialismi.

§. 624.

Idealistarum de mundo materiali sententia.

Idealistæ admittunt phenomena mundi materialis & eorum mutuam a se invicem dependentiam. Idealistæ equidem negant realem mundi & corporum existentiam, idealem tamen in animabus nostris concedunt (§. 36 *Psychol. rat.*). Idea, quæ in anima existit, eandem prorsus subit mutationes, quas mundus adspectabilis subit (§. 192 *Psychol. rat.*). Idealistæ igitur negare nequeunt ea, quæ sunt ac fiunt in universo, eodem modo nobis apparere, ac si corpora extra eam revera existerent, easque mutationes subirent. Quoad animæ igitur perceptiones & res perceptas, quatenus percipiuntur, perinde est, siue mundus adspectabilis revera existat, siue tantummodo ejus in animabus existat idea. Admittunt itaque Idealistæ phenomena mundi materialis, hoc est, quæ sensu confuse percipiuntur (§. 225 *Cosmol.*), eorundemque mutuam a se invicem dependentiam.

Quibus ex Psychologiæ rationali naturæ animæ fuerit intimius perspecta, iis circa propositionem presentem nihil difficultatis occurrit. Qui vero eandem nondum perspectam habent, si sibi persuadeat, perceptionibus in anima non posse esse locum, nisi res perceptæ actus extra eam existant, consequenter phenomena & eorundem mutuam a se invicem dependentiam negari ab Idealistis opinantur. V. gr. Negat Idealista corpus suum revera existere, & se revera cibo ac potu idem alere. Non tamen negat apparere sibi, quod habeat corpus, & quod cibo ac potu fruatur, neque in dubium vocat, perceptionem corporis illius perdurare non posse, nisi conservetur mediis perceptionibus cibi ac potus alimentis. Unde & corporis

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 317

poris conservandi gratia non minuscibo ac potu vescuntur Idealistæ, quam qui realem eor-
poris existentiam extra animam agnoscunt, propterea quod norunt, phænomena hæc ita a
se invicem dependere, ut unum absque altero poni minime possit. Quemadmodum itaque
in hypothesi existentie realis mundi ratio conservationis corporis est alimentorum fructio;
ita idem obinet in hypothesi existentie mundi idealis, nisi quod in hæc ea tantummodo sic
apparet, in illa vero revera contingat. In Camera obscura representantur objecta cum om-
nibus mutationibus, quas subeunt extra eandem. Quodsi supponas representationem in ea-
dem fieri eodem modo, etiamsi nullum adsit extra eam objectum tale, quale in ea apparet,
& quod mutationes istas subeat; omnia tamen perinde adluc apparent, quemadmodum
ante: quod etsi effici non possit, illustrationis tamen gratia ita fieri, fingere licet. Nimirum
juxta Idealistam phænomena eodem modo in anima percipiuntur, ac si mundus materialis
revera existeret, & in eo corpora eadem mutationes subirent, quæ animæ apparent. Ab-
surdum itaque est, qui Idealistas plagis refutandos existimant, ut dolorem percipientes se
verberari convincantur, consequenter concedere cogantur, verberantem revera extra ani-
mam ipsum existere. Id enim demum valeret, si phænomena eorumque mutua a se in-
vicem dependentiam negarent. Defectum adeo acuminis probant, qui sic sentiunt, de hy-
pothesi, quam nondum intelligant, judicium deproperantes. Si non ad alia provoces,
nisi quæ sensu percipiuntur, Idealistas minime convinces erroris sui, cum ea, quæ sen-
su percipiuntur, admittant, sed tanquam in anima representata, non vero tanquam ex-
tra se existentia.

§. 625.

*In gratiam Idealistarum nihil in Physica immutandum, seu in hypothesi Physica
Idealistarum Physica nihil patitur detrimenti.* Etenim Idealistæ admittunt *qualis in
hypothesi
Idealis-
tarum.* phænomena mundi materialis eorumque a se invicem dependentiam
(§. 624). Quamobrem cum ens unum ab altero dependeat, quatenus ra-
tio ejus, quod ipsi inest, continetur in altero (§. 851 Ontol.); nec ratio-
nes eorum, quæ fieri observantur in mundo hoc adspectabili, in dubium
revocant. Quamobrem cum Physica sit scientia eorum, quæ per corpora
possibilia sunt (§. 59 Disc. prælim.), ex quibus componitur mundus (§. 119
Cosmol.), adeoque Physicus rationem reddit eorum, quæ in mundo actum
consequuntur (§. 31 Disc. prælim.); in gratiam Idealistarum nihil in Phy-
sica immutandum, consequenter in eorum hypothesi Physica nihil pati-
tur detrimenti.

Nimirum Physicus observat ea, quæ sunt in mundo adspectabili, & inquit in eorum
rationem. V. gr. observamus, quando pluit, Sole ex opposito lucente, iridem apparere,
& Physici est rationem reddere, cur radii luminis solaris incidentes in guttas pluviales Soli
oppositas producant iridem. Idealista non negat, quod anima sibi representet ea, quæ
sunt in mundo adspectabili, non negat, nihil in iis, quæ percipit, si objective specten-
tur, esse absque ratione sufficiente, nec negat, per rationem sufficientem intelligi, eam
posse uno ponatur alterum. Ita in casu dato non negat Idealista, quod, quando Sole ex
opposito lucente pluit, iris appareat, etsi hæc ita revera extra animam contingere non lar-
giatur, sed in nudis animæ perceptionibus subsistat. Non negat, rationem sufficientem
adesse debere, cur radii Solis incidentes in guttas pluviales oppositas producant speciem iri-
dis. Nec negat, per ea, quæ insunt ideis guttarum pluvialium & radiis solaribus, intelli-
gibili modo explicari debere, cur in hoc situ gignantur colores sub arcus specie apparentes.
Eodem igitur modo explicare debet, quomodo iris appareat, sive mundo tribuat existentiam
realem, sive unumvis idealem in anima sua admittat. Etenim sumit omnia ita ab anima
representari, ac si revera extra eam existerent. Quemadmodum Astronomus, qui telluris
motum vertiginis descendit, hoc tamen non obstante in parte Astronomiz Sphærica sumit
terram quiescere & eam cum stellis omnibus circa eam rotari ab ortu in occasum, ac inde
rationem reddit phænomenorum motus communis: ita quoque Idealista, qui idealem non-
nisi mundi existentiam in anima tuetur, hoc non obstante in Physica sumit, mundum extra
animam

animam existere, & phaenomeni unius rationem ex altero reddit, propter eorundem a se invicem dependentiam. Succedit prius in Astronomia, quia eadem quoad motum primum consequuntur phaenomena, sive Terræ motum vertigialis, sive cælo cum stellis motum rotationis circa Terram tribuas: succedit posterius in Physica, quia quæ sunt in mundo adspiciabili eodem modo a se invicem dependent, sive mundum revera existere, sive cum tantummodo ab anima representari supponas.

§. 626.

*Psychologia
qualis in
hypothesi
Idealistarum.*

In gratiam Idealistarum nihil in Psychologia immutandum, sive in hypothesi Idealistarum Psychologia nihil patitur detrimenti. Idealistæ enim admittunt realem animæ existentiam (§. 36 *Psychol. rat.*), eamque pro ente immateriali habent (§. 37 *Psychol. rat.*). Quoniam itaque in dubium revocare nequeunt, quæ de eadem certa experientiæ fide constant, & iis convenienter de eadem tanquam ente immateriali demonstrantur, ut eorundem ratio a priori pareat, in Psychologia empirica vero per experientiam stabiliuntur principia, unde ratio redditur eorum, quæ in animæ humana sunt (§. 1 *Psychol. empir.*) & in Psychologia rationali ratio redditur eorum, quæ animæ insunt aut incisse possunt (§. 4 *Psychol. rat.*); in gratiam Idealistarum nihil in Psychologia tam empirica, quam rationali immutandum, consequenter ea in eorum hypothesi nihil patitur detrimenti.

Nimirum Psychologus observat ea, quæ sunt in anima nostra, & inquirat in eorundem rationem. V.gr. observat animam sibi repræsentare mundum materiale convenienter mutationibus, quæ in organis sensoris corporis alicujus organici contingunt, ex hiis perceptionibus oriri perceptiones rerum antea hoc modo perceptarum, animam ad eas attentam, & super iis reflectentem formare notiones universales, & ex iis condere definitiones ac propositiones universales, quarum beneficio ratiocinatur: hinc porro oriri appetitiones & aversiones, & quæ sunt his gemina. Ut vero Philosophi manneris partes omnes adimpleat, naturam & essentiam animæ investigat, ut inde a priori rationem reddere possit, ear istiusmodi animæ insint facultates, quales eidem competere observat, & cur hoc modo a se invicem dependeat, quo easdem a se invicem dependere experitur. Idealista agnoscit animam esse substantiam simplicem, quæ sibi mundum materiale eo modo repræsentat, ac si revera extra eam existeret, utpote non negans phaenomena mundi materialis, eorumque mutuam a se invicem dependentiam (§. 624), utut illius existentiam realem in dubium vocet (§. 36 *Psychol. rat.*), nec præter ejus in anima ideam quicquam admittat. Largitur adeo omnia, quorum anima sibi de seipsa conscia est, quippe quæ nemo sanus in dubium revocare potest. Quamobrem quæ de anima observamus, in hypothesi Idealistarum, quemadmodum in alia omni, salva sunt, consequenter quæ verâ tradit Psychologia empirica, admittere tenetur Idealista, quemadmodum alias quivis, nisi errores pro veritate amplectatur: id quod tamen non, hypothesi Idealisticæ tribuendum, sed alias habet rationes, quibus in quavis alia hypothesi locus esse potest. Eorum vero nulla habenda ratio est, ubi de eo quaeritur, quod ex hypothesi necessario sit. Per rationem intelligitur, cur quid enti alicui insit (§. 36 *Ontol.*). Quodsi itaque a veritate non aberraveris, eam quoque admittere tenetur Idealista, qui, quod illud insit, experientia convictus non negat. Atque adeo patet, hypothesin Idealistarum non obstat, quo minus vera tradantur tam in Psychologia empirica, quam rationali, nisi quod modum, quo Dualista in explicando commercio, inter animam & corpus intercedente, utitur, rejiciat, propterea quod existentiam realem corporis non admittit, adeoque totum illud commercium in ejus hypothesi nonnisi apparens est.

§. 627.

*Existen-
tia & at-
tributa*

Stante hypothesi Idealistarum existentia & attributa divina demonstrari possunt. Et enim Idealista admittit existentiam animæ (§. 36 *Psychol. rat.*),

ncc

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 319

nec negat, quæ a posteriori de eadem nobis innotescunt in Psychologia empirica, & de natura & essentia ejus a priori demonstrantur in rationali (§. 626). Quamobrem cum anima sit ens ab alio idemque contingens (§. 61 part. I. Theol. nat.) & ab eo diversum sit ens a se (§. 62 part. I. Theol. nat.), rationem sufficientem existentiae suæ non habens nisi in ente a se (§. 64 part. I. Theol. nat.); ideo admittere tenetur ens a se ab animabus, quæ existunt, diversum, in quo earundem existentiae ratio sufficiens continetur. Quoniam itaque Deus est ens a se, in quo ratio sufficiens existentiae animarum humanarum continetur (§. 67 part. I. Theol. nat.); stante hypothese Idealistarum demonstrari potest Deum existere.

*Dei in
b: potest
Idealis-
tarum
salva.*

Idem etiam ostenditur hoc modo. Quoniam ens perfectissimum est; cui insunt omnes realitates compossibiles in gradu absolute summo (§. 6), & ens istiusmodi possibile est (§. 13); Idealista, etsi corporum existentiam realem non admittat (§. 36 Psychol. rat.), non tamen ideo possibilitatem entis perfectissimi negare tenetur, cujus quippe possibilitas independenter a corporum existentia agnoscitur (§. 13). Enimvero ens perfectissimum Deus est (§. 14) & hic ideo existit, quia possibilis (§. 28); stante igitur hypothese Idealistarum admittendum Deum existere.

Atque adeo patet in hypothese Idealistarum subsistere demonstrationem existentiae divinæ, tum a contingentia actualitatis animæ, tum ex nozione entis perfectissimi derivatam. *Quod erat primum.*

Jam porro Deo talia tribuenda sunt prædicata, ut per ea intelligatur, cur animæ nostræ potius existant, quam non existant, & cur tales potius sint, quam aliæ (§. 115 part. I. Theol. nat.). Constat etiam realitates, quæ insunt animæ nostræ, Deo tribuendas esse in gradu absolute summo (§. 70), & quæ animæ insunt per modum facultatum, ea Deo non posse tribui nisi per modum actus (§. 78). Quamobrem cum ex priori principio deducta fuerint, quæ in systemate de attributis divinis demonstrantur, ex posteriori autem, quæ de iisdem traduntur superius in sectione prima; evidens est, stante hypothese Idealistarum attributa divina demonstrari posse. *Quod erat secundum.*

Si ex nozione entis perfectissimi demonstrantur existentia & attributa divina, non supponendum est, nisi animas nostras existere talesque esse, quales in Psychologia agnoscuntur. Quamobrem cum in Psychologia in gratiam Idealistarum nihil immutandum (§. 626); nec in eorumdem gratiam quicquam immutandum in demonstrationibus de existentia & attributis divinis ex nozione entis perfectissimi ductis. Similiter cum ex contingentia animarum nostrarum, in quibus juxta Idealistas mundus non nisi idealiter existit (§. 36 Psychol. rat.), existentia & attributa divina eodem modo colligantur, quo ex contingentia mundi huius adfectabilis concluduntur; demonstrationes de existentia & attributis divinis in systemate exhibere paucis mutatis, quæ mundi realem existentiam supponunt, subsistunt. Unde Idealista cum admittere tenetur Deum, quem Dualista pro vero Deo agnoscit.

§. 628.

Stante hypothese Idealistarum Deo tribuenda est creatio. Etenim Idealista admittit animarum nostrarum (§. 36 Psychol. rat.) & Dei existentiam (§. 627).

*Creatio
Deo tri-
buenda*

*in hypo-
thesi
Idealis-
tarum.*

(§. 627). Animas vero nostras a Deo creatas esse, eisdemque competere potentiam creatricem ex iis principiis demonstratur, quæ etiam Idealista admittere tenetur (§. 338), quemadmodum ex demonstratione propositionis præcedentis abunde intelligitur. Quamobrem stante hypothese Idealistarum Deo tribuenda est creatio.

Non est, quod excipias, quia Idealista negat realem existentiam corporum (§. 36 *Psychol. rat.*), creationem, quam admittit, non esse creationem veri nominis. Etenim creatio veri nominis est productio ex nihilo, seu non præexistente (§. 697 *Psychol. rat.*). Quamobrem cum in hoc significato Deo vindicata fuerit creatio animarum nostrarum & potentia creatrix (§. 338), & hæc demonstratio subsistat in hypothese Idealistarum; quin Idealistæ Deo tribuant creationem veri nominis dubitandum non est. Imo ex superioribus liquet, ex notione potentie creatricis, quam Deo vindicavimus vi creationis animarum (§. 338 & *segg.*) demonstrari creationem mundi huius adspicibilis tanquam realiter extra animas nostras existentis (§. 342). Nimirum eadem est potentia creatrix, quæ ex contingentia mundi huius adspicibilis, & quæ ex contingentia animarum nostrarum concluditur. Neque enim existentia realis mundi ab Idealistis negatur, quod Deo potentia creatrix denegetur; sed potius potentia creatrix quoad mandum materiale de Deo negatur, quia ejus realis existentia pro impossibili habetur, omnipotentia autem divina ad impossibilia non extendenda (§. 344 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem si Idealistam convincere possis, ut mundus hic adspicibilis existat, non esse impossibile; nec Deo amplius denegabit potentiam eum creandi.

§. 629.

*Conser-
vatio
creaturarum cum
concurso
ad earum
actiones
Deo tri-
buenda.*

Stante hypothese Idealistarum Deo tribuenda est conservatio creaturarum una cum concursu ad earum actiones. Etenim Idealista admittit creationem animarum, quemadmodum ex demonstratione propositionis præcedentis intelligitur. Quamobrem cum ens omne a Deo creatum creatura sit (§. 777 *part. I. Theol. nat.*); animæ stante hypothese Idealistarum sunt creaturæ Dei. Quoniam itaque creatura nulla seipsam conservare potest, sed a Deo conservetur necesse est (§. 843 *part. I. Theol. nat.*); stante hypothese Idealistarum animæ nostræ seipsas conservare nequeunt, sed a Deo conserventur necesse est. Patet adeo stante hac hypothese Deo tribuendam esse conservationem creaturarum. *Quod erat primum.*

Porro Deus ad singulas creaturarum, etiam animarum nostrarum, actiones concurrat (§. 874 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque stante hypothese Idealistarum animæ nostræ sunt creaturæ per demonstrata; Deus ad singulas earum actiones eadem stante concurrere dicendus est. Atque adeo denuo patet, stante etiam hypothese Idealistarum Deo tribuendum esse concursum ad singulas creaturarum actiones. *Quod erat alterum.*

§. 630.

*Deus
auctor
mundi in
hypothese
Idealis-
tarum.*

Stante hypothese Idealistarum Deus auctor mundi est. Etenim in hypothese Idealistarum mundus idealiter existit in animabus (§. 36 *Psychol. rat.*). Quamobrem cum stante hypothese Deus sit creator animarum (§. 628), & ideæ rerum Deum auctorem agnoscant (§. 94 & *segg.*); Deo quoque tribuendum, quod in animabus mundi huius adspicibilis idea existat, atque adeo ipse dicendus est ejusdem auctor.

Nimirum nisi intellectus divinus produceret ideam animæ, in qua mundi huius idea existit continuis mutationibus subiens (§. 192 *Psychol. rat.*); nulla quoque possibilis esset anima,
nec

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 311

nec idea mundi huius possibilis foret (§. 192 *part. I. Theol. nat.*). Et nisi Deus omnipotentia sua creasset animas; nec actu daretur idea mundi huius adfectabilis, qualis in animabus deprehenditur, adeoque mundus existentiam idealem non haberet. Quoniam itaque Deo tribuendum, tum quod existentia idealis mundi non sit impossibilis, tum quod actu detur; nemo non agnoscere tenetur, Deum esse auctorem mundi idealiter existentis in animabus. Quamvis adeo Idealista existentiam realem eius extra animam neget (§. 36 *Psychol. rat.*); hoc tamen non obstanter fateri cogitur, Deum mundi etiam idealiter existentis auctorem esse. Acutiores facile vident, quod in hypothesi Idealistarum eodem prorsus modo Deus dicendus sit creator animarum & auctor mundi, quo ostendimus eundem esse mundi creatorem & auctorem ordinis naturæ (§. 763 *part. I. Theol. nat.*); ut adeo opus non sit pluribus hoc inculcari.

§. 631.

In hypothesi Idealistarum gubernatio divina quoad animas eadem admittenda est, qualis est supposita mundi existentia reali. Et enim Idealistæ admittunt idealem mundi existentiam in animabus (§. 36 *Psychol. rat.*). Quamobrem nec in dubium vocant existere in anima ideam mundi huius adfectabilis, quæ eandem prorsus mutationes subit, quas in hypothesi existentie ejus realis ipse subit (§. 192 *Psychol. rat.*). Quoniam itaque in mundo omnia tam successiva, quam simultanea inter se connexa sunt (§. 55 *Cosmol.*); eundem nexum rerum in mundo nonnisi idealiter existente admittit Idealista, qui datur in mundo realiter existente. Enimvero Deus hoc universum gubernat, dum omnia inter se connectit (§. 901 *part. I. Theol. nat.*), & gubernatio hæc ad animam extenditur, quatenus ab hoc nexu rerum pendente appetitiones ac aversiones animæ, dum scilicet iis, quæ in mundo eveniunt, utimur tanquam motivis, quemadmodum unusquisque in seipso experitur, modo sufficientem afferat attentionem. Quamobrem cum eodem modo a nexu rerum pendeant appetitiones & aversiones, sive mundo tantummodo idealis tribuatur in anima existentia, sive existere realiter extra animam supponatur, cum in gratiam Idealistarum in Psychologia nihil sit immutandum (§. 626); gubernatio divina quoad animam eadem est in hypothesi Idealistarum, quæ deprehenditur in hypothesi mundi realiter extra animam existentis.

Ea, quæ sunt in hoc mundo adfectabilis, non influunt in appetitiones & aversiones animæ, nisi quatenus a nobis sensu percipiuntur. Quæ enim sensu non percipimus, ea ignoramus. Per se autem pater, quæ a nobis ignorantur, ea nec in appetitum & aversionem ullo influere posse modo. Idealista omnes sensationes animæ tales admittit, quales forent, si mundus realiter extra eam existeret. Quamobrem quæ inde quomodocunque pendent, eadem adhuc esse debent, sive mundus realiter existat, sive tantummodo idealiter in animabus. Gubernatio divina animas potissimum respicit, cum omnia dirigatur ad finem ultimum (§. 635 *part. I. Theol. nat.*), gloriæ divinæ manifestationem (§. 611 *part. I. Theol. nat.*), qui in gratiam animarum a Deo inceditur. Quicquid adeo quoad animam de gubernatione divina ostendi potest, id omne admittere tenetur Idealista.

§. 632.

Stante hypothesi Idealistarum admittenda est providentia divina. Et enim in hypothesi Idealistarum admittenda est conservatio creaturarum & concursus ad earum actiones (§. 629), & gubernatio quoad animas eadem est, qualis est supposita mundi existentia reali (§. 631). Quamobrem cum

Wolffs Theol. Nat. Pars II.

S s

provi-

Qualis
sit gubernatio
divina in
hypothesi
Idealistarum.

Providentia
divina in
hypothesi
Idealistarum.

*starum
subsi-
stens.*

providentia divina sit decretum Dei de conservatione & gubernatione creaturarum & concursu ad earundem actiones, & Deus creaturis provideat, quatenus decretum istud exequitur (§. 922 *part. I. Theol. nat.*); in hypothesi Idealistarum admittenda est providentia divina.

Nimirum in hypothesi Idealistarum non alia datur differentia providentiæ divinæ ab ea, quæ in hypothesi Dualistarum agnoscitur, quam qualem requirit existentia mundi idealis & realis.

§. 633.

*Atheis-
mus cum
Idealis-
mo non
necessa-
rio con-
nexus.*

Idealista non necessario atheus est. Etenim Idealistæ non obstat hypothesi sua, quo minus Dei existentiam & cetera ejus attributa agnoscat (§. 627), eique creationem (§. 628) & conservationem creaturarum tribuit (§. 629). Qui vero Deum existere agnoscit, nec ejus attributa in dubium revocat, eumque pro creatore & conservatore rerum præter ipsum existentium habet, is atheus non est (§. 411). Idealista igitur non necessario atheus est.

Equidem simpliciter non repugnat, ut Idealista sit atheus, quemadmodum nec repugnat, ut Dualista impiam amplectatur hypothesin. Quemadmodum vero Dualismo tribui nequit, quod Dualista atheus sit; ita nec Idealismus in causa est, ut Idealista sit atheus. Qui igitur hypothesin Idealistarum hypothesin atheisticam appellat, quasi atheismus cum Idealismo necessario ac indivulso nexu cohereat, ita ut hoc posito ponatur & ille; de re non satis intellecta per præcipitantiam judicat. Absit vero, ut quis sibi persuadeat, hæc in favorem Idealistarum moneri. Necessè enim est nosse, quænam ex hypothesi Idealistarum necessario coniequantur, & quænam eadem stance admitti debeant, ut constet, quomodo Idealista atheus erroris sui sit convincendus, ut ab impietate revocetur, etiam si hypothesi suæ nondum nuntium miserit.

§. 634.

*Deismus
cum
Idealis-
mo non
connexus.*

Necesse non est Idealistam esse deistam. Etenim stante hypothesi Idealistica admittenda est providentia divina (§. 632). Quoniam itaque deista est, qui providentiam divinam negat (§. 529); Idealistam esse deistam necesse non est.

Alia igitur de causa contingit Idealistam esse deistam, quæ etiam locum habet in hypothesi Dualismi, quatenus nimirum cum Idealismo miscet errores cum eodem minime connexos. Unde liquet, si Idealista fuerit deista, eum erroris sui convinci posse, etsi Idealismus non subvertatur. Elucet itaque utilitas cognoscendi, quinam eum errore aliquo connexi sint errores alij, & quinam cum eodem non necessario connectantur. Ceterum in asserenda providentia divina, qua evicta corrumpit Deismus (§. 529), adversus Idealistam uti quoque licet argumentis, quibus providentia divina stabilitur in mundo materiali. Etenim eidem nonnulli idealem tribuat existentiam, & idea ejusdem animæ essentialis sit (§. 66 *Psychol. ras.*); quatenus tamen agnoscat contingentiam animæ (§. 331) & mundi idealis auctorem Deum (§. 630); in mundo idealis omnia admittere tenetur, quæ in hypothesi Dualismi de materiali realiter existente demonstrantur, & quoad animam eundem eorum usum facit, qui agnoscitur supposita reali ejus existentia. Nimirum si Deus se non demonstrare voluisset providum, alias produxisset animas, in quibus aliorum munderum providentiam excludentium idæ essent essentielles, vel, si tales supponantur impossibiles, nullas produxisset sibi semetipsi sufficientissimus seque solo contentus.

§. 635.

*Theolo-
gia natu-
ralis
qualis in*

Theologia naturalis in hypothesi Idealistarum subsistit. Etenim Idealista stante hypothesi sua admittere tenetur existentiam Dei & attributa divina (§. 627), una cum creatione (§. 628) & providentia (§. 632). Quamobrem

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo. 323

obrem cum in Theologia naturali demonstretur existentia Dei, demonstrantur ea, quæ ipsi insunt, & quæ per hæc fieri posse intelliguntur. (§. 4 *part. I. Theol. nat.*), hoc est, attributa divina cum creatione & providentia, quemadmodum ex ipsa ejus tractatione liquet; Theologia naturalis in hypothesi Idealistarum subsistit.

Per Idealismum adeo non tollitur Theologia naturalis, quemadmodum sibi persuadent, qui Idealistas atheorum omnium absurdissimos vocant, quasi pro certo habendum sit, Idealismum necessario esse atheum, cujus tamen contrarium paulo ante ostendimus (§. 633), nec peiores dari posse atheos, nisi qui sunt Idealistæ, quod quomodo probari possit, non liquet. Omnis Atheus Deum existere negat, sive Dualista fuerit, sive Materialista, sive Idealista. Cur vero Atheismus peior, vel absurdior esse debeat, si Atheus mundi materialis existentiam realem negat, quam si cum Materialista eum solum existere concedit, spiritibus in numerum impossibilium relatis, vel cum Dualista & mundum materialem & animas & corporibus diversis existere agnoscit, ratio utique nulla apparet. Imo si vel maxime largiaris, absurditatem hypotheseos cum Atheismo minime connexæ ad eundem extendendam esse, ubi simul in eodem subjecto concurrunt, utur id recte fieri nunquam probaveris; nec omnes admittent philosophi absurdum esse negare existentiam corporum, quam animatum (§. 22 *Psychol. empir.*). Sane ea in re dissentientes experieris *Cartesians* omnes.

§. 636.

Idealista admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur. Etenim actiones malæ internæ, hoc est, volitiones ac nolitiones animæ (§. 568 *part. I. Theol. nat.*), quatenus moraliter spectantur, animam ejusque statum reddunt imperfectiorem (§. 574 *part. I. Theol. nat.*), & malæ externæ, hoc est, motus corporis humani volitionibus ac nolitionibus respondententes (§. 568 *part. I. Theol. nat.*), quatenus itidem moraliter spectantur, corpus & statum nostrum externum reddunt imperfectiori obnoxium (§. 575 *part. I. Theol. nat.*), malumque morale per aliam rationem determinatur, quam perfectio hominis essentialis (§. 579 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem ex adverso actiones bonæ internæ, quatenus moraliter spectantur, animam & ejus statum perfectiorem reddunt, & similiter actiones bonæ externæ, quatenus spectantur moraliter, corpus statumque nostrum externum perfectiorem reddunt (§. 554 *Psychol. empir.*), cum naturalibus per easdem rationes finales utraq; determinandæ (§. 914 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam hæc differentia inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur, demonstratur, imo a posteriori agnoscitur, ex ipsa animæ ac corporis notione, Idealista vero admittere tenetur, quicquid de anima docetur in Psychologia (§. 626), nec in dubio vocat, quæ in Physica de corpore humano traduntur (§. 625), quatenus ea admittit tanquam phænomena a se invicem dependentia (§. 624); ideo quoque admittere debet differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur.

Circa actiones internas, de quibus potissimum agitur, nullum superesse potest dubium, cum animarum existentiam defendat Idealista (§. 36 *Psychol. raz.*): ad externæ negotium satisfecere poterant hebetioribus, ubi ad actiones speciales animarum advertunt. E. gr. Ea esse faciendæ, quæ ad corpus conservandum conducunt, rectum agnoscitur. Idealista negat existere corpus humanum (§. cit.). Nil igitur facere potest, quod ad ipsum conservandum conducatur, neque enim conservatione opus habet, quod non existit. Enimvero hanc conse-

quentiam non admittit Idealista. In phaenomenis enim admittit, quicquid ad conservationem ideæ corporis facit. Quamobrem quod a voluntate hominis proficisci potest, ejus non minus in hypothesi Idealistarum, quam Dualistarum habenda ratio est. Etenim Idealista efficere tenetur, ut istis perceptionibus sit locus in anima, quibus repræsentantur ad corporis conservationem necessaria, cum absque hisce perceptionibus fieri haud quaquam possit, ut corpus eo modo repræsentetur in anima, quale ea de causa in hypothesi Dualistarum revera existit. Nulla igitur est difficultas, quæ insuperabilis videtur hebetioribus, vim hypotheseos Idealistarum animo non satis comprehendentibus.

§. 637.

Jus naturale, Ethica & Politica in hypothesi Idealistarum.

In hypothesi Idealistarum Jus natura, & Philosophia moralis atque Politica subsistit, seu in gratiam Idealistarum nihil in eis immutandum. Etenim Idealista admittit differentiam actionum bonarum & malarum (§. 636). Quamobrem cum in Jure naturali demonstretur, quænam actiones sint bonæ; quænam malæ (§. 68 *Disc. prælim.*); in gratiam idealistarum nihil in Jure naturali immutandum, adeoque in eorum hypothesi ipsum integrum subsistit. *Quod erat primum.*

Philosophia moralis, sive Ethica, atque Politica sunt partes Philosophiæ practicæ (§. 64. 65 *Disc. prælim.*). Enim vero philosophia practica docet dirigere facultatem appetitivam in eligendo bono & fugiendo malo (§. 62 *Disc. prælim.*). Quamobrem cum in hypothesi Idealistarum Psychologia nihil patiatur detrimenti (§. 626); quæcunque de appetitiva facultate animæ in ea docentur, ea omnia admittere tenetur Idealista. Quoniam vero idem etiam agnoscit differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur (§. 636); negare haud quaquam potest, quæ de facultate appetitiva in eligendo bono & fugiendo malo demonstrati possunt. In ejus adeo gratiam nihil in Philosophia practica, sive in Ethica atque Politica immutandum. *Quod erat secundum & tertium.*

Si actiones externæ, præsertim in Politica, difficultatem faciant; repetenda sunt, quæ modo ad propositionem præcedentem annotavimus. Etenim actiones externas in numerum phaenomenorum refert Idealista, quorum mutuam se invicem & a facultate appetitiva dependentiam admittit (§. 624. 626). Quamobrem quicquid de actionibus externis principio Philosophiæ practicæ, id omne admittit Idealista, & ad eum finem necessaria agnoscit, cuius gratia inculcantur: sit ita, quod nec actionibus externis tribuat nisi idealem in anima existentiam (§. 36 *Psychol. rat.*).

§. 638.

Logica & Ontologia in hypothesi Idealistarum.

Logica & Ontologia integra subsistit in hypothesi Idealistarum. Logica enim docet dirigere facultatem cognoscitivam in cognoscenda veritate (§. 61 *Disc. prælim.*) &, si in ea omnia demonstranda, petenda sunt principia ex Ontologia & Psychologia (§. 89 *Disc. prælim.*). Enimvero cum in gratiam Idealistarum nihil in Psychologia sit immutandum (§. 626); principia omnia psychologica, quibus in demonstrationibus suis opus habet Logicus, admittere tenetur Idealista. Cunque mox ostendatur, Ontologiam quoque integram subsistere in hypothesi Idealistarum; non minus agnoscit principia ontologica, quibus utitur Logicus præcepta sua demonstraturus.

De Antropomorfismo, Materialismo & Idealismo. 325

tus. Parec itaque Logicam integram subsistere in hypothesi Idealistarum. *Quod erat unum.*

Ontologia sive Philosophia prima, de ente in genere & generalibus entium affectionibus agens, ea tradit, quæ cum de animabus, tum de rebus corporeis, sive naturalibus, sive artificialibus prædicantur (§. 73 *Disc. prælim.*). Quamobrem cum in gratiam Idealistarum nihil in Psychologia (§. 626), quæ per animam possibile docet (§. 58 *Disc. prælim.*), nihil quoque in Physica, quæ de corporibus agens per ea possibile tradit (§. 59 *Disc. prælim.*), sit immutandum (§. 625), sit ita quod horum veritatem nonnisi in ideis suis admittat (§. 36 *Psychol. rat.*); quæ corporibus & animabus communia demonstrantur, ea omnia, perinde ac Dualisti, admittere tenetur. Ontologia igitur in hypothesi Idealistarum integra subsistit. *Quod erat alterum.*

De Logica nemo dubitare potest, quin Idealismus eidem ne minimum quidem obstat, cum animæ existentiam realem admittat Idealista (§. 36 *Psychol. rat.*), consequenter nec ea in dubium vocet, quæ ad dirigendam facultatem cognoscitivam in veritatis cognitione præcipit Logica. Neque enim propterea alia est facultas cognoscitiva animæ, quod corpora non existant, cum essentia ejus & quæ inde quomodocunque pendunt, eadem maneant, sive ipsa sola existat, sive etiam existant corpora, & idea mundi materialis eadem permaneat, quæ datur in anima (§. 193 *Psychol. rat.*), sive corpora actu existunt, sive non existunt. Qui Psychologiam rationalem perfectam habet, ei ne minimum quidem dubii suboriri potest. Imo si vel maxime facultas cognoscitiva ita in usu dependeret a corpore, ut idem subsistere minime posset sublata corporis existentia reali; nihil tamen inde adversus Logicam concluderetur, cum Idealismus supponat animam prorsus subsistere eandem, qualis foret, si actu existenter corpora. Circa Ontologiam theoria de ente composito difficultatem facere videtur, quæ nullum actu possibile agnoscat Idealista, corporum, quæ entia composita sunt (§. 119 *Cosmol.*), existentiam realem negans. Enimvero ideam compositi pro impossibili minime habet, adeoque quæ de eodem tradit Ontologia, se ita habere admittit in ideis: sit ita quod nullum agnoscat Idealista reale. Qui perpendit, quomodo in anterioribus sublata fuerint dubia, a negata corporum reali existentia profecta; ei multo minus alicujus momenti videri poterunt dubia a theoria compositi quoad Ontologiam suborta.

§. 639.

Idealismus philosophiæ universæ nihil nocet, seu in dogmatis philosophicis in gratiam Idealistarum nihil immutandum. Etenim in gratiam Idealistarum nihil immutandum in Physica (§. 625), nihil in Psychologia (§. 626), nihil in Theologia naturali (§. 635), nihil in Jure naturæ, Ethica atque Politica (§. 637), nihil denique in Logica & Ontologia (§. 638). Enimvero Philosophiæ partes sunt Theologia naturalis (§. 57 *Disc. prælim.*), Psychologia (§. 58 *Disc. prælim.*), Physica (§. 59 *Disc. prælim.*), Logica (§. 61 *Disc. prælim.*), Ethica (§. 64 *Disc. prælim.*), Politica (§. 65 *Disc. prælim.*), Jus naturæ (§. 68 *Disc. prælim.*), Ontologia (§. 73 *Disc. prælim.*) & si quæ adhuc alia dentur, ad eas commodè referri possunt, quemadmodum ex capite tertio Discursus præliminaris abundè constat. In gratiam igitur Idealistarum nihil prorsus in dogmatis philosophicis immutandum, consequenter Idealismus philosophiæ universæ nihil nocet.

Poterat absque omnibus ambagibus veritas propositionis præsentis percipi, modo consideres, Deum, animam & corpora esse objecta universæ philosophiæ. Animarum existentiam realem,

Idealismus scientiæ philosophicæ minime adversus.

realem, corporum idealem admittit Idealista (§. 36 *Psychol. nat.*), atque adeo de corporibus ita loquitur, ac si revera existerent, quemadmodum Copernicus de motu primo loquitur in parte Astronomiæ sphaerica, ac si revera daretur, ut et eundem non agnoscant nisi apparentem. Ex contemplatione animæ vi sectionis primæ eadem de Deo deducuntur, quæ ex contemplatione mundi materialis in systemate eruantur. Quamobrem patet Idealistam de Deo, animabus & corporibus, consequenter de hominibus eodem modo philosophari, quo Dualista philosophatur. Quodsi ergo in errorem incidat, quemadmodum & Dualista accidit, minime id Idealismo, sed aliis rationibus tribuendum, quibus perinde in Dualismo locus est. Absit autem, ut quis sibi persuadeat, nos patrocinium Idealismi suscipere! Eius enim salutarem mox ostensurum sumus. Ea profitemur, quæ veritati consentanea sunt, ne nos aliquos præbeamus errantibus, & ut præcaveamus, ne qui Sciamachia commissi armis parum validis errorem oppugnent, quemadmodum facere solent, qui viam hypotheseum fallarum non satis perscrutant.

§. 640.

An Idealista sit
necessario irreligiona-
rius.

Neesse non est, Idealistam esse irreligionarium. Etenim cum Idealismi gratia nihil in Psychologia sit immutandum (§. 639); Idealista animæ suam in noloendo & volendo libertatem relinquere tenetur (§. 942 *Psychol. empir.*). Et quoniam idem admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter spectantur (§. 636), nec in ejus gratiam quicquam in Theologia naturali immutandum (§. 635), adeoque obligationem divinam ad alias actiones committendas, alias vero omittendas agnoscere tenetur (§. 974 *part. I. Theol. nat.*); nec in dubium vocare potest eas actiones, quas homo Dei gratia edere debet, non editurus, si cum non agnosceret. Quamobrem cum in hisce actionibus cultus divinus consistat (§. 511), modus autem colendi Deum religio sit (§. 512); Idealistæ error suus minime obstat, quo minus aliquam religionem admittat. Quoniam itaque irreligionarius non est, qui religionem quandam tueretur (§. 514); Idealistam esse irreligionarium necesse non est.

Falluntur itaque, qui sibi aliisque persuadere nituntur, Idealistam omnem tollere religionem. Nec est, quod excipias, cum realem corporum existentiam neget (§. 36 *Psychol. nat.*), eum tollere cultum omnem Dei externum, qui cum ad religionem non minus spectet quam internus, hanc saltem ex parte tolli, nec omnem integram subsistere in Idealistarum hypothesi. Etenim quemadmodum Idealista omnium eorum, quæ in mundo materiali sunt, idealem in anima existentiam non secus largitur, ac si si revera extra ipsam existeret, omniaque eodem modo revera fierent, quo in anima repræsentantur; omnem quoque cultum externum idealiter in anima requirit eodem modo, ac si omnia ad eam spectantia revera extra eandem fierent. Quemadmodum itaque Dualista defendit, hominem actiones quoque externas patrare debere, quæ ad cultum divinum externum requiruntur; ita quoque Idealista agnoscere tenetur, curandum esse ut in anima existant omnes illæ perceptiones, quibus istæ actiones repræsentantur, perinde ac si revera in corpore perficerentur. Cumque de phenomenis eodem modo loquatur, quo Dualista, de cultu quoque divino eadem cum ipso profectur. Agnoscit itaque præter cultum internum requiri quoque externum, nec eum diversum ab illo, quem Dualista necessarium esse contendit, sit ita quod cultus omnis externus in ipsa anima absolvatur, nec existat nisi idealiter. Quodsi quis ideo cultum omnem divinum Idealistæ internum appellare velit; in verbis dissecat, dum in re conficitur.

§. 641.

An Idealista ne-
cessario
antiscri-

Neesse non est, Idealistam esse antiscripturarium. Etenim in gratiam Idealistarum nihil in Theologia naturali immutandum (§. 635). Quamobrem cum in eadem demonstratur, homini voluntatem a Deo revelari posse suam

suam (§. 448 & seqq. part. I. Theol. nat.), & in ea revelationis divinæ criteria proponantur (§. 451 & seqq. part. I. Theol. nat.) & religionem revelatam dari demonstretur, sibi libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, criteria ista convenire ostendatur (§. 522); Idealista stante hypothefi suæ veritatem religionis revelatæ negare minime teneretur. Quoniam itaque libris istis, quos Christiani Scripturæ Sacræ nomine inlignunt, idealem existentiam in anima sua eodem prorsus modo tribuit, ac si revera extra eam actu existerent (§. 624); Idealismus minime obstat, quo minus divinitatem eorundem agnoscat. Enimvero antiscripturarius non est, qui in Scriptura Sacra, quam vocamus, revelationem divinam contineri affirmat (§. 523). Quare necesse non est, Idealistam esse antiscripturarium.

Quodsi ergo antiscripturarius reperitur, qui idem Idealista, id minime Idealismus, sed alius rationibus tribuendum venit, ob quas etiam Dualistæ Scripturam Sacram rejiciunt. Equidem non nego, vim inferri Scripturæ verbis, si quis hypothefi Idealisticæ convenienter explicare velit historiam creationis & alia, quæ de mundo docentur in Sacra Scriptura, non tamen repugnat, ut Idealista & veritatis hypotheseos suæ, & divinitatis Sacræ Scripturæ persuasus hoc faciat, quemadmodum faciunt alii, qui falsas hypotheseos amplexi verba Sacræ Scripturæ in sensum iisdem conformem detorqueant. Ita Materialista, quæ de Deo humano more dicuntur, in sensu literali accipient, quæ de eius spiritualitate dicuntur & a simplicitate essentia divinæ dependent, in sensum alienum detorqueant, ut hypothefi suæ serviant. Imo quis est, qui ignorat, nihil frequentius esse inter Christianos sectarios, ut iectæ suæ servientes verba Sacræ Scripturæ trahant in favorem errorum suorum. Neque etiam nego, fieri posse, ut Idealista agnoscat, in Sacra Scriptura realem corporum existentiam doceri & tanquam certam atque extra omnem dubitationis aleam positam sumi, consequenter de veritate hypotheseos suæ securus inde inferat, falsa doceri in Sacra Scriptura atque adeo divinitatem eius neget: non tamen ideo dici potest, quod ex Idealismo necessario sequatur, ut eidem deditus sit antiscripturarius. Etenim ea de causa rejicit auctoritatem Sacræ Scripturæ, quod in ea contineantur errores ea ipsius mente, adeoque eadem Deum, errare nescium (§. 394 part. I. Theol. nat.), auctorem habere nequeat. Ob eandem vero rationem antiscripturarii quoque sunt, qui Idealistæ non sunt. Imo ea accidente fieri possent, ut ipsa veritas hoc modo det ansam errori. Ponamus enim Sempronium agnoscere, quod Deus sit incorporeus, nec oculos, nec pedes, nec manus habere possit. Ponamus eum loca Sacræ Scripturæ, in quibus Deo tribuuntur oculi, manus, pedes, in sensu literali accipere, & ad Anthropomorphitas provocare, qui hunc genuinum esse delenderint. Quoniam adeo existimat errores manifestos contineri in Sacra Scriptura, ejus auctorem Deum agnoscere nequit. Equis vero dixerit, necesse esse ut antiscripturarius sit, qui spiritualitatem & simplicitatem divinam defendit? Ex accidente est, quod veritas noxio errori ansam det. Eodem autem modo nonnisi ex accidente est, quod Idealismus ansam det eidem errori. Ceterum per se patet, Idealistam, qui realem corporum existentiam negat (§. 36 Psychol. var.), necessario incidere in errorem ab Ecclesia damnatum, quod Christus non habuerit nisi corpus phantasticum, ut adeo Idealismus, etiam philosophiæ non noceat (§. 639), parum tamen favere Christianismo, & in erroribus veterum hæreticorum ab Ecclesia damnatis censeri debeat. Nostrium igitur est ejus falsitatem ostendere.

§. 642.

Corpora non impossibilia sunt & actu existere possunt, seu eorum existentia realis non impossibilis. Substantiæ primariæ, quæ concipiuntur possibiles absque alia substantia limitata seu finita (§. 310), nullæ sunt possibiles nisi simplices (§. 313). Enimvero ex aggregatione, substantiarum simplicium oriri possunt substantiæ compositiæ, quæ extensæ sunt (§. 221 Cosmol. & §. 794 Ontol.) atque continuæ (§. 222 Cosmol.). Quamobrem cum corpora sint

primarius sit.

Possibilitas intrinseca & extrinseca corporum.

sint substantiæ istæ extensæ (§. 122 *Cosmol.*); corpora esse possibilia patet: *Quod erat unum.*

Enimvero Deus potentia sua creatrice omnes substantias simplices producere potest (§. 340). Quoniam itaque aggregatis nonnisi substantiis simplicibus, oriuntur corpora, quemadmodum ex demonstratis intelligitur, atque adeo corpora existunt, quamprimum substantiæ istæ simplices ad actum fuerint perductæ; evidens est corpora per potentiam Dei creatricem existere posse, consequenter realis eorum existentia impossibilis non est (§. 85 *Ontol.*). *Quod erat alterum.*

Idealistæ corporum existentiam realem pro impossibili habent, non quod de omnipotentia Dei dubitent; sed quod corpora possibilia esse negent. Videntur autem ipsi corpora impossibilia, quod agnoscant, si entia composita dentur, dari etiam debere simplicia, unde originem suam deducunt (§. 686 *Ontol.*). Perpendentes itaque ex punctis Zenonicis, hoc est, entibus simplicibus, quæ præter carentiam partium nullam aliam determinationem intrinsecam admittunt, minima in extenso uniformi (§. 215 *Cosmol.*), extensa oriri non posse (§. 218 *Cosmol.*), qualia sunt corpora (§. 122 *Cosmol.*); eadem pro impossibilibus habere. Error hic profectus est ex ignorantia veræ elementorum theoriæ, quam in Cosmologia dedimus (§. 182 & *segg. Cosmol.*), origini idearum in intellectu divino consonam (§. 314). Quodsi differentiam specificam elementorum ab animabus distincte cognosceremus, ut a priori clarissime pateret, quomodo combinatione realitatum limitatarum, quæ realitatum divinarum limitatione produunt, resistent (§. 91 & *segg.*); possibilitas corporum intrinseca in maiore utriusque luce collocaretur. Posita autem corporum possibilitate intrinseca ponitur per potentiam Dei creatricem extrinseca, quoniam hanc illimitatam admittit, quicunque Deo omnes realitates in gradu absolute summo competere agnoscit (§. 15). Cum in Psychologia rationali docuerimus, quomodo ideæ sensuales extensionis & continuitatis (§. 103 *Psychol. rat.*), spatii (§. 106 *Psychol. rat.*), nec non vis inertia (§. 108 *Psychol. rat.*) atque vis motricis procedant (§. 110 *Psychol. rat.*); relictis demonstrationibus ibidem datis dispelluntur nebule, quibus circa corporum possibilitatem sensus atque imaginatio mentem obfuscare poterunt. Quodsi multiplicem illam confusionem, qua ideæ rerum sensibilibus resulant (§. 98 *Psychol. rat.*), adæquate cognoscere valeremus; nebule istæ penitus dissiparentur, luce meridiana assulgent: quam nunquam mortalibus contueri licuerit, nostrum non est desuere, etsi non sine ratione dubitetur.

§. 643.

Possibilitas commercii inter animam & corpus.

Commercium inter animam & corpus per utriusque naturam non impossibile. Enim in systemate harmoniæ præstabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ & corporis naturam intelligibili modo explicatur (§. 620 *Psychol. rat.*). Concipi igitur potest modus aliquis, quo commercium istud, & quidem naturaliter (§. 622 *Psychol. rat.*), subsistere potest. Quamobrem per naturam animæ atque corporis impossibile non est.

Inter eas rationes, quæ Idealistas ad negandum realem existentiam corporum permoverunt, referenda quoque est difficultas explicandi commercium inter animam atque corpus interveniens. Cum enim difficultates, quibus premitur systema influxus physici, perciperent, nec alio modo idem subsistere posse existimarent, siquidem præter animas censerent quoque corpora; de solutione desperantes nodum Gordium secare naluertunt, negata corporum reali existentia. Sufficit itaque ad refellendam impossibilitatem commercii inter animam & corpus per utriusque naturam subsistentis a nobis concipi posse modum, quo per eandem subsistere queat. Apparet adeo utilitas systematis harmoniæ præstabilitæ, quam a ceteris expectare minime licet.

§. 644.

§. 644.

Corpora realiter existunt. Etenim corpora possibilia sunt & actu existere possunt (§. 642). Quamobrem cum Deus res finitas creaverit manifestandæ gloriæ suæ causâ (§. 623 part. I. Theol. nat.), consequenter ut perfectionem suam absolute summam, adeoque etiam potentiam (§. 350 part. I. Theol. nat.), manifestaret (§. 610 part. I. Theol. nat.), eandemque intenderit tanquam finem ultimum (§. 629 part. I. Theol. nat.), agat vero finis suo convenienter (§. 625 part. I. Theol. nat.); quin præter animas, in quibus mundus idealiter existit (§. 192 Psychol. rat.), pròduxerit quoque corpora, ex quibus mundus adspicibilis constat (§. 119 Cosmol.), dubitari nequit.

Exstentia corporum realis.

Quicquid exigit finis creationis a Deo intentus, illud quoque admittendum est, nisi in sapientiam divinam injurius esse velis (§. 640 part. I. Theol. nat. & §. 689 Psychol. rat.). Exigit realem corporum existentiam finis creationis, quatenus Deus per eandem omnipotentiam suam, absolute summam, demonstrare voluit. Quamobrem & admittendum, quod corpora creaverit, ut realiter extra ideas animarum existant. Excipit Idealista, corpora cum sit impossibilia, a Deo creari non potuisse, quia potentia ejus ad impossibilia extendi nequit (§. 344 part. I. Theol. nat.). Eiusvero contrarium evicimus paulo ante (§. 642), atque adeo exceptio nulla est.

§. 645.

Idealismus falsa hypothesis est. Negant enim Idealistæ corpora realiter existere, iisdem nonnisi idealem existentiam in animabus concedentes (§. 36 Psychol. rat.). Quare cum corpora realiter existant (§. 644); negant, quod erat affirmandum, adeoque errant (§. 624 Log.). Quoniam itaque errant, qui propositionem falsam pro vera habent (§. 623 Log.); Idealismus falsa hypothesis est.

Idealismi falsitas.

Corruit adeo Idealismus per principia nostra, quatenus possibilitas intrinseca corporum per theoriam nostram elementorum demonstratur & differentia sensibilis ab intelligibili per principia psychologica patet: neque enim nisi illa supposita possibilitas eorum extrinseca per omnipotentiam Dei & actualitas per voluntatem eidem superaccedentem sive decreto ipsius constare potest. Falluntur adeo, qui theoriam nostram elementorum & animæ pro idealistica venditant, cum sit unicuique idque certissimum adversus Idealismum Palladium, & Idealistæ hac sola de causa in errorem suum incidant, quod non perspecta sensibilis ac intelligibilis mundi differentia id, quod apparet, cum eo, quod est, coniungant, & ideo in contradictiones incidant; ob quas notio corporis impossibilis videtur, consequenter corpus omnipotentæ divinæ obiectum esse negent, hoc nomine porro subducendum decreto divino, quoad realem scilicet existentiam. Nemo autem desideret demonstrationem, qua nondum suppositis Dei attributis, independenter ab omnipotentia & decreto Dei realis corporum existentia evincatur. Quicquid enim cognoscimus, vel a priori vel a posteriori cognoscimus (§. 435 Psychol. empir.). A posteriori cognoscitur, quod experiundo adfiscimus (§. 434 Psychol. empir.), adeoque beneficio sensuum (§. 664 Log. & §. 65 Psychol. empir.), nobis innotebit. Quæ sensu percipimus tanquam ad notionem corporis pertineant, veluti extensionem, vim inertem & vim motricem (§. 138 Cosmol.), phenomena sunt (§. 229, 236, 296, 298 Cosmol.), quæ tanquam phenomena admittit Idealista (§. 624). Inde igitur nihil adversus eum concluditur, nisi aperto fonte phenomenon (§. 192 Cosmol.). Ex his adeo, quæ sensuum beneficio de corpore nobis innotescent, ejus realis existentia proferri nequit. Quicquid a priori cognoscitur, vi intellectus eruitur (§. 438 Psychol. empir.), adeoque ex rationibus distinctis colligitur (§. 275 Psychol. empir.). Quodsi notionem consilium corporis ab omni confusione liberet, in elementa incidit (§. 192 Cosmol.). Per hæc autem non demonstratur nisi intrinseca corporis possibilitas (§. 642), qua sola cognita nondum constat id existere.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

1 t

stere

stere (§. 171 *Onol.*), sed tantummodo existere posse intelligitur (§. 133 *Onol.*). Quoniam in anima idea huius universi seu mundi adspicibilis existit, quæ eisdem prorsus mutationes subit, quas mundus adspicibilis subit (§. 192 *Psychol. var.*); anima sibi eodem prorsus, quo nunc, modo repræsentaret hoc universum, etiam si mundus actus non existeret, id quod etiam agnoscitur ab iis, qui systema harmoniæ præstabilitæ defendunt (§. 614 *Psychol. var.*), & a *Cartesio* agnitum (*nat. §. cit.*). Rediit adeo res tota ad liberam Dei voluntatem, utrum voluerit, animas solas existere, an vero etiam corporum existentiam decreverit. Quod vero voluntati divinæ conveniens sit, non aliunde quam ex notione sapientiæ deduci potest (§. 445. 640 *pars. I. Theol. nat.*), quemadmodum a nobis factum. *Cartesius* in Meditationibus realem corporum existentiam ex notione corporis & animæ demonstrari non posse agnovit: eam igitur a veracitate Dei deducere voluit. Videbatur enim ipsi ex eo sequi, quod Deus continuo hominibus imponat per testimonium sensuum, quod iidem adeo certum videretur, siquidem corpora realiter non existerent. Sed hoc argumentum ab Idealista habetur pro nullo. Etenim corporis notionem, qualem *Cartesius* admittunt, contradictioni obnoxiam pronuntiant, adeoque pro impossibili habent (§. 79 *Onol.*): quo admisso nulla est consequentia, quam *Cartesius* urget. Vidit hoc *Malebranchius*: unde in Dialogis Metaphisicis contendit, realem corporum existentiam nobis innotescere non posse nisi per revelationem divinam, qua tamen nos minime opus habere, ex ante demonstratis constat (§. 641).

CAPUT IV.

De Paganismo, Manichæismo, Spinosismo & Epicureismo.

§. 646.

*Paganismus
quid sit.*

Paganismus sive Gentilismus est hypothesi de mundi a pluribus Diis dependentia sive quoad existentiam, sive quoad gubernationem.

Constat Gentiles multos admisisse Deos, quibus si non creationem mundi, attem gubernationem tribuerunt. Error hic cum multis modis variari possit; Gentilismi quoque plures dantur & dari possunt species, quas tamen distinguere opus non est, propiterea quod omnes corrumpunt, sublato Paganismo in genere. Atheismus in defectu peccat, quod nullum admittat Deum: at Paganismus peccat in excessu, quod plures fingat Deos. Equidem superfluum videri poterat agi de Paganismo, cum non facile metuendum sit, ne quis in eundem incidat: verumtamen plures prostant rationes, quæ hanc tractationem suadent. Non desunt hodie, qui omnem cognitionem Dei ac virtutis naturalem ad Paganismum referunt, quasi *paganum* seu *gentile* sit, quicquid lumine rationis de Deo & virtute agnoscitur, unde & philosophiam moralem Ethicam gentilem appellant. Ea de causa aut Theologiam naturalem ac philosophiam moralem prorsus damnant, aut, si quæ rationes obstant extrinsecæ, quo minus hoc faciant, inutilem saltem pronuntiant, & Theologiam studiosos in Theologia revelata & Theologia morali acquiescere iubent. Veram igitur Paganismi notionem exhiberi & quicquam eidem insit error, evidentem demonstrati consilium erat, ne veritas aliquid patiatur detrimenti, & eius usu, quæ certissimum spondeat, frustraretur, abunde perspecto ab iis, qui studium philosophiæ severius cum Sacrarum literarum tractatione coniungunt. Sunt etiam qui omnem de Deo errorem Scripturæ Sacre adversum Paganismo tribuunt: quod tamen minus recte fieri agnoscendum, cum etiam de erroribus rectum esse debeat iudicium. Denique Paganismus hodiernum ex Orle nondum eliripatus, atque adeo necesse est errorem hunc penitus percipere, ne in convertendis Gentilibus a vero aberraretur, ubi absurditatis lux convincendi. Imo dantur etiam religiones, qualis est Mohammedana, quæ cum Paganismo in eundem consensum referri nequeant, etiam diverfæ a Christiana.

§. 647.

§. 647.

Paganus sive *Gentilis* dicitur, qui Paganismum seu Gentilismum profitetur, hoc est, pro vera habet hypothese de dependentia mundi a pluribus Diis saltem quoad gubernationem (§. 646).

Perperam igitur Gentilismus ita opponitur Christianismo, quasi sit Gentilis, qui Christianus non est, quemadmodum subinde faciunt, qui vagis locutionibus delectantur, præsertim ubi animum affectibus obnoxium habeat.

Paganus vel Gentilis quoniam dicitur.

§. 648.

Nomen appellativum vocatur, quo utimur ad significandum ens quoddam in universali, veluti genus aliquod, vel speciem aliquam.

Ita vocabulum *homo* nomen appellativum est, quo denotatur aliqua viventium species. Similiter vocabulum *arbor* nomen appellativum est, quo denotatur aliquod genus, quod plures sub se species comprehendit, veluti cerasum, quercum, abietem: quæ ipsa vocabula appellativa sunt nomina, utpote pluribus individuis communia.

Nomen appellativum quodnam sit.

§. 649.

In *Gentilismo* vocabulum *Deus* nomen appellativum est. Etenim Gentiles affirmant plures dari Deos, a quibus mundus quoad gubernationem dependet (§. 647). Vocabulo itaque *Deus* significare nequeunt nisi ens, quod determinationes singulis istis communes continet, exclusis iis, quæ in ipsis diversæ sunt. Quamobrem cum ens universale sit, quod tantummodo continet determinationes intrinsecas communes pluribus singularibus, exclusis iis, quæ in individuis diversæ sunt (§. 230 *Ontol.*): Gentiles vocabulo *Deus* indignant ens universale. Enimvero nomen appellativum est, quo significatur ens quoddam universale (§. 648). Vocabulum itaque *Deus* in *Gentilismo* nomen appellativum est.

Vocabulum Deus quale sit in Gentilismo.

Idem etiam ostenditur indirecte hoc modo. Ponamus in *Gentilismo* vocabulum *Deus* esse nomen proprium. Quoniam nomen proprium est, quo utimur ad significandum aliquod individuum (§. 408): Gentiles vocabulo *Deus* non indignant nisi ens aliquod singulare seu individuum. Non igitur idem tribuunt pluribus individuis. Atat cum plures esse Deos affirmant (§. 647), pluribus utique individuis hoc nomen tribuunt, adeoque in *Gentilismo* vocabulum *Deus* nomen proprium esse nequit, consequenter appellativum est.

Ita Romani *Jovem*, *Apollinem*, *Mercurium*, *Bachum*, *Vulcanum*, *Martem* aliosque Deos vocant. Vocabulum igitur *Deus* pro appellativo habeat. Non est, quod excipias, nos quoque in sermone patrio vocabulo *Gens* tribuere numerum pluralem *Gentes*, & idem facere populos, qui unum taurummodo Deum profitentur, aliis autem utuntur linguis. Etenim ex vocabulo nobis proprio (§. 409) efficimus appellativum in gratiam *Gentilismi*, ut de *Gentiliis* errore loqui possimus. Sane quotiescunque hoc vocabulum tanquam nomen appellativum usurpamus, toties significatus respicit errorem *Gentilium* de pluralitate Deorum, ut adeo significatus semper sit huius erroris obnoxius, quotiescunque a natura nominis proprii recedit, etiam si eundem nonnisi tacite supponamus. Ceterum si vel maxime, antequam Deum cognoveris, vocabulum hoc sumas tanquam appellativum, per naturam tamen ejus in nomen proprium degenerat, quamprimum vera de eo cognovieris.

*Quid
Deus
Gentili-
bus signi-
ficet.*

In Gentilismo Deus est ens intelligens, a quo mundus quoad actum vel quoad quosdam eventus particulariter dependet. Etenim in Gentilismo plures finguntur Dii, a quibus mundus sive quoad existentiam, sive quoad gubernationem dependet (§. 646). Non igitur totus dependet a Deo uno, adeoque ab uno nonnisi quoad quandam partem. Quoniam itaque in Gentilismo vocabulum *Deus* nomen appellativum est (§. 649), adeoque eas in universali significat (§. 648), quod est subiectum determinationum omnibus Diis communium (§. 230 *Ontol.*); in eodem Deus definiendus per ens intelligens, a quo mundus quoad actum, vel quoad quosdam eventus nonnisi particulariter dependet.

Pateet hoc exemplo Romanorum, qui Jovi fulmina, Marti bella, Aeolo ventos, Neptuno aquas, Cereri fruges, Dianæ seras subdiderunt, Apollinem cum Musis scientiis præcecerunt. Mundi igitur gubernationem distribuerunt inter plures Deos, ita ut ab uno hi, ab altero alii dependerent eventus; ab uno hæc, ab altero alia hominum fata. Quamobrem Dii Romanorum nil inter se commune habent, nisi quod sint entia intelligencia, a quibus mundi gubernatio quoad certas quasdam partes dependet. Nostra igitur Dei definitio, quod sit ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentie huius universi & animarum nostrarum (§. 67 *part. k. Theol. nat.*), vi cuius totus mundus quoad maxima minima nonnisi ab uno Deo dependet, quemadmodum demonstrationes concatenatæ systematis aperitissime loquuntur, cum Gentilismo minime confiliet. Nec est quod hoc miremur: est enim definitio veri Dei, Gentiles vero Divinitatem transmutarunt in formam aliam, veluti humanam.

*Quales
realita-
tes Deo
tribuan-
tur in
Gentilif-
mo.*

In Gentilismo Deo tribuuntur realitates limitatæ. In Gentilismo mundus saltem quoad gubernationem dependet a pluribus Diis (§. 646), seu Deus in genere est ens intelligens, a quo mundus quoad actum, vel quoad certos quosdam eventus in particulari dependet (§. 650). Quamobrem cum singuli Dii admittantur, ut pateat, undenam sint hi, vel alii eventus particulares, & cur hoc tempore tales sint, quam alii; tales singulis Diis tribuendæ sunt realitates, quales illorum eventuum, qui ipsis subjiiciuntur, dependentiæ ab iisdem intelligendæ sufficiunt. Quoniam itaque realitates limitatæ, veluti scientia & potentia limitata, ad hoc sufficit, ut certi quidam eventus dependeant ab aliquo Deorum, seu imperio ejus subsint; Diis quoque singulis nonnisi realitates limitatæ, veluti scientia & potentia certi gradus, tribuendæ sunt in Gentilismo.

Ita Jupiter ex Romanorum mente sonat & pluit, seu tempestates excitat. Sufficit itaque, ut tempestatum theoriam quandam calleat, & easdem excitandi potentia instructus sit, utque hominum quorundam facta cognoscat, ob quæ iisdem vel irascitur, vel propitius sit, neque ad gubernationem tempestatum omniscientia & omnipotentia opus habet. Idem eodem modo patet de Aeolo, ventorum Deo, patet de quovis Deo alio, nemque de quavis Dea alia Romanorum. Gentilium adeo Dii sunt entia finita atque limitata, & ea de causa cum Gentilismo pugnat definitio, quod Deus sit ens absolute perfectissimum (§. 14). Cum vero hoc pacto Divinitatem in formam humanam transmutarent Gentiles, haud zgæ quoque in iisdem admiserunt quodvis scelerum & flagitiorum genus. Ita Jovem, Deorum Imperatorem, cum Junone sorore incestum commississe, Danaen constoprasse, cum Ieda Tindaris Regis Laconia uxore, Antiope Lyco Regi Thebarum uxore, Alcmena, Amphitryonis conjugæ adulterium passuræ fertur, ut alia libidinis specimina silentio prætereamus.

§. 652.

Necesse non est, Gentiles esse anthropomorphitas. Etenim Gentiles mundum quoad actum & gubernationem dependentem faciunt a pluribus Diis (§. 647). Sufficit igitur ut singulis tribuantur istiusmodi realitates, per quas intelligi potest, cur hi eventus, qui directioni ipsorum subjiunguntur, ab iis pendere possint (§. 851. 56 *Ontol.*). Quoniam itaque necesse non est, ut ad hoc habeant corpus, quale est humanum, cum veto Deo tale ideotribuendum non sit, cujus directioni subsunt omnia (§. 158 *part. I. Theol. nat.*); Anthropomorphita vero sit, qui Deo corpus tribuit, quale humanum est (§. 579): ideo necesse non est Gentiles esse anthropomorphitas.

Anthropomorphismus crassus cum Gentilismo necessario non coniungitur.

Nimirum Gentiles fugere possunt substantias invisibiles, quæ corporeæ non sunt, hominibus multo potentiores, a quibus sibi metuunt & quorum gratiam sibi conciliare student, ne noceant, vel ut beneficiant, & hos pro Diis habere. Esti aden Romani Diis suis tribuerint corpora humana, divinitatem in formam humanam transmutantes; non tamen ideo hoc requirebat fundamentum Gentilismi, nimirum particularis mundi ab iisdem dependentia (§. 646), quod utique absque Anthropomorphismo crasso subsistere potest. Absurdum utique Gentilismus est, cui Anthropomorphismus crassus miscetur, quam qui ab eodem immunis est, cum duæ euntes Divinitati repugnantes in unum confundantur. Ceterum nec minus, qui Deos corporeos fecerunt, anthropomorphitæ fuerunt. Etenim qui Solem atque Planetas pro Diis habuerunt, a quibus pendere ventus in terra hamiumque fata; Deo non tribuerunt corpora, qualia habent homines, anthropomorphitis minime annuerandi. Inciderunt autem in errorem, quem commiserunt, quod Deo tribuendum esse consuetudinem mundi agnoscerent, Tellurem autem in eo, quoniam est, statu minime concitari posse viderent, Sole remotum, quodque rationem reddi non posse animadvertentes diversitatis quoad inclinationes ac dispositiones naturales, moresque ac fata hominum, eam quærent in Planetis, quos hominum gratia esse fumebant, quorum tamen non aliam apprehendere poterant utilitatem, quæ ab ipsis in eos proficisci poterat.

§. 653.

Idolum dicitur ens, quod fingitur esse Deus, cum non sit.

Ita qui Solem existimarunt esse Deum, mundi conservantem, eumque cultu divino prosecuti sunt, ex eo Idolum fecerunt, seu Sol recte dicitur eandem Idolum. Quemadmodum vero nomina rerum tribuuntur imaginibus earundem; ita etiam imagines eorum entium, quæ finguntur esse Diis, cum non sint, hoc est, Idolorum, dicuntur Idola. Ad hunc vero significatum in præfate digitum non intendimus.

Idolum quid dicitur?

§. 654.

Gentiles verum Deum in idola convertunt. Etenim verus Deus est ens perfectissimum (§. 14), seu spiritus perfectissimus (§. 387 *part. I. Theol. nat.*), cujus adeo intellectus (§. 652 *Psychol. rat.*) & voluntas omnes limites respuunt (§. 653 *Psychol. rat.*), qui que profus illimitatus est (§. 16). Enimvero in Gentilismo Deo tribuuntur realitates non nisi limitatæ (§. 651), adeoque ens fingitur Deus, quod non est (§. 300 *Ontol.*). Quamobrem cum idolum sit, quod fingitur esse Deus, cum non sit (§. 653); Gentiles Deum verum in idola convertunt.

Qui sint Diis Gentilium?

Idola fuerunt omnes Diis Romanorum, vi definitionis (§. 653); verum autem Deum non agnoverunt, sed eidem idola sua substituerunt. Unde & de ipsis dici debet, quod verum Deum in idola converterint. Quoniam idola finguntur Diis, qui non sunt, si per imagines representantur, nullum ectypo prætypum respondet. Unde est quod ipse illæ imagines ex ligno, lapide vel metallo factæ aut in tabula depictæ designant Gentilium Diis, cum præter eas

fas

tas nihil sint. Qui Solem pro Deo habent, eorum Deus existere quidem videtur; aut non magis existit, quam idolum quodvis aliud, cum qua Deus non existat, quatenus non est subiectum illarum determinationum, quæ ipsi tanquam Deo tribuuntur. Equis enim est qui dubitet, quod Solem pro Deo habentes longe alias ipsi tribuant realitates, quam quas sensu percipiunt? Quæcunque autem illæ sint, quæ Soli ideo tribuuntur, quod Deus mundus conservator, vel etiam gubernator habeatur; certum est, ea diversa esse ab iis, quæ sensu percipiuntur, nec eidem inexistere. Subiectum illarum determinationum, quæ Soli tanquam Deo tribuuntur, est illud eus, quod Deus esse fingitur, quotique adeo non existit, sed cum Sole existente tantummodo confunditur, quatenus diversa habentur pro eodem. Qui itaque ex Sole faciunt idolum maxima contradictione eus simul esse voluit donec.

§. 655.

*Fundamentum
Gentilismi
subversum.*

Gentilismus falso nititur fundamento. Fundamentum Gentilismi est dependentia mundi & eorum, quæ in ipso sunt, quoad actum & gubernationem a pluribus Diis (§. 646). Enimvero cum in mundo omnia tam simultanea, quam successiva inter se connexa sint (§. 55 *Cosmol.*), & ipsa elementa, substantiæ simplices (§. 182 *Cosmol.*), præter quas in corporibus nihil datur substantiale (§. 177 *Cosmol.*), inter se connexa sint (§. 204 *Cosmol.*), & ab eorum nexu nexus rerum materialium pendeat (§. 205 *Cosmol.*), imo mutationes elementorum omnium inter se & omnes in eodem elemento connexæ sint (§. 210 *Cosmol.*); mundus totus tum quoad actum, tum quoad ea, quæ in eodem eveniunt, nonnisi ab uno ente dependet, ut ideo nonnisi unus sit mundi creator, conservator & gubernator (§. 1106 *part. I Theol. nat.*). Falsum igitur est, mundum sive quoad actum, sive quoad gubernationem a pluribus entibus dependere (§. 28 *Ontol.*), consequenter Gentilismus falso nititur fundamento.

Postea rerum nexu in universo, quo mundus effectus ens unum, corripit fundamentum Gentilismi, dependentia a Diis pluribus: eodem autem non admissa, dependentia pluribus entibus nihil contradictionis videtur habere, adeoque ægre istud subvertitur. Notandum enim Gentilismum ab insulsis istis commenciis, quibus eum infecere Græci atque Romani, purgari posse, ut Diæ plures fingantur ad similitudinem veri Dei, nisi quod perfectiones ipsis tribuæ non sint absolute summæ, limitatæ scilicet formaliter, æst illimitatæ obiectivæ, ut intellectus ad omnia sese extendens veritatem assequatur de omni cognoscibili, quoties nosse interest, ut non omnia cognoscibilia simul eodem actu represententur, atque adeo voluntas nunquam aberrat ab eo, quod rectum est, sed salva sit in omnibus sanctitas divina. Ipsi Romanorum & Græcorum saniores absurditatem commentorum de Diis atque Deabus agnoverunt, cumque Diis tribuerint, quæ a natura veri Dei minime abhorrent, Gentilismum puriorem amplexi videntur, ut publice eundem profiteri non liceret, cum Theologia fabulosa plebis indomitæ coercenda medium haberetur, cuius rudities conveniebant. Nobis iam non est negotium cum Gentilismo insulsis fabulis commaculato, sed cum puriori, in quem incidere poterant saniores. Et hunc subverti nexu rerum stabilita constat, cum per eum Deus unitatem suam hominibus patefaciat, ideo rebus per nexum eandem in hoc universa providens (§. 937 *part. I Theol. nat.*), ac siad ea, quæ sunt, attentus hodie demum decerneret, quid fieri debeat, seu quid facere ac permittere velit (§. 938 *part. I Theol. nat.*). Ruente autem Gentilismo puriori, sua sponte cadunt fabulæ, quas fingere Græci atque Romani, fingere aut hodie fingunt Gentēs aliæ a vera Numini cognitione adhuc procul remotæ. Quodsi autem in Gentilismū purioris notionem convertas, cui convenit supra in medium allata definitio (§. 646); non erit amplius, quod mireris, cur eodem refusingo operam impenderimus, ubi errores præcipuos Theologiæ naturali adversos sub incudem revocamus. Eri enim unguis aniles Græcorum atque Romanorum ex sunt, quæ nullam fidem merentur & absurditate sua semetipsas destruant; idem tamen ænicudum non est de Gentilismo ipso. Sane si huius nulla habenda ratio, nec in Theologia naturali

Manichæismo, Spinosismo & Epicureismo. 335

naturali demonstranda est unitas Dei: neque enim alia de causa demonstratur, quam ut solatur Deorum pluralitas, hoc est, Gentilismus (§. 411.).

§. 656.

Gentiles athei non sunt, nec deistæ, etsi verum Deum non agnoscant. Et enim Gentiles non negant dari Deum, a quo mundus dependeat quoad actum & gubernationem (§. 646). Quoniam itaque atheus non est, qui dari Deum, mundi auctorem, non negat (§. 411.); nec Gentiles athei sunt. *Quod erat primum.*

An Gentiles sint athei vel Deistæ.

Similiter Gentiles non negant dependentiam mundi a Deo quoad gubernationem (§. 646), consequenter non negant, Deum curare res humanas (§. 899. 900 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque deista non est, qui Deum res humanas curare non negat (§. 529); nec Gentiles deistæ sunt. *Quod erat secundum.*

Enimvero Gentiles verum Deum in idola convertunt (§. 654), adeoque Deos esse fingunt, qui non sunt (§. 653). Verum igitur Deum non agnoscunt. Quoniam tamen hic error non obstat, quo minus Deum dari agnoscant & mundum quoad gubernationem ab eodem dependentem faciant (§. 646); nec idem cum Atheismo, nec cum Deismo necessario connectitur (§. 411. 529). Quamobrem nec athei, nec deistæ sunt, etsi verum Deum non agnoscant. *Quod erat tertium.*

Nimirum quando quaeritur, num detur Deus, seponitur adhuc quaestio, utrum tantummodo unus sit Deus, an vero plures sint, quibus ob communem naturam hoc nomen conveniat. Quemadmodum si quaeritur, utrum detur architectus, qui ædificium condiderit, nec ne, seponitur adhuc quaestio, num unus tantummodo fuerit, ad quem originem suam refert ædificium, an vero plures, qui socias operas contulerint. Qui igitur negat dari Deum, non minus negat dari Deum unum, quam dari plures: qui vero affirmat, dari Deum, nondum definit, utram Deus tantummodo unus sit, an plures dentur, quibus hoc nomen conveniat. Assertivam adeo defendentes vel litare tenentur, Deum non dari nisi unum, vel admittere debent Deos plures. Unde qui Deum esse profitentur, vel veritatem amplectuntur, vel a vero aberrantes in Gentilismum incidunt, etsi utrique Atheismum damnent. Idem eodem modo patet, ubi quaeritur, num Deus gubernet hoc universum, seu num curet res humanas: ubi denuo Deum dari affirmantes vel veritatem amplectuntur, gubernationem mundi non tribuentes nisi uni Deo, vel in Gentilismum incidunt, eam pluribus ascribentes, etsi utrique Deismum damnent, quo omnis universi huius gubernatio tollitur. Satis igitur superque apparet, Gentilismum nec cum Atheismo, nec cum Deismo necessario esse connectum, sed per eum tolli utrumque, etsi diverso errore veritati præiudicet. Errores a se invicem recte distingui, qui nihil inter se commune habent, jam aliquoties monuimus, nec satis inoleatur.

§. 657.

Gentiles irreligionarii non sunt. Gentiles in eo errant, quod mundum, cuius nonnisi unus est creator, conservator & gubernator (§. 1106 *part. I. Theol. nat.*), quoad actum & gubernationem dependentem faciant a pluribus, loco unius Dei (§. 1107 *part. I. Theol. nat.*) fingentes plures (§. 647). Enimvero pluralitas Deorum minime obstat, quo minus intelligant se obligatos esse ad certas actiones Dei gratia cedendas, quibus non erat opus, si nullus esset Deus, consequenter ad Deum colendum (§. 511). Cum modus colendi Deum religio sit (§. 512); Gentilismus religioni minime obstat.

Cum Gentiles non sint irreligionarii.

stat. Quoniam itaque Gentiles religionem habent, irreligionarius vero est; qui religionem nullam habet (§. 514); Gentiles irreligionarii non sunt.

Confirmatur idem a posteriori exemplo Romanorum & Græcorum, aliorumque Gentilium, quibus omnibus fuisse religionem constat. Non est quod excipias, cultum Gentilibus non fuisse nisi idolatricum, qui cum non sit cultus veri Numinis, haberi debeat pro nullo. Neque enim jam quaeritur, num Gentilibus fuerit religio vera, sed num aliqua ipsis fuerit. Ceterum notioi Gentilismi non repugnat, ut idem cultus exhibeatur pluribus Diis simul, quem ratio exhiberi iubet vero Deo quemadmodum non impossibile, ut Gentiles Deos suos fingant ad similitudinem veri Dei, in cuius locum eisdem surrogant,tribuendo pluribus simul sumtis, quod uni erat tribuendum. Religio adeo naturalis, quæ salva est in religione Muhammedanorum, integra quoque subsistere potest quoad singulas actiones in Gentilismo, nisi quod pluribus Diis præstetur cultus, qui uni Deo convenit. Hoc posse usu non caret. Gentiles enim facilius ad veram religionem perducuntur, ubi religionem ipsorum ab absurditate liberaveris, quam nec Gentilismus fert, si ex ejus notione argumenteris.

§. 658.

*Actionū
intrinsicæ
differentia a
Gentilibus
admittenda.*

Gentilismus non obstat, quo minus actionum bonarum & malarum moraliter spectatarum differentia agnosceatur. Etenim fundamentum Gentilismi est dependentia mundi quoad actum & gubernationem a pluribus Diis (§. 646). Enimvero siue mundus a Deo uno, siue a pluribus quoad actum & gubernationem dependere ponatur, in eo nil quicquam mutatur, quod actiones quædam nos statumque nostrum perfectiores, quædam imperfectiores reddant, dependentia ista mundi in actionum hanc differentiam minime influente, utpote absque illa demonstrabili, quemadmodum ex philosophia practica uberius patebit. Quoniam itaque actiones malæ internæ, hoc est volitiones ac nolitiones animæ (§. 568 *part. I. Theol. nat.*), quatenus moraliter spectantur, animam ejusque statum reddunt imperfectiorem (§. 574 *part. I. Theol. nat.*), & malæ externæ, hoc est, motus corporis humani volitionibus ac nolitionibus animæ respondentes (§. 568 *part. I. Theol. nat.*), quatenus itidem moraliter spectantur, corpus & statum nostrum externum reddunt imperfecti obnoxium (§. 575 *part. I. Theol. nat.*), malumque morale per aliam rationem determinatur, quam perfectio hominis essentialis (§. 579 *part. I. Theol. nat.*); ex adverso autem actiones bonæ internæ atque externæ, quatenus moraliter spectantur, illæ animam & ejus statum, hæc vero corpus & statum nostrum externum perfectiorem reddunt (§. 555 *Psychol. empir.*), cum naturalibus per easdem rationes finales utraq; determinandæ (§. 514 *part. I. Theol. nat.*): Gentilismus non obstat, quo minus actionum bonarum & malarum moraliter spectatarum differentia agnosceatur.

Confirmatur idem a posteriori. Constat enim Græcos atque Romanos intrinsicam actionum humanarum differentiam agnovisse. Unde Cicero pronuntiat, ipsa natura constitutum esse jus. Natura autem humana rerumque, quibus indiget, per hoc non mutatur, quod mundus per errorem a pluribus Diis dependere ponatur, quemadmodum non mutatur per hoc, quod ejus dependentia a Deo prorsus negetur ab Atheo (§. 411. 300).

§. 659.

*Jus naturæ,
Ethica*

Jus naturæ, philosophia moralis, sive Ethica, atque Politica in Gentilismo subsistit. Etenim Gentiles agnoscere tenentur differentiam actionum bonarum

natum & malarum moraliter spectatarum (§. 658). Quamobrem cum in Jure naturali demonstratur, quænam actiones sint bonæ, quænam malæ (§. 68 *Disc. prælim.*); in Gentilismo Jus naturæ integrum subsistit.

Philosophia moralis, sive Ethica, atque Politica sunt partes philosophiæ practicæ (§. 64. 65 *Disc. prælim.*). Enimvero philosophia practica docet dirigere facultativam in eligendo bono & fugiendo malo (§. 61 *Disc. prælim.*). Quamobrem cum per dependentiam mundi a pluribus Diis, quam per errorem sumunt Gentiles (§. 647), in natura animæ nihil immutetur, adeoque etiam appetitiva facultas ea agnoscat, quam in aobis experimur; Gentiles negare non possunt, quæ de dirigenda facultate appetitiva in eligendo bono & fugiendo malo demonstrantur, actionum bonarum & malarum intrinsecam differentiam admittentes (§. 658). Patet itaque in Gentilismo quoque subsistere Ethicam atque Politicam.

Confirmatur hoc a posteriori. In Scriptis quæ Gentilium egregia reperiri morum præcepta & vitæ prudenter instituendæ regulas, nemo est qui in dubium vocat. Imo commendatur Ethica & Politica *Aristotelis*, illaque laudatur in ipsius libris symbolicis Ecclesiæ Lutherani. Ceterum hinc intelligitur, quam absolum sit philosophiam moralem vocare Ethicam Gentilem, vernaculo sermone, *die Heydnische Moral*. Neque enim gentile dici potest, nisi quod ex dependentia mundi sive quoad actum, sive quoad gubernationem a pluribus Diis deducitur (§. 646). Sane cum Gentiles saniores insulsa de Diis commenta, cum Gentilismo non necessario connexa, agnoscetes de pluribus Diis prædicent, quæ nonnisi Deo uni conveniunt; nec obligationem divinam ad actiones alias committendas, alias vero omittendas in dubium vocare possunt (§. 374 *part. I. Theol. nat.*), quemadmodum etiam factum esse constat. Non ideo quid gentile dici potest, quod dictum vel scriptum fuerit ab homine gentili, quemadmodum nec Christianum dicitur, quod dictum, vel scriptum fuerit a Christiano.

§. 660.

Manichæismus est hypothesis de dependentia mundi a duobus principiis, altero quidem bono, unde sunt quæ bona in hoc mundo, altero autem malo, unde sunt mala physica & moralia.

Hypothesis hæc antiquissima est in philosophia orientali, præsertim Persarum, & vulgo tribuitur *Zoroastri*. In Christianismum seculo tertio invecita a *Manes* & sub nomine *Manichæismi* propagata. Nostrium jam non est inquirere, quinam fuerint ceteri *Manes* errores, de quibus a viris doctis non prorsus consentientia traduntur. Neque jam discutere lubet, quænam de duobus istis principiis vera fuerit illius sententia. Nos *Manichæismum* adhibemus tanquam terminum philosophicum, cuius significatum terminis suis circumscribit definitio, quales nobis termini in anterioribus sunt *Atheismus*, *Deismus*, *Fatalismus*, *Idealismus*, nulla prorsus denominationis habita ratione. Propositum adeo nobis est ad rationis erutinatam appendere hypothesin, qua mali physici atque morales inexistencia in hoc universo repetitur a principio quodam independente, quod a Deo ente perfectissimo diversum, ad salvandam hujus bonitatem & sanctitatem, ut appareat eam per principia systematis nostri subverti non minus, quam ceteros de Deo errores. Circa quæstiones itaque historicas nemini litem movebimus: philosophi munere fungentes in refutando errore philosophico operam omnem collocamus.

§. 661.

Manichæos adeo appellamus, qui *Manichæismo* dediti sunt, hoc est, qui mundum dependentem faciunt a duobus principiis, altero nimirum bono, ad quod referenda origo eorum omnium, quæ bona censentur in

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

V u

hoc

& Politica in hypothesis Gentilismi.

Manichæismus quid sit.

Manichæi quinam nobis dicantur.

hoc universo; altero autem malo, a quo derivanda omnia mala tam physica, quam moralia in eodem (§. 660).

Abfit itaque, ut quis sibi persuadeat, quasi Manichæo in significatu hoc philosophico tribuendi sint omnes isti errores, quos in hæresi Manichæorum damnavit Ecclesia. Neque enim necesse est, ut, qui in Theologia naturali admittit dependentiam mundi a duobus principiis contrariis, altero bono, altero malo, etiam defendat omnes Maniæ errores, quos circa religionem christianam admisit. Nostro igitur Manichæo nullum alium tribuimus errorem, quam qui in definitione continetur. Quodsi quis in philosophia vocabulum ferre nolit, nobis non invitis substituat aliud quodcumque: neque enim cum vocabulis, sed cum rebus nobis res est, errores a veritate secermentibus.

§. 662.

Fundamentum Manichæismi.

Ex hypothesis Manichæorum mala physica & moralia summæ Dei perfectioni, inprimis bonitati divinæ, ac mali moralis permisso sanctitati ejus repugnant. Ponamus enim malorum physicorum & moralium inexistentiali in hac rerum serie summæ Dei perfectioni & inprimis bonitati ejus non repugnare, nec permissionem mali moralis, quod abusu libertatis in actiones liberas irrepit (§. 580 *part. I. Theol. nat.*), sanctitati ejusdem summæ adversari. Nulla igitur ratio est, quod præter Deum, spiritum perfectissimum (§. 387 *part. I. Theol. nat.*), eundemque summæ bonum (§. 699 *part. I. Theol. nat.*) atque sanctissimum (§. 1065 *part. I. Theol. nat.*), ponatur ens aliud ab eo diversum, a quo mundus dependeat quoad mala physica & moralia: quod cum hypothesis Manichæismi, vi cujus mundus quoad mala physica & moralia a principio quodam malo a Deo diverso dependet (§. 660), repugnet, necesse est, ut ex hypothesis Manichæismi mala physica & moralia summæ Dei perfectioni & inprimis bonitati ejusdem, atque mali moralis permisso sanctitati ejusdem adversentur.

Idem etiam ostenditur directe hoc modo. Manichæi mundum faciunt dependentem a duobus principiis, altero quidem bono, altero autem malo, a quorum illo derivanda, quæ bona sunt, ab hoc autem, quæ mala censentur in hoc universo (§. 661). Quoniam itaque peculiare ponunt principium, diversum a principio bono, nimirum Deo, unde mundus dependet quoad mala physica & moralia; necesse est ut ex eorum mente nulla essent in mundo mala physica & moralia, siquidem is a solo Deo dependeat, ac pro impossibili habendum, ut quoad mala dependeat a Deo. Quia impossibile est, quod contradictionem involvit (§. 79 *Ontol.*), necesse est, ut juxta Manichæos mala physica & moralia attributis divinis repugnent sive contradicant. Deus ens perfectissimum est (§. 14). Ab eo igitur esse non posse videtur, nisi quod perfectum. Quamobrem cum malum quid sit in se, quatenus imperfectio quædam ipsi inhæret; malum vero in relatione ad aliud, quatenus ad imperfectiorem alterius quid confert (§. 371 *part. I. Theol. nat.*); malum a Deo esse non posse videtur. Deus summæ bonus est, ita ut bonitatem majorem concipi repugnet (§. 699 *part. I. Theol. nat.*). Quoniam itaque bonus in alios est, qui ad aliorum perfectionem

fectionem promovendam pronus (§. 695 part. I. Theol. nat.); repugnare eidem videtur, quod tot malis physicis hominem obnoxium faciat, & eundem in mala physica & moralia ruere permittat, seu quod permittat eum agere, unde mala physica & moralia necessario consequuntur (§. 725 part. I. Theol. nat.). Utrique Deus sanctissimus est, haec uero sanctitatem divina majorem concipere non datur (§. 1065 part. I. Theol. nat.). Quamobrem cum, qui sanctus est, semper facere velit, quod rectum est, & nullo in casu se a proposito suo dimoveri patiatur, ut faciat quod rectum non est (§. 1064 part. I. Theol. nat.); sanctitati divinae parum convenire videtur, quod homini concesserit potentiam libertate abutendi & cum eadem abuti permittat, quodque fecerit hominem, quem libertate sua abuturum praevidebat. Manichæis itaque attributis divinis repugnare videtur, quod mala physica & moralia insint huic seriei rerum.

Confirmatur etiam a posteriori. Neque enim alia ratio a Manichæis allata, eam præter Deum admittere principium malum, a quo mundus quoad mala physica & moralia dependeat, quam quod cum lumina Dei perfectione, ejus imprimis bonitate & sanctitate ea conciliari non possent existimarent. Quodnam sit istud principium, in eo ut consentiant omnes, qui mundum dependentem faciunt quoad mala physica & moralia principio quodam malo, quod a Deo ente perfectissimo diversum, necesse non est. Manes & ejus affectus tribuitur, quod materiam mali omnis principium fecerint, eamque Deo coæternam statuerint, dubio procul quod agnoscerent, mala physica in essentia & natura corporum rationem sufficientem habere, & abulium libertatis, per quem mala moralia in actiones hominum irrepant (§. 580 part. I. Theol. nat.), tribuendum esse facultatibus animæ inferioribus a corpore pendentibus, quemadmodum ex Psychologia constat & in Moralibus suis declarabitur. Enimvero nec obstat, quo minus Deus quidem malus pro isto principio habeatur, quemadmodum Manes & ejus affectus imputat *Falsus*. Nobis hic perinde est, qualecunque tandem istud mali principium sit, modo ponatur a Deo diversum. Quod si enim in genere demonstraretur, præter Deum unum, ens summe perfectum, non dari aliud, a quo quomodocunque dependeat mundus; omnis corruit Manichæismus, neque opus est ut ad refutandas opiniones diversas de principio isto mali animam appellamus. Imo si vel maxime unam earum solide destruxeris, cum hoc ipso nondum pateat, annon aliud sit mali principium a Deo independentens, Manichæismus nondum subversus. Ponamus enim te demonstrasse, quod materia non sit Deo coæterna, & ab eodem independentens, neque ab eadem mala physica atque moralia proficiantur, nondum tamen refutasti, quod deus Deus malus, cui tanquam auctori tribuenda sunt, quæcunque in hac rerum serie deprehenduntur mala. Non tamen ideo improbamus studium, quod viri docti in eruenda veritate historiae utiliter collocant: etenim non minus historiae, cum qua nobis jam negotium nullum est, quam scientiæ, quæ sola nobis nunc curæ cordique est, sua constare debet veritas. Nemini imputandum, quod non statuit: quemadmodum nec error quidam cum falsa quadam hypothesi tanquam necessario connexus admittendus, qui salva hypothesi alius esse potest.

§. 663.

In hypothesi Manichæismi principium malum independentens esse debet a principio bono, sive Deo, ente summe perfecto. Ponamus enim principium malum, unde veniunt mala in hanc rerum seriem, qualecunque tandem istud sit, dependere a Deo, principio bono. Aut igitur ab eodem dependet in actu suo, aut in operatione. Ratio igitur, cur existat, aut operetur, quaerenda in Deo (§. 851 Ontol.). Nimirum aut ideo existit, vel operatur, quia Deus idem existere & operari vult, aut saltem operationem ejus, cum posset, impedire non vult. Quoniam ex hypothesi Manichæorum

Principium
mali a
Deo independentens in
hypothesi
Manichæismi.

340 Pars II. Sect. II. Cap. IV. De Paganismo,

repugnat summæ Dei perfectioni, inprimis bonitati divinæ, quod mala physica & moralia insint huic rerum seriei, & sanctitati ejus adversetur mali moralis permisso (§. 662); adhuc summæ ejus perfectioni, ac inprimis bonitati & sanctitati repugnabit, quod velit existere ac operari principium mali, vel quod operationum ejus primum punctum, non impediatur. Patet igitur, principium malum, a quo mala physica & moralia veniunt ex mente Manichæorum in hanc rerum seriem (§. 661), non posse a Deo dependere. Erit igitur in eorum hypothesi a Deo independens (§. 53 Ontol.).

Inde est, quod *Mani* materiam statuerit ens a se, Deo coterminum, adeoque ab eodem in actualitate sua independens, quia eandem habuit pro principio mali. Facile autem apparet, hoc pacto negari creationem proprie sic dictam, quam per productionem ex nihilo definivimus (§. 697 Psychol. nat.) & Theologi creationem primam appellant, nec admitti nisi creationem, quam secundam vocant, & definiunt per productionem ex nihilo sui, seu materie inhabili, veluti dum corpus humanum factum ex gleba terræ.

§. 664.

*Functio-
mentum
Mani-
chæismi
subver-
sum.*

Errant Manichæi, dum mala physica & moralia in hac rerum serie contenta summæ Dei perfectioni, inprimis bonitati divinæ, ac mali moralis permisso- nem sanctitati ejus repugnare statuunt. Etenim malum metaphysicum, quod in limitationibus determinationum essentialium consistit (§. 372 part. I. Theol. nat.), essentia ac naturæ rerum in ipsis ideis divinis inhæret, nec absque eo res finitæ concipiuntur possibiles (§. 91. 94 & seqq.), idemque absolute necessarium (§. 375 part. I. Theol. nat.), nec Deus mundum aliquem (§. 377 part. I. Theol. nat.), aut creaturam ullam absque eo producere (§. 380 part. I. Theol. nat.), nec a mundo aut ente quocunque singulari per miraculum auferre potest (§. 381 part. I. Theol. nat.). Summæ igitur perfectioni Dei non repugnat facere res, quales possibiles sunt, adeoque malo metaphysico obnoxias. Per limitationes originarias fieri potest, ut actiones hominis sint moraliter malæ (§. 897 part. I. Theol. nat.). Quamobrem cum summæ Dei perfectioni non repugnet facere homines malo metaphysico obnoxios, adeoque limitationibus originariis instructos (§. 372. 894 part. I. Theol. nat.) per demonstrata; nec eidem repugnat, creare mundum, in quo malis moralibus locus esse potest. Et quia malum physicum & morale seriei huic ita implicatur, ut eadem salva separari ab ea minime possit (§. 552 part. I. Theol. nat.), eoque sublato ex tota hac rerum serie ipsa permanere nequeat omnium possibilium perfectissima (§. 556 part. I. Theol. nat.), Deum vero deceat facere mundum omnium possibilium perfectissimum (§. 333 part. I. Theol. nat.), & abusum libertatis, per quem malum morale irrepat in actiones liberas (§. 580 part. I. Theol. nat.), permittere (§. 717 part. I. Theol. nat.); nec summæ ipsius perfectioni repugnat, quod mala physica & moralia dentur in hoc mundo (§. 332 part. I. Theol. nat.).

Mala physica non repugnant bonitati divinæ (§. 553) & salva Deus bonitate

nitare summa, quæ ipsi est, facere potuit hominem, quem libertate sua abufurum prævidebat (§. 715 *part. I. Theol. nat.*).

Denique cum mali moralis permissio Deum non dedecet (§. 586 *part. I. Theol. nat.*), ipsum vero uideat, quorundam, *etiam* in ipsius sententia seu in essentia & attributis ejus contineatur ratio, cur id potius velle debeat, quam aliud (§. 332 *part. I. Theol. nat.*); in essentia & attributis ejus ratio continetur, cur malum morale potius permittere, quam non permittere debeat. Enimvero recte agit, qui facit, cujus in essentia & attributis ipsius continetur ratio (§. 950 *part. I. Theol. nat.*). Deus igitur recte agit, dum malum morale permittit. Quoniam itaque sanctitas divina non est nisi constans & perpetua voluntas faciendi quod rectum est (§. 1063 *part. I. Theol. nat.*); malimoralis permissio eidem non repugnat.

Atque adeo patet mala physica & moralia summæ Dei perfectioni atque bonitati ejusdem non repugnare, nec permissionem mali moralis pugnare cum sanctitate ejusdem *per demonstrata*. Quoniam itaque Manichæus contrarium defendit (§. 662), quod negandum erat, affirmat. Errat, qui affirmat, quod negandum erat (§. 624 *Log.*). Manichæus itaque errat, dum mala physica & moralia summæ Dei perfectioni, inprimis bonitati ejusdem, ac mali moralis permissionem sanctitati divinæ repugnare statuit.

Corruit adeo per systema nostrum fundamentum Manichæismi, ita ut impossibile sit, ut in hunc errorem incidat, qui systematis nostri vim omoem animo complexus. Quod si penitus inquisiveris in fontem erroris, haud difficile animadverteris, mala physica & moralia in hac rerum serie contenta repugnare videri summæ Dei perfectioni, quod essentiarum supponatur arbitraræ & res in universo minime inter se connexæ, consequenter quod essentiarum necessitas & rerum omnium inter se nexus minime agnoscat. Eteim si substantiæ finitæ fingantur subiecta vacua, quibus Deus pro arbitrio iudicare possit determinationes, quascunque voluerit; summæ ipsius perfectioni non convenire videtur, quod hominem fecerit labilem & res produxerit ipsi nocuas. Et quia res in universo inter se minime connexæ, in arbitrio Dei positum videtur, quas huic serie rerum inserere, quas ex eadem eximere voluerit. Unde denuo perfectioni ejus summæ haud convenire videtur, quod rebus homini nocuis, malorum physicorum causis, in eadem fecerit locum. Difficultates itaque, quibus angitur animus, circa mala physica & moralia huic serie rerum innexa, non superantur, nisi essentiarum necessitatis & rerum nexus plenissime convincaris. Sane ab hujus principii ea pendent, quæ ad fundamentum Manichæismi subvertendum in demonstratione propositionis præsentis ex systemate nostro suppositimus, quemadmodum clarissime constabit, si eorum demonstrationes in sua principia resolvere volueris (§. 993 *Log.*). Essentiarum necessitas & rerum nexus a priori patet per originem idearum in intellectu divino ex ipsa Dei natura in superioribus deductam (§. 87 & seqq.). Nullus igitur dubito fore, ut, qui eam attenta mente pervolverit, modo non desistat luminæ ex Ontologia & Psychologia haurienda, & animus ad conservandam attentionem in longa rerum meditationum serie rite dispositus, in argumento difficillimo luce meridiana fruatur. Hæc ideo moneo, ne quis Logica non satis peritus sibi persuadeat, ex sola demonstrationis præsentis perfectione eam uacui convictionem, quæ ab omni repugantia in assentiendo libera (§. 991. 569 *Log.*); successive enim non in instanti ac per saltum gignitur assensus (§. 993 *Log.*), quemadmodum in Horis subsecivis uberius ad captum communem a me expositum memini Trim. Vern. An. 1739 num. 3. Idem observari velim de demonstrationibus ceteris, quibus itaq; cum cuniculis subterraneis propugnacula errorum in Theologia naturali noxiorem subvertimus in hac sectione secunda.

§. 665.

*Falsitas
Mani-
chæismi.*

Manichæismus falsa hypothesis est. Etenim Manichæi summæ Dei perfectioni, inprimis bonitati divinæ repugnare arbitrantur, quod mala physica & moralia emanant in mundo, ac inprimis latentiam ejus avertant. Agnoscunt mali moralis permissionem (§. 662), ac ideo præter Deum verum, ens summe perfectum (§. 14), fingunt principium malum, ab eodem diversum atque independens (§. 663), a quo utrumque malum derivandum (§. 661). Enimvero errant, dum sibi persuadent, mala physica & moralia in hac rerum serie contenta summæ Dei perfectioni, ac inprimis bonitati ejusdem, & mali moralis permissionem sanctitati ejusdem repugnare (§. 664). Quoniam itaque propositionem falsam pro vera habet qui errat (§. 623 Log.); Manichæismus falsa hypothesis est.

Quod si quis excipiat, Manichæismum nondum esse sufficienter resutatum, propterea et adhuc etiam, qui sub Manichæorum nomine Ecclesiam iohannem, statuerunt materiam independentem a Deo vi propria ab æterno existentem esse illud principium, unde derivanda sunt omnia mala, quæ dantur in hoc mundo (not. §. 661); dubium hoc equidem jam sustulimus (§. 611); ne tamen ejus quid superesse videatur, sequentem addere lubet propositionem.

§. 666.

*Independencia
materie
in existendo
destruenda.*

Materia non existit vi propria independentem ab ente alio. Etenim materia est extensum vi inertie præditum (§. 141 Cosmol.). Sed quod extensum est, a se esse nequit (§. 48 part. I. Theol. nat.). Materia igitur ens a se esse nequit. Quoniam a seitas est independenciâ existentie ab ente alio (§. 28 part. I. Theol. nat.); materia independentem ab ente alio existere nequit.

Manichæi admittunt, Deum esse ens a se & independentem ab omni ente alio existere, ideoque æternum esse. Præter Deum vero non agnoscunt ens aliud a se, quod eodem independentem ab omni ente alio existat, adeoque æternum sit, quam materiam. Quamobrem si materia non existit independentem ab ente alio, quemadmodum ostendimus; quod a Deo in actualitate sua dependere debeat, facile patet. Quod si excipias, dari posse aliud ens, quod quoad existentiam a Deo dependeat, & a quo facta sit materia, dependentia materie in actualitate sua a Deo non tollitur, sed tantummodo efficitur mediata, nulla in hypothesis Manichæismi utilitate. Etenim si materia immediate, sive mediate a Deo dependeat in existendo, si ab eadem dependeant mala in hac rerum serie; hæc ipsa a Deo dependent, consequenter difficultates, quibus tollendis conficta est hypothesis Manichæismi (not. §. 661), minime tolluntur. Atque ea de causa materiam, mali principium ex eorum mente, independentem fecere a Deo (not. §. 663).

§. 667.

*Quoniam
ex hypothesis
materie
prorsus
independentis
consequuntur.*

Si materia in existentia & modificationibus suis ab ente alio prorsus independentis; elementa rerum materialium sunt entia a se, mundus æternus, omnia in eodem absoluta necessitate sunt, neque Deo relinquuntur, nisi nuda ejus idea. Etenim materia phænomenon substantiatum est (§. 300 Cosmol.), adeoque instar substantiæ apparet, non vero ipsa corporum substantia est (§. 299 Cosmol.). Quamobrem cum in corporibus nihil detur substantiale præter entia simplicia (§. 177 Cosmol.), corporum elementa (§. 182 Cosmol.), quibus aggregatis oritur extensum (§. 221 Cosmol.), quod materie nomine venit (§. 141 Cosmol.); materia non existit, nisi quatenus elementa corporum seu rerum materialium existunt. Quod si ergo materia in existentia sua

sua ab ente alio non dependet *per hypoteses*. nec elementa rerum materialium in eadem ab alio ente dependent. Enimvero independentia existentie ab ente alio ascripta est (§. 28 *part. I. Theol. nat.*). Quare si materia in existendo ab ente alio non dependet; elementa rerum materialium sunt entia a se. *Quod erat primum.*

Quoniam ens a se nullum existendi initium habet (§. 36 *part. I. Theol. nat.*), adeoque æternum est (§. 39 *part. I. Theol. nat.*), elementa vero rerum materialium in hypotesi materie ab omni ente alio in existendo & modificationibus suis independentis sunt entia a se *per demonstrata*; elementa rerum materialium æterna sunt. Quare cum mundus existat, quamprimum elementa rerum materialium existunt, quorum nonnisi aggregata sunt corpora (§. 176. 182 *Cosmol.*), mundum materialem constituentia (§. 119 *Cosmol.*); in hypotesi materie ab omni ente alio quoad existentiam & modificationem independentis mundus æternus est. *Quod erat secundum.*

Si materia in suis modificationibus ab omni ente alio independens *per hypoteses*. non datur extra eam in ente quodam alio ratio, cur hoc potius modo modificetur, quam alio (§. 851 *Ontol.*), consequenter ea unice continetur in ipsa materia (§. 70 *Ontol.*). Quamobrem cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod per eam potius est quam non est (§. 118 *Ontol.*); impossibile est, ut materia aliter modificetur, quam modificatur, consequenter quia absolute necessarium est, cujus in se seu absolute spectari oppositum impossibile (§. 302 *Ontol.*), modificationes materie omnes absolute necessariae sunt. Enimvero modificationes omnes in successione modius in locum alterius a se diversi consistunt (§. 704 *Ontol.*), & in modorum numero sunt, quæ enti modo insunt, modo non insunt (§. 151 *Ontol.*). Quamobrem quicquid in mundo materiali evenit, in hypotesi materie ab omni ente alio independentis absoluta necessitate fit. *Quod erat tertium.*

Denique si materia in modificationibus suis ab omni ente alio independens *per hypoteses*. nec a Deo in iisdem dependere potest, consequenter in Deo nihil datur rationis, cur materia hoc potius modo modificetur, quam alio (§. 851 *Ontol.*). Ipsi adeo nihil relinqui potest, quam quod mundum hunc cognoscat, consequenter in hypotesi materie ab omni ente alio independentis, Deo intellectu perfectissimo prædito (§. 113), non relinquatur nisi nuda mundi idea. *Quod erat quartum.*

Quantum ostenditur etiam hoc modo. In hypotesi materie ab omni ente alio independentis omnia in mundo absoluta necessitate eveniunt *vi num. 3.* Quoniam itaque quod absolute necessarium, immutabile est (§. 292 *Ontol.*): stante hypotesi ista nihil in iis, quæ in mundo materiali eveniunt, a Deo mutari potest. Deo igitur, intellectu perfectissimo prædito (§. 113),

(§. 113), nihil relinquitur, quam ut mundum cognoscat, seu non relinquitur nisi nuda mundi idea.

Deduximus hic, quænam ex hypothesi materiæ tum quoad existentiam, tum quoad modificationem ab omni ente alio independentis, necessario consequuntur, citra cuiuspiam injuriam. Neque enim jam nobis de eo questio est, quid hic, vel ille statuerit, qui istam hypothesin amplexus; sed quid ea posita ponatur. Fieri autem posse, ut, qui hypothesin aliquam defendit, non videat, quænam ex ea necessario fiant, adeoque contrarium statuat, veritatem cum errore miscens, nemo est, qui nesciat.

§. 668.

Quando Fatalismus cum Manichæismo connectitur.

Si in hypothesi Manichæorum principium malum explicatur per materiam ab omni ente alio in existentia & modificationibus suis independentem; cum Manichæismo Fatalismus connectitur, seu Manichæus fatalista. Etenim si materia in existentia & modificationibus suis ab ente alio non dependet; omnia in mundo absoluta necessitate fiunt (§. 667). Quamobrem si Manichæus principium malum, a quo veniunt mala in mundo per ipsius hypothesin (§. 661), explicat per materiam ab omni ente alio tum quoad existentiam, tum quoad modificationes suas independentem, nec propriæ hypothesi contradicere velit; omnia in mundo fatali necessitate fieri, defendat necesse est. Quoniam itaque Fatalista est, qui absolutam omnium necessitatem defendit (§. 528); Manichæus, qui principium malum habet pro materia ab omni ente alio quoad actum & modificationes suas independentem, fatalista est, & Fatalismus cum Manichæismo tum connectitur.

Manichæi hæretici (ita enim appellare lubet eos, a quibus error antea jamdudum notus nomen habet) materiam Deo coæternam & ab eodem independentem habuere pro principio malo, unde derivanda sunt mala tam physica, quam moralia in universo. Constat vero, eos absolutam omnium necessitatem defendisse. Ex demonstratione propositionis prætentis intelligitur, quod hoc fecerint vi hypotheseos suæ. Dicuntur fatalismum extendisse ad ipsas hominum actiones, consequenter defendisse Fatalismum universalem (§. 528). Enimvero necesse non est, ut, qui omnia in mundo materiali absoluta necessitate fieri defendit, animam libertate omni destitutam assermet.

§. 669.

Deismus cum Manichæismo connectitur.

Si in hypothesi Manichæismi principium malum explicatur per materiam ab omni ente alio in existentia & modificationibus independentem; Deismus cum Manichæismo connectitur. Etenim si materia in existentia & modificationibus suis non dependet ab ente alio a se diverso, Deo non relinquitur, nisi nuda idea mundi eidem coæterni (§. 667). Quamobrem si in hypothesi Manichæismi principium malum explicatur per materiam ab omni ente alio independentem, tum quoad existentiam, tum quoad modificationes; vi ejusdem Deo relinqui nequit nisi nuda idea mundi eidem coæterni. Enimvero si quis mundum statuit Deo coæternum, nec ipsi concedit nisi nudam ideam ejus, Deista est (§. 554). Patet itaque si in hypothesi Manichæismi principium malum explicetur per materiam ab omni ente alio in existentia & modificationibus independentem, Deismus cum Manichæismo connecti.

Ostendimus hic, quænam ex hypothesi necessario consequuntur, ut patcat, quænam errores cum eadem sint connexi. Non tamen ideo negamus, fieri posse ut Deista non sit Manichæus,

Manichæismo, Spinozismo & Epicureismo. 345

nichæus, qui illam amplectitur: neque enim omnes eoacamine præditi sunt, ut vim hypotheseum suarum penitus perscipiant. Usum autem habet propositio præiens, ut Manichæus, qui Deismum reprobatur, absurditatis hypotheseos suæ redargatur: id quod & 14 similibus casibus tenendum.

§. 670.

Si in hypothesei Manichæismi principium malum explicatur per ens a se intelligens, seu Deum malum; in mundo omnia fiant absoluta necessitate, necesse non est. Etenim si principium malum perinde fuerit ens intelligens, quemadmodum bonum; utrumque operari potest ex libera voluntate. Quæ igitur bona sunt in mundo materiali, fiunt libera voluntate boni Dei; quæ vero mala sunt, liberæ voluntati Dei mali tribuenda sunt. Quamobrem cum libera voluntate sponte eligatur, quod placet (§. 941 *Psychol. empir.*); nec implicat, ut, quæ fiunt, siue bona, siue mala, non fiant, & ut eorum loco fiant alia. Quoniam itaque necessarium non est, quod non unico, sed diversis modis determinabile (§. 285 *Ontol.*); nec ea, quæ fiunt in mundo, siue bona, siue mala, necessaria sunt, consequenter si in hypothesei Manichæismi principium malum explicatur per ens a se intelligens, seu Deum malum, necesse non est omnia in mundo fieri absoluta necessitate (§. 301 *Ontol.*).

Quando Manichæismus Fatalismo non connectitur.

Est itaque hæretici Manichæi absolutam omnium necessitatem defenderint; necesse tamen non est, ut Manichæus sit Fatalista, si duos admittat Deos sibi mutuo conerarios, alterum quidem bonum, alterum vero malum, quorum uterque agit secundum liberam voluntatem, sicuti dantur homines, alii boni, alii mali, quorum illi libere faciunt quod bonum est, hi vero quod malum. Et quamvis *Falsus* falso hæreticis istis imputaverit, quod præter Deum bonum ens summe perfectum admiserint quoque Deum malum ens summe imperfectum, a quorum illo proficiscantur bona, ab hoc autem mala; negari tamen non potest, huic errorem non minus esse possibilem, quam quem illi errarunt. Imo Gentiles, qui Manichæismum cum Gentilismo in unum contulerunt, plures Deos malos statuentes, quemadmodum plures bonos finxerunt, vel omnes Deos ad similitudinem humanæ naturæ sibi repræsentantes, iis non minus malas, quam bonas actiones tribuerunt, errori huic obnoxii fuerunt. Qui cum hæreticis Manichæis principium malum non agnoscunt nisi materiam Deo coeternam & ab ipso independentem; id ipsum instar Dei colere nequeunt, ne noceat, quemadmodum Deum summe bonum colunt, ut beneficiat. Unde *Falsus* hæreticis istis falso imputavit, quod Deum malum coluerint, ne noceat. Enimvero qui duos Deos fingunt, alterum bonum, qui, si velit, benefacere & Deo malo resistere potest, ne malefaciat, alterum vero malum, qui, si velit, nocere & Deo bono benefacturo sese opponere potest; non minus Deum malum colunt, ne noceat, quam bonum, ut beneficiat. Nec desunt exempla Gentilium, qui cum Gentilismo Manichæismum miscunt. Absit vero, ut quis sibi persuadeat, Christianos pro Deo malo habere Diabolum, atque adeo alteram hanc Manichæismi speciem tueri. Neque enim Diabolum habent pro ente a Deo independente, sed eum potius a Deo dependentem faciunt, ita ut nihil agere possit, nisi Deo permittente. Quamobrem nec cultum quemdam Diabolo præstant, ne noceat; sed unum Deum, ens summe perfectum, a quo dependent omnia, colunt, etiam ne permittat, ut Diabolum ipsis noceat. Ipsorum igitur de Diabolo doctrina cum Manichæismo nihil prorsus commune habet. Sed nostrum in præfati non est Manichæismum omnem accuratius discutere: sufficit ejus falsitatem demonstratam esse (§. 669).

§. 671.

Spinozismus est hypothesis, qua non admittitur nisi unica substantia, infinitis attributis prædita, quorum duo sunt cogitatio & extensio infinita, & quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit, *Wolffii Theol. Nat. Pars II.*

Spinozismus quid sit.

X x

entia

346 Pars II. Sect. II. Cap. IV. De Paganismo,

entia vero finita oriri supponitur necessaria modificatione attributorum istius substantiæ, veluti animas modificatione infinitæ cogitationis, & corpora modificatione extensionis infinitæ.

Spinozismus nomen habet a *Benedicto de Spinsa*, qui privatus in Batavia vixit seculo superiore, natus Amstelodami An. 1632, denatus Hagæ Comitum An. 1677, cum An. 1673 professionem Philosphiæ in Academia Heidelbergensi ab Electore Palatino sibi oblata modeste declinasset. Vid. *epist.* 33. & 54, quæ leguntur in *Posthumis* p. 561 & seqq. Volgo *Spinozismus* dicitur consistere in consensione Dei atque naturæ, id est, quemadmodum Scholastici loquuntur, Naturæ naturæ, qui Deus est, & Naturæ naturæ, quæ natura simpliciter dici solet: led ea per consequentiam imputatur. Etenim in *Schol. prop.* 29. *part.* 1. *ethicæ*, quæ primum inter Posthuma tenet locum, Naturam naturantem a Natura naturata distinctam esse debere agnoscit, & quomodo in hypothesi sua distinguantur, explicat. *Spinozismus* itaque evertitur, alia auctoris hypothesi inferre nolumus, quam quæ disertis verbis ab eodem traduntur: horum enim falsitate ostensa, sua sponte in auram abeunt, quæ per consequentiam inde deducuntur. Nostrium non est imputare aliis, quæ discrete respondent, ut habeamus, quæ impugnare possimus. Ceterum quod *Spinozismus* menti auctoris conformiter definitur, ex eius *Ethica* facile ostenditur. Etenim *Coroll.* 1. *prop.* 14. *part.* 1. legitur, in rerum natura non nisi unam substantiam dari, eamque absolute infinitam esse, & in ipsa propositione affirmat *Spinoza*, præter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam, adterque unicam illam substantiam absolute infinitam Deum facti. In definitione autem sexta, quæ Dei est, ens absolute infinitum interpretatur per substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit. Porro *Coroll.* *prop.* 5. contendit, res particulares nihil esse, nisi Dei attributorum modos; modos vero omnes vel ex absoluta natura alicuius attributi Dei, vel ex alicuius attributi modificatione necessario sequi debere ait. Denique *Coroll.* 2. *part.* 34. rem extensionem & rem cogitantem vel Dei attributum esse (quatenus scilicet cogitatio & extensio spectatur ut infinita seu illimitata), vel affectiones seu modos attributorum Dei (quatenus scilicet cogitatio & extensio consideratur ut modificata), & *prop.* 1. *æquea.* *part.* 2. cogitationem atque extensionem attributa Dei esse contendit, definiens corpus *def.* 1. *part.* 2. per modum, qui Dei essentiam, quatenus in res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit, & *prop.* 2. *part.* 2. mentem humanam partem infiniti intellectus Dei pronuntiat, cuius nullam dat definitionem peculiarem, quia substantiam cogitantem & substantiam extensam pro una eademque substantia habet, quæ jam sub hoc, jam sub illo attributo comprehenditur, & hinc etiam modum extensionis & ideam illius modi unam eandemque rem, sed duobus modis expressam appellat *Schol. prop.* 7. *part.* 2., seu mentem & corpus unum & idem esse individuum, quod jam sub cogitationis, jam sub extensionis attributo concipitur, & mentis ideam ipsamque mentem unam eandemque esse rem, quæ sub uno eodem attributo, nempe cogitationis, concipitur, *Schol. prop.* 21. *part.* 2. Apparet adeo definitioni *Spinozismi* nihil a nobis fuisse insertum, nisi quod totidem verbis in *Ethica Spinoza* legitur, & vocabula sumi in ea significatione, quam juxta ejus definitiones habent, tum ex modo dictis constat, tum ex subiiciendis intelligitur.

S. 672.

*Definitio
Dei in
hypothesi
Spinozæ.*

In Spinozismo *Deus* est substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit. *Vid. def.* 6. *part.* 1. *Eth.*

Definitiones *Spinoza* probe sunt expendendæ, siquidem erroris fontem detegere volueris, quem sibi aliquis demonstrasse visus est. Sunt autem non satis perspicuæ, sed obscuritatem quandam sument, quæ menti parum attentæ nebulam facile obijcit. Quod per attributum intelligitur, in definitione sequente videbimus. Dum vero Deum infinitis attributis constare ait, cuius tamen eidem non videtur in tractatione nisi duo, extensionem atque cogitationem, & utrumque faciat infinitum, quemadmodum modum annotavimus (*not.* §. 671.); dubium videri poterat, num vi definitionis præstiterit Deo tribuenda sint attributa numero infinita, an vero duo tantummodo, aut saltem numero finita attributa, quorum unumquodque in se infinitum est. Enimvero quoniam in explicatione distinguit inter ens in suo genere

Manichæismo, Spinoſismo & Epicureiſmo. 347

genere infinitum & absolute infinitum, & de illo infinita attributa negari poſſe, hoc vero nullam negationem involvere affirmat; intelligenda utique videntur numero infinita: id quod ea iis, quæ paſſim occurrunt, uberius confirmatur, veluti cum in *Schol. prop. 3. pars. 2. Ethic.* dicit, Deum infinita infinitis modis agere, diverſi autem modi agendi iuxta ejus hypotheſin ſunt ea diverſitate attributorum, & quando *prop. 9. pars. 1.* affirmat, quo plus realitatis aut eſſe unaqueque res habet, eo plura attributa ipſi competere. Deinde non parum obſcuritatis latet in hiſce verbis, quod attributorum unumquodque æternam & infinitam eſſentiam exprimit. Neque enim *Spinoſa* definit, quid per eſſentiam intelligi velit, ſed in notione conſuſa acquieſcit. Porro non ſatis intelligitur, quid ſit expreſſio eſſentia, præſertim cum ex toto opere appareat, quod ſingula attributa exprimaſt unam eandemque rem diverſo modo, ita ut una eademque res ſit, quæ ea primitur per cogitationem & extensionem, modus autem exprimendi tantummodo diverſus ſit.

§. 673.

Per *attributum* intelligit *Spinoſa* id, quod intellectus de ſubſtantia percipit, tanquam ejuſdem eſſentiam conſtituens. *Vid. def. 4. pars. 1.*

Supponit hic denno ſignificatum vocabuli eſſentia, ab ipſo non explicatum. Eſſi enim in *Cogitationis metaphyſicis*, quæ Principiis Philoſophia *Carteſii* more geometrico demonſtratis ſubjuncta, c. 2. p. 97 & ſeqq. explicet, quid ſit eſſe eſſentia, & quomodo ab eſſe ideæ atque eſſe eſſentia differat; notionem tamen ibidem tradita Syſtemati ejus non tuto infeſumur, propterea quod ibidem ad mentem *Carteſii* philoſophatur, non vero hypotheſi ſua, quam in *Ethica* propoſuit, conſentientia tradit.

§. 674.

Per *ſubſtantiam* intelligit *Spinoſa* id, quod in ſe eſt, & per ſe concipitur, hoc eſt, id, cujus conceptus non indiget conceptu rei alterius, a quo formari debeat. *Vid. def. 3. pars. 1.*

Non ſatis clarum eſt, quid ſibi velint verba *eſſe in ſe & per ſe concipi*. Unde *Spinoſa* obſcuritatem ipſemet animadvertens, quæ animo ejus obverſabatur, ea explicare conatur per ſequentia, ſcilicet quod in ſe ſit & per ſe concipiatur id, cujus conceptus non indiget conceptu rei alterius, a quo formari debeat. Conſtat ea ejus opere, quod per conceptum intelligat repræſentationem rei in intellectu, quam nos notionem dicimus (§. 34. leg.). Unde intelligitur, id iuxta *Spinoſam* eſſe in ſe & per ſe concipi, cujus notionem habemus, eſſi rei alterius notionem non ſupponamus, ſeu cujus notio in alias non reſolubilis. Ita juxta ipſum notio extensionis non eſt reſolubilis in alias, quemadmodum & *Carteſii* viſum eſt, atque adeo intellectus per extensionem ſibi quid repræſentat, quod in ſe eſt, ſive ſubſtantiam, quemadmodum & *Carteſiani* extensionem pro ſubſtantia habent. Eſſi enim extensionem faciat attributum Dei, conſtat tamen per *prop. 10. pars. 1.* unumquodque unius ſubſtantia attributum per ſe concipi debere ea ipſius mente, nec ſubſtantiam aliter concipi poſſe niſi per attributum vi intellectus (§. 673.). Attributum adeo nihil ex eas mente in re ſupponit, cur eidem inſit, ac ideo eſſentia ſubſtantia per ipſam repræſentatur in intellectu, & quod ideæ reſpondet tanquam ideatum, ſubſtantia ipſi ineſt.

§. 675.

Per *Cauſam ſui* ſive *Ejus a ſe* intelligit *Spinoſa* id, cujus eſſentia involvit exiſtentiam, ſive id, cujus natura non poteſt concipi niſi exiſtens. *Vid. def. 1. pars. 1.*

Spinoſam appellare cauſam ſui, quod noſens a ſe dicimus, ex identitate definitionis patet. Etenim noſ ens a ſe definimus per id, quod vi propria exiſtit, ſeu quod non indiget vi entis alterius, ut exiſtat (§. 27. pars. 1. *Theol. nat.*), atque hinc deduximus, quod rationem exiſtentia in eſſentia ſua habeat (§. 31. pars. 1. *Theol. nat.*), conſequenter poſita eſſentia ponatur exiſtentia (§. 118. *Ontol.*). Ens igitur a ſe concipi non poteſt niſi exiſtens cuſque eſſentia exiſtentiam involvit, conſequenter eſt illud ipſum, quod *Spinoſa* cauſam ſui appellat.

X x 2

§. 676.

Definitio attributi in hypotheſi Spinoſæ.

Subſtantia definitio in hypotheſi Spinoſæ.

Cauſa ſui quid ſit Spinoſæ.

*Modus
quid sit
in hypo-
thesi Spi-
nosæ.*

Per *Modum* intelligit *Spinoza* id, quod in alio est, per quod etiam concipitur. *Vid. def. 5. part. I.*

Esse in alio quid sit, non explicat *Spinoza*. Quoniam vero modis opponit attributa, nec præter attributa & modos quicquam de substantia concipi posse defendit; ex hac oppositione intelligitur, quid significare debeat. Nimirum attributum non supponit aliud, per quod intelligitur, cur insit enti sive substantiæ, consequenter nulla dari ratio potest cur insit (§. 66. *Intel.*), atque adeo per se inesse & per se concipi dicitur. Modus itaque supponit aliquid, per quod intelligitur, cur insit, adeoque rationem in alio, quod inest, agnoscit, cur insit (§. *ibid.*).

*Finitum
quid sit
in hypo-
thesi Spi-
nosæ.*

Rem in suo genere finitam dicit *Spinoza*, quæ alia ejusdem naturæ terminari potest. E. gr. Corpus dicit finitum, quia aliud semper majus concipitur. *Vid. def. 2. part. I.*

Facile apparet, finitum *Spinoza* hic idem esse, quod limitatum; consequenter cum *lim*nes noet defectum prælati, quæ in alio ejusdem generis adesse intelligitur, veluti defectum ulterioris extensionis in corpore; rectius rem finitam desioivisset per eam, quæ major concipi potest, quemadmodum & habet exemplum, quod offert. Definitio vero ejus capitiola & fallax est, dum requirit, ut alia ejusdem generis terminari possit, quæ facile abuti datur; tacite nimirum supponitur, limitationis omnis aliquam dari debere rationem sive, ut ipse loquitur, causam. Notandum in genere est, *Spinosam* definitionem suas considerasse in gratiam hypotheseos suæ animo jam antea conceptæ, ut tandem ex his tanquam principis demonstrare valeret; non vero eadem ex ipsis rebus derivasse, ac inde hypothesin deduxisse, quemadmodum fieri debebat. Nimirum constat, ipsum fuisse assiduum in philosophia Cartesianâ, adeoque ejus principis animum habuisse imbutum. Constat *Cartesium* omnia, quæ de rebus existentibus cognovisti posuisti, reduxisse ad duas notiones, notionem scilicet extensionis & notionem cogitationis. Statuit autem substantiæ cujusque præcipuam quandam esse proprietatem, quæ ipsius naturam essentialique constituit, & ad quam aliz omnes referuntur, & ex hoc attributo substantiam cognoscit. Nempe extensionem in longum, latum & profundum substantiæ corporeæ naturam constituere, & cogitationem constitutere naturam substantiæ cogitantis. Omne aliud, quod corpori tribui potest, extensionem præsupponere, esseque tantum modum quandam rei extensæ, ut & omnia, quæ in mente reperimus, esse tantum diversos modos cogitandi. *Vid. Princip. Philosoph. part. I. §. 33. 34.* Constat præterea, *Cartesium* defendisse, quod clara & distincta perceptione verum agnoscat, illud esse verum pronuntians, quod clare ac distincte percipitur, erroremque vitari, quatenus non admittitur tanquam verum, nisi quod clare ac distincte percipitur. *Vid. ibid. §. 30.* Constat denique *Cartesium* præter ideas extensionis & cogitationis admisisse quoque ideam entis summe perfecti, existentiam necessariam & æternam involventem, quæ Dei est idea *ibid. §. 14.*, a quo adeo remouet id omne, in quo aliquid imperfectionis seu limitationis deprehenditur *ibid. §. 23.*, & quem solum omnium, quæ sunt & esse possunt, veram causam pronuntiat *ibid. §. 24.* Hanc Dei ideam esse claram & distinctam, modo caveamus, ne illam adæquate omnia, quæ in Deo sunt, exhibere supponamus, nec quicquam etiam in ea esse singulam, sed ea tantum advertamus, quæ revera in ipsa continentur, quæque evidenter percipimus ad naturam entis summe perfecti pertinere *ibid. §. 54.* Vi horum principiorum rejicit vim morticem corporibus insitam, cum clare & distincte minime percipimus, quomodo ex extensione sequatur, atque adeo motum, a quo pendet omnis materiæ variatio, sive omnium formarum diversitas, *part. 2. §. 23* ad Deum, tanquam ad causam, retulit *ibid. §. 36.* *Spinoza* animo hæc notiones firmiter infixas fuisse, satis superque animadvertet, qui in lectione Ethicæ ipsius animum ad singula probe advertit. Cum igitur perpenderet, nos creationis propriæ sic dictæ, quam primam appellant Theologi, hoc est, productionis ex nihilo (§. 677. *Pfychol. rat.*), claram & distinctam actionem non habere; notionem creatricis potentis tanquam ab hominibus consuetam recit, adeoque Deo eandem non recte tribui statuit. Enimvero cum nec in notione extensionis, nec in notione cogitationis existentia contineatur, nec ex istis notionibus necessario sequi

sequi admittit, ut extensum aliquod, vel cogitatio quaedam determinato quodam modo necessario existat, consequenter substantiam corporalem & substantiam cogitantem hanc tam pro entibus necessariis seu increatis non agnovit. Nihil igitur relinquebatur, quam ut unicam admitteret substantiam, nempe Deum, de cuius essentia est existeretia necessaria, cuique insit extensio & cogitatio infinita, utriusque autem infinita modificatione prodire res particulares, quae corpus & animarum nomine veniunt. Hanc adeo hypothesein cum animo conceperet, notiones *Cartesii* iuxta eandem, quantum ea exigebat, reformavit, & hinc enatae sunt definitiones paulo ante propositae, ad hypothesein accommodatae, prouti attendentibus satis erit manifestum, si eas cum modo dictis conferre voluerint. Enatus igitur est *Spinozismus* impossibilitate creationis cum principiis philosophiae *Cartesiana* combinata abulit criteriis veritatis in ista philosophia stabiliti. Unde *Spinozismus* everlusur aut nationis potentiae creatricis realitatem demonstrare teneret, aut ostendere debet inesse principiis *Cartesii*, quae vero abhorrent, & quibus correctis, eliminato eo, quod erroneum est, sequitur admittendam esse creationem, etiam si eam clare & distincte non percipiamus, quemadmodum alia, quorum nobis probe conscii sumus.

§. 678.

Spinozista dicitur, qui *Spinozismum* amplectitur tanquam verum, seu qui hypothesein *Spinozæ* pro vera habet.

Spinozista quinā dicitur.

Quemadmodum enim *Copernicani* dicuntur, qui hypothesein *Copernici* de Solis quiete & motu vertiginis atque translationis Telluris defendunt; ita quoque *Spinozista* dicendus est, qui *Spinozæ* hypothesein de ortu rerum omnium ex Deo amplectitur. In qua consistat *Spinozismus*, supra diximus (§. 671), atque inde liquet, quoniam statueret quis debeat, ut *Spinozista* nomen mereatur. Quoniam *Spinozæ* fatalem omnium rerum necessitatem adstruxit, & libertatem animæ negavit; ideo *Spinozista* dici haud raro solet, qui rerum omnium fatalem necessitatem defendit, eamque ad ipsas hominum actiones extendit. Enimvero cum hic error non sit *Spinozæ* proprius, sed multis familiarisprehendatur, qui de Deo & natura rerum non eadem sentiunt cum *Spinozæ*, ac supra hic error *Fatalismi universalis* nomine ab aliis iam fuerit discretus (§. 518); hunc significatum admittere nec possumus, nec debemus, ne, qui *Fatalismum* universalem agnoscit, eadem de Deo ac rerum natura cum *Spinozæ* sentire videatur. Et quia *Spinozæ* imputatur per consequentiam, quod Deum cum natura confuderit; *Spinozista* quoque appellari solet, qui Deum cum natura confundere putatur. Sed cum ea, quae per consequentiam eliciuntur, confundenda non sint cum errore, quem quis proficitur, & suum agnoscit, nec hunc significatum nostrum facimus.

§. 679.

Spinozæ attributum cum determinationibus essentialibus confundit. Enimvero attributum definit per id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejus essentiam constituens (§. 673). Quamobrem cum ex ipsius mente substantia per se concipiatur (§. 674), inde insert *prop. 10. part. I. Ethic.* unumquodque substantiae attributum per se concipi debere. Per se autem concipitur id, ejus cognitio non indiget cognitione rei alterius, quemadmodum explicat in *Schol. prop. 8. part. I. Ethic.* hoc est, nostra phrasi, cujus nulla datur ratio cur insit, sed primum est, quod de re concipitur. Enimvero primum, quod de ente concipitur, essentia est (§. 144 *Ontol.*), & cur essentialia seu determinationes essentialia, quae essentiam constituunt (§. 143 *Ontol.*), insint, ratio intrinseca nulla datur (§. 156 *Ontol.*). Attributum igitur cum determinationibus essentialibus confundit.

Lapsus Spinozæ in definiendo attributo.

Nemo, puta, in eo harebit, quod dixerimus, per se concipi nostra phrasi idem esse, ac nullam habere inexistentiæ rationem intrinsecam. Enim si nulla datur ratio intrinseca, cur quid insit, nihil in ente reperire licet, per quod intelligatur, cur insit (§. 58 *Ontol.*). Non igitur in ente praesupponendum aliud quid, ut cognoscatur, id ipsa inesse debere, atque adeo cognosci hoc potest absque praesupposita cognitione alterius, consequenter eius cognitio

cognitio cognitione rei alterius minime indiget. Enimvero juxta *Spinosum* per se concipitur id, cuius cognitio non indiget cognitione alterius rei, *per Schol. prop. 8. part. 1. Esbica*. Notra igitur phrasin per se concipitur id, cuius nulla datur ratio intrinseca in ente, cur eidem insit. Nul- lum adeo dubium superesse potest, quin *Spinosæ* attributum appellet, quod nos essentialium seu essentia nomine insignivimus (§. 143 *Ontol.*), notioni receptæ philosophorum conformi- rer (§. 169 *Quint.*), ex ipsis rebus ratione consentiente derivat, quemadmodum ex demon- strationibus nostris ontologicis abunde patet (§. 142 *Ontol.*), non vero, quod *Spinosæ* facit (*met. §. 677*), in gratiam hypotheseos animo jam conceptæ ad arbitrium consicte. Equidem cum definitiones nominales arbitrarie sint, nihil referre videtur, quod *Spinosæ* attributum appellet, quod vulgo essentia nomine insignitur: quæ enim de essentia demonstrantur, de attributo in sensu *Spinosæ* enuntianda veniunt: quo pacto eadem veritas subsistere videtur, etsi diversis vocabulis efferatur. Enimvero hæc ita sese haberent, nisi per errorem definitiones nominales, præsertim verbis ambiguis conceptæ, quales esse definitiones *Spinosæ* nemo ne- gabit, qui sufficiente acumine in his perlegendis utitur, in abusu trahantur. Etenim no- tionum, adeoque etiam definitionum (§. 151 *Log.*), demonstranda realitas est (§. 717 & *seqq. Log.*), antequam iisdem ad alia inde colligenda utaris, ne notionibus deceptivibus ulus tanquam veris in errores incidas (§. 619 *Log.*), præsertim cum per definitionem nomi- nalem nondum pateat rem definitam esse possibilem (§. 191 *Log.*). *Cornepus* vero, cuius principia amplectitur *Spinosæ*, quatenus hypothesi admittit, cui conformiter eadem im- mutavit (*met. §. 677*), notionem pro reali habet, si quid clare & distincte percipit, seu, ut *Spinosæ* loqui mavult, concipit, clara & distincta perceptione non definita sufficere. Hinc & *Spinosæ* parum sollicitus de definitionum suarum realitate evincenda, iisdem utitur tanquam principiis concessis. Probe igitur notanda est essentialium atque attributi confusio ab eodem facta. Confusionem hanc attributi cum determinationibus essentialibus negare æquit *Spinosæ*. Diferte enim *Spinosæ* affirmat, attributum percipi tanquam essentiam sub- stantiæ constitutens (§. 673): essentialia vero, seu, quod perinde est, determinationes essen- tiales (§. 122 *Ontol.*), essentiam entis constituunt (§. 143 *Ontol.*).

§. 680.

*Lapsus
aliter.*

Notio substantiæ minus recte ingreditur notionem attributi in definitione Spi- nosæ. Etenim *Spinosæ* attributum cum determinationibus essentialibus, quæ essentiam entis constituunt (§. 143 *Ontol.*), confundit, ut adeo attributum ipsi sit, quod alias essentia entis appellatur, adeoque primum, quod de ente concipitur (§. 144 *Ontol.*). Enimvero quæ ad notionem entis pertinent, absque notione substantiæ intelliguntur, quemadmodum ex demonstratio- nibus ontologicis abunde patet, quæ *Cap. 3. part. 1. Sect. 2. Ontol.* leguntur, & notio substantiæ, usui loquendi conformis (§. 771 *Ontol.*), notionem po- tius entis supponit (§. 768 *Ontol.*). Minus recte igitur in definitione Spi- nosiana attributi notionem ingreditur notio substantiæ.

Non sine ratione *Spinosæ* notionem substantiæ in notionem attributi insert. Etenim cum definitionum suarum realitatem sumat, non probet, propterea quod ea sibi concipere vide- tur, quæ in definitionibus continentur, ea autem vera esse sibi persuadet, quæ concipimus, seu quorum habemus conceptum, aut, si cum *Cornepo* loqui velis, quæ clare & distincte per- cipimus; hypothesi tunc demonstrandæ hoc pacto attributi definitio intersit, hunc utrum alias non habitura. Erroneas adeo illationes detecturus propositionem præsentem nota- re debet.

§. 681.

*Lapsus
Spinosæ
circa de-
finitionis
modi.*

Modos Spinosæ ab attributis propriè sic dictis non distinguit. Definit mo- dum per id, quod in alio est, per quod etiam concipitur (§. 676). Quo- niam juxta ipsum omnia, quæ sunt, vel in se, vel in alio sunt *per ax. 1. part. 1. Esbica*; esse in se & esse in alio sibi mutuo opponit. Quamobrem cum in se

in se esse & per se concipi dicat id, cujus cognitio non indiget cognitione alterius *per Schol. prop. 8. part. 1.* in alio esse & per aliud concipi dicendum est illud, cujus cognitio indiget cognitione alterius, adeoque intelligitur per aliud, quod enti inesse concipitur, consequenter in alio, quod enti inest, rationem sufficientem habet, cur insit, vel saltem inesse possit. Enimvero quæ præter essentialia enti insunt, ea vel ad attributa proprie sic dicta, vel ad modos referenda (§. 149 *Ontol.*), & attributa quidem rationem sufficientem in essentialibus agnoscunt, cur insint (§. 157 *Ontol.*), atque adeo cum essentialibus una ponuntur in ente (§. 118 *Ontol.*): at in iisdem essentialibus ratio tantummodo sufficiens continetur, cur modi inesse possint (§. 160 *Ontol.*), consequenter positis essentialibus tantummodo eorundem ponitur possibilitas (§. 118 *Ontol.*). Modi igitur ab attributis, quatenus hæc ab essentialibus distinguuntur, differunt & probe a se invicem separari debent. Quamobrem patet, *Spinosam* modos ab attributis proprie sic dictis, quatenus nimirum ab essentialibus separantur, non distinguere.

Videmus itaque, *Spinosam* in notione entis omnia inter se confundere & incautus methodique ignavis verborum obscuritate & ambiguitate imponere. Qui notiones ontologicas, quas distinctas effecimus in Ontologia, probe peripexit; is sibi a Spinosismo facile cavebit, qui philosophiæ primæ neglectui debetur. Unde patet, quantum a vero aberraverit *Cassius*, dum sibi aliique persuadere conatur, quasi termini philosophiæ primæ non multa indigeant explicatione, sed per se satis intelligantur.

§. 682.

Spinoza modum substantiæ opponit, & cum ente ab alio confundit. Etenim *Lapsus* modum definit per id, quod in alio est, per quod etiam concipitur (§. 676); *alter.* substantiam vero per id, quod in se est & per se concipitur (§. 674). Quoniam itaque omnia, quæ sunt, vel in se, vel in alio sunt *per ax. 1. part. 1. Ethic.* & id, quod per aliud non potest concipi, per se concipi debet *per ax. 2. loc. cit.* modus in se non est, nec per se concipitur. De modo igitur negat *Spinoza*, quod de substantia affirmat (§. 205 *Log.*). Quamobrem cum propositiones oppositæ sint, quarum una negatur, quod altera affirmatur (§. 288 *Log.*); hæc duæ propositiones: *A* est in se & per se concipitur, & *A* non est in se, & per se non concipitur, sibi mutuo opponuntur. Patet itaque *Spinosam* modum opponere substantiæ. *Quod erat primum.*

Esse in alio & per aliud concipi, cum modus definiatur per id, quod in alio est, per quod etiam concipitur (§. 676), non prorsus idem significant: alias enim de eo, quod est in alio, predicari non posset, quod per aliud concipiatur (§. 198. 225 *Log.*). Per aliud concipitur, quod cognosci nequit, nisi præsupposita cognitione alius *per Schol. prop. 8. part. 1. Ethic.* hoc est, nostra phrasi, quod rationem, cur sit, in alio habet, quemadmodum supra jam notavimus (§. not. §. 679). Quoniam itaque posita ratione sufficiente ponitur id, quod per eam potius est, quam non est (§. 118 *Ontol.*); si illa actu ponatur, etiam hoc actu ponetur: si vero illa tantummodo spectetur, tanquam quæ poni possit; hoc etiam spectari nequit, nisi quate-

quatenus poni potest, consequenter quoad possibilitatem. Quamobrem cum quid dicitur concipi per aliud, hoc ipso satis intelligitur, quod non intelligatur possibile nisi per aliud, cuius jam nobis perspecta possibilitas, adeoque esse in alio non nudam possibilitatem, sed quid amplius exprimere debet, consequenter ad existentiam simul refertur. Unde in alio esse simul connotat, rationem existentiae sufficientem querendam esse in alio, consequenter quod in alio est, ut existat, vi alterius indigere. Enimvero ens ab alio est, quod vi alterius indiget ut existat (§. 27 *part. I. Theol. nat.*). Patet itaque *Spinosam* modum cum ente ab alio confundere. *Quod erat alterum.*

Quo maiore itaque studio atque acumine definitiones *Spinosae* pertractamus, eo plus confusionis notionum a se invicem distinguendarum deprehendimus. Quodsi tamen hic utrumque desiderari patiaris, inde inferri facile admittes, quae inferri non possunt, consequenter nubem pro Iunone amplecteris. Non igitur inanis videri debet opera, quae in examinandis definitionibus *Spinosae* collocatur. Substantiae opponitur accidens (§. 768 *Ontol.*), enti autem a se ens ab alio (§. 27 *part. I. Theol. nat.*). Quamdiu adeo demonstratum non est, substantiam omnino esse ens a se, ita ut ens a se & substantia pro Synonymis haberi possint (§. 330 *leg.*); nec eidem opponi potest modus, quatenus spectatur tanquam ens ab alio. Cumque tam attributa, quam modi sint accidentia (§. 779 *Ontol.*), & *Spinosae* perperam attributa cum determinationibus essentialibus, quae essentiam constituunt (§. 143 *Ontol.*), confundat (§. 679), nec modos ab attributis proprie sic dictis distinguat (§. 681); modi quoque soli minus recte substantiae opponuntur, quasi nil concipiatur ab intellectu, nisi quod vel substantia sit, vel ejus modus.

§. 683.

*Lapsus
Spinosae
circa de-
finitionem
substan-
tiae.*

Spinosae substantiam non sumit in significato recepto. Etenim si substantia sumitur in significato recepto, vocabulo hoc denotatur subiectum determinationum intrinsecarum constantium & variabilium (§. 769. 771 *Ontol.*), in quo nempe manentibus quibusdam iisdem, scilicet essentialibus atque attributis, ceterae successive variant, nimirum modi (§. 770 *Ontol.*). Enimvero *Spinosae* substantia est id, quod in se est & per se concipitur (§. 674), hoc est, quemadmodum ipsemet explicat in *Schol. prop. 8. part. 1. Ethic.* cuius cognitio non indiget cognitione alterius, adeoque quod subiecto inherere intelligitur, etiamsi nihil in eodem supponatur, per quod intelligatur, cur insit, quemadmodum essentialia concipiuntur (§. 156. 56 *Ontol.*). Patet itaque *Spinosam* in notione substantiae tantummodo animum advertere ad determinationes essentielles insuper habitis attributis atque modis, quorum tamen simul in sensu recepto habenda ratio est *per demonstrata*. Quamobrem liquet, ipsum substantiam non sumere in significato recepto.

Non igitur mirum est, quod de substantia praedicet, quae in significato recepto de eadem demonstrari non possunt, veluti quod sit numero unica, quodque necessario existat, seu ut non existens concipi nequeat, *Vid. prop. 5. & 7. part. 1. Ethic.* Etenim ex eo, quod in quodam ente determinationes quaedam maneant eadem, dum aliae successive mutantur, nemo inferet, quod necessario existere debeat, nec ut non existens concipi possit, & quod nonnulli ens istiusmodi numero unicum esse queat. Imo si hoc gratis affirmare vellet, experientia ipsi reclamaret.

§. 684.

*Lapsus
alius
Spinosae.*

Spinosae substantiam confundit cum ente a se. Ad substantiam duo requirit *Spinosae*, nimirum ut quid sit in se & ut concipiatur per se (§. 674), consequen-

sequenter esse in se & concipi per se non prorsus idem significant, quemadmodum ex demonstratione propositionis superioris (§. 682) liquet, esse in alio & concipi per aliud non prorsus idem significare. Quamobrem cum esse in se & esse in alio sibi mutuo opponat *per ax. 1. part. 1. Ethic.* esse autem in alio connotet, id, quod in alio est, vi alterius indigere ut existat, prouti in demonstratione propositionis superioris (§. 682) ostendimus; esse in se connotare debet, quod id, quod in se est, vi alterius non indigeat, ut existat, consequenter quod vi propria existat. Enimvero quod vi propria existit, ens a se est (§. 27 *part. 1. Theol. nat.*). Spinoza igitur substantiam cum ente a se confundit.

Quoniam Spinoza in definitionem substantiæ verbis minime perspicuis & ambiguis invehit ælicitatem, quid mirum, quod eam faciat necessario existentem, cum necessaria existentia (§. 32 *part. 1. Theol. nat.*) & existentia per essentia sit privilegium entis a se (§. 35 *part. 1. Theol. nat.*).

§. 685.

Spinoza non recte atque ambigue definit finitum, seu limitatum. Definit enim rem in suo genere finitam, quæ alia ejusdem naturæ terminari potest (§. 677). Enimvero finitum in Mathesi dicitur, cui assignari possunt termini, unde incipit & ubi desinit, seu ultra quos augeri potest (§. 798 *Ontol.*). Lineæ termini sunt puncta (§. 11 *Geom.*). Quodsi ergo in plano duo assignari possint puncta, unde linea incipit & ubi desinit; linea ideo dicitur finita, seu limitata. Atque adeo res aliqua appellatur finita, seu limitata, quatenus determinationibus intrinsicis, per quas concipitur (§. 142 *Ontol.*), inhærent termini, seu limites, ultra quos realitas earundem minime extenditur (§. 468 *Ontol.*). Quemadmodum itaque linea non ideo dicitur finita, quod linea quadam alia terminari possit, sed quod utrinque concipiantur limites, ultra quos non extenditur; ita quoque res quæcunque alia dici nequit finita, quod alia ejusdem naturæ terminetur, seu terminari posse concipiat, sed quod ipsi inhæreant limites, ultra quos realitates, quæ ipsi inesse intelliguntur, augeri nequeunt. Sane ubi contingit, rei cuidam non repugnare, ut in ejus terminis seu limitibus existat alia, ultra quos realitas ejus non extenditur; id fieri non intelligitur, quod in limitibus ejus existat, sed potius liquet, aliam in limitibus ejus consistere posse, quia limites habet, quibus ejusdem realitas coercetur. Sane nisi linea recta in plano utrinque terminaretur in duobus punctis datis, nec per ejus terminos, hoc est, ipsa hæc puncta duci possent rectæ aliæ, ultra quas non extenditur longitudo lineæ finitæ. Minus recte igitur Spinoza rem in suo genere finitam definit, quod alia ejusdem naturæ terminari possit, cum eam potius definire debuisset, quod realitatibus, per quas concipitur, per se inhæreant limites, ultra quos eadem augeri nequeunt, hoc est, nostra phrasi, quod determinationibus intrinsicis notionem ejus ingredientibus inhæreant limites

Defectus definitionis finiti Spinoziana.

Wolffii Theol. Nat. Pars II.

Y y

ab iis

ab iis inseparabiles, quamdiu rem eandem tibi repræsentare velis. *Quod erat primum.*

Verba, quod res quædam terminetur alia ejusdem naturæ, non satis perspicua sunt, ut, quid significare debeant, non satis appareat. Unde *Spinoza* eadem illustraturus, ne videantur sine mente sonus, subnectit, corpus dici finitum, quia aliud semper majus concipimus: quod etsi verum sit (§. 825 *Ontol.*), non tamen facit, ut verba minime perspicua, quibus definitio effertur, intelligantur; sed potius majori obscuritate involvit. Neque enim per hoc, quod corpore dato aliud majus concipi potest, intelligitur, cur infint magnitudini ipsius limites; sed potius aliud majus concipi potest, quia hocce magnitudo recipit limites, qui inesse intelliguntur, etiamsi de alio majore minime cogites. Terminari igitur re alia ejusdem naturæ significare idem nequit, ac rationem continere limitum alteri inexistentium. Sed nec per hoc, quod concipiatur corpus dato majus, liquet, eidem coexistere posse corpus, quod obstat, quo minus ipsum sit majus, utpote in terminis ejus existens, quemadmodum verba explicanda esse videbantur vi eorum, quæ in evincendo primo dicta sunt. Quoniam itaque *ambigua* dicuntur *verba*, quorum significatus certo determinari nequit; quin *Spinoza* rem in suo genere finitam, seu limitatam ambigue definiat, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Definitio hæc magni momenti est in *Spinozismo*: verborum enim ambiguitate seductus facilem præbet assensum infinitudini ac unitati substantiæ & res finitas ex substantiarum numero eximit, consequenter pro modificationibus attributorum substantiæ ponit ac infinitæ, quæ sola existit & existere potest, habet, atque adeo *Spinozismo* subscribit (§. 671). Velim adeo lectores probe perpendant, quæ, sicuti de ceteris, ita imprimis de præsentis definitione a nobis dicuntur, ut *Spinozismum* intime perspiciant & quam sit a veritate alienus agnoscant.

§. 686.

*Error
Spinoza
in definiendo
finito seu
limitato,*

Errat Spinoza, dum sumit rem in suo genere finitam semper alia ejusdem naturæ terminari posse. Definitionem enim, in qua hoc sumit, illustraturus ait, cogitationem terminari cogitatione, aut corpus non terminari cogitatione, nec cogitationem corpore. Verba hæc ambigua (§. 685), vi applicationis in demonstratione *prop. 8. part. 1. Ethic. factæ*, intelligi aliter non possunt, quam quod ens finitum nec concipi, nec existere possit, nisi concipiatur & existat res alia finita ejusdem naturæ, cui ea insunt, per quæ intelligitur, cur illi hi potius infint limites, quam alii, consequenter quod rationem sufficientem limitum alterius in se continet (§. 56 *Ontol.*); adeoque cum limites alterius ponantur posito ipso in actu (§. 118 *Ontol.*), limites vero defectum realitatis ulterioris denotent (§. 468 *Ontol.*), obstat quo minus major realitas in ente altero esse possit. Anima phrasi *Spinozæ* est res cogitans, sive cogitatio, adeoque terminari debet tanquam finita alia anima, hoc est, nec concipi, nec existere potest absque alia anima, quæ obstat, quo minus eidem infint limites ampliores; consequenter in alia anima inesse

inesse debet ratio sufficiens limitationum originariarum, quæ determinationibus essentialibus illius in hærent. Enimvero vis animæ, in qua essentia & natura ejus consistit (§. 66 & 67 *Psychol. rat.*), limitatur materialiter situ corporis organici in universo, nimirum ut percipere clare nequeat, nisi quæ in corpus istud agunt, seu mutationem quandam organis sensorii inducunt, ac formaliter constitutione organorum sensoriorum, quatenus scilicet tales inducuntur organis istis mutationes (§. 63 *Psychol. rat.*). Ecquis vero dixerit, hæc limitationes in anima concipi non posse, neque actu eisdem inesse posse, nisi concipiatur atque actu sit anima alia, quæ obstat, quo minus anima nostra plura percipere possit objecta, quam quæ in organa sensoria agunt, eaque clarius atque distinctius, quam fert organorum sensoriorum constitutio? Quin potius cum nulla requiratur ratio, cur essentialia insint (§. 156 *Ontol.*); limitationes istæ per se vi animæ inhærere intelliguntur. Affirmat igitur *Spinoza*, quod erat negandum (§. 205 *Log.*). Quamobrem cum erret, qui affirmat, quod negandum erat (§. 624 *Log.*); *Spinoza* errat, dum in definitione rei in suo genere finitæ sumit, eam terminari debere alia ejusdem naturæ, veluti cogitationem, seu rem cogitantem finitam, cogitationem alia, seu re cogitante finita alia.

Equidem *Spinoza*, quemadmodum *Cartesio* (nov. §. 321 *Ontol.*), cuius principii erat innutritus (nov. §. 677), obversata sui notio rationis sufficientis & per eam principium rationis sufficientis confuse cognovit; sed distincta ejusdem ipsi defuit notio: unde in eo applicando lapsus limitationum quoque originariarum, quæ essentialiter rerum finitarum inhærere, rationem sufficientem requirit: quæ cum nulla detur intrinseca (§. 156 *Ontol.*), extrinsecam adesse debere intulit, quam cum causa, tanquam principio determinante, perperam concludit (§. 321 *Ontol.*), ipso hoc principio reclamante, quod istiusmodi causam non fert (§. 883 *Ontol.*), quemadmodum animum ad originarias limitationes animæ advertentibus satis apparet. Etenim percipientes animæ, cum limites defectum ulterioris realitatis denotent (§. 468 *Ontol.*), limitatæ seu finitæ sunt, quatenus confuse & obscuræ, consequenter non satis distinctæ sunt (§. 32, 39 *Psychol. empir.*), adeoque in re percepta sigillatim enuntiabilia non omnia tanquam diversa repræsentantur (§. 24, 38 *Psychol. empir.* & §. 98 *Psychol. rat.*). Cur autem fiat confuse atque obscuræ, ratio in limitationibus originariis eisdem animæ inhærentibus quaerenda (§. 144 *Ontol.*), quas admittere tenemur vi principii contradictionis (§. 142 *Ontol.*), quatenus scilicet non repugnat istiusmodi limitationes ite hæ vi perceptivæ, qualem in anima experimur. Quodsi ergo *Spinoza* notionem ontologicam fuisse satis distinctam, atque isafum principii contradictionis & principii rationis sufficientis genuinum fecisset, quemadmodum a nobis in *Ontologia* factum; his confusionibus minime intricatus fuisset, quæ in ipsius definitionibus deprehenduntur, nec ex hypothesi jam ante animo concepta (nov. §. 677), sed ex ipsis rebus notiones primas derivasset, quibus illam minime consentientem ipsæmet deprehendisset.

§. 687.

Spinozismus nititur principii precarii, confusis atque ambiguis. *Spinoza* enim Principii hypothesin suam de substantia unica infinita, cuius attributorum modificationibus necessariis prodeunt res cereræ omnes, hoc est, Spinozismum (§. 671), demonstrare nititur ex suis definitionibus atque axiomatis. Enimvero principio *Cartesiano* confusus, quod verum sit, quicquid clare & distincte percipitur, seu ejus phrasi concipitur, ea, quæ in definitionibus suis sumit, non demonstrat. Principia probandi, qualia sunt definitiones

Y y 2

(§. 562)

356 Pars II. Sect. II. Cap. IV. De Paganismo,

(§. 562 Log.), quæ probatione indigent, sed sine probatione sumuntur, precaria sunt (§. 843 Log.). *Spinoza* igitur in demonstranda hypothesi sua utitur principiis precariis, consequenter Spinozismus principiis precariis nititur. *Quod erat primum.*

Porro in definitionibus suis attributum cum determinationibus essentialibus (§. 679), modos cum attributis proprie sic dictis (§. 681), atque cum ente ab alio (§. 682), substantiam denique cum ente a se confundit (§. 684). Quoniam itaque in definitionibus suis diversa pro iisdem habet ea, quæ in rebus sigillatim enuntiabilia insunt, non satis a se invicem distinguit. Quamobrem cum confusa sit perceptio, si in re clare percepta plura separatim enuntiabilia non distinguimus (§. 39 *Psychol. empir.*), & confusa sit notio, si notas ejus distinguere minime valeamus (§. 88 Log.); notiones, quæ definitionibus *Spinozæ* respondent (§. 152 Log.), confusæ sunt. Enimvero patet per *demonstrata num 1*, definitiones istas esse principia, quibus nititur Spinozismus. Nititur adeo Spinozismus principiis confusis. *Quod erat secundum.*

Denique *Spinoza* non modo ambigue definit finitum seu limitatum (§. 685), cujus tamen definitionis magnum in Spinozismo momentum est (not. §. cit.); verum etiam ex iis, quæ de ceteris definitionibus ostendimus atque annotavimus, liquet, verba ejus tantum non omnia esse admodum ambigua, ita ut, si ad ea sola animus advertas, vix ac ne vix quidem conjectura assequi detur, quid significare debeant. Quamobrem cum ex iis, quæ *num. 1.* demonstrantur, appareat, Spinozismum definitionibus istis niti tanquam principiis; evidens quædam est, Spinozismum niti principiis ambiguis. *Quod erat tertium.*

Videmus itaque quam lubricum sit totius Spinozismi fundamentum, ut nullum mereatur assensum, etiam si non nisi ad definitiones *Spinozæ* animus advertas. Quod vero *Spinoza* sibi persuadere potuerit, fundamentum hoc esse tam firmum ac incoercibilem; ut systema suum eidem superstructum pro demonstrato habuerit, quod de evidentia cum veritatibus geometricis contendere possit, nemo miretur. Etenim principium *Cartesianum* quicquid clare & distincte percipitur, seu, ut ipse idem esse maluit, quicquid concipitur, verum est, amplectens tanquam verum, ac ideo de probatione eorum, quæ in definitionibus sumit, parum sollicitus fuit. Atque hoc pacto contigit, ut systema suum principiis precariis superstrueret. Claram & distinctam perceptionem, seu conceptum, quem vocat, ut intellectum a sensu atque imaginatione distinguat, nec *Cartesius*, nec ipse definivit; sed uterque in idea confusa acquievit, quæ per exempla animo ingeneratur. Unde contigit, quod sibi clare ac distincte percipere, seu concipere visus sit, quæ notione distincta & determinata minime complexus, & in emendicata ab hypothesi animo jam ante concepta, quam de eadem demonstranda cogitaret, claritate verborum satis obscurorum & ambiguum acquireret. Dilectus *Spinozæ* exemplo; quam fallax sit *Cartesianum* veritatis criterium, si vel maxime clara & distincta perceptio per conceptum explicetur & ad actum intellectus reducatur, cum per ipsum notiones deceptrices minime arceantur, sed potius facile admittantur: ut adeo *de Tschirnhausen* in Medicina Mentis in eo exortando & tantopere commendando frustraneam collocaverit operam. Quod vero in definitionibus suis omnia confuderit *Spinoza*, quæ tamen maxime a se invicem discerni debebant; defectui cognitionis philosophi primæ tribuendum. Ea enim de causa definitiones tales condidit, quales exigebat hypothesi animo jam ante concepta, antequam de principiis cogitaret, quibus eandem superstrueret, cum alias ex rebus sapere maluisset, a quibus per abstractionem derivagæ sunt notiones

ontolo-

ontologicæ, si reales desideres & a deceptoribus tibi cavere velis. Videmus adeo, quarta sit necessitas philosophiæ primæ rite excultæ, hoc est, ad notiones veras, easque distinctas ac determinatas reducæ, nisi in maxime arduis excutire & nescio in quos errores prolabi volueris. Nec alia de causa nos a philosophia prima studium philosophandi exoriri sumus & per eam lucem aduimus ceteris philosophiæ partibus.

§. 688.

Spinozæ nonnisi confusa fuit extensionis notio. Etenim Spinoza cum Cartesio acquievit in idea extensionis, qualem sensu percipimus, nec ideo ejus dedit definitionem, quemadmodum vulgo acquiescimus in idea coloris, qualem sensu percipimus, nec ejus ullam damus definitionem: Enimvero extensionem in corpore nonnisi confuse percipimus (§. 224 Cosmol.). Spinozæ igitur notio extensionis nonnisi confusa fuit.

Qualem
notionem
extensio-
nis ha-
bueris
Spinoza.

Quod hoc non adverterit Cartesius, nec post ipsam Spinozæ, in causa fuit, quod ille non explicaverit notionem distincta, quid sit clare & distincte percipere; nec hic, quid sit concipere. Unde & Cartesius sibi visus fuit clare & distincte percipere extensionem, quatenus sibi conficius fuit se eam in corporibus percipere & quatenus eam non esse eandem cum cogitatione, sed hanc ab illa diversum quid esse arbitrat, quod cogitatio & extensio non appareant eadem, & eadem de causa Spinoza sibi concipere visus est extensionem, quippe in re cum Cartesio consentiens, sed verba tantummodo mutans.

§. 689.

Spinoza perperam extensionem pro realitate habet. Etenim Spinoza extensionem habet pro attributo divino, per quod infinita & æterna ejus substantia exprimitur (§. 671), adeoque pro realitate (§. cit.). Enimvero extensio phenomenon est (§. 226 Cosmol.), non realitas (nos. §. 5). Perperam igitur Spinoza eandem pro realitate habet.

Error
Spinozæ
circa no-
tionem
extensio-
nis.

Qui agnoscit extensionem non esse realitatem, quæ enti enidam inest, sed supponere realitatem aliam, vi cuius confuse perceptæ inesse appareat, quemadmodum color non est realitas corpori inexistens, sed supponit in eodem alia, quorum confusa perceptioe gignitur idea coloris, atque satis perspexit, quomodo idea extensionis in anima nascatur (§. 103 Psychol. rat.); ex hoc uno absurditatem Spinozismi agnoscit. Extensionem esse realitatem, quæ substantiæ corporeæ exprimat essentiam, Spinoza cum Cartesio sumit, non probat, confusus principio claræ atque distinctæ perceptionis admodum fallaci. Nos vero eandem realitatem non esse, sed phenomenon, in realitatibus satis fundatam, ex notionibus veris deduximus (§. 226 Cosmol.). Quodsi Cartesius & Spinoza eandem attentionem attulissent ad extensionem, qua in expendenda idea coloris uti sunt; errorem in propositione notatum facile evitarent.

§. 690.

Extensio in sensu Spinozæ per se non concipitur. Etenim extensio est multorum extra se invicem existentium coexistentia in uno, atque constituitur multorum extra se invicem existentium unione (§. 548 Ontol.), si ejus notionem recepto significatui (§. 567 Ontol.), & usui loquendi communi conformiter distincte explices (§. 568 Ontol.), extensione nimirum corporum, quæ substantiarum simplicium aggregata (§. 176 Cosmol.), ex eo orta, quod extensum non est (§. 223 Cosmol.), nempe ipsa elementorum aggregatione (§. 221 Cosmol.). Nec extensionem percipimus, nisi quatenus plura extra se invicem existentia tanquam in uno nobis repræsentamus (§. 548 Ontol.), adeoque percipimus (§. 24 Psychol. empir.), idea nimirum extensionis corporum in anima nascente, dum ea status elementorum internos in unum confundit

Notionis
extensio-
nis reso-
lubilitas.

fundit (§. 103 *Psychol. rat.*). Quodsi ergo extensionem, sine qua corpora percipi, aut, *Spinosæ* stilo, concipi nequeunt (§. 122 *Cosmol.*), distincte percipere aut cognoscere volueris; necesse est ut cognoscas elementa, quorum aggregata sunt corpora, eorumque status internos, & quomodo per eos multa repræsententur tanquam in uno, aut, si in genere loqui malueris, necesse est cognoscas, quænam sint illa multa, quæ extra se invicem existunt, & quomodo coexistant in uno. Præsupponit adeo cognitio extensionis cognitionem multorum extra se invicem existentium eorumque unionem, ac in specie cognitio extensionis corporum cognitionem elementorum, siue substantiarum simplicium, statusque ipsorum interni, atque modi, quo aggregantur, ut ex multis fiat unum. Quoniam itaque juxta *Spinosam* per se concipitur, cujus cognitio non supponit cognitionem alterius *vi Schol. prop. 8. part. 1. Ethic.* evidens est extensionem in sensu *Spinosæ* per se minime concipi.

Nou sine ratione in demonstratione propositionis præsentis ea, quæ de notione extensionis in genere dicta sunt in philosophia prima, coniungimus cum iis, quæ de extensione corporum in specie demonstrata sunt in Cosmologia & de idea huius extensionis in Psychologia rationali. Etenim per ea, quæ ea Cosmologia sumuntur, clarius patet, quænam illa sint, quorum cognitionem præsupponit distincta extensionis substantiæ corporeæ cognitio, & per ea, quæ ea Psychologia rationali petuntur, clarius intelligitur, quomodo idea extensionis consueta in anima enata oblimitationes viæ perceptivæ differat a notione distincta, quæ intellectus est (§. 175 *Psychol. empir.*). Quodsi vero *Spinosæ* principia cosmologica & psychologica nostra admittere nolit, quorum sine ambagibus convici nequit; sufficiens ontologica, quæ in dubium vocare nequit, modo attentionem suam desiderari non patitur, nec animo a veritate alieno hypothese præconceptam mordicus defendere velit. Si *Spinosæ* agnovisset, extensionem, qualem sensu percipimus, nonnisi confuse percipi, periude ac colores; minime ejus notionem pro distincta habuisset eamque ad intellectum, sensui atque imaginationi oppositam, retulisset. Imposuit sibi, dum sibi persuasit, distincte explicari minime posse, quod quomodo explicari debeat, non vidit, videre autem non potuit ob neglectum philosophiæ primæ. Etenim si in notionem entis in genere atque notiones compositi, ac simplici in specie inquisivisset, quemadmodum a nobis factum in philosophia prima; nec notionem extensionis, quæ a sensu pendet, pro distincta & in alias simplices irresolubili habuisset. Imo si tantummodo animum adverteret ad ea, quæ de substantia corporea ipso sensu percipimus, & maiore acutius a se invicem separasset, quæ diversa sunt, fieri haudquaquam potuisset, quin animadverteret, extensionem præsupponere substantiæ nitentis ac renitentis cognitionem, nec adeo cognosci posse absque huius cognitione, coeque per se non concipi.

§. 691.

*Extensio
ent attributum
Dei esse
non possit
in sensu
Spinosæ.*

Extensio in sensu Spinosæ attributum Dei esse nequit. Etenim extensio in sensu *Spinosæ* per se non concipitur (§. 690). Quamobrem cum juxta ipsum unumquodque unius substantiæ attributum per se concipi debeat *per prop. 10. part. 1. Ethic.* quemadmodum ex definitionibus substantiæ atque attributi (§. 673. 674) ibidem insert; extensio attributum Dei, quem substantiam esse agnoscit (§. 672), esse nequit.

Equidem jam ostendimus, Deum non posse esse extensum (§. 85 *part. I. Theol. nat. & §. 38 part. II. Theol. nat.*); sed hic, ubi *Spinosæ* summum evertimus, ea propriis *Spinosæ* principiis idem demonstrandum fuit. Ceterum videant, annon *Spinosæ* plus largiantur, quam par erat, qui extensionem Dei attributum faciant, nec sine extensione ipsum concipi posse sibi persuadent, & perpendant, an non hic error facile in Crypto-Spinosismum degeneret, quemadmodum ex sequentibus clarius constabit.

§. 692.

Quoniam errat, qui affirmat, quod negandum erat (§. 624 Log.), negari autem debet in sensu *Spinosæ*, extensionem esse attributum divinum (§. 691); *Spinoza errat, dum extensionem esse Dei attributum, sive Deum esse rem extensam contendit* prop. 2. part. 2. Ethic.

Error
Spinosæ
extensionem
Dei
tribuen-
tis.

Ut præsentiam demonstrationem, quam *Spinoza* loc. cit. indigitat, subvertamus, necesse non est. Nititur enim principiis, quæ tanquam præcaria, confusa atque ambigua rejiciamus (§. 687). Sufficit abunde, quod ostenderimus, ne in sensu quidem *Spinosæ*, hoc est, per ipsius definitiones extensionem attributum Dei esse posse. Neque est quod excipias, demonstrationem nostram solvi in notionem nostram extensionis (§. 99 1 Log.), ea quæ nempe deducimus, extensionem per se concipi non posse in sensu *Spinosæ* (§. 690), adeoque in principia nostra, secundum quæ tantummodo errasse dicendus sit. Neque enim error relictari potest nisi ex principiis veris, nisi principiis errantis directe repugnet, atque adeo ex iis recta ratiocinandi forma inferri nequeat: quo in casu, nisi de principiorum veritate constiterit, argumentum ad hominem tantummodo refutatur, nec constat falsum esse, quod rejicitur, sed tantummodo id cum principiis propriis consistere non posse. Nemo igitur reprehenderit, quod assumpto principii verum ab errante non agitur error confutetur.

§. 693.

Spinoza non probavit extensionem infinitam esse possibilem. Etenim ex eo, quod ab extensione vi imaginationis confuse percepta removel pro arbitrio limites, non sequitur extensum absque limitibus esse possibile, sed notionis hujus per arbitrariam determinationem formatæ demonstranda possibilitas est, cum istiusmodi notiones non minus impossibiles, quam possibiles esse possint (§. 720 & seqq. Log.): id quod cum nullibi faciat *Spinoza* confusus principio ambiguo, verum esse, quod clare & distincte percipitur, seu phrasi ipsius concipitur, extensionem perperam pro realitate habens (§. 689), eamque absque limitibus esse posse sumens; patet utique ipsum non probasse infinitæ extensionis possibilitatem.

Infini-
do exten-
sionis a
Spinoza
non pro-
bata.

Et quamvis extensionem attributum Dei faciat (§. 671), attributa autem divina infinita sint (§. 672); nec tamen hinc intelligitur, extensionem infinitam dari, adeoque possibilem esse (§. 170 Ontol.). Etenim extensio ne in sensu quidem *Spinosæ* attributum Dei esse potest (§. 691), consequenter per hoc, quod sit attributum Dei, minime probatur, extensionem infinitam esse possibilem. Quamobrem nec in principiis *Spinosæ*, quibus hypothesin suam superstruxit, continetur id, ex quo sequatur, extensionem infinitam esse possibilem.

Quoniam itaque *Spinoza* extensionis infinitæ probationem nullam ipsemet dedit, nec per principia ejus probari potest, si inde inferre nolis, quæ ex iis minime sequuntur; evidens omnino est, quod extensionis infinitæ possibilitas nullo modo ab eodem fuerit probata.

Possibilitas extensionis infinitæ, siquidem veritati non repugnat, non adeo facile probari potest. Cum enim extensum oriatur ex eo, quod extensum non est (§. 213 Cosmol.), nempe dom elementa rerum materialium, substantiæ simplices (§. 181 Cosmol.), aggregantur (§. 211 Cosmol.); extensionis infinitæ seu illimitatæ possibilitatem demonstraturus, evincere teneretur, possibiles esse substantias simplices, quibus aggregatis oriatur in phenomenis extensio infinita. Æquius vero non videt, nisi in theoria elementorum prorsus alienus ac hoipes

hospes sit, hanc probationem eam esse, quam non facile quis in se recipiet? Non igitur adeo facile est demonstrare, utrum extensio infinita sit possibilis, an impossibilis. Confunduntur hic imaginaria cum realibus, etsi *Spinoza* denominationem *Cartesianam* elarzac distinctæ perceptionis nauseatus fuerit, & vocabulum conceptus substituerit, ne, quæ imaginamur, confundere debeamus cum iis, quæ intelligimus, seu quæ ab intellectu tanquam vera comprehenduntur. Extensionem infinitam nunquam tanquam possibilem summisset *Spinoza*, ac per eam infinitam Dei essentiam exprimi affirmasset, siquidem confusam perceptionem, quæ imaginationis est, cum distincta notione, quæ ab intellectu formatur, non confudisset. Non sufficit, nos extensionem corporum confuse percipere, & dum eam in abstracto imaginamur, nullam in nobis sentire repugnantiam, dum extenso cuiuscunque magnitudinis semper majus fingimus, seu pro arbitrio ponimus, ut inde inferamus extensionem infinitam esse possibilem, consequenter rem extensam infinitam possibilem esse. Admisso enim hoc probandi modo, nescio quid non probari poterit. Ecce enim non eodem modo probatur, colorem infinitum, vel dulcedinem infinitam possibilem esse?

§. 694.

*Error
Spinozæ
de oris
corporum.*

*Corpora oriri nequeunt per modificationem attributi alicujus divini, infinitæ scilicet extensionis, nec in sensu Spinozæ dici possunt modus, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit. Et enim extensio ne in sensu quidem Spinozæ attributum Dei est (§. 691). Quamobrem si vel maxime orirentur per modificationem extensionis infinitæ; dici tamen non posset, quod oriantur per modificationem alicujus attributi divini. Enimvero extensio nonnisi phenomenon est (§. 226 Cosmol.), nec pro realitate haberi potest (§. 689), & omne corpus oritur ex eo, quod non est extensum (§. 223 Cosmol.). Quamobrem si vel maxime extensio esset attributum Dei, quemadmodum vult *Spinoza* prop. 2. part. 2. *Ethic.* dici tamen non posset, corpora oriri per modificationem alicujus attributi divini. Atque adeo patet, corpora per modificationem attributi cujusdam divini, infinitæ nimirum extensionis, nullo modo oriri. Quod erat primum.*

Quoniam Deus extensus esse nequit (§. 85 part. I. *Theol. nat.* & §. 38 part. II. *Theol. nat.*), imo ne in sensu quidem *Spinozæ* extensio attributum Dei esse potest (§. 691); Deus quoque ne per *Spinozæ* quidem principia ut res extensa considerari potest, neque extensio infinitam Dei essentiam exprimit. Corpora igitur nec in sensu *Spinozæ* dici possunt modus, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit. Quod erat alterum.

Extensio uniformis absque omnibus limitibus, hoc est, figuris spectata (§. 611 *Onul.*); notio imaginaria est, qualem vulgus tribuit spatio in notione ejus imaginaria acquiescens (§. 599 *Onul.*), & ob quam *Henricus Morus* eumque secutus *Jesephus Rapsom* spatium pro attributo Dei habuit, infinitam ejus vereque interminatam essentiam exprimentem, placitis *Spinozæ* conformiter (*not. §. cit. Onul.*). Inter abortus itaque imaginationis referri debet ortus corporum per modificationem extensionis, quatenus nimirum per potentiam Dei extensioni inducuntur uniformi limites varii, sive figuræ diversæ. Nec video, quomodo non tandem in *Spinozæ* sententiam abeat, qui extensionem pro realitate habet. Cum enim realitas omnis in gradu absolute summo possibilis sit (§. 12), extensionem quoque infinitam possibilem agnoscet. Et quoniam Deo, enti perfectissimo (§. 14), insunt omnes realitates in gradu absolute summo (§. 15); eidem quoque facile tribuet extensionem infinitam tanquam attributum, per ipsam attributi veram definitionem (§. 146 *Onul.*), utpote summam perfectionem, tanquam essentiam ipsius considerans (§. 168 *Onul.*). Quod si ergo modificatione extensionis procedunt corpora; eum præter extensionem, quæ Deo inest, admittere debeat adhuc

adhuc extensionem aliam ipsi contradistinctam non videt, quemadmodum *Spinoza* accedit: Unde eidem haud difficile assentitur, quod corpora oriuntur attributo quodam divino, infinita scilicet extensione, per potentiam divinam modificato, atque hoc pacto in sensu *Spinoza* corpora non sunt nisi modus quidam, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit: quemadmodum attributum, extensio nimirum infinita, consentiens cum *Spinoza*, sicuti modo vidimus, *Moro* atque *Raphinis*, infinitam eius vereque interminatam essentiam exprimit. Atque adeo liquet, quam sit necesse extensionis notionem confusam ad distinctam reduci, prouti fecimus in *Philosophia prima* (§. 548 *Omsl.*), & per eam extensionem corporum ex realitatem numero eximi, quemadmodum a nobis factum (§. 226 *Cosmol.*), vero ejus fonte aperto (§. 221 *Cosmol.* & §. 203 *Psychol. rat.*).

§. 695.

Potentia Dei, per quam producantur corpora juxta Spinosam, non est nisi potentia modificatrix. Etenim juxta *Spinosam* oriuntur corpora per modificationem attributi cujusdam divini, infinitæ scilicet extensionis (§. 671). Quamobrem cum attributum Dei modificetur per potentiam Dei, quatenus scilicet illimitato inferuntur limites, ut certo & determinato modo exprimitur, quod per attributum ut infinitum & interminatum exprimitur per *def. 1. part. 2. Ethic.* potentia Dei, per quam producantur corpora, non est nisi potentia modificatrix.

Nimirum *Spinoza* Deo tanquam substantiæ tribuit potentiam, per quam sunt & fiunt omnia, cum alias rationem sufficientem eorum, quæ dantur in universo, nullam haberemus, nec undenam fiat omnia, intelligere possemus. Cum vero potentiam creatricem tanquam gratis concessam rejiceret: Deo non reliquit nisi potentiam modificatricem, & hanc sufficere arbitratus ad explicandum omnia, quæ sunt atque fiunt in mundo materiali, seu universo corporeo. Et sane ea de causa extensionem fecit attributum Dei, ut ortus corporum absque potentia creatrice per solam modificatricem explicari posset.

§. 696.

Spinoza potentiam naturæ facit potentiam Dei, & naturam omnem proprie sic dictam a corporibus, ex quibus mundus constat, removel, seu naturam proprie sic dictam non ens facit. Etenim potentia naturæ est potentia modificatrix (§. 853 *part. 1. Theol. nat.*). Enimvero *Spinoza* potentiam Dei non facit nisi modificatricem (§. 695). Naturæ adeo potentiam facit potentiam Dei. Quod erat unum.

Natura universa est aggregatum omnium virium motricium, quæ corporibus in mundo coexistentibus simul sumtis insunt (§. 507 *Cosmol.*), & in ea continetur ratio, cur mutationes in mundo hæc potius contingant quam aliæ (§. 505 *Cosmol.*). Enimvero *Spinoza* non agnoscit nisi potentiam Dei, per quam modificatur extensio, attributum ipsius, ut prodeant corpora eorumque mutationes in mundo materiali (§. 671), & eam potentiam modificatricem extensionis facit (§. 695). Removel igitur naturam omnem proprie sic dictam a corporibus, ex quibus mundus constat (§. 119 *Cosmol.*), adcoque negans naturam proprie sic dictam existere posse, eam non ens facit (§. 137 *Ontol.*). Quod erat alterum.

Habet ea in re præzientem *Cartesium*, qui cum extensionem pro essentia corporis haberet, sen attributo, quod eandem exprimit, ex notione autem extensionis, qualis ipsi erat, confusa non sequi animaveret vim corporibus insitam, tanquam mutationum principium *Wolffii Theol. Nat. Pars II.*

Qualis sit potentia corporum productrix juxta *Spinosam*.

Spinoza error circa naturam.

362 Pars II. Sect. II. Cap. IV. De Paganismo,

(§. 136 *Cosmol.*), utpote inftar substantiæ a materia, five eo, quod est eatenfum (§. 141 *Cosmol.*), diverſe concipiendam (§. 301 *Cosmol.*); vim activam omnem corporibus abſtulit & eam ſoli Deo tribuit. Quodſi vero corpora concipiantur abſque omni activitate, cum via activa ſit natura eorundem (§. 143 *Cosmol.*); natura non ens dicendum eſt (§. 237 *Ontol.*). Unde & *Robertus Boyle* naturam idolum vocat; quod non ſine injuria in Numen ſupremum ſignatur, & *Sturmius* vocabulum tanquam terminum inanem traducit. Atque adeo liquet, quam neceſſaria ſit theoriæ elementorum cognitio in *Cosmologia* traditz, per quam conſtat, corporibus non minus vim activam (§. 180 *Cosmol.*), quam extensionem tribuendam eſſe (§. 221 *Cosmol.*), & cnr utraq; tanquam duæ ſubſtantiæ diverſe apparere debeant (§. 301 *Cosmol.*), cum ipſæ non ſint niſi phænomena ſubſtantiata (§. 300 *Cosmol.*), quorum realitas eſt in elementis (§. 192 *Cosmol.*), præter quæ nihil in corporibus ſubſtantiæ datur (§. 177 *Cosmol.*). Equidem *Spinoſa in Schol. prop. 29. part. 2. Ethic.* naturam naturantem a natura naturata diſtinguit; ſed eſſentiam & naturam cum *Carteſio* pro Synonymis habet, quemadmodum & vulgo eſſentia cum natura confunditur, ac confundere debent, quotquot naturam inter non entia reſerant, & idolum, quod ſupremi Numinis ſocium ſit, pronuntiant. Etenim naturam naturantem eſſe ait id, quod in ſe eſt, & per ſe concipitur, ſive talia attributa, quæ æternam & infinitam eſſentiam expriment, hoc eſt, Deum, quatenus ut cauſa libera (ab omni ſcilicet coactione externa) conſideratur; naturam vero naturatam id, quod ex neceſſitate Dei naturæ, ſive uniufcuſque Dei attributorum ſequitur, hoc eſt, omnes Dei attributorum modos, quatenus conſiderantur ut res, quæ in Deo ſunt, & quæ ſine Deo nec eſſe, nec concipi poſſunt. Quatrobrem cum ipſemet *def. 2. part. 2. Ethic.* ad eſſentiam rei id pertinere dicat, ſine quo res, & vice verſa, quod ſine re nec eſſe, nec concipi poteſt; ecquis non videt, cum Deum concipiendam eſſe contendat per attributa, quorum anumquodque æternam & infinitam eſſentiam exprimit (§. 671), res vero, quæ præter Deum dantur, ſive particulares nonniſi pro modis habeat, quibus Dei attributa certo & determinato modo exprimentur per *Cor. prop. 23. part. 2. Ethic.* & hinc corpus definiat per modum, qui Dei eſſentiam, quatenus ut res extenſa conſideratur, certo & determinato modo exprimit *def. 2. part. 2. Ethic.* omnem differentiam inter naturam naturantem & naturam naturatam non conſiſti in diverſitate viæ activæ rerum particularium atque Dei, ſed diverſitate eſſentiæ rerum particularium & Dei? Ceterum qui naturam ab eſſentia minime diſtingunt, eodem modo naturam cum Deo confundere dicendi ſunt, quo *Spinoſa*, ſiquidem differentia, quæ ab eſſentia petitur, etiam ab eo admittitur, ſit ita, quod rerum hanc eſſentiam habentium actualitatem aliter explicet: neque enim quoad eſſentiam rerum, ſed quoad actualitatem inter *Spinoſam* & *Antiſpinoſas* diſſenſus eſt. Equidem & nos offendimus, unam eandemque vim animæ conſtitere & eſſentiam, & naturam ejus (§. 66. 67 *Psychol. rat.*): enimvero non minus evicimus, vim iſtam non uno eodemque reſpectu eſſe eſſentiam atque naturam ejusdem; ſed eſſentiam conſtituere quatenus ad tales potius, quam alias repræſentationes, tali potius quam alio ordine aſſendas reſtringitur; naturam vero quatenus eandem actualæ (§. 68 *Psychol. rat.*), ut adeo per naturam ad actum perducantur, quæ per eſſentiam poſſibilia intelliguntur. Eſſentiam itaque animæ & naturam ejus ſufficienter a ſe invicem diſtinguimus, notioni ſcilicet utrique convenienter. Hanc vero ne in anima quidem differentiam admittere poteſt *Spinoſa*, utpote activitatem, ſeu potentiam, qua actuatur quæ ſunt, ſoli Deo tribuens, & ex natura naturante in oppoſitione ad eſſentiam ſic dicta non ens faciens.

§. 697.

Impoſſibilitas exiſtentia duarum ſubſtantiarum ejusdem eſſentiæ a Spinoſa.

Spinoſa non probavit in rerum natura non poſſe dari duas, aut plures ſubſtantias ejusdem naturæ, ſive attributi, prop. 5. part. 1. *Ethic.* Etenim omne robur argumentationis, qua nititur prætenſa demonſtratio, huc redit, quod eadem a ſe invicem non diſtinguerentur, adeoque ens unum idemque forent. Quoniam attributum cum determinationibus eſſentialibus confundit (§. 679); perinde eſt ac ſi affirmaret, duas ſubſtantias eandem eſſentiam communem habentes non poſſe per eſſentiam diſtingui. Enimvero id quidem inde eſt, quod attributum, per quod ex ipſius mente exprimitur eſſentia ſubſtan-

Substantiæ, aut, rectius loquendo, entis (§. 673), supponat tanquam quid illimitatum, aut depositis limitationibus originariis spectet, adeoque quatenus superius aliquod genus, veluti corpus in genere, constituit, consequenter ens quoddam in universali repræsentat (§. 230 *Ontol.*). Quoniam itaque universalis non existunt (§. 235 *Ontol.*), sed tantummodo singularis, quæ omnimode determinata sunt (§. 226. 227 *Ontol.*), limitationes vero originariæ, quæ sunt determinationum essentialium & per quas essentialiter rerum differunt, ipsis ita inhærent, ut ab iis inseparabiles sint (§. 894. 895 *part. I. Theol. nat.*); evidens omnino est, quod minime demonstraverit, duas aut plures substantias ejusdem naturæ, seu communem essentiam habentes in rerum natura dari minime posse.

Non est quod excipias, *Spinosam* non sumere substantiam in significato receptu (§. 683), sed cum ente a se confundere (§. 684), atque adeo perinde esse, ac si affirmasset, non posse dari duo entia a se, quæ eandem habeant essentiam, id quod nihil contineat a veritate alienum. Etenim *Spinoza* principio hoc abutitur ad inculpandam hypothesin suam. Neque decet philosophum in definitionibus suis confundere, quæ distinguenda sunt, ut ambiguitas inferri permittat, quæ alias inde inferri minime poterant. Sane cum *Spinoza* extensionem habeat pro attributo, quod exprimit infinitam atque æternam substantiam; vi hujus propositionis sequitur, non dari nisi unam substantiam extensam, eamque esse ens a se & continuis modificationibus per potentiam seu vim illius substantiæ prodire corpora. Unde porro deducitur, mundum esse æternam & ens necessarium, ac fatali seu immutabili necessitate in eo fieri omnia, nec in eodem finibus esse locum: quales conclusiones etiam infert *Spinoza*. Quodsi notionem entis a se atque substantiæ a se invicem discrevisset, quemadmodum par erat, & nonnisi impossibilitatem entium plurium a se demonstrasset, quæ eandem proflus essentiam habent; ex confusione nullus metuendus erat error. Quamobrem necesse est, ut non admittatur tanquam demonstrata, quæ in recepto terminorum significato admitti nequeant, sublata ambiguitate, quæ ad avia seducit. Error *Spinoza* inde est, quod omnes limitationes pro modis habuerit, nec originarias, quæ determinationibus essentialibus per se inhærent, & per se, hoc est, non supposito alio concipiuntur, a mutabilibus non distincterit, quæ variari possunt, illis manentibus iisdem, ac tacite supposuerit substantiam omnem esse debere infinitam, consequenter realitatem, per quam concipitur, limites omnes respuere.

§. 698.

In recepto significato notioni substantiæ non repugnat, ut dentur plures ejusdem generis vel speciei: imo actu dantur. Etenim in recepto significato substantia est subjectum, cui insunt essentialia & attributa eadem, dum modi successive variant (§. 770 *Ontol.*). Genera & species eadem essentialia habent (§. 233. 234. 247 *Ontol.*), eadem quoque attributa & eorundem modorum possibilitates proximas & remotas conditionate enuntiatas (§. 268. 269 *Ontol.*). Notioni igitur substantiæ in sensu recepto minime repugnat, ut dentur plures ejusdem generis vel speciei. *Quod erat primum.*

Contrarium ostenditur.

Anima quælibet substantia est (§. 48 *Psychol. rat.*) & eam existere in dubium revocari nequit (§. 21 *Psychol. empir.*). Essentia animæ cujuslibet consistit in vi repræsentativa universi, situ corporis organici in universo materialiter, & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66 *Psychol. rat.*), adeoque omnes essentiam eandem communem habent, consequenter cum singularia ejusdem sint generis ac speciei, quatenus eadem

essentialia habent (§. 254 Ontol.), ejusdem generis sunt vel speciei. Substantiæ igitur plures ejusdem generis vel speciei actu dantur. Similiter corpora sunt substantiarum simplicium aggregata (§. 176 Cosmol.), quæ elementa eorundem sunt (§. 182 Cosmol.). Elementa omnia esse ejusdem generis vel speciei ex tota theoria eorundem in Cosmologia tradita perspicuum est. Dantur igitur tot substantiæ ejusdem generis vel speciei, quot dantur elementa rerum materialium. Unde denuo liquet, plures substantiæ ejusdem generis vel speciei actu dari. *Quod erat alterum.*

Non est quod excipias, animas & elementa rerum materialium non esse substantias in significatu *Spinoso*. Etenim *Spinosa* substantiam non sumit in significato recepto & ejus notioni tacite inserit ascentem (§. 684). Debebat vero vocabulum substantiæ sumere in significato recepto & demonstrare, si posset, in eodem substantiam omnem esse debere eos a se & quod nec probavit, nec probare potuit. Notionibus inferre ambiguis verbis, quæ iidem in se nequeunt, nec demonstrare earundem realitatem, quemadmodum fecit *Spinosa*, non modo methodi legibus repugnat; verum etiam errorum fons est (§. 632 Log.), ex errore uno in ipsa methodo demonstrativa, quam in adstruendo systemate suo uti voluit *Spinosa*, sequentibus pluribus (§. 628 Log.). Nemo igitur jure reprehendet, quod ex principiis veris disputemus contra *Spinosam*, & notionum deceptricium fallitatem detecta conclusionibus inde deductis propositiones per principia vera demonstratas opponamus, nisi optimam resurandæ methodum rejicere velit (§. 1036 Log.).

§. 699.

*Impossibilitas
creatio-
nis a
Spinosa
non de-
monstra-
ta.*

Spinosa non demonstravit, substantiam unam ab alia substantia produci non posse, imo absolute ab alio produci non posse. Demonstratur enim prop. 6. part. I. *Ethic.* Substantiam unam non posse produci ab alia substantia, ac inde in *eius* Corollario illaturus eam absolute ab alio produci non posse, supponit tanquam demonstratum, in rerum natura non posse dari duas substantias ejusdem attributi, seu ejusdem essentiae, sive generis vel speciei. Enimvero hoc minime probavit *Spinosa* (§. 697), qui potius contrarium demonstrari potest (§. 698). Quamobrem cum demonstratum non sit, cujus probationem ingrediuntur propositiones nondum demonstratæ (§. 498 Log.), adeoque multo minus demonstratum dici queat, si eam ingrediuntur propositiones, quarum contrariæ demonstrari possunt; evidens est, *Spinosam* minime demonstrasse, quod substantia una ab alia substantia produci nequeat, imo quod absolute ab alio produci minime possit.

Equidem *Spinosa* impossibilitatem productionis substantiæ unius ab altera etiam indirecte ostendere conatur, sed indirecta, quam dare prætendit, demonstratio directa firmior non est. Ait enim, si substantia una ab alio produceretur, ejus cognitionem a cognitione causæ suæ pendere debere, quoniam ex. 4. part. I. *Ethic.* sumit, effectus cognitionem a cognitione causæ dependere, hinc vero sequi, quod substantia non sit, *vi def.* (§. 674). Enimvero distinguendum utique est inter cognitionem possibilitatis, & inter cognitionem actualitatis. Quando enim in definitione substantiæ dicitur, quod per se concipiat & hæc verba ita explicentur, quod entis illius cognitio non dependeat a cognitione entis alterius, ea aliud significare nequeunt, quam quod entis illius notionem habere ejusque possibilitatem demonstrare valeamus, et si entis alterius notionem non præsupponamus: quemadmodum notionem trianguli æquilateri habere possumus et usque possibilitatem demonstrare valeamus, etiam si a se ipsum ad alterius cuiusdam figuræ notionem non advertamus, quasi non concipiat per se possibile, nisi quoque ea figura tanquam possibilis admittatur, consequenter ejus possibilitas præsupponat possibilitatem alterius. Enimvero causatum a causa dependet quoque actualitatem

tarem sive existentiam (§. 881 *Ontol.*), atque adeo per ea, quæ insunt causæ, intelligitur, cur ens utitur modis, quod aliunde jam possibile esse constat, & quod possibile foret, etiam si per impossibile daretur, causam non esse possibilem, actualitatem consequatur, consequenter cognitio actualitatis sive existentiz cognitionem causæ præsupponit. Quamobrem est admittas, substantiam recte definiri per id, quod per se concipitur: ex eo tamen, quod ab alio produci ponatur, minime sequitur, quod per se concipi non possit. Quod si *Spinoza* excipiat, addi in definitione, quod substantia sit id, quod in se est, atque adeo verba sequentia, & per se concipitur, extendenda quoque esse ad actualitatem; facilis est responsio. Probare nimirum debebat *Spinoza*, quod abique præsupposita possibilitate entis alterius intelligitur possibile, eus actualitatem quoque seu existentiam cognosci posse (a priori scilicet, sive per notionem eius) non præsupposita existentia entis alterius: quod vero quemadmodum *Spinoza* probavit nullibi, ita & probare minime potuit. Impingit autem in regulas verioris Logicæ, quod in definitione cumulet, quorum unum per alterum determinatur (§. 836 *Log.*) & verbis utatur ambiguis (§. 160 *Log.*), imo sumat tanquam concessa, quæ demonstrari ante debent, quam concedi possunt. Ceterum cum *Spinoza* impossibilitatem creationis sibi demonstrasse visus in propositione, qua substantiæ unius productionem ab alia impugnatur; per præsentem patet, impossibilitatem istam ab eo minime fuisse demonstratam, neque adeo potentiam creatricem, quæ Deo tribuitur, inter non entia posse referri.

§. 700.

Spinoza non demonstravit, substantiam necessario existere. Etenim prop. 7. *Necessaria substantiæ existentia a Spinoza non demonstrata.* *part. 1. Ethic.* demonstraturus, ad naturam substantiæ pertinere, quod existat, supponit eam non posse produci ab alio. Quamobrem cum non demonstraverit substantiam ab alio produci non posse (§. 699); nec ab eo demonstratum dici potest, quod ad substantiæ naturam pertineat existere, seu quod substantia necessario existat.

Errat itaque, dum substantiam cum ente a se confundit (§. 684), tacite nimirum asserit in notionem substantiæ illata. Sane si notionem substantiæ consideres, quod scilicet sit subiectum determinationum constantium & variabilium (§. 769 *Ontol.*), quarum adeo aliz successively mutantur in alias ceteris manentibus iisdem (§. 761 *Ontol.*); ex eo minime inferre licebit, quod necessario existat. Et si nulla consequentia hoc inferre auderes; exemplo animarum atque elementorum erroris redargueris.

§. 701.

Non omnis substantia necessario existit, seu essentia substantiæ existentiam necessariam minime involvit. Etenim elementa rerum materialium & animæ humanæ sunt entia contingentia (§. 331). Quamobrem cum ens contingens existentia rationem sufficientem in essentia sua non habeat (§. 310 *Ontol.*); posita essentia elementorum & animarum humanarum nondum ponitur existentia eorumdem (§. 118 *Ontol.*), adeoque eorum essentia existentiam necessariam non involvit. Enimvero elementa rerum materialium (§. 182 *Cosmol.*) & animæ humanæ substantiæ sunt (§. 48 *Psychol. rat.*). Substantiæ igitur essentia existentiam necessariam minime involvit, adeoque substantia omnis non necessario existit.

Contrarium demonstratur.

Ex his etiam, quæ ad propositionem præcedentem annotavimus, jam liquet, notionem substantiæ existentiam necessariam minime involvere. Ambiguitas verborum *Spinoza* esse in se & esse in alio non modo nebulam offundit menti, verum etiam eandem perplexam reddit, ut quomodo sese extricare possit non videat. Quod si vero quæ notionibus ontologicis distinctis atque determinatis, quarum realitas in rebus ipsis conspicua, imbutum habuerit animum, quo minus veritatem perspicat, nihil obstat. Quamobrem jam superius monui (*not.* §. 672), definitiones *Spinoza* probe esse expendendas, præsertim cum in iis sumat, quæ non probat, nec probatione indigere existimat, propterea quod ea a se concipi arbitrat; id vero

366 Pars II. Sect. II. Cap. IV. De Paganismo,

vero omne verum esse supponit, quod concipi potest. Qua etiam de causa singulas *Spinoza* definitiones ad examem revocavimus.

§. 702.

*Infini-
do sub-
stantiæ
omnis a
Spinoza
non de-
monstra-
ta.*

Spinoza non demonstravit substantiam omnem necessario esse infinitam. Et enim hoc demonstraturus supponit, nonnisi unicam substantiam ejusdem attributi sive generis existere, eamque necessario existere, ac terminari debere ab alia ejusdem naturæ, sive essentia, si fuerit finita. Enimvero nec demonstravit substantias duas vel plures ejusdem naturæ dari non posse (§. 697), nec substantiam omnem necessario existere probavit (§. 700); sed potius contrarium utriusque ostendi potest (§. 698. 701). Et præterea in definitione finiti, verba, quod terminetur alio ejusdem naturæ vel essentia, veluti cogitatio alia cogitatione, non modo ambigua sunt ac definitioni minus convenienti (§. 685); verum etiam si tolerabili sensu explicentur, in omnium genere vera non sunt (§. 686). Patet igitur ut ante (§. 697. 699), a *Spinoza* demonstratum non esse, substantiam omnem necessario esse infinitam.

Liquet abunde errorem continuo serpere, quemadmodum fieri debere, si methodo demonstrativa uti volueris, constat (§. 618 leg.). Quamobrem ubi error latens in principiis & in propositionibus primas irrepens fuerit ostensus, sponte sua corrumpunt, quæ inde porro deducuntur. Ipsemet *Spinoza* advertit, per demonstrationem suam haud facile admissum isti infinitudinem substantiæ in genere: unde prolixo scholio eandem defensorum secus sentientes redarguit, quod de rebus confuse iudicent, nec eas per primas suas causas noscere consueverint. Eaimvero vidimus in superioribus, ipsammet *Spinozam* vitii huius reum (§. 687), nimirum quod in confuse perceptis acquiescat: unde contingit, ut causas primas hypothesi suæ convenientes fluxerit, non vero eas demonstraverit, quales revera sunt.

§. 703.

*Contra-
riū evin-
ciunt.*

Substantia omnis non necessario infinita seu illimitata est. Et enim animæ humanæ substantiæ sunt (§. 48 *Psychol. rat.*), eademque finitæ (§. 264 *Psychol. rat.*), finitudine ad ipsam aerundem essentiam pertinente (§. 265 *Psychol. rat.*). Elementa etiam rerum materialium substantiæ simplices sunt (§. 182 *Cosmol.*), eademque finitæ (§. 203 *Cosmol.*). Sunt igitur & animæ & elementa rerum materialium substantiæ limitatæ (§. 173 part. I. *Theol. nat.*). Non igitur substantia omnis necessario infinita seu illimitata est.

Equidem *Spinoza* confidenter admodum in *Schol. 31. prop. 8. part. 1. Ethic.* pronunciat eos, qui substantiam infinitudinem in dubium vocant, nescire quomodo res producantur. Enimvero ex iis, quæ de origine rerum omnium ex Deo in Sectione prima demonstrata sunt, satis superque contrarium apparet. Verum est, si ad causam primam omnia reduxeris, entia finita, quorum series est hoc universum (§. 35 *Cosmol.*), non posse concipi sine substantia infinita, quæ Deus est, adeoque cognitionem illorum præsupponere cognitionem huius. Patet vero limitatione realitatum, quæ Deo insunt, valci possibilia primitiva secunda (§. 91), quorum combinatione essentia entium limitatorum resiliant (§. 94). Per has vero res limitatæ tantummodo intelliguntur possibiles (§. 153 *Onol.*), nondum vero patet, cur existant (§. 173 *Onol.*). Admittendum igitur aliud principium est, per quod existentia sive actualitas explicetur. Non jam urgeo, infinitas realitates, quæ sunt in Deo, spectari minime posse tanquam compositum ex omnibus realitatibus limitatis, quemadmodum facit *Spinoza*. De eo enim mox dicemus disertius.

§. 704.

*Unicitas
substan-
tiæ a*

Spinoza non demonstravit præter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam, seu non dari substantiam nisi unam, eamque infinitam. Et enim hoc demon-

Manichæismo, Spinozismo & Epicureismo. 367

demonstraturus supponit, duas substantias ejusdem attributi, seu essentia: dari non posse, & substantiam omnem esse infinitam, Deumque ex infinitis constare attributis. Enimvero *Spinoza* minime demonstravit, non posse dari duas vel plures substantias ejusdem attributi (§. 697), substantiamque omnem esse infinitam (§. 702); sed contrarium potius ostendi potest (§. 698. 703). Idemque in definitione sumit (§. 672), nullibi vero probat, attributa infinita inesse Deo. Patet igitur denuo, sicuti ante (§. 697. 699), *Spinozam* minime demonstrasse, quod præter Deum nulla detur, neque concipi possit substantia, seu quod non detur substantia nisi una, eaque infinita.

Unitas substantia: palmarium fundamentum est *Spinozismi* (§. 671). Unde apparet, quam lubrico fundamento nitatur.

§. 705.

Quoniam jam ostendimus, in recepto significato non repugnare notioni substantia:, ut dentur plures ejusdem generis vel speciei, imo quod actu dentur (§. 698), nec substantiam omnem necessario esse infinitam, seu illimitatam (§. 703); *falsum omnino est, præter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam, seu non dari substantiam nisi unam, eamque infinitam* (§. 505 Log.).

Quod si *Spinoza* ens a se a substantia satis distinxisset, quod ab ipso factum non esse constat (§. 684), nec modos cum ente ab alio confudisset (§. 682), ac finitudinem ab infinitudine rectius separasset, quam fecit (§. 677. 685); in errorem parum communem de unitate substantia: ejusdemque infinita: non incidisset.

§. 706.

Realitas omnis infinita ac in specie cogitatio infinita non componitur ex realitatibus finitis, quæ numero infinitæ sunt. Intellectus humanus, quem esse realitatem nemo in dubium vocare potest (§. 5), limitatus est quoad modum repræsentandi objecta, quatenus scilicet non omnia in eisdem discernibilia distinguere valet (§. 279 *Psychol. empir.*). Atque adeo intellectus illimitatus est, qui in quolibet objecto omnia discernibilia distinguere valet (§. 468 *Ontol.*). Enimvero quotiescunque sumas intellectum, qui non omnia discernibilia distinguere valet, non tamen inde prodibit intellectus, qui omnia in quocunque objecto discernibilia actu distinguit, sed saltem multitudo intellectuum, quorum unusquisque omnia discernibilia in objecto distinguere minime valet, consequenter intellectus finitus infinito prorsus heterogeneus est (§. 32 *Aritbm.*). Patet itaque realitatem omnem infinitam non componi ex realitatibus finitis, quæ numero infinitæ sunt. Quoniam cogitatio est perceptio cum apperceptione (§. 26 *Psychol. empir.*), perceptio autem actus mentis, quo objectum quodcunque sibi repræsentat (§. 24 *Psychol. empir.*); de eadem eodem prorsus modo patet, quod ex realitatibus finitis, quæ numero infinitæ sunt, minime componatur.

Notio hæc infiniti nonnisi imaginaria est, a qua sibi non cavit *Spinoza*, et si alios continuo reprehendat, quod imaginationem cum intellectu confundentes, quæ imaginatur ab iis, quæ concipiuntur, non distinguant. Et enim realitates, ut sic dicam, primarias non

Spinoza non demonstravit.

Contrarii veritatis assertiva.

Spuria realitatis infinitæ notio explosa.

nisi duas nobis cognitās admittit, extensionem scilicet atque cogitationem. Quamobrem cum extensionis, quam perperam pro realitate habet (§. 689), notionem nonnisi consulam haberet (§. 688), infinitā extensionis ideam sibi esse arbitratus, quod data quacunque magnitudine imaginari posset maiorem, atque adeo extensionis infinitā ideam prodire sibi visus est, data quacunque extensione finita seu limitata infinities replicata, quam notionem quantitatis inchoitā nonnisi imaginariam esse alibi dudum ostendimus (§. 304 Ontol.). Ad similitudinem extensionis infinitā sibi quoque imaginatus est cogitationem infinitam, quasi ea continuata in infinitum additione cogitationis finitæ nascatur. Unde extensio infinita ex rebus extensis numero infinitis, & cogitatio infinita ex rebus cogitantibus numero infinitis componi ipsi visa fuit, e contra ea, quæ in præsentē propositione demonstravimus. Quodsi vero perpendisset, finitam rem concipi per limites eidem necessario inhærentes, notionem infinitæ prodire observasset limitis omnis remotione. Quamobrem cum lines extensi figura sit (§. 631 Ontol.); non ante nobis esse extensionis infinitæ ideam agnovisset, quam ubi demonstratum fuerit, existere posse extensum, figura omni destitutum. Et quia cogitationis, seu actus representationis possibilitatem in mente, quorum nobis consensum sumus (§. 23 Pyschol. empir.), limites sunt, quod non simul omnia repræsententur distincte; non ante sibi cogitationis infinitæ ideam esse intellexisset, quam ubi demonstratum fuerit, representationem simultaneam omnium possibilitatem distinctam sive adæquatam possibilem esse, seu existere subiectum, cui ea conveniat. Unde didicisset cogitationem infinitam nonnisi eminenter continere omnes cogitationes finitas seu limitatas conceptu possibiles, quatenus earum vicem supplet (§. 845 Ontol.).

§. 707.

*Falsa, quæ Spi-
nose est,
notio ve-
rum cogi-
tantium
destructio.*

Res cogitantes finitæ non oriuntur modificatione cogitationis infinitæ, tanquam attributi divini, nec dici possunt modus attributi divini, infinitæ scilicet cogitationis. Ponemus enim, si fieri potest, res cogitantes finitas seu limitatas oriri modificatione cogitationis infinitæ, quæ tanquam attributum divinum spectatur, hoc est, tale quid, quod infinitam essentiam Dei exprimit, sive constituit (§. 673). Quoniam ens oritur, dum existere incipit (§. 541 Ontol.); res cogitans existit, dum cogitatio infinita modificatur, quæ tanquam attributum divinum, Dei essentiam constituens, spectatur, & res cogitantes infinitæ existere debent, quatenus cogitatio ista infinitis modis modificatur. Res igitur cogitantes numero infinitæ simul sumptæ constituunt cogitationem infinitam, quæ Dei essentiam absolvunt, seu ea ex illis componitur. Quod cum sit absurdum (§. 706); impossibile est, ut res cogitantes finitæ seu limitatæ oriuntur modificatione cogitationis infinitæ, quæ tanquam attributum divinum spectatur. *Quod erat primum.*

Quoniam itaque res cogitantes finitæ non oriuntur modificatione cogitationis infinitæ, quæ tanquam attributum Dei spectatur *per demonstrata*; per se patet, quod dici nequeant modus attributi divini, infinitæ scilicet cogitationis. *Quod erat alterum.*

Si in notionem limitum, sine qua notio limitati satis distincta haberi nequit, & cogitationis infinitæ distinctam inquisivisset Spinoza, nec a notione imaginaria extensionis infinitæ ad cogitationem inchoitam argumentatus fuisset; haud difficile animadvertisset, res cogitantes oriri minime posse limitatione cogitationis infinitæ, ita ut Deo actu infinite tanquam ad essentiam eius pertinentes & absque eo conceptu impossibiles omni modo. Idea animæ, quatenus sibi conscia sui est, animæ essentialis, quæ cum limitata sit (§. 62 Pyschol. rat.), ideam cogitationis limitatæ habemus, ut phrasi Spinozæ utar, etiam si ulla de Deo animam subeat cogitatio. Idea autem cogitationis infinitæ erit, remota limitationibus, quæ eidem iungunt (§. 1095 part. I. Theol. nat.), & eius realitas demonstratur ex eo, quod realitas omnis in gradu absolute summo possibilis sit (§. 33). Quod veto animæ, rei cogitantis finitæ,

finitæ, existentia seu actualitas sine Deo concipinequeat, hoc est, a priori demonstrari non possit, evicta eus contingentia (§. 331) demum constare potest (§. 335. 332). Et ubi tandem ad primam causam, nempe Deum, reduceris omnia, idæ quoque animæ a Deo dependentiam intelligere datur (§. 97). Hoc pacto autem animæ sunt substantiæ finitæ, sine quibus equidem Deus existere potest, aut quæ sine Deo existere nequeunt. Hæ creaturæ a creatore doctrinæ receptæ convenienter distinguuntur, nec ab ea recedi opus est, quemadmodum visum fuit Spinoſæ. Unde denique patet, lusem in maxime arduis doctrinis expectari non posse nisi ab Omologia, quam qui contemnunt, vel negligunt, vel levi saltem brachio tractant, ut summo acumine excutiant, mirum non est.

§. 708.

Corpora & animæ non sunt in Deo tanquam partes in toto, nec dici possunt particule Dei. Ponamus enim, si fieri potest, corpora & animas esse in Deo tanquam partes in toto. Quoniam partes omnes simul sumptæ idem sunt cum toto (§. 341 Ontol.); corpora omnia simul sumpta & animæ omnes simul sumptæ idem sunt cum Deo, seu saltem cum aliquo, quod Deo necessario inexiſtit, & sine quo Deus esse ac concipi nequit. Deus adeo corpora omnia animasque omnes actu in se continet tanquam ad essentiam suam pertinentes. Unde aliter id, quod Deo tanquam infinitum tribuitur, concipi nequit, quam quod actu in se continet omnes modificationes, quæ non consistunt nisi in limitum variatione (§. 830 Ontol.), possibiles, consequenter tam corpora, quam animæ oriuntur in ipso Deo per modificationem attributi divini. Quoniam itaque nec corpora (§. 694), nec animæ oriuntur modificatione attributi cujusdam divini (§. 707); nec illa, nec hæ in Deo esse possunt tanquam partes in toto. *Quod erat unum.*

Quoniam corpora & animæ in Deo non sunt, tanquam partes in toto per demonstrata; sua sponte hinc porro fluit, nec corpora, nec animas esse particulas Dei. *Quod erat alterum.*

Fuere interphilosophos veteres, qui animam dicere particulam mentis divinx. Quod vero corpora non habuerint pro particulis Dei, ideo factum esse apparet, quod materiam, ex qua corpora constant, habuerint pro ente a se, quod Deo coeternum. Spinoſa diſerte in Cor. prop. 11. part. 2. Ethic. pronuntiat, mentem humanam esse partem intellectus divini, & in prop. 31. & Schol. prop. 17. part. 1. negat, intellectum actu, sive in ſuitus sit, esse infinitus ad naturam Dei pertinere, reprehendens eos, qui intellectum & voluntatem in attributis divinis numerant. Unde in Cor. prop. 11. part. 2. porro ait, cum dicimus mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dici, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus humanæ mentis essentiam constituit, hanc, vel illam habeat ideam, & cum dicimus Deum hanc, vel illam habere ideam, non tantum, quatenus naturam mentis humanæ constituit, sed quatenus simul cum mente humana alterius rei etiam habet ideam, tum dici, quod mens humana rem ex parte, sive inadæquate percipiat. Quoniam per Cor. prop. 25. part. 1. Ethic. res particulares omnes nihil sunt nisi modi, quibus Dei attributa certo & determinato modo exprimuntur, & in prop. 2. part. 2. Ethic. non minus extenso, quam in prop. 1. part. cit. cogitatio attributum Dei dicitur, seu Deus non minus pro re extensa, quam cogitante habetur, & corpora definiuntur def. 1. part. 1. Ethic. vi Cor. prop. 25. part. 2. per modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit; iuxta Spinoſam corpus quodlibet erit pars Dei, quemadmodum parte intellectus ipsius facit animam seu mentem humanam. Neque est quod verearis, ne mentem Spinoſæ perversa interpretatione immutemus, propterea quod substantia ad essentiam hominis non pertinet, prop. 10. part. 1. Ethic. sed ea constitutur a certis Dei attributis modificationibus, Cor. prop. cit. atque idem eodem modo dicendum sit de corporibus & rebus cogitantibus, veluti animabus, in universum omnibus. Etenim Spinoſa substantiam confundit

Error
Spinoſæ
circa no-
tionē cor-
porum &
anima-
rum.

cum ente a se (§. 684), adeoque substantialitatem dum tollit a corporibus & animabus; nonnisi a seipsum removeret. Quamobrem si notio substantiæ corrigatur atque usui loquendi conformetur; citra injuriam dici poterat, *Spinosam* corpora & animas partes substantiæ divini facere, ita ut substantiale nihil in istis deprehendatur, nisi quod pertineat ad substantiam divinam. Sed ne *Spinosissime*, etiam præter rationem, conquerendi causam demus, quasi ipsi imputemus a mente ipsorum aliena, a dictione abstinere malimus, quæ in significato recepto ab iis admitti debebat.

§. 709.

Fatalismus universalis Spinosæ.

Spinosæ fatalista universalista est. Etenim juxta *Spinosam* in rerum natura nullum datur contingens, sed omnia ex necessitate divini naturæ determinata sunt ad certo modo existendum & operandum *per prop. 29. part. 1. Ethic.* & quicquid ex aliquo Dei attributo necessario sequitur, id necessario existit *per prop. 12. part. 1. Ethic.* nec voluntas vocari potest causa libera, sed tantum necessaria *per prop. 32. part. cit.* adeoque nec Deus operatur ex libera voluntate *per Cor. 1. prop. cit.* ut res nullo alio modo neque alio ordine a Deo produci potuerint, quam productæ sunt, *per prop. 32. part. 1. Ethic.* Nec in mente est libera voluntas, sed ea ad hoc vel illud volendum determinatur a causa, quæ etiam ab alia determinata est, & hæc iterum ab alia, & sic in infinitum *per prop. 48. part. 2. Ethic.* & homines tantummodo se liberos esse opinantur, quatenus suarum volitionum sibi sunt conscii, & de causis, a quibus disponuntur ad volendum, ne per somnium quidem cogitant *per Schol. prop. 36. part. 1. Ethic.* Patet igitur *Spinosam* absolutam rerum omnium in mundo necessitatem defendere, eamque ad ipsas actiones humanas extendere, negata libertate voluntatis humanæ. Quamobrem cum *Fatalista universalista* sit, qui omnem rerum absolutam necessitatem defendit, isque ad ipsas actiones humanas extendit (§. 528). *Spinosæ Fatalista est, isque universalista.*

Non negant *Spinosistæ*, se esse *Fatalistas*, nec negant, se esse *Universalistas*: *Fatalismus* enim universalem tanquam veritati consentaneum defendunt. Unde etiam *Fatalismus*, præsertim universalis, cum *Spinosismo* confunditur, ita ut *Spinosistæ* appellentur, quibus fatalis necessitas per consequentiam imputatur. Quamvis verò *Fatalismus universalis* cum *Spinosismo* nexu indivulso cohereat; cum eorundem idem non est (§. 528. 671).

§. 710.

Fatalismus universalis a Spinosæ falso assertus.

Spinosæ fatalem rerum omnium necessitatem nec demonstravit, nec demonstrare potuit. Etenim *Spinosæ* eam demonstraturus *prop. 16. part. 1. Ethic.* tuc-tur, ex necessitate divini naturæ sequi omnia, quæ sub intellectum infinitum cadere possunt, & hinc *prop. 17* infert, quod ex sola suæ naturæ necessitate agat, quia præter eum non existit aliquid, a quo ad agendum determinetur. Enimvero omnia ex divini naturæ necessitate sequi probat, quod ex data cujuscunque rei definitione intellectus concludat, quæ revera ex eadem, hoc est, ipsa rei essentia, necessario sequuntur. Hinc autem minime sequitur, quod infert. Etenim si cogitationis infinitæ (§. 707) & extensionis notionem imaginariam non sumit, tanquam realem (§. 689), & utramque Deo non attribuisse tanquam attributum, quod infinitum ejus essentiam

fentiam exprimit (§. 671); minime hinc intulisset, quod omnia necessariò inde sequantur. Sed si quæ animæ insunt, realitates limitatas distinctè cognovisset easque Deo in gradu absolute summo tribuisset (§. 70); Deo competere intellectum infinitum agnovisset (§. 117. 118), & ex eo tantummodo necessario sequi essentiam rerum (§. 94), seu quicquid possibile, perspexisset (§. 327), vidissetque intellectum & potentiam divinam non esse rationem sufficientem, cur ens quoddam finitum existat (§. 349), neque adeo posito intellectu divino & posita potentia divina poni res finitas in actu (§. 118 *Ontol.*), sed simul requiri voluntatem Dei (§. 350), eamque liberrimam (§. 277). Patet itaque absolutam rerum omnium necessitatem a *Spinoza* non esse demonstratam. *Quod erat unum.*

Enimvero animas humanas (§. 338) totumque mundum libere creavit Deus (§. 354), liber ab omni etiam coactione interna (§. 355), ex pluribus possibilibus hunc eligens (§. 356), ac ens finitum omne (§. 330), tam anima (§. 331), quam mundus ens contingens est (§. 332), nec quæ existunt, nisi contingenter existunt (§. 334), ipseque naturæ ordo nonnisi contingens est, ab absoluta necessitate liber (§. 561 *Cosmol. & not. §. 761 part. I. T. brot. nat.*). Quamobrem per se patet, cum verum esse debeat, quod demonstratur (§. 544 *Log.*), absolutam rerum necessitatem a *Spinoza* demonstrari minime potuisse. *Quod erat alterum.*

Quæ ex notione liberæ voluntatis concluduntur, ea quidem ex eadem necessario sequuntur, quia libertati voluntatis convenire debent, quæ eidem tribuuntur. Minime autem hinc sequitur, quod voluntas ipsa libera esse nequeat, aut alia ipsi competere nequeat libertas nisi a coactione externa, qualem solam agnoscit *Spinoza*, dum Deum solum causam liberam esse docet. Videmus adeo *Spinozæ* Fatalismum dependere a definitionibus suis, quas in gratiam hypotheseos suæ conflictas multiplices defectu laborare supra notavimus.

§. 711.

Spinozismus falsa hypothesis est. Etenim juxta *Spinozæ* hypothesein non datur nisi unica substantia, infinitis attributis prædita, quorum duo sunt cogitatio & extensio infinita, & quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit, entia vero finita oriuntur necessaria modificatione istius substantiæ, nempe Dei, attributorum, veluti animæ modificatione infinitæ cogitationis, & corpora modificatione extensionis infinitæ (§. 671. 672). Enimvero *Spinoza* non demonstravit, præter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam, seu non dari substantiam nisi unam eamque infinitam (§. 704), sed dantur utique in recepto vocabuli significatu substantiæ plures finitæ (§. 705). Extensio ne in sensu quidem *Spinozæ* attributum Dei esse potest (§. 691), & errat *Spinoza*, dum Deum esse rem extensam contendit (§. 692), nec corpora oriri possunt per modificationem extensionis infinitæ, instar attributi divini spectatæ, nec in sensu *Spinozæ* dici possunt modus, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit (§. 694). Nec res cogitantes finitæ, veluti animæ, modificatione cogitationis infinitæ, instar attributi divini

*Falsitas
hypothe-
seos Spi-
nozæ.*

spectatæ, oriuntur, nec dici possunt modus attributi divini, infinitæ scilicet cogitationis (§. 707). *Spinoza* denique nec demonstravit, nec demonstrare potuit absolutam rerum omnium necessitatem, sublata penitus omni contingentia & libertate voluntatis (§. 710), adeoque omnia, quæ sunt, non necessario sequuntur ex attributis divinis. Paret itaque hypothesein falsam esse Spinozismum (§. 505 Log.).

Per nostrum adeo systema corrui Spinozismus, cui ipsum e diametro oppositum, ut adeo impossibile sit, ut, qui nostris principiis imbutum possidet animum, in errorem istum incidat. Quin potius nemo rectius & felicius Spinozismum oppugnabit, quam si nostris principiis armis utatur. Enimvero dum hypothesein *Spinoza*, qua nituntur cetera omnia, quæ sibi propria habet, consutavimus; eo ipso sua sponte in auram abeunt ceteri eius errores omnes, qui inde fluunt, ut adeo opus non sit us discutiendis operam ullam impendi. Labet tamen aliquos notare.

§. 712.

*Fines ex
universo
a Spino-
za perpe-
ram re-
legati.*

Errat Spinoza, dum nullo dari in rerum natura fines contendit, seu causas finales nihil esse pronuntiat in Appendice ad part. I. p. 36. *nisi humana segmenta*. Etenim id inferit ex eo, quod omnia naturæ æterna quadam necessitate procedant: quod cum nec demonstraverit, nec demonstrari possit (§. 710), nec tanquam vera admitti potest conclusio, quæ ex principio falso inferretur (§. 538. 539 Log.). Imo cum contrariam ostenderimus (§. 608. 645. 648 & seqq. part. I. Theol. nat.); *Spinoza* affirmat quod negandum erat (§. 205 Log.). Quamobrem cum erret, qui affirmat, quod erat negandum (§. 624 Log.); *Spinoza* errat, dum fines omnes et rerum natura arceat, eosque nil nisi humana segmenta esse pronuntiat.

Cum sibi *Spinoza* sapientiam Dei tollit (§. 678 Psychol. nat.), quam nullam esse agnoscat, sed inter humana segmenta referre: qui quam pietati noxius sit error, suo tempore abunde constabit, quando praxis officiorum erga Deum demonstraturi sumus.

§. 713.

*Miracu-
lorum
impossi-
bilitas
falso a
Spinoza
asserta.*

Errat Spinoza, dum miracula in numerum impossibilem refert. Quoniam *Spinoza* fatalista est & quidem universalista, fatalem rerum omnium necessitatem, sublata omni rerum contingentia & libertate agendi, ex ipso Deo deducens (§. 709); nil quicquam aliter fieri potest, quam quod sit: unde & prop. 33. part. I. Ethic. tuctur, res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuisse, quam productæ sunt, & in Cor. 1. prop. præced. negat Deum operari ex libera voluntate. Impossibile igitur juxta ipsum est, ut in rerum natura exaltar effectus, cujus causa naturalis sufficiens minime existat. Quamobrem cum miraculum non contingat, nisi quando naturales deficiunt causæ actum ejus, quod possibile est, determinantes (§. 518 Cosmol.); juxta *Spinozam* impossibile est, ut unquam miraculum aliquod contingat, adeoque miracula in numerum impossibilem refert. Enimvero Deus potest facere miracula, quotiescunque vult (§. 363 part. I. Theol. nat.). Patet igitur ut ante (§. 712) errare *Spinozam*, dum miracula in numerum impossibilem refert.

Miracula ex necessitate absoluta ordinis naturæ, cuius contingentiam ab eadem liberans nos adfirmamus (§. 561 Ethic.), impugnat *Spinoza* ex instituto in Tractatu Theologico-Politico cap. 6.

cap. 6. pag. 68 & seqq. & miraculum nihil aliud significare contendit, quam opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei insolite explicare non possumus, vel saltem ipse non potest, qui miraculum scribit aut narrat, ut adeo menti ejus convenienter miraculum definiri debeat per edictum naturæ insolitum, cujus causam ignorat vulgus. Non igitur eidem per consequentiam imputamus, quod diserte respuit, sed quod tanquam verum defendit, utpote probe gnarus, quamvis ex hypothesi ejus consequatur. Unde & eidem convenienter p. 76 infert, omnia, quæ in Scriptura narrantur, miracula naturaliter contigisse, & quomodo contigerint exemplis nonnullis docere audeat, tanta quidem in hypothesi suam confidentia, ut p. 77 tandem concludere non erubeat, si quid in Scriptura reperitur, quod apodictice demonstrari potest legibus naturæ repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum id a sacrilegis hominibus sacris literis adscriptum esse. Unde intelligitur, quam noxius sit Spinozismus, & quam necessarium fuerit, clarissime ostendi, quam lubrico nitatur fundamento: id quod in antecedentibus a me laetum confido. Ceterum cum ex iis ipsis, quæ de hypothesi impia in anterioribus demonstravimus, intelligatur, latentes in Spinozismo errores fundamentales distincte vix percipi posse, cum ab eo, qui notionibus ontologicis distinctis ex ipsis rebus derivatis imbutus est; quam sit necesse ut in Ontologia studio operam indefessam collocemus, vel ine tacente intelligitur. Quamobrem & data occasione monuimus, & denuo inculcamus, cum inculcari satis non possit, neglectum philosophiæ primæ Spinozæ oblituisse, quo minus errores fundamentales, unde ceteri profluunt, animadverteret, eundemque obitare debere, quo minus alii Scripta Spinozæ legentes sese expediant difficultatibus, quibus intricantur, præsertim ubi methodi non satis fuerint gnari.

§. 714.

Spinozistæ irreligionarii sunt, seu nulla ipsis est religio. Etenim Spinozistæ fatalistæ sunt & quidem universalistæ (§. 709). Enimvero si Fatalista fuerit universalista, irreligionarius est (§. 571). Ergo etiam Spinozistæ irreligionarii sunt.

*Religio-
nis per
Spinozismum
sub-
latio.*

Ad Spinozismum nimirum applicari potest demonstratio, quæ per Fatalismum universalem religionem omnem tolli evincimus. Juxta Spinozam Deo nulla relinquitur in agendo libertas, cumque nulla concedatur sapientia (not. §. 712), nulli admittantur in rerum natura fines (§. cit.); nec Deo competit directio eorum, quæ in universo contingunt, ad certos fines. Quamobrem cum ista directio sit gubernatio divina (§. 899 part. I. Theol. nat.); Deus universum juxta Spinozam minime gubernat, atque adeo Spinozæ tollit, quod præcipuum in providentia divina (§. 932 part. I. Theol. nat.). Qui hæc perpendit, facile perspiciet, quod in Spinozismo religio non subsistat. Quamvis enim cognitionem Dei in prop. 28. part. 4. Exhib. plurimum commendat; non tamen in hac cognitione magis cultus quidam consistit, quam in cognitione naturæ, cui sedulam navamus operam, quia eadem delectamur. Et sane coustat, Spinozam summum hominis bonum in cognitione veritatis theoretica quaesivisse, & ex ejus hypothesi Deum cognoscere idem esse, ac res naturales per causas suas cognoscere. Unde denuo apparet, quam noxius sit Spinozismus, utpote religioni omni inimicus. Qui animum Spinozæ, quo erga religionem affectus sui, nocere voluerit; Tractatum ipsius theologico-politicum evolvet. Nostrium non est eundem hic depingere vis coloribus.

§. 715.

Spinozista tollit omnem obligationem divinam ad bonas actiones committendas, malas vero omittendas. Etenim Spinozista fatalista est, isque universalista (§. 709). Enimvero si Fatalista fuerit universalista, obligationem divinam tollit (§. 544). Ergo Spinozista obligationem divinam tollit.

*Obligatio divi-
na ad
actiones
certas
per Spi-
nozismum
sublata.*

Nimirum Spinozistæ voluntatem animæ liberam esse negant, adeoque ex eorum hypothesi homo necessario agit, quæ agit, & per causas naturales ad sic non aliter agendum determinatus est, nec seipsum indeterminatum reddere potest: imo cum omnia tandem a Deo sic non aliter determinentur, nec Deus quicquam aliter determinare possit, quæ determinatum est; in Spinozismo ne fingere quidem licet obligationem divinam. Hoc tamen non obstante, Spinozæ largitur, præstare si homo ex ratione vivat, quam si vitam rationi contra-

trariam

trariam ducat: sic ita, quod neget, hominem ex libera voluntate actiones suas rationi conformare. Et eum hominem, qui secundum rationem vivit, perfectiorem judicat altero, qui rationi contrariam agit vitam. Imo constat, ipsum *Spinosam* egisse vitam admodum sobriam, ad intervendum aliis fuisse pronum & a laedendis aliis procul remotum. Ceterum quæ hinc fluunt consequentiæ veritati & praxi morum inimicæ, si omnis obligatio divina ad actiones alias committendas, alias vero omittendas, censetur nulla, nec homini reliquatur aliter, quam vivit, vivendi potestas, nostrum in præsentem non est docere, cum nulla mentis perspicacia animadvertantur.

§. 716.

Spinosismus ab Atheismo parum distat, & æque noxius est, imo certo respectu magis nocet, quam Atheismus. Et si enim *Spinosæ* admittat Deum, omnium rerum causam primam & unicam (§. 672): quoniam tamen negat ipsum esse sapientem (not. §. 712) & ex libera voluntate agere, ac universum hoc gubernare (not. §. 714), & corpora ac animæ &, si quæ sunt, res cogitantes aliæ, in eodem esse tanquam partes in toto statuit (not. §. 708); Deum fingit a vero Deo, qui sapientia summa (§. 640 part. I. *Theol. nat.*) & voluntate liberrima præditus (§. 431 part. I. *Theol. nat.*), universum hoc sapientia sua gubernat (§. 902 part. I. *Theol. nat.*), & in quo animæ ac corpora, &, si quæ præterea dantur, res cogitantes, non existunt, quemadmodum partes in toto (§. 708), prorsus diversum. Perinde igitur est, ac si Deum verum existere negaret. Quamobrem cum atheus sit, qui Deum existere negat (§. 411); *Spinosismus* ab *Atheismo* parum distare patet. *Quod erat primum.*

Porro *Spinosismus* tollit omnem religionem (§. 714) atque obligationem divinam ad certas actiones committendas, alias vero omittendas (§. 715), perinde ac *Atheismus* (§. 516. 539). Quoniam itaque *Atheismus* noxius est, quatenus per eum religio omnis atque obligatio divina ad certas actiones committendas, alias vero omittendas tollitur; quin *Spinosismus* æque noxius sit ac *Atheismus* nullo modo dubitari potest. *Quod erat secundum.*

Enimvero cum *Spinosismo* indivulso nexu coheret *Fatalismus* universalis (§. 709). Quamobrem cum per *Fatalismus* universalem fatalis necessitas ad omnes omnino hominum actiones extendatur (§. 528); cum *Atheismo* autem *Fatalismus* universalis non necessario connectatur (§. 531); praxi morali magis obstat *Spinosismus*, quam *Atheismus* in se spectatus, cui quippe nonnisi per accidens *Fatalismus* universalis accedit. Quoniam itaque *Atheismus* noxius est, quatenus praxi morali obstat, quemadmodum pluribus docebimus suo loco; evidens omnino est, *Spinosismus* certo respectu magis noxius esse, quam *Atheismus*. *Quod erat tertium.*

Quod si quis luculentius cognoscere voluerit, quantum interit inter Deum verum & eum, quem fingit *Spinosæ* & *Spinosæ* definitione ornat (§. 672), quæ anguem in herba latentem fovet; quæ de Deo vero tum in systemate, tum superius in sectione prima demonstrata sunt, cum *Spinosismo* conferat: ita nimirum patebit, quamnam eidem repugnent, & quam de Deo neganda sint illo admisso, consequenter constabit, quam exiguus sit illorum dogmatum numerus, quibus in *Spinosismo* sua relinquuntur vesicæ. Atque ea de causa factum est, ut unanimi omnium consensu *Atheismus* & *Spinosismus* pro impia hypothesi habeatur, cumque auctores alii, quibus *Atheismi* labes fuit adpersa, nati fuerint

Spinosismus cum Atheismo cum paratio.

Manichæismo, Spinozismo & Epicureismo. 375

sint suos defensores, nemo tamen hucusque existerit, qui eandem *Spinozæ* abstergere ausus fuerit. Quin potius *Ethica Spinozæ* unicum systema Atheismi, quod publice proflat, agnoscitur: cujus adeo fundamentum subvertere nostrum esse indicavimus.

§. 717.

Epicureismus est opinio, qua negatur intrinseca actionum honestas & turpitudine atque obligatio divina ad alias actiones committendas, alias vero omittendas. Unde *Epicuræi* dicuntur, qui hanc opinionem fovent.

*Epicuræi
religiosi
definitio.*

Nomen habet Epicureismus ab *Epicuro*, philosopho, qui providentiam divinam negasse & quod ex eo facto regantur omnia statuisse dicitur. Unde per consequentiam ipsi imputatur, quod homini vivere liceat, prout lubet, Deusque parum curet, quid faciat, & summum bonum existimare voluptatem corporis. Hinc contigit eos, qui summum bonum in voluptate corporis collocantes intemperanter vivunt & in quævis scelera proni ruunt, nisi quatenus pernam metu coercentur, Epicuræi dicantur. Defendit *Epicuræum* lib. 1. *Ethic. cap. 2. f. 678 & seqq. Tom. 2. Oper. Gassendi* ostendens, philosophum non de voluptate corporis, sed animi fuisse locutum & ipsumque temperanter vixisse. Nos citra insaniam philosophi nomen retinimus, tanquam terminum receptum, de ipsa *Epicuræi* mente parum solliciti. Cum vero in Theologia naturali de errore theoretico agendum sit, qui respectum ad Deum involvit, error autem practicus, quasi vivere liceat, prout lubet, consequenter actiones omnes referenda sunt ad id, quod delectat, seu ad bonum jucundum, ex eo sequatur, quod actionum honestas & turpitudine nulla sit, nullaque Dei ad alias committendas, alias vero omittendas obligatio; igitur nobis hanc opinionem Epicuræismi nomine insignire libuit. Etiam qui agnoscit alias actiones sua natura esse honestas, alias vero turpes, & nos a Deo ad illas committendas, has vero omittendas obligari; is non vivendum esse statuet, prout sua unumquemque erabit corporis voluptas. Nemini circa significationem vocabuli nos licet movebimus, neque de eodem cum aliis contendemus: sufficit constare, quo in sensu de Epicuræismo hic agatur tanquam errore veritati Theologiæ naturalis opposito. Neque vero est, quod verearis confundi Epicuræismum cum Atheismo practico. Etiam Atheus practicus non negat obligationem divinam; sed ejus parum memor agit, quæ eidem contrariatur (§. 305): unde error ejus non in theoria, sed in praxi consistit. Atheus practicus novit, se agere quæ Deo displicent; hoc tamen parum curat: alii Epicuræus negat, displicere Deo, quod agat, sed ipsi perinde esse, quomocumque vivat homo. Equidem in hoc cum Deismo sentit, qui similiter obligationem divinam tollit (§. 539): enimvero quoniam cum Deismo non necessario coheret negatio moralitatis intrinsecæ actionum (§. 537), in eo Deista ab Epicuræo differt. Quodsi vero honestatem ac turpitudinem intrinsecam ab actionibus humanis removeret, Epicuræismum cum Deismo conjungit, erroribus duobus in unum compatis, quos tamen a se invicem distingui opus est, ubi de his sententiam dicere volueris. Quoniam plures dantur errores, qui sibi mutuo minime contrarii in eodem subiecto simul locum habere possunt; de his non statuendum est ex subiectis, qui iidem imbuti sunt, sed ex seipsis, ita ut pro diversis habeantur, quorum unus absque altero esse potest, sit ita quod subinde alter uni necessario cohereat, quemadmodum Spinozismus cum Fatalismo universaliter necessario nexu coheret, utriusque hic absque illo esse possit. Vides adeo in separandis a se invicem erroribus maiore acumine opus esse, quam vulgo putatur: quod tamen discrimen attendi debet, nisi in his confundendis summa imis miscere volueris.

§. 718.

Epicuræi existimant licere homini actiones suas determinare ex suo arbitrata, nisi quatenus lege civili prohibentur. Cum enim non admittant intrinsecam actionum honestatem ac turpitudinem (§. 717): in se spectatas omnes pro indifferentibus habent, easque demum moralitatem consequi ex lege, quatenus ex vel præcipiuntur, vel prohibentur. Quoniam itaque obligationem divinam ad actiones alias committendas, alias vero omittendas nullam esse sibi persuadent (§. cit.), absque obligatione autem nihil præceptum (§. 984 part. I. Theol. nat.), nihil prohibitum intelligitur (§. 985 part. I. Theol.

*Quomodo
Epicuræi
actiones
suas determi-
nant.*

Theol. nat.); quoad Deum actiones omnes indifferentes statuunt, easque deum censuras bonas vel malas, prout lege humana, seu civili præcipiuntur aut prohibentur. Quamobrem nisi lege civili quid prohibeatur, homini licere existimant actiones suas determinare ex suo arbitratu.

Suprema lex Epicuræorum est: *Quod libet, licet*. Unde lex civilis, quando libidini præpiz obstat, videtur jugum, quod excutere mallent, si possent. Neque ulla ejus reverentia tenentur, & contra eam delinquere religioni sibi minime ducunt, modo non esse existiment, quod sibi a poenis metuant, vel poenæ periculum subire potius ducant, quam actionem, ad quam propendet animus, omittere. Quemadmodum itaque officium boni hominis parum corant; ita ab officio boni civis alieni sunt, nisi quatenus coacti agunt, quod boni civis officium est, animo in contrarium propendente. Ceterum non puto fors quinquam, qui existimet, in numerum Epicuræorum a nobis referri eos, qui moralitatem actionum intrinsicam negant, adeoque ante legem actiones omnes tanquam indifferentes spectant. Quodsi enim obligationem divinam ad actiones alias committendas, alias vero omittendas agnoscunt; eo ipso ab Epicuræis secedunt, nec cum iisdem arbitrantur, licere homini actiones suas determinare ex suo arbitratu, nisi quatenus obstat lex humana. Quamvis vero non minus aberrent, quam Epicuræi, & veritas magis respondeat praxi, quam erroris facta tamen erroris ab Epicuræis extensio praxi multo magis nocet, quam illorum error. Sed hæc demum clarissime patet in philosophia practica, præsertim morali, ubi virtutis indoles penitus fuerit perperita.

§. 719.

*Error
Epicu-
ræorum
de vivendi
licen-
tia nota-
tus.*

Quoniam homo obligatur ad actiones liberas non ex suo arbitratu, sed secundum voluntatem Dei determinandas (§. 974 part. I. *Theol. nat.*); Epicuræi existimantes licere homini actiones suas ex suo arbitratu determinare, nisi quatenus lege civili prohibentur, errant (§. 623 Log.).

Vides adeo Epicuræorum vivendi licentiam iam in systemate a nobis fuisse confutatam, eademque dogmati Theologiæ naturalis contrariari, ut hic loci nobis notanda veniat, ubi errores doctrinæ Theologiæ naturalis adversos & praxi noxios propulsa constituimus. Abiit igitur, ut quis sibi persuadeat confutationem Epicuræismi esse a præsentem instituto alienam.

§. 720.

*Epicu-
ræorum
de domi-
nio sen-
tentia.*

Epicuræi Deum faciunt dominum indolentissimum; non vero dominium Dei negant. Etenim cum negent intrinsicam actionum moralitatem, atque adeo easdem indifferentes esse arbitrentur, itaque præcipiuntur, vel prohibentur; obligationem divinam nullam esse contendunt ad alias committendas, alias vero omittendas, non quod jus Dei aliquid præcipiendi, vel prohibendi in dubium vocent, sed quod Deum nihil eorum, quæ in se indifferentia sunt, præcipere vel prohibere velit, præter omnem necessitatem jugum impositurus hominibus (§. 717). Quoniam itaque Deo, quatenus est hominum Dominus, de actionibus eorum pro arbitrio suo disponendi jus est (§. 959 part. I. *Theol. nat.*); eo, quod negant obligationem divinam ad certas actiones committendas, alias vero omittendas, dominium ejus in dubium minime vocant. *Quod erat unum.*

Enimvero quia Deus summe bonus est, ita ut bonitatem majorem concipi non repugnet (§. 699 part. I. *Theol. nat.*), adeoque in homines tantundem boni confert, quantum datur (§. 698 part. I. *Theol. nat.*), eosdemque amat (§. 700 part. I. *Theol. nat.*), actiones vero omnes in se indifferentes sunt ex hypothesi Epicuræorum (§. 717), consequenter Deus permittere potest,

potest, ut homo actiones suas ex suo arbitratu determinet; nulla ipsis videtur ratio, cur quasdam actiones præcipere, quasdam vero prohibere velit, bonitati autem divinæ convenire arbitrantur, ut actiones omnes pro suo arbitratu ab hominibus determinari permittat. Atque adeo Deum dominum faciunt indulgentissimum. *Quod erat alterum.*

Ex hypothesi actionum indifferentiæ de Deo argumentantur Epicuræi humano more, propterea quod vident dominum permittere servo, quem amat, ut faciat, quod vult, ne ipsum privare videatur voluptate, qua frui poterat. Quamobrem si ostendatur, actionum indifferentiam esse falsam; omnis argumentatio sua sponte in auram abit.

§. 721.

Errat Epicuræus, dum sibi persuadet bonitati divinæ non repugnare, ut homines actiones suas pro arbitratu determinare permittat, non vero ad quasdam committendas, ad alias vero omittendas obliget. Etenim præcepta Dei ac prohibitiones a bonitate ejus proficiuntur (§. 992 *part. I. Theol. nat.*) & huic tribuendum, quod homines ad actiones quasdam edendas, alias omittendas obliget (§. 975. 991 *part. I. Theol. nat.*), ac ideo Dominus summe bonus est (§. 997 *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem eum impossibile sit, ut idem simul sit & non sit (§. 28 *Ontol.*); falsum est bonitati divinæ non repugnare, ut homines actiones suas pro arbitratu suo determinate permittat, nec eos ad certas actiones committendas, alias vero omittendas obliget. Errat igitur Epicuræus, dum hoc sibi persuadet (§. 623 *Log.*).

Error Epicuræorum circa indulgentiā Dei.

Plurimum refert noscere differentiam, quæ inter actiones honestas & turpes intercedit, intrinsicam, ut quis absurditatem Epicuræismi intime perscipiat. Etenim argumentatio, quæ a bonitate divina deducitur, speciem omnem statim amittit, ubi ad illam animam adverteris. Quamobrem cum ex universo jure naturali eadem clarius pateat absurditas quoque Epicuræismi per idem constabit luculentius. Notandum vero est, Epicuræismo etiam deos esse posse, qui in arbitraria actionum determinatione prudentiæ locum relinquunt.

§. 722.

Epicuræismus falsa opinio est. Etenim Epicuræi negant intrinsicam actionum honestatem ac turpitudinem atque obligationem divinam ad actiones quasdam committendas, alias vero omittendas (§. 717). Enimvero ipse Atheus admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter spectantur, seu *negari* nequit boni ac mali discerni in actionibus hominum, etiamsi per impossibile ponatur, non dari Deum (§. 500), adeoque falsum est nullum dari (§. 505 *Log.*). Nec minus falsum est, Deum hominem non obligare ad actiones non suo arbitratu, sed juxta voluntatem ipsius determinandas (§. 587 *part. I. Theol. nat.*). Patet itaque Epicuræismum esse opinionem falsam.

Falsitas Epicuræismi.

Per nostrum adeo systema coarctat Epicuræismus, nec magis cum eo consistere potest, quam errores ceteri, quos in hac sectione secunda atro carbone notavimus. Omnes adeo hosce scopulos felicissime evitabit, quicumque systema nostrum animo complectitur.

Finis Partis Secundæ Theologiæ Naturalis.

I N D E X

CONSPECTUS PARTIS II. THEOLOGIE NATURALIS.

S E C T I O I.

Qua Existentia & Attributa divina a priori demonstrantur.

C A P U T I.

De Notione entis perfectissimi & ejus existentia, 1

C A P U T II.

De Intellectu Dei, 28

C A P U T III.

De Voluntate Dei, 94

C A P U T IV.

De Creatione & Potentia Dei, 146

C A P U T V.

De Providentia & aliis nonnullis attributis divinis, 183

S E C T I O II.

De Atheismo aliisque agnatis erroribus.

C A P U T I.

De Atheismo, 194

C A P U T II.

De Fatalismo, Deismo & Naturalismo, 264

C A P U T III.

De Anthropomorphismo, Materialismo & Idealismo, 291

C A P U T IV.

De Paganismo, Manichæismo, Spinofismo & Epicuræismo. 330

Finis Conspectus totius Operis.

INDEX

I N D E X

RERUM PRÆCIPUARUM,

In quo Numeri Paragraphos denotant.

- A**
Assensio quomodo Deus cognoscat in hypothesi Anthropomorphitarum, 590
Assensio in seipso quomodo Deo tribuenda, 248
Assensio quatenus Deo tribuenda, 72
Assensio in divinam recitudo, 242
Assensio intransitiva moralitas ab Atheo admit-tenda, 500
Assensio relligende humana quatenus sit, 744
Assensio rerum a voluntate Dei depe-deret, 173
Assensio contingentium ratio sufficiens in mundo, 178
Assensio creaturarum continua dependetia a Deo, 390
Assensio divinum, 109, quale sit, 110, 111, 112
Assensio anime a parte post quatenus sit, 54
Assensio Dei, 30. cur mundo, 51. enti fini-to cuicumque, 51. & anime incommunica-bilis, 52. num sit tempus infinitum, 58
Assensio mundi in hypothesi athei, 444. & seqq. num Atheismus inferat, 447. quo-modo atheo suspecta reddatur, 495
Assensio voluntatis divinæ, 191
Atheismus in sensu proprio Deo tribui ab An-thropomorphitis, 609. quo sensu Deo tri-buantur, 313
Atheismus quo sensu tribuatur Deo tanquam alle-gatus, 318
Atheismus creaturarum Deo tributus, 212
Atheismus Dei erga homines, 213
Atheismus sui ipsius Deo tribuendus, 229
Atheismus cur ex nihilo producenda, 315
Atheismus humana aliqua cur Deus esse non pos-sit, 60
Atheismus atheas destructa, 481
Atheismus creatio demonstrata, 318
Atheismus contingentia vicia, 119, 121
Atheismus existentia qualis sit, 114
Atheismus ideæ quomodo oriuntur, 97
Atheismus notio Spinoziana refutata, 708
Atheismus cognitio Deo vindicata, 99
Atheismus mundi num in Anthropomorphismo sit Deus, 395
Atheismus quo sensu Deo tribuatur, 271. cur tri-bui possit, 272
Atheismus Dei impossibilitas, 12
- Annihilationis mundi* possibilitas, 399
Anthropomorphismus. Definitio, 579
Anthropomorphismus crassus quid sit, 579. de-fensus a Rabbiniis, 581. 591. 597. num cum Gentilismo necessatio connexus, 652. re-futatus, 598. 599. 600. 601
Anthropomorphismus subtilis quid sit, 580. ever-sus, 611. 612
Anthropomorphismus quinam dicantur, 580. num sint Athei, Deistæ, antiscipiturarii, 615. quinam sint, 602. refutati, 612. 613
Anthropomorphismus quinam dicantur, 579. num sint Athei, Deistæ, antiscipiturarii, 614. an Materialistæ, 623. refutati, 601
Antiscipiturarii quinam dicantur, 520. num necessario sit irreligionarius, 525. num atheus, 527
Appetitus limitatio unde pendet, 221
Appetitus sensitivus cur Deo non conveniat, 197
Arte inventendi quatenus ad divinam propius ac-cedat, 121
Arte inventendi combinandi. Definitio, 179
Arte inventendi divina quanta, 178. quomodo in Deo concipienda, 179. qualis sit, 180
Arte characteristica combinandi præstantia, 181
Atheismus Deo competit, 12. enti finito cuicum-que, 480. & mundo repugnat, 482
Atheismus animarum, & elementorum destruc-ta, 481
Atheismus entis alienius ab Atheo admissa, 438
Atheismus mundi ab Atheo precario asserta, 489. quando in Deismo locum habeat, 556. 557. quatenus cum ea sua sponte cadant, 490. 495
Atheismus mundi, elementarum & animarum funda-mentum atheismi, 483
Atheismus & contingentia entis repugnantia, 484
Atheismus. Definitio, 410
Atheismus tollit obligationem divinam, 539. cum Idealismo non necessario connexus, 623. contradictionem involvit, 485. cum Fatalismo particulari connexus, 531
Atheismus fundamentum, 483
Atheismus practicus quinam sint propinqui, 503
Atheismus practicus quomodo ex Sacra Scriptu-ra refutandus, 506
Athei qui non sunt, 656
Athei errores, 494

Athei theoreti & practici differentia, 502
Atheorum argumenta qualia sint, 448
Atheus. Definitio, 411. omni vocabulum la-
 xiori significat accipiendo sit, 412. no-
 tionem aliquam Dei habet, 412. cum pro
 impossibili, 413. & contradictoria habet,
 414. num ex Sacra Scriptura refutari pos-
 sit, 504. probare tenetur otiolosum Dei esse
 contradictoriam, 415. quomodo dubius
 reddatur circa existentiam miraculorum &
 absolutam necessitatem, 491. quomodo
 agnoscat existentiam mundi non esse abso-
 lute necessariam, 492. quomodo in dubi-
 tationem adducatur de aeternitate mundi,
 493. quomodo ad cognitionem Dei certam
 perducatur, 496. num actionibus malis
 necessario delectetur, 501. cur irreligiosus
 sit, 515. cur religionem omnem pro
 fumento habeat, 517. 516. quando antici-
 piatur, 524. qualis sit fatalista, 531.
 num sit Deista, 532. num Naturalista, 533
Atheus practicus quando ex Sacra Scriptura
 refutari possit, 505
Atheus theoreticus quando simul practicus, 538
Attributa quibusnam sint compositibilia, 3.
 quomodo resultent, 29
Attributi definitio in Spinozismo, 637. cum
 essentialibus confusio in eodem, 679
Audientia quo sensu Deo tribuatur, 162
Aversio quando imitatur, 212
Aversio limitatio unde pendat, 212
Aversio sensitiva cur Deo convenire neque-
 at, 198
Aversio reprobam quoniam dicatur, 221
Avis quo sensu Deo tribuatur, 167

B

Bonitas summa Deo tribuenda, 231
Bonitas Dei essentialis, 215. qualis & quan-
 ta sit, 216
Bonitas divina immensitas & incomparabi-
 litas, 216
Bonum quid Deo dicatur, 221
Bonum apparet cur a Deo praeferi nequeat ve-
 ro, nec minus majori, 199

C

Causae notatur circa notionem possibili-
 tatis, 327. circa originem idearum, 281
Causae simpliciter dicti definitio, 460. num de-
 tur ex parte Dei, num ex parte causarum
 secundarum, 462. a Deista admissus, 335
Causae primae ab atheo oon necessario admitten-
 dus, 458. 459
Causae quoniam tribuat atheus, 464
Causae tribuita num fiant casu puro, 461
Certum a quibusnam Deo tribuatur, 385
Certitudo iudiciorum divinarum, 133
Chaos quid sit, 401. num inodus ex eo pro-

duci poterit, 402. num id id redigi pos-
 sit, 403
Claritas in representando diversitas cur io Deo
 nulla, 86
Causae brutorum notio, 335
Cognitio conditionata Deo vindicata, 152
Cognitio Dei qualis sit, 79. quod sit intuitiva,
 104. ab omni opinione libera, 150
Cognitio essentialium rerum omnium finitarum
 Deo vindicata, 98
Cognitio finis incerta quomodo Deo percipi-
 eta, 135
Cognitio singularium qualis in Deo, 183
Cognitio sui, *has* cur Deo tribuenda, 82
Civiles cur non sint realitates, 8
Commutatio inter *animam* & *corpus* per utrius-
 que naturam possibile evincitur, 643
Commutatio quo sensu tribuatur Deo, 247
 unde sit, 247
Compossibilia. Definitio, 1. unde cognoscantur,
 1. quoniam sint, 2. 3. *possibilia* abso-
 luta, 4. *cur* in se spectata possibilia, 4
Compossibilia realitatum animarum, 69
Conatus Dei ad actiones creaturarum stabili-
 tus, 394. num Idealismo repugnet, 629
Conatus ordinarius. Definitio, 391
 miraculosus. Definitio, 325
Conatus laudatur, 508
Conservatio creaturarum cui competat, 325. 326.
 num Idealismo repugnet, 629
Conservatio mundi in quo consistat, 391. qualis
 sit in hypothesei athei, 449
Conservatio ordinis naturae, 391
Conservatio ordinaria & extraordinaria. Defini-
 tio, 396. differentia uberius explicata, 398
Contingentia malorum physicorum, 286. mali
 moralis, 290
Contingentiam actualitatis ratio sufficiens in
 mundo num detur, 278
Contradictoria cur Deus velle nequeat, 201
Contrarietas finium in quo consistat, 306
Corporum possibilitas intrinseca, 642. realis
 existentia demonstratur, 644. otio Spino-
 ziana refutata, 703. ortus erroneus iuxta
 Spinozam, 694
Corpus divinum omni sit pars mundi iuxta An-
 thropomorphitas, 593
Corpus servatum cur Deus esse nequeat, 59
Creatio num Idealismo repugnet, 628. quod
 Spinoza frustra impossibilitatem demonstra-
 re conatus fuerit, 699
Creationis actus io quo consistat, 342. explica-
 tus, 345. quomodo a Mose explicetur, 350
Creationis finis, 371. obiectum, 372
Creatio mundi non absolute necessaria, 355. de-
 monstrata, 344. quando per Deum tolli-
 tur, 360

Crea-

Creatura uem seipsam conseruare possit, 123
Creaturarum actualitas a potentia & voluntate
 Dei continuo dependens, 190. similitudo
 cum Deo quanta, 407
Crætoris, conseruatoris & gubernatoris universi
 unitas, 405
Crætorum diuinum falsitatis, 147. veritatis, 145
Cupiditæ quo sensu Deotribuatur, 161
Calus Dei. Definitio, 511

D

D *Ecce* temporalis Dei ab Anthropomor-
 phistis admiffa, 603
Decretis diuini æternitas, 151. unitas, 187
Deismus. Definitio, 129. cur obligationem
 diuinam tollat, 139. cur non tollat mora-
 litatem actionum, 137. nam ferat vitam
 honestam, 138. cur Naturalismo repu-
 gnet, 165. num cum Manichæismo conne-
 ctatur, 669
Deismi fundamenta quænam sint, 550. 551. 554.
562. 563. 551. 553. 559. 161. 163
Deista. Definitio, 129. num sit æthens, 131.
 quando fiat æthens practicus, 147. quan-
 tum casui tribuat, 135. per errorem rerum
 vilium curam Deo indignam iudicat, 550.
551. quando mundum habeat pro ente ne-
 cessario, 151. & faciat eas a se, 556. 557.
 quando creationem neget, 560. cur sit irre-
 ligiousarius, 564. quando antisciptura-
 rius, 166. quando ex Sacra Scriptura refu-
 tari nequeat, 567. quando sit Fatalista, 573
Deista quinam non sint, 656
Deiderium quo sensu Deotribuatur, 171
Desperatio cur Deo nullo modo tribui queat,
159

Dens. Definitio, 14. quod illimitatus, 16.
 immutabilis, 17. infinitus, 18. possibilis,
19. æternus, 30. essentialiter bonus, 115.
 summe bonus in alios, 131. summe sapi-
 ens, 193. ab errore immunis, 136. om-
 nipotens, 131. unus, 406. creator mundi
 & omnium quæ sunt, 170. 181. conserva-
 tor, 129. & gubernator universi, 403. spiri-
 tus perfectissimus, 186. & necessarius,
193. auctor omnium veritatis, 177. summe
 amabilis, 110. quale sit ens, 11. 13. 15. 19.
 qualis substantia, 47. quomodo existat,
15. 16. 17. cur existat, 18. cur oriri &
 interire nequeat, 11. cur annihilari nequeat,
11. an sit modificabilis, 46. quidnam esse
 non possit, 58. & seqq. quomodo sibi omnes
 mundos possibiles repræsentet, 79. & seqq.
 quomodo se & omnia cognoscat, 89. quo-
 modo a se diversa cognoscat, 102. quomo-
 do omnia cognoscat, 104. cur omnia certo
 cognoscat, 133. & seqq. quod & cur ratio-
 nem omnium sufficientem perscipiat, 140.

141. quod veritatem omnem certo cognos-
 cat, 143. omnia item impossibilia, 149.
 quomodo possibilia cognoscat, 174. cur li-
 benter ipsi maxime placeat, 104. cur aliud
 magis placere nequeat, 104. quatenus quid
 placere debeat, 107. quid displiceat, 108.
 quomodo seipsum velit, 157. quomodo
 gaudeat de homine ad meliorem frugem
 reuerente, 119. quomodo tristitia afficiatur
 ob hominum peccata, 134. cure eadem non
 arceat gaudium, 125. quomodo velit felici-
 tatem suam, 138. quod velit felicitatem
 hominum, 135. quod libere eligat opti-
 mum, 178. cur agat propter finem, 195.
 cur uon velit simpliciter impossibile, seu
 contradictoria, 101. 102. qualis sit substantia,
111. cur ex mundo cognosci possit,
166. num mundum hunc facere poterit
 aliter, 176. cur ipsi non omnia pateant in
 hypothesei Anthropomorphicarum, 188.
 quomodo extra se operetur in eadem, 182.
 quomodo a spinosa definiatur, 671. num
 sit anima mundi iuxta Anthropomorphitas,
595. quod corporeus in hypothesei Materia-
 listarum, 616. quod auctor mundi in hy-
 pothesei Idealistarum, 630

Dens vocabulum quod sit nomen proprium,
409. quod appellativum in Gentilismo, 649
Dæum quinam in idola convertant, 654
Dæum non existere demonstratu impossibile, 487
Dei diversitas a mundo & iis, quæ in eo sunt,
64. a natura rerum, 66. a corporibus, 44.
 existentia & attributa num in hypothesei
 Idealistarum demonstrari possint, 627. felici-
 tas quanta sit, 116. illocalitas, 55.
 immaterialitas, 39. impossibilitas, 25. in-
 divisibilitas, 41. ingenium, 127. 129. cog-
 nitio in Gentilismo, 650. ab Atheo pro im-
 possibilibus habetur, 413. primitas, 11. ultra-
 matio, 33. sempiternitas, 14. omnisuffi-
 cientia, 76. ratio qualis, 112. & seqq. &
 quid sit, 124. simplicitas, 11. spirituali-
 tas, 186

Deo quæ tribui nequeant, 16. 17
Deorum Gentilium notiones num a Politicis cou-
 sistat, 436
Dominii diuini notio in Epicurismo, 710
Dubitatio. Definitio, 417
Dubitantium assensus quando in neutram con-
 traditionis partem propendat, 419. quan-
 do in alterutram, 420. 421
Dubitans de Deo quando in Athelismum, quan-
 do in veritatem proclivior, 415. 416. cur ali-
 quam Dei notionem habere debeat, 413.
 quando ad Atheismum & veritatem indif-
 ferens, 424

Dubitans de existentia Dei num tollat noticiam

moralitatis, 309. & viæ honestatem, 310.
quod de veritate religionis dubitet, 318.
num sit atheus, 423. quando in Atheismum
practicum facile incidat, 349
Dubitantium de religione diversitas, 512
Dubitatio de religione ob dubitationem de exi-
stentia Dei quomodo tollatur, 320

E

Effluvia casualia. Definitio, 460. quinam
fortunæ tribuantur, 465
Elementa rerum materialium cur Deus esse oc-
queant, 67. quales sint substantiæ, 114.
quod cuique mundo propria sit, 118. cur
ex nihilo producenda, 338
Elementorum aëtheris destructa, 481. cognitio
Deo vindicata, 99. combinatio necessa-
ria ad mundum constituendum, 316. con-
tingentia, 319. 321. existentia qualis sit, 334
Eni continent rationem sufficientem existentia uni-
versæ quale esse debeat, 383
Eni finitam cur a se esse non possit, 480
Eni perfectissimum. Definitio, 6. cur sit illimi-
tatum, 7 8. immutabile, 9. *inhitum*, 30
Enia quinam ad hunc mundum ad spectabi-
lem pertineant, 61
Enia a se definitio in Spinozismo, 673
Enia compositi contingentia, 313
Enia finiti contingentia independenter a Deo
demonstrata, 320
Enia perfectissimi possibilitas, 12. *notio* ab Atheo
admittenda, 435
Epictetum quomodo actiones suas determi-
nent, 718
Epictetismus. Definitio, 717. refutatus, 722
Error cur non cadat in Deum, 116. quomodo
in cognitione intuitiva admittatur, 117
Essentialia quod sint compositibilia, 12
Essentiarum independentia a voluntate Dei,
180. ortus, 24
Libra qualis in hypothesi Idealistarum, 637.
in Gentilismo subsistit, 639
Eventus in mundo necessarii io hypothesi
Athei, 454
Existencia contingens num sit realitas, 20
Existencia Dei demonstrata, 21. qualis sit, 19.
quod eidem essentialis, 27
Existencia necessaria num sit gradus absolute
summi, 20. num sit realitas, 20
Existencia necessaria substantiæ in genere destruc-
ta, 701. a Spinoza non demonstrata, 700
Existencia rerum ratio sufficiens, 349. 350
Existencia universi huius ratio sufficiens in
Deo, 350
Existens cur Deo repugnet, 38. *cur* eidem tri-
buita Materialismum invehat, 621. num
attributum Dei esse possit in sensu Spinozæ,

691. quod ab eo perperam pro realitate ha-
beat, 419. *Deoque* tribuatur, 693
Existens notio qualis fuerit Spinozæ, 618.
690. infinitudo ab eodem obo probata, 693

F

Facilius anima quatenus Deo tribuen-
da, 78
Facultas cognoscendi inferior quomodo prodeat,
173. quatenus Deo tribuenda, 168
Falsitas criterium divinum, 147
Falsidium cur Deo rebus non possit, 178
Favor quo lenius Deo tribuatur, 154
Fatalismus eventus, 375. cur non tollat mora-
litatem actionum, 346. quando cum Deis-
mo connexus, 382. quodcumque Maol-
chismo, 668. 670
Fatalismus particularis. Definitio, 328. quod
cum Atheismo conoedatur, 311. quod obli-
gationem divinam per se non tollat, 345
Fatalismus universalis. Definitio, 118. quod
obligationem divinam tollat, 344. quod a
Spinoza non fuerit demonstratus, nec de-
monstrari poterit, 710. quomodo cum
Atheismo & Deismo connectatur, 374
Fatalista. Definitio, 118
Fatalista particularista num sit Atheus, vel Deis-
ta, 372. num irreligionarius & antiscric-
pturarius, 370
Fatalista universalista num sit irreligionarius
& quando antiscricpturarius, 371. oum sit
Atheus, vel Deista, 374
Fatum Stoicum quid a nonnullis dicatur, 128
Felicitas summa Deo vindicata, 126
Felicitas divina independentia, 127
Felicitatem suam quomodo Deus velit, 128
Felicitas hominum obiectum voluntatis divi-
næ, 135
Figura cur Deus careat, 42
Finis in universis cur debeat, 171. falso negari
ab Atheis, 437. & Spinoza, 721. quales a
Deo intenduntur, 396. quomodo Atheo per-
suadeantur, 423
Finis contraria cur Deus velle nequeat, 104. 107
Finis unus quando alteri contrarius, 305
Finis existendi in Deo nullus, 19
Finis creaturæ assertus, 371. qualis sit, 115.
quod Deum debeat, 161. 162
Finis est definitio in Spinozismo, 677. quo
defectu laborat, 685. 686
Fluctuatio animi cur Deo tribui nequeat, 167
Forma cui subest juxta Deistam, 336. cui
juxta Atheum, 466
Fuga quo sensu Deo tribuitur, 167

G

Grandium qualem appetitum involvat, 218.
quo sensu Deo tribuatur, 112
Genites. Definitio, 647. num sine anthropo-
morphi-

- morphicæ, 611. num irreligionarii, 617.
 num Athei, vel Deisti, 636
Genitissimus. Definitio, 646. everius, 655
Gloria quoniam sensu Deo tribuatur, 351
Gloria Dei quomodo per hunc mundum patefacta, 170
Gratiando cur Deo repogant, 353
Obversatio divinis asserta, 403. qualis sit in hypothesi Idealistarum, 631. qualis in hypothesi Anthropomorphistarum, 604
 H
Hilaritas quod Deo tribui nequeat, 174
Historica cognitio omnis Deo vindicata, 100
Hobbes fuit Fatalista, 318
Homo aliquis cor esse oqueat Deus, 61
Honor cur Deo tribui nequeat, 162
 I
Idea omnes per principia contradictionis & rationis sufficientis explicantur, 173
Idearum immutabilitas & necessitas, 379. independentia a libertate voluntatis divinæ, 181. ortus io Deo juxta Anthropomorphistas, 609
Idea corporum quomodo oriuntur, 100
Idearum divinarum amplitudo, 173
Idea materialis rerum sensibilibus a quibuscumque Deo tribuatur, 587
Idea omnium mandorum possibilitatem quomodo datur in Deo, 109
Idea mundi sensibilibus unde oriatur, 101
Idearum rerum omnium ortus, 94. & seqq.
Idealismus everius, 645. cum oqueat philosophæ, 639
Idealiste phenomena & eorum a se invicem dependentiam admittunt, 614. cum necessario sint athei, 633. vel deisti, 634. num irreligionarii, 640. num antiscipturarii, 641
Istum. Definitio, 613
Ignorant simpliciter Deum num sit atheus, 427. nom actionibus bonis standere & a malis abhorreere possit, 508. nom sit irreligionarius, 515. religionem simpliciter ignorat, 517. num de existentia Dei dubitare possit, 437. num sit Deista, vel Naturalista, 534. obligationem divinam simpliciter ignorat, 540. quod nullam Dei actionem habeat, 438
Ignorantia simplex Dei cur octionem moralitatis non tollat, 507. cum sit archetypus, 427. nom possibilis, 429
Illocalitas Dei, 55
Illocalitas præsentis divinæ, 55
Imaginatio quo sensu Deo tribuenda, 167. a quibusnam proprie sic dicta eidem tribuatur, 189
Immaterialitas Dei, 39
Immutabilitas bonitatis essentialis divinæ, 116
 Dei, 17
 entis perfectissimi, 9
 idearum, 375
 voluntatis divinæ, 308
Impossibilitas Dei, 73
Impossibilitas sapientie divinæ, 101
Impossibile simpliciter cur velle oqueat Deus, 101
Impossibilitas atheisticæ hypotheseos, 480
Impossibilium cognitio Deo vindicata, 142
Incertitudo cur in Deum non cadat, 114
Indemunicabilitas æternitatis divinæ, 57. & seqq.
Incomparabilitas bonitatis essentialis divinæ, 116
Independencia Dei, 25. quoad conservationem, 27
Indivisibilitas Dei, 41
Indulgentia Dei falso ab Epicureis asserta, 731
Infelicitas hominum obiectum voluntatis divinæ, 216. cur Deo tribui nequeat, 317
Inferni notio, 115
Infininitudo Dei, 18
 entis perfectissimi, 10
 intellectus divini, 118
 substantiæ omnis a Spinoza non demonstrata, 701. destructa, 703
Ingenium quale Deo nemperat, 137
Insitum existendi io Deo oultum, 12
Intellectus divini notio quomodo prodeat, 181. infinitudo, 118. profunditas, 119. independentia a voluntate, 102
Intellectus humani dissimilitudo a divino, 102
Intellectus illimitatus qualis sit, 110
Intellectus summus Deo vindicatus, 113. qualis sit, 114. quid sit, 115. cur summe perfectos, 116
Incertitudo Dei impossibilitas, 31
Invidia cur Deo repugnet, 222
Ira quo scilicet Deo tribuatur, 276. io sensu proprio tributa ab Anthropomorphistis, 610
Irreligionarii. Definitio, 514. quando antiscipturarii, 526. quoniam sint, 515. 516
Errisio quo sensu Deo tribuatur, 223
Indicia Dei qualia sint, 112. 113
Ius natura cum Idealismo, 637. cum Geolismo subsistit, 639
 L
Lex Dei de seipso, 210
Leges morum necessaræ in hypothesi Athei, 413
Liberitas anima cum Atheismo subsistere potest, 456. sublata tollit obligationem divinam, 543
Liberitas Dei in creando, 354. non solioit in ideis rerum & veritatibus universales, 371
 Libertas

- Libertas summa* voluntatis divinæ, 377
Ikenia vivendi Epicurorum reſutata, 719
Limitatio appetitus unde pendat, 313. averſationis unde pendat, 313
Limitationum differentia, 327
Limitum remiſſio a Deo, 16. ab ente perfectiſſimo, 8. ab intellectu divino, 117. a potentia divina, 146. a voluntate divina, 188
Iogica cum Idealismo ſubſiſtit, 638
- M
Manichei quinam dicantur, 661
Manichæiſmus. Definitio, 660. everſus, 665
Manichæiſmi fundamentum, 663. fundamentum ſubverſum, 664. nexus cum Deismo, 669. nexus cum Fatalismo, 670
Magnitudo cur careat Deus, 41
Malum cur dupliciter Deo quoad ipſum, 165. quod velle nequeat, 166. cur non fit ſinis a Deo intentus, 197. quid quoad Deum dici poſſit, 164
Malinexiſtentia in mundo num pugnet cum eius dependentia a Deo in actu, 497
Malum principium a Deo independens in Manichæiſmo, 663
Mali metaphyſici origo, 183. abſoluta neceſſitas, 183. neceſſitas in quolibet mundo, 184
Malum morale quomodo inſit mundi ideæ, 193
Mali moraliſ poſſibilitas unde, 189. contingentia, 190. hypothetica neceſſitas, 191. inexiſtentia in mundo ſanctitati Dei num adverſa, 498. permiſſio num ſanctitati Dei repugnet, 664
Mala phyſica unde oriantur, 189. cur ſine contingentia, 186. hypothetice neceſſaria, 187
Mala phyſica & moralia in hoc mundo num repugnent ſapientiæ divinæ, 188. num bonitatis, 186. num ab hoc mundo abeſſe potuerint, 184. num pugnent cum ſapientia & bonitate Dei ſumma, 499. num cum perfectione Dei ſumma, 664
Materia in exiſtendo independentia deſtructa, 666. quinam errores ex ea ſequantur, 667
Materialiſmus ad Deum extenſus exploditur, 638
Materialiſta num ſit Atheus, 630. num Anthropomorpha, 637. quando io Anthropomorphiſmum craſſum incidat, 638. 619
Mathematica cognitio Deo vindicata, 168
Media divina qualia ſint, 299. 300
Memoria quomodo Deo tribuenda, 169
Miraculorum impoſſibilitas in hypotheſi Athei, 450. quomodo Atheus de ea dubius reddatur, 493. a Spinoſa falſo aſſerta, 713
Molens a Spinoſa male deſinitur, 681. a quibufnam Deo io ſenſu proprio tribuatur, 592
Modi quibuſnam compoſſibiles, 3. quomodo quoad potentiam reſultent, 95
Moleſtia quo ſenſu Deo tribuenda, 106. cur in Deum non cadat, 105
Moralitas aſſimulatio intrinſeca ab Atheiſ, 500. Deiſtiſ, 537. Idealiſtiſ admittenda, 636. num per Gentiliſmum tollatur, 638
Motuum volunſatis divinæ, 194
Motus cur Deo repugnet, 16. 372
Mundus cur Deus eſſe nequeat, 38. cur corpus Dei eſſe nequeat in hypotheſi Anthropomorpha, 594. cur malo metaphyſico carene nequeat, 184. cur quilibet propria habeat elementa, 118. cur ex nihilo produendus, 136. cur a Deo nullus producti poſſit, 135. a Deo creatus, 144. an cum decreto creationis caperit, 133. quomodo deſinere poſſit, 40c. num in chaos redigi poſſit, 403. num ex eo produci poſſit, 403. cur ſit ſignum perfectionis divinæ, 167. qualis ſit per ſapientiam Dei, 139. num in relatione ad Deum ſit bonus, 169. an a Deo aliter fieri poſſit, 176. an ſine malis fieri poſſit, 184. quale ſit ens in hypotheſi Athei, 437. 443. quomodo io ea ſubſiſtat, 448
Mundus optimus a Deo creatus, 157. quinam optimus in ſe, 163. quinam in relatione ad Deum, 165
Mundus poſſibilis omnis a Deo creari poſſit, 141. in Deo quomodo repræſentetur, 79. & ſeqq.
Mundi æternitas in hypotheſi Athei, 444. & ſeqq. aſſerta deſtructa, 483. quem habeat eſſeſſum quoad Atheum, 495
Conſervatio in quo conſiſtat, 192. qualis in hypotheſi Athei, 449
Contingentia demonſtrata, 133
Dependentia ab elementis, 119
Exiſtentia qualis ſit, 134. qualem deſendat Atheus, 459. cur rationem ſufficientem in ſolo Deo vero habeat, 183
Idea io intellectu divino qualis ſit, 126
Independencia ab Atheo deſenſa, 419
Optimi in ſe & io relatione ad Deum ſidentitas, 173
Notio a priori demonſtrata, 117. 137
Ortus & interitus impoſſibilitas in hypotheſi Athei, 443
Mundi ideam vadam Deo relinquens cur ſit Deiſta, 154
Mundi adſpectabilis electio ex pluribus poſſibilibus, 116. ſumma perfectio, quæ in mundum cadit, 164. prærogativa præ ceteris, 169
Munda

Mundi materialis notio quænam sit Idealistis, 614
Mundi ordo. Definitio, 320. unde sit, 321.
 quod ab elementis dependeat, 322. quo-
 modo factus, 323

N

Natura cur Deus non sit, 67. quale ens
 non sit, 68
Natura unde unde sit, 321. quod pæderet ab
 elementis, 322. quomodo factus a Deo,
 323. cur in hypothesi Athei necessarius, 431
Naturalismus cur Desilio repugnet, 569. quo-
 modo rejuvandus, 576
Naturalista. Definitio, 530. num sit Atheus,
 533. num irreligionarius, 568. quando an-
 ticipaturarius, 569. quem errorem so-
 veat, 578
Necessitas idearum, 375
Necessitas absoluta legum motus in hypothesi
 Athei, 455. eventum in mundo in eadem,
 456. representationis omnium in Deo, 81.
 84. quomodo Atheo dubia reddatur, 495
Necessitas hypohetici mali metaphysici, 287.
 mali morales, 291
Necessitas moralis Scholasticorum quid sit, 291
Nervi sensorii a quibusnam Deo tribuantur,
 586
Nervi coexistentium & successivorum in mun-
 do, 315
Nervi necessarii inter ordinem naturæ & mor-
 di, 323
Nervi rerum stabilit fines in universo, 373. re-
 latio inde resultans ad universi finem, 374
Nervi rerum necessarii absoluta in hypothesi
 Athei, 455
Noluntas divina cur unicus actus, 105
Noluntas divina æternitas, 196. motivum,
 194. notio quomodo prodact, 218
Noluntas repugnans. Definitio, 221. qualem
 voluntatem involvat, 222
Nomen proprium. Definitio, 408
Noio Dei num nulla homini esse possit, 419.
 quomodo formata iuxta Atheos, 433. quod
 Atheus eam esse contradictionem demon-
 strare nequeat, 416. quod rejici nequeat,
 quia per determinationem arbitriam forma-
 ta, 434. num sit conficta a Politi-
 cis, 436
Noio eius perfectissimi ab Atheo amittenda,
 435

O

Obligatio divina per Atheismum & Deis-
 mum sublata, 539. per Spinozismum
 sublata, 715. a quibus ignoretur, 545. a
 quibusnam in dubitationem adducatur,
 545. 546. a quibus negetur, 539. 543-544
Oblio cur in Deum non cadat, 170
Oculus quo sensu Deo tribuatur, 164

Ordin quo sensu Deo tribuatur, 329
Ordin iniquitatis quo sensu in Sacris Deo
 prædicatur, 329
Onnipotentia Dei demonstrata, 323
Onnissufficiens Dei demonstrata, 26
Ontologia in hypothesi Idealistarum subsistit,
 638
Operatio mentis prima & secunda cur Deo tri-
 buenda, 131. tertia cur tribui nequeat, 135
Opinio cognitione Dei remota, 150
Opiniones entium finitorum Deo perspectæ,
 151. 152
Optimi electis in Deo libera, 278
Optimum quid Deo dici possit, 262. cur Deus
 velit, nos non semper velimus, 189
Ordo mundi. Definitio, 320. unde sit, 321.
 ab elementis dependens, 322. quomodo fa-
 ctus, 323
Ordo natura unde sit, 321. quomodo ab ele-
 mentis deudeat, 322. quomodo factus,
 323. quomodo conservetur, 324
Ordinis naturæ necessarii in hypothesi Athei,
 455. num asserta Atheismum tolerat, 452.
 quomodo Atheo suspecta reddatur, 493
Organa corpora Deo non tribuenda, 40
Organa sensoria quomodo Deo tribuenda, 161.
 163. a quibusnam Deo in sensu proprio tri-
 buantur, 586
Origo idearum seu essentiarum in Anthropo-
 morphismo subest, 606
Ortus Dei impossibilitas, 31

P

Paganus. Definitio, 647
Paganismus. Definitio, 646
Pæssibilitas Dei in hypothesi Anthropomor-
 phitarum, 128
Pedes quinam in sensu proprio tribuant Deo,
 591
Perfessio summa intellectus divini, 126
Perfessio omnis cognitio intuitiva Deo asser-
 ta, 129
Perpetua miracula ab Anthropomorphistis ad-
 missa in rerum natura, 605
Phænomeni a realitate differentia, 5. cur non
 semper adeo facile patiant, 5
Philosophica cognitio omnis Deo vindicata, 108
Philosophia per Idealismum minime immutan-
 da, 639
Physica qualis in hypothesi Idealistarum, 625
Physici cur in fictiones inciderint, 161
Possentia quo sensu Deo tribuatur, 249. qui-
 lis sit, 250. a quibusnam Deo in sensu pro-
 prio tribuatur, 259
Potentia notatur, 25
Politica qualis in hypothesi Idealistarum,
 637. in Gentilismo subsistit, 659
Possibile

Remissio cur Deo repugnet, 373
Requisita ad veritatem Deo perspecta, 143
Rerum cognitionum notio Spinoziana refutata, 707
Rerum viliū cura cur Deo non indigna, 551
Revolucionum dependentia mutua in progressu circulari independente in infinitum, 477
Revolucionum necessitas in progressu circulari in infinitum, 473

S

Sacritas Dei summa, 847
Sapientia Dei quanta, 293. in quo consistat, 294. cur imperferutabilis, 301
Sciētia quānam & quanta Deo competat, 133
Sciētia singularium & universalium quomodo Deo competat, 154
Sempiternitas Dei, 34
Sensūs quatenus Deo tribui possint, 158. 159.
 a quibusdam in significato proprio Deo tribuuntur, 583
Similitudo creaturarum cum Deo quanta, 407
Simplicitas Dei, 35
Simplicitas substantiarum primariorum omnium a priori demonstrata, 313
Singularium omnium cognitio Deo vindicta, 101
Sæcæ æque bonorum & malorum quoad mala physica num repugnet sapientiæ & bonitati divinæ, 552. 553
Spacium cur Deus non impleat, 43
Spes quo sensu Deo tribuatur, 255. quānam sperare dici nequeat, 256
Spinoza fuit fatalista, 528. eius viā, 671
Spinozismus. Definitio, 671. quibus principiis nixatur, 687. cum Atheismo confertur, 716. evictur, 712
Spinozæ quinam dicendus, 678. cur sit intelligendus, 714
Spiritualitas Dei demonstrata, 186
Spiritus perfectissimus quinam sit, 186
Strenuum successe cur in Deo non detur, 48
Substantialitas Dei, 47
Substantia. Definitio in Spinozismo, 674. 682. 683. 684. existentia necessaria a Spinoza non demonstrata, 700. infinitudo in genere a Spinoza non demonstrata, 702. eadem destructa, 703. unitas a Spinoza non demonstrata, 704. eadem destructa, 705
Substantiarum plurimum possibilis demonstrata, 698
Impossibilitas a Spinoza non demonstrata, 697
Substantia limitata quānam sit, 312
Substantia prima. Definitio, 310. quānam sit, 317
Substantia primaria. Definitio, 310. quānam primariæ sit, 313

Substantia secunda. Definitio, 310
Substantia secundaria. Definitio, 310 quānam sit, 312
Substantia simplices quomodo a Deo cognoscantur, 98
Substantiarum simplicium substantiarum contingentia, 319
Substantiarum simplicium idea quomodo oritur, 309. in singulari quomodo resistit, 96

T

T. Edium cur in Deum non cadat, 205.
 quo sensu Deo tribuendum, 306
Tempus cur non existat Deo solo existente, 42
Terror cur Deo tribui nequeat, 260
Theologia naturalis qualis cum Idealismo consistat, 615
Theoria omnes Deo perspectæ, 126
P. Thomæ quibus armis causam Dei defendat, 497
Timor cur Deo nullo modo tribui queat, 258
Tristitia qualem aversionem involvat, 213.
 quo sensu Deo tribuatur, 223. cur in Deo non creet gaudium, 215

V

V. Aitillais animi cur Deo tribui nequeat, 268
Veritas a Deo certo cognita, 143
Veritas religionis naturalis unde demonstratur, 521
revelata unde demonstratur, 522
Veritates omnes in ideis divinis contentæ, 126
Veritatis criterium divinum, 146
 omnis auctor Deus, 177
Veritatis propositionis negativæ criterium divinum, 148
Veritatum universalium independentia a libertate voluntatis divinæ, 211
Vis quomodo Deo inest, 23
Vis moris, qualis in corporibus, cur Deo repugnet, 64
Vis universi representativa qualis sit in Deo, 71.
 qualis actus, 72
Vitus quid denotet in Deo, 161. quomodo Deo tribuatur, 162
Ultimatio Dei, 33
Universalium omnium cognitio Deo vindicta, 106. 107
Universalium dependentia a se invicem Deo perspecta, 125
Unitas Dei evicta, 406
 creationis, conservationis & gubernationis universi, 405
Unicus

Unius decreti divini,	187	Voluntas divina cur illimitata, 188. cur unicus	190
Unius mundi idea in Deo a quibusnam ponatur,	608	actus,	190
Uniusformium cur Deus videat in qualibet parte,	183	Voluntatis divina æternitas, 191. immutabilitas, 192. libertas summa, 197. motivum,	209
Voluntas quando illimitata, 211. quoad Deo competat, 184. in quodammodo tenet,	186	Voluntas Dei ex felicitate hominum,	214
Voluntas approbans. Definitio,	214	Voluntas summa Deo vindicata, 200. qualis sit,	201
		Voluntatis divina constantia,	202

FINIS INDICIS.

Errata ita Corrigena

§. 32. lra. 2.	non existeret	existere
61. not. lin. 20	adhuc	adhuc
112. lin. 25	insueti	insuetor
109. not. lin. 12	præscientia	præsentia
977. not. lin. 18	supplis dater.	sui ipsius detere.
	ministricem	ministricem
114. not. lin. 31	flucluræ	flucluræ
lin. 17	identatis	identatis
104. lin. 2	superadidit	superadidit
401. not. l. 23. 24	annorum	atomorum
410. in lem.	contradistinctis	contradistinctis
452. not. lin. 14	distingere	distingere

Errata ita Corrigena

§. 107. not. lin. 2	Irreverenter	Irreverenter
111. not. lin. 2	Sacra Scriptura	Sacra Scriptura
520. not. lin. 5	quale	qualia
401. not. lin. 5	non datur	datur
612. lin. 1	quale	qualia
620. not. lin. 26	Materialitas	Materialitas
662. not. lin. 1	principio	a principio
701. lin. 1	exiendem	exiendem
709. lin. 12	omnem	omnem
711. lin. 6	quam quond	quam quomodo
720. lin. 14	non repugnet	repugnet

MAG2005111

